ՈՒՐԲԱԹ – ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-2

VENDREDI - SAMEDI
1er-2 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· — Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ·

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.659 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.659

ՄԱՏՐԻՏ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ՉԿԱՆ, ՅՈՅՍԵՐ ԿԱՆ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ՄԻԹԵՐԱՆԻ ՀԻՒՐԸ ԵՂԱՒ

Այս պատմական ժողովին, մեծ բացական է Ֆրանսա եւ աւելի ընդհանուր ձեւով՝ Եւրոպա, որ 45 տարի է չի յաջողիր միացեալ ամուր ճակատ մը կազմել եւ ինքզինք պարտադրել: Այրած սրտի մխիթարանք է միայն, երբ Նախագահ Միթերան Լաչէի իր ապարանքը Գորբաչովն ու կինը հիւրասիրած ատեն, կը յայտարարէ «Աճբէճ 2»ի երկու լրագրողներուն որ Ֆրանսա «բաներ մը» ըրած է այս ժողովը յաջողցնելու համար, բայց այսօր յայտնի չէ, պատմութիւնը, սակայն, վաղը կ'արձանագրէ: Մինչ այս հանդիպումին առթիւ էր, որ Միթերան չեչտեց թէ իրեն համար կայ ու չկայ՝ Գորբաչովը կայ, կա՛յ ու չկայ՝ Միութիւնը կայ: Զուգեր օգնութիւնը ուղղակի Հանրապետութեանց ընել այլ՝ կեդրոնին, առանց կեդրոնի, Միթերանի համար՝ չիք փրկութիւն: Ժորժ Պոմփիտ գիտել տուաւ, պահ մը, ազգամիջեան կռիւները, օրինակ տալով Ազրպէյճանն ու Հայաստանը, բայց, Միթերան «վերադարձաւ» կեդրոն եւ կրկնեց թէ ան է միայն զէնքի, բանակի, հիւլէական զէնքերու տէրն ու տիրականը: Այս մտերիմ հանդիպումին առթիւ, Գորբաչով ճշդեց նաեւ թէ չէ գրած երբեք թէ «ցաւած է որ Միթերան իրեն չէ հեռաձայնած փուչին ատեն» (Նոր լոյս տեսած իր գիրքին մէջ՝ «Փուչը» կար նման նախադասութիւն մը, որու արձագանգած էինք Հոկտ. 29-ի մեր թիւով): Այս առընչութեամբ ուրեմն, բաւեցաւ թէ բուն հատորին մէջ, որ անգլերէն լոյս տեսած է, այդ պարբերութիւնը չկայ: Փարիզի հրատարակիչը կը փաստէ սակայն թէ իր ստացած ռուսերէն ձեռագրին մէջ կայ, մինչ չկայ Անգլիացիին ստացած բնագրին մէջ: Հարցը փակուած նկատուեցաւ: Ինչպէս ըսինք ուրեմն, Գորբաչով խօսելէ առաջ իր ճառը Մատրիտի ժողովին, եկաւ Միթերանի Լանտեան ամարանոցը, ուր գիշերելէ ետք, Հինգշաբթի վերադարձաւ Մոսկուա:

**

Հարկ է ընդունիլ, ինչ կը վերաբերի Մատրիտի ժողովին, որ եթէ Միթերան բացակայ էր, Գորբաչով ալ երկրորդական դիծի վրայ մնացած է եւ «ամերիկեան վլտէքը» եղած է Պուշը, որ Ծոցի պատերազմէն, Խորհրդային Միութեան քայքայումէն եւ Եւրոպայի անկարողութենէն լաւ օգտուեցաւ ու կը թուի որ աշխարհի կարգնուկանոնը այլեւս կախում ունի միայն Ամերիկայէն, որու գերագահութեան ներքեւն է այլեւս ամբողջ աշխարհ:

Մատրիտի մէջ ալ, Պուշի ելոյթն է որ ուշադրութիւն գրաւած է եւ քիչ-շատ դոհ ձգած կողմերը: Շեշտած է. - «Խաղաղութիւն կը հետապնդենք, իրական խաղաղութիւն մը (...) հիմնուած ապահովութեան վրայ բոլոր ժողովուրդներու եւ Պետութեանց, ներառեալ Իսրայէլ»: Կոչ կ'ընէ Արաբներուն որ «ընդունին Իսրայէլի չափաւոր կարիքները ապահովութեան հեռնի վրայ»: Իսրայէլի ալ կ'ըսէ որ պէտք է նոր յարաբերութիններ հաստատէ պաղեստինցի իր դրացիներուն հետ: Կը խորհի որ կենսական է համաձայնութիւն մը, միջին ճամբայ մը (քոմփրոմի) գտնել հողամասերուն համար: Ամէն պարագայի մէջ, խաղաղութիւնը չի կրնար դուրսէն պարտադրուիլ, ոչ Միացեալ-Նահանգներուն, ոչ ալ ուեւէ մէկուն կողմէ:

Գորբաչով իր ելոյթին մէջ չեշտեց որ մնայուն խաղաղութեան մը համար ոչ յաղթական, ոչ պարտեալ պէտք է ըլլայ (եթէ չենք սխալիր, քանի մը տարի առաջ նման բանաձեւում մըն ալ գործածած էր Ղարաբաղի համար...), այլ՝ «յաղթանակ մը անողոք անցեալի մը վրայ»: Խաղաղութիւնը, կ'ըսէ, կ'ենթադրէ պաղեստինցի ժողովուրդին իրաւունքին յարգանքն ու իրագործումը:

Կարեւորը, սակայն, ենթականերուն ըսելիքներն են: Եւ Հինգշաբթի օր, Շամիր ու Արաբներն են (Յորդանանի Արտաքին նախարարը, Պաղեստինցիներու ներկայացուցիչները, Լիբանանի եւ Սուրիոյ Արտաքին նախարարները) որոնք խօսք կ'առնէին: Յետոյ, բուն հարցերը պէտք է ծեծուին երկկողմանի խօսակցութիւններով, որոնց վայրն ալ վիճարանութեան նիւթ է: Նախընտրութիւնը Մատրիտի կ'երթայ կրկին, առաջարկուած էր նաեւ Ուաշինկթըն, ուրիշներ կ'ուզեն որ Միջին-Արեւելքի քաղաք մը ընտրուի (Իսրայէլի փափաքն է):

Սպանիոյ ընտրութիւնը յատկանշական էր եւ զիպուածի արդիւնք չէր: Քանի մը ամիսէն 500-ամեակն է Հրեաներու արտաքսման Սպանիայէն, երբ աւելի ընդհանուր ձեւով ալ կը վախճանէր «որոշ» Սպանիա մը, որ բազմազան դաղթականացումներու հող եղած է եւ ուր իսլամն ալ տիրապետած է: Արար-հրեայ այս պատմական ժողովին վայրին այս ընտրութիւնը ամբողջ խորհրդանիշ մըն է:

**

- Այաթոլա Ալի Խամէյնի յայտարարած է թէ Մատրիտի ժողովը «մեծ անարդարութիւն մըն է» Պաղեստինցիներու հանդէպ: «Մասնակցողներն ալ, ի մասնաւոր Նախագահ Պուշ», աւելցուցած է Հոճաթոլիսլամ Մոհթաշեմի, «մահուան դատապարտուած են եւ մահավճիռը պիտի գործադրուի յեղափոխականներու կողմէ»:

ՏԱՍԸ ՀԱԶԱՐ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱ Կ'ԱՆՑՆԻՆ ՈՒ ԵՏ ԿՈՒԳԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՋՈՀ

Երեքշաբթի օր, Հոկտեմբեր 29-ին, շուրջ տասը հազար Ազրպէյճանցիներ ընդառաջելով Նախիջեւանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Ալիեւի կոչին, հաւաքուեր են տօնախմբելու համար Արաքսի վրայ նետուած կամուրջին բացումը: Հինգ ժամ կը սպասեն որ Ալիեւը գայ, բայց չի գար եւ ամբոխը կը խուժէ կամուրջին վրայ Թուրքիա մտնելու համար: Երկու հոգի գետը կ'իյնան ու խեղդամահ կ'ըլլան: Թրքական իշխանութիւնները տարբեր մեկնաբանութիւն կու տան, քան՝ մամուլը, որ կ'արձագանգէ այս զանգուածային խուժումին: Անգարա կ'ըսէ որ անոնք եկած էին «տօնելու Հոկտեմբեր 29-ի Թրքական Ազգ. տօնը»: Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 30-ին, հազարաւորներ մինչ խռնուած են սահմանագլուխը եւ (ըստ Ա-Էֆ-Փէ-ի) խորհրդային սահմանապահները կը վախնան որ նոր միջադէպեր պատահին, ինչպէս 1989 Դեկտեմբերին, երբ հազարաւոր Ազրպէյճանցիներ քարուքանդ ըրած էին Իրանի հետ սահմանային բոլոր հաստատութիւնները «եղբայրանալու» համար Պարսիկներու հետ: Ա-Ֆ-Փ-ի, «Լիպերասիոն» կը «լուսաբանէ» իր ընթերցողը, բացատրելով որ «Նախիջեւանը պարփակուած է խորհրդային Հայաստանի մէջ եւ մեծամասնութեամբ Ազերիներով բնակուած է («Յառաջ». - չըսեր՝ ինչո՞ւ...): Այս ինքնավար Հանրապետութիւնը որ 280 հազար բնակիչ ունի - ազերի եւ հայ - 5500 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեան վրայ 1924-էն ի վեր Ազրպէյճանին կցուած է, որմէ բաժնուած է 50 քիլոմեթր երկարութեամբ նրբանցքով մը»:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22 / 28)

ԼՈՐՏ ՄԱՐՇԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Հոկտեմբեր 28-ին ընդունած է «Աքումակայաններու հսկողութեան համաշխարհային ընկերութեան» նախագահ եւ Անգլիոյ ուժանիւթի նախկին նախարար՝ Լորտ Մարշալը: Հայաստանի նախագահը նշած է, թէ Մեծամօրի հիւլէակայանի փակումէն ետք՝ ուժանիւթի տագնապը դարձած է Հանրապետութեան հիմնահարցերէն մէկը ու կառավարութիւնը որոշած է անոր վերաբացման որոշումը թողուլ ժողովուրդին, հանրաքուէ մը կազմակերպելով այդ մասին: Իր կարգին, Լորտ Մարշալ յայտնած է, թէ կատարուած ուսումնասիրութիւնները ցոյց կու տան, որ առանց հիւլէական ուժի՝ Հայաստան չի կրնար յաղթահարել տնտեսական ճգնաժամը:

**

ՌԱԿ-Ի 70-ԱՄԵԱԿԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Օփերայի դահլիճին մէջ նշուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան 70-ամեակը, ի ներկայութեան՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ բազմաթիւ անձնաւորութեանց: Բացման խօսքը արտասանած է ՀՌԱԿ-ի հիմնադիր-Խորհուրդի նախագահ՝ Ռուբէն Միրզախանեան: Կուսակցութեան 70-ամեայ կեանքի ուղին վերադրծած է օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ «Էջմիածին» ամսագրի խմբագիր Երուանդ Մելքոնեան: Ելոյթ ունեցած են նաեւ Վարդան Ուզունեան (Լոնտոնէն) եւ «Զարթօնք»ի խմբագիր՝ Պարոյր Աղպաշեան (Պէյրութէն):

**

ԺԱՊԱՒԷՆ՝ ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի կինոյի Տան մէջ, վերջերս, ցուցադրուած է Հրանդ Յակոբեանի պատրաստած «Հայ Աւետարանականները» վաւերագրական ժապաւէնը: Բողոքական համայնքի մասին խօսող ժապաւէնը համապարփակ կը ներկայացնէ Հայ Աւետա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ ժողովրդավար կուսակցութեան (Փ. Դ. Ք.) քաղաքական բիւրոյի անդամ Նուրշիրվան Պարզանի յայտարարած է որ իրաքցի Քիւրտերը «պատրաստ են կռուելու թուրք բանակին դէմ», եթէ այս վերջինը վերսկսի իր յարձակումները իրաքեան Քիւրտիստանի մէջ:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ եւ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ընկերութեանց միջեւ բանակցութիւնները եզրակացութեան յանգեցան եւ ինչպէս միշտ լամփիսթը գտնուեցաւ յանձին սովորական քաղաքացիին, որ տուրք մը պիտի վճարէ վնասուց հատուցման իր պայմանագրութիւններուն վրայ, որպէսզի հատուցում վճարուի վարակուած արեան զոհերուն: Այս տուրքէն զերծ կը մնան միայն կեանքի եւ կառքի պայմանագրութիւնները: Ցայսօր 200 հեմոֆիլ մեռած են, բայց միայն հեմոֆիլները չեն որոնք վարակուած են, քանի նոյն շրջանին արկածի կամ հիւանդութեան հետեւանքով արեան ներարկում ստացողներն ալ վարակուած են եւ դարձած հակամէտ (սերօ-փոզիթիֆ): Կը կարծուի որ առնուազն 400 հազար է վարակուածներու թիւը, բայց, դեռ ուրիշներ ալ կան, որոնք չեն գիտեր: Այդ պատճառով է, որ փաստէօրեան Հաստատութենէն, Փրոֆ. Մոնթանիէ կոչ ըրաւ, որ քննութեան ենթարկուին բոլոր անոնք որոնք այդ տարիներուն արեան ներարկումի պէտք ունեցած են: Պատասխանատուութեանց հարցերը դեռ կը ծեծուին, բայց, այլեւս կասկած չի վերցներ որ կառավարութիւնը տեղեակ էր:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՆՈՐ ՍԱԿԵՐՆ ԵՆ

Նոյեմբեր 1-էն, «Յառաջ»ի բաժանորդագրութեան նոր սակերն են.-

ՖՐԱՆՍԱ

Տարեկան	900 Ֆր·
Վեցամսեայ	460 Ֆր·
Հատավաճառ՝	5 Ֆր·

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Ամէնօրեայ	1200 Ֆր·
Շաբաթական առաքում	1050 Ֆր·

Օդանաւային սպասարկութեանց սակերը կախում ունենալով երկիրներէն, հարկ է դիմել վարչութեան:

Արձանագրուող նոր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ վճարումները կանխիկ են:

Մեր հին բաժանորդներէն ոմանց ալ – բարեբախտաբար փոքրամասնութիւն – կը յիշեցնենք թէ եթէ կ'ուզեն թերթը կանոնաւոր ստանալ, պարտին իրենց վճարումներն ալ կանոնաւոր կատարել:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

ՄԵՐ ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Ամենայնսրբոց տօնին առթիւ (Նոյեմբեր 1, Ուրբաթ) «Յառաջ» լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւն է՝ «Յառաջ միտք եւ արուեստ» (165), Կիրակի, Նոյեմբեր 3 հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Մոռցուած անուններ
Վ· ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Յուշարձանների վերջին վերանորոգութիւնները Հայաստանում
Պ· ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

Le Fauteuil d'Orchestre E. EXERJEAN

Quelques expositions
Ch. MATOSSIAN

Entretien avec Alain Terzian
Fr. MESTOUDJIAN

Դանիէլ Վարուժան

ՎԱՐՈՒԺԱՆԸ ՌԱՊԸՐԹ ԳՈԼԷՃԻ ՀԱՆԴԷՍԻՆ

1913-ի ամրանը Ամերիկեան Ռապըրթ Գոլէճի հանդէսին, քանի մը մտաւորական ընկերներով, ներկայ էր նաեւ Վարուժանը: Ըստ սովորութեան գոլէճի բազմազգի շրջանաւարտները իրենց մայրենի լեզուով «հրաժեշտի խօսքեր» ըրին, մէկ քանիսն ալ՝ բանաստեղծութիւններ: Շրջանաւարտներուն մէջ աչքի զարկաւ հայ երիտասարդ մը, որուն բանախօսութիւնը գրաւեց ներկաները:

Հանդէսի վերջաւորութեան գոլէճի հայ լեզուի դասախօս փրոֆ. Աբրահամ Տէր-Յակոբեանն իր յարկաբաժնին մէջ մտերիմները թէյասեղանով մը հիւրասիրեց: Այնտեղ էր Վարուժանն իր սիրելի Հ. Արսէն Ղազիկեանի հետ: Սեղանին սպասարկողները գոլէճի հայ ուսանողներէն եւ շրջանաւարտներէն էին, որոնք շրջապատեցին բանաստեղծը: Ան յուզուած էր, ջերմ խօսքերով շնորհաւորեց շրջանաւարտները, ողջագուրեց զանոնք, մտերմաբար խօսեցաւ անոնց հետ, մաղթեց հասնիլ գիտութեան եւ արուեստի բարձունքներուն, յորդորեց սիրել եւ յարգել մարդը, եւ անաչառ ըլլալ դէպի մարդկային իրաւունքները, հոգին պահել անկեղծ եւ ապրիլ որպէս աննկուն հայորդի: Վարուժանն իրեն հրամցուած ըմպելիներուն բաժակը ձեռքին՝ կանգնեցաւ սեղանին առջեւ եւ խրայատուկ ձայնով խօսքն ուղղեց գոլէճի հայ լեզուի երկու դասախօսներ՝ փրոֆ. Յակոբ Ճեճիզեանին եւ Աբրահամ Տէր-Յակոբեանին՝ «Այս օտար հողին վրայ միայն ձեր հայրենասիրական ոգին է, որ տասնեակ տարիներէ ի վեր կանգուն պահեց մեր մայրենի լեզուն, հասցնելով հայ գրականագէտներու սերունդներ: Գոլէճի այսօրուան հայ շրջանաւարտները անգլերէն լեզուի գիտութեան պսակաւորի տիտղոսին արժանացան, անոնք արժանի են նաեւ հայ լեզուի գիտութեան պսակաւորի ատիճանին: Գոլէճի հայ ուսանողութեան մէջ մուտք է գործեր մաքուր հայ գրական լեզուն: Որքան փափաքելի է, որ Պոլսոյ նման բարձրագոյն օտարազգի գոլէճներու դասախօսները հետեւէին ձեր օրինակին»: Երբ Վարուժանը վերջացուց իր խօսքը, շրջանաւարտները անկէ խնդրեցին կտոր մը արտասանել: Բանաստեղծը չմերժեց, պահ մը մօքերը ամփոփելով երաժշտական գրաւիչ ձայնով սկսաւ.

«Ով մեծասքանչ, դու լեզու...»

Այս ոտանաւորը Վարուժանի ամենաշատ սիրածներէն էր, եւ երբ կ'արտասանէր, յաճախ անոր աչքերը կ'արցունքոտէին, փարակելով լողները:

Բանաստեղծի հայրենասիրական արտասանութիւնը բոլորս ոգեւորեց: Ուշ երեկոյեան բերայարնակներս խումբ կազմած, հայրենական երգերը շրթներնուս, Պէպէքի նաւամատոյցէն շոգենաւ նստանք: Այնտեղ Թուրք լրագրավաճառները պոռչտուքներով իրենց «ազա - փաշա» յաճախորդներուն հետ մեզ կը խանգարէին: Վարուժանը ոգեւորուած բոլորին լսելի ձայնով ըսաւ. «Որքան կ'ուզէք պոռչտացէք, մենք պիտի երգենք մեր երգերը»:

ԳԾԵՐ ՎԱՐՈՒԺԱՆԷՆ

1912-ի ձմրան օր մը Բերայի Համազգեաց օրիորդաց վարժարանի ուսուցչանոցին մէջ տխրասիրտ լուր մը կը շրջէր: Սամաթիոյ Նառլը - Գաբու Թաղը յետին ծայր չքաւորութեան մէջ վախճաներ էր Պոլսոյ Թաղային վարժարաններու հայերէնի երկարամեայ ուսուցիչ Եղիազար Տէօվլէթեանը, անտէր Թողնելով իր ընտանիքը:

Համազգեացի քանի մը մեծահասակ աշակերտուհիներու հետ որոշեցինք իւղաներկ նկար մը վիճակախաղի դնել եւ հասոյթը նուիրել վախճանեալ ուսուցչի ընտանիքին: Նոյն օրը մեծ դրօսանքին մեր ծրագիրը յայտնեցինք Վարուժանին: Մեծ եղաւ անոր ուրախութիւնը, երբ լսեց մեր վիճակախաղին նպատակը: Իր ալ պարտքը համարեցաւ մեզ օգնել իր դըպրոցի աշակերտութեան միջոցով վիճակախաղին տոմսերու վաճառքը կրկնապատկել տալով եւ խրայատուկ ոգեւորութեամբ աւելցուց. «Իմ սիրելի քոյրեր, անմիջապէս աշխատանքի լծուեցէք, նըման վիճակախաղ մը որքան շուտ կազմակերպուի, այնքան արդիւնաւէտ կ'ըլլայ»: Զորս օր ետքը, երբ մեծ դրօսանքին Համազգեաց օրիորդաց վարժարանին նըկարչութեան դասարանին մէջ աշակերտուհիներուս հետ իւղաներկ նկարը կը դիտէինք, անակնկալօրէն ներս մտած մեր սիրելի Վարուժանը վիճակախաղի նկարը տեսնելով՝ հրճուանքով բացագանչեց. «Ահա թէ ինչ կը նշանակէ Համազգեաց ընկերութեան վարժարանի ուսուցչուհի եւ աշակերտուհի ըլլալը», եւ մեծ ոգեւորութեամբ յանձնեց իր աշակերտութեան կողմէ վաճառուած վիճակախաղի 50 տոմսի արժէքը:

●

1913-ի Հոկտեմբերին, հայ տառերու գիւտի 1500 եւ տպագրութեան 400-ամեակին առթիւ Փըթի - Շանի թատրոնին մէջ Կոմիտաս վարդապետի կազմակերպած մեծ նուագահանդէսի վերջաւորութեան, անոր մտերիմ ընկերները կ'ողջագուրէին մեծ երաժշտագէտը: Կոմիտասը, օրուան մեծ տօնի յաջողութենէն խանդավառուած, անգիտակ էր ճակտէն հոսող քըրտինքին եւ աչքերէն գլորող արցունքի կաթիլներուն:

Վարուժանը ողջագուրուեցաւ անմահ երգիչին հետ եւ գրպանէն Թաշկինակը հանելով, սրբեց անոր քրտնաթոր դէմքը՝ բացագանչելով. «Անգին Կոմիտաս, այս օրուան փառքիդ ձայնը Թող բանաստեղծի յոյզերուս հետ արձագանգէ մինչեւ Մաշտոցի սրբազան գերեզմանը... Ախ, ուր էր, որ մարգարիտներդ Թափէին մեր հայրենի Օշականի սուրբ հողի վըրայ»:

●

Պոլսոյ Ենիչերիներուն Թանգարանը մանաւորապէս կը հետաքրքրէր պոլսահայ դպրոցականը, որ իր մանկութենէն իմացած էր անոնց տարածած ահ ու սարսափի մասին: Այնտեղ ցուցադրուած ահարեկիչ մոմիաները կը պատկերեն Ենիչերիներուն վայրագ բարքերը:

1914-ի աշնանը Սաքըզ - Աղաճի «քոյր - եղբայր» վարժարաններուն տնօրէններուն, Զաքրեանի եւ Վարուժանի հետ խումբով այցելեցինք Ենիչերիներուն Թանգարանը: Ենիչերիներու մոմիաներուն առջեւ կանգնած, բանաստեղծը մեզ պատմեց այդ արիւնռուշտ դազաններուն իշխանութեան օրերուն պոլսահայ ժողովուրդին քաշած բազմապիսի տառապանքներէն: Ենիչերիներուն նկատմամբ Վարուժանի ունեցած ատելութիւնը վարակեց բոլորս: Կարծես ամէն մէկս անշունչ մոմիաներէն վրէժ լուծել կ'ուզէինք:

Երբ կը մեկնէինք, Թանգարանի Թուրք կառավարիչը կտոր-կտոր եղած եգիպտացորեն մը ձեռքին, Վարուժանին մօտեցաւ եւ բարկացած շեշտով մը ըսաւ. «Ահա ձեր աշակերտներուն ըրածը... մեճիտիէ մը ճէզա պիտի տաք...»: Վարուժանը խրայատուկ պաղարիւնութեամբ մեճիտիէ մը տուաւ եւ հեգնանքով աւելցուց. «Զըսե՞ս, աժան ազատեցայ. եթէ մոմիայի մը գլուխը կոտրէր, գլխովս պիտի վճարէի...»:

●

Համազգեացի գրադարանին մէջ՝ անկիւնը դանկ մը կար, որ ամէն տեսնելնուս սարսափի կը մատնէր մեզ...: Երբ Վարուժանը զայն տեսաւ, ձեռքն առաւ, երկար դիտեց: Անոր ակռաներուն ամբողջ ըլլալէն դատելով, եզրակացուց, որ երիտասարդի մը գանկն էր ան, եւ խոր հառաչով մը ըսաւ. «ունայնութիւն-ունայնութեանց»: Քիչ յետոյ, երբ երիտասարդ գրադարանապետուհին Վարուժանին յայտնեց գանկը տեղէն հեռացնելու մեր որոշումը, Վարուժան վշտացած ձայնով ըսաւ. «Ի՞նչ կ'ուզէք իր սեւ փոսէն իսկ այս խեղճ գանկէն. Թողէք իր անկեան մէջ. մի սոսկաք գանկերէն. սարսափեցէք զանոնք անարգողներէն»:

1914-ի գարնանը Համազգեաց վարժարանն այցելեց Սաքըզ - Աղաճի հայ կաթողիկէ տեղապահը: Վարժարանի հոգաբարձութեան հրաւէրով ներկայ էր նաեւ Սաքըզ - Աղաճի լուսաւորութեան վարժարանի տնօրէն Դանիէլ Վարուժանը: Պատրիարքական տեղապահը լսեց Համազգեացի անցեալ եւ ներկայ գործունէութեան մասին Վարուժանի տուած բացատրութիւնները: Դիտեց սրահին եւ քանի մը դասարաններու մէջ ցուցադրուած դպրոցի հիմնադիրներուն մեծադիր դիմանկարները: Վարուժանը մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ Համազգեաց ընկերութեան օրով կազմուած հարուստ գրադարանի մասին, որ բացի իր բազմալեզուեան ընտիր բաժիններէն, կը պարունակէր ձեռագրեր, նամակներ, մատեաններ Վենետիկի Սուրբ Ղազար վանքի յայտնի միաբաններէն, Արսէն Բագրատունիի, Եղուարդ Հիւրմիւզի, Մինաս Բժշկեանի, Ղեւոնդ Ալիշանի եւ այլոց կողմէ նուիրուած հարիւրաւոր հատորներ, որոնցմէ շատերը կը կրէին անոնց հայրենասիրական մակագրութիւնները:

Վարուժանը մօտէն գիտնալով տեղապահին այցելութեան նպատակը եւ ֆանատիկ հայ կաթողիկէներու տարիներէ ի վեր Համազգեացի գրադարանը ձեռք ձգելու յետին մօքերը, հանդարտ ձայնին համարձակ շեշտ մը տալով յայտնեց. «Համազգեացի եւ Մուրատ - Ռափայէլեանի հոգաբարձութիւնները հայ կաթողիկէ հասարակութեան ազատախոհ ընտրանիին հետ որոշեցինք Համազգեաց ընկերութեան գրադարանին կարեւոր մէկ մասը նուիրել Սաքըզ - Աղաճի լուսաւորչեան ուսումնարանին, ի նշան «քոյր - եղբայր» վարժարաններուն ազգային համագործակցութեան գաղափարին»:

Ժամէ մը ի վեր ամբողջ դպրոցը լուռ ու մունջ շրջող Սաքըզ - Աղաճի ֆանատիկ տեղապահը աւելառն մօրուքը շոյելով, քմծիծաղով Վարուժանին պատասխանեց. «Պարոն բանաստեղծ, մի մոռնաք, որ բայերու խոնարհման մէջ ապառնին է, որ միշտ կը տուժէ...», եւ առանց պատասխանին սպասելու խօսքը տնօրէնուհիին ուղղելով հարցուց. «Որո՞նք են Համազգեացի կրօնագիտութեան եւ տաճկերէնի դասատուները»: Տնօրէնուհի Ա. Զաքըրեանը համարձակօրէն պատասխանեց. «Երկու տարիէ ի վեր այդ դասերը ուսումնական ծրագրէն դուրս են հանուած...»: Պատրիարքական Տիրապահը բուռն զայրոյթով լեցուած պատասխանեց. «Ամսու գլխէն իմ կարգադրութեամբ Սաքըզ - Աղաճի պատրիարքարանը ձեզ ուղարկելու է կրօնքի եւ տաճկերէնի դասատուներ»: Վարուժանը, ընդհատելով տեղապահին խօսքը, հեգնանքով ըսաւ. «Բայերու խոնարհման մէջ ապառնին իբրեւ բացառութիւն չահեցաւ իր խաղը...»:

ԱՂԱՒՆԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

(Շար. 2)

ՄԱԼԹԱՅԻ ՄԻՋ-ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկային պատմութեան եւ կրօնքներու վարդապետութեան խորքն ու նպատակը ընկերային երջանիկ եւ խաղաղ կեանքի մը փնտռտուքն ու ապահովութիւնն է: 20-րդ դարուն յատկապէս, մարդկութիւնը տեսաւ եւ կը տեսնէ համաշխարհային եւ շրջանային կամ տեղական մասնակի տարողութեամբ պատերազմներ, հակամարտութիւններ ու վայրագութիւններ, այլազան ձեւերով ու եղանակներով: Աշխարհ օրէ աւելի այս օրերուն շեշտակիօրէն եւ գոյութենապէս պէտքը ունի խաղաղութեան, խաղաղ համակեցութեան ու գործակցութեան, ըլլա՛յ ազգերու եւ ըլլա՛յ կրօնքներու կամ դաւանաբանութեանց միջեւ: Այս դարու վերջին տասնամեակին երկրի բնակիչները այլազան մակարդակներու վրայ կը փորձեն հաստատել համաշխարհային խաղաղ գոյակցութեան նոր կարգ մը:

Կրօնական կեանքի պարթօնքին հետ, արդէն իսկ եկեղեցիները համաժողովներու կամ խորհուրդներու միջոցաւ կ'աշխատին, երկխօսութեանց ճամբով, կարելի մերձեցում մը յառաջացնել եւ նոյն միջոցին այլ կրօնքներու հետ գործակցաբար, առեղծել իրերհասկացողութեան, իրերհանդուրժողութեան եւ համագործակցութեան միջոց մը: Այս իմաստով, վերջին հինգ տարիներուն, «Մարդիկ եւ Կրօնքներ» անունով կնքուած խորհրդաժողովներու շարք մը կը ջանայ տարբեր կրօնքներուն հանդիպումներով գործնականացնել վերոյիշեալ մերձեցումները, յուսալով դրական, արդար եւ շինիչ արդիւնքներու հասնիլ:

Այս համաժողովներու շարքը սկիզբ կ'առնէ Յովհաննէս - Պօղոս Բ. պապին նախաձեռնութեամբ, ուր «Խաղաղութեան Համար Աղօթքի Համաշխարհային Օր» նշանաբանով աշխարհի կրօնական պետերը 1986-ի Հոկտեմբերին հանդիպում մը հրաւիրեց Ասիզայի մէջ, միասին աղօթելու մարդկութեան խաղաղութեան համար: Այս առիթով Ս. Էճիտիօ Միաբանութիւնը, որ Հռոմի Թրասթէվէրէ Եկեղեցիին մէջ կազմակերպուած էր իբրեւ «Միջազգային Ընկերակցութիւն Աշխարհական Մարդոց», յանձն կ'առնէ շարունակել վերոյիշեալ աշխատանքները, հիմնական նպատակ ունենալով, կրօնքներուն միջեւ գործակցութեան եւ մշակութային փորձառութեանց փոխանակում:

Ասիզայէն ետք տեղի ունեցան հետեւեալ համաժողովները. - Երկրորդ համաժողովը՝ Հռոմի մէջ 1988-ի Հոկտեմբեր 25 - 28, կրօնքներու ներկայացուցիչներ՝ 95 հոգի, նշանաբանն էր՝ «Ժողովուրդին Աղօթքը Խաղաղութեան Փնտռտուքով»: Երրորդը՝ Վարշաւայի մէջ, 1989 Սեպտեմբեր 1 -- 5, ունէր 200 մասնակից, նշանաբանը՝ «Երբեք կրկին պատերազմ»: Չորրորդը՝ Պարիզի մէջ, 1990 Սեպտեմբեր 25 -- 28, ունէր 300 մասնակից, նշանաբանը՝ «Արեւելքէն - Արեւմուտք խաղաղութեան Ծով Մը»: Ահաւասիկ, հինգերորդ համաժողովը տեղի ունեցաւ 1991-ի Հոկտեմբեր 8 -- 10-ին, Մալթայի մէջ, 200 մասնակիցներով, նշանաբան ունենալով «Կրօնքները Խաղաղութեան Ծովու մը Համար»:

Այս հինգերորդ համաժողովը նախորդներուն նման միջ - կրօնական բնոյթ ունէր: Գլխաւոր տասը կրօնքներու ներկայացուցիչներ, իրենց աւանդական զգեստներով, հաւաքուեցան Միջերկրականի կղզիներէն Մալթայի մէջ եւ եռօրեայ ծրագիր մը ի գործ դրին, իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով այն հարցին վրայ, թէ ի՞նչ ձեւով կրօնքները կրնան խաղաղութեան աշխատանքներուն սատարել, աշխարհի նոր կարգին մէջ: Սոյն համաժողովին իր մասնակցութիւնը բերաւ Հայ Եկեղեցին, յանձինն Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, որ Ս. Էջմիածնի Միւռոնօրհնէքէն անմիջապէս յետոյ, անցնելով Փարիզէն եկաւ Մալթա, իր միջ - եկեղեցական ժողովական կեանքի փորձառութեամբ Հայ Եկեղեցւոյ տեսակէտը ներկայացնելու խաղաղութեան եւ մարդկութեան կեանքը յուզող ու տագնապեցնող հարցերուն: Իրեն կ'ընկերակցէր Շահան Վարդապետ Սարգիսեանը:

Այս հինգերորդ համաժողովի բացումին, ժողովականներ ներկայ գտնուեցան նախորդ ժողովները ներկայացնող պատկերներու ցուցահանդէսին, որմէ ետք «Միջերկրականեան ժողովական կեդրոնին» գլխաւոր սրահին - «Հանրապետական Սրահ» - մէջ, երաժշտական ունկնդրութենէ մը յետոյ, տեղի ունեցաւ պաշտօնական բացման արարողութիւնը ժողովական աշխատանքներուն, ուր խօսք առին՝ «Ժողովուրդներ եւ Կրօնքներ» խորհուրդի պատուոյ նախագահը, Լեհաստանի Կարդինալ՝ Ժօզէֆ Կլէմփը եւ որուն հրաւէրով խօսեցան Մալթայի Հանրապետութեան նախագահը Տոքթոր Ս. Թապօն, Մալթայի Արքեպիսկոպոսը՝ Ժօզէֆ Մէրսիէսան, Պարիզի Արքեպիսկոպոսը՝ Մարիանօ Մակրասին եւ Ս. Էճիտիօ համայնքի նախագահը Գերպ. Վինչենցօ Փակլիան:

Համաժողովին ներկայ էին կարդինալներ, եպիսկոպոսներ, Միջին - Արեւելքէն

Հաքիմ Ե., Յոյն Կաթողիկէ Պատրիարքը, Ղաթթա Ղպտի Կաթ. Պատրիարքը, Պիտաուիտ Քաղդէական Եկեղեցւոյ Պատրիարքը, Ռուսաց, Ռումանիոյ Օրթոտոքս Եկեղեցիներու ներկայացուցիչները, նաեւ Ասորի Ուղղափառ Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչը, Պարսկաստանէն, Իրաքէն, Ալճերիոյ, Մարոքէ, Թունուզի իսլամական կրօնի ներկայացուցիչներ, Եգիպտոսի մեծ մուֆթին, եւ ասիական եկեղեցիներէ պրոտեստական, հինտուական, շինթօյա-կան եւ այլ ասիական կրօններու ներկայացուցիչներ, որոնցմէ ոմանք հրապարակաւ խօսեցան:

Այս համաժողովին համար յատկապէս եկած էին քաղաքական դէմքեր եւս, ինչպէս Մօզամպիքի նախագահը Ճօաքիմ Ալպէրթօ Շիսսանօն, Իտալիոյ վարչապետը Ճիուլիօ Անտրէօթթին, Եգիպտոսի փոխ-վարչապետ Պուտրոս Պուտրոս Ղալին, որոնք իրենց կարգին խօսեցան ժողովականներուն, յայտնելով թէ ընդհանուր բաղձանք մը կայ աշխարհի խաղաղութեան, որ կարելի կ՚ըլլայ իրագործել բարեգործութեամբ, հասկացողութեամբ եւ գործակցութեամբ: Այս համաժողովը յատուկ առիթ նկատուեցաւ խորհրդակցելու միասնաբար հասարակաց եւ էական խնդիրներու շուրջ, յատկապէս այսպիսի բազմութեան մասնակցութեամբ, ինչ որ մեզի կուտայ կարելիութիւն գործելու եւ կը ներշնչէ յոյս ապագային հանդէպ:

Ընդհանուր առաջնորդող ճառերուն կողքին եւ անկէ բխող, կլոր սեղանի շուրջ արտայայտուելու բազմաթիւ առիթներ տրուեցան: Տարբեր կրօնքներու ներկայացուցիչներ բացատրեցին թէ՛ տեսական եւ թէ՛ գործնական գետնի վրայ եղող հարցերը, դժուարութիւնները, կարելիութիւնները, իսկ վերջաւորութեան ներկայացուցին իրենց առաջարկները:

**

Այս հանդիպումներուն իր մասնակցութիւնը բերաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետը՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս եւ հարկ եղած պարագաներուն բացատրութիւններ, լուսաբանութիւններ եւ դիտողութիւններ կատարեց: Հայրապետին ներկայութիւնը յատկապէս կարեւոր նկատուեցաւ «Գոյակցութիւն քրիստոնեաներուն եւ իսլամներուն միջեւ» նիւթին շուրջ կատարուած քննարկութեանց ընթացքին: «Կլոր՝սեղան»ի մը մասնակցելով Հայրապետը շեշտեց այն իրողութիւնը, որ կրօնքներու հասարակաց գիծերը աւելի լայն չափով պէտք է ընդգծուին. առհասարակ մենք անցեալին շեշտած ենք տարբերութիւնները. հարկ է վեր առնել հանդիպութիւնները: Այս տեսակէտէն բացատրեց որ որպէս փոքր նկատուած ազգերէն՝ Հայութեան զաւակ ինք իր ազգի պատմութեան մէջ տեսած է համակեցութեան երեւոյթը իսլամ ժողովուրդներու հետ, ինչ որ այսօր ալ կը շարունակուի Միջին-Արեւելքի մէջ առհասարակ:

Վերջին օրուան փակման աշխատանքներուն իր գործօն մասնակցութիւնը բերաւ Գարեգին Բ., քննարկելով «Դէպի ընկերային եւ քաղաքական նոր կարգ մը» նիւթը: Այս մասին իրմէ ետք խօսեցաւ Գահիրէի մեծ մուֆթին Շէյխ Մոհամէտ Թանթաուին, Հայֆայի գլխաւոր ռաբբին՝ Գոհէն, Զէն Սօթօ միջազգային ճափոնական կրօնքի քարտուղարը Շօթէն Մինիճիշին, Մալթայի վարչապետ Էտուարտ Ֆէնէշ-Ատամին, Ս. Էճիտիօ համայնքի նախագահ փրոֆէսէօր Անտրէա Ռիքարթի, Լեհաստանի կարդինալը՝ Ժօզէֆ Կլէմփը եւ Պապական Նուիրակ Կարդինալ՝ Քասսիտին:

ՇԱՀԱՆ ՎՐԴ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

«ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ»ու նամականին

«Լը Նուվէլ տը Մոսկու» շաբաթաթերթը նամականիի բաժին մը բացած է, մեկնելով այն գաղափարէն թէ քաղաքական, գիտական, լրագրական աշխարհի մարդոց կարծիքները ծանօթ են, քանի մեծերը լայն արձագանգ կուտան, բայց, ի՞նչ կը խորհի «փողոցի անցորդը», օրինակ այսօրուան քայքայուած Միութեան տեղը բռնող 15 անկախ կամ ինքնիշխան Հանրապետութեանց հաստատման մասին: Հոկտեմբեր 22-ի իր թիւին մէջ «Նամակներ արտասահմանէն» խորագրին տակ հրատարակած է քանի մը նմոյշներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Ֆ. Միխայլեան կը գրէ Երեւանէն.-

«Ո՞ւր գնաց մեր բազմազգեան Պետութեան բարոյականը: Կրկին, կամայական արարքներ կը գործուին, ինչպէս ամբողջ ժողովուրդներու տեղահանութիւնը, Թաթար, Զէչէն, Թուրք եւայլն: Եւ ըսել թէ այս ամբողջը կը կատարուի այսօր, երբ դեռ իրենց պատիժը չեն կրած իշխանութեան հին մեղքերը: Այս կացութեան մէջ, Հայաստանի ժողովուրդը հասկցաւ որ պէտք է ինքզինք պաշտպանէր, առանց յոյս դնելու բանակին վրայ, որ իր հրահանգները միշտ յապաղումով կը ստանայ: Մեզ մի՛ ամբաստանէք, որ ըստիպուած ենք անջատուելու Միութենէն, ստիպուած ենք մեր իսկ բանակը կազմել: Մեզ կը բնաջնջեն եւ ուրիշ ելք չունինք, քանի որ այդպէս է կեդրոնական իշխանութեան քաղաքականութիւնը: Յանուն Աստուծոյ, մեզ հանգիստ ձգեցէք, մեր հասկցած ձեւով կ՚ապրինք, թերեւս աւելի դժուարութեամբ, բայց՝ անվախ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ

Դ. Բայդուլին կը գրէ Բաքուէն.-

«Մի՛ դպիք Ադրբեջանին եւ Հայաստանին: Ես՝ Ռուս եմ, եւ չեմ ուզեր որ իմ ժողովուրդս, անցեալին նման, իր կամքը պարտադրէ միւս ժողովուրդներուն: Ինչո՞ւ Ռուսերը պէտք է խաղաղեցնեն մեր երկրին միւս ժողովուրդները: Այն տպաւորութիւնը ունինք, որ Մոսկուա աւելի երջանկութիւն կ՚ուզէ տալ Հանրապետութիւններուն ժողովուրդներուն քան ամէն մէկը կրնայ փափաքիլ: Ասիկա բաց աչքով տեսանելի է:

ՄՈԼԴՈՎԱՅԷՆ

Ե. Ռոշքա կը գրէ Օքնիտայէն.-

«Մենք, Մոլդաւներս, որեւէ ազգութեան դէմ ոխ չունինք: Մենք դէմ ենք սիստեմին որ գիտակցաբար իրարու դէմ կը հանէ զանազան ազգութեանց մարդիկը: Կայսրութեան կեդրոնական իշխանութեան հաշուին կուգայ որ հանրապետութիւնները իրարու հետ յաւիտենապէս կռուին: Երբ կռիւ ըլլայ, կեդրոնական իշխանութիւնը փառաւոր պատրուակ մը կ՚ունենայ իր հրասայլերը ղրկելու վերահաստատելու համար «կարգուկանոնը» եւ նենգօրէն տեղաւորելու կայսրութեան իր խամաճիկները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ՆԿԱՐԻՉ ԱՌԱՔԵԼ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթը, Հոկտեմբեր 18-ի իր թիւով կը հաղորդէ ծանօթ նկարիչ Առաքել Առաքելեանի մահը: Ծնած Երեւան 1927-ին, ողբացեալը 1955-ին աւարտած է Երեւանի գեղարուեստա-թատերական հիմնարկի գեղանկարչական բաժինը: Իր նկարչութիւնը առաւելաբար կեդրոնացած է հայրենի բնութեան վրայ եւ իր արուեստին թեման դարձած են Գորիսի, Սեւանի, Բիւրականի, Արարատեան դաշտավայրի գունեղ գարուններն ու աշունները:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Արմէն-Քէպէք Ա. Մանուկեան Վարժարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, 3000 Հայերու ներկայութեան տօնախմբուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակումը (Սեպտեմբեր 23): Հանդիսավար Արսէն-Նուպար Մամուրեանի բացման խօսքէն ետք, յաջորդաբար ողջոյնի ուղերձներ կարդացած են գաղութին տարբեր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները՝ Արթօ Պասմաճեան (ՌԱԿ), Կիրակոս Թիւթիւնճեան (ՍԴՀԿ), Բժ. Էտի Եղիայեան (Հ.Բ.Ը.Մ.), Հերման Օտապաշեան (Պոլսահայ Միութիւն), Մանուէլ Օհանեան (Կաթողիկէ Համայնք), Յակոբ Պասմաճեան (Աւետարանական Համայնք), հուսկ՝ Բարթող Ա. Քահանայ Մրքաճեան: Այնուհետեւ, զօրակցական ելոյթներ ունեցած են Դաշնակցային Խորհրդարանի ու Նահանգային վարչութեանց անդամ քաղաքական կարգ մը դէմքեր: Արշաւիր Կէօնճեանի եզրափակիչ խօսքէն յետոյ՝ սկսած է խրախճանքը, նուագախումբի ու երգիչներու մասնակցութեամբ:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Յ. Տէր-Մելքոնեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-22 ելոյթներ ունեցած է Հայաստանէն ժամանած «Կոմիտաս լարային քառեակը», կազմակերպութեամբ Համազգայինի: Հոկտեմբեր 15-ի համերգ-կալային ներկայ գտնուած են Լիբանանի Կրթական Նախարարը՝ Պուտրոս Հարպ, հայ նախարարներ Խաչիկ Պապիկեան եւ Յակոբ Ջուխատարեան, Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան ու բազմաթիւ հրաւիրեալներ: Միջազգային համբաւի տիրացած քառեակին անդամները՝ Էդուարդ Թադէոսեան (Ա. ջութակ), Ֆելիքս Սիմոնեան (թաւջութակ), Ալեքսանդր Քոսեմեան (ալթօ) եւ Սուրէն Հախնազարեան (Բ. ջութակ) ներկայացուցած են որակեալ յայտագիր մը՝ Հայտնի, Շոսթաքովիչի, Մոցարթի, Է. Միրզոյեանի, Կոմիտասի եւ Էտկար Յովհաննիսեանի ստեղծագործութիւններէն: 1924-ին Մոսկուայի մէջ կեանքի կոչուած «Կոմիտաս քառեակի» հիմնադիր-անդամները եղած են՝ Աւետ Գաբրիէլեան, Լեւոն Օհանջանեան, Միքայէլ Տէրեան եւ Սարգիս Ասլամազեան:

**

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Մարի Մանուկեան» վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, դպրոցին երկրորդական բաժնի ուսանողութիւնը, հոգաբարձութիւնն ու ուսուցչական կազմը հանդիպում մը ունեցած են անկախութեան հանրաքուէին (Սեպտեմբեր 21) առիթով իբրեւ դէտ Հայաստան այցելած ամերիկեան պատուիրակութեան կարգ մը անդամներուն հետ: Վարժարանի անօրէն՝ Յակոբ Յակոբեանի բացման խօսքէն ետք, յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Կրէկ Գահուէճեան (Նահանգապետ Տէօքմէճեանի երբեմնի օգնականը), Պէն Դաւիթեան, «Նոր Օր» եռօրեայի խմբագիր՝ Յակոբ Պօղոսեան եւ հուսկ՝ Լոս-Անճըլըսի ընդհանուր վերահսկիչ Մայքըլ Անթոնովիչ, որ գրուատած է հանրաքուէի մասնակիցներուն պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը ու յորդորած աշակերտները՝ տէր կանգնիլ իրենց համայնքին եւ ազգութեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՃԱՆԻԿ

Սամսոնի հայաբնակ աւանն էր Գավազ՝ 8 ժամ հեռու, իր խառն բնակչութեան 30 տունը միայն Հայոց: Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ անհովիւ: Կառք շինող Գրիգոր Սահակեան անուն 21 տարու երիտասարդ մը բոլորէն վերապրող, ամայի տան մը մէջ ծուարած ապրելով երկար ատեն եւ քովի փուռէն գիշերէ-գիշեր մէյմէկ նկանակ գողնալով, գիտակցութեամբը դրկից Թուրքի մը: Գավազ եղաւ աքսորավայրը՝ Սամսոնի շրջանէն 50-ի մօտ ռուսահպատակ Հայերու (իբրեւ քաղաքական գերի, որոնք յետոյ Գասթէմօնի վտարուեցան), նաեւ 61 Չարշամպացիներու՝ որոնցմէ Իբրանոսեան վաճառատան պետ Յակոբ Պէյլէրեան մեռաւ հոն եւ իբր Թուրք թաղուեցաւ: Դարձեալ, նոյն խումբէն Գրիգոր Պ. Վարդեան կը պատմէ մեզ թէ «սովորութիւն ունէր գնելու հայ սրբավայրերէ ապշոսուած նուիրական անօթներ՝ զորս թաքնաբար ծովամոյն կ՚ընէր, պահելու անկարելիութեան առջեւ՝ գէթ սրբապղծութենէ զերծանելու մխիթարութեամբ մը»:

ՉԱՐՇԱՄՊԱ

Սամսոնէն հինգ ժամ հեռու, Եէշիլ Ըրմագի (Իրիս) եզերք, Ճանիկի թեմերէն մին: Հայ բնակչութիւն 300 տուն, գիւղերով միասին 2430 տուն (12,720 հոգին Լուսաւորչական եւ 600-ը Բողոքական), որոնք բախտակից եղան Սամսոնցիներուն, տեղւոյն Գայմագամ Շապանի բարբարոսութեանց երեսէն:

Աղէտը դեռ չպայթած, Ապրիլ ամսուն, կը ձերբակալուէին 30 կուսակցականք՝ արգելափակ մնալով մինչեւ տեղահանութեան օրերը. յետոյ, առանց ուրիշներու խառնուելու, բոլորը մէկ կը տարուին «անծանօթ ուղղութեամբ», այսինքն դէպի սպանդ: Յիշենք մէկ քանին.- Նշան Սէրայտարեան, Յակոբ Խաչատուրեան, Օհան Թիլքիեան, Յովհաննէս Գարագաշեան, ուսուցիչ Միհրան Չէօմլէքճեան եւայլն: Կը լսենք Յունիս 11-ի առտուն. Կիւտիւկ Եէնի խան կոչուած մեծ շէնքը կը վերածուի բանտի՝ ուր կը լեցուին 300 ծանօթ ազգայիններ, միահաղոյն ձերբակալուած իրենց վաճառատուներէն եւ բնակարաններէն: Շատ չանցած, խանը կը պաշարուի, անհիմն տարաձայնութեան մը հետեւանօք. իբր թէ Ռուսիայէն Հայ հերոսներ եկած ըլլային՝ բանտարկեալները փրկելու առաջադրութեամբ: Ընդհանուր կրօնափոխութիւն Յունիս 17-ին, որուն իբր հետեւանք՝ աքսորի գործադրութիւնը կը կասի պահ մը: Կառավարութիւնը շրջակայ Թուրք գիւղերը կը սկսի ցրուել իսլամացողներէն մաս մը: Յուլիս 1-ին Սամսոնէն Չարշամպա կը ժամանէ մէրքէզ մէմուրը Զիա, չկօթակի գործը գլուխ հանելու պաշտօնով: Հայեր, հակառակ մահմետականութիւնն ընդունած ըլլալնուն, կը քշուին նորէն եւ կը բնաջնջուին՝ Սեբաստիոյ սահմաններէն դուրս չելած. Թլիստ այրերէ ոմանց արիւնը չէր չորցած մինչեւ իսկ...: Զանազան ուղղութեամբ «սէվքըյաթ»ներէն մին, ճամբան անհունապէս կոտորակուած եւ 49 կին-մանուկ, չորս ալ էրիկմարդ մնացած, ամիսներ վերջ կը հասնին Գաղատիոյ սահմաններուն մէջ՝ Պէյ Փազար, մարդկութենէ ելած վիճակի մէջ (ըստ յայտարարութեան Պէյ Փազար նախորոք տարագիր ռուսահայ քաղաքական գերիներու): Չարշամպացի յայտնի զոհերէն յիշենք՝ առեւտրականներ Հէքիմեան, Իրատեան, Փիւքիլեան, Ագգաչփաղեան, ուսուցիչ Պօղոս Բագրատունի, դեղագործներ Խաչատուրեան եւ Գէորգ Ինֆիէճեան եւայլն:

Քաղաքին մէջ քանի տուն էին Աւետարանական Հայք՝ իրենց պատուելիով միասին բախտակից Լուսաւորչականաց: Ամբողջ 300 տունէն՝ հիմա երեք տուն միայն կայ հոն: Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին մզկիթի վերածուեցաւ, ժողովարանն ալ հիմնովին քանդուեցաւ (վերոյիշեալ տեղեկութիւնները քաղուած են բնիկ Գրիգոր Պ. Վարդեանէ, նախապէս Չարշամպայէն Սամսոնի բանտը փոխադրուած, յետոյ ընտանեօք Գավազ գիւղը տարագրուած, թրքանալով առ աչի):

Չարշամպայի երէցներն էին

Յուսիկ Քահանայ Չագըրեան, 40 տարու, հաւատքին վրայ ամուր մնացած եւ իր հօտին մէկ մասին հետ նահատակուած Մալաթիոյ ճամբան:

Յովնան Քահանայ Տէր-Վահանեան.- Ծնած 1866 Մայիս 9-ին եւ ձեռնադրուած 1913 Փետրուար 14-ին՝ Ստեփաննոս Արք. Յովակիմեանէ: Բախտակից Տ. Յուսիկ Չագըրեանի:

(Շար. 318)

(Շար.՝ Ա. էջէն)

րանական Եկեղեցիներու գործունէութիւնը, Առաքելական Եկեղեցիէն անոնց տարբերութիւնը:

**

ՀԱՅ _ ԻՐԱՆԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՈՎ

Հայաստանի մէջ ստեղծուած է հայ - իրանական կապերու յանձնախումբ մը, որուն նպատակն է համակողմանի ուսումնասիրել դրացի երկրին հետ գործակցութեան հեռանկարները: Յանձնաժողովի վերջին նիստին, Հայաստանի Արտաքին նախարարի պաշտօնակատար Աշոտ Եղիազարեան համապարփակ խօսած է հայ - իրանական յարաբերութիւններու այժմու վիճակին մասին: Նիստին հրաւիրուած իրանահայ գաղութի ներկայացուցիչները (Նորայր Եսայեան, Նորայր Մելիքեան, Վազրիկ Տէր - Պետրոսեան) եւս անդրադարձած են այդ կապերուն ու հաստատած՝ որ Իրանի պետական շրջանակները լրջօրէն շահագրգռուած են Հայաստանի հետ համագործակցութեան կարելիութիւններով:

**

ՍԻԲԻՐԻ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒԻՆ

Ռուսաստանի Զխտայի Մարզին (Սիբիր) մէջ, ուր կ՚ապրին աւելի քան 2000 Հայեր, վերջերս հիմնուած է «Սպիտակ» ընկերակցութիւնը, որուն նախագահն է՝ Վալերի Յակոբեան: Շրջանին մէջ, ընթացիկ ուսումնական տարեշրջանին բացուած է հայերէն լեզուի ուսուցման կիրակնօրեայ դպրոց մը:

**

ԱՐՑԱԽԻ «ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՇԱԲԱԹ»Ը

Ստեփանակերտի Թատրոնի դահլիճին մէջ բացումը կատարուած է տեղւոյն միսսիոնարականութեան կազմակերպած «Խաղաղութեան շաբաթ»ի հանդիսութիւններուն: Ողջոյնի խօսքով Արցախցիներուն դիմած է Թեմին Առաջնորդը՝ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Պատրաստուած յայտագրին մէջ տեղ գտած են բարեգործական համերգներ, մրցումներ, մանկական նկարներու ցուցահանդէսներ եւ հանդիպումներ հայ գիտուրագրեալներու հետ:

**

ՀԱՅ _ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հայաստանի Լուսաւորութեան նախարար Աշոտ Գրիգորեան հանդիպում մը ունեցած է պաշտօնական այցով Երեւան գտնուող յունական պատուիրակութեան հետ, զոր կը գլխաւորէր դեսպան Մեքալոկոնոմոս, Արտաքին Նախարարութեան ընդհանուր քարտուղարին տեղակալը: Քննարկման ենթարկուած են Հայաստանի մէջ ապրող հինգ հազար Յոյներու կրթական կարիքները, իրենց մայրենի լեզուին տիրապետելու համար՝ անոնց ընձեռուած կարելիութիւնները:

France - Culture

— Sur *France-Culture*,
le Mardi 5 Novembre à 12 heures l'Emission «*Panorama*» sera consacrée au thème :
«*EREVAN, VILLE EUROPEENNE ?*»

— Sur *France-Culture*,
le Samedi 16 Novembre de 11h à 12 h Emission «*Grand Angle*» avec Claude KIEJMAN :
«*UNE SEMAINE EN ARMENIE*»

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 4, ժամը 20·30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Ի ՑՈՒՇԱՏԱԿ

ՓԱՐԻԶ. - Իր ծնողաց Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Հանըլեանի յիշատակին, իրենց աղջիկը 400 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Մեռելոցի առթիւ:

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Զապէլ Տիրիկեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Վարդուհի Թէրզեանի (ծնեալ Տիրիկեան) մահուան առթիւ (Էքս - Ան - Փրովանս):

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան եւ զաւակները, Մեռելոցի առթիւ, ի յիշատակ իրենց հարազատներուն՝ Ազատի Ժամկոչեանի, Ահարոն եւ Անիկ Աբրահամեանի, Յակոբ Գույումճեանի, Եպրաքսէ Մալեանի եւ Համբարձում Աբրահամեանի՝ կը նուիրեն 500 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

COURS D'HISTOIRE
DE L'ARCHITECTURE ARMENIENNE
(UA 158, INALCO)
par Patrick DONABEDIAN

A partir du Mardi 5 Novembre
chaque mardi de 12 à 13 heures
à l'Institut d'Etudes Slaves
9, rue Michelet, Paris 6e
Salle de conférences, 2ème étage, droite

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ընտանեկան ճաշը Սէն - Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահին մէջ Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 20-ին:

Սիրով կը հրաւիրուին Լիոնի եւ շրջանի բոլոր խաչուհիները եւ հայրենակիցները:

Հասոյթը՝ ի նպաստ Սէն - Մօրիսի միօրեայ դպրոցին:

Գեղարուեստական բաժնի կը մասնակցի Տիգ - ժոֆի: Ճաշագին 130 Ֆր., իսկ մինչեւ 10 տարեկան պզտիկներուն 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար
Հեռաձայնել՝
Ճեյռեանի. - 78 - 55 - 09 - 28
Փաշանեան. - 78 - 55 - 09 - 73

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ - ՊՈՄՈՆ. - Գրիգոր Պօյաճեան 500 Ֆր. թերթին 66-րդ տարեդարձին առթիւ, Շաւարշ Միսաքեանի յիշատակին:

**

ՎԱԼԱՆՍ. - Գ. Սարգիսեան 100 Ֆր.:

**

ՏԻՍԻՆ. - Օ. Ծերունեան 200 Ֆր.:

— ՃԱՇ —

Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը հաւատարիմ իր դպրոցաշէն ծրագրին, կը կազմակերպէ ճաշ մը ի նպաստ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին, նախակրթարանի առաջին դասարանին բացման առթիւ:

Ճաշը տեղի պիտի ունենայ Էյֆէլ աշտարակի դիմաց - Կրէկուար ճաւ - ճաշարանի մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 13-էն մինչեւ 20:

Հեռաձայնել.-
30. 21. 15. 15 (Bureau)
30. 21. 25. 03 (Bureau)
48. 93. 79. 34 (Domicile)

DINER - DANSANT

ASSOCIATION CULTURELLE
NAREG D'ENGHIEN

Diner dansant organisé au profit de ses élèves
le Samedi 9 Novembre à partir de 20 h.
Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains
(Face au Casino)

La soirée sera animée par
Marten Yorgantz
et son orchestre.

Venez nombreux pour nous apporter votre soutien et passer avec nous une soirée arménienne.

Veuillez réserver vos places
en téléphonant au :

48. 41. 49. 37 ou 34. 17. 29. 26.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

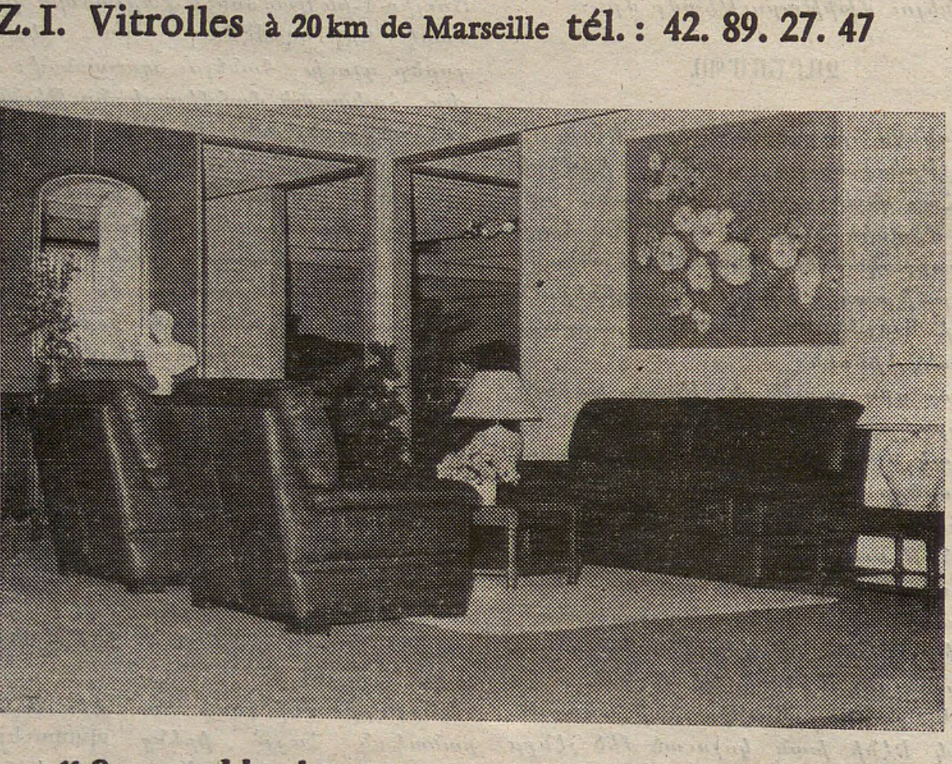

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
DE MARSEILLE
12 - 14, rue St.-Bazile — 13001 Marseille
SECTION JEUNES

organise
avec
le concours de «*B a r b a r a*» Glacier
à St. Tropez

Grande Soirée Arménienne

le Samedi 9 Novembre à partir de 22 h 30

Animation :
Disc Jockey S O U R E N de Paris

Entrée : 100 F. (1 consommation gratuite)

——— *tenue correcte exigée* ———

Réservations :

91. 40. 31. 13 ou 91. 89. 51. 08

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ISSY-LES-MOULINEAUX

BIBLIOTHEQUE

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la bibliothèque installée à la Maison de la Culture Arménienne, 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux, fonctionne le Samedi de 14h à 16 h.

Vous y trouverez des livres en arménien et en français.

Sont également à votre disposition des livres destinés à la vente.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Եկեղեցւոյ պայծառութեան՝ Պր. Գուրգէն Սարգիսեան 5000 Ֆր., Տիկին Ժիւլիէթ Լան 1000, Պր. Ճիրեան 1000, Տիկին Հեպէր տը Սըկէն (Փարիզ) 1000, Տիկին Շաքէ Թիւթիւնճեան 1000 Ֆր.:

Բժիշկ Ժան Վանոյեանի մահուան առթիւ՝ Այրիէն եւ զաւակներէն 1000 Ֆր., բժիշկ Ժ. Յովսէփեան 1000 Ֆր.:

Արմենուհի Վարպետեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ներսէս Պետրոսեան 200 Ֆր.:

**

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար.- Պր. Ալէն Գասպարեան 200, Տիկին Վիօլէթ Զիչերեան 200, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Երքովանեան 250, Տիկին Սիրանոյշ Սրապեան 500 Փրանք, Տիկին Աննա Մակարեան Գրիգոր Թապաքեանի մահուան առիթով՝ 200 Ֆր.:

Մատաղօրհնութեան առիթով.- Պր. Լօրիս Անդրէասեան 1000, Այրի Տիկին Սիրանոյշ Սինանեան 300, Տիկին Բերկրուհի Ալթունեան 200, Այրի Տիկին Քիւլիա Բէքմէզեան 100, Տիկին Անի Այնթապեան 100, Տիկին Հայկուհի Քէչէճեան 100, Տիկին Արփինէ եւ Աւետիս Գալայճեան 100, Պր. Տաճատ Ժամկոչեան 200, Պր. Գարակէօլեան 500, Մի Ոմն 50, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Փաշաեան 100, Պր. Վարուժ Քիրէմիթճի 100, Պր. Մանուկեան 200, Տէր եւ Քրիստ Նէտիլեան 200, Տիկին Մարիամ Պետիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Պասմաճեան 100, Տիկին Հէլվաճեան 200, Տիկին Էրսէն 100, Պր. Խաչիկ Թէզճեան 300, Պր. Խաչիկ Գումրու 200, Տիկին Վարդուհի Թաշճը 200, Տիկին Սուլթան Գարադաշ 150, Պր. Սանկօսեան 600, Տիկին Յակոբեան 100, Տիկին Արշալոյս Գասպարեան 1000, Տիկին Աստղիկ Տէր - Պարսամեան 400, Տէր եւ Տիկին Զինինկիրեան 250, Պր. Տէյիրմէնթաշ 200, Պր. Գէորգ Շիրինեան 200, Տիկին Ս. Սարոեան 200, Տիկին Մարի Կիւմիւշեան 100, Տիկին Շաքէ Քէրթէ 300, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցի 1000, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցի 1000, Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի 500 Ֆր.:

ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3

DIMANCHE
3 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

Թիւ 165

LE NUMERO : 4.00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.660 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.660

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Վերջերս Փարիզում ստեղծուել է հայ ճարտարապետութեան ուսումնասիրման եւ պահպանման մի կազմակերպութիւն: Իր գլխաւոր նպատակին՝ արեւմտեան Հայաստանի եւ առաջին հերթին Անիի յուշարձանների պահպանմանը հասնելու համար այդ կազմակերպութիւնը մտադիր է գործակցելու ինչպէս Հայաստանի մարմինների, այնպէս էլ Սփիւռքի միութիւնների հետ (մասնաւորապէս Ախենում գործող R. A. A. Research on Armenian Architecture եւ Փարիզում ու Նիւ - Եորքում հաստատուած O. T. C.՝ Երկիր և Մշակոյթ-ի հետ), իր գործունէութեան ոլորտում փորձելով ընդգրկել թուրքական, եւրոպական եւ միջազգային հիմնարկութիւնները: Միաժամանակ կազմակերպութիւնը, որին անդամակցում է Ֆրանսահայ Ճարտարապետների Միութիւնը (UAFAC), նպատակադրուել է օգնել Հայաստանում իրագործուող վերանորոգումներին: Այդ վերջին հարցին է նուիրուած կազմակերպութեան նախագահ Պ. Տօնապետեանի յօդուածը:

Վերջին տարիներին Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ վերանորոգման մի շարք աշխատանքներ են ձեռնարկուել, որոնց մի մասն արդէն աւարտած է, իսկ միւսը դեռ ընթացքի մէջ է, հակառակ երկրի քաղաքական - տնտեսական արտակարգ դժուար պայմաններին: Նախքան աշխատանքների արդիւնքներին անդրադառնալը յիշեցնենք, որ այդ կարեւոր ասպարէզում գործում են երեք մարմիններ. առաջին հերթին Յուշարձանների Գլխաւոր Վարչութիւնը, այլ նաեւ Յուշարձանների Պահպանման Ընկերութիւնը եւ Էջմիածնի Կաթողիկոսութիւնը: Վարչութիւնը Նախարարների Խորհրդին կից պետական կազմակերպութիւն է, որ իր արհեստանոցներում աշխատող բազմա-

Գրեց՝

ՊԱՏՐԻԿ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

թիւ մասնագէտների շնորհիւ հանդիսանում է վերանորոգման աշխատանքների հիմնական պատուիրատուն եւ կատարողը: Սակայն, ինչպէս քիչ յետոյ պիտի տեսնենք, Պետութեան յատկացրած միջոցները զգալիօրէն քչացել են և Վարչութիւնը, որի այժմեան ղեկավարները միջնադարեան հնագիտութեան մասնագէտներ են (նախագահը հնագէտ-ճարտարապետ Կորիւն Ղաֆադարեանն է, իսկ տեղակալը՝ վաղ միջնադարեան ճարտարապետութեան պատմաբան Վահագն Գրիգորեանը), իր գործունէութեան մէջ լուրջ սահմանափակումներ ունի: Կաթողիկոսութիւնը, բացի իր իրաւասութեան տակ գտնուող պաշտամունքային յայտնի շէնքերից (Էջմիածնի եկեղեցիները, Ս. Գեղարդի վանքը եւլն.), պատասխանատու է դարձել նաեւ մի քանի այլ պատմա-ճարտարապետական յուշարձանների, որոնք վերջերս վերադարձուել են եկեղեցուն (տե՛ս. «Յառաջ», 1990, Փետ. 15): Նշենք Հաղարծին, Հաղբատ, Մակարավանք, Տաթեւ վանքերը եւ Սեւանի ու Սիսիանի եկեղեցիները: Բայց այստեղ նոյնպէս միջոցները սահմանափակ են եւ որոշ օրէնսդրական խոչընդոտներ կան (կառոյցի տակ եղող հողի սեփականութեան հարցը): Եւ վերջապէս, Ընկերութիւնը կամաւորների կազմակերպութիւն է (նախագահը ճարտարապետութեան պատմաբան Փրոֆ. Վարազդատ Յարութիւնեանն է), որ կարող է յենուել միայն անդամավճարների, համեստ եկամուտների եւ պետական փոքր յատկացումների վրայ: Կաթողիկոսութիւնն ու Ընկերութիւնը հանդէս են գալիս իբրեւ պատուիրատուներ միայն, յաճախ համագործակցաբար: Նրանք օգտագործում են մասամբ արտասահմանից ուղարկուող նուիրատուութիւններ, իսկ պատուէրների իրականացման համար դիմում են գլխաւորապէս Վարչութեանը: Բայց սկսել են պատուէրներ յանձնել նաեւ մասնաւոր ձեռնարկութիւնների (շինարարական կոոպերատիւների):

Վերջերս իրագործուած եւ դեռ կատարուող աշխատանքների ծաւալի մասին գաղափար տալու համար նշեմ, որ 1989 եւ 1991 թթ. միջեւ եօթը կառոյցներ եւ յուշարձանախմբեր այցելեցի, որոնց վերանորոգումը նոր է աւարտուել: Դրանք են Արտաշաւանի, Դորբանտի եւ Կուրթանի վաղ միջնադարեան եկեղեցիները, Գառնիի Ս. Աստուածածին մատուռը եւ Մակարավանքի, Մաքենիսի ու Վանեվանի վանական համալիրները: Իսկ մօտ 26 վայրերում աշխատանքները շարունակւում են: Իրենց աւարտին են մօտենում Նորավանքի եւ Արենիի վերականգնումները: Համարեա վերջացրած է Յովհաննավանքի՝ մեր դարի սկզբին աւերուած եկեղեցու վերակառուցումը:

Հայ վերանորոգողներին գնահատելի օգնութիւն են ցոյց տալիս գերմանացի եւ իտալացի գործընկերները: Առաջինները Ամբերդի ամրացման ծրագիր են մշակում, իսկ երկրորդները մասնակցում են Երերոյքի բազիլիկի (Ե. - Զ. դդ.) ու Մարմաշէնի վանքի (Ժ.-ԺԱ. դդ.) վերանորոգման գործին: Այնտեղ առայժմ լուսանկարաչափական գծահանումներ (relevés photogrammétriques) եւ նախնական ուսումնասիրութիւններ են ձեռնարկւում: Բայց արդէն աւելի գործնական նպատակով Իտալիայից նուիրուել է մի գործիք, որ պատերի մէջ խոր ու նեղ անցքեր փորելով, թոյլ է տալիս ներարկումներ կատարել եւ պողպատէ ձողեր անցկացնել: Երերոյքում օգտագործուելուց առաջ, 1991 թ. Սեպտեմբերին, Փրոֆ. Ա. Ալփակօ-Նովելլոյի եւ այլ իտալացի մասնագէտների հսկողութեամբ այդ սարքաւորումը փորձարկուեց ամրացնելու համար Թալինի Է. դ. մայր տաճարի մոյթերը, որոնք խարխլուել էին 1988 թ. երկրաշարժից: Ա. Ալփակօ-Նովելլոյի գնահատանքով՝ առաջին փորձերը յուսալի են:

Քիչ առաջ յիշատակեցինք Հայաստանի այսօրուայ ծանր կացութիւնից բխող դժուարութիւնները: Դրանց հետեւանքով է ահա, որ 1991 թ. ամրանը մի քանի տեղերում ամայի էին շինհրապարակները: Պատճառները պարզ են. դրամական միջոցների պակասը եւ որոշ շինանիւթերի բացակայութիւնը: Աշխատավարձքի անբաւարարութեան պատճառով քարտաշ հմուտ վարպետները, թողնելով պատմական յուշարձանները, նախընտրում են մասնաւոր տների շատ աւելի ձեռնտու շինարարութիւնը: Այսպէս օրինակ, անցած Յուլիսին, Քասաղի վաղ քրիստոնէական բազիլիկի վրայ տարիներ աշխատած վերջին բանուորն իր տնակի դուռը փակեց եւ տեղից հեռացաւ: Օրբելեան իշխանների հիմնած ու կառուցապատած Նորավանքում փայտի բացակայութիւնն է, որ պատճառ եղաւ վերջին աշխատանքների դադարեցման. «Բուրթելաշէն» կոչուած, շքեղ զարդարանք ունեցող եռայարկ դամբարանը (1339 թ.) դեռ սպասում է իր վերջնական տանիքներին եւ սիւնազմբէթին, որովհետեւ փայտամածներ սարքելու հնարաւորութիւն չկայ (իսկ եւրոպական échafaudage-ների մետաղեայ թեթեւ խողովակ-ձողերը գոյութիւն չունեն Հայաստանում):

Սակայն ինչքան էլ ցաւալի լինեն այս երեւոյթները, այնուամենայնիւ կարելի է յուսալ, որ ի վերջոյ կը լուծուեն, գոնէ ընթացիկ վերանորոգումների վայրերում: Փայտը հաւանաբար մի տեղից կը ճարուի եւ աշխատավարձքը կը բարձրացնեն կամ պարգեւներով կը լրացնեն: Այս առումով ուսանելի է Սանկտ - Պետերբուրգի (Լենինգրադի) օրինակը. ձեռնահասութիւնների փախուստը կանխելու համար այնտեղի վերականգնումների պատասխանատուները միջոցներ են գտել իրենց վարպետներին հազար ռուբլուց անցնող (երբեմն երկու հազարի հասնող) աշխատավարձք ապահովելու: Իսկ յետագայում, ծաւալուն գործողութիւններ շարունակելու համար, թերեւս անհրաժեշտ կը լինի դրամաւորման արտաքին աղբիւրներ փնտռել…:

Ներկայացնենք այժմ մի քանի խորհրդածութիւններ եւ քննադատական դիտողութիւններ վերանորոգման այն մեթոդների մասին, որոնք կիրառւում են Հայաստանում: Պէտք է նախ նշել, որ երեւանցի մասնագէտների շրջանակում, տարիներ ի վեր, վէճեր են գնում վերականգնման չափի ու սահմանի շուրջը, մանաւանդ մնասուած այն յուշարձանների կապակցութեամբ, որոնց որոշ կառոյցները եւ յատկապէս վերնամասերը վաղուց անյայտացել են եւ սկզբնական տեսքը ըստոյգ յայտնի չէ: Մինչեւ ո՞ւր կարելի է տանել վերականգնման սահմանը: Ի՞նչքանով կարելի է պակասները լրացնել: Թոյլատրելի՞ է արդեօք վերանորոգում - վերականգնում - վերակառուցում - վերատեղծում «սահումը», որ կարող է ապագայ պատմաբաններին զրկել յուշարձանների իրենց վաւերագրական վիճակում ուսումնասիրելու հնարաւորութիւնից: Մասնաւորապէս վաղ քրիստոնէական այն եկեղեցիները (միանաւ եւ եռանաւ, անգմբէթ բազիլիկները), որոնց ծածկերի մասին եղած տեղեկութիւններն ու վկայութիւններն անբաւարար են, արդեօ՞ք պէտք է անպայման քարէ թաղերով եւ կտուրներով ծածկուեն, թէ՞ նախընտրելի է յուշարձանի պահպանումն ապահովել միայն թեթեւ ծածկոյթով: Ահա նաեւ այդպիսի վէճերի պատճառով է, որ կասեցրել են Քասաղի բազիլիկի վերականգնումը՝ հիմնական պատերը մինչեւ քիւը վերաշարելուց եւ լրացնելուց յետոյ:

Վերանորոգման «հայկական» մեթոդը, եթէ կարելի է այսպէս ընդհանրացնել, հիմնականում հետապնդում է ամբողջական վերակառուցումներ, որոնք համարւում են գիտականօրէն «վստահելի», այսինքն գիտական «բաւարար» երաշխիքներ ունեն: Դրանով այդ մեթոդը հակադրւում է ոչ միայն զուտ հնագիտական «պահպանել եղած վիճակում» վիճելի սկզբունքին, այլ նաեւ միջազգային նորմերին: Ըստ այդ նորմերի, պահպանումը կարող է ընդգրկել միայն ամրացումը եւ մասնակի, անհրաժեշտ լրացումներ (պայմանով, որ լրացուած մասերը տարբերուեն հներից), իսկ արգելւում են ինչպէս վերակառուցումներն ու ենթադրեալ նրմանութեամբ վերակազմուած յաւելումները, այնպէս էլ ուշ շրջանում կցուած եւ երկրորդական կամ անարուեստ համարուող մասերի հեռացումը (1): Հաւանական է, որ միջնադարեան յուշար-

●▶

LE FAUTEUIL D'ORCHESTRE

Evoquer en deux petites heures la vie du compositeur Gustav Mahler reste une gageure lorsque l'invention théâtrale de son auteur — ici Francis Huster — ne parvient pas à endiguer l'abondance du sujet, ne saisissant que des moments d'une existence malmenée par le destin et en proie à des conflits insolubles. Le propos de «Putzi» —surnom de la deuxième fille du compositeur morte très jeune— s'identifie très vite à un narcissisme inutile et pesant. Le premier monologue précise d'entrée de jeu le portrait du chef d'orchestre aux prises avec les musiciens viennois. Déjà bavard, le texte s'enlise dans des digressions interminables dont la prolixité et l'inintérêt s'avèrent un cache-misère. Et la suite n'est qu'à l'image de cette évocation prétentieuse qui s'impose rapidement par sa léthargie envahissante. On s'interroge sur les raisons d'un tel spectacle défendu sans conviction. Pourquoi ? Et pour qui, hormis Francis Huster qui semble s'offrir en égoïste un plaisir bien pauvre ? Le profane ne retiendra rien de ce «caprice intellectuel» et le familier de Mahler n'en sera que plus navré de tant de carence.

«Volpone» de l'Anglais Ben Johnson, adaptée et réécrite par Stefan Zweig et surtout par Jules Romains, appartient au répertoire éternel. Très proche de l'univers shakespearien, cette pièce dépeint avec une froide férocité la cupidité et le mercantilisme d'un négociant qui s'est enrichi sans scrupules et qui veille en revanche avec une extrême vigilance sur ses biens multiples. Instruit dans cet art vénal par son maître Volpone, Mosca, le valet rusé, saura, le moment venu, lui donner une leçon d'humiliation magistrale. Mis en scène par Robert Fortune, le spectacle manque, tout au long de la première partie, d'un mouvement plus serré. On assiste à des tableaux isolés qu'on aurait souhaités bien plus enchaînés, soutenant ainsi l'intrigue par cet effet dynamique. Il faut dire que le parti pris de théâtre de foire sur un plateau presque nu dessert la comédie qui trouve vraiment son rythme après l'entracte. Autour de Guy Tréjean et Francis Perrin, irréprochables, tous les autres comédiens sont excellents.

On ne peut que se réjouir de voir à nouveau «Ornifle» de Jean Anouilh à l'affiche. Depuis sa création avec Pierre Brasseur, cette pièce n'avait fait l'objet d'aucune reprise. Le pari est aujourd'hui gagné. Jean-Claude Dreyfus donne au personnage-poète une dimension humaine et

par
Edouard EXERJEAN

attachante dans sa marginalité. Il appréhende peu à peu le rôle avec une force de plus en plus convaincante et atteint à son paroxysme dans les derniers actes. Son visage gourmand et mouvant crée un type, un caractère : un comédien sans doute apte à réssusciter aussi des comédies de Sacha Guitry complètement et regrettablement oubliées. Cruel et tendre, blessé et glorieux, fragile et généreux, tout Anouilh nous revient tel que nous l'aimons: auteur authentique, homme insaisissable et secret dans ses enthousiasmes comme ses déceptions. La pièce n'a pas vieilli et l'on se prend à souhaiter que des directeurs bien inspirés reprennent quelques-unes de ses grandes comédies, —«Pauvre Bitos», «Colombe», «Cher Antoine» et quelques autres—, qui s'inscrivent désormais dans le répertoire immuable. La mise en scène de Patrice Leconte, alerte et enjouée, souligne maints détails piquants sans jamais éluder tout ce que ce texte contient de poétique et d'inaccessible. Toute la troupe vit l'aventure avec autant d'humour que d'émotion. Voici incontestablement une soirée de vrai bonheur théâtral.

ձանների ամբողջական վերակառուցումը Հայաստանում պատմական - ազգային եւ գլացմունքային խրայատուկ հիմնաւորում ունի: Այն համապատասխանում է ժողովրդի խոր իղձերին: Բնակչութեան լայն զանգուածները նոյն փափաքով են սպասում ե՛ւ Կումայրիի՝ 1988 թ. երկրաշարժի տապալած բայց լաւ վաւերագրուած, ԺԹ. դարի շէնքերի վերականգնմանը, ե՛ւ դարերով արդէն աւերակ վիճակում գտնուող եւ դրանով իսկ պատմութեան վկայի արժէքը ձեռք բերած հինաւուրց եկեղեցիների վերակառուցմանը: Սակայն, եթէ առաջինը միանգամայն արդարացուած է, երկրորդը գիտականօրէն աւելի վիճելի է:

Ճարտարապետութեան պատմաբան ըՍտեփան Մնացականեանը այսպէս է բնութագրում հայ վերանորոգողների աշխատաձեւը. «Մէկ այլ վտանգ, որն առանձնակի տարածում ունի մեզ մօտ վերջին տասնամեակների ընթացքում [...] յուշարձանների "մինչեւ վերջ" վերականգնելու ձգտումն է, նոյնիսկ այն ժամանակ, երբ պահպանուած տուեալները թէական են: Նման մօտեցումը յղի է վտանգաւոր սխալներով» (2): Այլ դիրքորոշում ունի վերականգնող ճարտարապետ Հրաչեայ Թարտաշեանը, որ Խորանաշատ վանքի օրինակով արդարացնում է ամբողջական վերականգնումը հաստատելով որ այն միայն գեղագիտական նպատակ չունի, այլ ամէնից առաջ տեւական պահպանման ամէնէն արդիւնաւէտ միջոցն է: Յուշարձանի «ամբողջական տեսքի բերելը, - գրում է Հ. Թարտաշեանը, - դառնում է անխուսափելի անհրաժեշտութիւն, որովհետեւ կերպարային եւ կառուցողական պահանջից ելնող ծածկերի տեղադրութիւնն անհնար է իրականացնել առանց պատերի, քիւերի եւ այլ մասերի պակասող հատուածները լրացնելու» (3):

Իրականում ամէն մի յուշարձան իւրայատուկ խնդիրներ է յարուցում եւ համապատասխան մօտեցում է պահանջում: Թերեւս չպէտք է ընդհանուր կանոններ պարտադրել: Օրինակ, ընդունելով հանդերձ, որ ամբողջական վերակառուցումն իրօք քննադատելի է, գիտենք, որ կան յաջող դէպքեր: Դրանցից է Գառնիի Ս. Աստուածածին մատուռը (1274 թ.): Դեռ մի քանի տարի առաջ յուշարձանը բոլորովին աւերուած վիճակում էր եւ գետնի վրայ թափուած բազմաթիւ բեկորների սկզբնական տեղադրութիւնը կռահելու համար երեւակայութեան մեծ ջանքեր էին պէտք: Բայց հաւաքման եւ չափագրման աշխատանքներից յետոյ պարզուեց, որ ամէն ինչ իր տեղն էր գտնում եւ համեմատաբար քիչ բան էր պակասում, ուստի դիւրին էր վերակառուցել: Ահա այսօր գեղեցիկ մատուռը կանգնած է դիւղի խորքում: Ճիշդ է, նոր կերպարանք է ստացել, բայց նրա ճակատները վերագտել են զարդարական իրենց ճոխ, արուեստաբանի համար չատ հետաքրքիր, որոշ գծերով անսովոր յօրինուածքները (4): Կամ վերցնենք այն կանոնը, ըստ որի յուշարձանների կցումներից ստեղծուած ամբողջութիւնները չպէտք է խախտուեն եւ դրանց ոչ մի տարր չպէտք է երկրորդական նկատուի եւ քանդուի: Միշտ չէ, որ կիրառելի է: Աշտարակի եւ Փարպիի մէջ վաղ քրիստոնէական եկեղեցիներ կան, որոնք ԺԸ. կամ ԺԹ. դարում բերդակների վերածուելով, կրկնապատեր էին ստացել: Վերջերս ուշ շրջանի այդ կրկնապատերի հեռացման շնորհիւ բացուեցին շատ արժէքաւոր հատուածներ. ի յայտ եկան օրինակ դռների բարաւորներ (linteaux)՝ սկաւառակի մէջ առնուած հաւասարաթեւ խաչով, իսկ Աշտարակում նաեւ Գագիկ Բագրատունի թագաւորի մի արձանագրութիւն: Մի՞թէ նման նախաձեռնութիւն արդարացուած չէր:

Սակայն ահա մէկ այլ դէպք, ուր որոշ մասերի ոչնչացումը քննադատելի է: Մաքենիսի կամ Մաքենոց վանքի եկեղեցու (Թ. դ. վերջ, Սեւանից հարաւ) առջեւ ուշ միջնադարում աւելացուել էր մի անշուք, ցածր գաւիթ, որի պատի կցումը պահանջել էր եկեղեցու ճակատի վերաշարումը: Որոշուեց այդ գաւթի կիսաքանդ մնացորդները հեռացնել: Բայց ստիպուած, եկեղեցու արեւմտեան ճակատին կպածմիացրած պատը պահպանուեց եւ նրա վերին եզրը հորիզոնական գծով կանոնաւորուեց: Եւ այսօր դրեթէ ամբողջութեամբ վերականգնուած վանքում (աշխատանքները շարունակւում են միայն երկու մատուռների վրայ) եկեղեցին ներկայացնում է իր ճակատի ստորին մասում մի ելուստ, որ դարձել է անհասկանալի:

Աւելի մեծ զարմանք (եթէ չասենք վրդովում) է պատճառում այն դէպքը, երբ վերականգնման ընթացքում կառոյցի հին մասերը հեռացւում են ու փոխարինւում նորերով: Այսպէս, Սաղմոսավանքի մօտ (Աշտարակի շրջան) գտնուող Արտաշաւանի Է. դ. խաչաձեւ, գմբէթաւոր փոքրիկ եկեղեցին, երբ դեռ աւերակ վիճակում էր, ունէր հետաքրքիր, իր ժամանակաշրջանի համար եզակի քիւ (corniche), որի բեկորները մնացել էին կառոյցի պահպանուած մի քանի հատուածներում: Այդ քիւը համեստ յուշարձանի գլխաւոր զարդաձեւերից մէկն էր: 1989 թ. Յուլիսին ուրախութեամբ է, որ չէնքն ամբողջովին վերականգնուած գտայ: Նոր հատուածներում լուսամուտների պսակները վերակազմուել էին հների նմանութեամբ, ինչ-որ փոքրիկ գաւթի մոյթերի հետքերը պահպանուել էին... բայց հին քիւը անյայտացել էր, իսկ նորը բոլորովին այլ տեսք ունէր: Պարզ է, որ այս կորուստով յուշարձանը զրկուեց իր հնագիտական արժէքի մի զգալի բաժնից:

Բաւարարութեանը նորից որոշ մտահոգութիւն է միախառնւում, երբ այցելում ես Է. դ. խոշորագոյն յուշարձաններից մէկի՝ Զուարթնոցի աւերակները: Ճակատների քանդակազարդ բեկորները՝ հաւաքուած ու շարուած հողի վրայ, եկեղեցուց մի քիչ արեւելք, համոզիչ կերպով թոյլ են տալիս մտապատկերելու յուշարձանի երբեմնի առատ զարդարանքը՝ սիւնա-կամարաշարքը, կլոր պատուհանները, քիւերը: Բայց արդէն մի քանի տարի այսպէս պառկած լինելով՝ երեւով դէպի վեր, այս թանկագին քանդակները կարօտ են համապատասխան պաշտպանութեան: Յայտնի է, որ Զուարթնոցի կենտրոնի չորս խորաններից երեքը սիւնաշարքից էին կազմուած: Դրանց պահպանուած խոյակները՝ նորերով լրացուած (որոնք հների նմանութեամբ են քանդակուել) բարձրացուել են վերջերս վերակազմուած սիւների վրայ: Բարեբախտաբար 18 սիւներից երկուսի ամբողջական ները (fûts) պահպանուել են, ուստի դրանց բարձրութիւնը յայտնի է. 204 սմ. (5): Աւելի վարկածային է եկեղեցու հիմնական չորս մոյթերի եռեւը կանգնած՝ արծուազարդ մեծ խոյակներով պսակուած սիւների բարձրութիւնը (6): Այդ սիւներն այժմ նոյնպէս վերակազմւում են եւ արծուաքանդակ չորս խոյակներից երկուսը անցած ամրանը արդէն վերագտել են իրենց տեղը: Աշխատանքները շարունակւում են Զուարթնոցում, պատերը հետզհետէ բարձրանում են, թողնելով այն տպաւորութիւնը, որ գնալով վերանորոգումը անցնում է ամրացման սահմանը...: Յուշարձանների Վարչութեան վերականգնման բաժնի պետ Ա. Արամեանի տուած տեղեկութեան համաձայն նախագիծ է պատրաստւում վերակառուցելու համար մի հատուած այն օղակաձեւ սրահի, որ զօտկում էր Զուարթնոցի կենտրոնական քառախորանը: Սակայն այդ սրահի ո՛չ բարձրութիւնն է յայտնի, ո՛չ էլ վերնամասի ձեւերը...:

Հայաստանում իրագործուող վերանորոգումների մէջ կան նաեւ թեթեւ, երկրորդական թերութիւններ, որոնք, ինձ թւում է, դժուար չէ չտկել ժամանակին՝ աշխատանքներն աւարտելուց առաջ: Ի նկատի ունեմ չաղախի (ցեմենտի) այն չորացած հոսքերը, որոնք երբեմն երեւում են ճակատների վրայ՝ քարերի եզրերից թափուած: Հայաստանի համար աւանդական այս արատի նոր օրինակները տեսայ վերականգնումներից յետոյ Վանեվան եւ Մաքենոց վանքերում՝ նոր չարուած տանիքների տակից: Դրանք կարող էին դիւրութեամբ մաքրուել փայտամածները հանելուց եւ յուշարձանը «յանձնելուց» առաջ:

Այսպիսով, վերջին վերանորոգութիւնները դիտելիս, գոհունակութեան հետ մէկտեղ որոշ հարցեր, մտահոգութիւններ եւ քննադատական խորհրդածութիւններ են առաջանում: Դրանց հետ ծագում է նաեւ հետեւեալ հարցը. նկատի առնելով վերը յիշատակուած նիւթական դժուարութիւնները եւ բազմաթիւ յուշարձանների անմխիթար վիճակը, արդեօք ժամանակը չի՞ եկել, որ սփիւռքահայ մեր համայնքներն իրենց մասնակցութիւնը բերեն Հայաստանի Հանրապետութեան պատմական յուշարձանների վերականգնման գործին: Արդեօք կարելի չէ՞ առաջարկել, որ Փարիզի արուարձաններից, Մարսէյլի, Կրընոպլի, Վալանսի... գաղութներից ամէն մէկն իր վրայ վերցնի մի յուշարձանի հովանաւորութիւնը, բացատրելով, որ նոյնը հնարաւոր դառնայ... արեւմտեան Հայաստանում:

Պ. Տ.

BELGIQUE-PORTUGAL :

Quelques expositions dans le cadre d'Europalia 1991

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

Après avoir accueilli le Japon, en 1989, Europalia, a choisi, pour onzième invité, le Portugal. A quelques heures de Paris, Bruxelles et d'autres villes belges présentent, parmi toutes sortes d'activités culturelles (concerts et ballets, par exemple, interprétés pour la plupart par l'Orchestre et le Ballet Gulbenkian), des expositions d'art portugais, de l'époque médiévale à nos jours, en passant par la Renaissance et, naturellement, le Baroque. Cet événement permet donc au public de rencontrer une culture peu divulguée et de voir rassemblées pour la première fois, et peut-être la dernière, des pièces de collections publiques et privées. Les expositions les plus significatives, auxquelles nous nous limiterons, pour des raisons d'espace, nous semblent être «Triomphe du Baroque» (Palais Royal des Beaux-Arts, Bruxelles) et «Triptyque» (Gand), ceci n'ôtant évidemment rien à la valeur des autres expositions, notamment celle des instruments scientifiques des XVIIIe et XIXe (Palais des Beaux-Arts de Charleroi) ou celle des échanges Flandres-Portugal au temps des découvertes (Musée des Beaux-Arts d'Anvers).

«Triomphe du Baroque» se divise en quatre parties : «la représentation du pouvoir», «le sacré et les fêtes», «le tremblement de terre de 1755 et la réforme de Pombal», et enfin «la joyeuse intimité». Outre ces parties, une section intitulée «Le mirage brésilien» sert d'introduction et une autre, «La chambre au trésor», clôture le parcours. Le visiteur se confronte donc d'emblée à la notion éminamment baroque de l'illusion à travers le «mirage». Une image baroque est, essentiellement, un mirage qui finit par être et constituer le réel même. Principalement la réalité du Roi, le réel royal. C'est ce que démontre la magnifique tapisserie «Roi porté» de la manufacture des Gobelins (Col. Pimenta Camargo, Sao Paulo), appartenant à une série grâce à laquelle le Gouverneur Général du Brésil, Maurice de Nassau, prétendait offrir des voyages illusoires ou des illusions de voyage aux rois. Au roi Louis XIV, par exemple, auquel il écrit : «Il y aura moyen, par les tapisseries, de voir le Brésil sans traverser les mers». Pour tenir sa promesse, il prend avec lui, parmi d'autres artistes, le peintre Albert Eckout (1610 - 1666) qui exécute des dessins à la fois beaux et exacts, presque scientifiques, des choses de la nature, de la faune et de la flore exotiques qui, à l'époque, s'ordonnaient déjà sur «l'échelle des êtres» chère à Leibniz. Il convient de remarquer, dans cette tapisserie combien la représentation de la nature s'assujettit à celle du pouvoir religieux. Dominer la nature, en connaître ses ressorts par l'observation et le découpage, comme le voulait un Bacon, s'en rendre maître et possesseur, comme l'exigeait le programme d'un Descartes, équivaut, du point de vue du pouvoir, à christianiser le Brésilien dont la royauté et la réalité ne peuvent advenir et être légitimées que par la foi chrétienne. Dans une ambiance exotique, le roi brésilien porte une croix autour du cou et celle-ci se situe, très exactement, au centre de la tapisserie.

La section «Représentation du pouvoir» montre divers objets d'orfèvrerie qui, par leur usage, contribuent à délimiter les divers niveaux de la hiérarchie sociale et religieuse. Des sculptures, des livres et des tableaux soulignent non seulement le pouvoir de D. Joao V. mais aussi son rôle de mécène, d'amant des arts et des sciences. L'image du pouvoir apparaît à travers la métaphore, la distorsion de l'image, la copie du modèle et l'allégorie. Un buste de Joao V. sculpté par l'artiste italien, Alessandro Giusti (1715 - 1799) se dresse sur un tas d'instruments scientifiques et d'autres allégories des arts. Par ailleurs, une tapisserie exécutée à partir d'un dessin de Charles Lebrun permet au public du XVIIIe d'identifier la personne royale au modèle héroïque de l'Antiquité, Alexandre le Grand. Le raffinement, le goût, ne peuvent se dissocier du bon goût, aussi la culture ne cesse-t-elle d'entretenir des liens avec la diététique. Les modes alimentaires se rapportent à une certaine idée de la santé et l'on remarque que les aristocrates du Baroque sont des cas sérieux de chocolatomanie. La théâtralisation, si typique du baroque, intervient dans les repas, comme l'indiquent les véritables mises-en-scène que sont les tables dressées pour le dîner aristocratique,

En parcourant l'exposition, le spectateur perçoit rapidement que la «représentation du pouvoir» dépasse largement la seule définition d'une section du Baroque, dès lors que c'est en elle que réside l'essence même de l'esprit baroque. Par conséquent, les autres divisions de l'exposition, imposées par l'inévitable volonté pédagogique qui préside à ce genre d'événement, se voient traversées, elles aussi, par la «représentation du pouvoir». Dans l'intéressant tableau qui ouvre la section «Tremblement de terre», le Marquis de Pombal, peint par Van Loo, désigne le monde comme un théâtre, un spectacle. Sur la scène, le Marquis montre la réalisation de son rêve, de sa «pièce (drame, tragédie, tragi-comédie...) réformatrice, dans le cadre d'une pensée des Lumières que la mémoire de Colbert et les contradictions d'un opportunisme empirique rendent difficile à définir», ainsi que l'écrit José-Auguste França dans le superbe catalogue. Entouré de cartes et de plans d'architecture, le Marquis ingénieur, constructeur, apparaît comme le mécanicien principal de cette grande machine théâtrale qu'est le monde, le monde portugais avec la ville de Lisbonne et les horizons marins, les bateaux et les perspectives lointaines. La perspective est un prospect. Le portrait du Marquis a donc pour fonction d'inscrire, d'enregistrer, par l'art de peindre, les perspectives du sujet peint, la matérialisation de ses projets qui s'étalent au bas de la scène, au pied de l'escalier menant au fauteuil du réformateur.

De même que l'on ne saisit pas très bien la raison pour laquelle une carafe ou une chocolatière sont classées dans la section «tremblement de terre» plutôt que dans celle de la «joyeuse intimité», on ne voit guère davantage où réside cette dernière. Au reste, l'intitulé se révèle bien malheureux, en ce sens qu'il n'y a pas d'intimité possible et souhaitable à la cour baroque. Il suffit d'évoquer le schème d'identification choisi par la cour de Queluz, c'est-à-dire Louis XIV et Versailles, pour comprendre qu'il n'y a pas et ne saurait y avoir la moindre notion d'intimité. Tant les règles protocolaires que les rapports des médecins royaux nous signalent que le roi baroque est un roi qui ne possède plus d'intimité, il est un corps en représentation permanente, viscéralement.

Le spectateur, à Bruxelles, retrouve, grâce à cette exposition, l'une des sour-

(1) P. CUNEO, «Principi e problemi di salvaguardia e restauro», *Terzo Simposio Internazionale di Arte Armena*, 1981, Atti, Venezia, 1984, pp. 19-27.

(2) Ս. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ, «Ակրոպոլիս. կեանք՝ մահից յետոյ», *Յուշարձան տարեգիրք*, Ա., Երեւան, 1987, էջ 86:

(3) Հ. ԹԱՐՏԱՇԵԱՆ, «Խորանաշատի ճարտարապետական համալիրի վերականգնման խնդիրները», *Յուշարձան տարեգիրք*, Ա., էջ 16:

(4) Եթէ այս դէպքը ուրախութիւն է պատճառում, ապա նոյնը չի կարելի ասել այն մատուռի մասին, որ վերաստեղծուել է Աշտարակում՝ հազիւ նշմարելի մնացորդների հիման վրայ եւ որ ամէն տեղից աչքի է զարնում իր վառ ծիրանագոյն, լրիւ արհեստական ծաւալով:

(5) Ս. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ, *Զուարթնոցը եւ նոյնատիպ յուշարձանները*, Երեւան, 1971, էջ 37:

(6) Նոյն տեղում, էջ 41 - 42:

ces de l'art européen,à travers les tableaux de Quillard, Pillement, Carlos Mardel, Philippe Le Bas, Van Loo, Vieira Lusitano, les nombreux objets sacrés, la porcelaine de Chine, les encadrements et les crèches, les miroirs et les meubles. Cet ensemble permet de redécouvrir ce qu'Eugenio d'Ors définit comme l'un des deux «corps simples de la Culture européenne» (l'autre étant la Grèce). Il écrit à ce propos : «Le Portugal nous offre l'archétype du Baroque. Tout d'abord, en l'âge moderne, l'art portugais s'éveille, plus matinal qu'aucun autre, — à l'exception, peut-être, de l'art des Pays-Bas, leçon aussi de l'Océan, leçon lointaine des Indes, — en révèlant la vocation naturaliste, la suprématie de la passion sur la raison, la turbulence dynamique, la religiosité panthéiste et panique — éléments qui, plus tard seulement, cristalliseront dans les autres pays et se traduiront par un phénomène esthétique général au moment où gravite, autour du Concile de Trente, tout un monde d'éléments sensibles et d'idées. Ce que l'on appelle «style jésuite» a un antécédent plus que fraternel dans le style dit «style manuélin». Bien entendu, je ne me rapporte pas exclusivement ici à l'architecture. Je dis de l'art entier; je dirai de la civilisation toute entière» (*Du Baroque*, Gallimard, 1968).. Mais il manque à l'exposition «Triomphe du Baroque» du Palais des Beaux-Arts une ambiance baroque, une présentation mieux appropriée à l'esprit baroque. S'il arrive, d'une part, que la mise en scène des expositions puisse sembler exagérée et donner lieu à d'acerbes critiques, d'autre part, le manque de sensibilité atmosphérique se rapproche assez de l'erreur intellectuelle. Le Baroque se développe suivant le point de vue de l'inflexion, dans les plis, son monde est celui de la monade et ce monde est un «clapotement, une rumeur, un brouillard, une danse de poussières», comme le dit Gilles Deleuze (*Le Pli –Leibniz et le Baroque*, Minuit, 1988). L'ont peut donc regretter de voir ici l'univers du clair-obscur sous une lumière beaucoup trop forte qui parvient à altérer la visibilité de quelques toiles totalement surexposées. De même, la texture et le bleu trop criard des panneaux ou présentoirs en tissu correspondent mal à l'atmosphère. Il convient de signaler enfin le manque de recul pour certaines pièces comme l'un des grands miroirs et l'occultation partielle d'une toile. Un cinquième du portrait de D. Tomas de Almeida peint par Vieira Lusitano disparaît derrière une vitrine, ce qui ne manque pas de charme si l'on pense au rôle crucial que détient le cadre dans l'art baroque...

GAND : LE TRIPTYQUE D'EUROPALIA PORTUGAL

Parler de Gand revient à parler de triptyque. Cette année toutefois, l'une des plus jolies villes belges ne se contente plus du chef-d'œuvre de Van Eyck et présente, dans le Citadelpark, depuis le 28 septembre, un triptyque contemporain, l'exposition portugaise composée de trois sections : arts visuels, musique et littérature.

Dix-sept artistes intègrent la partie consacrée aux arts plastiques qui occupent une aile du musée, avec des salles de dimensions différentes qui jouissent toutes d'une belle lumière zénithale. Gerardo Burmester meuble l'une des premières salles avec ses objets installations faits de bois et de cuir, choses qui, simultanément, conviennent au confort et empêchent tout repos, un peu à la manière des œuvres de Robert Gober. Des espèces de caisses pourvues de barreaux et de coussins, un bizarre cheval d'arçon, des commodes incommodes forment un ensemble dans lequel l'artiste travaille, de façon symétrique, l'effet des lignes parallèles, dans un jeu de vide/plein et de clair-obscur, ou encore de relief résultant des coutures sur le cuir. Dans une série de dessins, Rui Chafes mélange des personnages de siècles différents, des personnalités et des personnes perdues. Il juxtapose la torture à l'exercice de la perspective, le point de fuite à la fuite du sang, à son écoulement par les veines coupées. Aux côtés des portraits de Beckett ou Duras, apparaissent, dans un défilé d'images, de nombreux poignets ensanglantés insistant, tout comme les sculptures de l'artiste, sur le rapport de l'œuvre d'art à la mort de l'auteur, sur le lien inquiétant qui unit la sublimation à la pulsion sado-masochiste.

Pour Alvaro Lapa, la souffrance loin de se définir comme une passion terrible devient plutôt une condition qu'il faut éviter de transformer en méthode. Les tableaux d'A. Lapa n'appartiennent pas à l'abstraction pure ou puritaine, ils apparaissent comme des «figures» qui refusent les limites et accueillent les objets. Ce sont des rectangles où naît l'événement, des surfaces en attente d'une animation. La série de travaux s'intitule «cahiers» et met en évidence l'arrangement de plans coupés ou colorés dans lesquels l'artiste transfère l'écriture de François Villon ou de James Joyce.

Pedro Portugal occupe une salle qu'il a transformée en aire de récréation, en un jardin d'enfant rempli de jouets, de puzzles géants coupés selon des formes abstraites ou suivant des dessins qui plaisent habituellement aux enfants, tels le lapin, le nuage, la fleur ou l'étoile. Dans le désordre de la salle, Pedro Portugal a aussi laissé traîner, le long d'un mur, quelques fruits secs tombés des arbres, évoquant ainsi la rentrée des classes. Contre ce mur encore, le portrait du premier ministre, Cavaco Silva, posé au sol et, par conséquent, à hauteur d'enfant. L'artiste joue joyeusement avec son nom, c'est-à-dire aussi avec son pays et, naturellement, avec la conception même d'Europalia.

Si Pedro Portugal se moque du sérieux propre au symbolique, du Nom du Père, Pedro Cabrita Reis, pour sa part, questionne le lieu même de l'exposition, le Musée. Les murs d'un petite salle disparaissent sous les couches de papier calque sur lesquels des escaliers ont été dessinés. L'ensemble des travaux s'intitule «Musée» et doit être saisi comme métaphore de cette autre métaphore qu'est le musée, passage des temporalités, lieu des lieux de la mémoire, occupant un espace gradué, feuilleté. Escaliers qui nous mènent, parfois, vers un labyrinthe ou sur le palier du vide.

Juliao Sarmento présente six œuvres de grand format, dans lesquelles il recrée la texture granuleuse des murs par un blanc sali sur lequel viennent s'inscrire quelques restes et naître de nouveaux traits, les contours fragiles de quelques figures incomplètes, des dessins à la limite de l'ébauche ou du graffiti, des esquisses aqueuses où la moisissure semble s'installer. Albuquerque Mendes expose trois tableaux qui faisaient partie de sa dernière exposition à Lisbonne. Sur un fond feutré qui apaise le regard, A. Mandes a représenté des personnages significatifs (saints ou célèbres, ou connus de lui seul) à côté d'instruments, d'objets mécaniques qui occupent une part importante de la toile; l'œuvre piège le regard du spectateur, transmute le peintre en chasseur et, du même coup, la peinture en rhétorique,en art de la sophistique.

Miguel Branco peint des animaux domestiques, d'une part, un chien insolant et fort laid, comme l'agrandissement d'un détail de la décadence et de la vulgarité et, d'autre part, des galinacés qui indiquent, de façon ironique et pseudo-figurative, le fonctionnement de notre regard. Nous voyons les tableaux comme les poules voient les petites taches colorées nécessaires au fonctionnement de l'alimentation et de la sexualité.

Pedro Casqueiro travaille la transparence des couches de peinture dans des compositions qui s'étendent par contiguïté, par continuité et superposition, parvenant aux effets paysagistes des carrières de pierres ou aux combinaisons colorées de la production textile. Rosa Carvalho reprend la notion du sublime dans quatre toiles neo-romantiques figurant des paysages brumeux dans les montagnes, une tempête avec l'écume d'un océan affamé et furieux, le regard assuré et soumis d'un chien face à la force écrasante d'une montagne, le vol d'un ballon dont le dense brouillard annule toute prétention, la promesse, enfin, d'un être angélique. Dans la même salle, où se trouvent également les sculptures de Croft, du côté opposé, les séries d'autoportraits de Gaetan évident le Moi en le manipulant comme un objet, un matériau. Dans l'une des séries, Gaetan pose, de façon très physionomiste, le sens du visage dans le regard. Il dessine alors des yeux obliques, des yeux vides, un regard perçant. Dans une autre série, il déforme son visage en l'exposant sous des verres grossissants. Une dernière série accentue l'aspect dérisoire du portrait en concédant à l'encadrement une visibilité exagérée.

Pedro Proença occupe stratégiquement son espace avec de grandes frises-fresques où il laisse ses dessins en noir et blanc, révélant, dans un jeu de tâches, son exubérance habituelle et son encyclopédisme extravagant, confirmant ainsi son assertion : «the meaning is an ab-use». Les brouillards et les cascades, la pratique du noir et du «sfumato» de Michael Biberstein nous renvoient aux questions du sublime et de l'atmosphérique. L'artiste choisit le mode de l'absorption et de l'enveloppant tant par ce qu'il peint que par la texture du support. La laine noire renforce ainsi la portée de la turbulence ou du nébuleux et montre que les travaux de Biberstein s'éloignent de la peinture réflexive et réceptive, optant au contraire pour une voie plus phénoménologique, pour la force asorbante, pour le mouvement conduisant vers l'intérieur et pouvant laisser émerger l'apparaître-même.

Recourant aux couleurs telluriques, Joaquim Rodrigo élabore une topographie primitive, des cartes ancestrales figurant des animaux, des arbres, des choses et des lieux. La profusion des éléments qui intègrent les quatre toiles de Paula Rego contraste avec l'hygiénisme et la netteté de la sculpture-installation de Rui Sanches qui propose une œuvre de géomètre rattachée, littéralement, à l'espace de la salle. Paula Rego confond les scènes et, par conséquent, la chronologie. Le fond perturbe l'avant-plan, l'animal envahit l'humain et les modes de la société de consommation contaminent l'animal, comme le révèle la fourmi qui bronze... Nous plongeons dans l'univers d'un Carroll et regardons dès lors suivant la logique du non-sens, la plus bienfaisante, sans aucun doute.

Ch. M.

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

1915 - 1922 թուականներու փլուզումին հետեւանքով, «ժողովուրդ մը կը վերածուի մուրացիկներու խումբի մը» (Յ. Օշական): Այնուհետեւ կը սկսի տարտղնուած բեկորներու ահաւոր պայքարը՝ խլեակի աստիճանէն կրկին վերադառնալու մարդու բարձրութեան: Փոշիացած ազգը պիտի աշխատի կառչիլ աւանդութեան՝ յուշին, ընդդէմ նորին, իրականութեան: Մաշեցուցիչ փորձ, ոչ մէկ տեղ առաջնորդող:

Մարդիկ, որոնք խմոր ունէին գրականութեան վաւերական անուններ դառնալու, պիտի զոհուին առօրեայ հեւքին, վազքին, հազար ու մէկ գործի, պիտի մխեն իրենց տաղանդը երկու տիրոջ կիսովին ծառայած ըլլալու դժխեմ դառնութեամբ: Կամ պիտի լռեն ու հոն պիտի փնտռեն պատասխաններ, յանձնուելէ առաջ մոռացութեան գիրկին:

Շատերէն մէկը՝ Ռուբէն Վարդանեան (Ռէն) (1893 - 1958), 20-30-ական թուականներու բաւական հոլովուած դէմքերէն: Յետագայ էջերուն մէջ հրատարակուող մահագրութիւնը, զոր վերջերս ձեռագիր վիճակի մէջ յայտնաբերեցինք հեղինակի անձնական թուղթերու շարքին (ի պահ դրուած հարազատներու մօտ, Պուէնոս-Այրէս), ո՛չ միայն իր սեղմ գիծերով ու «աւանդական» շարադրանքով կը յաջողի խիտ բնութագիրը տալ Ռէնի գործին ու անձին, ինչպէս եւ յուշագրական փշրանքներ, այլեւ կերպով մը կը վերակենդանացնէ ամբողջ սերունդի մը հոգեկան տուայտանքը, անկարելի վերադարձի ամուլ ջանքը: Եւ գրականութեան մէջ «ոչ մի շօշափելի հետք» չթողած (Գեղամ Սեւանն էր հաստատողը, բաւական անքարեացակամ շեշտով եւ առկախ հաշիւներ մաքրելու միտումով, իր «Սփիւռքահայ գրականութեան պատմութեան ուրուագծեր» գիրքին մէջ) ու այսօր դըժւարութեամբ յիշուող այս անունին առիթով, թերեւս կ'արժէ փրկել այդ ժամանակաշրջանի բարեխառնութեան մէկ երեսը:

Աւելին: Սոյն յօդուածը փաստաթղթային արժէք ունի նաեւ, կենսագրական հազուագիւտ տեղեկութիւններու կողքին, քանի կը մէջբերէ հատուածներ Ռէնին ուղղուած շարք մը նամակներէ (յատկապէս կարեւոր է Ստեփան Զօրեանի պարագան), որոնց ճակատագիրը, ինչպէս եւ գրողի ողջ արխիւինը, այսօր անծանօթ է:

Գրութիւնը կը հրատարակենք ամբողջութեամբ, լեզուա-ոճական անհրաժեշտ հպումներով եւ շարք մը ծանօթագրութիւններու յաւելումով:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՌԷՆ

(ՌՈՒԲԷՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ)

Երեսունմէկ Մարտին, իր սենեակին մէջ յանկարծամահ եղաւ Ռէն, չափազանց տխուր անակնկալ մը իր ընկերներուն եւ բարեկամներուն. իրմով կ'անհետանար մեր ժամանակի ամէնէն հետաքրքրական գրիչներէն մին:

Թաղումը տեղի ունեցաւ երկու օր վերջ, մեծ փառքով ու պատիւով, ներկաներու մեծ թիւով: Իր ողջութեան չէր ունեցած այս յարգանքը, չէր եղած այդքան գուրգուրանքի արժանի որքան եղաւ իր մահէն յետոյ: Անգամ մը եւս կու գանք ցաւով կրկնելու ամէնուս ծանօթ ասացուածքը. «Գնա մեռիր, եկուր սիրեմ»: Արժանաւորապէս կը կրէր իր փիլիսոփայի տիտղոսը. Ռէն կ'արհամարհէր մահը, բնաւ կարեւորութիւն չէր տար իր առողջութեան, կեանքէն ոչինչ կը սպասէր այլեւս:

Գրեթէ միշտ տառապալից կեանք մը ունեցաւ. շատոնց ձեռքը երկարած էր ցաւին, կրկնելով բանաստեղծին բառը. «Oh douleur, donne-moi la main, soyons amis».

Երբեմն մենք մեզի հարց կու տայինք, թէ արդեօք Ռէնի սիրտը կնոջ մը համար տրոփա՞ծ է. բնաւ խօսք չէր ըներ սիրոյ մասին (1)*. իր խօսակցութեան նիւթը միմիայն իր ցեղին եւ իր հայրենիքին շուրջն էր. իր կոչումին խորապէս գիտակից էր, ինչ որ ստացած էր իր ցեղէն, վերադարձուց առատօրէն, եւ պիտի կրնար տալ շատ աւելին, եթէ մենք զինքը աւելի գնահատել գիտնայինք:*

Ռէն ծնած է 1893*-ին, Մայիս* 16*-ին Վան, Արճակ գիւղը: Նախնական եւ միջնակարգ կրթութիւնը ստացած է նախ գիւղին եւ յետոյ Վանի Ամերիկ-գերման միացեալ վարժարանին մէջ:*

1916-17*-ին հետեւած է Մոսկուայի Շանեւսկի համալսարանի պատմա - փիլիսոփայական մասնաճիւղին իբրեւ ազատ ունկնդիր* (2)*:*

1923*-ին մտած է Պրագայի համալսարանը եւ հոն աւարտած է* 1929*-ին, դոկտ. փիլիսոփայութեան տիտղոսով:*

1912*-ին մուտք գործած է հայ գրականութեան անդաստանը, նախ քանի մը ոտանաւորներով եւ յետոյ նորավէպերով, Թիֆլիս հրատարակուող «Պատանի» պարբերականին մէջ, ըլլալով անոր խմբագրութեան անդամներէն մէկը* (3)*:*

Նոյն թուին «Ընկեր» շաբաթաթերթի խմբագրապետ Սեդրակ Թառայեանի կողմէ հրաւիրուած է իբր սրբագրիչ եւ օգնական խմբագիր: Քանի մը ամիս յետոյ պաշտօնի կոչուած է Թիֆլիսի օրաթերթ «Հորիզոն»ի խմբագրատունը իբր թարգմանիչ եւ ներքին բաժինները վարող մինչեւ 1915*-ի վերջը:*

Այդ ժամանակամիջոցին «Հորիզոն» օրաթերթի, «Նոր Հոսանք» և «Գործ» ամսագրերուն մէջ ստորագրած է շարք մը նորավէպեր՝ «Քաղցը», «Թոքախտաւորները», «Խանդը», «Կինը», «Ահաբեկիչը», «Շիլկինի սէրը», «Շրջմոլիկները» եւ բազմաթիւ ուրիշներ, որոնց տիպերը ընդհանրապէս թշուառներ, ընչազուրկներ, կեանքէն հալածուածներ եւ զրկուածներ են, առանց ազգութեան խտրութեան:

1914*-ին «Հորիզոն»ի խմբագրութեան կողմէ զինուորական թղթակից կը նշանակուի ռուս-տաճկական ճակատին վըրայ, Սարիղամիշի ուղղութեամբ. ատկէ թղթակցութիւններ ու հարազատ պատկերներ կը գրէ կռիւներէն եւ ճակատամարտներէն: Սարիղամիշի մէջ տաճկական պարտութենէն յետոյ կը վերադառնայ իր պաշտօնին, բայց* 1915*-ին նոյն պաշտօնով կ'անցնի Վան, ուրկէ նահանջող բանակին եւ ժողովուրդին հետ նորէն Թիֆլիս կու գայ, տալով «Վեց օր» խորագրով երկար յօդուածաշարքը, ուր իրապաշտօրէն նկարագրած է պարտու-*

●►

թեան, նահանջի եւ խուճապի սարսափները ու դառնութիւնները:

Անկէ յետոյ կը նուիրուի գրականութեան, ըլլալով Թիֆլիսի Հայ Գրողներու Միութեան (4) կրտսերագոյն անդամը:

1918-ին նորէն ճակատ կը մեկնի իբրեւ կամաւոր դէպի Կարին, որու անկումէն վերջ, Երեւան կը հաստատուի եւ 1919-ին կը հրաւիրուի Հայաստանի Հանրապետութեան պաշտօնաթերթ «Յառաջ»ի իբրեւ օգնական խմբագիր, գրելով նաեւ շարք մը պատմուածքներ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի կեանքէն, «Դաղադագործը» եւայլն:

1920-ին զինուորակոչութեան ենթարկուելով, կը մտնէ Հանրապետական Հայաստանի բանակը իբր չորրորդ զօրագունդի, 7-րդ գումարտակի սովորական զինուոր: Բայց շուտով զօրագունդի բաշխակոյտը կը փոխադրուի իբրեւ զինուորական պաշտօնեայ:

Կը մասնակցի հայ-թրքական կռիւներուն ապրելով պատերազմի բոլոր դառնութիւնները:

1921-ին Նահանջող բանակին հետ կ'անցնի Պարսկաստան՝ Թաւրիզ, ուրկէ տարբեր անուններով կ'աշխատակցի պարսկահայ «Հայաստան», Եգիպտոսի «Յուսաբեր» եւ Ամերիկայի «Հայրենիք» թերթերուն իբրեւ ականատես թղթակից:

Երեւանի մէջ կը հիմնէ գրական ակումբ մը, իր շուրջ համախմբելով հին ու նոր գրողներ, որոնք ամէն Ուրբաթ օր կը հաւաքուէին, ինքնուրոյն երկեր կարդալու, գրական եւ գիտական զանազան խնդիրներու շուրջ վիճելու: Այս գրական ակումբը, որ [illegible] կը կոչուէր, կը շարունակուի նաեւ Թաւրիզի մէջ, երբ [illegible] հաստատուած էր 1921-ին:

1924-ին կը գրէ ուրիշ շարք մը նորավէպեր՝ «Անապատներում», «Երգահանուհին», «Թեկղայի [illegible]», «Մեր վերջին պատմութիւնը», «Հանձնարար երգիչը», «Մեծագոյն Աստուածն ու Սատանան», որ գրական մրցանակի արժանացաւ (5):

1925 - 1932, Ամերիկայի «Հայրենիք» ամսագրին մէջ լոյս կը տեսնեն իր «Թափառաշրջիկները» եւ «Որբերը»:

1932 - 40, խմբագրապետ է Պուէնոս Այրէսի մէջ հրատարակուող «Արմենիա» [illegible] թերթին, կու տայ նաեւ քանի մը ուրիշ գործեր՝ «Մարդն ու Թռչունները», գրական դէմքեր՝ «Նիկոլ Աղբալեան», «Հ. Ամատունի»: Իր [illegible] «Մուսա լեռան քառասուն օրերը» [illegible] թարգմանութիւնը [illegible]:

1953-ին կը ստանձնէ «Նաւասարդ» ամսագրին խմբագրութիւնը (հայերէն մասը) մինչեւ իր մահը (6):

Մեր նպատակը չէ վերլուծել իր գրական գործունէութիւնը, որուն իր ժամանակին շատ քննադատներ գրած են իր մասին՝ Ն. Աղբալեան, Սուրխաթեան, Յակոբեան Ս., Յ. Սօլովեան, Վ. Ահարոնեան, Ա. Զօպանեան եւ ուրիշներ, ըստ որոնց Ռուէնը իրապաշտ գրող մըն է, երբեմն բնապաշտ եւ իմաստասէր. ունի վառ երեւակայութիւն, երգիծանք. լեզուն պարզ է եւ յստակ, ոճը կուռ եւ պատկերաւոր, տիպերը ընդհանրապէս մարդասէր են եւ բարոյագէտ: Ըլլալով խոնարհներու, թշուառներու եւ զրկուածներու հեղինակ, հայ գրականութեան Մաքսիմ Կորքին կոչուեցաւ:

Ոմանք կը դատապարտեն Ռուէնը, ըսելով թէ իր վերջին տարիներուն չտուաւ իր լաւագոյնը մեր գրականութեան. կարծես թէ ինքը չըլլար «Որբերը» գործին հեղինակը:

Իր ստացած բազմաթիւ նամակներէն մէկուն մէջ, «Հայրենիք»ի խմբագրութենէն ուղղուած եւ Արտաշէս (7) ստորագրութեամբ, ի միջի այլոց կը կարդանք. «Ամէնից լաւ պիտի անես, եթէ քո սքանչելի պատմուածքներից մէկ մէկ ուղարկես: Դու մեր ամէնէն հետաքրքրական եւ շնորհալի արձակագիրներից ես, ինչո՞ւ ես ձգել նորավէպերի ճամբան եւ ուզում ես քեզ սպաննել հրապարակագրութեամբ, մեղք չե՞ս...»:

Ինչքան որ դիտողութիւնը արդարացի էր, բայց եւ այնպէս չատեր կ'անգիտանային թէ Ռուէն ինչպէս ընկճուած էր հոգեպէս թէ մարմնապէս, կարծես ալ կարողութիւն չէր մնացած երկարաշունչ աշխատանքի: Արեան ճնշումը չափազանց կը տանջէր զինքը, իսկ միւս կողմէ, ապրուստի ծանր մտահոգութիւնները եւ զրկանքները չէին ներեր (ինչպէս մեր բոլոր հայ լեզուով գրողներու պայմաններ) որ աւելի տանելի կեանք մը ունենար: Այսուհանդերձ՝ ո՛չ մէկ դժգոհանք իր ճակատագրին հանդէպ՝, միայն մէկ անգամ, կը յիշենք, ան լայնօրէն բացաւ իր սրտի ծալքերը: Առաջին անգամ զգացինք, թէ այդ սրտին մէջ, երեւութապէս հանդարտ, ինչ ալեկոծում կար:

Նամակ մը տուաւ որպէսզի կարդանք, նոյնպէս «Հայրենիք»ի խմբագրութենէն ուղղուած, 1956-ին, Ազատյար (8) ստորագրութեամբ, ուր կ'ըսէ. «...Գրած էք ձեր գրքերու մասին, գիտէք անշուշտ որ հոս գիրքի գործը գրեթէ մեռած է: Երանի հայ գիրով ու գրականութեամբ հետաքրքրուող ըլլար, սիրով պիտի ուզէի բոլորը սպառելու մասին խոստում տալ»:

Մենք կրնանք երեւակայել այն տպաւորութիւնը որ գործած է իր հոգիին վրայ այդ տխուր իրականութիւնը: Պէտք է ընդունինք թէ իսկական արուեստագէտը եւ կամ բանաստեղծը սովորական էակ մը չէ, անոր զգայարանքները չափազանց գերազգած են, հետեւաբար անոր վիշտը աւելի մեծ կ'ըլլայ:

Ինչքան ալ Ռուէն չատ լաւ գիտէր, թէ վիշտը մարդուն բարձրացման չարժաւէքն է եւ վսեմ գործերու ստեղծագործութեանց աղբիւրը - «լաց, տղաս, լաց, լաց որ մեծնաս...» (Վ. Թէքէեան), «Rien nous rend plus grand qu'une grande douleur» (Musset)-, բայց Ռուէնի ցաւը տարբեր էր. սարսափով կը տեսնէր ճերմակ ջարդի սոսկալի աւերները, այլասերումը մեր սքանչելի սերունդին, օտար հորիզոններու տակ. եթէ կը շարունակէր գրել՝ որովհետեւ ստիպուած էր, փոքր վարձատրութեան մը համար. այլապէս ինչո՞ւ գրեմ կ'ըսէր, քանի որ ընթերցող չկայ եւ ոչ ալ քաջալերող: Ու վերջին հրատարակութիւնը եկաւ հաստատելու այդ տխուր իրականութիւնը. իր «Պատմուածքներ»ուն մեծ մասը մնաց անվաճառ (9):

Իրաւացիօրէն դիտել կու տար, թէ հայ գրողը միմիայն իր հայրենիքին մէջ գրելով կրնայ ապրիլ եւ յարգանքի արժանանալ, նամանաւանդ իրեն պէս ժողովրդային գրող մը:

Այսօր, երբ մեր տրամադրութեան տակ ունինք իր ստացած բոլոր նամակները, առիթը ունեցանք կարդալու Ստ. Զօրեանի նամակը, Երեւանէն ուղղուած 1924-ին, որ կու գայ պարզելու մեզի Ռուէնի ներքին պայքարը, եւ մենք հաստատապէս համոզուած ենք որ այդ նամակը խոր ազդեցութիւն գործած է իր վրայ եւ մտատանջած է զինքը մինչեւ իր մահը: Մենք պիտի ուզէինք ամբողջութեամբ հրատարակել սոյն նամակը, բայց երկար ըլլալուն պատճառաւ պիտի արտատպենք միմիայն յատկանշական մասերը.-

«...Այժմ էլ, այս տողերը գրելիս այդ միտքն է կրկին գրաղեցնում ինձ. թէ ինչո՞ւ այստեղ, մեր երկրում չես: Դու որ քո գրական ոգով ու ըմբռնումներով աւելի մօտ ես եղած պրոլետարիատին: Դու որ առաջին բելետրիստն ես եղած մեր մէջ, որ հայ, ռուս, հրեայ եւ այլազգի պրոլետարների կեանքը տուել ես քո պատմուածքներում: Դու ինչո՞ւ այստեղ չես... Այստեղ, ուր ամէն ինչ պէտք է հարազատ լինէր քեզ ու քո գրչին: Երեւանում հաւաքուած են չատ հին ու նոր գրողներ, լաւ կ'անես դու էլ փէշդ թափ տաս ու գաս: Դու հօ քաղաքական գործիչ չես, որ իմիգրանտ ես դարձել: Իբրեւ գրող մարդ քեզ աւելի կարեւոր է ժողովուրդը իր մարդկային կենցաղով, տագրումներով ու պայքարով, եւ որովհետեւ դու հայ գրող ես, հայ ժողովրդի կեանքից կտրուած չպիտի մնաս տարիներով: Այստեղ ամէն օր կարելի է ժողովուրդից բան սովորել. իսկ այդտեղ, պարզ է դու չես կարող օտար կեանքը տալ իր հեղինակից աւելի լաւ եւ ուրեմն պիտի ապրես յիշողութիւններով կամ գրես ալեգորիկ եւ ֆանտաստիկ գործեր:

Մի խօսքով լաւ կ'անես գաս եւ նանֆարդ չթաղես այդտեղ: Ես, սիրելիս, ամէն բան, գուցէ, կարող եմ լինել, բայց ոչ ստախօս եւ ոչ կեղծաւոր: Խիստ արտայայտութիւններիս վրայ չքարկանաս այլ խորհիր, լաւ մտածիր...» (10):

Դժուար էր թափանցել իր սրտի գաղտնիքներուն, չափազանց ժուժկալ էր խօսակցութեան մէջ, ինչ կը վերաբերէր իր անձին: Բայց բաւ էր որ մեր խօսակցութիւնը ըլլար հայրենիքի շուրջ եւ կամ ուզէինք իմանալ իր յուշերէն դրուագ մը և կամ խօսիլ իր նախասիրած հեղինակներուն մասին (օտարներ՝ Կ. Համսուն, Սենքեւիչ, Մաքսիմ Կորքի, Թոլսթոյ, Դոստոեւսկի, Մոփասան, Մոլիէռ, Հիւկօ, Մարք Տուէն, Տիքէնս, Հայերէն՝ Րաֆֆի, Դուրեան, Պարոնեան եւ Սիամանթօ) (10բ) որպէսզի այդ լռակեաց, մելամաղձոտ եւ առանձնակեաց մարդը փոխէր իր արտայայտութիւնը, իր բանաստեղծի և ծայրայեղ հայրենասէրի հոգին մերկանար, իր խօսակցութիւնը կը դառնար հմայիչ, իսկ իր պատմուածքներովը բոլորս լարուած կը պահէր:

Ինչ որ հայկական է իրեն համար սրբութիւն էր. հայ ցեղը իր բոլոր թերութիւններով իրեն համար կը մնար բարձրագոյնը: Հայրենաշունչ բանաստեղծութիւն մը եւ կամ իր սիրելի անհետացած ընկերոջ մը յիշատակը անպայման իր աչքերէն արցունք կը խլէին:

Մեզի պէսները որոնք հայրենիք տեսած չեն եւ անոր կարօտով կ'ապրին, Ռուէնին մէջ կը տեսնէին ոչ միայն ընկերը կամ բարեկամը, այլ՝ հայրենիքի մէկ մասունքը. ան իր յուշերով, իր պատմուածքներով հայրենիքի կենդանի պատկերն էր մեզի համար:

Երբեք չէր փնտռեր կարեւոր անձնաւորութիւններու ընկերակցութիւնը, ընդհանրապէս ան կը փնտռէր հասարակ մարդը, որուն մէջ կը գտնէր որոշ նմանութիւն իր անձին, իր ուսումնասիրութեանց եւ գրչի նիւթը:

Կը խուսափէր կարելի եղածին չափ իր նմանին ձանձրոյթ պատճառելէ. եւ ճակատագիրը իրեն վիճակեց այնպիսի մահ մը, որ իր չատ սիրած չուրջիններուն նոյնիսկ նեղութիւն չպատճառեց. առաւօտուն մեռած գտան իր անկողնին մէջ, կարծես քնացած ըլլար:

Ռուէնը փայլն էր որեւէ կարեւոր հաւաքոյթի, իր իմաստալից ճառերով եւ հաճելի խօսակցութեամբ: Ռուէնի մահով մեր գաղութը ոչ միայն կը կորսնցնէ իր լաւագոյն մտաւորականը, այլ ամբողջ Հայութիւնը, ըլլայ հայրենիքէն ներս, ըլլայ հայրենիքէն դուրս, կը կորսնցնէ իր ամենասիրելի եւ գնահատելի գրողներէն մէկը:

ՀԱՅԿ (11)

(1) Ուրիշ վկայութեան մը համաձայն, իր կինը Հայաստան մնացած է:

(2) Ցանեաւսկի կամ Ցանեւսկի ժողովրդական համալսարան յաճախած է նաեւ Եղիշէ Չարենցը, 1916 Սեպտեմբերէն մինչեւ 1917 Մարտ:

(3) «Պատանի»ի մէջ, նոյնպէս 1912-ին Չարենց հրատարակած է իր առաջին բանաստեղծութիւնը՝ «Ծաղիկները հեզ...»:

(4) Աւելի ճիշդ՝ Հայ Գրողների Կովկասեան Ընկերութիւն:

(5) «Հայրենիք» ամսագրի 1924-ի առաջին մրցանակը:

(6) «Նաւասարդ» հայերէն եւ սպաներէն ամսագիրը լոյս տեսած է 1953 - 1958-ին, Պուէնոս Այրէս, եւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի պաշտօնաթերթն էր: Սպաներէն բաժինը կը խմբագրէր Րաֆֆի Միրաքեան:

(7) Հաւանաբար Արտաշէս Չիլինկիրեան (Ռուբէն Դարբինեան):

(8) «Հայրենիք»ի վարչական պատասխանատու:

(9) Ռուէնի հրատարակած հատորներու ցանկը հետեւեալն՝ է. «Թափառաշրջիկները» (Պոսթըն, 1927), «Գնդակահարուածները» (Փարիզ, 1931), «Որբերը» (Պուէնոս Այրէս, 1940), «Պատմուածքներ» (Պուէնոս Այրէս, 1952):

(10) Բնագրին մէջ, նամակը մէջբերուած է 1922 թուականի խորհրդահայ ուղագրութեամբ:

(10բ) Կը պահենք բնագրին տառադարձութիւնը:

(11) Հայկ Ստեփանեան (1901 - 1982), հրապարակագիր, թարգմանիչ: 1947-ին Եգիպտոսէն տեղափոխուած է Արժանթին, ուր ապրած է մինչեւ իր մահը: Գրական գեղարուեստական բնոյթի յօդուածներով աշխատակցած է զանազան թերթերու: Ի միջի այլոց, սպաներէնի թարգմանած է Դ. Դեմիրճեանի «Վարդանանք» վէպը (անտիպ):

entretien
avec le producteur
ALAIN TERZIAN

Alain Terzian a créé sa société de production en 1979. A quarante-deux ans, il a déjà produit 51 films. Autour de lui s'est constitué une famille, des réalisateurs dont il produit les films (de Broca, Poiré, Labro, Téchiné...) aux techniciens auxquels il fait régulièrement appel.

Le 30 Octobre est sorti le dernier film qu'il a produit : *Les Clés du Paradis*, de Philippe de Broca. Coïncidence ou paradoxe ? *Mayrig* de Henri Verneuil va sortir le 21 Novembre. Et l'homme qui dans le film devient metteur en scène (de théâtre), cet Arménien de la deuxième génération, ce pourrait être Alain Terzian. Propos.

DE BROCA. J'ai vu *Cartouche* à treize ans. On nous l'avait projeté sur un drap dans le préau de l'école, rue du Pont de Lodi dans le sixième arrondissement. J'ai été fasciné par le film, la prestation de Belmondo, le nom du producteur Alexandre Mnouchkine que je ne connaissais pas à l'époque, celui de de Broca qui était le magicien de cette aventure. Plus tard, quand l'idée s'est formée d'aller vers le cinéma, de Broca faisait un peu partie de mes fantasmes. Aujourd'hui, j'ai envie d'arriver à me dire qu'on a refait des films comme *Cartouche* et *L'Homme de Rio*.

LE PUBLIC. La seule chose absolument inacceptable au cinéma c'est l'ennui. C'est hélas la sanction de l'échec : manque de talent, manque d'application ou manque de chance. Un film ennuyeux qu'on appelle ambitieux, ce n'est même pas une confusion, c'est une escroquerie. La première ambition d'un film est d'être fait pour le public, à condition de s'astreindre à des critères de qualité et de ne pas faire de concessions. Avec comme exigences absolues un fonctionnement professionnel du plus haut niveau et le désir de faire rêver.

LE SYSTEME. Il faut faire cent films pour savoir si vingt de bon en sortiront. Si l'on n'en fait que dix, il en sortira peut-être un de bon, peut-être aucun. Il est important d'assumer ce risque, de le compenser par une aide de l'Etat, pour que les talents s'épanouissent et se renouvellent. Mais on assiste aujourd'hui à une dérive des aides très dangereuses pour la pérennité du système. Il faut s'interroger sérieusement sur un retour aux missions d'origine de l'ensemble des mécanismes qui ont été créés pour protéger et aider le cinéma français, le renouvellement et l'expression des talents. Il n'est pas évident que les plus grosses notoriétés qui en permanence peuvent travailler avec les grandes sociétés américaines ou japonaises aient besoin de cultiver ce type d'aide. Une telle dérive nous mettrait en danger après 1993.

LE CINEMA. Un tournage, cela représente beaucoup d'attente pour quelques instants privilégiés. Entre «Moteur !» et «Coupez !» on enregistre l'émotion. Notre métier consiste à créer les conditions d'organisation de cette émotion et à la capturer pour la restituer ensuite sur la toile au public. C'est cela le vrai cinéma.

LE DESIR. Le cinéma s'invente par rapport à ses obsessions et ses désirs, avec beaucoup d'acharnement, d'humilité et de sacrifices. A ceux qui y viennent avec l'idée que c'est une question de rentabilité à court ou long terme, on peut prédire des désillusions, des souffrances économiques et des faillites.

LA CHANCE. La vraie chance, dans la vie, ce sont les rencontres et le regard que l'on porte sur les autres à partir d'un objectif un peu passionnel. Plus on avance dans le métier, plus on mesure l'immensité de ce qu'on ne contrôle pas.

L'ECHEC. Par définition les échecs sont plus nombreux que les réussites. Il faut savoir les utiliser à travers leurs vertus pédagogiques. Les encaisser, les surmonter puis les analyser et les rendre constructifs. A partir de là, l'échec devient une stratégie de croissance.

En cas d'échec c'est le producteur qui est responsable, parce qu'à un moment il aurait du dire non. Tandis qu'un succès couronne la réussite d'une équipe.

L'HOMME. Je suis un curieux mélange. A la fois astronaute de mon propre futur, nostalgique de mon enfance, et hyper nostalgique de mes racines.

Propos recueillis par
François MESTOUDJIAN
le 23 Octobre à Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5
MARDI
5 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.661 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17.661

ՄԱՏՐԻՍ

ԵՐԿԿՈՂՄԱՆԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԿՍԱՆ

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՔ ԵՒ ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻՔ ՄԻԱՑԵԱԼ ՉԵԿՈՅՑ ՄԸՆ ԱԼ ՀՐԱՊԱՐԱԿԵՑԻՆ

Հինգշաբթի, Ուրբաթ եւ Շաբաթ, նիստերու երկայնքին կարելի էր յուսահատիլ, խորհելով թէ դրական ոչինչ կրնայ պատահիլ կամ դեռ յուսալ հակառակ բոլոր երեւոյթներուն, խօսքերուն, պատահարներուն, մեկնելով այն իրողութենէն թէ Իսրայելացի եւ արաբ - մահուա՛նդ պաղեստինցի - դէմ առ դէմ նստած են եւ այս՝ արդէն կը բաւէ : Ցեռապայծին պիտի տեսնուի թէ իսկապէս կը բաւէ՞ :

Առաւօտուն, Իսրայէլի վարչապետը՝ Շամիր անոյշ - անոյշ խօսքերով կը սկսէր եւ պահ մը երանութեան մթնոլորտ մը կը տիրէր : Նախ կ'ըսէր . - «Հոս նստած էինք, համբերատար, լսելու համար թէ մեր դրացի Արաբները ի՞նչ ունին ըսելիք : Լսեցինք բաւական քննադատութիւններ եւ ամբաստանութիւններ : Ամէն մէկուն կրնանք պատասխանել, բայց, ատոր համար հոս եկանք...» : Հազիւ ունկնդիրները կուրախանային, երբ Շամիր յարձակողական կ'անցնէր առաջին առթիւ թիրախ ընելով Սուրիան : «Սուրիոյ ներկայացուցիչը կ'ուզէ հաւատացնել մեզի եւ ամբողջ աշխարհին, թէ իր երկիրը ազատութեան եւ մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան տիպար մըն է, ներառեալ Հրեաներու իրաւունքը : Ցայսօր, Սուրիա ապաստան կուտայ ահաբեկիչներու բազմաթիւ կազմակերպութիւններու որոնք բռնութիւն եւ մահ կը սփռեն»..., այս խօսքերէն ետք, Շամիր կ'անցնէր Պաղեստինցիներուն . - «Պաղեստինցիները չէի՞ն, որոնք Հեպրոնի հրեայ համայնքին մեծ մասը խողխողեցին (...) մոռցա՞ն որ աւելի շատ Պաղեստինցի կայ սպաննուած իրենց եղբայրներուն կողմէ քան իսրայելեան ուժերու» : Ապա, Շամիր կը հրաւիրէր արաբ Պետութեանց ղեկավարները որ Երուսաղէմ երթան, աւելցնելով թէ պատրաստ է փոխադարձ այցելութիւն մը տալ :

Խօսքը կ'իյնար Արաբներուն, որոնք ետ պիտի չմնային : Նախ յորդանանեան պատուիրակութեան պետը, յետոյ՝ պաղեստինեան, բայց, ամէնէն բուռն ելոյթը պիտի ունենար Սուրիոյ Արտաքին նախարարը, որ չէր կրնար հանդուրժել Շամիրի խօսքերուն եւ յայտարարելէ ետք, թէ Սուրիոյ Հրեաները նոյն իրաւունքները կը վայելեն քան Սուրիացիք, գրասեղանին վրայ ունեցած թուղթերը պիտի քրքրէր եւ ցոյց տար Շամիրի մէկ հին նկարը . - «Թոյլ տուէք որ ձեզի ցոյց տամ Պ. Շամիրի լուսանկարը : 32 տարեկան էր, կը փնտռուէր : Ինք ալ ընդունեցաւ թէ ահաբեկիչ մըն է եւ թէ մասնակցած է կոմս Պեռնատոթի (ՄԱԿ-ի միջնորդ) սպանութեան, 1948-ին : Խաղաղութեան միջնորդներ սպաննած է եւ իւէր Սուրիոյ եւ Լիբանանի մասին կը խօսի...» :

Ամէն մարդ շունչ մը քաշած է, կը գրեն թղթակիցները : Պէքըր, համբերատար եւ յարատեւ, յայտարարած է թէ յուսախաբ է, բայց ոչ՝ յուսահատ :

Բուն հարցերը պիտի ծեծուին անշուշտ երկկողմանի խօսակցութեանց ընթացքին, որոնց վայրն ալ բաւական բանավէճի նիւթ եղած է : Առաջին հանդիպում մը տեղի կ'ունենար սակայն Կիրակի, Մատրիտ իսկ :

Հարթուելիք հարցերը ոչ քիչ են, ոչ ալ դիւրին : Ամփոփենք հիմնական կէտերը . -

Ա. - Հողային հարց . -

Արաբներուն համար նախապայման է վերադարձը գրաւուած հողամասերուն՝ Կոլան, Այսրյորդանան, Կազա, Արեւելեան - Երուսաղէմ : Վերջ՝ Հարաւային - Լիբանանի գրաւման : Իսրայէլ չընդունիր այս հարցը որպէս նախապայման :

Բ. - Պաղեստինեան պետութեան մը ստեղծում :

1947 Նոյեմբեր 29-ի ՄԱԿ-ի բանաձեւը ծնունդ կուտայ Իսրայէլի եւ Պաղեստինի : Վերջինը դեռ կը սպասէ : Մերձաւոր - Արեւելքի մէջ՝ ժողովուրդ մը աւելի չկայ, այլ՝ Պետութիւն մը պակաս : Իսրայէլ այլ ձեւի լուծում կ'ուզէ :

Գ. - Վերադարձի իրաւունք . -

Հրեաներու վերադարձ (Արեւելեան - Եւրոպա), Լիբանան եւ Յորդանան ապաստանած Պաղեստինցիներ :

Դ. - 242 եւ 338 բանաձեւերը . -

Իսրայելեան ուժերը պէտք է քաշուին գրաւեալ հողերէն, բանակցութիւններ պէտք է սկսին պատերազմող կողմերու միջեւ :

Ե. - Երուսաղէմ . -

Մինչեւ 1967 յորդանանեան էր : Իսրայէլ, Քէմփ - Տէյվիտէն ետք, Հրէաստանի «յաւիտենական մայրաքաղաք» հռչակեց : Միջազգային հաւաքականութիւնը չընդունիր : 1948-էն ի վեր, Երուսաղէմ կը մնայ Քոռփուս սեփարաթումի կանոնագրին տակ :

Զ. - Հարաւային - Լիբանանի գրաւում . -

ՄԱԿ-ի 425 թիւ իսրայելեան ուժերու քաշուիլը :

Է. - Երկկողմանի բանակցութիւններ Իսրայէլի հետ . -

Իսրայէլեան կողմը կը պահանջէ որ անոնք տեղի ունենան Մերձաւոր - Արեւելք, Արաբներուն համար՝ Մատրիտ, ապա «չէզոք վայր» մը :

Ը. - Հողային համաձայնութիւններ . -

Իսրայելացի եւ պաղեստինցի մէկական քայլ առած են : Առաջինը Յորդանանի հետ հաշտութեան դաշինքի խօսք կ'ընէ, միւսները փոխանցման շրջանի հանդրուան մը կը նախատեսեն ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան ներքեւ :

Թ. - Եբրայական Պետութեան ապահովութիւնը . -

Առաջնահերթ հարցն է Իսրայէլի համար եւ ատոււածաշնչական արդարացումներէն ալ անդին, Յորդանան գետի երկայնքին եւ Կոլանի բարձունքներուն գրաւումը այդ մտահոգութենէն կը մեկնի :

Ժ. - Իսրայէլի ճանաչումը . -

Միայն Եգիպտոսն է որ ճանչցած է Քէմփ Տէյվիտի դաշինքով : Կը մնան միւսները :

***

Կիրակի օր սկսան Իսրայելացիներու եւ Արաբներու միջեւ ուղղակի խօսակցութիւնները, բայց ոչ ակնկալուած դիւրութեամբ : Առաջին դժուարութիւնները ծագեցան Սուրիացիներուն հետ, որոնք չգացին առաւօտեան ժամադրութեան ու Իսրայելացիք առեն մը սպասելէ ետք, մեկնեցան : Ճշդուեցաւ թէ Սուրիացիք վայրին ընտրութեան դէմ են : Անգամ մը եւս, Ճէյմս Պէքըր, որու համար անհրաժեշտ է համբերութեան նոպէլեան մրցանակ մը ստեղծել, գործի անցած է եւ նոր համաձայնութիւններ ձեռք ձգած :

Պաղեստինցիներու հետ աւելի դիւրին եղած է եւ առաջին հանդիպումն ալ եթէ սիրալիր ալ չէր, գոնէ բարեկամական մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցած է : Միացեալ յայտարարութեամբ մը կ'ըսէին թէ վիճաբանութիւնները տեղի ունեցած են աշխատանքի լաւ մթնոլորտի մը մէջ, կողմերը պարզած են իրենց տեսակէտները յաջորդ հանդիպումներու վայրի ընտրութեան շուրջ : Խօսակցութեանց նիւթը կը վերաբերի 242 եւ 338 բանաձեւերուն : Այս բոլորը պատճառ չէ սակայն, որ Թունուզէն Արաֆաթ ձայնասփիւռ - ճառով մը ըսէ թէ ինթիֆատան պիտի շարունակուի գրաւեալ հողամասերուն մէջ մինչեւ որ «պաղեստինեան դրօշակը ծածանի Երուսաղէմի մզկիթներուն եւ եկեղեցիներուն վրայ : Արաբները Մատրիտ գացին, կ'աւելցնէ Արաֆաթ, դիմակազերծ ընելու համար Իսրայէլը» : Անդին ալ, եօթը օր շարունակ Իսրայէլ ռմբակոծեց Հարաւային - Լիբանանը եւ վերջին 48 ժամերուն է որ մեղմացուց ռմբակոծութիւնը, հաւանաբար ամերիկեան ճնշումին տակ :

***

ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻ ԲԱՆԲԵՐ ՄԸ

Հետաքրքրական լուր մը կուտար «Լէ գ'էֆօ» օրաթերթը Նոյեմբեր 4-ին, նկատելով նախ որ դէտերու ուշադրութիւնը գրաւած է գլխաւորաբար պաղեստինեան պատուիրակութեան դիրքը : Նախ պատուիրակութեան պետը՝ եօթանասունամեայ բժիշկ մը դաստիարակուած անգլեւսաքսոն համալսարանները եւ չափաւոր անձ մը, բայց ամէնէն հնարամիտ գործողութիւնը ծագումով հայ բանբերին ընտրութիւնն էր... :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

13 ՏԱՐՈՒ ՊԱՏԱՆԴԸ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Նոյեմբեր 2-ին է միայն, չաբաթ իրիկուն որ բանակցութիւններէ ետք, վերադարձուած է 13 տարու հայ տղեկը որ պատանդ տարուած էր հօրը եւ երրորդ անձի մը հետ (տես «Յառաջ» Հոկ. 31) :

Ռուս - ղազախ պատուիրակութիւնը (Ժելեզնովոդսկ) կրցած է Երեւան գալ, գացած է Ոսկեպար եւ Նոյեմբերեանի շրջանը ու վերադարձած Երեւան տեղւոյն վրայ քննելէ ետք կացութիւնը :

Միւս կողմէ, Արմէնփրէս կը հաղորդէ որ վերջին օրերուն կացութիւնը կրկին վատթարացած է Լեռնային Ղարաբաղի շրջանին մէջ : Ստացուած տեղեկութիւններու համաձայն, Հոկ. 31-ի գիշերը Աղդամի շրջանէն (ադրբեջանական տարածք) հրթիռներ տեղացած են Ասկերանի մօտակայ Խրամորթ գիւղին վրայ, քանդելով 8 բնակարաններ : Գրեթէ նոյն ժամերուն, տասնեակ տուներ հրկիզուած են Հադրութի Տող գիւղի ազերիաբնակ մասին մէջ :

Հոկտեմբեր 30-ի առաւօտուն, ազերիաբնակ Խոջաւենդ գիւղէն (ԼՂԻՄ-ի տարածք) գնդակոծուած է Մարտունիի կեդրոնը : Աւելի ուշ, նոյն շրջանին մէջ տեղաբաշխուած խորհրդային ներքին զորքերու միաւորներուն ու ազերի զինեալներու միջեւ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են, որոնց հետեւանքով զինուոր մը վիրաւորուած է ու վեց Ազերիներ ալ սպաննուած :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ և Խորհ. Միութիւն համաձայնութեան եկան 1 միլիառ 600 միլիոն Ֆր.ի փոխանակումներու շուրջ : Ֆրանսա միս եւ այլ ուտեստեղէններ պիտի հայթայթէ եւ փոխարէն քարիւղ եւ կազ առնէ :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգ. Ապահովութեան Խորհուրդը Հոկ. 30-ին քննարկած է տեղեկագիր մը որ կ'ամփոփէ քրտական ահաբեկչութեան դէմ միջոցառումներու գլխաւոր կէտերը . տեղեկագիրը կը նախատեսէ շրջանին մէջ քրտական կազմակերպութեան դէմ պայքարող հրամանատարներու իրաւասութիւնները աւելցնել, սահմանագծի պահականոցները հզօրացնել, շրջանի լիազօր կուսակալութեան ու զինեալ ուժերու համագործակցութեան թափ տալ, պայքարող զինուորականներու արդիական զինամթերք արամադրել, շրջուն զորքեր պատրաստել որպէսզի կարելի ըլլայ Հիւսիսային Իրաքի 10 քմ.նոց սահմանամերձ գօտին հակակշռի տակ պահել :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը «յատուկ իրաւասութիւններ» շնորհեց Բորիս Ելցինի, որ նման առաջարկ մը ներկայացուցած էր բարենորոգումներու իր ծրագիրը ճամբայ հանելու համար (քուէարկութեան արդիւնքն էր՝ 787 թեր եւ 56 դէմ) :

ԱՆԱՓԱՐԱ զայրոյթով կը հակադրէ Գերմանիոյ մէկ ազդարարութեան որով կ'արգիլուի գերմանական գրահապատ զէնքերու գործածութիւնը երկրին հարաւ - արեւելեան շրջանին մէջ ուր օրէ օր կը լրջանայ քրտական հարցը : Թուրք իշխանութիւնները այս արգելքը կը նըմանցնեն Միացեալ - Նահանգներու նախագահ Ջոնսընի մէկ նամակին որով կ'արգիլուէր ամերիկեան զէնքերու գործածութիւնը Կիպրոսի մէջ :

ԺՈՐԺԻՆԱ ՏԻՒՖՈՒԱ, որ ընկերային հարցերու ենթանախարար էր 1984-էն 1986 Լօրան Ֆապիուսի վարչապետութեան շրջանին, ջանաց ինքզինքը արդարացնել 7 / 7 կիրակնօրեայ յայտագրին ընթացքին (Նոյ. 3), բայց, պէտք է խոստովանիլ թէ բաւական անճարակ ելոյթ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 54-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ՝ 7-ՐԴ

Արարատ Մոսկուայի մէջ 0- 0 հաւասար արդիւնքի հասաւ Լոկոմոտիւին հետ իր նախավերջին մրցումին ընթացքին, Հոկ. 28-ին : Նոյեմբեր 2-ին իր վերջին խաղը ունեցաւ Դինամօ - Մինսկի հետ հակառակորդի դաշտին վրայ եւ կրկին 0 - 0 արդիւնք ձեռք ձգեց :

Ընդհանուր դասաւորումին գլուխն է ԲԿՄԱ 43 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Սպարտակ, Տորպեդօ, Չերնոմորեց, Դինամօ - Կիեւ, Դինամօ - Մոսկուա : Եօթներորդ դիրքի վրայ է Արարատ 29 կէտով :

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ՎԱՐՈՒԺԱՆԸ ՏԵՍՆԵԼՍ

1915-ի գարնանամուտին քանի մը ընկերուհիներով Միլլէթ-Խանի հագուստեղէնի բաժնի մէջ հանդիպեցանք Դանիէլ Վարուժանին: Մեզ տեսնելով, շատ ուրախացաւ եւ ըսաւ. «Ինչ բարեպատեհ առիթ, եկէք, օրիորդներ, իմ քոյրեր, ձեր ճաշակով ուսանողներու հագուստները ընտրեցէք»:

Վարուժանի հայրենական հոգատարութեան տակ երեք պատանի գաւառականները մեր ընտրած հագուստները հագուեցան, Թուրք վաճառորդը նոր փէսեր բերելով ուսանողներուն գլուխը դրաւ: Բանաստեղծի հայրենասէր ոգին պոռթկաց յանկարծ. «Դուք պէտք է հաստատ համոզուիք, - ըսաւ ան, - որ հայ գաւառացի ուսանողը ինչ ալ հագնի, որոնց ալ նմանի, մինչեւ իր կեանքի վերջին շունչը պիտի մնայ իր մեծ ազգին զաւակը»:

«ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂԻ ՏԱՐԻՆ»

1912 Թուականի սաստկաշունչ ձմրան ցրեկ մը Բերայի Պալըք Փազարի Երրորդութեան Եկեղեցիին Աղքատախնամի ժողովն էր: Ժողովի ատենապետն էր բանաստեղծուհի Սիպիլը, իսկ ատենադպիրը՝ Սաքըզ-Աղաճի լուսաւորչեան վարժարանի նորեկ տնօրէն, բանաստեղծ Դանիէլ Վարուժանը: Ատենապետուհին ժողովը բանալով, բացատրեց Բերայի Աղքատախնամի նիւթական ծանր վիճակը եւ կարօտեալներու անմխիթար դրութիւնը: Ապա շեշտեց քանի մը օրուան մէջ հարիւրաւոր կարօտեալներու օգնութեան հասնելու համար դրամ ճարելու անհրաժեշտութիւնը:

Ներկաները սկսան առաջարկութիւններ ընել: Ոմանք կ'առաջարկէին «Ինիոն Ֆրանսէզ»ի սրահին մէջ մեծ նուագահանդէս մը կազմակերպել, ուրիշներ՝ Թաքսիմեանի սրահներուն մէջ տրուելիք պարահանդէսի մը եւ ճոխ պիւֆէի հասոյթին կը շլանային, իսկ մէկ քանիսն ալ թատերական երեկոյթներու կազմակերպումը աւելի շահաւէտ կը գտնէին: Վարուժանը իւրայատուկ հանդարտութեամբ ըսաւ. «Այստեղ եղած առաջարկութիւնները որքան ալ հասութաբեր եղած ըլլան, անբաւական են կարօտեալներու կարիքները հոգալու: Ես վստահելով այստեղ հաւաքուած «Հայրենասէր երիտասարդաց բարեգործական միութեան» երկսեռ անդամներու եռանդին, կ'առաջարկեմ մեծ վիճակախաղ մը կազմակերպել: Այժմէն գործի անցնինք. վաղը առաւօտէն զոյգ-զոյգ կը շրջինք Բերայի, Ղալաթիոյ եւ Պոլսոյ հայ մեծ վաճառատուները: Մեր բարենպաստ գործին ի նպաստ վաճառատուներէն կը խնդրենք իրենց ապրանքներէն եւ վիճակահանութեան կը դնենք»:

Վարուժանի առաջարկութիւնը ծափահարութիւններով ընդունուեցաւ: Ժողովականներէն՝ հանրածանօթ բանաստեղծ Ալփասլանը ոգեշնչեց «Հայրենասէր բարեգործական միութեան» երկսեռ անդամները եւ իր վերջին խօսքը Վարուժանին ուղղելով, ըսաւ. «Ձեր "Ցեղին սիրտը" ամբողջ պոլսահայութեան մէջ սերմանեց հայրենասիրական խորունկ զգացումներ: Ոն, ուրեմն, լծուեցէք մեր բարենպաստ գործին, վաղն իսկ քաղենք մեր սերմանած հայրենի հունձքերը...»:

Ժողովին յաջորդ կիրակին Բերա՝ Պալըք Փազարի Եկեղեցւոյ խորհրդարանի դահլիճը ցուցադրուած ճաշակաւոր առարկաներ - վիճակախաղի երեք արժէքաւոր իրեր աչքերը կը շլացնէին: Անոնցմէ թիւ մէկը փայլփլուն, չքեղ հագնուած մեծ պուպրիկ մըն էր, թիւ 500-ը ադամանդակուռ մատանի մը, իսկ թիւ 100-ը կարի եւ ձեռագործի Թանկարժէք «Սինկըր» մեքենայ մը:

Ժամը 12-էն սկսեալ հետզհետէ շատցող հասարակութիւնը հետաքրքրութեամբ կը դիտէր ցուցադրուած առարկաները եւ շատերը կը շնորհաւորէին Վարուժանի հնարագէտ միտքը:

«Հայրենասէր երիտասարդաց բարեգործական միութեան» անդամները ապահովեցին ձեռնարկին գեղարուեստական մասը: Երաժշտութիւն, երգ, պար, արտասանութիւն փոխն ի փոխ Թարմացուցին մթնոլորտը: Մեծ եղաւ ներկաներուն ոգեւորութիւնը, երբ օրուան նախագահի՝ Սիպիլի խնդրանքով Վարուժանն արտասանեց իր բանաստեղծութիւններէն «Պապս», «Հօրս բանտին մէջ»ը, եւ հասարակութեան բուռն ծափահարութեանց տակ՝ «Վարուժնակիս»ը:

Քիչ յետոյ Սիպիլ ընդառաջելով Վարուժանի հրաւէրին, իւրայատուկ քնքշութեամբ արտասանեց իր մէկ սիրած ոտանաւորը՝ «Բաղեղը»: Ապա, կրկնուող ծափահարութիւններու վրայ, արտասանեց նաեւ Վարուժանի «Լուացարարուհին»: Այս վերջին կտորէն Սիպիլի կենդանի շունչով արտասանութիւնը թէ հեղինակին, թէ ունկնդիրներուն համար մնաց յիշատակելի: Որոշուած ժամանակ վիճակախաղին տոմսերը սկսան քաշուիլ: Երեք թանկարժէք առարկաները շահող ցանկացողները նկատելի նիւթական պարգեւներ տուին Բերայի Աղքատախնամին: Օրուան վիճակախաղէն գոյացած մեծ հասոյթը հնարաւորութիւն տուաւ շուտափոյթ օգնութեան հասնելու Բերայի հարիւրաւոր կարօտեալներուն, իսկ Վարուժանի հնարագէտ միտքը արձագանգեց Պոլսոյ բոլոր հայաշատ արուարձանները, եւ երկար տարիներ 1912-ը յիշատակուեցաւ իբրեւ «Վարուժանի վիճակախաղի տարին»:

ՎԱՐՈՒԺԱՆԸ ԱՅԱ ՍՈՖԻԱՅԻ ՄԷՋ

Պոլսոյ Թրքական բարձրագոյն վարժարաններու պատմութեան ծանօթ դասատու՝ մշեցի Ղազարոս էֆէնտի Պետրոսեանը, ի պատիւ իր զաւակներու՝ Շամիրամի ու Ռամսէսի, Համազգեաց եւ լուսաւորչեան վարժարաններու ուսուցիչներուն ճաշկերոյթ մը կու տար իր տան մէջ: Որոշեալ կէսօրին Համազգեաց վարժարանի տնօրէնուհի Ա. Զաքրեանը, ուսուցչուհի Արշակուհի Թէոդիկը եւ տողերուս գրողը, աշակերտուհի Շամիրամ Պետրոսեանի հետ գացինք իրենց տունը:

Սեղանատանը մեզ դիմաւորող Պետրոսեան ընտանիքի անդամներու հետ էր նաեւ բանաստեղծ Վարուժանը, որ շատ մտերիմ կ'երեւար այդ տանը:

Տանտիրուհին Ֆրանսացի ըլլալուն՝ ընդհանուր խօսակցութիւնը Ֆրանսերէն էր, եւ ես առաջին անգամ կը լսէի Վարուժանին Ֆրանսերէն խօսիլը: Ճոխ Ֆրանսերէնով անոր արտայայտած մտքերը ցոյց կու տային Վարուժանի Ֆրանսական գրականութեան եւ արուեստի մասին ունեցած խոր հմտութիւնը: Մէկ եւ կէս ժամ տեւող ճաշկերոյթն անցաւ ջերմ եւ աշխոյժ:

Համազգեացի երեք ուսուցչուհիներուն համար գեղեցիկ անակնկալ մը եղաւ, երբ Վարուժանը մեզ յայտնեց իր եւ տանտիրոջ նախօրօք ծրագրած այդ օրուան մեր կատարելիք ուսումնասիրական պտոյտին մասին դէպի Այա Սոֆիայի բիւզանդական եկեղեցին, ուր մեզ պիտի միանային խումբ մը ծանօթ մտաւորական ընկերներ:

Ժամը երկու ու կէսին կառքով հասանք Այա Սոֆիա եկեղեցին, ուր մեզ դիմաւորեցին Վարուժանի ամենասիրելի ընկերներէն՝ Կոմիտաս վարդապետը, Փանոս Թերլէմէզեանը, Սերովբէ Քիւրքճեանը, Ռուբէն Զարդարեանը, Սիամանթօն, Տիգրան Չէօկիւրեանը եւ Արտաշէս Յարութիւնեանը, որոնք եկած էին Ղազարոս էֆէնտի Պետրոսեանէն՝ Այա Սոֆիայի պատմական անցեալին ծանօթանալու: Կոմիտաս վարդապետն ու Վարուժանը ժամացոյցնին ձեռքերնին՝ սկսան կատակել: Կոմիտաս վարդապետ իր ժպտալի ողջոյններուն մէջ, խօսքը Վարուժանին ուղղելով, ըսաւ. «Սիրելի բարեկամս, կառքով ժամադրութեան հասնիլդ մարիֆէթ մը չկարծես, հա, մեզ նման ոտքի պիտի գայիր, որ աֆերիմս շահէիր»:

Ղազարոս էֆէնտի Պետրոսեանը ճշմարիտ Թուրք հոճայի մը արտաքինը ունէր եւ անոր Ֆրանսախառն Թրքերէնը կատարեալ Թուրքի մը տպաւորութիւնը թողուց Այա Սոֆիա մզկիթին վերակացուին վրայ, որը անմիջապէս մեզ նոր հողաթափեր առաջարկեց:

Այա Սոֆիայի մուտքի դռնէն ներս անհունութեան մը խորհրդաւորութիւնը կը տիրէր: Անոր բարձր ու ոսկեզօծ գմբէթէն ներս Թափող լոյսի ճաճանչները կենդանացուցին բիւզանդական տաճարին բոլոր կողմերը: Այա Սոֆիա եկեղեցւոյ ամբողջ տարածութիւնը, բացի խորանէն, սիւնազարդ չորս յարկանի կամարներ մէկզմէկու կը կապուէին վանդակապատ վերնատուներով: Անոր հիմնական, մինչեւ գմբէթը բարձրացող հսկայ կամարները կը փողփողէին հարուստ մոզայիք գեղանկարներով: Տեղ-տեղ ծեփաթափ եղած պատերուն վրայ կ'երեւային ոսկեզօծ խաչեր եւ սրբանկարներ: Որոշ տեղեր ծեփով ծածկուած մոզայիքներու վրայ գծած էին իսլամական մեսպերը կամ գրած՝ Մոհամէտի խօսքերէն, արաբերէն անուններ եւայլն: Գետնի ամբողջ տարածութիւնը փռուած էր փսիաթներ, որոնց վրայ սիւնազարդ կամարներուն տակ տեղ-տեղ գրքակալներու առջեւ իմամները ծնրադիր կ'աղօթէին, կարծես իրենց արինոտ մեղքերը թեթեւցնել կ'ուզէին:

Ղազարոս էֆէնտի Պետրոսեանի զօրաձայնը կ'արձագանգէր Այա Սոֆիայի տարածութեան մէջ: Բիւզանդական կայսրութեան պատմական էջերն սկսան վերակենդանանալ մեր աչքերուն առջեւ: Կը լսէինք, թէ ինչպէս հայազգի կայսրեր, կայսրուհիներ, մեծամեծ իշխաններ, կաթողիկոսներ, եպիսկոպոսներ, ըստ բիւզանդական եւ հայ պատմիչներուն Թագադրուած եւ օծուած են Այա Սոֆիայի փառակերտ տաճարին մէջ, զոր նորոգողը Տրդատ անունով ճարտարապետ մըն է եղած:

Հայկական անցեալի պատմական դրուագներու եւ դէմքերու ոգեշնչումը հանճարեղ հայ ճարտարապետ Տրդատի վերանորոգած այս հնադարեան տաճարի կամարներուն տակ յուզեց Վարուժանը, որ խոր յուզմունքով բացագանչեց. «Սիրելիներ, մեր հայրենի հողերէն զրկուած, ցնցենք դարաւոր գերութեան հետեւանք Թմրածութիւնը, զգանք, թէ ով ենք մենք եւ որպիսի անցեալ ենք ունեցած: Զընկըրկինք գիշատիչ գազաններու դիմաց: Պահպանենք մեր անցեալի փառքն ու արժէքները եւ ազատ ապրելու կամքը»: Ապա Վարուժանն իր բառերուն աւելի ուժեղ շեշտ մը տալով աւելցուց. «Տեսէք, տեսէք, սա պատերուն տակ, սատափեայ գրքակալներուն առջեւ ծնրադրած մարդակեր գայլերը: Անոնց ժանդահոտ շըրթունքները Մոհամէտի աղօթքները կը մրթմրթան, իսկ հոգինին Հայու արեան ծարաւով կը գալարուի»: Վարուժանի ձայնի արձագանգները հասեր էին Այա Սոֆիայի հիւրընկալ սոֆթայի ականջներուն ... փսիաթներուն վրայ իր հողաթափերուն ճռճռոցները լսելի ընելով, Այա Սոֆիայի սոֆթան Ղազարոս էֆէնտիին մօտեցաւ եւ քմծիծաղով մը ըսաւ անոնց. «Պէյէֆէնտիմ, սիզին սալէն Թիւրք օլտուղունուզա տայիր հիչ շիւփհէմ եօքտուր» (*) եւ մինչ կանաչ փաթթոցի տակ այլանդակօրէն կը ծամածռէր սոֆթային դէմքը, Ղազարոս էֆէնտին ըսաւ անոր. «Հայ մտաւորականի այս վարդաստանին մէջ ինչ գործ ունի եգիպտացորենը»: Իսկ Վարուժանը խրոխտ ձայնը սոֆթային ուղղելով, աւելցուց. «Դուք եթէ չարունակէք Հայերը Թուրք կարծել, միշտ չարաչար պիտի խաբուիք»:

ԱՂԱՒՆԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

(Շար. 3)

(*) Պարոն, կասկած չունէի, որ դուք իսկական Թուրք էիք:

ԶԱՒԷՆ ԳԱՒԱՌԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ՝ ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Բ.

Հոկտեմբեր 25-ին, ժամը 10-ին, Պատրիարքը իր շքախումբով այցելութեան գնաց «Notre-Dame de la Garde»ի ուխտատեղին ուր զինքը դիմաւորեց մատրանապետ՝ Հայր Պոս, որ տուաւ պատմական բացատրութիւններ տաճարին եւ վայրի մասին:

Ժամը 11-ին, Թորգոմ Արք. Մանուկեան հասաւ «Մաժորի Մայր Տաճարը» ուր կը հանգչին Ոսկան Վարդապետի աճիւնները: Պատրիարքը եւ իր շքախումբը դիմաւորեց, հոս եւս մատրանապետը, Հայր Նափոլէոն: Ոսկան Վարդապետի շիրիմին վրայ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն եւ Պատրիարքը արտասանեց Հողւոցը:

Ժամը 12-ին, Պատրիարքը իր շքախումբով ժամանեց հայաշատ եւ աւանդապահ Սէն-Թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս-Բարթուղիմէոս Եկեղեցին: Մտաւ «Հրաշափառ»ի երգեցողութեամբ եւ կատարեց Գոհաբանական աղօթք: Հոգեւոր հովիւը՝ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան յայտնեց իր ծուխին ուրախութիւնն ու հպարտութիւնը ընդունելու Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքը: Մեր հաւատացեալները, ըսաւ, պատարագի ընթացքին ձեր անունը միայն կը լսէին, այժմ անձամբ ձեզ տեսնելու, ձեզ լսելու եւ ձեր օրհնութիւնը առնելու բախտն ու երջանկութիւնն ունին: Պատրիարքը իր պատասխանին մէջ ըսաւ, ի մէջ այլոց, «Երբ եկեղեցւոյ բարձունքը կ'ելլէինք, կը խորհէի թէ ինչպէս ամէն Կիրակի մեր մամիկները այս բարձունքը կը մագլցին: Սակայն, այդ մամիկներն ու հայրերը աքսորէն փրկուած եւ ազատուածներն են, որոնք ոչ մէկ դժուարութիւններէն եւ յոգնութիւններէն կը վախնան: Իրենց կրած տառապանքները ոչինչ են ասոր քով: Անոնց օրինակը միշտ մեր կեանքի ընթացքին գործադրենք ամէն խոչընդոտներու առջեւ եւ պայքարինք ու յաղթենք իրենց պէս ամէն դժուարութիւնները»: Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ի պատիւ իր հիւրին եւ անոր ընկերացողներուն սեղան մը սարքեց, որուն ընթացքին խօսք առին վարչութեան ատենապետը՝ Հարութ Թաշճեան, Հարաւային-Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջանային Խորհուրդի նախագահը՝ Ալեքսան Պապայեան եւ Սարկաւագ Խաչիկ Գաբրիէլեան:

Կէսօրէն ետք, Պատրիարքը իր շքախումբով գնաց Մանոսք տեսնելու Գաւառի «Յայտնութիւն»ը: Հոն զինքը ընդունեցաւ քաղաքապետարանի մշակութային հարցերու կցորդը:

* * *

Հոկտեմբեր 26-ին, Թորգոմ Արք. Մանուկեան այցելեց Մարսէյլի հայաշատ արուարձաններէն Սէն-Ժերոմը, ուր իր շքախումբով հասաւ ժամը 11.30-ին: «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցին եւ արտասանեց գոհաբանական աղօթք: Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Եղիշէ Ա. Խաչակիր Քահանայ Փանոսեան սրտագին խօսքերով բարի գալուստ մաղթեց Պատրիարքին որ իր կարգին ողջունեց ներկաները, ըսելով թէ գաղթական Հայեր Սէն-Ժերոմի մէջ հաւաքուած հայկական հողով տոգորուած կարծես որոշած էին այս թաղը փոքրիկ Հայաստանի մը վերածել: Այսօր, 61 տարիներ վերջ Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ հիմնարկութենէն, առաւել գոհունակութեամբ կը հաստատեն թէ իրենք հաւատարիմ մնացած են առաջին շրջանի իրենց ծնողներու հաւատակամութեան: Պահած են իրենց զաւակներուն Հայեցի կրթութեան, քրիստոնէական հաւատքին ուսուցման համար անհրաժեշտ հայ դպրոցը: Շէն պահած են իրենց աղօթքի տունը: Եւ հայկական անուններով կնքած են թաղին փողոցները եւ զարդարած են զանոնք հայկական յիշատակարաններով: Պատրիարքը իր խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «Աստուծոյ օրհնութեան եւ շնորհներուն այս պտուղները երաշխիք են մեր ժողովուրդին համոզումին եւ հաւատքին թէ՝ «մահը մերն է, մենք մահինը, մարդուն գործն է միշտ անմահ»: Մաղթանք որ սերունդներու օղակներէն շինուած եւ ոսկեփայլ այս շղթան անվերջ շարունակուի, սերունդէ-սերունդ»: Ապա Պատրիարքը հիւրը եղաւ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան: Սեղանին շուրջ խօսք առին եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահը՝ Պերճ Կարապետեան եւ Հարաւային-Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջ. Խորհուրդի նախագահը՝ Ալեքսան Պապայեան:

Այս ընդունելութենէն յետոյ, Պատրիարքը այցելեց Ժ.Ա.Ֆ.-ի եւ Ի-Ք-Ֆ-Ս-Ֆ-ի հաւաքավայրը: Եւ ժամը 17-ին ժամանեց Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը, ուր զինքը եւ իր շքախումբը դիմաւորեցին Հայ Մշակոյթի Տան վարչու-

թեան անդամները, Տիկնանց Միութեան անդամուհիները եւ Երիտասարդաց Ակումբի անդամները: Պատրիարքը այցելեց զանազան բաժինները, հետաքրքրուեցաւ Հայ Մշակոյթի Տան կատարած գործունէութիւններով, զրուցեց ներկաներուն հետ: Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով Կարօ Յովսէփեան բարի գալուստի խօսքեր արտասանեց եւ ներկայացուց Հայ Մշակոյթի Տան գործունէութիւններն ու կատարած իրագործումները: Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը նուիրեց Պատրիարքին իր հրատարակած 3 գիրքերը՝ «Հայ գիրքը դարերու ընդմէջէն», «Հայաստան, 3000 տարուան պատմութիւն» եւ «Հայկական գորգեր եւ հիւսուածեղէններ»: Խօսք առնելով Թորգոմ Արք. Մանուկեան յայտարարեց որ այս Հայ Մշակոյթի Տունը իրեն համար կը ներկայացնէ հիմնական կրթական, մշակութային գործը կատարելու անհրաժեշտութեան պահանջքին դոհացում տուող հաստատութիւնը, որ պէտք է գտնուի ամէն մէկ քաղաքի մէջ եւ շարունակեց՝ «այդ ամբողջ արժէքաւոր գործունէութիւնները որ ունեցած էք, այդ պէտք է ըլլայ նպատակը: Նախ դաստիարակել մեր ժողովուրդը որպէսզի գնահատէ իր ունեցածը եւ ապա օտար շրջանակներուն ծանօթացնել մեր մշակոյթն ու պատմութիւնը: Եւ այդ գործն է որ դուք բրած էք 15 տարիէ ի վեր եւ, որ միայն արժանի է գնահատանքի: Կը մաղթեմ ձեզի միայն միշտ հաստատուն հիմերու վրայ, նիւթականով ալ, կարեւոր է, դրամապաշտութիւնն է որ մեզ է»: Ապա, Պատրիարքը անդրադարձաւ այսօր Հայաստանի մէջ, Հայ Եկեղեցւոյ առջեւ բացուած նոր կարելիութիւններուն, առիթներուն, յոյսերուն եւ աւելցուց՝

«70 տարի խորհրդային Միութեան մէջ Հայ Եկեղեցին գործեց տկար ու ցրուած ուժերով, տառապելով միշտ արգելքներու առջեւ: Այսօրուան իրավիճակով, Հայաստանի Անկախութեան հռչակումով Եկեղեցին պիտի կարենայ վերադառնալ իր նշշմարիտ դերին»:

Ապա, ներկաները հիւրասիրուեցան քաքթէյլով մը եւ Թորգոմ Արք. Մանուկեան մեկնելէ առաջ հետեւեալ արձանագրութիւնը բրաւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Ոսկեմատեանին մէջ՝ «Հայ Մշակոյթի Տուն» ինքնին կոչումի մը արտայայտութիւն է: Այդ կոչին ու կոչումին հաւատաւորները եւ սպասաւորները երանեալ հոգիներ են, եւ արժանի ժառանգորդներն ու ներկայացուցիչները նկատուելու հայ հոգիին: Այդ հոգին արտայայտուած է հայ արուեստի, մշակոյթի եւ հոգեւոր ժառանգութեան հանճարեղ զուակներուն միջոցաւ: "Հայ Մշակոյթի Տուն" կոչումն է տարածել այդ ժառանգութիւնը մեր ժողովուրդի զաւակներուն եւ մեզ շրջապատող ժողովուրդներու գիտակցութեան մէջ: Մաղթանք՝ որ այդ կոչումը իրագործուի աննահանջ շնորհով եւ հաստատակամ վճռականութեամբ»:

Պատրիարքը նուիրեց Հայ Մշակոյթի Տան «Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Գանձերը» հատորը որ պատրաստուած է Արբակ Մխիթարեան եւ ներկայացուած հինգ լեզուներով՝ հայերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն, արաբերէն եւ եբրայերէն:

***

Երեկոյեան, կարճ ժամանակով, Պատրիարքը ներկայ եղաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հիմնադրութեան 85-ամեակի հացկերոյթին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնի «Սողոմոնեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, 300 Հայերու ներկայութեան տօնախմբուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակումը: Ձեռնարկը կազմակերպող Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբին անունով՝ բացումը կատարած է Կարօ Մոմճեան, ընդգծելով, թէ Սեպտեմբեր 21-ի հանրաքուէն նախաքայլ մըն է դէպի ամբողջական այն անկախութիւնը, որուն կը ձգտի բովանդակ հայութիւնը: Օրուան բանախօսը՝ Հարաւային - Գալիֆորնիոյ Համալսարանի քաղաքական գիտութեանց դասախօս փրոֆէսէօր Հրայր Տէքմէճեան տարկայականօրէն վերլուծած է Հայաստանի մօտիկ եւ հեռաւոր ապագայի հեռանկարները: Կլէնտէյլի Հ. Յ. Դ. Ջաւարեան Պատանեկան Միութեան երգչախումբի ելոյթէն ետք՝ տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը:

***

ՆԻՒ - ՃԸՐՁԻԻ «Տիքընսըն» համալսարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 4-ին, տեղւոյն Հայ Դատի Յանձնախումբը սեմինար մը կազմակերպած է հայ - թրքական յարաբերութիւններու մասին: Զեկուցաբերները՝ տոքթոր Վազգէն Բարսեղեան եւ Անդրանիկ Գասպարեան (Արմինիըն Ռեփորթըրի խմբագիր), տարբեր դիտանկիւններէ մեկնելով՝ իրենց կարծիքները արտայայտած են Հայաստան - Թուրքիա քաղաքական եւ տնտեսական նորօրեայ մերձեցումներուն մասին: Առաջին բանախօսը ըսած է, թէ ներկայիս առեւտրական ամէն տեսակ յարաբերութիւններու սուր պահանջքը ունի Հայաստան՝ կարենալ ոտքի կանգնելու, գոյատեւելու, ազատութեան բարիքները վայելելու ու յետագային Թուրքիոյ հետ երկխօսութիւն հաստատելու կշիռը ապահովելու համար: Երկրորդ զեկուցաբերը ժամանակաւոր նկատած է այդ կարիքները ու համոզում յայտնած, որ Թուրքիոյ համար խաղաքարտի կրնայ վերածուիլ՝ ցեղասպանութեան ճանաչման ու հողային պահանջքի դծով Հայաստանի կատարած իւրաքանչիւր նահանջ:

***

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնի «Հ. Սողոմոնեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի Արեւմտեան Ամերիկայի Ընկերային Ծառայութեան Գրասենեակի անդրանիկ ձեռնարկը՝ ճաշ - խրախճանք մը: Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի Սեղանօրհնէքէն ետք, գործադրուած է երգերէ ու նուագէ բաղկացած յայտագիր մը: Սօնա Ցնծալեան բացատրած է խնամատարական այս գրասենեակին նպատակը ու չեչտած 12 տարիէ ի վեր յառաջ տարուող աշխատանքներուն ծաւալը: ՀՕՄ-ի Շրջանային Վարչութեան ատենապետուհի՝ Սալբի Հացպանեանի խօսքէն ետք՝ գնահատանքի յուշանուէրներ յանձնուած են Գրասենեակի վերջին 10 տարիներու վարիչ - տնօրէնուհի՝ Սօնա Ցընծալեանի, նախկին վարիչ՝ Սարգիս Ղազարեանի, իրաւաբան Րաֆֆի Ուրֆալեանի եւ ՀՕՄ-ուհի Անոյշ Կարապետեանի:

***

ՊՈՍԹԸՆԻ «Հայրենիք»ը, որ շաբաթաթերթի վերածուեցաւ, ինչպէս այդ լոյս տեսնող իր առաջին թիւին մէջ (Հոկտեմբեր 17) կը հաղորդէ իշխանական նուիրատուութիւնը, զոր կատարած է Կարօ Գըլըճեան, 75.400 տոլարի չէք մը յանձնելով թերթին, Սեպտեմբեր 9-ին: Նուիրատուն Հալէպ ծնած է 1934-ին, խարբերդցի ծնողքէ, ապա փոխադրուած Պէյրութ, հուսկ վերջնապէս Միացեալ - Նահանգներ հաստատուած 1971-ին:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Նախագահ Պուշ լրջօրէն տրամադիր է նիւթական հովանաւորութիւնը սատանձնելու Մոսկուայի մէջ համալսարանի մը ուր շուկայի տնտեսութեան օրէնքները պիտի դասաւանդուին: Ազգային Գանձի Նախարարը որ Մոսկուա էր, այս մասին խօսած է Գորպաչովի հետ, մեծ խանդավառութիւն պատճառելով անոր: Ամերիկայի Նախարարը ըսած է թէ Խորհրդային Միութիւնը առաջնակարգ ճարտարագէտներ, ուսողագէտներ, գիտնականներ ու ճատրակի վարպետներ կը պատրաստէ, բայց շատ պէտք ունի տնտեսագէտներու եւ վարչագէտներու: Այս պահանջքին պատասխանելու համար Միացեալ - Նահանգները պատրաստ են անհրաժեշտ հիմնադրամը տրամադրելու որպէսզի Մոսկուայի շրջակայքը համալսարանական համալիր մը կառուցուի:

***

ԻՐԱՆ ԵՒ ԹԻՒՐՔՄԷՆԻՍՏԱՆ

Իրենց պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, խօսակցութիւններ տեղի ունեցած են, բարձրագոյն մակարդակի վրայ, սերտացնելու համար Իրանի եւ Թիւրքմէնիստանի կապերը: Թիւրքմէն պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէր նախագահ Նիազով Թեհրան գացած է բանակցելու համար սահմանին մասնակի բացումը եւ հաստատումը գործակցութեան մը փոխադրութեանց, սահմանային առեւտուրի եւ շինարարական մարզերուն մէջ:

***

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ

Եւրոպայի Խորհուրդին նորածին վերջին մարմիններէն՝ «Եւրոպական Կոմիտէ չարչարանքին դէմ», որ ամէնէն կատարելագործուած «գործիք»ներէն մէկը կը նկատուի մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան, չէ համարձակած հրապարակել Անգարայի, Տիարպէքիրի եւ Պոլսոյ բանտերը կատարած քննութեան արդիւնքները, անոնց շատ ծանրակշիռ բնոյթին պատճառաւ: Իշխանութեանց վրայ ճնշում բանեցնելու համար, Կոմիտէին 19 քննիչները որոշած են երկրորդ պատուիրակութիւն մը ղրկել այն յոյսով որ Թրքական իշխանութիւնները մարդկային իրաւանց եւրոպական կանոնները կ'իւրացնեն...:

LIVRES REÇUS

LA TRAGEDIE
DE SOUMGAïT

Un pogrom d'Arméniens
en Union soviétique

témoignages recueillis
par *S. Chahmouradian*

Présentation de *Bernard Kouchner*

Préface d'*Elena Bonner*

Ed. du Seuil 1991.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

Թ Է Ո Դ Ի Կ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՋԱՐՇԱՄՊԱՅԻ

Երբ Թիրէպոլու, Կիրասոն եւ Պաֆրա հայաբնակ գիւղերէ զուրկ էին, անդին՝ Չարշամպա - Տրապիզոնի, Օրտուի, Թէրմէի եւ Ինիյայի նման - ահագին Հայութիւն մը կը հաշուէր իր շուրջ, քանի մը ամէն գիւղերու մէջ հաստատուած: Յոյց տանք հիմա անոնց վերապահուած ճակատագիրը: Չարշամպացիներու խլամացման լուրն անմիջապէս որ արձագանգ գըտաւ շրջակայքը շատեր ոչխարային համակերպութեամբ մը փութացին այդ օրինակին հետեւիլ, պարզապէս չմեռնելու համար: Սամսոնէն յատկապէս ղրկուած Զիա ականջ չկախեց անոնց խնդրանքին եւ հրամայեց բոլորին տեղահանութիւնը: Նշանակելի է այդ գիւղերէն մէկ քանիին հերոսական քայլը՝ զորս պիտի պարզենք իր կարգին: Ահաւասիկ Չարշամպայի գիւղերը.

1. - Աղճակիւնէյ, 60 տուն, Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր՝

Վարդան Քահանայ Փափազեան. - 40 տարու, բնիկ, 1908-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ:

Բռնի զինուորագրուելով կ'ուղարկուի Կովկասի ճակատ: Բանակին մէջ տաժանելի ծառայութենէ մը վերջ (որ անվրէպ ճակատագիրը եղաւ ոչ - իսլամ տարրին), կ'ունենայ հայրենադարձութեան բախտաւորութիւնը, զօրացրումէն վերջ իր գիւղը գալով, նաեւ չարաբախտութիւնը՝ գայն աւեր ու թափուր գտնելով: Վերստին աքեմ հագած՝ կ'անցնի Սամսոն, որուն նորընտիր առաջնորդ Մատթէոս Եպիսկոպոս Ինճէեանի թոյլտուութեամբ կը վերամուսնանայ՝ երիցուհին տարագրութեան մէջ կորսուած կարծելով: Տ. Վարդան կը հովուէր նաեւ մերձակայ

2 - 3. - Սրթմա Սու (48 տուն) եւ Գաքրանլը գիւղերը: Սրթմա Սուի Եկեղեցին Սուրբ Խաչ:

4. - Էյրի Տէրէ, 90 տուն, Եկեղեցին Ս. Երրորդութիւն՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մարկոս Քահանայ Տօմպալեան, 50 տարու, բնիկ, 1898-ին ձեռնադրուած Գէորգ Եպիսկոպոս Երէցեանէ, Տարագրութեան մէջ անհետ:

5 - 7. - Գապա Ճէվիզ, 70 տուն, իր շուրջն ունենալով Գափու Գայա եւ Թախտալըգ գիւղակները (22 տուն): Գապա Ճէվիզ պիտի յաւերժանայ մեր Եղեռնի կարմիր մատեանին էջերուն, Պօղազլեանի Հայ գիւղերէն Չաթի եւ Գում Գույուի նման, բնակչութեանը ցոյց տուած դիւցազնութեամբը՝ որ նախընթացը չունի: Շատ մը տեղերէ լեղապատառ փախչողներ հոդ լեցուեցան եւ լեռ քաշուելով՝ պատնէշ բազմի ամբողջ տեւողութեան դիմադրեցին թուրք հորդաներու: Նո՛յնիսկ հիմա, Քէմալական Ռէժիմին, Գապա Ճէվիզցիք իրենց զէնքերը վար դրած չեն դեռ: Կռուողներու շարքին են Կէմէրէկի շրջակայ գիւղերէն այժմ հոդ ապաստանող Սեդրակ Շատօհանեան, Արթին Խաչատուրեան, Սօնիկ Պօղոսեան եւ Համբար Գօճապաշեան (զորս յիշատակած ենք անգամ մը Տէնտիլի մէջ «Կէմէրէկ»): Գապա Ճէվիզի Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յակոբ Քահանայ Տէր - Յակոբեան, ծերունազարդ, բնիկ, 1877-ին ձեռնադրուած Յարութիւն Եպիսկոպոս Տէօվլէթեանէ: Աղցաւոր վիճակի մէջ վախճանած՝ աքսորի իր վերջին կայանը՝ Մուսուլ:

Յարութիւն Քահանայ Գրիգորեան. - Ծընած 1885 Հոկտեմբեր 1-ին եւ 1914 Ապրիլ 24-ին ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոս Յովակիմեանէ: Իր անհետացման պարագաները՝ մեզ անծանօթ:

Մատթէոս Քահանայ Տէքօնեան, 35 տարու, բնիկ: Աղէտի օրերուն՝ կ'արտօրայ լեռ ապաստանիլ, բայց ճամբան թուրք «մուհաճիր»ներէ ձերբակալուելով՝ կը նահատակուի չարաչար:

8. - Գուրշունլը 120 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յովհաննէս Քահանայ Սիւնկիւրտեան, 100-ամեայ, բնիկ, 1955-ին ձեռնադրուած Յակոբ Եպիսկոպոս Ճղնաւորեանէ:

Քամակարեկ եւ քալելու անկարող՝ կը դատապարտուի իր Գողգոթան մագլցիլ եւ իյնալ աքսորի ճամբուն վրայ անկենդան:

Ղուկաս Քահանայ Սիւնկիւրտեան, 50 տարու, բնիկ: Կը նահատակուի աքսորի ճամբուն վրայ:

9 - 10. - Եայլաճըգ եւ Խօճսիւզ Օղլու, Գուրշունլըի շուրջ, առանց սրբավայրի: Կը հովուէին Սիւնկիւրտեան քահանաները:

11. - Գօնուգլըգ 50 տուն, Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովհաննէս Քահանայ Վարվաշտեան, 1894-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ: Իր անհետացման պարագաները՝ մեզ անծանօթ:

12 - 13. - Գապագլըգ 22 տուն, Գօնուգլըգի մօտ, Եկեղեցին Ս. Կաթողիկէ:

14 - 15. - Խօրէլի Պէլ եւ Կիւմպաթ 80 տուն: Առաջնոյն Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Բարթողիմէոս Քահանայ Մէլէքեան, 40 տարու, բախտակից՝ Գուրշունլըի Տ. Ղուկասի: Կը հովուէր նաեւ մերձակայ Կիւմպաթ գիւղի ժողովուրդը:

16. - Մարթիյլ 65 տուն, Եկեղեցին Մծբնայ Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Սարգիս Քահանայ Մինասեան, 60 տարու, բնիկ, 1880-ին ձեռնադրուած Յարութիւն Եպիսկոպոսէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

Թաթուլ Քահանայ Կարմիրեան, 60 տարու, բնիկ: Աքսորավայրին՝ Հէքիմ Խանի մէջ վախճանած, չտոկալով ճամբու նեղութեանց:

(Շար. 319)

(Շար.ը Ա. էջէն)

մը ունեցաւ, մեղքը բարդելով գիտական աշխարհին եւ մետիաներուն ուսին: Բացայայտ կերպով չէր տիրապետեր իր նիւթին եւ արդէն չկրցաւ քողարկել որ դըրամական հարցեր դեր խաղացած են վարակուած արեան ներարկումներու առեն: Ծանօթ է որ, զուտ նիւթական պատճառներով, հրահանգ տրուած էր նախ սպառել պահեստը: Անկէ ի վեր 200 հոգի մեռած են եւ 400 հազար վարակուած: Երբ, Անն Սէնքլէր հարց կու տար թէ ինչո՞ւ ցարդ լռած էր, Տիկին Ժորժինա Տիւֆուա պատասխանեց թէ լռութիւնը միակ պատասխանը նկատած էր «մետիաներու փողոտումին»: Մեղք որ չէր շարունակած լռել, փոխանակ այս ձախաւեր ելոյթին:

ՄՈՐԹ ՇՈՒՄԱՆ, երգիչը որ գլխաւորաբար համբաւ գտաւ Լաֆ Մաժէօր, Փափիա թանկօ երգերով, մեռաւ Լոնտոնի մէկ հիւանդանոցը 53 տարեկանին: Ծագումով Լեհ հրեայ, ծնած էր Պրուքլին 1938-ին եւ կանուխէն --18 տարեկանին-- սկսած էր երգեր յօրինել ամերիկացի երգիչներու համար: 70-ական թուականներուն է միայն որ սկսաւ Ֆրանսական իր շրջանը: Զորս տարի է որ Անգլիա կը բնակէր, ուր լեարդի գործողութեան ենթարկուած էր եօթը ամիս առաջ:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆՑԻ հազարաւոր Ազերիներու, որոնք Հոկ. 29-ին Թուրքիոյ սահմանը անցնելով Թրքական հողը մտած էին, մաս կազմած են Նախիջեւանի Հանրապետութեան նախագահն ու վարչապետը: Նախագահ Հայտար Ալիեւ ճառ մըն ալ խօսած ու յորդորած է իր հայրենակիցները որ ետ դառնան, ապահովութիւն տալով որ «մօտ օրէն կրկին պիտի դան իրենց հայրենիքին կարօտը առնելու եւ ողջագուրուելու հարազատներու հետ»:

ԹՈՒՐՔԻԱ մեծ ակնկալութիւններով հետեւած է Եւրոպայի Հասարակապետութեան երկիրներուն Պրիւսէլի համաժողովին. տրուած պատասխանը այն եղած է որ մինչեւ 2000 թուականը օրակարգի նիւթ չի կրնար ըլլալ իր անդամակցութիւնը: Հասարակապետութիւնը իր տեսակէտը փոխելու համար նախապայման կը նկատէ հետեւեալ պարագաները. վերջ տալ մարդկային իրաւանց բռնաբարումին, քրտական խնդրին ժողովրդավար սկզբունքով լուծում մը գտնել, Կիպրոսի կնճիռին կարգաւորումը, տնտեսական առողջ կառոյցի մը իրականացումը:

ՀԵՌՈՅԻ նահանգին մէջ գտնուեցան անհետացած երկու աղջնակներու (10 տարեկան) դիակները: Մարդասպանն իսկ է որ առաջնորդած է ոստիկանները անտառը, ուր էին դիակները: 15 օր է որ փոքրիկները կը փնտռուէին եւ ահաւոր ոճիր մըն է, կրկին, որ երեւան կ'ելլէ: Աղջընակները բռնաբարուած են նախքան բըսպաննուիլը 46 տարեկան սեռային հիւանդի մը կողմէ, որ արդէն անգամ մը դատապարտուած էր աղջնակներու հետ ապարարոյ արարքներու համար, բայց լուրը գաղտնի պահուած էր, որպէսզի վնաս չկրէ այս Fառքը, երեք զաւկի հայր...: Ցաւին հետ վրդովումն ալ անհուն է գիւղին մէջ, ուր կրկին կը խօսուի մահապատիժի մասին, քանի հաւանական է որ այս «հիւանդը» քանի մը տարի յիմարանոց մը դրուի ու յետագային ազատ ձգուի:

ՊԱՐՍԻԿ մը, որ Արաք կը բնակի, 106 տարեկանին հայր եղած է շնորհիւ իր չորրորդ 40-ամեայ կնոջ:

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

COURS D'HISTOIRE
DE L'ARCHITECTURE ARMENIENNE
(UA 158, INALCO)
par Patrick DONABEDIAN

A partir du Mardi 5 Novembre
chaque mardi de 12 à 13 heures

à l'Institut d'Etudes Slaves
9, rue Michelet, Paris 6e
Salle de conférences, 2ème étage, droite

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ. Արշաւիր Սերոբեան իր հօր՝ Եղիա Սերոբեանի մահուան տարելիցին (1990, Հոկ. 26) ի յիշատակ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Մկրտիչ Պիւլկիւրեանի մահուան Գ. տարելիցին առթիւ:

— ՃԱՇ —

Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը հաւատարիմ իր դպրոցաշէն ծրագրին, կը կազմակերպէ ճաշ մը ի նպաստ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին, նախակրթարանի առաջին դասարանին բացման առթիւ:

Ճաշը տեղի պիտի ունենայ Էյֆէլ աշտարակի դիմաց - Կրէկուար Նաւ-ճաշարանի մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 13-էն մինչեւ 20:

Հեռաձայնել.-
30. 21. 15. 15 (Bureau)
30. 21. 25. 03 (Bureau)
48. 93. 79. 34 (Domicile)

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը
Սեպտեմբեր Մէկէն

Մահազդ	450	(533,70)
Հոգեհանգիստ	350	(415,10)
Շնորհակալիք	350	(415,10)
Հարսնիք-Նշանտուք	350	(415,10)
Ծնունդ	350	(415,10)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի
ՆՈՐ ՍԱԿԵՐՆ ԵՆ

Նոյեմբեր 1-էն, «Յառաջ»ի բաժանորդագրութեան նոր սակերն են.-

ՖՐԱՆՍԱ

Տարեկան	900 Ֆր.
Վեցամսեայ	460 Ֆր.
Հատավաճառ՝	5 Ֆր.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Ամէնօրեայ	1200 Ֆր.
Շաբաթական առաքում	1050 Ֆր.

Օդանաւային սպասարկութեանց սակերը կախում ունենալով երկիրներէն, հարկ է դիմել վարչութեան:
Արձանագրուող նոր բաժանորդներուն ուշադրութեան կը յանձնենք որ վճարումները կանխիկ են:
Մեր հին բաժանորդներէն ոմանց ալ – բարեբախտաբար փոքրամասնութիւն – կը յիշեցնենք թէ եթէ կ'ուզեն թերթը կանոնաւոր ստանալ, պարտին իրենց վճարումներն ալ կանոնաւոր կատարել:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

DINER-DANSANT

ASSOCIATION CULTURELLE
NAREG D'ENGHIEN

Diner dansant organisé au profit de ses élèves
le Samedi 9 Novembre à partir de 20 h.
Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains
(Face au Casino)

La soirée sera animée par
Marten Yorgantz
et son orchestre.

Venez nombreux pour nous apporter votre soutien et passer avec nous une soirée arménienne.

Veuillez réserver vos places
en téléphonant au :

48. 41. 49. 37 ou 34. 17. 29. 26.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ Մարզական Միութեան պարահանդէսը՝ Նոյեմբեր 23-ին
- Florida Palace -

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ,
ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ
(ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ,
ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS,
PROSPECTUS,
DIVERS TRAVAUX DE VILLE
(TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES,
ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՕԾՄԱՆ Թ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փօն տը Շէրի Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 10-ին, եկեղեցւոյ օծման Թ. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Աղատուհի Պահատուրեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց՝ Նշանի եւ Ֆիլօրի, նաեւ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ճընկըտըրեանի, Գարակեավուրեանի, Մելքոնեանի, Մուկհամեանի, Սանթուըլոյի, Զիղտէմեանի, Զիլինկիրեանի, Թիլպեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Աղէկեան-Պաղըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրենեանի, Մուրատեանի, Սօմունճեանի եւ Արտաշէս Մուրատեանի գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան -Ճիպրայէլ Պահատուրեան- սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ: Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ Պ. Արիս Խաչատուրեանի:

Հեռաձայն.- 78. 32. 18. 51:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ընտանեկան ճաշը Սէն - Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահին մէջ Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 20-ին:

Սիրով կը հրաւիրուին Լիոնի եւ շրջանի բոլոր խաչուհիները եւ հայրենակիցները:

Հասոյթը՝ ի նպաստ Սէն - Մօրիսի միօրեայ դպրոցին:

Գեղարուեստական բաժնի կը մասնակցի Տիւf - ժոfի: Ճաշագին 130 Ֆր., իսկ մինչեւ 10 տարեկան պզտիկներուն 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար
Հեռաձայնել՝
Ճելոեան. - 78 - 55 - 09 - 28
Փաշանեան. - 78 - 55 - 09 - 73

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
DE MARSEILLE
12 - 14, rue St.-Bazile — 13001 Marseille
SECTION JEUNES

organise
avec
le concours de «*B a r b a r a c*» *Glacier*
à St. Tropez

Grande Soirée Arménienne

le Samedi 9 Novembre à partir de 22 h 30

Animation :
Disc Jockey *S O U R E N* de Paris

Entrée : 100 F. (1 consommation gratuite)

— *tenue correcte exigée* —

Réservations :

91. 40. 31. 13 ou 91. 89. 51. 08

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

DIMANCHE
6 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.662

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

67e ANNÉE — № 17.662

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼ - ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ բանակցութիւններու առաջին հանգրուանը վերջ գտած է եւ Պուշ գոհ է: Խօսքերու փոխանակում տեղի ունեցած է սակայն Իսրայէլի եւ Սուրիոյ միջեւ: Իսրայէլ ալ գոհ է որ այս ամբողջը տեղի ունեցաւ, բայց նոր ժամադրութիւն -բուն բանակցութիւններուն համար- չէ ճշդուած: Կ'ըսուի՝ ամիսէ մը, ե՞րբ, ո՞ւր, յայտնի չէ: Շամիր ըսաւ այս ժողովին առթիւ (որ աւելի առաջին ներկայացում մըն է). -«Զեմ ուզեր որ ամերիկեան խաղաղութիւնը մեզ խոտեր բուսցնել տայ, ինչպէս՝ պաղեստինեան Պետութիւն մը»:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ (եթէ Միութիւն օրակումը դեռ իմաստ ունի) վիճակը օրէ օր աւելի ծանրակշիռ է, ինչպէս կը վկայեն թղթակիցներու եւ մասնագէտներու յօդուածները: Մոնտ-ի մէջ «Կազմալուծուած "կեդրոնը"» խորագրով, Եան Քրոզ չատ սեւ պատկեր մը կը գծէր (Նոյ. 5), նկատելով թէ Գորպաչով այլեւս բան չի կրնար փրկել եւ իր դիրքն ալ չի տոկար, ոչ միայն ներսը այլեւս զուրսը, ինչպէս տեսնուեցաւ Մատրիտ (Իգնատիա՝ «Մատրիտի վերջին թանկօն» կը խորագրէր բացայայտ հեգնանքով): Պոսեւ ալ նոյն Թըղթակից կրող Ֆիկառօ-ի մէջ, չի ծածկեր որ կառավարութիւնը դատապարտուած է անհետանալու: Տնտեսութեան փոխ - նախարարն է Տրոչին որ կ'ըսէ. - «Այսօր, Խորհ. Միութեան մէջ աւելի լաւ է դըռնապան ըլլալ քան Տնտեսութեան նախարար»: Պետութեան Խորհուրդին նիստը բանալով, Նոյ. 4-ին, Գորբաչով յայտարարած է. - «Անդունդին եզրն ենք: Մսխեցինք փուլէն եաք կուտակուած քաղաքական դրամագլուխը: Պէտք է յառաջ երթալ եւ՝ միասին: Ոչ մէկ Հանրապետութիւն, նոյնիսկ Ռուսաստանը կրնայ առանձին դարմանել այս ողբերգական կացութիւնը»:

Ս. ՏԷՄԻՐԷԼ, Թուրքիոյ յաղթական ճողու Եոլ (Արդար ուղին) կուսակցութեան պարագլուխը յայտարարած է թէ Ինէօնիւի Հալքճըին եւ Ռեֆահի (իսլամ) սիզրոնքի համաձայնութիւնը առած է ձեռնարկելու համար Պետութեան ղեկավարին՝ Էօզալի պաշտօնազրկման գործընթացին: Էօզալ կ'ամբաստանուի «իշխանութեան չարաշահում»ի համար: Քոթիտիէնի մէջ ալ (Նոյ. 5) Ռընօ տը Շազուրն վերլուծումը կ'ընէ կացութեան, նկատել տալով սակայն թէ Էօզալի հեռացումը անվտանգ բան մը չէ Թուրքիոյ համար: Իր իշխանութիւնը «անսխալ» եղած է Եւրոպայի եւ մանաւանդ արեւմտեան պետութեանց մօտ եւ եթէ Թուրքիա կրկին մխրճուի քաղաքական անկայունութեան մէջ, կայունութեան միակ կղզեակն է Պալքաններու, Կովկասի եւ Մերձաւոր-Արեւելքի միջեւ որ կը տարուի շրջաններ փոթորիկին մէջ:

ՔԼԷՈՆԻ Ռընօ գործատան աշխատանքը վերսկսաւ Նոյ. 5-ին, երբ առաւօտեան 4-ին, ապահովութեան ուժերը միջամտեցին պարպելու համար բանթողները, որոնք երեք շաբաթ է կը գրաւեն գործատունը եւ յարդ մերժած են բոլոր առաջարկները: Ոչ մէկ միջադէպ պատահած է: Աշխատանքի նախարարը՝ Մարթին Օպրի վերջնագիր տուած էր, ընդառաջելով ընդհ. տնօրէնին՝ Լեւիի դիմումին, որ չէր ուզեր բանակցիլ յորչափ գործատունը չէ պարպուած եւ աշխատանքի ազատութիւնը չէ ապահովուած: Մինչ, կը թուէր որ ամէն ինչ կարգի մտած է Սէն - Մաուրթիմի (Քլէոն) գործատունը, նման չարժում մը ծայր կու տար, այս անգամ՝ Լը Ման: Քլէոնի գործադուլէն Ռընօ մէկ միլիառ Ֆր. կորսնցուցած է:

ԹՈՒՐՔԻԱ պայրոյթով կը հակադդէ այն հրաւէրին զոր ՓՔՔ-ի պարագլուխ Ա. Էօճալանի ուղղած է Լիբիոյ ղեկավարը: Թուրք մամուլը քիւրտ աՀաբեկչութեան բացայայտ զօրակցութիւն կը նկատէ Քատաֆիի այս քայլը ու կ'արձագանգէ արժեւորումները որոնց համաձայն քիւրտ եւ լիբիական գործակցութիւնը կրնայ արտասահմանի մէջ հարուածել թրքական շահերը:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ վարչապետը Հասան Հասանով Իտալիոյ մէջ իր պաշտօնակիցին հետ հանդիպում ունենալէ ետք անցած է Թուրքիա: Անգարայի մէջ տեսակցութիւններ ունեցած է Կիպրոսի թրքական Հանրապետութեան նախագահ Ռ. Տէնքթաշի եւ Թուրքիոյ վարչապետ Մ. Եըլմազի հետ: Հասանով - Եըլմազ հանդիպումին մասին մամուլին արտայայտուելով վարչապետութեան բանբերը ըսած է թէ Եըլմազ ապահովութիւն տուած է իր պաշտօնակիցին որ կառավարական առաջին նիստին Ադրբէջանի անկախութիւնը ճանչնալու որոշում պիտի տրուի: Հասանով ապա հանդիպում ունեցած է ընտրութիւններու յաղթական ղեկավարին՝ Ս. Տէմիրէլի հետ որ նոր կառավարութիւնը կազմելու աշխատանքին լծուած է: Ան եւս հաւաստիք տուած է որ նոր կառավարութիւնն ալ պիտի զբաղի վերոյիշեալ հարցերով:

ՎԵՆԵՏԻԿ, ճիշդ 25 տարի յետոյ, նոյն օրը Նոյ. 4-ին (նախորդը՝ 1966) ջուրերու տակ մնաց: Առաւօտուն ačqual-քան 83 սանթիմեթրի բարձրացած էր ծովին ընթացիկ մակարդակէն (1966-ին մինչեւ 196 սանթիմեթր, Ս. Ղազար աղէտալի ողողումներու զոհ գացած էր եւ «Յառաջ» հանգականակութեան իսկ ձեռնարկած էր, այնքան ծանր էին վանքին վիճակը եւ կրած վնասները): Վախ կար, Նոյ. 4-ին, որ նոյնքան աղէտալի կացութիւն ստեղծուի յաջորդ օրը, քանի ջուրերը կը շարունակէին բարձրանալ: Այս նոր ողողումները պատճառ են որ կրկին ծեծուի «Վաեմափայլ»ին (Սեռենիսիմ մըկըրտուած էր Վենետիկի Հանրապետութիւնը) պաշտպանութեան հարցը: Բնակիչները կ'ամբաստանեն մանաւանդ կառավարութիւնը որ չիրագործեց հարկ եղած աշխատանքները 1966-ի աղէտէն ետք: Առջի օր, Ֆիկառօ - Մակազինի մէջ ալ, խմբագրական մը լոյս տեսած էր, ուր կը չեշտուէր թէ եթէ Հռոմ լքած է Վենետիկը, Վենետիկն ալ պէտք է լքէ Հռոմը եւ համայն աշխարհ ձեռնարկէ փրկելու նըմանը չունեցող այս եզակի քաղաքը:

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ շնորհումը սկսաւ, ըստ աւանդութեան Կոնքուռով, որուն արժանացաւ Փիէր Քոմպէսքօ «Գողգոթայի աղջիկները» վէպին համար (Կառաէ): Անմիջապէս ետք, Ռընօտօ կը ստանար Տան Ֆրանք՝ «Բաժանումը» վէպին համար (Սէօյլ):

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՀՈԿ. 28 / ՆՈՅ. 4)

ՏՈՂ ԳԻՒՂԸ ՀԱՅՈՑ ՁԵՌՔՆ Է

Հադրութի շրջանի Տող գիւղը, որ վերջին օրերուն թատերաբեմ դարձած էր բուռն բախումներու, ամբողջովին պարպուած է ազերի ՕՄՈՆ-ականներէ: Գիւղին վերահսկողութիւնը յանձն առած են հայ մարտիկները:

**

ԲԱՔՈՒԻ «ԺՈՂ. ՃԱԿԱՏ»Ի ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԷՆ ՄԻՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Բաքուի մէջ սպաննուած է Ադրբէջանի Խորհրդարանի անդամներէն՝ Բաղիրով, որ նաեւ ընդդիմադիր «Ժողովրդային Ճակատ»ի Ազդամի շրջանի նախագահն էր:

**

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԿԸ ԳՐԱՒԷ...

Ռուսաստանի հեռատեսիլը Նոյեմբեր 3-ին հաղորդած է, որ խորհրդային Ներքին նախարարութեան քաղաքագօրքին պատկանող ու ամբողջովին զինամթերքով բեռնաւորուած կառաշար մը գրաւուած է ադրբէջանական իշխանութիւններու կողմէ:

Զինուորական հրամանատարութիւնը բանակցութիւն սկսած է կառաշարներու վերադարձը ապահովելու համար:

**

ԶՕՐ. ԺԻՆԳԻՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 4-ին, Ղարաբաղի արտակարգ իրավիճակի զինուորական հրամանատար զօրավար Ժինգին Ստեփանակերտի մէջ հանդիպում մը ունեցած է Արցախի ղեկավարութեան եւ ռուս - ղազախ գիտորդներու խումբին հետ: Զօրավարը տեղեկութիւններ փոխանցած է Բաքու կատարած իր վերջին այցելութեան եւ այնտեղ նախագահ Մութալիբովի հետ ունեցած տեսակցութեան մասին: Ան յայտնած է, որ շրջանի խաղաղութեան համար անհրաժեշտ է նախ երկաթուղիի ու ճամբաներու շրջափակման վերացումը, ապա նաեւ՝ օդակայանի վերաբացումը: Այս առընչութեամբ, զօրավարը յոյս յայտնած է, որ մօտերս կարելի կրնայ դառնալ դրական արդիւնքներու ձեռքբերումը:

**

ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿ ՆՈՅԵՄԲԵՐԵԱՆ

Նոյեմբերեանի շրջանի (Հայաստանի հիւսիս - արեւելեան մասը) կացութիւնը լարուած կը մնայ, առեւանգումներն ու անհանդստութիւնը կը շարունակուին: Վերջին օրերուն ընդհատուած են շրջանի Կիրանց եւ Ոսկեպար գիւղերը, ուր ինքնապաշտպանութեան ջոկատներ կազմուած են, Հայաստանի Ներքին նախարարութեան ենթակայ քաղաքագօրային միաւորներու աջակցութեամբ:

Երկու հայ հովիւներ առեւանգուած են Վայքի շրջանի Խնձորուտ գիւղէն եւ այդ առընչութեամբ յառաջ տարուած բանակցութիւններն ալ ցարդ արդիւնք մը չեն տուած:

ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՇԱՊՈՇՆԻԿՈՎ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հոկտեմբեր 30-ին, Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան հանդիպում մը ունեցած է աշխատանքի այցելութեամբ Հայաստան գտնուող Խորհրդային Պաշտպանութեան նախարար Շապոշնիկովի հետ: Քննարկուած է կեդրոնի կողմէ պատրաստուած ռազմական բարեփոխումներու ծրագիրը, որ փոխանցման այս շրջանին մէջ կ'երաշխաւորէ հանրապետութիւններու ապահովութիւնը:

**

ՄԻՋ - ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄԱԳՐՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը քննարկելէ ետք «Միջ - խորհրդարանական միջազգային միութեան» Հայաստանի անդամակցութեան հարցը, որոշած է դիմում ներկայացնել յիշեալ կազմակերպութեան, ծանօթանալու համար անդամագրութեան պայմաններուն:

**

ՀԱՅ - ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հայաստանի վարչապետի Ա. տեղակալ Ռուբէն Ջիֆթճալարեան ընդունած է ամերիկեան «էյ - Թի եւ Թի» ընկերութեան պաշտօնական պատուիրակութիւնը, որ Երեւան կը գտնուէր Հայաստան - Միացեալ - Նահանգներ հեռաձայնի ուղղակի գիծերու բացման առթիւ: Ընկերութեան փոխ - նախագահ Սէմ Ուիլքըքսըն հաւաստիացուցած է, որ առաջին այս քայլը սկիզբն է յետագայ համագործակցութեան:

**

ԲԱԳՐԱՏԵԱՆ - ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի վարչապետի պաշտօնակատար Հրանդ Բագրատեան, Հոկտեմբեր 29-ին ընդունած է Ամերիկայի «Հայկական Համագումար»ի նախագահ Հրայր Յովնանեանը: Արծարծուած են աղէտի շրջանի վերակառուցման եւ Սփիւռքի կողմէ Հայաստանի կատարուելիք ներդրումները լաւագոյնս օգտագործելու կարելիութիւնները: Հրայր Յովնանեան բացատրութիւններ տուած է «Հայկական Համագումար»ի ջանքերով վերջերս կառուցուած տնաշինական գործատան մասին եւ ընդգծած որ անհրաժեշտ է անխափան ապահովել համալիրին մատակարարումը, տուն ու երդիք տալու համար հարիւրաւոր անօթեւաններու:

**

Ս.Դ.Հ.Կ. ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒԱԾ

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութիւնը պարձաւ Հայաստանի մէջ պաշտօնապէս արձանագրուած 16-րդ հանրային կազմակերպութիւնը:

Յատուկ արարողութեան մը ընթացքին, Հայաստանի Արդարադատութեան նախա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ ՀՈԳԵՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԴԷՊԻ ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ ՇԻՐՄԸ

1913-ի ձմրան, ծննդեան կիրակի առաւօտ մը, խումբ մը նկարիչ եւ երաժիշտ արուեստագէտներ որոշեցինք Պետրոս Դուրեանի շիրիմին այցելել: [illegible] 20 [illegible] Սկիւտարի [illegible] Զաղըլը-Պաշիի Հայոց գերեզմանատունը:

[illegible] Սկիւտարի գերեզմանները, [illegible] համակեց էութիւնս:

[illegible] ղէն հոս եկած խումբ մը երամէ անբաժան մտաւորականներ (Վահան Թէքէեան, Արտաշէս Յարութիւնեան, Սիամանթօ, Վարուժան, Ռուբէն Զարդարեան, Թէոդիկ, Տիգրան Չէօկիւրեան եւ ուրիշներ) որոնք շրջապատած էին Պետրոս Դուրեանի գերեզմանը:

Փոխանակուող ողջոյններուն մէջ ամէնքին սիրելի Վարուժանն առաջարկեց անմահ Դուրեանի շիրիմը մաքրել անոր վրայ նստած ձիւնէն ու սառոյցէն: Սրտաբուխ պարտք մը կատարելու զգացումով՝ մեզմէ ոմանք ծառի չորցած ոստերով, ուրիշներ իրենց ձեռնափայտով կամ քարի կտորներով մաքրեցին փղամեռիկ բանաստեղծի շիրիմը: Ինչպէս չվերյիշել Վարուժանը, որ մէկ ձեռքով գրկած շիրիմին վրայի խաչը՝ միւս ձեռքի թաշկինակով կը սրբէր Դուրեանի ապակեծածկ լուսանկարը: «Ահա, անմահ մեր սիրելին», - յուզմունքով բացագանչեց ան, խղելով տիրող գերեզմանային լռութիւնը:

«Ուխտաւորներս» հաւաքուեցանք Դուրեանի նկարին առջեւ: Ամէն մէկս կարօտով համբուրեցինք անոր ապակեծածկ դալուկ դէմքը, գուրգուրանքով տեղաւորեցինք երփներանգ ծաղիկներ շիրիմին բոլորտիքը եւ մարմարեայ յիշատակարանին հարիւրաւոր անուններուն վրայ աւելցուցինք մերինները՝ թուագրելով այդ օրը: Վահան Թէքէեանն ու Սիամանթօն արտասանեցին Դուրեանի անմահ գործերէն: Վարուժանը յուզումնալից շեշտով պատմեց առաջին այցը Դուրեանի շիրիմին՝ թէ ինչպէս իր պատանի տարիքին Գաւըգիւղի Մխիթարեան վարժարանէն երկու գաւառացի ընկերներով գարնանային առաւօտ մը Հայտար Փաշայէն անծանօթ ճամբաներ կտրելով եկան - հասան Պաղլար-Պաշիի Հայոց գերեզմանատունը՝ իրենց երազած անկիւնը: Ամբողջ օրը Դուրեանի շիրիմին քով, ծառի մը տակ նստած, հիւսեցին իրենց պատանեկան ջինջ երազները: Արտասանեցին եւ կարդացին Դուրեանի բանաստեղծութիւններէն, որոնցմէ «Իմ մահը» այդ օրուան յիշատակով քանդակուեցաւ իր հոգւոյն մէջ, ինչպէս անոր վերջին տողերը, քանդակուած են շիրմաքարին վրայ... եւ Վարուժանը, աչքերը յառած անմահ բանաստեղծի շիրիմին, յուզական շեշտերով կարդաց այնտեղէն.

Իսկ անձշան եթէ մնայ
Երկրի մէկ խորշ հողակոյտն իմ,
Եւ յիշատակս ալ թառամի,
Ահ, այն ատեն ես կը **մեռնիմ**:

Վարուժանի խեղդող ձայնով յուզումնալից արտասանութիւնը փղձկեցուց մեզ բոլորս: Խորասուզուած տխուր մտածումներուն մէջ, հրաժեշտ տուինք մեր բանաստեղծի գերեզմանին, որու շուրջը կը տարածուէր գերեզմանատան լուռ ըմպիտակութիւնը:

ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

1914-ի աշնանը, երբ արդէն Եւրոպայի մէջ մղուող պատերազմը կը սպառնար նաեւ Թուրքիոյ, կիրակի կէսօրէ մը ետք, հօրս եւ մեր ազգային նկարիչ Բիւրքճեանի հետ ներկայ եղանք Բան[illegible] կալէի՝ Նշան-Թաշ [illegible] Հրանտ Նազարեանցի [illegible]: Այնտեղ՝ երկու [illegible] մէջ խոնուած էին պոլսահայ ծանօթ մտաւորականներէն շատերը:

Այդ հարսանիքը միակն էր իր տեսակին մէջ: Ոչ հարսանեկան կերուխում, ոչ ալ խրախճանք կար այնտեղ: Բայց մտաւորական ընտրանիին ներկայութիւնը, կատակախառն ու սրտաբաց խօսակցութիւնները զգալի չէին ըներ կողմնակի պակասութիւնները: Պսակի արարողութեան մասնակցեցաւ մեծն Կոմիտասը, որուն աւետարանի յայտնի ընթերցումը քերեց մեր սիրտը: Պսակէն վերջ, ըստ սովորութեան, եւրոպական ըմպելիներով եղած հիւրասիրութիւնը ոգեւորեց ներկաները: Յորդեցաւ ներկաներուն միտքն ու հոգին: Նորապսակներուն ուղղուած շնորհաւորական մաղթանքները մէկզմէկու գերազանցեցին: Հարսը Իտալուհի մը ըլլալուն, Վարուժանը շատերու խօսքերը իտալերէն կը թարգմանէր: Ոգեւորութիւնը ընդհանուր դարձաւ, երբ Կոմիտաս վարդապետի գլխաւորութեամբ սկսան հայ ժողովրդի երգերն ու պարերը, որոնց մասնակցեցան բոլոր հարսնեւորները՝ գիտցող թէ չգիտցող:

Կոմիտասի եւ Վարուժանի խանդավառութիւնը սահման չունէր: Առաջինը՝ ձայնի քաղցրահնչիւն ալիքներով, երկրորդն իր ծափերով, ոտքի հանեց հայ ժողովրդական պարի խումբ մը՝ Փանոս Թերլէմէզեանը, Դանիէլ Վարուժանը, Սիամանթօն, Թէոդիկը, Արտաշէս Յարութիւնեանը, Տիգրան Չէօկիւրեանը, որոնց իրար գերազանցող վարպետ ճօճումները հարազատօրէն կ՚արտայայտէին հայ ժողովրդական պարարուեստի նրբութիւնները: Իրարու յաջորդեցին շորորը, եայլին, հարսներացը, տիւղը, թարսը եւ կլոր պարերը: Այդ օրուան «Հարսներային» պարերգն իր զոյգ կատարողներով (Կոմիտաս եւ Վարուժան) քանդակուեցաւ հոգւոյս մէջ: Ուշ ցերեկ էր, երբ ի մի խմբուած մտաւորականներու այդ վերջին հարսանիքը լուսանկարուեցաւ տան տիրոջ՝ Բերայի յայտնի լուսանկարիչ Ժոզէֆին կողմէ ի մեծ ոգեւորութիւն հարսնեւորներուն:

Հրաժեշտի պահուն լսուեցաւ Վարուժանի ձայնը. «Մեր այսօրուան հարսանիքը, - կ՚ըսէր ան, - պոլսահայ մտաւորականութեան առաջին երջանիկ համախմբումն է: Այս ճշմարիտ հայկական հարսանիքը իր ազատ եւ անկաշկանդ մթնոլորտով ոգեւորեց ամէնքուս սրտերը: Մեր հայրենական զգացումները թռիչք առին հայ ժողովրդական երգ ու պարով: Մեր այնքան սիրելի Կոմիտաս վարդապետին ձայնի ծփունքները հոսեցան մեր հոգիներէն ներս: Ես ակամայ յիշեցի Գալիլիոյ հարսանիքը, ուր հրաշագործ Յիսուսը հինգ ձուկով կերակրեց հարսնեւորներու բազմութիւնը: Մեր մեծ երգիչ Կոմիտասն այսօր իր հրաշք ձայնով հոգեպէս կերակրեց մեզ: Մտաւորականներու ամուսնական թափուր երկինքը, տար Աստուած, որ նման հարսանիքներով աստղազարդուէր: Մեր այսօրուան հրաժեշտը թող պսակուի մեր հայրենի իղձերով: Կոմիտաս վարդապետին հոգեզմայլ ձայնը թող օրհնէ մեր այս անմոռաց անհրաժեշտը...»:

Կոմիտաս վարդապետն սկսաւ երգել՝ «Ով մեծասքանչ դու լեզու»ն, որուն մասնակցեցան բոլոր հարսնեւորները՝ մեծ ոգեւորութեամբ:

Երբ բերայարնակներուս խումբը հայրենասիրական երգերով Նշանթաշէն դէպի Հարպիէ մօտեցանք, մեր ընկերներէն նկարիչ Բիւրքճեանը, որ Ատանայի 1909-ի ջարդերէն ճողոպրած մըն էր եւ Վարուժանի ամենամերձաւոր ընկերներէն մէկը, երգողները զգուշացուց ըսելով. «Լռեցէք, լռեցէք, Հարպիէ դրան տակ ոստիկաններու խումբեր կանգնած են...»:

Վարուժանը ընդհատուելէն ազդուած պատասխանեց. «Հայրենի երգերս չեմ խեղդեր այդ նենգաւոր օձերուն առջեւ... վերջապէս, բարեկամս, ինչո՞ւ այդքան կը վախնաս այդ սողուններէն, կեանքիս ալ սպառնան, դարձեալ կը կրկնեմ իմ հայրենի երգս»:

ԱՂԱՒՆԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

(Շար. 4 եւ վերջ)

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԵՒ ԱՍԻՈՅ ՄԻՋԵՒ»

L'Armenia Tra Europa e Asia ընդհանուր խորագրով միջազգային հաւաք մը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 25-էն 27, Հարաւային Իտալիոյ Գոնվերսանօ, Պառի եւ Մոլֆեթթա քաղաքներուն մէջ: Այս հաւաքոյթը կազմակերպուած էր Europe Near-East Center «Terrasanta» (ENEC) և Centra Conversanese Ricerche di Storia ed Arte ուսումնասիրութեանց երկու կեդրոններուն կողմէ եւ ունէր հովանաւորութիւնը երեք քաղաքներուն եւ Փուլեա նահանգին տեղական իշխանութեանց:

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 25, երեկոյեան հաւաքին բացումը կատարեցին վերոյիշեալ կեդրոններու նախագահներ Փիէթրօ Մեծափեսա եւ Տիկօ Ճուտիչէ, որմէ յետոյ հանրութեան ներկայացուեցաւ բանաստեղծ Հրանտ Նազարեանցին նուիրուած գիտաժողովին յատկացուած հատորը՝ Hrand Nazariantz fra Oriente e Occidente: Այդ գիտաժողովը որ տեղի ունեցած էր 1987-ի սկիզբը, կը հանդիսանար Գոնվերսանոյի մէջ հիմնուած եւ Նազարեանցի արխիւներու հաւաքման եւ ուսումնասիրման յատկացուած կեդրոնին գործունէութեան առաջին փուլը: Ծանօթ է որ Նազարեանց, որ 1913-էն հաստատուած էր Պառի, իր վերջին տարիները անցուցած էր Գոնվերսանօ քաղաքին մէջ, ուր կը փայլէր յարգանք ու համբաւ: Գոնվերսանոյի Կեդրոնին հետեւողական աշխատանքին մէկ ուրիշ հրատարակութիւնն էր քանի մը ամիս առաջ լոյս տեսած Il crocevia occulto / Lucini, Nazariantz e la cultura del primo Novocento հատորը, որուն հեղինակը Տ. Գոֆանօ ընդարձակ յառաջաբանով մը մեզի կը ներկայացնէ իտալացի բանաստեղծ Լուչինիի անտիպ նամակները ուղղուած Հրանտ Նազարեանցին (Schena Editore, Fasano, 1990):

Այս երկու հատորներու առթիւ եղաւ կարծիքներու փոխանակում, որմէ վերջ, խօսք տրուեցաւ Երուսաղէմի Սուրբ Յակոբեանց Միաբանութենէն Կիւրեղ Եպիսկոպոս Գաբրիկեանին: Եպիսկոպոսը ամփոփ [illegible] ներկայացուց Երուսաղէմի Հայութեան անցեալն ու ներկան, տալով ամբողջական պատկեր մը սփիւռքահայ գաղութէն, զայն նկատելով տիպական օրինակը Արեւմուտքի եւ Ասիոյ միջեւ փոխանցման դեր կատարող Հայութեան:

Հաւաքի երկրորդ օրուան աշխատանքները առաւօտուն տեղի ունեցան Պառիի Համալսարանին մէջ: Այստեղ կլոր սեղանի մը շուրջ քննուեցաւ Հայաստանի դերը Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ: Խօսք առին Իտալիոյ Արտաքին Գործոց նախարարութենէն՝ Գ. Վիթալոնէ, ապա՝ Գրիգոր Պըլտեան, Հ. Լեւոն Զէքիեան, Ֆրանքօ Գարտինի, Կ. Եպիսկոպոս Գաբրիկեան եւ Կ. Տելկատօ:

Ծրագրին երկրորդ մասը կատարուեցաւ Մոլֆեթթա քաղաքին մէջ, Պառիի մօտիկ: Այստեղ նախ խօսք տրուեցաւ Տիկին Վարդուհի Բամպակեանին, որ դեկուցում մը ներկայացուց՝ Հայերը Իտալիոյ մէջ 1920-էն 1930 թուականներուն: Այս հակիրճ, բայց խիտ դեկուցումին մէջ, ունկնդիրները ճաշակեցին դաշնակի համերգ մը որ տուաւ նախկին Երեւանցի, հիմա Միլանօ հաստատուած դաշնակահարուհի Նունէ Հայրապետեան, որ նուագեց միայն հայ դասական երաժիշտներու գործերէն: Ընդմիջումին պաշտօնապէս հիմնուեցաւ Enec-ի Հայկական Բաժինը որուն տնօրէնն է Պր. Ռուբէն Թիմուրեան՝ Պառիէն: Պր. Թիմուրեան ներկայացուց Հայկական բաժնի ծրագիրը, շեշտը դրաւ ուսումնասիրական ու կազմակերպչական գործին վրայ որ նորահաստատ բաժինը պիտի ըլլայ: Ապա՝ շնորհաւորական իր խօսքը ըսաւ Մոլֆեթթայի քաղաքապետը՝ Լինծօ Տէ Գոսմօ:

Հաւաքին առթիւ կազմակերպուած համերգին կողքին եւ անկէ անջատ՝ տեղի ունեցաւ նաեւ հանդիսաւոր ու չափազանց տպաւորիչ պատարագ մը Պառիի Սուրբ Նիկողոս Մայր Տաճարի սարքերկրեայ մատուռին մէջ: Պատարագը մատուցանեց Կիւրեղ Եպիսկոպոս Գաբրիկեան, ընկերակցութեամբ Միլանոյի հոգեւոր հովիւ Սարգիս Սարգիսեանին եւ Միլանոյի Եկեղեցւոյ երգչախումբին:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Վերոյիշեալ երկու հատորները կարելի է ստանալ՝
Schema Editore, viale Stazione 177,
72015 Fasano (Brindisi) ITALIA.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ՝ ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Գ.

Կիրակի, Հոկտեմբեր 27-ին, հանդիսաւոր տօնախմբութիւնը կատարուեցաւ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 60-ամեակին: Եկեղեցին մասնաւոր շուք մը ստացաւ ներկայութեամբը Թորգոմ Արք. Մանուկեանին: Խուռներամ բազմութիւն մը ամբողջովին լեցուցած էր Եկեղեցին: Շրջանի «Փրէֆէ»ն Լ. Պիսինէռ, Փ.Ա.Բ.Ա.-ի Շրջանային Խորհուրդի նախագահը՝ Ժան-Գլօտ Կօտէն եւ այլ անձնաւորութիւններ պատուեցին հանդիսութիւնը իրենց ներկայութեամբ:

Եպիսկոպոսներէ, վարդապետներէ, քահանաներէ, սարկաւագներէ կազմուած թափօրով մը Պատրիարքը զգեստաւորուած պատարագի յատուկ զգեստներով մուտք գործեց եկեղեցւոյ մայր դուռնէն ու բարձրացաւ Խորան մատուցանելու օրուան հանդիսաւոր պատարագը, աւընթերակից ունենալով՝ Վաչէ եւ Տարօն Ծ. Վարդապետները: Պատարագը՝ Կոմիտասեան, մեկնաբանեց Եկեղեցւոյ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երմալեանի:

Քարոզի պահուն, Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան բացատրեց օրուան տօնախմբութեան նուիրականութիւնը եւ տրուած փայլը մասնակցութեամբը՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեանին, որուն ապա տուաւ մանրամասն կենսագրականը: Կենսագրական մը, որուն, Արք.ին Երուսաղէմի պատրիարքական տեղապահի ընտրութեան առթիւ, «Յառաջ» իր 1990 Փետր. 11 / 12-ի թիւով ամբողջ սիւնակ մը յատկացուցած էր: Ապա, Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան ըսաւ թէ, այս օրը, Հոկտեմբեր 27, Թորգոմ Արք.ի պատրիարքական գահակալութեան Ա. տարեդարձն է, եւ մեծ պատիւ մը, երջանկութիւն մըն է Մարսէյլի հայ գաղութին համար զայն ունենալ այս տաճարէն ներս:

Պատրիարքը իր քարոզը սկսաւ շնորհակալութեան խօսքերով ուղղուած Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ վարչութեան եւ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանին, աւելցնելով որ այժմ վերջինը նշանակուած է փոխ-պատրիարք եւ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը արժանի ըրած է Արքութեան պատիւին, ու պատշաճ ժամանակին կը յանձնուի կոնդակը: Ապա, ընդգրկելով՝ «որ շինողքդ էք եկեղեցեաց Քրիստոսի սուրբ առաքեալ, բարեխօսեցէք առ Տէր վասն մեր» անդրադարձաւ եկեղեցւոյ շինութեան 60-ամեակի տօնախմբութեան իմաստին, ըսելով թէ եկեղեցին շինողները առաքեալներն են եւ մենք միայն անոնց օրինակին հետեւողները: Հիմերը դրին Թադէոս եւ Բարթուղիմէոս առաքեալները, Սանդուխտ կոյսը որ եղաւ առաջին հայ քրիստոնեայ նահատակ կոյսը, եւ ապա պատերը բարձրացուցին Գրիգոր Լուսաւորիչ, Տրդատ Թագաւոր, Աշխէն Թագուհի, Խոսրովիդուխտ: Պատրիարքը ծանրացաւ Թարգմանչաց սերունդի հոգեւոր, իմացական եւ կրթական վաստակին վրայ ըսելով թէ կարիքները այսօր եւս կը մնան նոյնը, այսինքն դաստիարակել մեր ժողովուրդը, զօրացնել իր

Հասարակին, իր աւանդութիւններուն մէջ, եւ ունենալ համայնական կազմակերպուած կեանք:

Թորգոմ Արք. Մանուկեան իր քարոզը աւարտեց ըսելով՝ «60-ամեակի առիթով մեզմէ ամէն մէկը թող բազմապատկէ իր հոգին, ճուխութը, հաւատարմութիւնը. ամէն մէկը թող երիտասարդի մը ձեռքը բռնէ եւ անոր փոխանցէ մեր ժառանգութիւնը որպէսզի ան սորվի, մեծնայ, ճանչնայ: Այն ատեն, շնորհիւ մեր հոգիին մեր թիւը աշխարհի վրայ կը բազմապատկուի»:

Քարոզէն անմիջապէս յետոյ, Պատրիարքը գոհաբանական մաղթանք կատարեց աղօթելով Ֆրանսայի համար: Աւելցնենք որ Գոհաբանական աղօթքին եւ Պատրիարքի քարոզին թարգմանութիւնները ֆրանսերէնով տրուեցան օտար հիւրերուն:

Պատարագի աւարտին Թափօրով եկեղեցականներն ու ժողովուրդը ուղղուեցան եկեղեցւոյ բակը գտնուող Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի կիսանդրիին եւ տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ հիմնադիր Եպիսկոպոսին եւ բարերար Վահան Խորասանճեանի յիշատակին: Տիրայր Արք. Մարտիկեան՝ Ախաջնորդը ռումաներէն եւ պուլկարերէն աղօթքին կարդաց հանգստեան աւետարանը եւ Պատրիարքը արտասանեց Հայրը:

**

Ժամը 13-ին, ի պատիւ Պատրիարքին եւ իրեն ընկերացող Սեւան Եպիսկոպոս Ղարիպեանին, տեղի ունեցաւ հացկերոյթ մը Արծրունի Զըրաչեան սրահը, կազմակերպութեամբ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան:

Ժող. Վարժապետեան՝ փոխ - նախագահ Եկեղեցւոյ վարչութեան արտասանեց բացման խօսքը ըսելով թէ տարեդարձ մը նորոգումի, անցեալին հետ կապը զօրացնելու առիթ մըն է: Ապա, Խաչիկ Երամեան խօսակի իր դերին մէջ հրաւիրեց բժիշկ Ա. Խալինէճեանը խօսք առնելու Հարաւային - Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ներկայացուցչական ժողովին կողմէ: Ան, ֆրանսերէնով, ընդգծեց եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն եւ իրենց սերունդին վաստակը, ու ըրաւ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան պատմականը, եւ ներկայացուց Պատրիարքին կենսագրութիւնը: Այնէն Մայճը արտասանեց «Հայոց Լեզուն» քերթուածը Նազելի Տէր Միքայէլեանի, Անդրանիկ Մինասեան՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի ծանօթ եւ տաղանդաւոր անդամ երգեց Կոմիտասի ստեղծագործութիւններէն: Գեղամ Պաղտասարեան՝ Սփիւռքահայութեան հետ կապերու Կոմիտէի Ա. տեղակալ որ հիւրաբար Մարսէյլ կը գտնուէր բերաւ իր ողջոյնի խօսքը: Կարօ Յովսէփեան՝ Հարաւային - Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Շրջանային Խորհուրդի անունով անդրադարձաւ օրուան տօնախմբութեան իմաստներուն, բնորոշեց եկեղեցւոյ դերը երէկէն այսօր եւ Պատրիարքի անձին մէջ շեշտեց մարդը եւ հանգամանքը: Հիլտա Թուրաշ արտասանեց Թորգոմ Արք. Մանուկեանի մէկ քերթուածը՝ «Մայրիկ եկայ, բայց դիս չսպասեցիր» եւ ապա Հ. Փանոսեանի «Խօսք ընդ Աստուծոյ» բանաստեղծութիւնը: Կարգը եկաւ տարեդարձի կարկանդակին՝ Եկեղեցի մը, որ սրահ բերուեցաւ «Ուրախ լեր Ս. եկեղեցի» շարականի երգեցողութեամբ որ մեկնաբանեց Իրէն Կարապետեան: Եկեղեցւոյ վարչութեան Նախագահը Դաւիթ Պանտիկեան ոսկէ գրիչ մը նուիրեց Պատրիարքին վարչութեան անունով, Տիկնանց Միութեան նախագահուհին Տիկին Գաբրիէլեան նուիրեց Գառզուի գործը՝ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցին ներկայացնող եւ Վարուժան Պօզաճեան պատուեց Տիրայր Արք. Մարտիկեանը նուիրելով գրիչ մը եկեղեցւոյ վարչութեան կողմէ: Հուսկ, խօսք առաւ Թորգոմ Արք. Մանուկեան եւ նախ շնորհակալութիւններ յայտնեց Գիտ Արք. Նագգաշեանին, Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանին, Եկեղեցւոյ վարչութեան, Տիկնանց Միութեան որոնք այս գեղեցիկ առիթը ստեղծեցին: Ապա հակիրճ խօսքերով ներկայացուց Երուսաղէմի հայ գաղութի վիճակը այսօր, որ կը հաշուէ միայն երկու հազար հոգի, ինչ որ վտանգ մըն է, ըսաւ, շատ մը տեսակէտներով: Ցետոյ, պարզեց պատրիարքարանի կացութիւնը որ կը գտնուի դժուար հանգրուանի մը. շէնքերը քայքայուած վիճակի մէջ են եւ անհրաժեշտ են՝ նորոգութիւններ ու շինութիւններ: Թորգոմ Արք. Մանուկեան յորդորեց միշտ վառ պահել Հայու հոգին, մանաւանդ երիտասարդութեան մօտ, միայն անով է որ, ըսաւ, պիտի կարենանք դիմագրել եւ յաղթահարել դժուարութիւնները:

Հացկերոյթը փակուեցաւ հաւաքական՝ «Հայր Մեր»ով:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Պոմռնեն դէպի Թալառ

Ամէն տարի Հարաւային Ֆրանսայի [illegible] Հայութիւնը ուխտագնացութեան կ'երթայ Թալառի եկեղեցին, [illegible] համար յիշատակը [illegible] Ս. Գրիգորի:

Այս տարուան ան տեղի ունեցաւ Հոկտ. 20-ին եւ Ֆրանսայի Կապոյտ Ծովի [illegible] մասնաճիւղը [illegible] իր մասնակցութիւնը: [illegible] հանդիսաւոր [illegible] Թալառ [illegible] օրուան հանդիսութիւններուն:

Պատարագի [illegible] հանդիսաւոր պատարագը մատոյց Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան: Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Ելմազեանի մեկնաբանեց պատարագը: Ներկայ եղաւ հոծ բազմութիւն մը, շուրջ 300 հոգի:

Պատարագի աւարտին, ըստ սովորութեան, տեղի ունեցաւ հացկերոյթ քաղաքապետարանի սրահը, ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Երգ, արտասանութիւն, խմբերգ, խօսք բարձր պահեցին տրամադրութիւնները բոլոր մասնակցողներուն: Կէսօրէն ետք ուխտաւորներուն միացաւ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան:

Թալառի ուխտագնացութեան կազմակերպութիւնը շնորհքն է Կափի Տիկնանց Միութեան եւ Թ. Թագւորեանի ճիգերուն:

Հանդիսութիւնները վերջացան ժամը 17-ին Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի եւ Լակրանժ Եպիսկ. ի աղօթքով:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷԹԻԼԻՆԹԻՔ ՍԻԹԻԻ մէջ (Նիւ Ճըրզի), Հոկտեմբեր 12 - 13 տեղի ունեցած է [illegible] Ամերիկայի [illegible] Առաջին օրը, Սայաթ Նովայի մասին դասախօսութիւն մը տուած է [illegible] Յաջորդ օր, [illegible] Նիւ Եորքի [illegible] Միւսնոյն առթիւ, [illegible] անդամները կենդանի պատկեր մը հրամցուցած են Կոմիտասի կեանքէն, մինչ Պոսթընի մասնաճիւղի «Զարթօնք» թատերախումբը՝ Կարպիս Ֆէսճեանի բեմադրութեամբ ներկայացուցած է «Թող վերջը բարի ըլլայ» կատակերգութիւնը:

**

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, հրապարակային ելոյթ մը ունեցած է Ամերիկայի եւ Գանատայի մէջ Հայաստանի կառավարութեան լիազօր ներկայացուցիչը՝ Ալեք Արզումանեան: Ան բացատրած է, թէ Հայաստան կը ջանայ ատտիճանաբար ինքնարաւ դառնալ, քայլեր կ'առնէ դէպի շուկայական տնտեսութիւն ու կ'ամրապնդէ իր կապերը խորհ. նախկին Հանրապետութեանց հետ, փոխ-շահաւէտ գործակցութեան հիման վրայ: Թուրքիոյ մասին խօսելով ան ըսած է, թէ Հայաստան իրապաշտ ձեւով կը նայի ապագային եւ անհրաժեշտ կը գտնէ «բնական յարաբերութիւններ» մշակել դրացի բոլոր երկիրներուն հետ, առանց քաղաքական նկատումներու:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՏԱՂԱՆԴ ՄԸ՝
ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Բազմիցս խօսուած է այս սիւնակներուն մէջ այս երիտասարդ դաշնակահարին մասին, որ [illegible] նուագահանդէսներու առթիւ:

Ծնած Երեւան, 1970-ին, իր երաժշտական ուսումը կատարած է նախ Երեւանի Երաժշտանոցը, ապա՝ Մոսկուայի [illegible] Երաժշտանոցը:

Նոյեմբեր 4-ին [illegible] նուագահանդէսներու շարքին [illegible] չարաթներուն առիթն ունեցանք զինքը լսելու Հոկ. 20-ին եւ 27-ին, յաջորդաբար Սէն - Ժերմէն ան Լէյ եւ Փարիզ, Սալ Կավօ:

Հոկ. 20-ին Տէպիւսի փառատօնի շրջագծին մէջ էր որ Սէն - Ժերմէն ան Լէյ քաղաքը նուագահանդէս մը կազմակերպած էր:

Յայտագրին առաջին մասին մէջ, Տէպիւսի եւ Շոփէն լսեցինք: Արուեստագէտը գիտակցաբար կ'ուզէր ցոյց տալ «քրոմաթիք ոճի» նմանութիւնը այս երկու մեծ յօրինողներուն մօտ: Դիպուած չէր եթէ Վ. Մամիկոնեան փոխն ի փոխ կուտար իւրաքանչիւր էթիւտ, լաւագոյնս շեշտելու համար կատարեալ ներդաշնակութիւնը երկու երաժիշտներուն, որոնց երաժշտական արտայայտութիւնը եւ վիպական նկարագիրը ներշնչուած են մէկ նոյն թէքնիքէ: Երկրորդ բաժնին մէջ, Լիսթի եւ Ռավէլի գործերը եզրափակելու համար այս նուագահանդէսը, որ յայտնաբերեց քսանամեայ երիտասարդ խոստմնալից մեկնաբան մը: Յատկապէս գնահատելի էր, կատարումի տիրապետութենէն եւ ուժգնութենէն բացի, նաեւ մեծ զգայնութիւն մը, որ երեւան կը հանէ անուրանալի երաժշտագիտութիւն մը:

Նուագահանդէսէն ետք, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ Թաղապետարանը ի ներկայութեան երեսփոխան - քաղաքապետ եւ Գլօտ Տէպիւսի ընկերակցութեան նախագահին, Գլօտ Սամուէլի, Ֆրանս - Միւզիքի նախագահ եւ տոքթ. Պերլիէի որ Վ. Մամիկոնեանի յանձնեց ճոմփաճթ - սալ մը՝ «յիշատակ Ի. Լըֆէպիւռ մրցումին բոլոր մասնակցող - նուագողներուն»: Ուղերձներ արտասանուեցան, բայց, դժբախտաբար, ոչ մէկ պահու յիշուեցաւ դաշնակահարին ծագումը եւ ենթական անգլերէն շնորհակալութեան խօսքէն չէ որ կարելի պիտի ըլլար գուշակել որեւէ բան:

Կիրակի, Հոկ. 27-ին, Սալ Կավոյի մէջ էր, որ «Նոր Մեկնաբաններ» շարքին մէջ, Կարլ Հոֆման (ջութակ), Միէ Քոպայասիի (ջութակ) եւ Վարդան Մամիկոնեան (դաշնակ) կը ներկայանային արուեստասէր հանրութեան մը Պէթհովէնի գործերու մեկնաբանութեամբ: Անգամ մը եւս, Վարդան Մամիկոնեան ի յայտ բերաւ բացառիկ տաղանդ մը, որ հմայեց բոլորը:

Ս. Փ.

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՉԱՐՇԱՄՊԱՅԻ

17. - Թէֆիւր 72 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին Մկրտիչ Քահանայ Թաքուլեան, 45 տարու, 1894-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ. Բախտակից Մարթիյէի Տ. Սարգիս Մինասեանի:

Ներսէս Քահանայ Գօչկանեան, 1880-ին ձեռնադրուած Յարութիւն Եպիսկոպոսէ: Իր անհետացման պարագաները՝ մեզ անծանօթ:

18. - Երընեուզ կամ Էօրէնճիք, 115 տուն, Եկեղեցին Վերացման Սուրբ Խաչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Խորէն Քահանայ Գալիօնեան, 40 տարու, ընիկ, 1908-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ:

Նախ կը ծուարի Յոյնի մը տուն, յետոյ աքսորի ճամբէն խոյս տալով՝ լեռները կ'ապաստանի եւ կը յաջողի անցնիլ ռուսական սահման: Թրքահայ հոգեւորական դասուն հազուագիւտ բախտաւորներէն որ սերտեր ու սրտանց ալ էր գործադրել «Թուրք Եղեռնի պայքարին մէջ՝ Հայուն փախուստը յաղթանակ է» բնաբանը: Տ. Խորէն Զինադադարին կնքումէն վերջ կը վերադառնայ ծննդավայր:

19. - Օրթա Օյմագ, 60 տուն, Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ղեւոնդ Քահանայ Գալիօնեան, 32 տարու, ընիկ, 1908-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ:

Բռնի զինուորագրուելով՝ կը ղրկուի բանակ, բայց չկրնալով հանդուրժել եղած ապօրինութեան դասալիք կ'ըլլայ, ինչ որ իր մարտիրոսութեանը կը յանգի՝ գնդակահար ըլլալով Թուրք հրոսներու կողմէ, Վէզիր Քէօփրիւի մօտերը:

20. - Զաքազ 60 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Մինաս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Հմայեակ Քահանայ Գէորգեան, 40 տարու, ընիկ, 1908-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ: Տարագրութեան մէջ անհետ: Կը հովուէր նաեւ

21 - 22. - Ջէկվար Պաշը եւ Իմիրխան գիւղերը՝ սրբավայրէ զուրկ:

23. - Աղուլուն 20 տուն, Եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Վահան Քահանայ Քէշիշեան, 30 տարու, ընիկ, նորընծայ: Ամասիա աքսորուելով՝ տեղւոյն բանտը կը նետուի՝ ուր կ'աւանդէ հոգին, չտոկալով ահռելի չարչարանքներու:

24 - 25. - Կէօվճէ Քէօյ 86 տուն: Ուլու Փունար 50 տուն, անժամ եւ անհովիւ, Կէօվճէ Քէօյի մօտ՝ որուն Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մեսրոպ Քահանայ Գարա - Արթինեան, 45 տարու, ընիկ, տարագրութեան մէջ անհետ:

ՊԱՖՐԱ

Ծանիկի թեմերէն մին, շրջականերն առանց գիւղի: Քաղաքիս հիւսիսակողմէն կ'անցնի եւ արեւմուտքէն արեւելք կը հոսի Ալիս (Գըզըլ Ըրմաք): Հայ բնակչութիւն 320 տուն (2000 հոգին Լուսաւորչական եւ 40-ը Բողոքական): Ի հնձուկս ամենախիստ պահանջմանց, Պաֆրացիք նախ ո՛չ մէկ զէնք կը յանձնեն կառավարութեան, եւ Աղէտը հեռատեսելով՝ կը պատրաստուին ինքնապաշտպանութեան, սակայն Սամսոնի առաջնորդ Համազասպ Վարդապետի յորդորներուն անսալով՝ ետքէն կը հրաժարին իրենց խորհուրդէն, էրիկմարդոց Մալաթիոյ կողմերը Թոպամահ կորնչիլը, կանանց եւ մանուկներուն ալ՝ երկար հոգեւարքներով Սուրունճի մէջ սովամահ մեռնիլը բաժին իյնալով ամէնուն, փոխան այն դիւցազնական մահուն՝ ի կատարած դիմադրութեան: Տեղահանութենէն առաջ, կուսակցական տղերք ամիս մը կը պառկին բանտ՝ ուրկէ հանուելով կը տարուին Ալա Ջամ եւ փափաք կը յայտնեն որ հետերնին ըլլան իրենց ընտանիքներն ալ. կառավարութիւնը գոհացում կուտայ անոնց. եւ երբ քաղաքը կը պարպուի, Ալա Ջայ վտարուողներու երկսեռ խումբը Պաֆրա կը փոխադրուի, բայց էրիկմարդիկ նորէն կ'արգելափակուին եւ քիչ յետոյ կը բռնեն Մահու Ճանապարհը, կոտորուելով Չիֆթլիք կոչուած սպանդարանը: Պաֆրացիներուն տեղահանութիւնը կը սկսի Մայիսին, քանի մը երկսեռ կարաւաններով՝ որոնք գրեթէ անվտանգ կը ժամանեն Մալաթիոյ Հասան Չէլէպի գիւղը: Այրերու եւ արգամարդոց եղերական ջոկումը հոդ տեղի կ'ունենայ. խումբ - խումբ կը ջարդուին ամէնքն ալ՝ իրենց սիրելիներուն աչքին առջեւ: Այնուհետեւ կանանց կոտորակուած թափօրը կը ճապաղի Սուրուճի մէջ՝ ուր քաղց եւ բացօթեայ բնակութեան անպատեհութիւններ մէկիկ - մէկիկ կը հնձեն անոնց կեանքերը: Թշուառներու այս խումբէն վերապրող մըն է Տիկին Սանդուխտ Տուրկարեան, պահ մը Սկիւտար մնալէ վերջ Ռուսիա գաղթած, որ պատմեց մեզ թէ Սուրուճի մէջ յաճախ իրենց սնունդը կը կազմէր օրընդմէջ իրենցմէ մէկուն անխուսափելի դիակը, զոր խնկոյն շերտելով եւ մերկ քարի մը վրայ ծեծելով՝ կը կակուղցնէին եւ կեր կը դրկէին իրենց բողոքող որովայնին:

(Շար. 320)

(Շար.ը Ա. էջէն)

րար Վահէ Սաեփանեան Ս. Դ. Հ. Կ.-ի Հայաստանի Կեդրոնական Վարչութեան նախագահ՝ Եղիա Նաճարեանին յանձնած է այս առընչութեամբ կառավարութեան պաշտօնական վաւերաթուղթն ու վկայագիրը։

***

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐ

Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի նախագահ ընտրուելուն շնորհաւորող իր հեռագրին մէջ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ցկեանս պատուոյ նախագահ եւ բարերար Ալեք Մանուկեան կը գրէ.

«Հայաստանի մէջ ձեր անունը կը խորհրդանշէ ազգային համերաշխութիւն, տնտեսական ազատութիւն, բարօրութեան խոստում եւ կայուն վերելք, իսկ միջազգային քաղաքական շրջանակներու մէջ՝ ան արդէն վերածուած է իմաստուն դիւանագիտութեան եւ մեր հայրենիքին վարկը պաշտպանելու խոհեմ նախանձախնդրութեան։

Երկրաշարժով վիրաւոր եւ շրջափակումով շնչահեղձ մեր Հայրենիքին համար ձեր ընտրութիւնը կը հանդիսանայ յոյսի պայծառ նառագայթ մը։

Մեր սրտագին մաղթանքն է, որ հայրենի մեր ժողովուրդը բոլորուի ձեր իմաստուն ղեկավարութեան շուրջ ու կերտէ նոր, հզօր եւ ժողովրդավար հայրենիք մը, որուն արժանի է լինելն»։

Նմանօրինակ շնորհաւորական գիրեր ուղարկած են նաեւ Հնչակեան Կուսակցութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը, տարբեր թեմերու հոգեւոր առաջնորդներ։

***

ԳՈՐԾԱՏԷՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Հայաստանի Գործատէրերու Միութեան» հիմնադիր համագումարը, որուն մասնակցած են Առեւտրական ընկերութեանց եւ գրամատուներու 123 ներկայացուցիչներ, Հայաստանէն ու արտասահմանէն։ Մասնակիցները մշակած են Միութեան կանոնագրութիւնը, ընտրած՝ նախագահական խորհուրդ եւ վարչութիւն։

***

ԲՆԱՊԱՀԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է «Հայաստանի բնութեան պահպանութեան ընկերութեան» 8-րդ ընդհանուր համագումարը։ Մասնակիցները իրենց ելոյթներուն մէջ շեշտած են ընկերութեան վերակազմակերպման անհրաժեշտութիւնը եւ բանաձեւած՝ նորամշակ կանոնագրութիւն մը։ Ընկերութեան կեդրոնական Խորհուրդի նախագահ ընտրուած է փրոֆէսէօր Դերենիկ Արշակեան։

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Նախարարաց Խորհուրդի որոշումով՝ խորհրդային օդային գիծերու Նախարարութեան ենթակայ «հայկական ափաուղիներ» ընկերութիւնը այսուհետեւ կը կոչուի «Հայաստանի Պետական Օդանաւային Ընկերութիւն»։ Այս առընչութեամբ, բանակցութիւններ կը կատարուին Խորհրդային տուեալ Նախարարութեան իրաւասու մարմիններուն հետ՝ սեփականացման հարցերը լուծելու եւ ընկերութիւնը Հայաստանի իրաւասութեան յանձնելու համար։

«Հայաստանի պետական օդանաւային ընկերութեան» նախագահ նշանակուած է 44-ամեայ Վալենդէն Նազարեան, որ նախապէս վարած է օդաչուներու պատրաստման խորհրդային կեդրոնի փոխ - վարիչի պաշտօնը։

***

ԱՅՑ՝ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՕՏԱՐ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԵՐ

Հայաստանի կառավարութեան Մոսկուայի ներկայացուցիչ Ֆելիքս Մամիկոնեան այցելութիւններ տուած է Լեհաստանի, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Հունգարիոյ եւ Թուրքիոյ դեսպանատուները եւ դեսպաններուն հետ քննարկած՝ երկկողմանի յարաբերութիւններու զարգացման հեռանկարները։ Ֆելիքս Մամիկոնեան հանդիպում մը ու-

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՇԱՐՎԻԼԷՕ. - Պր. Յակոբ Սիմոնեան 100 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր կնոջ՝ Արմենուհի Սիմոնեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

CENTRE CULTUREL
et
CHORALE SAHAK - MESROP

Samedi 16 Novembre de 22 h à l'aube
Dans les Salons de Vaufreges
229, avenue Léon Lachamp
— Route de Cassis —

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
MARTEN YORGANTZ
accompagné par son orchestre
Animation disco

Réservations :

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ընտանեկան ճաշը Սէն - Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահին մէջ Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 20-ին։

Սիրով կը հրաւիրուին Լիոնի եւ շրջանի բոլոր խաչուհիները եւ հայրենակիցները։

Հասոյթը՝ ի նպաստ Սէն - Մօրիսի միօրեայ դպրոցին։

Գեղարուեստական բաժնի կը մասնակցի Տիաֆ - ժոֆի։ Ճաշագին 130 Ֆր., իսկ մինչեւ 10 տարեկան պզտիկներուն 50 Ֆր.։

Տեղերը ապահովելու համար
Հեռաձայնել՝
Ճելոեան. - 78 - 55 - 09 - 28
Փաշանեան. - 78 - 55 - 09 - 73

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի «Անի» մասնաճիւղը Հայաստանի անկախութեան ուրախ առիթով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Տիկին Տիրուհի Աւագեան 50, Տիկին Վարդուհի Ինճէեան 100, Տիկին Մարի Մարտիրոսեան 200, Տիկին Նուարդ Մարգարեան 500, Տիկին Սոնա Գիւրաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Փափազեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ջաթուկեան 200, Տէր եւ Տիկին Ալէպէ 100 Ֆր.։

նեցած է նաեւ Չինաստանի դեսպանատան առեւտրական կցորդին հետ։

***

ԵՐԵԿՈՅԹ՝ Ի ՊԱՏԻՒ ՊՕՂՈՍ ՍՆԱՊԵԱՆԻ

Հայաստանի Գրողներու Տան մէջ, յարգանքի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է ի պատիւ Պէյրութ հրատարակուող «Բագին» գրական ամսագրի խմբագիր՝ Պօղոս Սնապեանի։ Զինքը ողջունած են գրողներ Վահագն Դաւթեան, Համօ Սահեան, Ռուզմիկ Դաւոյեան, Հրաչեայ Յովհաննիսեան, եւ ուրիշներ։ Սերօ Խանզադեան երկու գիրքեր նուիրած է լիբանանահայ գրագէտին, յայտնելով թէ անոնցմէ մին կ'ուզէ որ փոխանցուի Այնճարի գրադարանին, ուր այցելած է հինգ տարիներ առաջ, Սնապեանի իսկ ընկերակցութեամբ։ «Երբ Այնճար այցելեցի, ըսած է ան, նմանութիւն մը նշմարեցի անոր ու Արցախի Գետաշէն գիւղին միջեւ։ Բնակչութիւնն ալ գրեթէ հաւասար էր։ Գետաշէնը կործանեցաւ մեր աչքերու դիմաց. Թող քանդուի այն պետութիւնը, որ կործանեց Գետաշէնը։ Եւ թող յաւէտ ապրի այն պետութիւնը՝ Լիբանանը, որ իր ծոցին մէջ կը պահէ Այնճարը»։

Շնորհակալութեան իր խօսքին եաք, Պօղոս Սնապեան յուշեր պատմած է իր կեանքէն ու վկայակոչած՝ յառաջապէս Յակոբ Օշականը։

ՊԱՏԱՐԱԳ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Նոյեմբեր 10, առաւօտեան ժամը 10-ին, Ս. Թէօտորոս մատրան մէջ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տէսնենի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ օգնական հովիւ՝

ՂԵՒՈՆԴ ՔԱՀԱՆԱՅ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնը կը կատարէ տեղւոյն դպրաց դասը։

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՕԾՄԱՆ Թ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԻԹԻՒ

Փօն տը Շէրի Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 10-ին, եկեղեցւոյ օծման Թ. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար Տէր եւ Տիկին Ծիպրայէլ եւ Աղաւնի Պահատուրեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց՝ Նշանի եւ Ֆիլօրի, նաեւ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ։

Նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ծընկըտըրեանի, Գարակեավուրեանի, Մելգոնեանի, Մուկհամեանի, Սանթուրլոյի, Չիղտէմեանի, Չիլինկիրեանի, Թիլպեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըշաքճեանի, Աղէկեան-Պազըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրենեանի, Մուրատեանի, Սօմունճեանի եւ Արտաշէս Մուրատեանի գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան -Ծիպրայէլ Պահատուրեան- սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ։ Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ Պ. Արիս Խաչատուրեանի։

Հեռաձայն.- 78. 32. 18. 51։

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
DE MARSEILLE
12 - 14, rue St.-Bazile — 13001 Marseille
SECTION JEUNES

organise
avec
le concours de «*B a r b a r a c*» *Glacier*
à St. Tropez

Grande Soirée Arménienne

le Samedi 9 Novembre à partir de 22 h 30

Animation :
Disc Jockey S O U R E N de Paris

Entrée : 100 F. (1 consommation gratuite)

— *tenue correcte exigée* —

Réservations :

91. 40. 31. 13 ou 91. 89. 51. 08

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սահակ - Մեսրոպ եւ Գարուն երգչախումբերու եւ ծանօթ մենակատարներու համերգը, Կիրակի, Դեկտ. 1-ին, Մարսէյլի Օտէօն թատերասրահը։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

Մարսէյլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 10.30-ին։

Պատարագէն յետոյ, ժամը 12.30-ին ողջերթի ընտանեկան ճաշ մը տեղի կ'ունենայ ժողովրդապետութեան սրահին մէջ, ի պատիւ՝

ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԵԱՆԻ

մեր ժողովրդապետին, որ, Սեպտեմբեր 14-ին Յունաստանի Կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ նշանակուած է։

ԱՅՑ՝ ՓԷՌ - ԼԱՇԷԶ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւն

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 11-ին կ'ոգեկոչուի Զինադադարի 73-րդ տարելիցը։

Ժամը 15-ին այց Անդրանիկի եւ Նահատակաց շիրիմներուն։

Ժամը 16-ին հայկական դամբարանին առջեւ պաշտօնական զինուորական տողանցք եւ հայկական քայլերգ։

Մուտքը Փէռ - Լաշէզի կամպեթայի դռնէն։

DINER - DANSANT

ASSOCIATION CULTURELLE
NAREG D'ENGHIEN

Dîner dansant organisé au profit de ses élèves
le Samedi 9 Novembre à partir de 20 h.
Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains
(Face au Casino)

La soirée sera animée par
Marten Yorgantz
et son orchestre.

Venez nombreux pour nous apporter votre soutien et passer avec nous une soirée arménienne.

Veuillez réserver vos places en téléphonant au :

48. 41. 49. 37 ou 34. 17. 29. 26.

— ՃԱՇ —

Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը հաւատարիմ իր դպրոցաշէն ծրագրին, կը կազմակերպէ ճաշ մը ի նպաստ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին, նախակրթարանի առաջին դասարանին բացման առթիւ։

Ճաշը տեղի պիտի ունենայ Էյֆէլ աշտարակի դիմաց - Կրէկուար ճաշարանի մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 13-էն մինչեւ 20։

Հեռաձայնել.-
30. 21. 15. 15 (Bureau)
30. 21. 25. 03 (Bureau)
48. 93. 79. 34 (Domicile)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7

JEUDI
7 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.663 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17.663

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶԷ ԱԼ ԶՐԿՈՒԱԾ Է ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԴԱՄԱԼՈՅԾ Է

ՆԱԽԱԳԱՏՆԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Նոյեմբեր 6, Չորեքշաբթի առտու, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, դժբախտաբար կրնայինք միայն հաստատել Արմէնփրէսի նախորդ գիշեր տուած լուրը՝ Ադրբէջան փակած էր կազամուղը եւ Հայաստան Նոյեմբեր 5-ի առաւօտէն ի վեր բոլորովին զրկուած էր կազէ։ Աւելորդ է թերեւս պարզել հետեւանքները։ Ըսենք միայն որ սուրճ մ՚իսկ չեն կրնար պատրաստել եւ կը խորհինք որ կը բաւէ։ Նոյեմբեր 5-ին ամբողջ օրը սրող խուճապ ալ ստեղծուած է, քանի հաց ալ չկար (նոյն պատճառաւ) եւ անմիջական կարգադրութիւններ եղած են որպէսզի հացը եփի ելեկտրական փուռերու մէջ եւ ժողովուրդը կրցած է բաւարար հաց առնել անվերջանալի պոչեր ընելով։ Ընդհանրապէս ով որ կրնար 8 - 10 հաց կը գնէր, քանի պատերազմի լուրջ վախ կը տիրէ։ Կազի այս հարցը հետեւանք կը նկատուի Կիրանցի (տես՝ «Յառաջ», Նոյեմբեր 6, հեռատիպ) արգամիջեան բախումներուն։ Ըստ հասած տեղեկութեանց Հայերու հակայարձակումը շատ բուռն եղած է եւ ազերի աղբիւրներու համաձայն չորս Ազերի մեռած է։ Հայկական կողմը զոհ չկայ, մէկ տուն հրոյ ճարակ եղած է։ Առեւանգուած երկու հովիւները վերադարձուած են։

Ամէն պարագայի մէջ, Երեւան բաւական լարուած մթնոլորտի մէջ էր կրկին, Նոյեմբեր 5-ին եւ Գերագոյն Խորհուրդի նիստն ալ աղմկալի եղած է։ «Արմէնփրէս» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կու տայ (Նոյեմբեր 5, ժամը 20.30)։

Նոյեմբեր 4-ին իրիկունը, բոլորովին դադրեցաւ կազի մատակարարումը Հայաստանի։ Կազամուղի փակումին եւ ցարդ 42 օրերու երկաթուղային շրջափակումին հետեւանքով Հանրապետութիւնը կը գտնուի ուժանիւթիամէնէն ծանր ճգնաժամին մէջ։ Ելոյթ ունենալով Գեր. Խորհուրդի նիստին վարչապետի պաշտօնակատարը՝ Հրանտ Բագրատեան յայտարարած է որ անդամալոյծ է Հանրապետութեան ամբողջ արդիւնաբերութիւնը։ «Վինակը աւելի ծանր է, քան՝ կարելի է պատկերացնել։ Այսօր (Նոյեմբեր 5) աշխատել են միայն հացի գործարանները եւ առողջապահութեան սպասարկութիւնները։ Ելեկտրականութեան, հեռատեսիլի հաղորդումների սահմանափակման աւելացած կազի անջատումը մարդկանց մօտ նախապատերազմական զգացողութիւն է ծնում, որը, ինչպէս հաղորդեցին Հանրապետութեան Պաշտպանութեան կոմիտէում, հիմքեր ունի։ Վերջին օրերին Հայաստանի հետ սահմանակից ադրբեջանական շրջաններում կուտակուել են Ադրբեջանի զինուորական կազմաւորումներ, զինուորական թեքնիկա։ Օ-ՄՈՆականների թարմ ուժեր են շարունակում աւելանալ նաեւ Լեռնային Ղարաբաղում։ Ստացուած տուեալների համաձայն, մօտ օրերս Ադրբեջանը, ամենայն հաւանականութեամբ, զինուորական լայնածաւալ գործողութիւններ է պատրաստում Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի դէմ»։

Ադրբէջանի գործունէութիւնը բոլոր մարզերու մէջ շատ արդիւնաւոր է։ Լրատուութեամբ արդէն կը ճանչուի Ժելեզնովոդսկի համաձայնագիրը, Ելցին-Նազարպայեւ առաքելութիւնը որակելով միջամտութիւն գերիշխան Ադրբէջանի ներքին գործերուն։

Աւելցնենք որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Մոսկուա գացած է կրկին պարզելու կացութիւնը, եւ թէ Ժելեզնովոդսկի նշանակած ռուս-ղազախ պատուիրակութեան ռուս ղեկավարը գացած է Մոսկուա եւ յայտնած թէ տեղւոյն վրայ կրցած է հաստատել որ Բաքու չի յարգեր համաձայնագրին կէտերը։ Կ՚ըսուէր թէ Մոսկուա զինուորականներու մեծ խումբ մը պիտի ղրկէր։ Միութենական հեռատեսիլը կը հաստատէ թէ խախտում կայ համաձայնագրին։ Ադրբէջանի «արդարացումն» այն է որ այօրինի արարքները իշխանութեանց գործը չեն, այլ՝ ժողովրդական ճակատի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՆԱՌԵԱՆՆԵՐՈՒ բացը, Մասփարումաշէն 20 մայլ, ջրահեղձ գտնուած է մամուլի մագնատ Ռոպէր Մաքսուէլ։ Համաշխարհային այս դէմքին մահուան պարագաները շատ խորհրդաւոր կը մնան՝ արկա՞ծ, անձնասպանութի՞ւն, ոճի՞ր։ Այս առընչութեամբ կը յիշուի թէ սերտ կապեր ունէր Իսրայէլի հետ (ծագումով հրեայ էր, Անգլիա անցած արեւելեան Եւրոպայէն)։ 68 տարեկան, Մաքսուէլ կ՚իշխէր մամուլի մեծագոյն կայսրութիւններէն մէկուն վրայ, որ սակայն նիւթական տագնապի մէջ էր եւ ներկայիս ինք ալ կը հանդստանար իր նաւթին վրայ։ Տէյլի Միրըրէն մինչեւ Թիը Եուրոփիըն եւ դեռ քանի-քանի թերթեր կամ հեռատեսիլի կայաններ (Թէ-էՖ-1 եւայլն, եւայլն) մաս կը կազմէին իր կայսրութեան. մամուլէն զատ, ունէր այլ «աէրեր» ալ, տէրն էր թատրոններու տարմի մը, ապահովագրութեան ընկերութիւններու մեծ խումբի մը եւ դեռ ինչեր...։

ԻՐԱՔԵԱՆ ՈՒԺԵՐԸ բոլորովին շրջապատած են Իրաքեան Քիւրտիստանը եւ ծանր բախումներն ալ կան ըստ քրտական աղբիւրներու։ Այս կցկցումին հետ, պարենաւորման հարցն ալ կայ, քանի 10 օրէ ոչինչ կը հասնի, օրինակ, Սիւլէյմանիէ, որ կաթիլ մ՚իսկ վառելանիւթ չունի։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կը խորհի իր թանգարաններուն փիքասօները եւ Մաթիսները փոխանակել ամերիկեան ցորենին հետ։ ԹԱՍ գործակալութիւնն է լուրը տուողը եւ լրագրողները պաշտօնական փաստաթուղթեր կան, ուր կ՚ըսուի թէ խօսակցութիւններ սկսած են այս մասին։ Եթէ հաստատուի, բաւական ազմուկ պիտի ելլէ ներսը եւ դուրսը (աշուեստի շուկային վրայ), բայց թոյլ կու տայ Մոսկուայի տարադրամ գտնել վճարելու համար իր պարտքերուն մէկ փոքր մասը։ Երկրին ոսկիի պահեստն ալ օրէ օր կը հալի եւ 500 թոնէն, տարուան սկիզբը, իջած է 240 թոնի Հոկտեմբերին։

ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՈՒՀԻՆԵՐԸ սգաւորի կերպարանքով, ամբողջովին սեւ հագուած, տողանցեցին Նոյեմբեր 5-ին Փարիզ, տեսակ մը նախապատրաստութիւն Նոյեմբեր 17-ի մեծ ցոյցին։ Նոյեմբեր 5-ին իրենց արհեստին թաղումը կը կատարէին, մահազդն ալ կը յայտնէր արդէն. - «Գործադուլի մէջ եղող հիւանդապահուհիները ցաւով կը ծանուցանեն, ողբերգական պարագաներու մէջ, իրենց գեղեցիկ եւ սիրելի արհեստին կորուստը»։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ԹՐՔ. ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

«Միլլիյէթ», Նոյեմբեր 5-ի թիւին մէջ լայն արձագանգ կու տայ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի այն արտայայտութիւններուն զորս Հոկտեմբեր 21-ին Երեւանի մէջ կատարած է լրագրող՝ Մ. Ալի Պիրանտ։ Թերթը նշելէ ետք թէ որպէս Հանրապետութեան նախագահ օտար լրագրողի մը տրուած առաջին տեսակցութիւնն էր ասիկա, կը ծանրանայ հայ-թուրք յարաբերութիւններու մասին Հայաստանի նախագահին բառերուն վրայ. Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կրկնած է Թրքական հեռատեսիլին թէ Հայաստան կը ջանայ բոլոր ճամբաները օգտագործել դէպի արտաքին աշխարհ անցք ունենալու համար, ու այս ուղղութեամբ Թուրքիա մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Հայաստանի համար։ Նշած է նաեւ թէ Թուրքիայէն Խորհրդային Միութիւն մեկնող միակ երկաթուղին ալ Հայաստանէն կ՚անցնի, ուրեմն, երկու երկիրներու շահերը փոխադարձ են։

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կարեւոր նկատած է տնտեսական, առեւտրական ու զբօսաշրջական մարզերու մէջ իրապաշտ քայլեր, որոնք կրնան հարթել նաեւ թափուներն ու քաղաքական հակադրութիւնները ու աւելի առողջ գետին պատրաստել։

Թրքական օրաթերթը կը գրէ թէ Հայերը կը փափաքին նախ Մարկարայի անցքին բացումը, ցամաքային ու օդային հաղորդակցութիւն եւ սահմանային առեւտուրի կարելիութիւններ։ Թերթը կը շեշտէ նաեւ թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ուշադրութիւն հրաւիրած է այն կէտին վրայ որ Հայաստանի Պետութիւնը Թուրքիայէն հողային պահանջքի ոչ մէկ որոշում ունի ու որոշ խմբակներու կամ քաղաքական շրջանակներու այս մասին կեցուածքը կարելի չէ առընչել Հայաստանի հանրապետութեան։ Այս մասին թերթը կ՚աւելցնէ թէ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը անդրադարձած է Սփիւռքի որոշ հատուածներու ընդդիմութեան որ սակայն զիրենք չի շահագրգռեր, քանի որ «Հայաստանի քաղաքականութիւնը Երեւանի մէջ կը ճշդուի»։

Հեռատեսիլի «32-րդ օր» ծրագրին համար պատրաստուած տեսագրութեան ընթացքին Լեւոն Տէր-Պետրոսեան անդրադարձած է նաեւ Արցախի կնճիռին զոր նկատած է միջազգային հարց մը, աւելցնելով որ միջնորդ այլ երկիրներ եւս, որոնց կարգին Թուրքիա, կրնան դեր ունենալ։

Մ. Ալի Պիրանտ ապա հանդիպում ունեցած է Ադրբէջանի Հանրապետութեան Նախագահին հետ որ անգամ մը եւս Արցախի խնդիրը նկատած է Ադրբէջանի ներքին մէկ հարցը, կրկնելով որ Հայերը եղան նախայարձակը, ուրեմն իրենք պէտք է նախ զէնքերը վար դնեն։ Մութալիբով խօսելով հաշտութեան վերջին փորձերուն մասին, ըսած է թէ ինք կ՚ուզէ յուսալի կեցուածք ունենալ, սակայն շատ հաւատք չունի Հայերու անկեղծութեան։

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն — ՀԵՌԱՏԻՊ — Փ Ա Ր Ի Զ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՀՈԿ. 28 / ՆՈՅ. 4)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Արցախի ապահովական հարցերը կարգաւորելու նպատակով, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան (ԼՂՀ) Գործկոմը որոշած է կազմել «տեղական ինքնավարման ոստիկանութիւն»։

Շրջանի խորհուրդներու եւ կազմակերպութեանց յանձնարարուած է մինչեւ Նոյեմբեր 15 քննարկել այդ հարցը։

***

ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄ

Ռուսաստանի հեռատեսիլին հովանաւորութեամբ՝ հանդիպում մը տեղի ունեցած է Հայաստանի եւ Ադրբէջանի հեռատեսիլներու լրատու բաժնի աշխատակիցներուն միջեւ։ Նոյն շրջագծին մէջ, թղթակիցներու փոխանակում ալ կատարուած է Երեւանի եւ Բաքուի միջեւ։ «Ազրբեյջան Նյուզ Սերվիս»ի թղթակիցներէն մին ընդունուած է Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ, մինչ «Արմէնփրէս»ի ներկայացուցիչն ալ՝ հանդիպած է Մութալիբովի հետ։

***

«ԷՈՒԹԻՒՆ» ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԻ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի մէջ իր աշխատանքները աւարտած է «Էութիւն» համախմբումի տարեկան ժողովը, ուր քննարկուած են գործնական եւ կազմակերպչական շարք մը հարցեր։ Համախմբումի նախագահ Ալեքսանդր Վարդետեան յայտնած է, որ «Էութիւն»ը պաշտօնապէս ճանչցուած է Հա-

(Շար.ը Դ. էջ)

***

ԽՄԲ. - «Յառաջ»ի. - Հայեւթուրք այս «սիրալիրութեան» մասին քանիցս արտայայտուած ենք եւ պարզած մեր տեսակէտը։ Ներկայ պայմաններուն մէջ մանաւանդ *ռէալփոլիթիք* մը աւելի քան անհրաժեշտ է Հայաստանի համար, պայմանաւ որ վճարուած գինը քաղաքական ոչ մէկ բնոյթ ունենայ եւ այդ առընչութեամբ նախընտրելի է որ հողային հարցի մասին բնաւ չխօսուի, նոյնիսկ եթէ՝ «Հայաստանի քաղաքականութիւնը Երեւանի մէջ կը ճշդուի», այսինքն Սփիւռքի «վտարանդիները» խօսք չունին։ Փափաքելի պիտի ըլլար սակայն որ *պետական* այս քաղաքականութիւնը սկսէր *արդիւնաւէտ* ըլլալ, որ, գոնէ մխիթարուէինք և Երեւանի երկարած ձեռքն ալ օդին մէջ չմնար...։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՁԱՅՆ - ՀՆՈՒԱՏԵՍԻԼ

ՆԱԽԱԳԱՀ Ի. ԵԱԿՈՎԼԵՒ

«Մեփսողականը տեղեկատուութիւնն է»

Իկոր Եակովլեւ, 61 տարեկան, արի կեցուածք ցոյց տուող մէկն է: Առաջիններէն էր, որ իր ձայնը բարձրացուց ի նպաստ Պերեսթրոյկա-ի: Խմբագրապետ՝ «Մոսկուայի Լուրեր»ու 1986-էն ի վեր: Կը յաջողի պարզ քարոզչութեան ծառայող այս պաշտօնաթերթը վերածել անկախ քաղաքական շաբաթաթերթի, - համբաւը տարածելով խորհրդային սահմաններէն դուրս եւս:

Այս ասպարէզի յանդուգն մարդը կուգայ այսպէս կոչուած Սերայէն, այսինքն՝ Պալատէն: Անդամ Համայնավար Կուսակցութեան մինչեւ 1989, մաս կը կազմէ այն սերունդին, - կամ՝ խմբակին, - որ յամառ կերպով պաշտպան կը կանգնի Գորբաչովի, սկսեալ 1986-էն, եւ սակայն, ատրճանաբար, կը հեռանայ անկէ, վերջնապէս զօրավիգ կենալով Բորիս Ելցինի: «Մոսկուայի Լուրեր»ը, առաջին արգիլուած թերթերու մաս կը կազմէ փուչի կարմակերպիչներուն կողմէ:

Այս Օգոստոս 27-ին, Գորբաչովի հրամանագիրով կը նշանակուի վարիչ - անօրէն Գոստելեռադիօ-ի հզօր մարմինը Պետական ձայն - հեռատեսիլի: Եակովլեւի պարտականութիւնը կը դառնայ վերակազմել - վերանորոգել դինոզաւրական ծանր եւ ծանծաղ կառոյց մը, անոր խօսքով՝ «հրէշ» մը, արհինահեղց, որ անտեսաղէս քայքայման սեմին կը գտնուէր:

ՀԱՐՑՈՒՄ. - Մամուլի նոր օրէնքը՝ 1990 Օգոստոս 1, կը ջնջէ 1917-ին Լենինի իսկ կողմէ հաստատուած կանխագրաքննութիւնը: Սակայն կը տեսնուի թէ քանի մը ամիս ետք անիկա կը վերայայտնուի՝ իր գագաթնակէտին հասնելով ձախողած փուչին ժամանակ: Կարելի՞ է ըսել, թէ գրաքննութիւնը վերջնապէս անհետացած է խորհրդային Միութեան, - կամ՝ նախկին, - մէջ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. - Գրաքննութիւնը գործնական դեմքի վրայ արդէն իր գոյութեան իրաւունքը կորսնցուցած էր այդ օրէնքին հրապարակումէն առաջ: Միայն չատ ուժեղ գործադիր իշխանութիւն մը կրնար ի գործ դնել զայն: Եւ անիկա գոյութիւն չունէր: Լենին խօսելով Արեւմտեան մամուլի ազատութեան մասին, կ'ըսէր, - չի կրնար գոյութիւն ունենալ նման ազատութիւն Արեւմուտքի մէջ, որովհետեւ, տպագրութիւնը, թուղթը կը պատկանին մենաշնորհներ ապահոված մարդոց, խմբակցութիւններու: Եօթանասուն տարի ետք, նոյն հարցը կը ծագի նաեւ մեր մօտ: Տպագրութեան գրեթէ բոլոր երեսները՝ տպարան, հրատարակութիւն, թուղթ գրում կը պատկանէին մէկ ու միակ կուսակցութեան մը՝ Համայնավար: Իրաց այս վիճակը կը փոխուի, բայց դեռ ... կատարելիք աշխատանքներ կան:

— Ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս:

= Պարզ է: Երբ պաշտօնի գլուխ անցայ, դէմ - յանդիման գտնուեցայ կառոյցի մը, որ առնուազն վեց տարիներու յապաղում կ'արձանագրէր: Ըսել կ'ուզեմ, թէ քայլ չէր նետած օրուան եւ ժամանակին հետ: Եթէ մամուլը 1988-էն ազատ սկսած էր բանիլ շուկայի յարաբերութեան կամ՝ կացութեան սկզբունքով, նոյնը կարելի չէր ըսել ձայն - պատկերասփիւռին համար, քանի անիկա դեռ կ'ուզէր մնալ «քարոզչութեան նախարարութեան» սահմաններուն մէջ: Այդ էր հիմնական մտայնութիւնը: Տեսանք յաջող պատկերափոխումներ ... որոնք անմիջապէս մեկնաբանուեցան «կուսակցութեան պարտիզպաններ»ու կողմէ: Եւ, երբ հիմնուեցաւ Ռուսաստանի հեռատեսիլի ընկերակցութիւնը, ամէնէն խոստմնալից եւ կամ արդէն իսկ տաղանդաւոր դէմքերը անոր յաբեցան: ... Այլեւս չունինք: Զրկուած ենք անոնց գործակցութենէն:

Այն ինչ որ զիս կը մտահոգէ ամէնէն աւելի, գնահատութեան չափանիշներն են: Հեռատեսիլի հարցը առաւելաբար տեղեկատուութեան սահմանները կը չափչրփէ: Գրաքննութիւնը ջնջուած է, բայց կառոյցը, անոր ենթահողը ամբողջովին մնացած են նոյնը՝ մէկ հայեացքի մը իշխանութիւն: Տիրակալութիւն: Իրականութեան մէջ մենք երբեք Պետական հեռատեսիլ չենք ունեցած, այլ պարզապէս ունեցած ենք կուսակցական հեռատեսիլ: Երբ կուսակցութիւնը հրապարակէն կը քշուի, հեռատեսիլն ալ կը կորսնցնէ իր գնահատումի չափանիշները: Բայց անհետացածին տեղը դեռ չենք յաջողած նորը սահեծել: Ցայսօր բոլորն ալ կ'աշխատէին կուսակցութեան խորհուրդներով, ցուցմունքներով: Գիտէինք թէ ի՛նչ պիտի ընէինք, ի՛նչ պիտի ըսէինք, ի՛նչ պիտի չըսէինք: Դիտողներ գոյութիւն չունէին: Ինծի համար միակ չափանիշը անոնք են. բայց մենք դեռ միջոցներ չունինք անոնց կարծիքը չափելու: Մեր ունեցածը միայն նամականին է, իսկ գիտէ՞ք ... խելքը գլուխը մարդիկ յաճախ չեն գրեր ...:

Պէտք է լուծել այս հարցը այժմու պայմաններուն մէջ: Ու Խորհրդային Միութիւնը «տէր ու տնօրէն» չունի: Միւս կողմէ, պէտք է չահուէտ դարձնել այս պետական կառոյցը, որ միլիառներ (ռուբլի) կ'արժէ տարեկան, իր «աճարկու» անձնակազմով եւ, որ սնանկութեան սեմին կը գտնուի:

Պետական հարուածը մեզի սորվեցուց, թէ անհրաժեշտ է ստեղծել տեղեկատուութիւնը ապահովող, երաշխաւորող դրութիւն (սիստեմ) մը: Այնքան ատեն որ ելեկտրոնիկ դրութիւնը կախում կ'ունենայ մէկ ու միակ կոճակէ մը, կը բաւէ զայն կոխել ... այլեւս ո՛չ մէկ խօսք: Վտանգը կարելի է ջնջել՝ չէզոքացնելով մենաշնորհը: Պիտի բաժնենք: Ռուսաստանի հեռատեսիլի ընկերութիւնը արդէն բաժնուած է միութենէն (միութենականէն): Ս. Պետերսբուրգի եւ Մոսկուայի հեռատեսիլները արդէն իսկ իրենց անկախ գործառնութիւնները կ'ապահովեն: Եւ մենք պիտի ստեղծենք «երաշխաւոր» դրութիւն մը կեդրոնական հեռատեսիլին համար: Գործի պիտի կոչենք հեղինակութիւն վայելող անձնաւորութիւններ՝ պատրաստ լսելու բոլոր կուսակցութիններու, համախմբումներու տեսակէտները, բոլոր հանրապետութիւններու ձայնը, ճշդելու եւ կշռելու բոլոր պահանջները: Փուչիստները բանտն են, բայց անոնք որոնք զայն (փուչը) նախապատրաստեցին հոգեբանօրէն, դեռ կը շարունակեն աշխատիլ:

Ո՛չ ժողովրդավար եմ, ո՛չ պահպանողական. այլ պարզապէս՝ ողջամիտ անձ մը: Եւ այս ողջմտութիւնը կը յուշէ ինծի ստեղծել «բանավէճի հրապարակ», տարածք:

Կը ներկայացնեմ կղզիացած հեռատեսիլ մը: Ո՛չ մէկ ներկայութիւն արեւմտեան հեռատեսիլի, մեր պաստառներուն վրայ: Խօսքս չարժանկարի ժապաւէններու մասին չէ, այլ՝ տեղեկատուութեան տար մօտեցումի կերպին: Հոսկէ գաղափարը եւրոպական հեռատեսիլի տեղեկատուութեան սփռումի (եւրոպական՝ ուղղակի, թարգմանաբար տեղւոյն վրայ): Հաղորդումներուն ոլորտի բարելաւումը այլ միջոց մըն է նաեւ (լաւագոյն) չէնթարկուելու համար քաղաքական զանազան հոսանքներու առաջնորդներու ճընշումին:

ԺԻՐԱՅՐ

- Փաստագրական տուեալներու համար արժէ կարդալ Կ. Վաչնաձէի գիրքը. - Georgui Vatchnaze «*Les Medias sous Gorbatchev*». Editions de l'Espace européen, 485 pp.

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐԱԲ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Ալ – Հայաթ»ի աշխատակից Ճէլալ Մաշթա, Երեւան գտնուած է վերջերս եւ իր տպաւորութիւնները լոյս տեսած են արաբական օրաթերթին Հոկտեմբեր 30-ի եւ 31-ի թիւերուն մէջ: Ընթացիկէն անդին, այս թղթակցութեան մէջ, լրագրողը, մեզի համար մանաւա՛նդ, կարգ մը հետաքրքրական նկատումներ կ'ընէ: Ստորեւ թարգմանաբար կուտանք յօդուածը, աննշան յապաւումներով:

***

Ան կը գրէ, թէ հայ ժողովուրդը, որուն արմատները կ'երկարին մինչեւ Ուրարտու, մեր օրերէն հինգ հազար տարիներ դէպի ետ, զարմանալիօրէն յաջողած է պահպանել գոյութիւնը իր երկրին, որ այսօր ունի 3,5 միլիոն բնակչութիւն: Կայ նաեւ Սփիւռքը, որուն շուրջ մէկ միլիոնը կայք հաստատած է Ամերիկա, մնացեալն ալ ցրուած ըլլալով Գանատայի, Արեւմտեան Եւրոպայի, Լիբանանի եւ բազում այլ երկիրներու տարածքին, ծայրագոյն Արեւելքէն մինչեւ ծայրագոյն Արեւմուտք:

Արաբ Թղթակիցը կը յիշատակէ դարասկիզբի հայկական կոտորածները, որոնց հետեւանքով հարիւր հազարաւոր Հայեր ստիպուած եղան դաղթել Միջին - Արեւելքի մօտակայ երկիրներ: Այս առընչութեամբ, Հայաստանի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի խորհրդատու՝ Շահէն Գարամանուկեան, որ ընտանեօք Սուրիա ապրած է մինչեւ 1965 ու եղբօրորդին է սուրիական բանակի երբեմնի հրամանատարներէն՝ զօր. Արամ Գարամանուկեանի, դիտել կու տայ, թէ.- «Հայ ժողովուրդը երբեք չի մոռնար Արաբները, որոնք ապաստան տուին իրեն՝ նեղնաժամային իր պահերուն մէջ»:

Սփիւռքահայերու Հայաստան ներգաղթը, որ ծայր տուաւ 40-ական թուականներու վերջերուն, դէմ յանդիման դրաւ զիրենք ա՛յլ տառապանքի մը, որ այս անգամ կու գար ստալինեան վարչակարգի բռնատիրութենէն: Վարչակարգ մը, որ կասկածով կը նայէր «գաղթող թռչուններուն», անոնց մէջ տեսնելով «դրամատիրութեան ախտերուն կուտակումը»:

Այնճարէն ներգաղթած Հայ մը, 70-ամեայ Յակոբ Քիլիմեան, որ Ֆրանսական բանակի կողքին կռուած է Սուրիոյ, Լիբանանի, Լիբիոյ եւ Ալժերիոյ մէջ, արաբ թղթակիցին կը յիշեցնէ, որ ներգաղթող «Պէյրութցիները» հաւաքավայր մը ընտրած էին Երեւանի կեդրոնին մօտակայքը, զոր մկրտած էին «լացի պարտէզ» եւ ուր մէկզմէկու կը պատմէին արտասահմանի իրենց կեանքն ու անցեալը: Թղթակիցը կ'աւելցնէ.- «Այդ պարտէզը այսօր չկայ: Այնտեղ տեղադրուած են Հայաստանի մայրաքաղաքին 2750-ամեակին առիթով պատրաստուած շատրուանները, որոնք «արցունք» կը թափեն ցայսօր, արտայայտելով հայրենադարձներու ուրախութի՞ւնը թէ ցաւը, ոչ ոք գիտէ»:

Ճէլալ Մաշթա այնուհետեւ խօսելով Հայաստանի եւ Սփիւռքի Հայերուն ընդհանուր … մասին, կ'արձագանգէ Ազրպէյճանցիներու մեղադրանքին, որոնք կ'ըսեն թէ արտասահմանի Հայերը զէնք կ'առաքեն Հայաստան: Այս առընչութեամբ սակայն, Շահէն Գարամանուկեան կը հաստատէ, թէ Ղարաբաղի մէջ բախումներու մասնակցող հայ եւ ազերի կողմերը 99% համեմատութեամբ խորհրդային զէնքեր կ'օգտագործեն: Ան կ'աւելցնէ, որ եթէ նոյնիսկ ամերիկեան ինքնաշխատ զէնքեր առաքուին արտասահմանէն, ապա դժուար պիտի ըլլար ապահովել անոնց մթերքը: Շահէն Գարամանուկեան չուզեր հաստատել կամ ժխտել նաեւ Լիբանանէն, Սուրիայէն ու Ֆրանսայէն զինեալներու մասնակցութիւնը Ղարաբաղի մարտերուն: Թէեւ, կը նշէ ան, որ շրջանը այցելած օտարահպատակ հայ լրագրողներէն ոմանք «ինքնապաշտպանութեան նպատակով զէնք վերցուցած կրնան ըլլալ»:

Նախագահ Տէր-Պետրոսեան, որ չափաւոր անձ մըն է, համոզուած է որ Ազերիներու հետ բանակցութիւնները վարչականօրէն Ղարաբաղը կը պահեն Ազրպէջանի մէջ, սակայն կ'երաշխաւորեն տեղւոյն 180 հազար Հայութեան ազգային եւ մշակութային իրաւունքները:

Նախագահական վերջին ընտրութիւններուն, մինչ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ապահովեց ձայներու 83%-ը, հայկական իրաւունքներու պաշտպանութեան ջատագով Դաշնակցութիւն կուսակցութեան թեկնածու Սօս Սարգսեանի բաժին ինկաւ ձայներու միայն 4%-ը: Դիտէրու համաձայն, Դաշնակցութեան պարտութիւնը հետեւանք էր հիմնական երեք պատճառներու.- 70 տարիներու հակահամայնավար պայքարէ ետք, Խորհ. Միութեան մէջ մնալու համար (իմա՝ Հայաստանը) իր գործակցութիւնը համայնավարներու հետ: Երկրորդ՝ Դաշնակցութեան «ընկերվարական» գաղափարախօսութիւնը, որ այսօր խորթ կը հնչէ նոյնիսկ Մոսկուայի մէջ, եւ վերջապէս՝ Ղարաբաղի գծով անոր որդեգրած ծայրայեղ ազգայնական դիրքորոշումը, որ կը մերժէ հարցին միջին լուծում մը բերելու փորձերը: Կայ նաեւ այն պարագան, որ Հ.Յ.Դ. իր հրահանգները կը ստանայ Աթէնքէն, այսինքն՝ դուրսէն:

Դաշնակցութեան եւ Պարոյր Հայրիկեանի գլխաւորած Ազգ. Ինքնորոշում Միաւորման կրած ձախողութիւնը ապացոյցն է Հայաստանի մէջ կատարուող հոգեբանական շրջափոխութեան մը՝ դէպի ներքին տնտեսական վերակառուցում, Խորհ. Միութենէն «հեզասահ» անջատում, ինչպէս նաեւ համակեցութիւն շրջանի երկիրներուն հետ, ներառեալ Թուրքիան, հակառակ գոյութիւն ունեցող պատմական թշնամութեան:

***

Ձիւնազգած Արարատը, որ Հայոց համար դարձած է հեռու - մօտիկ երազի մը՝ բռնագրաւուած հողերու վերատիրացման խորհրդանիշը, այսօր մաս կը կազմէ Թուրքիոյ: Եւ որովհետեւ աւանդութիւնը կը պատմէ, թէ Նոյի Տապանը կանգ առաւ այս լերան վրայ, ապա Հայերը կը ջանան օգտագործել շրջակայ երկիրներու մէջ իրենց ներկայութիւնը՝ «քրիստոնէութիւնը առաջին ընդունող Հայ» կոչելով քաղաքական նոր նաւու մը մէջ:

Արաբ Թղթակիցին խօսակիցներէն մին ալ Տիգրան Հայրապետեանն է, եօթը լեզուներով (հայերէն, արաբերէն, եբրայերէն, պարսկերէն, թրքերէն, անգլերէն եւ ֆրանսերէն) լոյս տեսնող «Հայաստան եւ Միջաւոր Արեւելք» նորատիպ թերթին խմբագիրը: Ան կը խօսի Խորհ. Միութեան մէջ կատարուող փոփոխութեանց մասին, ու կ'ակնարկէ ծրագրի մը, որ տարօրինակ կը թուի.- Երեւանը վերածել Միջին արեւելեան Հելսինքիի մը, խաղաղութեան մնայուն կեդրոն մը դարձնելով զայն: Իր այս գաղափարը հիմնաւորելու համար ան կ'ըսէ, թէ Հայաստան քրիստոնեայ երկիր մըն է ու չէզոք դիրք կրնայ գրաւել կողմերուն միջեւ (արաբ - հրեայ): Ան կ'աւելցնէ թէ անկախ Հայաստանը գերհզօր ուժ մը չէ, իր պայմանները չի պարտադրեր ոչ ոքի եւ ուրիշներու հաշւոյն՝ սեփական շահերու հետամուտ չի կրնար ըլլալ: Ինչպէս Տաւիտ, Իսրայէլի վարչապետին տեղակալը, որ վերջերս Հայաստան այցելած էր, հետաքրքրութիւն ցուցաբերեց Միջ. Արեւելքի խաղաղութեան հոլովոյթին մէջ միջնորդի դեր ստանձնելու Հայաստանի փափաքին նկատմամբ: «Հայաստան եւ Միջաւոր Արեւելք» թերթին աշխատակիցները կը շեշտեն մշակութային ու մարդկային գործօններու կարեւորութիւնը ու կ'ըսեն, թէ Գուրանի հայերէն առաջին թարգմանութիւնը կամ շրջանի ժողովուրդներուն փոխադարձ ծանօթա-

ցումը մէկումէկու քաղաքակրթութեան՝ կրնայ հիմնաքարը ըլլալ ցանկալի երբե-հասկացողութեան։

Ճէլալ Մաշթա այնուհետեւ յիշելէ ետք, թէ Շահէն Գարամանուկեան ողջունած է հայ-արաբական արդիւնաբերական միացեալ ծրագիրներու գաղափարը, կը նշէ, որ հայկական խորհրդարանական խմբակ մը Պէյրութ այցելած էր վերջերս եւ տեսակցութիւն մը ունեցած՝ Լիբանանի Խորհրդարանի Նախագահ Հիւսէյն Հիւսէյնիի հետ։

Երեւանի մէջ լոյս տեսնող «Ազգ» թերթին խմբագիրը՝ Յակոբ Աւետիքեան ցաւով կը յայտնէ, որ արաբական երկիրները տակաւին համարձակութիւն չեն ունեցած անմիջական կապեր հաստատելու խորհ. Հանրապետութեանց հետ, հաւանաբար յուզելով «անհանդստութիւն» պատճառել Մոսկուայի, հակառակ անոր՝ որ Օգոստոսի փուչը գործնականօրէն ջլատեց կեդրոնին դերը։ Աւետիքեան կը յայտնէ, թէ Ռուսաստանէն դէպի արաբական երկիրներ երկարող երկաթուղագիծ մը, որ պիտի անցնի Հայաստանէն ու Թուրքիայէն, կրնայ տնտեսական յարաբերութիւններու կարեւոր կամուրջ մը դառնալ՝ ընդմէջ խորհրդային նախկին Հանրապետութեանց եւ Միջին Արեւելքի։

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը, որ հրատարակիչն է «Ազգ» թերթին, չէ գոհացած սոսկ ապագայ ծրագիրներ առաջարկելով, այլ Լիբանանի իր կեդրոնին հետ գործակցաբար՝ արաբական երկիրներու հետ տնտեսական կապերու զրասենեակ մըն ալ հիմնած է։

«Հակառակ Ղարաբաղի համար Ադրբեջանի հետ շարունակուող բախումներուն, Հայաստան կը մնայ համեմատական կայունութեան ովասիս մը խորհ. Միութեան մէջ, շնորհիւ իր միաձոյլ ազգաբնակչութեան (88%-ը Հայեր են, մինչ Ղազախստանի մէջ Ղազախներու թիւը 50%-ի չի հասնիր)» կը գրէ թերթը, անմիջապէս ակնարկելու համար Շ. Գարամանուկեանի այն հաստատումին, թէ նոր կառավարութեան անդամները պիտի ընտրուին համաձայն իրենց ձեռնհասութեան, առանց նկատի առնելու անոնց քաղաքական պատկանելիութիւնը։ Արդէն, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան «Հայք» թերթին տուած իր վերջին հարցազրոյցին մէջ կը յայտնէր, թէ կը մտածէ Սփիւռքէն Հայեր ներառնել կառավարութեան մէջ, ինչ որ իրականութիւն դարձաւ ամերիկահպատակ Րաֆֆի Յովհաննիսեանի արտաքին նախարար նշանակումով։ Անոր կարծիքով, այս քայլը կ՚ամրապնդէ «Սփիւռքի ներկայութիւնը Հայաստանի մէջ եւ չի սահմանափակեր զայն՝ հեռուէն ներկայացուած խրատներով կամ ծրագիրներով»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— («Ցառաջ»).-

Հայ կաթողիկէ համայնքը Մարսէյլի եւ շրջակայքի, ամէն տարի Հոկտեմբերի վերջին Կիրակին, հաւատարմութեամբ, ջերմեռանդութեամբ եւ մասնաւոր շուքով կը կատարէ ուխտագնացութիւն մը «Նոթր Տամ Տը Լա Կարտ»ի սրբազան Աստուածամօր։ Այս տարի, 61-րդ անգամ ըլլալով, Հոկտեմբեր 27-ին, հոծ բազմութիւն մը, շատեր ոտքի վրայ, եւ նաեւ ոչ Հայեր, ամբողջովին լեցուցած էին Մայր տաճարը։ Բազմութիւն մը եկած վերանորոգելու իր ուխտը, պահելու գեղեցիկ աւանդութիւն մը եւ Հայերուն ու Մարսէյլ քաղաքի միջեւ ամրապնդելու պարտուոր կապերը։

Ժամը 10-ին թափորով Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէյեան՝ ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ համայնքին, առընթերակից ունենալով Գրիգոր Վարդապետ Միքայէլեան եւ սարկաւագներով, բարձրացաւ Խորան մատուցանելու հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագը։ Պատարագը մեկնաբանեց Սուրբ Աստուածածին Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը գլխաւորութեամբ Քոյր Արտեմիս Աչըգեանի եւ Քոյր Մառըլէն Տատրղեանի։

Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէյեան իր քարոզով հիւսեց փառքը Աստուածամօր։ Հայ ժողովուրդը հինէն ի վեր յատուկ պաշտամունք մը ունեցած է Աստուածամօր հանդէպ, ըսաւ վարդապետը, եւ փաստահած անոր պաշտպանութեան։ Ասոր ապացոյցը կուտան Հայ Եկեղեցւոյ Հայրապետներու Աստուածամօր նուիրուած աղօթքները, հայ ժողովուրդի կառուցած տաճարները եւ այն հարուստ գրականութիւնը որ կը կազմէ հայ հոգիին եւ մտաքին արտայայտութիւնը։ Եւ որպէս օրինակ, մէջբերում մը բրաւ Գրիգոր Նարեկացիի աղօթքի մատեանէն։ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէյեան յայտարարեց որ եթէ այսօր հայ ժողովուրդը, 70 տարիներու ճնշումէն ետք, կրցաւ իր ազատութեան եւ անկախութեան ճանապարհը բռնել, ատոր մէջ կայ նաեւ Աստուածամօր բարեխօսութիւնը, ու աւելցուց՝ այսպէս ապաւինելով Աստուածամօր պէտք է տոկանք, դիմագրաւենք մեր պատմութեան նոր էջը, յաղթահարենք այսօրուան դժուարութիւնները եւ պատրաստենք լուսաւոր ապագայ մը։ Պատարագիչ վարդապետը իր պատրաստուած եւ օրուան պատշաճ իմաստալից քարոզը վերջացուց կոչ ընելով ուխտաւոր ժողովուրդին աղօթել եկեղեցականի նոր կոչումներու յայտնաբերութեան համար, որոնց այնքան պէտքը ունի այսօր Հայաստանը որ կ՚ապրի կրօնական զարթնումը եւ որպէսզի երբեք չդադրին Աստուածամօր բարձրացող աղօթքները։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԽԱՉԸ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻՆ

Նամակ — Թիւ 363

Պատուարժան
Շրջանային Վարչութիւն՝
Հ.Օ.Մ.-ի Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի
Փարիզ

Սիրելի ընկերուհիներ,

Լ.Օ.Խ.-ի Շրջանային Վարչութիւնս առաջին առիթով կ՚ողջունէ ձեր նախաձեռնութիւնը հայրենիքի մէջ եւ առ այդ կը մաղթէ յաջողութիւն ձեր աշխատանքներուն։

Առնենք ստացանք ձեր ուղարկած օժանդակութիւնը, յատկացուելու՝ լիբանանահայ կարիքաւոր երախաներու։

Ձեր փոխանցած 47.100 ֆրանսական ֆրանքը, գլխաւորաբար յատկացուեցաւ կարիքաւոր աշակերտներու կրթանպաստի եւ գրենականի իմաստով կարիքներու։ Օգտուեցան շուրջ 13 աշակերտներ։

Վերոյիշեալ գումարէն մաս մըն ալ գործածուեցաւ Լ.Օ.Խ.-ի խաղավայրի կապուած գործունէութեան։ Այս խաղավայրը կը գործէ ամրան, ուր աշակերտներ, փոխանակ փողոցներ մնալու եւ յոռի սովորութիւններ ընկալելու, կը մեկտեղուին հոն, յատուկ կարգադրութեամբ։ Երախաներ (6-էն 12 տարեկան) հոն կը յաճախեն օրական չորս ժամ, որոշ ժամանակացոյցով, կը զբաղին ձեռային աշխատանքներով, դաստիարակչական խաղերով եւ զանազան գործնական գիտելիքներու ընկալումով։

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԼԱՏՎԻԱ ԵՒ ԷՍՏՈՆԻԱ

Էսթոնիոյ Խորհրդարանը օրինագիծ մը քուէարկած է որ էստոնական քաղաքացիութիւն կուտայ բնակչութեան լայն բաժնի մը որ ծագումով էստոնացի չէ։ Այս ձեւով, բնակչութեան աւելի քան 39%-ը կը ձուլուի, ինչ որ պէտք է հանդարտեցնէ ռուս փոքրամասնութիւնը։ Արդարեւ, կը բաւէ որ փաստեն թէ երկու տարիէն աւելի է որ հոն կ՚ապրին, որպէսզի էստոնացի դառնան։ Լատվիան տարբեր որոշում տալու մտադիր է։ Բնակչութեան 48%-էն աւելին լատվիական քաղաքացիութիւն չունի եւ Խորհրդարանը տրամադիր չի թուիր շնորհելու, ինչ որ կ՚անդամալուծէ երկրին քաղաքական կեանքը։

**

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԷՆԷՆ ՍՈՒՂ ՔԱՂԱՔԸ՝ ԹՈՔԻՕ

Թոքիօ աշխարհի այն քաղաքն է, ուր ապրուստը ամէնէն սուղն է, ըստ տնտեսական կարգաւորման Գործակալութեան 1991-ի գիներուն վերաբերող տեղեկագրին։ Բաղդատմամբ Նիւ-Եորքի եւ Համպուրկի տարբերութիւնները 32 և 24% են։ Տեղեկագրին մէջ կը բաղդատուին հինգ քաղաքներու՝ Նիւ-Եորք, Համպուրկ, Փարիզ, Լոնտոն, Թոքիօ 29 ապրանքներ, գրեթէ բոլորն ալ ուտեստեղէնի հետ կապ ունեցող եւ բարձրագոյն գիները Թոքիոյի գիներն են, մանաւանդ բրինձը եւ կաթը, որ այլ վայրերէ երկու անգամ աւելի սուղ է։

LIVRES REÇUS

CHACUN PLEURE SON GARABED

suivi de

UN DROLE DE VENT SOUS LA TERRE

VAROUJEAN

Actes Sud - Papiers, 1991.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՊԱՖՐԱ

Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Եսայի Քահանայ Քէօսէեան.- Ծնած 1878 Սեպտեմբեր 8-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոս Յովակիմեանէ, 1813 Յուլիս 28-ին, աշխարհական անուամբ Եղիազար Գալֆայեան։

Բանի խոլամացնելով՝ փաթթոց կը կապեն գլխուն եւ կը խառնեն զաղթականներու հասանքին։ Տ. Եսայի աքսորի ճամբուն վրա՛յ ալ նշաւակ կը դառնայ Թուրքերու՝ որոնք իր մօրուքը կը փետտեն, եղունգները կ՚աքցանեն եւ կը նահատակեն անլուր տանջանքներով։

Թադէոս Քահանայ Տէրտէրեան.- Ծնած 1880 Նոյեմբեր 4-ին, օծակից եւ բախտակից Տ. Եսայի Քէօսէեանի։

Հմայեակ Քահանայ Պախթիարեան.- Նախապէս կը քահանայագործէր Ինճոլու։ Աղէտի տարին մայրաքաղաք գտնուելով՝ զերծ կը մնայ տարագրութենէ, անմխիթար սուգն իրեն բաժին մնալով, վասնզի իր մանկամարդ եւ գեղանի երիցուհին մինչեւ Սուրուճ իր Գողգոթան կը շարունակէ եւ հոն սովամահ կը կորսուի, մինչ չորս պզտիկներ կը կանխեն իրենց մօր մահը՝ տարագրութեան ճամբուն վրայ, ըստ վկայութեան Տիկին Սանդուխտի։ Տ. Հմայեակ Գարթալ է այժմ(*)։

Աւետարանական Հայոց հովիւն էր Պատուելի Արմենակ Տալգըրանեան, 48 տարու։ Կը նահատակուի Մալաթիոյ Հասան Չէլէպի գիւղը, բազմաթիւ աշխարհականներու հետ։ Երիցուհին (զոր «բամբիշ» կը կոչէին տեղացիք), վկայակից է իր ամուսնոյն. իսկ երկու զաւակները՝ վերապրող ի Մալաթիա։

ԹԷՐՄԷ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Չարշամպայի արեւելակողմը՝ 3 ժամ հեռու գիւղաքաղաք։ Ըստ աւանդութեան՝ երբեմնի ոստան Ամազոն Թագուհիներու, ինչ որ մասամբ կը հաստատուի՝ երեւան հանուած հնութիւններով։

Թէրմէի հայ բնակչութիւնը, շրջակայ գիւղերը միասին հաշուելով 490 տուն էր (2430 հոգի), որ բախտակից եղաւ այլ քաղաքաց ազգակիցներու։ Եկեղեցին Սուրբ Համբարձում՝ ուր կը պաշտօնավարէր Ցանատ Քահանայ Ապիանըրեան, 1908-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ։ Տարագրութեան մէջ անհետ։

Թէրմէի շուրջ կային խել մը հայաբնակ գիւղեր՝ որոնցմէ գլխաւորներն են հետեւեալք՝ իրենց երէցներով.

1. - Գօճամանի Պաշը կամ Գարաճալը 130 տուն, Եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Դանիէլ Քահանայ Վառելեան, 1889-ին ձեռնադրուած Արմաշ՝ Եղիշէ Եպիսկոպոս Դուրեանէ։ Իր անհետացման պարագաները մեզ անծանօթ։

Զարեհ Քահանայ Զէյթունեան.- Տարագրութեան մէջ անհետ։

Ղուկաս Քահանայ Գարակէօզեան, 1903-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ։ Բախտակից Տ. Զարեհ Զէյթունեանի։ Կը հովուէր նաեւ՝

2. - Հօյլան մերձակայ գիւղի ժողովուրդը։

Վահան Քահանայ Էշճեան.- Տարագրութեան մէջ անհետ։

3. - Էօլիւմ Տաղը կամ Ալէմ Տաղը 115 տուն, Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գրիգորիս Քահանայ Փարթալեան, օծակից Տ. Դանիէլ Վառելեանի։ Տարագրութեան մէջ անհետ։ Կը հովուէր նաեւ

4. - Անպար Թէփէ մերձակայ գիւղին ժողովուրդը։

Մովսէս Քահանայ Քէօսէեան, 1886-ին ձեռնադրուած Շապին Գարահիսար՝ Արբահամ Եպիսկոպոս Պիլպիլեանէ։ Բախտակից Տ. Գրիգորիս Փարթալեանի։

Նշան Քահանայ Մելիտոնեան, 1873-ին ձեռնադրուած Սեբաստիա՝ Կարապետ Եպիսկոպոսէ։ Տարագրութեան մէջ անհետ։

5. - Սուլունա 40 տուն, Եկեղեցին Ս. Խաչ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յովհաննէս Քահանայ Փափազեան, 1903-ին ձեռնադրուած Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ։ Իր անհետացման պարագաները՝ մեզ անծանօթ։

Փիլիպպոս Քահանայ Բարթողեան.- Տարագրութեան մէջ անհետ։

ԻՒՆԻԱ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Ճանիկի առաջնորդութեան ներքեւ, Տըրապիզոնի ծովեզերեայ քաղաքներէն մին, անկէ 13 ժամ հեռու՝ չորեմաւով։ Կը կոչուի նաեւ Իւնիէ. ունի հնաւուրց բերդ մը արեւմտեան հարաւակողմը՝ երկու ժամ հեռու։ Թուրք, Յոյն եւ Հայ խառն բնակիչները բաժնուած են 10 առանձին թաղերու։ Հայերը 80 տուն, իսկ շրջակայ գիւղերու ժողովուրդը միասին հաշուելով՝ 1180 տուն (7700 հոգի), բոլորն ալ բռնագաղթի բռնութիւնները ճաշակելէ վերջ ոճացած։ Երկնեռ կարաւանը ճամբայ ելած է դէպի Եղոկիա - Գանկալ՝ ուր այրերը զատուելով՝ սպաննուած։ Յիշենք տեղւոյն առեւտրական զոհերէն՝ Գրիգոր եւ Մինաս Գարագաշեան, Թադէոս Խօքիւզեան, Բարսեղ եւ Յարութիւն Բարսեղեան (Հրեայ վաճառական Եխասքիլ Ղավրիէլ օղլու, հիմա Պոլիս հաստատուած, դառնութեամբ պատմեց մեզ՝ յանկարծակի տեղահան եղող «զաւուկի պէյ» ժողովրդեան քաշածները, ոտնկաններու անգթութեանց երեւէն)։

(*) Հեղինակին կողմէ յետոյ մատիտով աւելցուած. Այժմ՝ Ծայրագոյն Վարդապետ. Ա. Գ.։

(Շար. 321)

(Շար.՝ Ա. էջէն)

յատանի Արդարադատութեան նախարարութեան կողմէ ու իբրեւ հիմնական առաքելութիւն՝ կը դառնայ մեր արմատներուն, էութեան, մշակոյթի, գիտութեան եւ պատմութեան տարածումն ու ծանօթացումը: Այս առընչութեամբ, հաղորդումներու շարքեր պատկերասփռուած են Հայաստանի հեռատեսիլէն:

⁂

ԿՂՄԻՆՏՐԻ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄ

Նախարարաց Խորհուրդի Հոկտեմբեր 31-ի նիստին որոշուած է Հայաստանի մէջ հիմնել կղմինտրի գործարան մը: Այս նպատակին իրականացման համար կը տրամադրուի 2,8 միլիոն տոլար, անհրաժեշտ սարքաւորումները կը գնուին Իտալիայէն: Ըստ նախատեսումներու, գործարանը տարեկան պիտի արտադրէ 400 հազար քառակուսի մեթր կղմինտր եւ ապահովէ Հայաստանի պահանջքին 50%-ը:

Ա Յ Ց՝ ՓԷՌ - ԼԱՇԷԶ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւն

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 11-ին կ'ոգեկոչուի Զինադադարի 73-րդ տարելիցը:

Ժամը 15-ին այց Անդրանիկի եւ Նահատակաց շիրիմներուն:

Ժամը 16-ին հայկական դամբարանին առջեւ պաշտօնական զինուորական արարողութիւն եւ հայկական քայլերգ:

Մուտքը Փէռ - Լաշէզի կամակեթայի դռնէն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Օլէմփ Միւզիքեանի (ծնեալ՝ Կատայեան) մահուան առթիւ (21 - 10 - 91) Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր զաւակներուն՝ Տէր եւ Տիկին Ռօպէր Փիլիճեանի, Տէր եւ Տէր եւ Տիկին Ժաք Փիլիճեանի եւ Միւզիքեան ընտանիքի:

⁂

Նոյնպէս Վաղարշակ Տէր - Վարդանեանի մահուան առիթով, Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր զաւակներուն՝ Տէր եւ Տիկին Վարուժան Տէր - Վարդանեանի, Տէր եւ Տիկին Կի Տը Լիւքայի, Օր. Ալիս Տէր - Վարդանեանի եւ Տէր - Վարդանեան ընտանիքին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ծնողքին՝ Ստեփան եւ Գայեանէ Թիրեաքեանի յիշատակին, տոքթ. Սեդա Թիրեաքեան կը նուիրէ 1000 Ֆր. Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան, 1000 Ֆր. Ս. Մեսրոպ Կրթարանին, 1000 Ֆր Հ.Յ.Դ. Ալֆորվիլի խումբին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն), 1000 Ֆր. Մալթայի Միաբանութեան եւ 1000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

⁂

Տիկին Մարիամ Տակառեանի մահուան քառասունքին առթիւ, Նոյեմի Յարութիւնեան (Սօ) 500 Ֆր. կը նուիրէ Պանեէօյ - Քաշանի Միօրեայ դպրոցին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

ՊԱՏԱՐԱԳ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Նոյեմբեր 10, առաւօտեան ժամը 10-ին, Ս. Թէօտորոս մատրան մէջ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տէսինի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ օգնական հովիւ՝

ՂԵՒՈՆԴ ՔԱՀԱՆԱՅ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնը կը կատարէ տեղւոյն դպրաց դասը:

DINER-DANSANT

ASSOCIATION CULTURELLE
NAREG D'ENGHIEN

Diner dansant organisé au profit de ses élèves

le Samedi 9 Novembre à partir de 20 h.

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains (Face au Casino)

La soirée sera animée par
Marten Yorgantz
et son orchestre.

Venez nombreux pour nous apporter votre soutien et passer avec nous une soirée arménienne.

Veuillez réserver vos places en téléphonant au :

48. 41. 49. 37 ou 34. 17. 29. 26.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակահանութեան խաղ մը «լօթօ» Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, ժամը 3-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Շրջանի բոլոր հայութիւնը սիրով հրաւիրուած է:

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ Թ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փօն տը Շէրի Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 10-ին, եկեղեցւոյ օծման Թ. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց՝ Նշանի եւ Ֆիլօրի, նաեւ Պահատուրեան, Պաթմագեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ճընկըտըրեանի, Գարակեավուրեանի, Մելքոնեանի, Մուկհամեանի, Սանթուլլոյի, Զիղոէմեանի, Զիլինկիրեանի, Թիլպեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպագեանի, Պաթմագեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Աղէկեան-Պագըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրենեանի, Մուրատեանի, Սօմունճեանի եւ Արտաշէս Մուրատեանի գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան -Ճիպրայէլ Պահատուրեան- սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ: Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ Պ. Արիս Խաչատուրեանի:

Հեռաձայն.- 78. 32. 18. 51:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

Մարսէյլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 10.30-ին:

Պատարագէն յետոյ, ժամը 12.30-ին ողջերթի ընտանեկան ճաշ մը տեղի կ'ունենայ ժողովրդապետութեան սրահին մէջ, ի պատիւ՝

ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԵՅԵԱՆԻ

մեր ժողովրդապետին, որ, Սեպտեմբեր 14-ին Յունաստանի Կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ նշանակուած է:

CENTRE CULTUREL
et
CHORALE SAHAK - MESROP

Samedi 16 Novembre de 22 h à l'aube

Dans les Salons de Vaufreges

229, avenue Léon Lachamp
— Route de Cassis —

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
MARTEN YORGANTZ
accompagné par son orchestre

Animation disco

Réservations :

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 10-ին, Կաթողիկոսական պատուիրակի նոր փոխանորդ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ

իր պաշտօնին հաստատման առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց

Սիրով կը հրաւիրուին եկեղեցիներուն, միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ՝ մեր գաղութի հաւատացեալ ժողովուրդը՝ խուռներամ ներկայ գտնուելու եւ մեծարելու օրուան կրօնական հանդիսութիւնները:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ընտանեկան ճաշը Սէն - Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահին մէջ Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 20-ին:

Սիրով կը հրաւիրուին Լիոնի եւ շրջանի բոլոր խաչուհիները եւ հայրենակիցները:

Հասոյթը՝ ի նպաստ Սէն - Մօրիսի միօրեայ դպրոցին:

Գեղարուեստական բաժնի կը մասնակցի Տիւֆ - Ժոֆի: Ճաշագին 130 Ֆր., իսկ մինչեւ 10 տարեկան պզտիկներուն 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար Հեռաձայնել՝

Ճելոեան. - 78 - 55 - 09 - 28
Փաշանեան. - 78 - 55 - 09 - 73

— ՃԱՇ —

Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը հաւատարիմ իր դպրոցաշէն ծրագրին, կը կազմակերպէ ճաշ մը ի նպաստ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին, նախակրթարանի առաջին դասարանին բացման առթիւ:

Ճաշը տեղի պիտի ունենայ Էյֆէլ աշտարակի դիմաց - Կրէկուար ճաշարանի մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 13-էն մինչեւ 20:

Հեռաձայնել.-
30. 21. 15. 15 (Bureau)
30. 21. 25. 03 (Bureau)
48. 93. 79. 34 (Domicile)

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
DE MARSEILLE
12 - 14, rue St.-Bazile — 13001 Marseille
SECTION JEUNES

organise
avec
le concours de «Barbarac» Glacier
à St. Tropez

Grande Soirée Arménienne

le Samedi 9 Novembre à partir de 22 h 30

Animation :
Disc Jockey SOUREN de Paris

Entrée : 100 F. (1 consommation gratuite)

tenue correcte exigée

Réservations :

91. 40. 31. 13 ou 91. 89. 51. 08

'LES HERISSONS'
Vous vous en souvenez?

Ils seront parmi nous avec leur quartette : «LES HERISSONS»

Pour la deuxième fois à Paris LE THEATRE KISSANI invite «LES HERISSONS» d'Arménie avec 3 nouveaux spectacles :

un spectacle de music-hall

«VOZNI SHOW»

les 14, 15, 16 Novembre à 20 h 30 et le 17 Novembre à 18 h.

un spectacle de comédie musicale

«IL ETAIT UNE FOIS... EN ARMENIE»

les 21, 22, 23 Novembre à 20 h 30 et le 24 Novembre à 18 h.

Une seule adresse : THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris

Pour tous renseignements et réservations : 46. 44. 85. 30.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8
VENDREDI
8 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.664
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
67e ANNEE — № 17.664

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՓՈՒՇԵՐԸ ՎԱՐԴ ՌՈՒՆՈ՞Ն

«Միլլիյէթ»ի յաջորդական հրապարակումները կրկին հայութեան օրակարգին բերին հայեւթուրք յարաբերութիւնները: Տեսանելի մեկնակէտը Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահին թրքական հեռատեսիլին տուած հարցազրոյցն է:

Հայաստանի կացութեան հեռուէն ականջալուր մէկուն իսկ անհրաժեշտ չէ փաստերու տուփար թղթածրար մը, այս յարաբերութիւններուն կարեւորութիւնը ըմբռնելու համար: Անիկա սակայն չի նշանակեր ու պէտք չէ նշանակէ թէ երկկողմանի յարաբերութիւններուն նոր շրջանը կը մեկնի միայն Հայաստանի տկարութենէն:

Այո՛, Հայաստանի մէջ ստեղծուած կացութիւնը կենսական բնոյթ տուած է նոր կարելիութիւններու որոնումին: Ու հոս, այլընտրանքներու պերճանք մը ունենալէ շատ հեռու ենք: Նոյնիսկ ծայրայեղօրէն ժլատ է ժամանակը: Սփիւռքի անկատար ու արեւմուտքի քմահաճ օժանդակութեան ոչ միշտ նպատակայարմար գործածութենէն ետք անհրաժեշտ է նոր լծակներ ճարել ու նպաստի մակարդակէն ազգային քաղաքականութեան մակարդակին հասցնել դուրսէն գալիքը, պարտ ու պահանջքի անժամանցելի թեւերուն նկատառումով:

Այսօր այնպէս կը թուի որ հայեւթուրք յարաբերութիւններու նոր փուլին սկիզբին կատարուածը այս տրամաբանութենէն կը մեկնի: Երկու երկիրներու փոխադարձ կապը խնդրոյ առարկայ է, անշուշտ, հիմնուած՝ փոխադարձ շահերու, ակնկալութիւններու վրայ:

Հայաստանի համար աւելի քան ստիպողականը տնտեսական կարգադրութիւններն են: Կացութիւնը կրնայ անհրաժեշտ դարձնել նոյնիսկ ամէնէն ընթացիկ նիւթերու ներածումը: Ասոնց հետ, բաւական հեռուէն կրնան յայտնուիլ ուղղակի քաղաքական խնդիրներ որոնք մինչեւ երէկ Թուրքիոյ հանդէպ մեր կեցուածքին ողնածուծը կը կազմէին: Հայաստանի ղեկավարութիւնը ակնարկած է մէկ - երկու անգամ յետագայ կարելիութիւններու հաւանականութեան, այն թելադրանքը տալով որ այսօրուան տնտեսական կապը որ տարր հալեցնելու առաջին քայլ պիտի ըլլայ, կրնայ օր մը յանգիլ քաղաքական խնդիրներու կարգադրութեան ալ. կամ գոնէ դիւրացնել զանոնք:

Իսկ Թուրքիա որ Հայաստանը թրքական արտադրութեան շուկայ մը նկատելու դիրքին մէջ կը ներկայացնէ ինքզինք որպէս կողմ, պարզ է որ խորքին մէջ աւելի մօտէն նկատի ունի քաղաքական գործօնը: Զինքը միայն պիտի հետաքրքրէ Հայաստանի հետ քիչ - շատ բնականոն յարաբերութիւն հաստատած Թուրքիոյ մը պատկերը, միջազգային քաղաքականութեան բեմին վրայ: Որպէս ծրագիր Թուրքիոյ կողմէ ներկայացուածը արդէն այս մտահոգութիւնը կը շեշտէ. Երեւանի մէջ հիւպատոսարան ու Ազրպէյճանի հաւանական դժգոհութեան գրեթէ անտեսումը:

Յարաբերութիւններու այս պատկերով Հայաստանի պարտի էջին մէջ կ'արձանագրուին հետեւեալ կէտերը. հայկական Պետութեան կողմէ Թուրքիոյ տրուած երաշխիքը հողային պահանջքի բացակայութեան մասին, որ բնականօրէն միակ նկատառելի դիրքորոշումը պիտի ըլլայ -ի հարկին ոչ միայն Թուրքիոյ համար-, ընդհանուր առմամբ հակադիր Սփիւռքի մը քով: Այս կեցուածքը առնուազն պիտի օգնէ որ Թուրքիոյ առջեւ քրտական, մարդկային իրաւանց ու Կիպրոսի հարցերով փակուած արեւմուտքի դռնէն կղպանք մը վերցուի: Իսկ Թուրքիա քաղաքական ներկայի մեր միակ ակնկալութիւնը որ կ'ըսուի թէ արտայայտուած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ – Ղարաբաղի հարցին միջնորդութիւն–, վարպետօրէն կը ձգէ անորոշ ապագայի մը, իբրեւ թէ քաղաքական հաշիւներով. մինչդեռ յստակ է զայն հայկական հարցէն իր անպարտութեան նախապայմանին կապելու տրամադրութիւնը: «Ղարաբաղի հարցին մէջ աւելի համոզիչ միջնորդութիւն կրնայ կատարել Թուրքիա մը որ Հայերու հետ տնտեսական յարաբերութիւն հաստատած է» կ'ըսէ Թուրք Արտաքին նախարարութիւնը:

Այս մասին – ինչպէս յաճախ – կը լռեն հայաստանեան աղբիւրները, Սփիւռքահայը ձգելով թրքական տեղեկատուութեան լուսարձանութեան: Ու չենք գիտեր թէ ինչ կ'ըլլան այս խմորումին ընկալումի պարագաները Հայաստանի մէջ: Գոնէ Սփիւռքի տեսանկիւնէն այսքան սուղ վճարելի առեւտուրի մը մասին ի՞նչ է օրինակ, կեցուածքը Հայաստանի նոր նշանակուած Արտաքին նախարարին որ ընփիւռքցի մըն է ու Թուրքիոյ բարեկամ Ամերիկայի քաղաքացին:

Անկարելի պէտք չէ ըլլայ այսքան մը բացատրութիւն դեղչել Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու մեզի վիճակած հաշուեցոյցէն:

Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՅ. 7-ԻՆ ԴԵՌ ԿԱԶ ՉԿԱՐ

ԾԱՆՐ ՕՐԵՐ

Նոյեմբեր 6-ի իրիկունը եւ Նոյեմբեր 7-ի առաւօտուն, Երեւանէն մեր առած տեղեկութիւնները որեւէ բարելաւում չէին մատնանշեր, դժբախտաբար: Նոյեմբեր 6-ին, Չորեքշաբթի, երկրորդ օրն ըլլալով, կազ չկար եւ իրիկուան դէմ Երեւանցիներ փողոց իջած խարոյկներ կը վառէին ջուր տաքցնելու եւ պատառ մը տաք թէյ խմելու համար...: Այս ողբերգութեան կողքին, կայ նաեւ միւսը՝ բազմաթիւ թաղեր ելեկտրականութենէ ալ զրկուած են:

Նոյն օրը, Նոյեմբեր 6, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան վերադարձած էր Մոսկուայէն, ուր ամբողջ կացութիւնը պարզած էր վարչապետ Սիլաեւի, բայց Հինգշաբթի, Նոյ. 7-ի առաւօտը (Երեւանի ժամով՝ 10-ին) Բաքու չէր բացած տակաւին կազամուղը: Ժողովուրդը շատ խուճապահար չէ, բայց և այնպէս կացութիւնը շատ ծանր է, հացն ալ շատ դժուար եւ քիչ կը գտնուի ու ձմրան մերձաւոր ժամանումը մղձաւանջ դարձած է ու ճակատագրական բնոյթ առած ժողովուրդի մը համար, որ անհանդուրժելիին կը տոկայ...:

«Մոնտ» քանի մը տողով կ'արձագանգէր Ա. Ֆ. Փ.-ի մէկ հեռագրին, ուր կը հաղորդուէր թէ Հայաստան շրջափակման տակ է, կազամուղն ալ փակուած է, Ազրպէյճան զօրք կը համախմբէ սահմաններուն վրայ եւ թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կոչ ըրած էր տնտեսական պայմանագիրը ստորագրողներուն, որպէսզի «քաղաքական եւ տնտեսական պատժամիջոցներ ձեռք առնեն Ազրպէյճանի դէմ»:

- Նոյեմբեր 7-ի «Ալ - Հայաթ» օրաթերթին մէջ, Մոսկուայի իր թղթակիցը բաւական լայն տեղեկութիւններ կուտայ կազի դադրեցման այս պատմութեան կապակցութեամբ: «Կազի պատերազմը սկը-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Մ. Ալի Պիրանտ թրքական հեռատեսիլին ու մամուլին այն անունն է որ գրեթէ իր վրայ կեդրոնացուցած է Հայաստանի ղեկավարութեան հետ հանդիպումներու, հարցազրոյցներու մենաշնորհը: Ինք էր որ Հոկ. 21-ին տեսակցութիւն ունեցաւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հետ թրքական հեռատեսիլին համար: Տեսագրութիւնը տրուեցաւ թրքական հեռատեսիլէն Նոյեմբեր 4-ի յայտագրով. իսկ Նոյեմբեր 6 թուակիր «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ Մ. Ալի Պիրանտ վերոյիշեալ խորագրով կը գրէ հայեւթուրք յարաբերութիւններուն մասին:

**

Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանը մտիկ ըրէք «32-րդ Օր» յայտագրով. իրապաշտ մօտեցում մը կը ցուցաբերէ. ոչ անկարելի գործերու կը ձեռնարկէ, ոչ ալ ամպերու վրայ է: Իր հաշիւները ըրած ու երբ տեսած է որ հաշուեցոյցը Թուրքիոյ հետ տնտեսական յարաբերութիւններու պահանջքը հարկաւոր կը դարձնէ, այդ ուղղութեամբ շարժման անցած է: Շահերու աշխարհ...:

Հայաստանի շահերը

Տէր-Պետրոսեան Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններէ հետեւեալ շահերը կ'ակնկալէ.

ա) Տնտեսական. - պիտի դիւրանայ եւրոպական շուկաներ հասնելու գործը: Նոյնպէս, Եւրոպայէն եկած ապրանքն ու սպասարկութիւններն ալ Երեւան պիտի հասնին առանց Մոսկուայէն անցնելու պարտաւորութեան:

– Թուրքիոյ հետ ստորագրելի սահմանային առեւտուրի համաձայնագիր մը Հայաստանի առօրեայ բազմաթիւ պահանջքներուն գոհացում պիտի տայ:

բ) Քաղաքական. - Թուրքիոյ հետ կարգաւորուած յարաբերութիւններ դրական ներգործութիւն պիտի ունենան նաեւ Ազրպէյճանի ու Վրաստանի հետ Հայաստանի յարաբերութիւններուն, որոնց հետ ան լուրջ հարցեր ունի: Միջին Ասիոյ միւս Հանրապետութիւններուն հետ շփումներն ալ պիտի դիւրանան:

Հայաստան մը որ որոշ չափով կարգի դրած է Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները, թէ՛ պիտի կրնայ շրջանին մէջ իր առանձնութիւնը թեթեւցնել եւ թէ Ղարաբաղի նման խնդիրներու դէմ բոլորովին «վտանգին ընդառաջ» պիտի չգտնուի:

Թուրքիոյ շահերը

ա) Տնտեսական. - Թուրքիա սահմանային առեւտուրով մը Հայաստանին ծախելիք շատ արտադրութիւն ունի: Եթէ աւելցնենք նաեւ Ագրըի մէջ կառուցուելիք փոքր օդակայան մը ու այն զբօսաշրջիկները որոնք Հայաստանէն եւ արտասահմանէն շրջանը պիտի այցելեն, անմիջապէս կը կենդանանայ այդ գօտին որ ներկայիս օրէ օր աւելի նաքամ կ'ըլլայ անգործութեան պատճառով: Հաւանական է որ ներկայի ղաղթի պատկերը հիմնովին շրջուի:

բ) Քաղաքական. - Հայկական հարցը այսօր եւս որոշ ծանրութիւն մը կը ներկայացնէ մեր արտաքին յարաբերութիւններուն մէջ: Թուրքիա մը որ բնականոն երկխօսութիւն հաստատած է Երեւանի հետ, առաջուան պէս չի կրնար ճնշումներու ենթարկուիլ, ինչ որ ալ ըսէ Սփիւռքը: Երբ կան Կիպրոսի, մարդկային իրաւանց ու քրտական հարցերը, արհամարհելի չէ որոշ հանգստութիւն մը ունենալ Հայկ. հարցին մէջ:

**

Մ. Ալի Պիրանտի յօդուածը կը շարունակուի այս մասին Ազերիներու կեցուածքին յատկացուած պարբերութեամբ մը ուր կը շեշտուի Հայաստան - Թուրքիա մերձեցումին պատճառած դժգոհութիւնը: Այդ նկատումով թուրք լրագրողը կը գրէ թէ Ազերիները իրենց տեսանկիւնէն կրնան իրաւացի ըլլալ, սակայն պէտք է ընդունիլ նաեւ թէ շրջանին մէջ այլազան են ու տարբեր բնոյթ կը կրեն Թուրքիոյ շահերը: Ազրպէյճան երբեք չի լքուիր Թուրքիոյ կողմէ, սակայն պէտք է խուսափիլ անոր արտաքին քաղաքականութիւնը մենաշնորհներու ապրանք դարձնելէ:

Գրութիւնը կ'աւարտի հետեւեալ պարբերութեամբ.

Անգարայի տեսակէտը

Թուրքիա կը փափաքի փոքր քայլերով կենդանացնել Հայաստանի հետ իր յարաբերութիւնները: Նոր կառավարութեան օրակարգի նիւթերէն մէկն ալ ասիկա է: Արդարեւ, Երեւանի մէջ հիւպատոսարան մը բանալու որոշում տրուեցաւ ու Մոսկուայի աւագ դեսպանութեան միջոցով հաղորդուեցաւ Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան: Խորհ. Միութեան մէջ բացուելիք ութ հիւպատոսարաններէն մէկը պիտի ըլլայ ան:

Տակաւին յայտնի չէ թէ Տէմիրէլի կողմէ գլխաւորուելիք համագործակցութեան կառավարութիւն մը ի՛նչ չափով զարկ պիտի տայ այս ծրագրին: «Արդար ուղի» կուսակցութեան մէջ Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու հակադրուող ազդու շրջանակներ կան. ազրպէյճանական լոպին ալ մեծ ջանք կը գործադրէ այս ընթացքը կասեցնելու համար:

Սակայն Արտաքին գործոց նախարարութիւնը շատ լայնախոհ է այս մասին. անոնց միակ հարցը Ազերիները չվշտացնել ու հաւասարակշռութիւնը կարենալ պահել է, Հայաստանի մերձեցումի հոլովոյթին մէջ:

Ատոր համար կը ծրագրուի Հայաստանի նկատմամբ առնուած իւրաքանչիւր քայլի փոխարէն կրկինը տալ Ազրպէյճանի ու քաղաքական, տնտեսական միջոցառումներով կանխել անոնց դառնացումը: Օրինակ, Նախիջեւանի ու Մարգարայի սահմանային անցքերը նոյն ատեն սպասարկութեան պիտի դրուին, Ազրպէյճան պաշտօնապէս պիտի ճանչցուի ու օժանդակութեան ծաւալը պիտի աւելնայ:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը այն կարծիքը կ'արտայայտէ որ առայժմ կանուխ է Ղարաբաղի հարցին միջնորդութեան համար: Կ'ըսուի որ «աւելի համոզիչ միջնորդութիւն կրնայ կատարել Թուրքիա մը որ Հայերու հետ տնտեսական յարաբերութիւն հաստատած ու Ազերիներու այսքան մօտեցած է»:

Իսկապէս, պայման է որ Անգարա ժամ առաջ շարժման անցնի:

Եթէ յաջողի, հաւանական կրնան ըլլալ հետեւեալ պարագաները.

ա) Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ կրնան յաջողութիւն գտնել անոնք որոնք ընդդիմադիր են Լ. Տէր-Պետրոսեանի ու կը փափաքին շարունակել Թուրքիոյ հանդէպ թշնամանքը: Այս պարագային առնուազն կը չքանայ Լ. Տէր-Պետրոսեանի ստեղծած պատեհ առիթը:

բ) Եթէ Թուրքիա շարժման չանցնի, ուրիշներ (ինչպէս Միացեալ - Նահանգներն ու Ֆրանսա) մեզ անտեսելով կրնան Արեւմուտքի դռները բանալ Հայաստանի առջեւ. ասկէ զատ, նոյնիսկ կրնան ձեռնարկել Անգարայի վրայ ճնշում բանեցնելու եւ անցք բանալու գործին: Իսկ այդ պարագային, փախցուցած կ'ըլլանք ոսկեղէն առիթ մը:

ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԸ

ՊՕՄՈՆԻ

ԵՐԵՒԵԼԻ ԱՆՁՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՏ

Աւա՛ղ, անցեալի Թրքահայ գաւառներուն սովորական կենցաղին հետեւողութեամբ, բոլորովին անծանօթ Մարսէյլի հողին վրայ եւս ոտք դնելէ ետք, Հայկական Նորաստեղծ կեանքը, անխուսափելիօրէն կազմակերպուեցաւ եկեղեցի - դպրոց միութեան շուրջ: Եւ Պալաքեան Եպիսկոպոսի անխոնջ ջանքերով, Գէորգ Ե. Կաթողիկոսին ալ թելադրութեամբ, Պոլսոյ մէջ, 1863-ին անօրինուած Ազգային Սահմանադրութեան սկզբունքներուն համաձայն, Նախաձեռնուեցաւ խմբագրութեանը, (ինչ որ մինչեւ այսօր ալ չէ՛ եղած պարագան Փարիզի աւելի հին գաղութին), Հարաւային - Ֆրանսայի Թեմին հիմնարկութեան կանոնագրին, որ մշակուելով Թեմական, երեսփոխանական ժողովի 1928 Մայիսի հինգ օրուան նիստերու ընթացքին, պաշտօնապէս վաւերացուեցաւ Պաշտօնաթերթին, 1929 Մայիս 15, թիւ 113-ի մէջ (Ժուռնալ - Օֆիսիէլ):

Եւ այդ ճգնաժամային օրերուն իսկ, ատենի հայ սահմանադիրները կարծես մարգարէական կանխատես մտահոգութեամբ մը, իրենց խմբագրած Կանոնագիրին յառաջաբանի առաջին յօդուածին ուզած են տալ հետեւեալ նախադասութիւնը. «Մարսէյլի եւ շրջակայքի հայ գաղութը կը ներկայացնէ ազգային կազմակերպական առանձին Թեմ, որ համագաղութահայ կազմակերպութեան մը պարագային, պիտի կապուի այս վերջինին»: (Ստորագծումը մերն է, Ս. Պ.):

Շատ բնականաբար, Մարսէյլի ամենահօծ արուարձան՝ հայկական Պօմոնի հանրային կեանքն ալ պիտի բոլորուէր նորակազմ եկեղեցի - դպրոց ամբողջութեանը շուրջ:

Մեծ քաղաքին հիւսիսային թաղերու հայ բնակչութիւնը, Պուլվառ Օտտօ եւ Սէն - Թ'Անթուան, մեծամասնութեամբ կազմուած էր Վան, Մուշ, Պիթլիս, Պալուբերդ, Էրզրում ու մեծ մասով Սեբաստիոյ շրջաններու բեկորներէն, քովընտի գանազան գործատուներուն եւ ծովեզերքի մօտիկութեան պատճառաւ: Այնպէս որ չատեր իրենց ապրած բարձունքէն, ոտքով դիւրութեամբ կ'իջնէին, նաւահանգիստի չարքաշ աշխատանքներուն նուիրուելու համար:

Սակայն, Պօմոնի բնակիչները, վերոյիշեալ վայրերէն զատ, իբրեւ ծագում՝ ունէին Միջին - Ասիոյ աւելի լայն տարածութենէն քաղաքներ, ինչպէս, Խարբերդ, Բալու, Զարասնճաղ, Կեսարիա, Անգարա, Թոքատ, Ամասիա, Գոնիա, Իզմիր, Զանապալէ, Իզմիթի շրջան, կիլիկեան կեդրոններ, եւ մասնաւորաբար Պոլիս, առանց մոռնալու Պօմոնցիներու կողմէ յորջորջուած «Ռուսահայեր» համայնքը, երբ այս վերջիններուն բարբառային հնչումները նոյնացած կը թուէին, եթէ նոյնիսկ անոնք մեկնակէտ ունենային Վասպուրական աշխարհը, Կարսը, Արարատեան Դաշտը, հասնելու համար մինչեւ հիւսիսային Կովկաս եւ Պարսկաստան:

Ի հարկէ Պօմոնն ալ ունէր իր բանուորական կարեւոր դասը: Բայց Հայերուն գոնէ կէսը բաղկացած էր «էսնաֆ»ներէ, անհատական խանութպաններ. Նպարավաճառ՝ 15 հատ, հացագործ՝ 6, մսավաճառ՝ 8, բազմաթիւ արհեստանոցներ՝ կօշիկ եւ հագուստ, սափրիչ՝ 7, որոնցմէ Meilleur ouvrier de France 1956՝ Ռընէ Աթոյեանի հայրը: Նմանատիպ աշխատանոցներ եւ խանութներ բանեցնող ազգայինձիներն ալ, ամէն օր, քաղաք կ'երթային եւ կու գային, ոմանք իրենց անձնական կառքերով: Մոռնալու չենք նաեւ երկու բաղնիքները, մէկը՝ Ամասիացի Պայծառին, իսկ միւսը՝ Աստնացի Երուանդին:

Եւ շատ հաւանաբար, նման տնտեսական նախադասութեանց շնորհիւ էր որ հայկ. Պօմոնին տրուած էր բարեկեցիկ ածականը, ինչպէս որ արդէն ծանօթացանք հանրակառքի պաշտօնեաներուն շընորհած տիտղոսին՝ «հայկական Մոնթէ - Գառլօ»: Եւ մարդկային սնոտի տկարութեան իբրեւ հետեւանք, ինչպէս ժամանակին վերապահուած էր Պոլսոյ Բերայի բնակիչներուն, այնպէս ալ Պօմոնցիները, մեծամտութեան հովեր առնելով, ինքզինքնին գերադասելի էակներ կը համարէին: Դեռ վերջերս, անակնկալ դիպուածով մը, հանդիպելով Սէն Թ'Անթուանցի եօթանասունի չեմին հասնող մէկուն, որ կէս դար ետքն ալ չէր կրցած մարսել ժամանակուան Պօմոնի աղջիկներուն պարահանդէսներու ընթացքին ցուցաբերած քմահաճ արտայայտութիւնը: «Ա՜խ, այդ Պօմոնի աղջիկները...»:

Պօմոնի մէջ, իբրեւ գործօն կազմակերպութիւն, Հ.Յ.Դ. Զաւարեան ենթակոմիտէն բաղկացած էր մօտաւորապէս 35 անդամներէ, ինչպէս կը վկայէ 1935-ին Սիմոն Վրացեանի շուրջ խմբուածներուն լուսանկարը: Եւ նախքան իրենց սեփական ընկերային (?) ակումբը ունենալը, Քիրազօղլեանի եւ Թէլեանի տուներուն կողքին, անոնց հաւաքոյթները տեղի կ'ունենային բնակարաններու մէջ: Անգամ մը, հայրս ալ, իբրեւ համակիր եւ եկեղեցիին իր յանկարծակի բարերարի հանգամանքով՝ թաղին «մեծ»երու կարգին դասուելուն՝ հրաւիրուած էր այդ տնային մէկ հաւաքոյթին, վերի Պօմոն, Պուլվար Փինաթէլ:

Այն ատեն, հազիւ տասը տարեկան տղայ՝ զիս ալ հայրս հետը տարաւ, ու թերեւս հաւաքոյթին միակ երախան ըլլալուս, այդ օրուան պատուական հիւրը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան երբեմնի վարչապետ, նորաձայն եւ այծեմօրուք Համօ Օհանջանեան՝ զիս իր ծունկերուն վրայ նստեցուց եւ երկարօրէն դրդուեց գլուխս:

Հայրիկիս՝ զիս հետը տանելու փութաջանութեան կը պարտիմ նաեւ Աւետիս Ահարոնեանի վերջին բանախօսութեան ներկայ գտնուիլս: Կիրակի, կէսօրէ ետք, 1934, Փետրուար 11-ին Մարսէյլի Պրէպան Մարսէյէի ընդարձակ սրահը կը յորդէր ամբողջ Հարաւային Ֆրանսայէն գունդ առ գունդ վազող Հայերով: Մինչեւ Ավինեոնէն, Օպընայէն, Վալանսէն փութացած էին տեսնելու եւ լսելու «Արցունքի Հովիտ»ի Ղարիբը: Ես սարսած էի այդքան հայ գլուխներ համախմբուած տեսնելով, նման ելեկտրականացած մըթնոլորտի մը մէջ: Մէյ մըն ալ ամբոխը ոտքի ելլելով՝ ուժգնապէս սկսաւ ծափահարել: Ամէնքին գլուխները դարձան մեծ դրան ուղղուեցան եւ լայն անցքին մէջէն, յանկարծ երեւցաւ գլուխը Պալաքեան Եպիսկոպոսի, որ քահանաներով շրջապատուած՝ հաստատ քայլերով կը յառաջանար: Եւ երբ ան եկաւ առաջին կարգին մէջտեղը իր աթոռը գրաւելու, եօթ-ութ քահանաներ ցրուեցան այս ու այն կողմ, եւ վերէն ու վարէն գլրգլացող ծափահարութիւններն ալ այլեւս վերջ գտան:

Հանդէսին սկիզբը, տեղի ունեցան քանի մը ելոյթներ, ինչպէս այն տարիներուն համբաւաւոր արտասանող Քէնտիրեանի «Զա՛րկ Կովկաս»ը, բունցք մը դէպի վեր ճօճած, ոտք մըն ալ տախտակամածը հարուածող: Եւ ահա՛, բազմահազար աչքերու նշաւակ՝ Աւետիս Ահարոնեանը բեմ կը հրաւիրուի: Ցոյնկայս բուռն ծափահարութիւններէ ետք, յանկարծ տաճարային լռութիւն մը, վտարանդի սըրտեր սահմռկեցնող: Մեր այս օրերուն ընդհանրացած, նոյնիսկ հարիւր հոգինոց ամբոխի մը համար ալ, թերթները ծածկող միքրօն գոյութիւն չունէր բարեբախտաբար: Եւ խօսելու վարպետ բեմբասացը՝ խօսքի ծարաւ դէմքերու առջեւ, այնպիսի ներդաշնակ եւ հռետորական պայմաններու կշռոյթով մը սկսաւ արտասանել արեւելահայ մեղրային լեզուին հնչումները, որ առաջին կարգէն մինչեւ վերնայարկի ծայրագոյն ունկնդիրները յուզումով կ'ունկնդրէին զանոնք, երկիւղած լռութեան մը մէջ:

Տասնամեայ պատանի, դեռ բառերուն խոր նշանակութեանց անգիտակ, բնականաբար հռետորին արտայայտած մըտքերէն աւելի, անոր թրթռուն ձայնին յարուցած ալիքաւոր արձագանգներով միայն տարուած էի, մտաբերելով թերեւս ապագային նման արուեստի մը տիրանալու բաղձանքին:

Մէջտեղը, ամբիոնին վրայ, սեղան մը, կողքին աթոռ մը, եւ Ահարոնեանն ալ աթոռին առջեւը կեցած կ'արտայայտուէր: Ձախ ձեռքովը սեղանին կռթնած, աջն ալ կը գործածէր չափաւորելու զանազան ելեւէջները իր նախադասութիւններուն: Մօտ տասը վայրկեան, Ահարոնեանը ալեկոծեալ յուզումով մը խօսելէ ետք, շատ բնականօրէն եւ անազմուկ՝ աթոռին վրայ նստաւ: Ունկնդիրներն ալ, լսուածներէն տպաւորուն, շատ բնական համարեցան անոր նստիլը եւ անհամբեր էին այլեւս զինք լսելու իր նստած վիճակին մէջ: Վայրկեաններ կ'անցնէին եւ ան դեռ կը նայէր չեզակի ժողովուրդին: Եւ յանկարծ, ան գլուխը հակեց դէպի սեղանը եւ մնաց անշարժ:

Իսկոյն առաջին կարգէն պատասխանատու անձեր բեմ վազեցին: Այն օրերու ըրժիշկներ՝ Սիմրիհիսարլեան, Տիկիրեան, Քէշեան... փութացին քննելու եղելութիւնը եւ այդ վայրկեանէն սկսեալ, հայ լեզուի գանձերուն հմուտ վարպետը, ամբողջ տասնեւչորս տարիներ, ո՛չ միայն լռութիւն պահեց --ո՛վ գիտէ դեռ ինչե՜ր պիտի պատմէր մեզի-- այլ հազիւ անգամ մը միայն, դողդոջուն մատներով, հըրամցուած թուղթի մը վրայ գրեց՝ ա բ գ դ...

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՖՐԱՆՍԱ ՃԱՓՈՆԻ ԵՒ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Յայտնապէս ճափոնացիները չեն մոռնար Ֆրանսայի ոչ միշտ բարեկամական արտայայտութիւններն ու կեցուածքը իրենց նկատմամբ: Ճափոն երեւութապէս կը ջանայ հաւասարակշիռ ետանկիւն մը ձեւացնել Միացեալ - Նահանգներու եւ Եւրոպայի հետ իր յարաբերութիւններով, որուն սակայն պատուար կը նկատէ Ֆրանսան:

Թոքիոյի թերթերէն մէկը «Քուրիէ էնթէրնասիոնալ»ի մէջ արտատպուած յօդուածով մը կ'անդրադառնայ այս երեւոյթին, Ֆրանսայի իշխանութիւնը ամբաստանելով Միացեալ - Նահանգները հակադրելով ճափոնի:

Յօդուածագիրը կը յիշէ Ֆրանսայի մէջ կազմակերպուած սեմինար մը, որուն նիւթն էր ճափոն - ամերիկեան յարաբերութիւններու ապագան եւ որուն ընթացքին արտայայտութիւնները կեդրոնացան այն անհաւասարակշռութեան վրայ որ կը պարզուէր ճափոնի Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ կատարած ներդրումներուն մէջ: Երբ վէճը կը սաստկանար այն կէտին վրայ որ ճափոն այնքան լայնախոհ էր ամերիկեան ձեռնարկութիւններու հանդէպ, մինչ չէր ուզեր ընթացք տալ եւրոպականներուն, ճափոնացի տնտեսագէտ մը յայտարարեց. - «Ճափոնական դրամատիրութիւնը ձերինէն տարբեր է»: Համագումարին մասնակիցներուն համար այս խօսքը կը նշանակէր թէ ճափոն կրնայ լեզու գտնել Միացեալ - Նահանգներու հետ, սակայն Եւրոպայի ու իր միջեւ բացուած խրամատը անանցանելի է:

Ճափոնացի յօդուածագիրը կը չեշտէ թէ տնտեսական ետակողմ համաձայնութեան մը չեմին Ֆրանսայի ղեկավար շըրջանակները առհասարակ հնչեցուցին ճափոնական վտանգին առջեւ: Այս նշումը կը շարունակուի նախագահ Միթերանի խիստ ուղղուած վերագրումներով. ան է որ հետամուտ է պատակելու ճափոնական եւ ամերիկեան համաձայնութիւնը, փոխանակ հզօրացնելու ճափոնեւեւրոպական կապերը, ինչ որ աւելի դժուար գործ կը նկատուի: Վարչապետուհի Էտիթ Քրէսոնի հակաճափոն արտայայտութիւններն ալ կը զօրացնեն այս թէզը ու կը մատնեն միջազգային հրապարակէն ճափոնը մեկուսացնելու եւ Միացեալ - Նահանգներու հետ գործակցութեամբ Ատլանտեան Ուխտը վերանորոգելու տրամադրութիւն մը:

Ֆրանսայի այս «նեղ եւրոպականութիւն»ը, ինչպէս կ'ըսէր Անգլիոյ վարչապետը, քննադատութիւններու պատճառ եղած է Եւրոպայի մէջ, սակայն Մոսկուայի պետական հարուածէն ետք, ընդհանուր կեցուածքը Ֆրանսայի կողմէ արտայայտուած կը կրկնէ:

Գերմանիա կը նկատէ թէ ճափոն խորհրդային հարցը կը դիտէ Քուրիլեան կղզիներու տեսանկիւնէն, իսկ Ամերիկա համաշխարհային իր առաջնորդութեան մէջ տեղ կուտայ ճափոնի, Ասիա - Խաղաղական շրջանը կայուն վիճակի մէջ պահելու համար:

Այսօր, այնպէս կը թուի թէ ճափոն ճափոն - ամերիկեան եւ ամերիկեան - եւրոպական յարաբերութիւնները երկու գլխաւոր կողմերը կը նկատէ Ամերիկա - Եւրոպա - ճափոն դաշնակներով կազմուած եռանկիւնին. ան ձեռնարկած է նեցուկ կանգնելու եւրոպական դիւանագիտութեան մը, որով նոյն արժէքներու տէր գործակից երեք բեւեռներու նոր կարգաւորք մը ծնունդ պիտի առնէ: Սակայն, Եւրոպա Ջրամարտին յաջորդող շրջանին մէջ միշտ չեշտուած սպառնալիք մը կը նկատէ ճափոնը, յատկապէս երբ կ'անդրադառնայ այն անոր իրականութեան թէ յետ - ջրամարտեան իր տեսանկիւնը պարզացնելու համար պէտք է համագրէ ճափոնի տնտեսական, իսկ Միացեալ - Նահանգներու դիւանագիտական հզօրութիւնը:

Գերմանահայ Լամակաեր

Ա. ԷԿՈՅԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ

Սպանիոյ Վալլատոլիտ քաղաքի շարժանկարի գլխաւոր մրցանակին՝ «Ոսկիէ հասկ»ին արժանացան ամերիկացի Բիալի Աքոթթ եւ հայազգի Ա. Էկոյեան, այս վերջինը իր չորրորդ շարժանկարին՝ «Տի Էսճասթըր»ին համար: Նոյն շարժանկարը այս տարուան Մոսկուայի փառատօնի գատակազմին յատուկ պարգեւը ստացած էր:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԵՐ ՎԵՆՏԼԻՆԿԸՆԻ ՄԷՋ

Հարաւային - Գերմանիոյ աւաններէն Վենտլինկընի մէջ Նոյեմբեր 10 - 29 ժամանակաշրջանին տեղի կ'ունենան հայ մշակոյթի օրեր՝ տարբեր ձեռնարկներով: Ցուցահանդէսի մը կողքին (Մեսնատեանի ժողովածու) պիտի ըլլան դասախօսութիւններ հայ մշակոյթի, Հայաստանեայց Եկեղեցիի եւ Հայոց պատմութեան մասին: Նախատեսուած է նաեւ գրական երեկոյթ մը, որու ընթացքին պիտի կարդացուին հայկական հէքեաթներ, հատուածներ Օսիփ Մանտըլշթամի «Ճամբորդութիւն դէպի Հայաստան» հատորէն, տեղւոյն գրադարանը հայ գրականութեան նմոյշներու ցուցահանդէս մը պիտի կազմակերպէ: Մասնաւոր երեկոյթ մը տրամադրուած է Վերֆէլի «Մուսա Լերան 40 օրը» վէպին:

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ՕՍՆԱՊՐԻՒՔԻ ՄԷՋ

Օսնապրիւք քաղաքի գրական խմբակը իր հիմնադրութեան քսանամեակին առթիւ կազմակերպած էր բազմաթիւ ձեռնարկներ, առոնցմէ մէկը տրամադրելով հայ եւ գերման գրականութեան՝ Հոկտեմբեր 10-ին տեղւոյն հնագարեան Լեարհօֆ ապարանքին մէջ: Գերակշռող մասը հայ գրականութեան տրամադրուած երեկոյթին իրենց մասնակցութիւնը բերին Րաֆֆի Քանդեան (Քէպապճեան) եւ Ուրսուլա Պերնար՝ առեւտրականուհին վերոյիշեալ գրական խմբակին:

Երեկոյթը սկսաւ Րաֆֆի Քէպապճեանի «Գիւղը» պատմուածքի գերմաներէն ընթերցումով, որուն յաջորդեցին Գէորգ Էմինի, Հայկազուն Գալուստեանի, Զահրատի, Ռուզմիկ Դաւոյեանի, Հենրիկ Էդոյեանի, Յովհաննէս Գրիգորեանի, Արտեմ Յարութիւնեանի, Է. Միլիտոնեանի եւ Յարութիւն Պէրպէրեանի՝ Տի Հօբբե գերման գրական հանդէսին մէջ լոյս տեսած քերթուածները: Ներկայացուեցաւ նաեւ Զարեհ Խրախունին՝ «Հայաստանի քարերէն» իր հատորէն առնուած երկու կտորներով:

Յաւարտ ընթերցման ներկաները մօտ մէկ ժամ հեղինակին հետ խօսեցան իր

պատմուածքի՝ «Գիւղ»ին կառուցուածքային եւ բովանդակային առանձնայատկութիւններուն մասին: Ջիրենք կը հետաքրքրէր նաեւ այն հարցը թէ այքան տարէն Գերմանիոյ մէջ ապրող մէկը ինչու կը շարունակէր գրել իր մայրենիով: Հոկտեմբեր 12 Թուակիր «Նոյէ Օսնապրիւքեր Ցայթունկ»ը արձագանգ հանդիսանալով երեկոյթին, կը գրէր ի մէջ այլոց հետեւեալը. «Գիւղը պատմուածքը, որու մասին յաւարտ ընթերցման կարծիքներու փոխանակութիւն տեղի ունեցաւ, հայրենիքի, անցեալ կորուսեալի անօգուտ որոնումի մասին է: Մարդ մը իրեն անծանօթ գիւղ մը կուգայ, որուն բնակիչներուն վարմունքը, բացառութեամբ մէկ անձի, խիստ տարօրինակ է: Անոնք չեն խօսիր: Միմիայն իրեն ընկերացողը անընդհատ կը խօսի: Պատմուածքին վերջին հատուածին մէջ յայտնի կ'ըլլայ որ գիւղը լոկ հեղինակին երեւակայութեան / յիշողութեան մէջ գոյութիւն ունի: Քէշպապճեան կը գրէ հայերէն որ իրեն համար հայրենիք է: Այս լեզուն իր սեփական այբուբենով երեք հազար տարուան հայ ազգի՝ մշակութային հիմնական սիւներէն մէկն է»:

ԳԵՐՄԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍ

Հայաստանի հանրաքուէն եւ նախագահական ընտրութիւնները կարելի է ըսել, չափաւոր արձագանգ գտան գերման մամուլի մէջ: Գերման Խորհրդարանի Ելեկտրոնային Շփերլինկ (ԷՍ - Փէ - Տէ) հոկտեմբերին մայրաքաղաք Պոնի մէջ Գերմանօ-Հայ Միութեան եւ տեղւոյն Արաբեան Միութեան միասնաբար կազմակերպած մէկ երեկոյթի առթիւ կը ներկայացնէր իր հանրաքուէի առթիւ իրբեւ վկայող ունեցած տպաւորութիւնները: «Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկ»ը (ՖԱՑ) Սեպտեմբեր 25-ին կը ներկայացընէր ներկայ նախագահը՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանը «Շրջահայեաց կը պաշտպանէ Հայաստանի շահերը» խորագրին տակ: «Տի Ցայթ» շաբաթաթերթին մէջ (Սեպտեմբեր 26) կը կարդայինք ծաւալուն յօդուած մը խիստ քննադատական մօտեցումով Վրաստանի ներկայ խառնակ եւ ներքին պատերազմի մը երանգներ կրող կացութեան վերաբերեալ: Թղթակիցը շատ գրաւատալից արտայայտութիւններ չունէր Գամսախուրտիայի հասցէին: Տեղ մը կը կարդայինք հետեւեալը. «Խորհրդային կեդրոնական իշխանութեան փոխճանր բնականօրէն կը յանգի՞ կայր ազգայնականութեան իշխանութեան»: Եւ այս հետաքրքրական հարցումին պատասխանը կուտայ նոյնինքն Թղթակիցը. «Պայման չէ որ այդպէս ըլլայ: Նախագահը գրացի Հայաստանի Հանրապետութեան (ըստ երեւոյթին ան ալ կրցած սպասել մինչեւ Հոկտեմբեր 16), Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, որ Գամսախուրտիայի նման իբրեւ ազգային ապստամբարտիկ Կրեմլինի քաղաքական բանտարկեալը եղած էր, ինքզինքը ձերբազատած է գաւն անցեալէն եւ հակառակ իր անկախութեան ձեռք ձգած քաղաքական կշիռ՝ դարմանալիօրէն կարճ ժամանակուան ընթացքին»:

Անդրկովկասի երեք Հանրապետութիւններու անկախութեան ճանաչումը օրակարգի կարեւոր հարցերէն մէկն է: Բայց անոնք ներքին վիճակի հիմնական տարբերութիւնները ըստ երեւոյթի արտաշխարհի կեցուածքը որոշ չափով կը բնորոշեն, որուն կ'աւելնայ Մոսկուան չվրդովելու միտումը, կեցուածք մը որ նոյնիսկ հիմա դեռ գոյութիւն ունի, արուած ըլլալով որ այս երեքները Միջազգային երկիրներու հանդամանքը չունին Արեւմուտքին համար: Սեպտեմբերի սկիզբը ամերիկեան Խորհրդարանի մէկ պատուիրակութիւնը կը գտնուէր Վրաստան: Հոն անդամներէն մին, Տէ Քոնչինին, արտայայտուած է հետեւեալ կերպով. - Վրաստանի անկախութեան Ամերիկայի կողմէ ճանաչումը մամուլի եւ կրօնքի ազատութիւնէն եւ հողարաշխութենէն կախեալ է: Երեսփոխանը աւելցուցած է որ Ամերիկա հեռու պիտի մնայ նման քայլէ մը, որքան ատեն որ Գամսախուրտիա չփոխէ կառավարական իր ոճը: Նոյն նիւթին շուրջ ՖԱՑ-ին մէջ (Հոկտեմբեր 26) կը կարդայինք հետեւեալը. - «Որքան ատեն որ չափէն աւելի շատ դէնք անպատասխանատու մարդոց ձեռքը գտնուի, դժբախտ Վրաստանը դէպի անկախութիւն տանող ճամբուն վրայ քայլ մը առաջ պիտի չերթայ»: Եթէ այս երկու արտայայտութիւններու մէջ կը բիւրեղանան անկախութիւնը ճանչնալու չափանիշերը, արդարադատական պիտի ըլլար Հայաստանի անկախութեան մօտալուտ ճանաչումը, պայմանաւ որ արեւմտեան Պետութիւնները պատրաստ ըլլան տեսնելու Անդրկովկասեան երկիրներու միջեւ գոյութիւն ունեցող որակային բաւականին մեծ տարբերութիւնները: Խօսելով Գերմանիոյ դիրքորոշման մասին, այս երկիրը կը նախընտրէ որեւէ քայլ չնետել այս ուղղութեամբ, նախընտրութիւն տալով անտեսական յարաբերութիւններու՝ երբեմնի Խորհրդային Միութեան անտեսական մեծ նշանակութիւն ունեցող հանրապետութիւններուն հետ: Այնպէս որ Արտաքին Նախարար Կենշէրի այցելութիւնները Ռուսաստան, Ուկրանիա եւ Ղազախստան կ'ընդգծէն այս մօտեցումը: Այս կեցուածքէն Թերեւս կարելի ըլլայ հետեւցնել որ Հայաստանի անկախութեան գանէ Գերմանիոյ կողմէ ճանաչումը դեռ բաւական երկար ատեն պիտի տեւէ, բան մը որ հաւանաբար Թափ առնէայ, եթէ Ամերիկան նեաէ առաջին գրական քայլը այս ուղղութեամբ:

Ր. Բ.

ԳՈՂԳՈԹԷ ԳՈՂԳՈԹ

ԱՅՆՃԱՐԻ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 13-ին, նշուած է 40 տարիներէ ի վեր աւանդութիւն դարձած «Հունձքի տօնը»: Ընկալեալ սովորութեան համաձայն, ժողովուրդը իր բերքէն (բանջարեղէն, հացահատիկ, պտուղ եւայլն) բաժին հանած է Բ.Ա.Հ.Լ.-ի կուրանոցի ու ծերանոցի պատսպարեալներուն: Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Պատ. Ներսէս Պալապանեան կատարած է Գոհաբանական աղօթք մը, որմէ ետք աչքադուրկներու վարժարանի սաները ելոյթ ունեցած են երգով ու նուագով: Աւարտին, Բ.Ա.Հ.Լ.-ի տնօրէն Գէորգ Գարապօյաճեան փոխանցած է օրուան խօսքը:

***

ԳԻՔՖԱՅԱՅԻ Դպրեվանքին 1991 - 1992 ուսումնական տարեշրջանին բացման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 14-ին, Թարգմանչաց տօնին յաջորդող օրը: Յակոբ Սարկաւագ Տէմիրճեան եւ Կարօ Սարկաւագ Մելոյեան կարդացած են աւետարանական հատուածներ, որմէ ետք Դպրեվանքի երգչախումբը ներկայացուցած է շարականներու շարք մը: Տեսուչ Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գարուճեան պարզած է ուսանողութեան Թուական պատկերը (58 հոգի) ու շեշտած՝ հայ հոգեւորականին դերակատարութիւնը իբր կամուր յանձնառու ապաքեալ: «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Կաթողիկոսական ընդհանուր փոխանորդ՝ Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս Թրթռեան:

***

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Ս. Յարութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, նշուած են Վառվառեան դպրաց դասու 108-րդ եւ համանուն երգչախումբի 60-րդ կրկնակ տարեդարձները: Պատարագը մատուցանած է Բարսեղ Քահանայ Վանլեան: Շահան Արքեպիսկոպոս Սվաճեան (արքութեան տիտղոսը ստացած էր Էջմիածնի մէջ, Միւռոնօրհնէքի օրերուն) տուած է օրուան քարոզը, նախ անդրադառնալով «Գիւտ Խաչի» տօնին, ապա Վառվառեան երգչախումբի տարեդարձին: Եկեղեցական արարողութենէն ետք, «Պօյաճեան» սրահին մէջ սարքուած է Սիրոյ Սեղան մը, ուր յաջորդաբար խօսք առած են Յարութիւն Ջիլինկիրեան, Կարպիս Մոսկոֆեան եւ Ազանի Աճէմեան: Երգչախումբի երէց անդամներէն Յովսէփ Եահնիեանի յանձնուած է յուշանուէր մը: Արտասանութիւններէ եւ երգերէ բաղկացած գեղարուեստական յայտագրի աւարտին՝ «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Շահան Արքեպիսկոպոս:

ԱՅՑ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը նուիրականացած սովորութիւն դարձուցած է ամէն տարի Մեռելոցին հաւաքական այցելութիւն մը տալ Պանեէօ - Փարիզիէն գերեզմանատունը, ուր յատուկ դամբարանի մը մէջ իրենց վերջին հանգիստը գտած են Ֆրանսա ապրած ու ստեղծագործած քանի մը տասնեակ մտաւորականներ: Այդ մտաւորականներէն առաջինը տոքթոր Վահրամ Թորգոմեանն է (մահ.՝ 1942-ին), վերջինը՝ Տիգրան Պալեան, կեանքին հրաժեշտ տըւած դեռ անցեալ տարի:

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 1-ի յետմիջօրէին, գրասէր հաւատաւորներու խումբ մը (շուրջ 40 հոգի), հաւաքուած էր այնտեղ, մտաւորականներու դամբարանին շուրջ, ուր տեղի ունեցաւ յարգանքի ընծայման պատշաճ արարողութիւն մը:

Ծաղիկներու զետեղումով ու խունկի ծխումով սկսած կրօնական արարողութիւնը առաջնորդեցին Նարեկ Եպիսկ. Շաքարեան եւ Ժիրայր Ծ. Վրդ. Թաշճեան, շարականներու երգեցողութեամբ, աւետարանական հատուածներու ընթերցումով ու հոգեհանգստեան մասնաւոր պաշտօնով:

Այնուհետեւ, կատարուեցան երեք կարճ ելոյթներ, «սրտի խօսքեր»:

Նարեկ Եպիսկ. նախ մէկ առ մէկ կարդաց դամբարանին մէջ հանգչող 42 գրողներուն անունները (Լեւոն Բաշալեան, Արամ Անտոնեան, Արշակ Զօպանեան, Շահան Պէրպէրեան, Ահարոն Տատուրեան, Հրանդ Պալուեան, Անդրանիկ Ծառուկեան եւլն.), ապա վկայակոչելով Թէքէեանը յիշեցուց, որ այսօր «հացի եւ ջուրի պէս կարիքն ունինք հպարտութեան»: Ըսաւ, թէ եկած ենք յարգանքի տուրք մը տալու անոնց՝ որոնք այնքան մօտիկ մեզի եւ սակայն «էնդի դէմէն» կը շարունակեն լոյս ցօղել մեր վրայ ու ճանապարհ ցոյց տալ եկուորներուս: «Այդ ճամբան անկորնչելիի ու յաւերժականի ճամբան է», աւելցուց Եպիսկ.ը:

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ֆրանսայի ընտանիքին անունով՝ Վարուժան Մարտիկեան բերաւ յարգանքի իր խօսքը: Ոգեկոչեց սերունդը, որ տարապայման կեանք մը ունեցաւ ու չեշտեց, որ իրենց վաստակով ու ստեղծագործական շարունակական ճիգով՝ հայ մտաւորականութեան գլխաւոր սիւրանքը եղաւ հակադրուիլ սփիւռքեան պարտադրուած ճակատագրին:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Պ. Կարապետ Տաքէսեան, Դպրոցասէր Վարժարանի տնօրէնը, որ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան անունով անդրադառնալէ ետք պահու թելադրականութեան, դիտել տուաւ, որ «առճակատող ուժերու աշխարհը փուլ եկաւ ու մենք դէմ յանդիման ենք իրականութեան հետ: Իրականութիւն ուր երազները կը փոխարինուին յուսախաբութեամբ, իսկ յուսախաբութիւնը ալ ամլութեամբ»: Ան շեշտեց թէ անորոշութեան այսօրուան իրավիճակին մէջ անհատը առանձին է ու այս պայմաններով մենք պիտի փորձենք տէր կանգնիլ մեր ունեցածին: Այլեւս մեր ճակատագիրը մեր եւ միայն մեր ձեռքն է ու խուսափումի, արդարացումի ոչ մէկ պատճառաբանութիւն կամ արդարացում ունինք: Կ. Տաքէսեան այս հոլովոյթին մէջ եւս նշեց մտաւորականութեան դերը ու իր խօսքը աւարտեց հայ մտաւորականներու հանդէպ յարգանքի արտայայտութեամբ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԻՒՆԻԱ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՈՐԷՔ

Եկեղեցին Ս. Մինաս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մեսրոպ Քահանայ Տուլանեան, ծերունազարդ, 1879-ին ձեռնադրուած Մատթէոս Եպիսկոպոս Նալպանդեանէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

Իւնիա ունէր իրարմէ մէկ - մէկուկէս ժամ հեռաւորութեամբ 60 գիւղ՝ որոնցմէ հայաբնակներն էին

1. - Իւչ Փունար 130 տուն, Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր Յուսիկ Քահանայ Թօփճեան, 1899-ին ձեռնադրուած Արմաշ՝ Եղիշէ Եպիսկոպոս Դուրեանէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

2. - Գարամանլը 60 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Մակար Քահանայ Գէրբաշեան, 1887-ին ձեռնադրուած Գարեգին Եպիսկ. Սրուանձտեանցէ, տարագրութեան մէջ անհետ:

Կամսար Քահանայ Մատիլեան, 1875-ին ձեռնադրուած Մարգսուան՝ Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

Յովսէփ Քահանայ Թիւլեան, 1899-ին Արմաշ ձեռնադրուած Եղիշէ Եպիսկոպոս Դուրեանէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

3. - Քէօֆլիւճ 80 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Միքայէլ Քահանայ Թահմազեան, 1869-ին ձեռնադրուած Մեսրոպ Եպիսկոպոս Սուքիասեանէ:

Շատ ծեր եւ հիւանդ ըլլալուն՝ կը խընայուի չկօթակէ եւ կը վախճանի հոն բնական մահուամբ:

Արիստակէս Քահանայ Թահմազեան, 1880-ին ձեռնադրուած Իւնիա՝ Մատթէոս Եպիսկոպոսէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

4. - Էճինճիճ 50 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մատթէոս Քահանայ Տումանեան, 1906-ին ձեռնադրուած Իւնիա՝ Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

5 - 6. - Փէլիտ Եարթա 32 տուն (Եկեղեցին Սուրբ Խաչ), Քէրփիճլիճ 15 տուն (Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ), զորս կը հովուէր Էքինճիքի Տ. Մատթէոս Տումանեանը:

7. - Գօզպիւճ 30 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին, ուր կը պաշտօնավարէր

Յովէլ Քահանայ Մինասեան, 1901-ին ձեռնադրուած Արմաշ՝ Եղիշէ Եպիսկոպոս Դուրեանէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

8 - 9. - Հավզը Գարա 15 տուն (Եկեղեցին Սուրբ Յակոբ), Աղութան 20 տուն (Եկեղեցին Սուրբ Խաչ): Այս գիւղերուն ծխատէրն էր

Մարկոս Քահանայ Մինասեան, 1906-ին ձեռնադրուած Իւնիա՝ Յակոբ - Աշոտ Եպիսկոպոսէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

10. - Եառ Պաշը 15 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Կարապետ Քահանայ Քէլլէճեան, ծերունազարդ, Զարշամպա ձեռնադրուած Յարութիւն Եպիսկոպոս Տէօվլէթեանէ: Իր անհետացման պարագաները՝ մեզ անծանօթ:

11. - Պալըրգ 100 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Այս գիւղը կը հովուէր Եառ Պաշըի երէցը:

12. - Թէճ Քիրազ 20 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Խաչ: Այս գիւղը կը հովուէր Գօզպիւքի Տ. Յովէլ Մինասեանը:

13. - Քէլաս 58 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովհաննէս Քահանայ Ապիանըեան, 1877-ին ձեռնադրուած Յարութիւն Եպիսկոպոս Տէօվլէթեանէ: Իր անհետացման պարագաները՝ մեզ անծանօթ:

14. - Խօճիւզ 30 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Նաում Քահանայ Գարաճէհեայեան, 1900-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Իր անհետացման պարագաները՝ մեզ անծանօթ:

Օրմանեան Սրբազանի պատրաստած մարդահամարի տոմարի մը մէջ կը գըտնենք Իւնիայի հայաբնակ գիւղ մըն ալ՝

15. - Եաղպասան 150 տուն: Եկեղեցին Սուրբ Յակոբ:

ՓԱԹՍԱ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՈՐԷՔ

Նոյնպէս Ճանիկի Թեմէն՝ ծովեզերեայ քաղաք, 50 տուն, շրջակայ գիւղերով 230 տուն հայութեամբ (1330 հոգի), բախտակից՝ միւս քաղաքներուն Հայ բնակչութեան: Եկեղեցին Զարխափան Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովէլ Քահանայ Գալուստեան, 45 տարու, 1900-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

(Շար. 322)

(Շար. 1-ին էջէն)

սու Ադրբէջանի եւ Հայաստանի միջեւ» խորագրին տակ, կ՚ըսուի թէ Ադրբէջանի ժողովրդական ճակատի անդամներն են որոնք փճացուցած են կազմուղի կայանները (առիկա, բնթացիկ արդարացումն է Բաքուի իշխանութեանց), թէ Սիւլայեւ հեռաձայնած է Հասան Հասանովի (Ադրբէջանի վարչապետ) որ կապի հայթայթումը վերսկսի, բայց, ինչպէս ըսինք արդէն, Նոյեմբեր 7-ին ոչինչ եղած էր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՆՆԴԵՂԷՆԻ վիճակը օրէ օր կը վատթարանայ Խորհրդային Միութեան մէջ եւ Դեկտեմբեր 1-էն բաժնեչափեր կը հաստատուին Մոսկուայի մէջ հացի, միսի, երշիկի, կարագի, ձէթի եւ հաւկիթի համար, ճշդուած մնայուն գիներով: Ասկէ զատ սպեկուլանտները, ինչպէս ժողովուրդը գիրենք մկրտած է որոշ նախատական ոճով, պիտի կարենան գնել այդ ապրանքները շատ սուղ գիներով, 300 փաճառատուներու մէջ, որոնք «առեւտրական» անուանուած են եւ հեղհեղէ պիտի բացուին: Այլ խօսքով, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեամբ խօսքը պրոլետարիատին տուող երկիրն է որ հարուստներու համար յատուկ խանութներ կը բանայ...: Կը մնայ որ պրոլետարիատը, գնահատէ դասակարգերու այս նոր բաժանումը, որ ծնունդ կ՚առնէ ճիշդ հո՛ն ուր պէտք է ջնջուէր վերջնապէս: Սպասելով տուարիշ Գորբաչով կրնայ ըսել մուժիկը, լսելով նաեւ որ այդ ապրանքներուն գիներուն համար կը նախատեսուի 300%-էն 400%-ի յաւելում մը երկու ամսուան ընթացքին: Նոյեմբեր 6-էն ի վեր ալ, արտաքին առեւտուրի դրամատունը՝ Վնեշէկոնոմպանքը, տոլար չի տար, նոյնիսկ այն օտարներուն որոնք տարադրամով հաշիւ ունին իր մօտ: Մարք կամ ֆրանք կուտայ, բայց տոլար չունի այլեւս:

ԹՈՒՐՔԻԱ չորս մէկ միլիոն ֆրանքի ննդեղէն ղրկած է Նախիջեւան, որպէս օժանդակութիւն: Տրուած տեղեկութեան համաձայն, ննդամթերքը որ կը բաղկանայ ալիւրէ, շաքարէ, բրինձէ, օճառէ, կաթի փոշիէ, ղրկուած է տեղւոյն դեկավարութեան խնդրանքին վրայ:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ մասնակի կարգ մը ընտրութիւններ տեղի ունեցած են, տեղական, շրջանային կամ կառավարիչի: Փենսիլվանիոյ նահանգի կառավարիչի ընտրութիւնը սակայն յատկանշական թէսթի արժէքն ունէր Պուշի համար, քանի արդարութեան իր նախկին նախարարն էր որ իր թեկնածութիւնը դրած էր ընդդէմ դեմոկրատ Ուոֆորդի: Բոլորովին անակնկալ եղաւ - եւ դէչ անակնկալ - Պուշի համար իր նախարարին պարտութիւնը, որ ուրիշ նշանակութիւն չունի քան Պուշի քաղաքականութեան դատապարտումը: Գլխաւոր մեղադրանքն այն է որ նախագահը շատ կը զբաղի արտաքին քաղաքականութեամբ եւ երեսի վրայ ձգած է երկիրը, ուր տնտեսական դժուարութիւնները բարդուած են: Ազդարարութիւն մըն է Պուշի համար:

ԵԼՑԻՆ լուծած է հրովարտակով, Համայնավար կուսակցութիւնը Ռուսաստանի հողամասին վրայ:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ յեղափոխութեան տարեդարձը (Նոյեմբեր 7) աւանդական տողանցքով չնշուեցաւ Մոսկուա, բայց Գորբաչով յայտարարեց թէ պէտք է ոգեկոչել այս թուականը, սկզբունք է, «առանց յիշողութեան ժողովուրդ մը չենք» ըսած է Գորբաչով:

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳ իր անցեալը կ՚ոգեկոչէ, նախ իր հին անունին վերադառնալով եւ այդ առնակատարութեան համար, Ռոմանովներու վերջինը՝ մեծ - դուքս Վլատիմիր Պրոթանէրէն, որ կ՚ապրի, գնաց իր նախնեաց մայրաքաղաքը եւ յուզումով ալ ճառ մը խօսած է, ուր ըսած է թէ անհեթեթ է խորհիլ թէ բնի ուժով կ՚ուզէ միապետութիւնը վերահաստատել: Վլատիմիր Կիրիլովիչ Ֆինլանտա ծնած է 1917 Օգոստոս 30-ին, ծնողքը յաջողած էր խոյս տալ Ս. Պետերսբուրգէն եւ նախ Ֆինլանտա անցած էր, ապա՝ Գերմանիա, Զուիցերիա եւ Ֆրանսա, վերջնապէս հաստատուելով Սէն - Պրիաք (Պրըթանիա):

ՄԱՔՍՈՒԷԼ, մամուլի մագնատ բնական մահով մեռած է բաց ովկիանոսի ոստիկանութեան առաջին քննութեանց (դոհ՝ որոշ տագնապի): Այս վարկածը չի համոզեր բոլորը եւ կը սպասուի դիադննութեան արդիւնքին:

ՊԱՏԱՐԱԳ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Նոյեմբեր 10, առաւօտեան ժամը 10-ին, Ս. Թէօտորոս մատրան մէջ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տէսինի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ օգնական հովիւ՝
ՂԵՒՈՆԴ ՔԱՀԱՆԱՅ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Երգեցողութիւնը կը կատարէ տեղւոյն դպրաց դասը:

ԱՅՑ՝ ՓԷՌ - ԼԱՇԷԶ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու
Կամաւորներու
եւ
Դիմադրականներու Ընկերակցութիւն

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 11-ին կ՚ոգեկոչուի Զինադադարի 73-րդ տարեդարձը:
Ժամը 15-ին այց Անդրանիկի եւ Նահատակաց շիրիմներուն:
Ժամը 16-ին Հայկական դամբարանին առջեւ պաշտօնական զինուորական տողանցք եւ հայկական քայլերգ:
Մուտքը Փէռ - Լաշէզի Կամպեթայի դռնէն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ խատօրէն հակադրած է Ադրբէջանի անկախութիւնը ճանչնալու Թուրքիոյ տրամադրութեան. Անգարայի մէջ պաշտօնավարող խորհրդային բարձրաստիճան դիւանագէտ մը յայտնած է թէ Մոսկուայի ցաւ պատճառուած է Թուրքիոյ կեցուածքը, աւելցնելով որ ճանաչումի տրամադրութիւնը եթէ կառավարական որոշումի վերածուի, պիտի պղտորէ խորհրդային-թուրք յարաբերութիւնները: «Այսօր ձեր երկրին հարաւ - արեւելեան շրջանին մէջ եթէ անկախութեան հռչակում մը ըլլայ ու մենք ճանչնանք զայն, ի՞նչ կ՚ըլլայ ձեր հակազդեցութիւնը» հարց տուած է ան: Միւս կողմէ, Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէ թէ Կիպրոսի թրքական հանրապետութիւնն ալ կը պատրաստուի ճանչնալ Ադրբէջանի անկախութիւնը:

«ՀԻՒՐՐԻՅԷԹ» (Նոյեմբեր 7) կը ներկայացնէ «Հայաստանի Ամերիկայի քաղաքացի նոր Արտաքին նախարարը»: Զայն կը ներկայացնէ որպէս անդամ ՀՅԴ-ի(°), աւելցնելով որ ուսանողութեան տարիներէն իսկ ծանօթ է որպէս հայկական դատի ջերմ պաշտպան մը. կ՚արձագանգէ անոր հետեւեալ արտայայտութեան. «Հայաստան երբեք պիտի չուրանայ իր պատմութիւնը: Այսուհանդերձ, որպէս նոր ժողովրդավարութիւն մը, կը փափաքի բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատել դրացի երկիրներու հետ. այդ երկիրներն են Իրանը, Թուրքիան, Վրաստանը եւ նոյնիսկ Ադրբէջանը»:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ թիւը 97 հազարի յաւելում մը կրած է, Ֆրանսայի մէջ, 1990-ին: Գաղթողները չեն գար այնքան հարաւակայ Շուկայի երկիրներէն, այլ՝ ընդհանրապէս Սեւ - Ափրիկէէն, Մաղրէպէն, Թուրքիայէն: Այս թիւին մէջ նկատի չեն առնուած դաղտնի կերպով Ֆրանսա գաղթողները:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ Եւրոպայի բաժակներուն դարձի մրցումներուն, Ֆրանսացիք ջախջախիչ պարտութիւններով դուրս մնացին այլեւս մրցաշարքէն, բացի՝ Մոնաքոյէն: Այսպէս, գլխաւոր յուսախաբութիւնը պատճառեց Մարսէյլի Օլէմփիքը, որ 1-ի դէմ 2 կէտով պարտուեցաւ Փրակայի Սփարթայէն, Օսէռ պարտուեցաւ 0-ի դէմ 3 կէտով Լիվըրփուլէն, Քանն 1 - 1 արդիւնքով Մոսկուայի Դինամոյին հետ չէր կրնար կացութիւնը փրկել, իսկ Լիոն 1-ի դէմ 4 կէտով պարտուեցաւ Տրապզոնսփորէն: Կը մնայ ուրեմն Մոնաքօ որ յաղթեց Շուէտի Նէօրքոփինկին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը 1000 Ֆր. Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առթիւ:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

կը մատուցանէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

Մարսէյլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 10.30-ին:

Պատարագէն յետոյ, ժամը 12.30-ին ողջերթի ընտանեկան ճաշ մը տեղի կ՚ունենայ ժողովրդապետութեան սրահին մէջ, ի պատիւ՝
ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԵԱՅԵԱՆԻ
մեր ժողովրդապետին, որ, Սեպտեմբեր 14-ին Յունաստանի Կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ նշանակուած է:

Le Séminaire

de Mme A. TER-MINASSIAN
se tiendra à partir du mardi 12 Novembre à la Maison des Sciences de l'Homme, 54, Bd. Raspail, Paris 6e, Salle 801 (8ème étage)
le deuxième et quatrième mardi de chaque mois (17 h 30 - 19 h 30).
Le thème portera sur *«Les questions d'histoire contemporaine arménienne»*.

CENTRE CULTUREL
et
CHORALE SAHAK - MESROP

Samedi 16 Novembre de 22 h à l'aube
Dans les Salons de Vaufreges
229, avenue Léon Lachamp
— Route de Cassis —

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
MARTEN YORGANTZ
accompagné par son orchestre
Animation disco

Réservations :

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70.

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
DE MARSEILLE
12 - 14, rue St.-Bazile — 13001 Marseille
SECTION JEUNES

organise
avec
le concours de «*Barbarac*» Glacier
à St. Tropez

Grande Soirée Arménienne

le Samedi 9 Novembre à partir de 22 h 30

Animation :
Disc Jockey SOUREN *de Paris*

Entrée : 100 F. (1 consommation gratuite)

— *tenue correcte exigée* —

Réservations :

91. 40. 31. 13 ou 91. 89. 51. 08

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՕԾՄԱՆ Թ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փօն տը Շէրիւ Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 10-ին, եկեղեցւոյ օծման Թ. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար Տէր եւ Տիկին Ծիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց՝ Նշանի եւ Ֆիլօրի, նաեւ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյ միւս բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ծընկըտըրեանի, Գարակեավուրեանի, Մելգոնեանի, Մուկհամեանի, Սանթուլլոյի, Զիզոէմեանի, Զիլինկիրեանի, Թիլպեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Աղէկեան-Պազըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրենեանի, Մուրատեանի, Սօմունճեանի եւ Արտաշէս Մուրատեանի գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան -Ծիպրայէլ Պահատուրեան- սրահին մէջ տեղի կ՚ունենայ ժողովրդական ճաշ: Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ Պ. Արիս Խաչատուրեանի:

Հեռաձայն.- 78. 32. 18. 51:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 10-ին, Կաթողիկոսական պատուիրակի նոր փոխանորդ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
իր պաշտօնին հաստատման առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց
Սիրով կը հրաւիրուին եկեղեցիներուն, միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ՝ մեր ազգին հաւատաւոր ժողովուրդը՝ խուռներամ ներկայ գտնուելու եւ մեծարելու օրուան կրօնական հանդիսութիւնները:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ընտանեկան ճաշը Սէն - Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահին մէջ Կիրակի, Նոյեմբեր 10, ժամը 20-ին:
Սիրով կը հրաւիրուին Լիոնի եւ շրջանի բոլոր խաչուհիները եւ հայրենակիցները:
Հասոյթը՝ ի նպաստ Սէն - Մօրիսի միօրեայ դպրոցին:
Գեղարուեստական բաժնի կը մասնակցի Տիսֆ - ժոֆի: Ճաշագին 130 Ֆր., իսկ մինչեւ 10 տարեկան պզտիկներուն 50 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու համար
Հեռաձայնել՝
Ճելոխեան. - 78 - 55 - 09 - 28
Փաշանեան. - 78 - 55 - 09 - 73

ՇԱԲԱԹ-ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9-12

SAMEDI - MARDI
9-12 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.665
67e ANNEE — No 17.665

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԵՒԱՆԻ ՋՈՒՐԵՐԸ ՈՐՊԷՍ ՈՒԺԱՆԻՒԹ

ՆՈՅ. 8-ԻՆ ԴԵՌ ԿԱԶ ՉԿԱՐ

Նոյեմբեր 8-ի առաւօտեան, Երեւանէն մեր առած լուրերը նոյնքան մտահոգիչ էին: Այս անգամ Մոսկուա մեկնած էր Գերագոյն Խորհուրդի փոխ-նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան, նոր խօսակցութիւններ ունենալու համար կազի հարցին առնչութեամբ: Նախապէս, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ Ելցինի հանդիպումէն ետք, այս վերջինը հրահանգած էր Ազրպէյճանի որ կազմուղը բանայ, այլապէս սպառնացած վ՚ըլլայ պատժամիջոցներ ձեռք առնել Ազրպէյճանի դէմ: Կը մնայ միայն համբերել եւ սպասել...: Ամէն պարագայի մէջ, կարելի է միայն հիմնուել Հայաստանի քաջարի ժողովուրդին վրայ, որ ի՛նչ յոյսերով եւ խանդավառութեամբ համբուրեց 1988-ի Փետրուարեան օրերուն եւ այսօր, քիչ է մնացած որ բրեժնեւեան օրերու կարօտը քաշէ, եթէ չարունակուի այս կացութիւնը: Նոյեմբեր 7-ին, հացագործներու խանութներուն առջեւ 300-400 հոգինոց պոչեր կային, թաղերու մէկ կարեւոր մասը ելեկտրական հոսանքէ զուրկ էր, տեղ-տեղ ջուր ալ չկար: Իրիկունները, մանաւանդ, բացառիկ երջանիկներ են անոնք որոնք լոյս ունին...:

Այս սուր տագնապին իբրեւ ստիպողական եւ ժամանակի դարման, Նոյեմբեր 7ին, Նախարարաց Խորհուրդը արտակարգ միջոցի մը դիմած է եւ որոշած հոսեցնել Սեւանի ջուրերը օրական 2,5 միլիոն խորանարդ մեթր:

Գերագոյն Խորհուրդի մէջ, Նոյեմբեր 7-ին, օրակարգի հարց եղած է նաեւ ժամի կրկին փոփոխութիւնը, քանի ներկայիս իրիկուան հինգին արդէն մութը կոխած է եւ ժողովուրդը քալելով աշխատավայրէ տուն երթալու կամ այլ գործերու համար, մեծ չարչարանքներու ենթարկուած է: Այնուամենայնիւ դեռ կը տոկայ ու համբերութեամբ կը տանի այս բոլորը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ մէջ հաւաքուած են Ատլանտեան Ուխտի անդամ պետութեանց ղեկավարները, որոնք պէտք է միացեալ յայտարարութիւն մը կատարէին, պարզելով իրենց մտահոգութիւնները ի տես Խորհրդային Միութեան կացութեան:

ԹՈՒՐՔ զինեալ ուժերու հիւսիսային Իրաքի վերջին միջամտութեան դէմ բողոքելով խիստ արտայայտութիւններ ունեցած է քիւրտ ղեկավար Մ. Պարզանի: Ան արեւմտեան մայրաքաղաքներուն ուղղուած դեկոյցով մը հրաւիրած է պախարակելու Թուրքիան որուն «բանակին զօրաբաժինները անսահման ատելութեամբ ու կանխակալ կարծիքով լեցուած են քիւրտ ժողովուրդին հանդէպ»: «Քիւրտիստանի Հայրենասիրական Միութեան» նախագահ Ճ. Թալապանի ալ քննադատած զինեալ խմբակներուն հետ պայքարի որպէս միջոց, Թուրք իշխանութեան առաջարկած է ընթացք տալ հետեւեալ կարգադրութեան. սահմանային չէզոք գօտիին տեղ նոր բնակավայրերու հաստատում, Թուրքիոյ հետ սահմանային առեւտուր, այս բնակավայրերու հակակշռին քիւրտ փէշմէրկաներու յանձնումը, վերջ Թրքական զօրքին Իրաքեան հողամասին վրայ զինեալ գործողութիւններուն:

Ռ. ՄԱՔՍՈՒԷԼԻ մարմինը Երուսաղէմ փոխադրուեցաւ, ուր յատուկ տեղ մը պատրաստուած է Ձիթենիներու բլուրին վրայ իր գերեզմանին համար: Այրին շատ չի գոհանար առաջին քննութենէն, որ սրտի տագնապի կը վերագրէ Մաքսուէլի մահը եւ կը սպասէ գիտնութեան արդիւնքին: Միւս կողմէ, դեռ թաղումը չկատարուած, իր կայսրութեան մաս կազմող հաստատութիւններ հապճեպ կերպով սկսան ծախուիլ: Արդէն ծախուեցաւ Պէրլիցը ճափոնցի հրատարակիչի մը՝ 250 միլիոն տոլարի:

ՓԱՐԻԶԸ գաւառ կը փոխադրուի, ինչպէս պիտի ըսէր, փոխաբերաբար, Ալֆոնս Ալէ որ կ՚առաջարկէր «քաղաքները գիւղ փոխադրել» իբրեւ միակ միջոց քաղաքներու ժխորէն ազատելու: Արդարեւ, կառավարութիւնը որոշած է պետական դէմքեր պատրաստող Հռչակաւոր Է-Ն-Ա-ն Ստրազպուրկ փոխադրել, ՍԷՅԹԱՆ՝ Անկուլէմ, Անտառներու Ազգ. Օֆիսը՝ Պուաժ, Քաղաքի նախարարութիւնը՝ Սէն-Սէն-Տընի եւայլն, եւայլն: Առաջին առթիւ, տեղափոխութիւնները 2500 հոգիի կը վերաբերին եւ պարզ է որ հարցեր կը ստեղծուին, շատեր տրամադիր չըլլալով: Որոշ վրդովում ալ կայ, որովհետեւ շահագրգռուած հաստատութիւններն ալ որոշումին մամուլէն տեղեկացած են:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ (Արեւմտեան) ամերիկեան համալսարանին դէմ ռմբարձակում մը գործուած է Նոյեմբեր 8-ին, որ նիւթական մեծ վնասներ պատճառած է, բայց միայն չորս թեթեւ վիրաւոր կար: Պայթումը շատ զօրաւոր եղած է եւ համալսարանին կեդրոնական շէնքը քարուքանդ է:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ նախարարին եւ հիւանդապահուհիներուն միջեւ համաձայնութիւն գոյացաւ Նոյեմբեր 7-էն 8 լուսնալիք գիշերը: Չորս սենտիքաներ (6-ի վրայ) պիտի ստորագրեն համաձայնագիրը, ուր կառավարութիւնը գիշերային ժամերու կրճատում եւ պարգեւ կ՚առաջարկէ:

ԿՕԿԷՆԻ Թէ Ֆառէ նշանաւոր իւղանկարը աճուրդով ծախուեցաւ Նոյեմբեր 7-ին: Ամերիկացի մըն է որ 52 միլիոն ֆրանքի (Կօկէնի որեւէ գործ այս գինով չէր վաճառուած) գնեց ֆրանսացի նկարիչին գործը, որ կը պատկանէր Ներքին նախարար՝ Ժոքսի ընտանիքին: Մշակոյթի նախարարութիւնը արտօնած էր պաստառին «արտագաղթը» եւ Թէ Ֆառէն Ամերիկա գնաց: Տըկայի խորհուրդներուն վրայ է, որ 1895-ին, Տանիէլ Հալէվի, այն ատեն 23 տարեկան գնած էր այս գործը, որ անկէ ի վեր կը մնար ժառանգորդներուն մօտ (Ներքին Նախարարին մայրը): Ըստ ոմանց, այդ պատճառով է որ պաստառին արտածումը արտօնուած է:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ նորընտիր երեսփոխաններու երդումի արարողութիւնը քրտական քարոզչութեան առիթի մը վերածուած է. քիւրտ երկու երեսփոխաններ ժողովի ամպիոն բարձրացած են քրտական դրօշակին գոյներով վզնոցներով ու թաշկինակներով, ապա յայտարարած են թէ երդման խօսքը կ՚արտասանեն սահմանադրութեան ճնշումին տակ: Այս արարքները պատճառ եղած են որ բողոքի հակազդեցութիւններու թիրախ ըլլայ Ընկերվար-Ժողովրդական կուսակցութիւնը որուն անդամներն են քիւրտ երեսփոխանները:

ԽՕՋԱԼ Սիւլէյման Տէմիրէլ յանձնեց Թուրքիոյ կառավարութիւնը կազմելու պարտականութիւնը:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

«Մոսկովեան Լուրեր»ու Նոյեմբեր 5-ի թիւին մէջ Ա. Միքաձէ կ՚անդրադառնայ Վրաստանի մտաւորականներուն մատնուած կացութեան: Անոնց մէկ մասը բանտերէ հազիւ ազատ արձակուած, ուրիշներ առաջնորդուած են մութ խցիկները: Անոնք կը նկատուին ներկայ վարչաձեւին ընդդիմադիրները:

Այս մտաւորականներէն է լրագրող Վալերի Քուարացխելիա որ երեք օր արգելափակուելէ ետք ազատ արձակուած է առանց դատուելու: Ան հացադուլի սկսած էր լրասփիւռներուն կիրարկուած գրաքննութեան դէմ բողոքելու համար: Զէնքը ամբաստանող օրէնքի յօդուածը վերջերս ընդունուած է նախագահ Գամսախուրդիայի կողմէ եւ կ՚արգիլէ գործադուլի կազմակերպումը հանրային շէնքերու շուրջ:

Սակայն այլ է վրացի լրագրողին բանտարկութեան բուն պատճառը. ան իր ձերբակալութեան նախորդ օրը Վրաստանի ժողովրդավարական կուսակցութիւնը պիտի հիմնէր ու այս առթիւ նամակով մը Շեւարնաձէէն խնդրած էր որ միջնորդի դեր կատարէ իշխանութեան ու ընդդիմադիրներու միջեւ, որպէսզի երկիրը հանդարտէր: Անմիջապէս ատոր յաջորդած էր Գամսախուրդիայի ամբաստանութիւնը որ ազգային միութիւնը պառակտելու յանցանք կը վերագրէր ժողովրդավարներու պատասխանատուներուն:

Քուարացխելիայի հարցաքննութեան օրը Թիֆլիսի մէջ կը ձերբակալուէր նոյն կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի մէկ անդամը որ սակայն յաջորդ օրը ազատ կ՚արձակուէր ու զինքը կը փոխարինէին ուժ ընկերները:

Վրացական իշխանութիւնը կը բանայ թղթածրարները որոնք պատրաստուած են ներկայ ղեկավարութեան ընդդիմադիր ծանօթ մտաւորականներու դէմ: Անոնցմէ շատեր հալածանքէ խուսափելու համար լքած են իրենց բնակարանները եւ այլուր փոխադրուած: Անոնց մէկ մասն ալ կը ջանայ արտագաղթել:

Կան տակաւին Մոսկուայի ու Թիֆլիսի միջեւ քուլիսային խաղերը. Հոկտեմբեր 22-ին Մոսկուայէն Թել-Աւիւ մեկնելու պահուն օդակայանէն վտարուած է Վրաստանի Արտաքին նախկին նախարարը. երկու օր ետք Խորհրդային ՔԱ-Կէ-Պէ-ին նախագահը ներողութիւն խնդրած է ըսելով որ օդակայանին ապահովութեան բաժանմունքի պատասխանատուն նկատի ունեցած է վրացական կառավարութենէն յայտնուած խնդրանք մը:

Ասոր քով, Վրաստանի ընդհանուր դատախազը Հոկտեմբերի վերջին շաբաթը Մոսկուա անցուցած է, դաշնակցային ղեկավարները համոզելու որ շարունակեն իրենց օժանդակութիւնը Վրաստանի արդարադատութեան Նախարարութեան:

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11-Ի ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի (Երեքշաբթիի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՀՈԿ. 27 / ՆՈՅ. 7)

ՀՐԹԻՌԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԱՐՏՈՒՆԻԻ ՎՐԱՅ

Նոյեմբեր 6-էն 7 լուսնալիք գիշերը «Ալազան» հրթիռներով կրկին ռմբակոծուած է Մարտունի քաղաքը: Նախնական տուեալներով՝ հայ քաղաքացի մը զոհուած է, կան նաեւ քանի մը վիրաւորներ: Անընդհատ կը շարունակուի նաեւ ազերի զինեալ խմբաւորումներու կուտակումը շրջանին մէջ:

***

ԱԶՐԲԵՋԱՆ ԿԸ ՓՈՐՁԷ ԳՐԱՒԵԼ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ԶԻՆԱՊԱՀԵՍՏԸ

Ի հետեւումն Ազրպէյճանի տարածքին գտնուող զէնքերն ու զինամթերքը գրաւելու ազերի ղեկավարութեան որոշումին, Նոյեմբեր 6-ի առաւօտուն զինեալ ջոկատներ մուտք գործած են Ղարաբաղի Ներքին Գործերու Վարչութեան շէնքը (Ստեփանակերտ), փորձելով բռնագրաւել այնտեղ գտնուող զինապահեստը: Ատ ի հակադրութիւն, Ստեփանակերտցիները շրջապատած են շէնքը ու արգելք եղած զինամթերքի փոխադրութեան աշխատանքին: Իր կարգին, շրջանի Ներքին Գործերու Վարչութեան պետը՝ գնդապետ Քովալէով մերժած է յանձնել զինապահեստը:

Այս առնչութեամբ, Ստեփանակերտ ժամանած է խորհ. ներքին զօրքերու ընդհ. հրամանատար՝ զոր. Սավին:

***

ԳԻՐՔ՝ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

«Անահիտ» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է Արգամ Այվազեանի «Նախիջեւանի գիրք յուշարձանաց» հատորը, որ հայերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն լեզուներով կը ներկայացնէ շրջանին ճարտարապետական կոթողները՝ հնագոյն ժամանակներէն մինչեւ 20-րդ դարու սկիզբները, համալրուած 400-է աւելի գունաւոր ու սեւ-ճերմակ նկարներով եւ յատակագիծերով:

Հեղինակը բնիկ Նախիջեւանցի է, Աւրինջ գիւղէն: 1965-էն ցայսօր կը զբաղի իր ծննդավայրին պատմութեան ուսումնասիրութեամբ: Հրատարակած է «Նախիջեւանի պատմա-ճարտարապետական յուշարձանները»(1978), «Ագուլիս»(1984) «Ջուղա» (1984) եւ այլ բանասիրական գործեր:

***

ՀՈԳԵՒՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀ

Հայաստանի Ազգային Գրադարանին մէջ (նախկին՝ Միասնիկեան), բացումը կատարուած է հոգեւոր գրականութեան սրահին, ուր այսուհետեւ մշտատեւ ցուցադրութեան կը դրուին կրօնական գրականութեան հազուագիւտ նմոյշներ: Այս առթիւ, յատուկ հանդիսութեան մը ընթացքին, սրահը օրհնած է՝ Սիւնեաց թեմի Առաջնորդ Անուշիկ Եպիսկ. Արիստա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԸ

ՊՕՄՈՆԻ

ԵՐԵՒԵԼԻ ԱՆՁՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այս աղէտալի դէպքէն ծագող անմիջական հարցումին պատասխանելու համար, հարկ է ճշդել որ Աճարոնեան ամուլը տասնեւչորս տարիներ ապրեցաւ, միա՛յն անհատական օժանդակութեան շնորհիւ, անհայրենիք՝ հայ ժողովուրդին եւ բախտագիտութեան գնացումին արժանի ամբ: Պօմոնէն Տէր եւ Տիկին Զաթիքեան իրենց տան վերի յարկը տրամադրեցին կաթուածահար բանաստեղծին եւ իր պահպան հրեշտակ՝ Տիկին Նուարդին, ծնեալ Վարանդեան, մշտական հսկողութեամբ բժիշկ Սիփրիհիսարլեանի: Իսկ ամէն օր, Զարասնճագցի Ազաճանի տղան՝ Նշան Դարբինեան, իր նպարավաճառի խանութը փակելով, կէսօրէ ետքը, Աճարոնեան ամոլին կը տանէր հարկ եղած նպարեղէնը, մասնաւորաբար պատերազմի զրկանքի չորս տարիներուն: Նման նուիրեալ հայրենակիցներուն զոհողութիւնը հայ մշակոյթի գլխաւոր ներկայացուցիչի մը անձին՝ վեր է ամէն գնահատանքէ: Նշանի այրին՝ Տիկին Վարդուհին անդամալոյծ վիճակի մէջ դեռ ողջ է վկայելու համար:

Յանկարծակի վերյիշում մը: Արդեօք ժամանակին, Փարիզի մէջ, նման կարգադրութիւն հնարաւոր չէ՞ր իրագործել հէք Կոմիտաս Վարդապետի պարագային ալ: Այցելութեան մը առթիւ, 1949-ին, Օր. Մարգրիտ Բաբայեան խոր յուզումով կը պատմէր թէ՝ ինչպէս 1914-ին, այն ատենուան Փարիզի հայ «աղա»ները Վարդապետին սենեակ մը տրամադրելու թախանձանքին գոհացում չտալուն պատճառաւ, սախպուեցաւ ան Պոլիս վերադառնալ, եւ գիտենք հետեւանքը, աւելցնելով որ «անոնցմէ ոմանք դեռ ապրում են այսօր...»:

Երբ խօսքը կ'ըլլայ հայ երգը գիտական աշխարհին ծանօթացնող հանճարեղ Վարդապետին, բնաւ չեմ մոռնար այն գրոսանքի պահը երբ Օրիորդ Գալէնիկը մեծերուս յուզումով պատմեց մահը Կոմիտասին, ծանօթութիւնները տալով անոր կեանքին եւ գործունէութեան: Այդ օրերուն, Հայաստանի կառավարութիւնը տեղեկացուցած էր Փարիզի Կոմիտասեան Յանձնախումբին որպէսզի ան չթաղուէր օտար հողի մէջ եւ յարմար առիթով մը անոր աճիւնները փոխադրուէին մայր երկիր:

Եւ ահա՛, 1936-ին, անոր դագաղը Փարիզէն Մարսէյլ փոխադրուեցաւ, վերադառնալու համար ներգաղթողներու հետ իր պաշտելի հողին:

Այդ օրը, հարիւրաւոր Հայեր խռնըւած էին ծօլիէթի նաւահանգիստը, ողջերթ մաղթելու հայրենադարձ ազգակիցներուն: Եւ յանկարծ այդ հարիւրաւոր գլուխները վեր բարձրացան: Զոյգ զոյգ չղթաներով կախուած խոշոր ուղղանկիւն սնտուկ մը օդին մէջ կամաց կամաց ծածանելով կը բարձրանար խորդակի մը միջոցաւ: Մէյ մըն ալ վարէն փսփսուք մը տարածուեցաւ բերնէ բերան. «Կոմիտասին դագաղն է, Կոմիտասին դագաղն է...»: Իսկոյն վարէն վեր նայող՝ արձան կտրած ամբոխը պատեց սարսուռն ու յուզումը: Եւ բոլորս ալ սրտատրոփ ու ալեկոծեալ՝ մեր արտասուաթոր աչքերը ուղղեցինք պարապութեան մէջ խարխափող անմահ գուսանի դագաղին, որ ազդին անդին տատանելէ ետք, վերջապէս յաջողեցաւ հանդչիլ ներգաղթողներուն առջեւ, նաւուն տախտակամածին վրայ, եւ անոնք վերէն պոռացին մեզի. «Մե՛նք ենք որ պիտի տանինք Կոմիտաս Վարդապետը Հայաստան...»:

Նման սրտաճմլիկ պահու մը ներկայութիւնս՝ դարձեալ կը պարտիմ հօրս ազգային նախանձախնդրութեան կրակին, եւ նման երանելի դէպք մը անմահացնող լուսանկարի մը գոյութիւնն ալ կը հաստատէ այդ եղելութեան իրկութիւնը:

Գալով Պօմոնի ուրիշ երեւելի բնակիչներէն Միքայէլ Վարանդեանին, որուն մահն ալ պատահեցաւ Աճարոնեանի կաթուածահար չիջումէն քանի մը շաբաթ ետք, 1934-ին, անոր յուղարկաւորութեան օրը, տեղւոյն ալ Ֆրանսացիներուն զարմանքը գրգռող՝ այնքան մեծ թիւով մարդիկ խռնուած էին թաղին կեդրոնական պողոտային վրայ, որ բազմաթիւ հանրակառքեր ստիպուեցան իրարու ետեւ կանգ առնել, թափօրին անցքը դիւրացնելու համար: Բնականաբար, Պալաքեան Եպիսկ. ալ կը նախագահէր արարողութեան եւ Ալեքսանդր Խատիսեան դամբանականը խօսեցաւ Սէն Փիէռ գերեզմանատան մէջ: Այս վերջին պահը ընդհանրապէս ներկայացնող սարսռացուցիչ լուսանկար մըն ալ, ուր կը տեսնուին Մարսէյլի անցեալի ծանօթ դէմքերը խմբուած քով քովի:

Այդ տարիներուն, Ատափազարցի լուսանկարիչ Սէթեանին կրտսեր եղբայրը, այն օրերուն հայութեամբ վառած երիտասարդներէն մէկը, Վարանդեանի թաղումի նման կարեւոր դէպքերու ընթացքին, անխուսափելիօրէն իր չարժանկարի գործիքով ժապաւէնի վրայ կ'առնէր զանոնք: Մեր օրերու ճիշդ Պատրիկ Տօնապետեանի ֆիլմով շաւէօր տ'իմած մը, որ մայրիկիս յաճախակի գործածած՝ «Ո՛ւր դմպըլիկ, հո՛ն տմպըլիկ» ասացուածքին համաձայն, առիթը չէր փախցներ պտըտցնելու ամէն տեղ իր ուսին վրայի մեր մանկական հմայումով այդ սաղայելական գործիքը:

Եւ մէյ մըն ալ տեսար, Սէթեանը առիթը կը ստեղծէր այդ անխօս ֆիլմերը, առանց որեւէ ակնկալութեան, Պօմոնի Զաւարեան Ֆլէօպին մէջ ներկայացնելու, խանդավառ մեկնաբանութիւններով համեմուած: Ահաւասիկ որոշուած օրը, սրահին մէջտեղը, իրարու վրայ դրուած երկու սեղաններու մակերեսին դետեղուած է այդ բազմաթիւ աչքերով սեւ մեքենան: Սրահին ամէն կողմերէն ելեկտրական թելեր կուգային միանալու անոր, եւ հանդիսականներս ալ՝ ուշադրութեամբ պիտի քալէինք, անոնց վրայ չըկոխելու համար: Եւ մեծ ու պզտիկ Պօմոնցիներս, նստարաններու վրայ տեղաւորուած, կը սպասէինք պիչ-պիչ դիտելու գլխացի պատին փակցուած ճերմակ կըտաւէ քառակուսի պաստառին վրայ արագ-արագ թրթռացող պատկերները:

Սրահին լոյսերը կը մարէին եւ պատկերներն ալ կը սկսէին տողանցել անվարժ քայլերով, Սէթեանի մեկնաբանութիւններով համեմուած, իր ատափազարեան երկարաձիգ շեշտով: Բայց հինգ վայրկեան չանցած, ժապաւէնը կը փրթէր եւ օդին մէջ ֆր՛ռ-ֆր՛ռ կ'ոստոստէր: Խեղճ Սէթեանը լոյսերը վառել կու տար, թքոտած մատներով անոր երկու ծայրերը իրարու փակցնելու հնարքներ ի գործ կը դնէր, մեքենային մէկ կողմը լուցկիի շիւղով մը վեր կը բարձրացնէր, չորսի ծալուած թուղթի կտորով մըն ալ միւս կողմին հաւասարակշռութիւնը կ'ապահովէր եւ կրկին լոյսերը մարել տալով, վերադառնուած մեկնաբանութիւններով դողդըղացող պատկերները կը լծուէին իրենց ընդհատուած տողանցքին:

Մէյ մըն ալ, յանկարծ, հանդիսականներ իրարու ետեւէ պատկերներուն մէջ ինքզինքնին կամ բարեկամներ ճանչնալով, տեղերնէն կը ցատկէին իրենց ցնծութիւնը յայտնելու: Ասդիէն, անդիէն, «սո՛ւս, լռութի՛ւն», ազդեր կը տեղային եւ Սէթեանի ազազուն ձայնով յորդորներն ալ անկարող էին ըմբոստներուն աղաղակները սաստելու:

Հազա՜ր ափսոս, 1947-ին ներգաղթինալով Հայաստան վերադառնալով, պատկեր որսացող մեր Սէթեանը Մարսէյլի իր հայկական կեանքին 1930-45-ի տարիներուն քաշած չարժանկարի քանի՛ քանի ժապաւէնները հետը տարաւ, եւ ո՞վ պիտի կրնայ ըսել թէ այդ այնքան հազուագիւտ «փաստաթուղթերը» ի՛նչպիսի ճակատագրական վախճանի մը արժանացան: Յետագային, անոր Մարսէյլ մնացած լուսանկարի եղբայրն ալ կ'ափսոսար այս ողբալի կորուստին համար... Անտարակոյս, Սէթեանի տխպարով հետեւողներ Փարի՛զն ալ ունեցած կ'ըլլար:

Այդ տարիներուն, Պօմոնի մէջ կազմըւած էր նաեւ «Շանթ» թատերախումբը, ղեկավարութեամբ Վաղարշակ Տէր-Վարդանեանի, որուն կորուստն ալ «Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 23-ի թիւով յայտնուեցաւ: Ներկայացուեցան «Հին Աստուածներ»ը եւ «Վարդանանց Պատերազմը», որուն բեմադրութենէն ետք քաշուած խմբանկարին մէջ կարելի է տեսնել մեր վաղուան մեծ ու պզտիկ «դերասան»ները, զգեստաւորուած ժամանակավրէպ տարազներով:

Թաղին մէջ բոյն դրած էր նաեւ վաղեմի Թիֆլիսի Տրամաթիկէն, Խատիսեանի քաղաքապետութեան կողմէ հովանաւորուած, կատակերգակ դերասան Յարութիւն Ղազարեան (Ղազօ) եւ յետագային Պարսկաստանէն եկող Քոչարեան ամոլին մասնակցութեամբ, ներկայացուեցան Արշին Մալ Ալան, Թէմպէլ Հաբօ, Մաշտիի Բաթ, Պէպօ, Շուշանիկ, Զար Ոգի, Պատուի համար...: Վերջին անգամ, Ղազօյին կինը՝ դերասանուհի Թօքմաճեան խեղճ Սիրոյշը բեմ բարձրացաւ իր չոր հագերը գալելով: Նոյնիսկ անգամ մը բեմադրուեցաւ Անոյշը, Մարսէյլի Երաժշտանոցի երգի Ա. մրցանակաւոր Անժէլ Վարժապետեանի մասնակցութեամբ եւ ընկերակցութեամբ ջութակահար Սարգիս Ջէօրէքճեանի, թառահար Արզարի եւ սրնգահար Շիշմանեանի:

Այս խումբին աջակցելու առիթը ինծի ալ տրուեցաւ: Քանի՛ քանի խաղատնիկ պատմութիւններ փորձերու եւ քուլիսի անցուդարձերու պահերուն: Օրինակ մը միայն. հանդէսին իրիկունը, Ղազօն իր համբաւաւոր խոշոր պարկովը կու գար, որուն մէջէն ելլող անսպառ տարազներով՝ անտարակոյս Կովկասէն մինչեւ հոս ճամբորդած, խաղացողներէն ամէն մէկը կ'ընտրէր իր հասակին եւ լայնքին յարմարագոյնը: Այլեւս մնացեալ եղելութիւնները ծիծաղաշարժ՝ ընթերցողներուն կը մնայ դիւրութեամբ երեւակայել:

Պօմոնի այս հանդէսներուն անբաժանելի դերակատարն ալ Յովհաննէս Տէօքմէճեանն էր, իր յուշարարի անհերքելի դերովը, անոր հանդարտ ու մեղմ ձայնին պատճառով: Եւ բեմին վրայի դերակատարները, աչքերնին տնկած առջեւի ծակին մէջ գլուխը ցցող յուշարարին՝ անոր բերնէն խօսք մուրալու ճարակէն էին մտահոգ: Կը պատահէր յաճախ որ յուշարարին կրկնած բառերը սրահէն անցնելով՝ յանդուգն հանդիսականներ բարձրաձայն զանոնք սուլէին մոլորեալ դերասանին, եւ այլեւս երեւակայել հարկ էր ստեղծուած ծաղրական մթնոլորտը, նոյնիսկ ողբերգական տեսարանի մը պահուն, ինչպէս Վարդան սպարապետի մահուան վայրկեանը:

Արդեօք թոյլատրե՞նք ինքզինքնիս քօղարկել նաեւ անուշիկ գաղտնիք մը, առանց մեղանչելու տպագրիչ Ջաւէնի համեստութեան: Հայ ազգի դերասան Ղազօն ալ բնականաբար անկարող էր նախապէս վճարել ապսպրած յայտարարութիւններուն ծախքը, եւ հանդէսէն ետքն ալ, դրպանը նոյնչափ ծակ ըլլալուն, տպագրիչին կը մնար փիլիսոփայօրէն փոխարժէքը չհալող սառի մը վրայ արձանագրել եւ յուսալ ապագային...

Իսկապէս չարաթ չէր անցներ որ Պօմոնի այս քլէօպին մէջ հաւաքոյթներ տեղի չունենային, ինչպէս դասախօսութիւններ, բանախօսութիւններ, որոնց հեղինակները կ'ըլլային՝ Փայլակ Սամասար, Փրոֆ. Խայիկեան, Տիգրան Փիրանեան, Տիկին Քիպրիթճեան... Յիշատակութեան արժանի է Հայկ Սէրէնկիւլեանի մէկ բանախօսութիւնը՝ «Երէկ, այսօր, վաղը» նիւթին շուրջ: Փոփորային նախագահութիւններու հատ-հատիկ առողջութիւն, հռետորական շարժումներու ալիքաւոր ծածանում, խօսելով՝ բեմին մէկ ծայրէն միւսը, երբեմն ալ ձեռք մը բաճկոնին գրպանը դրած՝ վճռական քայլերով երթեւեկում, աջ ձեռքի ցուցամատին եւ բութին լայն տարածումով երկընդարձակ յայտնաբերող ճօճում, ունկնդիրներուն բերնին մէջ դրուած հարցումներուն պատասխաններ բանաձեւելու հնարամտութիւն, բոլորն ալ ճարտասանութեան հնարքներ՝ մեզի նախնեաց աշխարհէն աւանդ ձգուած...

Այսպէս, անցեալի Պօմոնի երեւելի անձնաւորութեանց յիշատակումէն ետք, յաջորդով պիտի փորձենք հետաքրքրուիլ նաեւ թաղին նոյնքան կարեւոր բայց ընդհանրապէս անծանօթ յորջորջուած հերոսներուն:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ, 1991, Նոյեմբեր 1

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՕՐԱԳԻՐ

ԽՄԲ. - Անդրէյ Նույկին ռուս մտաւորականութեան «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ին անդամ է. մասնակցած է Ստեփանակերտի բանակցութիւններուն, Ղարաբաղի կազմին մէջ: Ելցինի ու Նազարբայեւի մարզ այցելութենէն ետք «Իզվեստիա»յի մէջ ստորագրած է վերոյիշեալ խորագրով երկարաշունչ յօդուածը զոր արտատպած է «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթը, Հոկտեմբեր 22-ի թիւին մէջ:

Ստորեւ նոյն յօդուածը յապաւումներով.

«ԿԱՊԱՒԻՆՆԻՆՔ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ՄԵՐ ՅԱՄԱՌՈՒԹԵԱՆ»

... – Կատարեալապէս իմ հսկողութեան տակ կը գտնուին Ազրպէջանի զինեալ կազմաւորումները, յայտարարեց Մութալիբով Սեպտեմբեր 23-ին ստորագրելով ժելեզնովոդսկի պայմանագիրը: Այդ օր ազրպէջանցի օմոնականները սպաննեցին Ջափար գիւղէն վեց բնակիչներ, որոնցմէ մէկն էր 14-ամեայ Հրաչիկ Սիմոնեանը: Բարկոծութեամբ սպաննելով, օմոնականները կտրեր էին անոր ականջները: Գիշեր ցերեկ կը տարուէին յետագայ օրերը. հրթիռի եւ գնդացիրի կրակ Ստեփանակերտի վրայ, յարձակումներ ինքնաշարժերու վրայ, պատանդներու գերեվարում եւ սպանութիւններ, Ստեփանակերտի ջուրի խողովակաշարին 26 րդ պայթեցումը, «անձնագրերու ստուգում» եւ այլն:

... Ճիշդ է, միութենական ներքին զօրքերը փորձեր բրած են ազրպէջանական փարձկանի իրենց համբաւը փոխելու եւ երկկողմանի զինեալ յարձակումները կասեցնելու. բայց աւաղ, արիւնը հիմա աւելի յորդ կը հոսի, քան մինչեւ Ելցինին այցը: Եւ ամէնէն գլխաւորը, փաստօրէն տակ է Ռուսաստանի կողմէ պաշտպանութիւն գտնելու ժողովուրդին վերջին յոյսը: Արտայայտելով հետզհետէ չեչոտող հիասթափութիւնը, Շահումեանի շրջանի նախագահը կ'ըսէ թէ այլեւս «կը մնայ ապաւինիլ միայն Աստուծոյ եւ մեր յամառութեան»:

ԳԵՐԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉԻ ՏԱՐ

Սկիզբէ քայլէն իսկ միամտութիւն կ'ըլլար յոյս դնել ղարաբաղեան հանգոյցին դիւրին ու արագ լուծումին վրայ: Այնպէս որ նախագահներու խաղաղարական ծրագրին հիմնական կէտէն արդէն իսկ որոշակի հրաժարումին կը սկսէր, բայց եւ այնպէս պէտք է ընդունիլ որ կարելի էր որ առնուազն աւելի փոքր ըլլար, իսկ արդիւնքները նոյնիսկ առաջին փուլին՝ աւելի ծանրակշիռ, եթէ...

- Մենք միայն միջնորդներ ենք եւ ո՛չ մէկ կերպով ստանձնութիւն կ'ընենք անկախ Ազրպէջանի գերիշխանութեան նկատմամբ... - անդադար կը կրկնէին թէ Ելցինը եւ թէ յատկապէս Նազարբայեւը կովկասեան իրենց շրջապտոյտութեան ընթացքին:

Առնուազն բնել հաւանաբար պէտք էր նկատի առած Ազրպէջանի ներկայացուցիչներուն «վիրաւորուած արժանապատւութեան» վրայ հիմնուած խաղը. սակայն այդ դրոյթը պէտք չէր որ խորհրդականներուն համար ներքին դիրքորոշում հանդիսանար: Իր հոգիին խորքին մէջ «հարցին խաղաղ լուծման եւ իրերհասկացողութեան անհրաժեշտութեան» մասին միայն ընդհանուր արտայայտութիւններ ունենալով շրջան գալը խիստ աւելորդ էր:

Ազրպէջանի ղեկավարութիւնը արդէն իր ժողովուրդին քանիցս հաւաստիք տըւած է որ այս տարի մէկ անգամ ընդմիշտ կը լուծէ Ղարաբաղեան խնդիրը: Ի՞նչպէս Օմոնականներու դաժան գործերուն, ատոր վրայ աւելցած 200 հազարնոց կանոնաւոր զինեալ ուժերու կազմաւորումը (որոնց մասնակից ըլլալ կ'ուզէ Մութալիբով երկու երրորդով Ազերիներէ բաղկացած չորրորդ բանակը իր ամբողջ

…ապատագրութեամբ) բաւական յստակօրէն կը բացատրէ թէ ինչպէ՛ս: Այդ անականէն, իրապէս, Ազրպէյճանի սկսած պատնակցութիւնները կարելի է միայն արդարացնել որպէս նման ռազմավարական խնդրի լուծումին համար ժամանակ շահելու փորձ: Հոս հարց կը ծագի. իշխանութիւնը որեւէ մէկուն իրաւունք կուտա՞յ թիւր որեւէ կառուցել եւ բռնի դաշտի պարտադրել հաւաքել հարիւր - հազարաւոր մարդիկ որպէս այլ ազգի կը պատկանին, այլ կրօնք կը դաւանին:

... Վերջերս, Խորհրդային Միութիւնը առանց աւելորդ աղմուկի ստորագրեց պայմանագրութիւններու դէմ ՄԱԿ-ի պայմանագիրը: Զարչարանքներէն յետոյ, վերադարձի ճամբով, դանիացի մասնագիտական թիմին՝ Ի. Կէնեցկին, կը գտնէ որ ձեռնահարօրէն մեր երկիրը չարչարանքի կիրարկում չկայ: Ճիշդ է, մեր դահիճներ ձեռք մոլիներ չեն, անպաշտպան դահերու չարչարանքներէն ազատութիւն քաղուող իրենց իրաւունքը չեն ամրապնդեր պետական կարգադրութեամբ: Բայց, երբ Կէնեցկին սկսաւ թուել, թէ յատկապէս ինչ չարչարանքներ կը կիրարկուին ներկայիս աշխարհի մէջ, ես կարծես անգամ մը եւս ինքզինքս Ազրպէյճանի ինքնիշխանութեան մէջ զգացի:

«Ժամանակակից չարչարողները հնարեցած են որ ստորնացումը աւելի արագ եւ աւելի լաւ կ'ոչնչացնէ անձը, քան ֆիզիքական չարչարանքը ... Կալանաւոր առաջին առթիւ պէտք է կորսնցնէ իրեն հանդէպ իսկ յարգանքը, անձնական արժանապատուութեան զգացումը: Միջոցներու ընտրութիւնը լայն է, բռնաբարումէն մինչեւ կատարելագործուած ծաղրանքը: Զոհերուն կը ստիպեն կեղտ ուտել կամ դիտել մերձաւոր հարազատներու չարչարանքները ... չարչարանքը երկարատեւ գործընթաց է, ան կը սկսի բնաւանիքի աչքերուն առջեւ դաժան ձերբակալութենէն, կը շարունակուի բանտը եւ վերջ կը գտնէ առաւ արձակուած բանտարկեալի ասորութեամբ, որ ան կը հաստատէ թէ չարչարանքի չէ ենթարկուած, կամ թէ պէտք չէ խօսի բանտին մէջ անցած-դարձածին մասին:

. . . .

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ ՋՈՒՐԱՆԱՐ
ԻՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

Լեռնային Ղարաբաղը կամովին ռուս պետութեան մէջ մտնելու 1813-ի պայմանագիրը կնքուած է ոչ թէ ճզմուած պայմանաժամով, այլ «ընդմիշտ» եւ բարմիս վաւերացուած է» միասին միակ արխեով, իսկ ռուս ժողովուրդին եւ Ղարաբաղցիներուն պարտադրուած անհարեկական կառավարութեան եւ յանցապարտ կուսակցութեան վերնախաւի 1921-ի որոշումը աւելի ապօրինի է, քան Ռիպպենթրոփ-Մոլոտով դաշինքը: Եւ Ազրպէյճանի ղեկավարութիւնը, նոյնպէս հիմնաւորելով անյապաղ անկախութիւնը՝ վերադառնալով 1918 - 1920 կարգավիճակին, փաստօրէն, այդ որոշումը նկատած է անվաւեր: Ատով իսկ Լեռնային Ղարաբաղը եւ Ռուսաստանը կը վերադառնան ոչ մէկուն կողմէ չեղեալ չհռչակուած պայմանագրով հաստատուած յարաբերութիւններուն: Բայց, Ռուսաստանը նաեւ առանձին մեղաւոր է իր հին բարեկամներուն եւ դաշնակիցներուն առջեւ: Իր բանակը եւ ռազմական ուժը առաւելաբար օգտագործուած են հայկական գիւղերու անզուիթ բռնագաղթի, Ղարաբաղի խաղաղ բնակիչները ահաբեկելու համար: Իսկ կեղծ քարոզչութեամբ մոլորած ռուս ժողովուրդը, առայժմ, քօղէն՝ կը դիտէ: Ռուսաստանը պէտք է քաւէ իր մեղքը: Բազմաչարչար Արցախի բնակիչներուն իրաւունքներուն եւ ազատագրութեանց պաշտպանութիւնը պէտք է ապահովէ Ռուսաստանի դիւանագիտական, տնտեսական, մտաւոր իսկ ինքնապաշտպանութեան նոր փորձերու պարտադրեն նաեւ ռազմական հզօրութեամբ՝ բազմապատկած անոր միջազգային կշիռով եւ զրուած նպատակներու բարոյական մաքրութեամբ: Ես համոզուած եմ, որ Ռուսաստանի ժողովրդական ղեկավարութիւնը չի ձգտիր ո՛չ սահմաններու վերանայումին, ո՛չ ալ նոր տարածքներու խլացումին: Լեռնային Ղարաբաղի վարչական կարգավիճակի հարցը, առաջին առթիւ, պէտք է որոշէ ժողովուրդին կողմէ օրինականօրէն ընտրուած ղեկավարութիւնը, որուն անհրաժեշտ է անյապաղ վերադարձնել ինքնավար կառավարումի համար նախատեսուած բոլոր իրաւասութիւնները եւ լիազօրութիւնները: Այդ հարցը, ինքնրաիքեան պէտք է լուծուի ոչ միայն Ռուսաստանի, այլեւ յենրով չահակից բոլոր կողմերու հետ, բանակցութիւններու հիման վրայ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՉԷ,
ԱՅԼ՝
ԿԱՐԳՈՒԿԱՆՈՆ

Սակայն այդ կողմերը պէտք է գիտակցին իրողութիւններուն. երկու թշնամի կողմեր հասած են անհաշտութեան եւ փոխադարձ ատելութեան այնպիսի աստիճանի, որ դէպի լուսաւոր ապագայ «ձեռք - ձեռքի տուած» երթալ համոզելու բոլոր փորձերը այժմ աւելի վտանգաւոր են եւ միայն կը ձգձգեն հարցի լուծումը: Անդրկովկասի ժողովուրդներէն ոչ մէկը հրթիռով լուսին չի թռչիր, բոլորն ալ դարեր շարունակ պիտի ապրին կողք-կողքի եւ հաւանաբար վէրքերու ցաւը կը մեղմանայ փոխարէն կը հաստատուին ապրանքներու փոխանակութիւն եւ մշակութային կապեր: Ատոր համար ժամանակ պէտք է եւ կրկին՝ ժամանակ: Իսկ առայժմ բոլոր անոնք, որոնք որոշած են Ղարաբաղի հողին վերադարձնել խաղաղութիւնը եւ օրինականութիւնը, պէտք է առմուր կեցած ըլլան թշնամի կողմերը բաժնելու գիծին վրայ եւ խստօրէն կասեցնեն բոլոր զինուած եւ յանցապարտ ձեռնարկները: Աւելի եւս տարօրինակ է լսել, որ այսօր զինուած ուժերու նոր ժողովրդավար ղեկավարութեան օրով խաղաղ գիւղերու ռմբակոծումները, ՕՄՈՆականներու կողմէ անձնագրային զտութեան ստուգման տխրահռչակ գործողութիւնները, անցեալի նման աջակցութիւն կը ստանան իրենց դրօշները տակաւին ամօթով ծածկած խորհրդային բանակի, Ներքին նախարարութեան ուժերու եւ ՊԱԿ-ի ստորաբաժանումներու կողմէ:

... Ղարաբաղեան կնճիռին վերջնական լուծումը կը պահանջէ հիմնական քաղաքական որոշումներ եւ շատ ժամանակ, բայց ... Ահա մեր առջեւն են Ապրիլ-Մայիսին բռնագրաւուած 24 անրեակ հայկական գիւղերը, թող նոյնիսկ այդ գիւղերու աւերակները: Անոնց բնակիչները չեն մեկնիր Ամերիկա, ոչ իսկ Հայաստան: Անոնք բոլորն ալ այստեղ են, առանց օթեւանի կը դեգերին իրենց հարազատ օճախները քանի մը հարիւր մեթրի վրայ եւ չեն կրնար բնակեցնել այդ գիւղերը, որովհետեւ անոնք շարունակ կը ռմբակոծուին ՕՄՈՆականներու կողմէ: Որքան ատեն որ այդպէս է, խաղաղութիւն չի հաստատուիր, արխնահեղութիւնը չի դադրիր: Հարց կը ծագի. արդեօք մինչեւ ատամները զինուած 3 միլիոննոց ուժերը ի վիճակի չե՞ն լուծելու այդքան սովորական ռազմական խնդիր մը: Եւ միաժամանակ պարզ է, թէ ուրկէ ազրպէյճանցի յարձակողներու մօտ կը յայտնաբերուին ռազմական թեքնիքը եւ բացայայտ կերպով ոչ մասնագիտակցութեամբ նշանումները:

Դառն եւ ծիծաղելի է, երբ մեր զինուորական պետերը կը սկսին բացատրել, թէ ինչ մեծ դժուարութիւններու կապուած է երկաթուղիի շրջափակման վերնալը կամ Ստեփանակերտի օդակայանի գրաւումը, ուր ՕՄՈՆականները կը փոխեն միայն իրենց համազգեստը, անունը, իսկ յանցապարտ էութիւնն իսկ մտադիր չեն փոխելու: Լեռնային Ղարաբաղը աշխարհի երեսին միակ երկիրն է, որ ոչ միայն շրջափակումի, այլեւ պաշարման մէջ է, երբ բնակչութեան ապահովութեան միջոցները կ'ոչնչացուին, իսկ կապը արտաքին աշխարհի հետ ամբողջութեամբ խզուած է:

Ակամայ հարց կը ծագի. տապալեցա՞ւ արդեօք փուչը մեր երկրին մէջ թէ այդ տեղի ունեցաւ միայն Մոսկուա: Իսկ, ծայրամասերը, օրինակ Ազրպէյճան, ան յաղթած է: Եթէ մենք հաշտուինք ճունքաներու գործունէութեան հետ, պայթուցիկ շրջանները, ապա շուտով անոնք, փոխ - վրէժի համար, իրենց ուժերը կը կեդրոնացնեն, ատելութիւն կը սերմանեն եւ ամբողջ երկիրը կը տանին դէպի քաղաքացիական պատերազմի անդունդը:

Կ'ուզեմ հաւատալ, որ այդ տեղի չունենար: Բայց, ատոր համար այսօր պէտք է վերջ տանք պարապ խաղաղասիրական չաղակրատանքին եւ վերջապէս ձեռնարկենք, երկրին մէջ, ժողովրդավար կարգուկանոն, օրինականութիւն եւ մարդկայնութիւն հաստատելու կարուկ, ազդու գործողութիւններու:

Ա. ՆՈՒՅԿԻՆ

«ՔԱԹՐԱ»յի մեծ ու երիտասարդ մեկնաբանները

Նոյեմբեր 4-ի երեկոյթին առաջին մենակատարը ամէնէն աւելի հարազատ կերպով կ'արդարացնէր երաժշտահանդէսին տրուած խորագրին բնորոշումները: Վարդան Մամիկոնեան երիտասարդ դաշնակահար մըն է ու մեծ: Իր ստացած մրցանակներն ու գնահատականները արդէն իր մասին խօսեցուցած էին սակէ առաջ: Երկուշաբթի երեկոյեան իր բաժինը սկսաւ Պէթհովէնի դաշնակի 26-րդ սոնաթով, որուն յաջորդեցին Զայքովսկիի «Վարիասիոն»ները: Քսանամեայ արուեստագէտը իր ծրագրին մէջ տեղ տուած էր նաեւ առաջին ունկնդրութեան մը. Առնօ Բաբաջանեանի «Պոէմ»ը Ֆրանսայի մէջ առաջին անգամ նուագուեցաւ: Վ. Մամիկոնեանի զարմացնող թէքնիքն ու հիւցում պատճառող մեկնաբանութիւնը իրենց գագաթնակէտին հասան յայտագրին առաջին մասին վերջին կտորին՝ Լիսթի «Նիւաժ կրի» վալսին մէջ որուն յաջորդած խանդավառ ծափեր ստիպեցին որ երիտասարդ դաշնակահարը քանիցս վերադառնայ բեմ. ան տեղի տալով ընդհանուրին փափաքին, շարունակեց Բաբաջանեանի «Էլէժի»ով ու Ա. Խաչատրեանի «Թոքաթթա»յով: Վ. Մամիկոնեանի շուրջ ժամուան մը նուագը այնքան տարբերնոյթ կտորներու ընտրութեամբ մը ու յատկապէս Լիսթի վալսով, կը վկայէր թէ «Կավօ» սրահէն անցնողը պարագայական քիչ շատ ընթացիկ յաջողութիւններու տէր դաշնակահար մը չէր, այլ մեկնաբան մը որ համախմբած անհրաժեշտ տուեալները, կը դիմէր դէպի համաշխարհային արժէքներու դժուարամատչելի բեմը:

Յայտագրին երկրորդ մասը յատկացուած էր «ՔԱԹՐԱ»յի ծանօթ ու սիրուած անուններէն տաղաչափ Սուսաննա Միլտոնեանի ու Փարիզի համար քիչ յայտնի արուեստագէտի մը՝ Շահան Արծրունիի: Առաջինը նուագեց Ա. Սոլէրի Ռէ մաժէօր Սոնաթը, Ա. Ռուսէլի թիւ 21 էմփրոմփիթին, Պարթոքի ռումանական ժողովրդական պարերը, Խաչատրեանի Ադեւելեան պարը եւ Ռ. Փոսի թիւ 3 էթիւտը. հոս եւս առաջին ունկնդրութեան մը տեղ տրուած էր, քանի որ հայազգի երգահանին գործը առաջին անգամ կը նուագուէր Ֆրանսայի մէջ: Ս. Միլտոնեանի մեկնաբանութեան ջերմ գնահատանքը պատճառ եղաւ որ արուեստագիտուհին նախատեսուած իր յայտագրին աւելցնէ Փրոքոֆիէֆի Փրէլիւտը:

Վերջին մասը կրկին յատկացուած էր դաշնակին. Պոլիսէն Ամերիկա անցած արուեստագէտ մըն է Շահան Արծրունի: Ան նախ նուագեց Ալան Յովհաննէսի արդիական շունչով մէկ գործը՝ Փասթորալը (1952), ապա Ա. Խաչատրեանի դաշնակի սոնաթը: Ընդառաջելով ընդհանուրին փափաքին, ան աւարտեց Կոմիտասով:

Հայ մեկնաբաններով, հայ յօրինողներու գործին գերակշռութեամբ, հաճելի երեկոյթ մըն էր «ՔԱԹՐԱ»յի նոյեմբերեանը ուր երկու դաշնակահարներու ներկայութիւնը համեմատականի ակամայ թելադրանքը ներշնչեց: Առկէ քաղուած տպաւորութիւնը շատերը մղեց հարց տալու թէ աւելի յարմար պիտի չըլլա՞ր երեկոյթը փակել Վարդան Մամիկոնեանով որ եղաւ երեկոյթին տիրապետող դէմքը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ՈԶՆԻՆԵՐ»ՈՒ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՈԶՆԻՆԵՐԸ

Ոզնիների նոր ներկայացումը մի սովորական բան է, վասնզի Հայաստանում այն պայթեց ռումբի պէս: Դա մի երաժշտական կատակերգութիւն է, որ ուղղակիօրէն անխնայ եւ անգամ դաժան ձեւով ծաղր ու ծանակի է ենթարկում եւ խայտառակ անում գրեթէ մեր ազգային բոլոր միութիւններին, կուսակցութիւններին եւ ամէն տեսակ ազգային ու մարդկային արատ:

Կատակերգութիւնը, որն ընթանում է երաժշտական, անգամ օպերային անսպասելի ընդհատումներով կարող է շատ - շատերին իրօք վիրաւորել, քանի որ նրանք իրենց կը տեսնեն այնտեղ, շատերին խրախուսել, կարող է մեծ ցաւ պատճառել ... Զգինենք ... Բայց որ բոլորն էլ անվերջ կը ծիծաղեն՝ այդ փաստը հերքել չի լինի:

**

ՄԻ ԱՆԳԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Եթէ չհասնէք դիտել Ոզնիներին, ձեզ մեծ դժբախտութեան առաջ կը կանգնեցնէք՝ քանի որ թատրոնն այն պատրաստել է ամէնուր բնակուող Հայերի եւ այլազգիների համար, իսկ Ոզնիները ամէն տարի չէ, որ կ'այցելեն ձեզ մօտ...

**

ՄԻ ԱՆԳԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ոզնիներն իրենց չեն ռեքլամում, Ոզնիներն ուզում են, որ դիտելուց յետոյ հանդիսատեսի աշխարհայեացքն ու առօրեակայտառ վիճակը կտրուկ փոփոխութիւնների ենթարկուի...
ՄԻ ԱՆԳԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ՈԶՆԻՆԵՐ
ՆՈՐ ԶԱԶԱ - ԷՍՏՐԱԴԱՅԻՆ ԾՐԱԳԻՐ

Ամենավերջին հայկական ջազային երգերը (Ոզնիների կողմից գրուած) տարածուած եւ ոչ տարածուած ջազային երգերի հայկ. մեկնաբանումները, մանրապատումներ եւ երաժշտական նորագոյն համարներ...

**

ՈԶՆԻՆԵՐ
ՆՈՐ ԶԱԶԱ - ԷՍՏՐԱԴԱՅԻՆ ԾՐԱԳԻՐ

Մի ծրագիր, որը Երեւանում Շառլ Ազնաւուրի կողմից դիտուելուց յետոյ, վերջինս խոստովանել է.
- Ես այլեւս չեմ երգելու ... «Սա մի Բոհեմ է ... Ախ իմ լա Մամա»...

ՎԱՀՐԱՄ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Կաթողիկէ Հայոց «Իփէքեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 20-ին, Ալիշան Թատերասէրներու Միութիւնը մեծարանքի երեկոյթ մը կազմակերպած է՝ ի պատիւ վաստակաւոր դատախարակներ՝ Օննիկ Գալուստեանի, Յարութիւն Խէչկիւլեանի, Պերճ Մոմճեանի, Նուրհան Ուզունեանի եւ Գաբրիէլ Պասմաճեանի: Թատերական ներկայացումով, մեներգներով, նուագով ու արտասանութեամբ համալրուած յայտագրի ընթացքին՝ ողջոյնի ուղերձներ կարդացած են՝ Հրայր Ճիհանեան, Վարդգէս Քիւփէլեան, Ճորճ Ճապրայեան եւ դոկտոր Գէորգ Պաղճեան: Մեծարեալներու շնորհակալական արտայայտութիւններէն ետք՝ փակման խօսքը արտասանած է Գէորգ Վրդ. Զաքարեան:

**

ԹեՀՐԱՆԻ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտ. 25-ին, ոգեկոչուած է կեանքէն յաւէտ բաժնուած հայ ուսուցիչներու յիշատակը: Հոգեհանգստեան յատուկ արարողութենէ մը յետոյ՝ Թեմակալ Առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան քարոզով մը դրուատած է հայ ուսուցիչներու նուիրական դերը: Այնուհետեւ, ծաղիկներ դրուած են եկեղեցւոյ բակին մէջ ամփոփուող ուսուցիչներու շիրիմին, ուրկէ ետք՝ ուղերձներ կարդացած են Հայ Ուսուցիչներու Միութեան նախագահ Սայեաթ Բարումեան եւ ուսուցիչ - բանաստեղծ՝ Տիգրան Պօղոսեան:

(Շար․՝ Ա․ էջէն)

կէսեան, որմէ ետք ողջոյնի խօսքեր արտասանած են Գրադարանի տնօրէն Ռաֆայէլ Իշխանեան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան միաբաններէն Սեպուհ Ծ․ Վրդ․ Սարգիսեան եւ Եկեղեցական Եղբայրութեան ներկայացուցիչ Համլէտ Զաքարեան։ Այնուհետեւ ներկաները դիտած են սրահին մէջ բացուած կրօնական գիրքերու անդրանիկ ցուցահանդէսը։

**

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ՆՈՐ ԱՆԴԱՄԸ

Հայաստանի Առեւտրական Գրասենեակի արտասահմանեան առաջին անդամը դարձած է անգլիական «Պուլվինս քէմիքըլզ լիմիթըտ» ընկերութիւնը, որուն տնօրէնն է ծանօթ գործատէր Վարդան Ուզունեան։ Այս ընկերութեան շնորհիւ էր, որ հայկական կոնեակը մեծ քանակութեամբ արտահանուած է արտասահման։

**

ՄՈՆՂՈԼԻՈՅ ՆՈՒԷՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Հոկտեմբեր 24-ին, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ընդունած է մոնղոլ պատուիրակութիւն մը, Մոսկուայի մօտ Մոնղոլիոյ դեսպանին գլխաւորութեամբ։

Նոյն օրը, պատուիրակութիւնը ներկայացուած է Թալինի շրջանին մէջ մոնղոլ շինարարներու կողմէ կառուցանուած մանկապարտէզի մը բացման արարողութեան։ 140 երախաներու յատկացուած նոր դպրոցին համար ծախսուած է աւելի քան մէկ միլիոն ռուբլի։

**

ԲԱՑՈՒՄ՝ ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՏԱՆ

Կումայրիի մէջ, Հոկտեմբեր 26-ին, բացումը կատարուած է Ամերիկայի «Հայկական Համագումար»ի ջանքերով կառուցանուած շինարարական գործատան մը, ի ներկայութեան՝ Նուիրատու կազմակերպութեան ներկայացուցիչ Հրայր Յովնանեանի, Մոսկուայի ամերիկեան դեսպանատան կարգ մը աշխատակիցներու եւ Գերագոյն Խորհուրդի անդամներու։

Գործատունը, որուն համար ծախսուած է վեց միլիոն տոլար, տարեկան կրնայ արտադրել մինչեւ 10 հազար բնակարաններու շինարարական պահանջքներ։

«Հայկական Համագումար»ի պատուիրակութիւնը Հոկտեմբեր 28-ին ընդունուած է նախագահ Լ․ Տէր-Պետրոսեանի կողմէ։

**

Ղ․ ՍԱՐԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Նախագահ Գորբաչովի կողմէ ստորագրուած հրամանագրով մը՝ Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցի դասախօս Ղազարոս Սարեանին շնորհուած է «խորհրդային ժողովրդական արտիստ»ի կոչում, երաժշտական արուեստին իր բերած երկարամեայ ծառայութիւններուն համար։ Երաժշտագէտը զաւակն է նկարիչ Մարտիրոս Սարեանի։

CENTRE CULTUREL
et
CHORALE SAHAK - MESROP

Samedi 16 Novembre de 22 h à l'aube
Dans les Salons de Vaufreges
229, avenue Léon Lachamp
— Route de Cassis —

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
MARTEN YORGANTZ
accompagné par son orchestre
Animation disco

Réservations :

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ․ - Զիլինկիրեան ընտանիք 500 ֆրանք։

**

ԱԼՖՈՐՎԻԼ․ - Տիկին Նեախլեան 200 ֆրանք։

Le Séminaire

de Mme A. TER-MINASSIAN
se tiendra à partir du mardi 12 Novembre à la Maison des Sciences de l'Homme, 54, Bd. Raspail, Paris 6e, Salle 801
(8ème étage)
le deuxième et quatrième mardi de chaque mois (17 h 30 - 19 h 30).

Le thème portera sur «*Les questions d'histoire contemporaine arménienne*».

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝ Մարսէյլի Երէցարեններու, Փետրուար 1-ին, Շաբաթ օր, ժամը 10-էն սկսեալ։

Château des Fleurs-ի մէջ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Ա․ Թադէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ բոլոր իր անդամուհիներուն, թէ Նոյեմբեր 16-ին որոշուած ժողովը տեղի պիտի չունենայ։

Վիէն

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի տարեկան ճաշը Նոյեմբեր 17, Կիրակի կէսօրին, Մշակոյթի Տուն
9, rue du Cirque

Ճաշագին․ - Չափահասներու 70 Ֆր․, 12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր․։

Ճաշէն վերջ տեղի կ'ունենայ «լօթօ» մը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը Սեպտեմբեր Մէկէն

Մահազդ	450	(533,70)
Հոգեհանգիստ	350	(415,10)
Շնորհակալիք	350	(415,10)
Հարսնիք-Նշանտուք	350	(415,10)
Ծնունդ	350	(415,10)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ․Վէ․Ա․ (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ․ գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

— ՃԱՇ —

Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը հաւատարիմ իր դպրոցաշէն ծրագրին, կը կազմակերպէ ճաշ մը ի նպաստ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին, նախակրթարանի առաջին դասարանին բացման առթիւ։

Ճաշը տեղի պիտի ունենայ էյֆէլ աշտարակի դիմաց - Կրէկուար ճաշարանի մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 13-էն մինչեւ 20։

Հեռաձայնել․-
30. 21. 15. 15 (Bureau)
30. 21. 25. 03 (Bureau)
48. 93. 79. 34 (Domicile)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Ժերոմի Ս․ Սահակ - Ս․ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները․ - Տէր եւ Տիկին Սեպրակ Սամուէլեան Եկեղեցւոյ 500, Կ․ Խաչին 500, Համազգային դպրոցին 500, Տէր եւ Տիկին Ժագ Սամուէլեան Եկեղեցւոյ 500, Այրի Տիկին Ասատուրեան 100 եւ 100 Կ․ Խաչին, Սամուէլեան որդի 500, Տէր եւ Տիկին Մեղէկիէլ 500, Կ․ Խաչին 1000, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Փափազեան 200, Համազգային դպրոցին 200, Կ․ Խաչին 100, Տէր եւ Տիկին Նազարեան 150 Եկեղեցիին, 150 Կ․ Խաչին։

Պր․ Ժագ Կարապետեան 2000 եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Ալպեր Միրաքեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Այրի Տիկին Վարդուհի Թաշճեան, Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան, Ելիք ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 1000-ական Ֆր․։

Տէր եւ Տիկին Անտոն Սանտալեան, Պապայեան ընտանիք, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի, Սէն - Ժերոմի Կ․ Խաչ, Պր․ Մարտիրոս Թուրիկեան, Սուրբ Գէորգ Եկեղեցի, Ս․ Յակոբ Եկեղեցի, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր - Մինասեան, Այրի Տիկին Ն․ Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Պիպըճեան 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Թաշճեան, Խօրտէքեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Ռ․ Ասլըլեան 300-ական Ֆր․, Ս․ Աստուածածին Եկեղեցի 250, Մարգարեան Եղբայրք 250, 250 Կ․ Խաչին։

Տէր եւ Տիկին Ալէն Լօրան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Էրամ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Ռ․ Ժամկոչեան, Մինասեան Եղբայրք, Այրի Տիկին Սանտըգճեան, Պէպէքեան ընտանիք, Մանուկ Խօրէնեան, Համբարձում Եալըր, Ենովքեան ընտանիք, Պետրոս Եալըք, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զօլաղեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր - Մինասեան 200-ական Ֆր․։

(Շար․)

**

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները․ - Տիկին Արեգնազ Քէպէլեանէ 100 Ֆր․, Տիկին Էմմա Թորոսեանէ (Պուէնոս - Այրէս) 40 տոլար, Տիկին Գարակէօզեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Պուրուչեանէ 200 Ֆր․, Պաղտասարեան ընտանիքէ 300 Ֆր․։

**

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է դպրոցին համար․-

Տիկին Արշալոյս Ալբունեանի մահուան առթիւ՝ Ռոստոմ Կիւլէզեան (Առնուվիլ) 1000 Ֆր․, Ռոպէր Կիւլէզեան 1000, Ռոկի Կիւլէզեան 300, Անտոնեան 200, Պերթումիէօ 200, Լիւսէթ Պէրճիկեա 200, Ռանքոնթր է քիւլթիւր Արմինիէն - Թալանտ 500, Հ․Յ․Դ․ 300, Քնար Մուրատեան 200, Գալուստեան և Օթթօլոծի 600, Խ․ Անտոնեան 200, Ֆուրոգոն 300, Տէր եւ Տիկին Տէրմիճեան 200, Թիւսուրեան 50, Տէր եւ Տիկին Գլումճեան 400, Տիկին Մարի Տէրմիճեան 200, Տիկին Ա․ Մուրատեան 200, Տէր եւ Տիկին Ֆախրիկեան 100, Տիկին Աթալի 100 Ֆր․։

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78. 60. 13. 66 Fax: 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42. 61. 51. 13 Fax: 42. 61. 94. 53

VOUS PROPOSENT
VOL DIRECT EN CHARTER
PARIS - EREVAN - PARIS
DEPART ALLER ET RETOUR : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation

PRIX PAR PERSONNE :	4 600 FFR
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit	2 300 FFR
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit	460 FFR
Frais de visa en supplément	

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

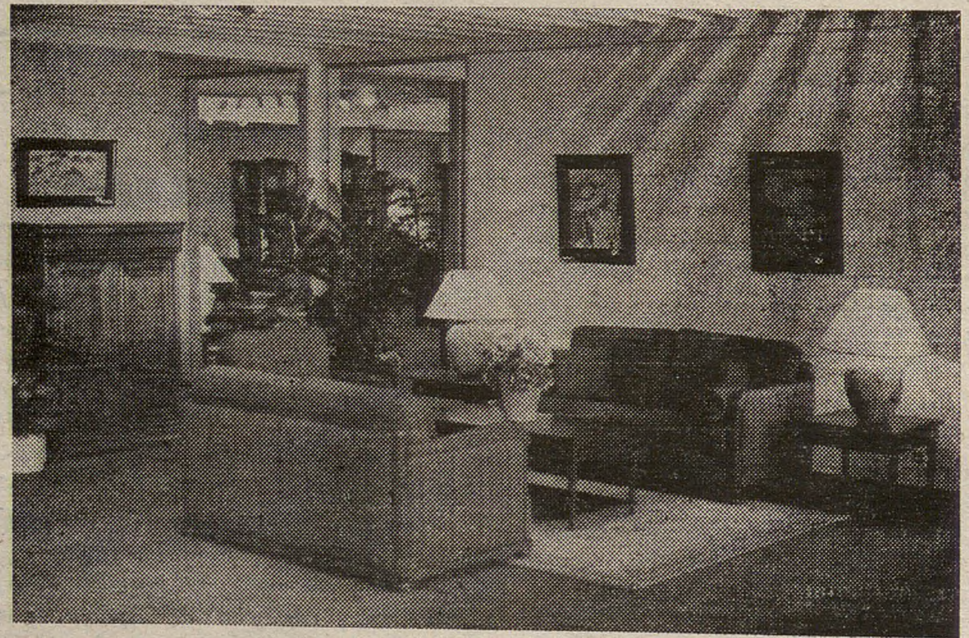

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13
MERCREDI
13 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.666 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 67e ANNÉE — № 17.666

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

ԵՐԴՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ՝ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԻՇՏ ՋՐԿՈՒԱԾ ԷՐ ԿԱԶԷ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՐԴԻՒՆՔ ՉՏՈՒԻՆ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 11, ժամը ճիշդ 11-ին է որ Գերագոյն Խորհուրդի փոխ-նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան կը բանար պատմական նիստը, աւելի ճիշդ այն կարճ հանդիսութիւնը, որու ընթացքին Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին ընտրեալ նախագահը՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պիտի կատարէր երդման արարողութիւնը, ի ներկայութեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ բազմաթիւ հիւրերու:

Բացումը կը կատարուէր «Մեր Հայրենիք»ով, ապա Բաբգէն Արարքցեան շնորհաւորեց Լեւոն Տէր-Պետրոսեանն ու Գագիկ Յարութիւնեանը, շեշտելով թէ համոզիչ յաղթանակը պատիւէն անդին, նաեւ ծանր պատասխանատուութիւն է եւ լարուած աշխատանք: Յայտնեց թէ այսօր եւ այսուհետեւ, որպէս աւանդութիւն երդումը պիտի կատարուի Մատենադարանը պահուող հայերէն ձեռագիր հնագոյն (7-րդ դար) Աւետարանին վրայ: Այդ աւետարանը՝ Տիրամօր աւետարան, ապահովութեան բացառիկ պայմաններու մէջ բերուած է Գերագոյն Խորհուրդ եւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կատարած է իր երդումը.

«Ստանձնելով Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի պաշտօնը, երդւում եմ.

լինել Հանրապետութեան Սահմանադրութեան եւ օրէնքների պաշտպանութեան, անկախութեան, ժողովրդավարութեան, քաղաքացիների անվտանգութեան, իրաւունքների եւ ազատութիւնների ապահովման երաշխաւորը»:

Վազգէն Ա. օրհնած է Նախագահի պաշտօնի անցնիլը, ապա Լեւոն Տէր-Պետրոսեան քանի մը խօսք արտասանած է, յայտնած թէ քանի մը ժամ ետք կը մեկնի Միացեալ-Նահանգներ, Ծերակոյտին հրաւէրով եւ Ուաշինկթընի մէջ պիտի ընդունուի նախագահ Պուշի կողմէ, սկըսելով Նոյեմբեր 14-էն, Հինգշաբթի օր, ապա պիտի անցնի նաեւ Գանատա եւ տեսնուի վարչապետ Պրայըն Մալրունիի հետ:

Ինչպէս յայտարարած էր Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, քանի մը ժամ ետք կ'երթար Մոսկուա, ուրկէ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 12-ին կը մեկնէր Ուաշինկթըն: Իրեն կ'ընկերանան անձնական խորհրդատուն՝ Նահէն Գարամանուկեան եւ Արտաքին նախարարի տեղակալ՝ Րաֆֆի Յովհաննիսեան:

«Պզտիկ պատմութեան» համար, աւելցնենք նաեւ թէ Նախագահին երդման արարողութեան ատեն, Պարոյր Հայրիկեան եւ 3-4 տասնեակ համախոհներ Գերագոյն Խորհուրդի շէնքին առջեւ հաւաքուած են, սեւ դրօշակներ պարզելով:

**

Այժմ հարկ է անդրադառնալ Հայաստանի կացութեան եւ Ատրպէյճանի հետ տարուած եւ տարուող բանակցութիւններուն:

Ուրբաթ օր, Նոյեմբեր 8-ին, բանակցութիւններ տեղի կ'ունենային Մոսկուա, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով եւ որու կը մասնակցէին, յանուն Հայաստանի՝ Բաբգէն Արարքցեան եւ Հրանտ Բագրատեան: Գորբաչովի նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցող այս հանդիպումին ներկայ եղած են յանուն Ատրպէյճանի՝ Մութալիբով, Հասանով, Խորհ. Պաշտպանութեան նախարար՝ Շապոշնիկով, Ներքին նախարարը, Կապի նախարարը, վարչապետ Սիլայեւ, Սպայակոյտի պետ՝ Լոպով եւ այլ նախարարներ: Վիճաբանութիւնները տեւած են հինգ ժամ, որոնց ընթացքին Գորբաչով առաջարկած է որ կողմերը ստորագրեն համաձայնագիր մը, ուր կը նախատեսուի 10 քիլոմեթրնոց չէզոք գօտի մը ստեղծել Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի սահմաններու երկայնքին, 5 քիլոմեթր Հայաստան, 5 ալ՝ Ատրպէյճան: Գորբաչով կը պարտադրէր այս պայմանագրին ստորագրութիւնը, որմէ կախում ունէր Ատրպէյճանի կազմուելիք բացուիլը: Հայաստանի պատուիրակները կը ճշդէին նախ թէ նման ծրագիր մը Հայաստան ներկայացուցած էր տարի մը առաջ, կարեւոր տարբերութեամբ մը սակայն: Այդ նոր մէջ'ս լէնտը միայն Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի սահմանները պէտք չէ ընդգրկէն, այլ՝ բոլոր բախումներու սահմանները, ներառեալ Ղարաբաղ, այլապէս կը նշանակէ Ղարաբաղը հիմնովին անջատել Հայաստանէն, ուրեմն թոյլ տալ Ատրպէյճանի որ յարձակի, ուզածը ընէ, մինչ Հայաստան ոչինչով կրնայ օգտակար ըլլալ: Ուրեմն Հայաստան կը մերժէ եւ Գորբաչով կը սպառնայ հրապարակել համաձայնագիրը, ձաղկելով Հայերը որ չեն ստորագրած եւ ցոյց տալ թէ պատասխանատուն Հայերն են, եթէ ոչինչ կը կարգադրուի:

Երբ Բաբգէն Արարքցեան եւ Հրանտ Բագրատեան Մոսկուայի օդակայանը կը հասնին Երեւան վերադառնալու համար, անմիջապէս կը հաղորդուի թէ Գորբաչով կ'ուզէ հեռաձայնով խօսիլ Բաբգէն Արարքցեանի հետ: Այս անգամ, Գորբաչով կը յայտնէ որ պիտի չհրապարակէ համաձայնագրին բովանդակութիւնը, պիտի սպասէ, որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանն ալ տեղեկանայ ու մտածէ:

Շաբաթ, Նոյեմբեր 9-ին, Բաբգէն Արարքցեան եւ Հրանտ Բագրատեան հեռատեսիլէն կու տան այս բոլոր մանրամասնութիւնները եւ մերժումի դրդապատճառները, ինչ որ ժողովուրդն ալ տրամաբանական կը գտնէ:

Կիրակի իրիկուն սակայն, Նոյեմբեր 10, ռուսական ձայնասփիւռը կը հաղորդէր թէ Հայերը ստորագրած են համաձայնագիրը, ինչ որ Երեւան անմիջապէս կը հերքէր, բայց ժամ մը ետք (Երեւան՝ ժամ 22) միութենական Վրէմիա լրատուութիւնը ոչ մէկ ակնարկ կ'ընէր նման համաձայնութեան մը: Այս նոյն սխալ ազբիւրին վրայ հիմնուելով է (էնթէրֆաքս) որ «Լը Մոնտ» (Նոյեմբեր 12) կը խորագրէր՝ «Հայաստան եւ Ատրպէյճան որոշեցին չէզոք գօտի մը ստեղծել»:

Նոյն Նոյեմբեր 12-ի առաւօտը, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, կը հաստատուէր թէ կապը որեւէ ձեւով չի հայթայթուիր, թէ ոչ մէկ համաձայնութիւն գոյացած է, բանակցութիւններ կը շարունակուին, բայց, Հայաստանի դիրքը յստակ է՝ ոչ մէկ նախապայման կապի հայթայթման համար:

Արդէն Մութալիբով ալ, յայտարարած է Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ (Նոյեմբեր 11) որ Հայաստանի կապի հայթայթման անպարկօն պիտի չվերնայ ցորչափ Հայաստան միջամտէ Ղարաբաղի հարցերուն:

- Երեւան հաց կայ այլեւս, եւ կապի պահեստներն ալ որոշուած է գործածել, բայց անոնք միայն Երեւանը կրնան մատակարարել եւ կարելի չէ հասցնել աղէտեալ գօտի:

Երկրին ամբողջ արդիւնաբերութիւնը դադրած է եւ արտակարգ վիճակ հռչակուած է ուժանիւթի մարզին մէջ:

- Պատանդներու փոխանակում տեղի ունեցած է Իջեւան, 3 Հայեր ազատ արձակուած են:

ԾԱՆՐ ՀԱՐՈՒԱԾ ԵԼՑԻՆԻ ՀԱՄԱՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՋՆՋԵՑ ԻՐ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՉԷՉԷՆՆԵՐԸ ՈՒՐԱԽ ԵՆ…

Ելցին արտակարգ վիճակ հռչակած էր Նոյ. 8-ին Չէչէն-Ինգուշ ինքնավար Հանրապետութեան մէջ (հիւսիսային Կովկաս) որ կախում ունի Ռուսաստանէն: Ստեղծուած 1922-ին, մէկն է այն 16 ինքնավար Հանրապետութիւններէն, որոնք ենթակայ են Ռուսաստանի: Հարուստ է քարիւղով, տարածութիւնն է 19.300 քառակուսի քիլոմեթր, բնակչութեան թիւն է 1 միլիոն 277 հազար (52%-ը՝ Չէչէն, 11,7՝ Ինգուշ եւ 29,1՝ Ռուս): Հոկտեմբեր 27-ին, ապօրինի նկատուած ընտրութիւններով, նախագահ դարձաւ Ճոխար Դուդայեւ, որ չեղեալ հռչակեց Ելցինի վերջնագիրը եւ «պատերազմական վիճակ» յայտարարեց կեդրոնական իշխանութեան դէմ: Սպառնաց նաեւ որ ահաբեկչական գործողութիւններու ձեռնարկուին հիւլէական կեդրոններուն դէմ: Անկախութիւն հռչակած է նաեւ այս Հանրապետութիւնը:

Անսպասելին, սակայն, այն «ապտակ»ն էր զոր ստացաւ Ելցին, իր իսկ Խորհրդարանէն որ 4-ի դէմ 177 ձայնով չեղեալ համարեցաւ Ելցինի հրովարտակը եւ վերցուց Չէչէն-Ինգուշի արտակարգ վիճակը:

Չէչէնները համաշխարհային հանրային կարծիքին լսելի դարձնելու համար անկախութեան իրենց պայքարը, խորհրդային ներքին գիծերու օդանաւ մը առեւանգած ու իջեցուցած են Անգարա:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՂԵՐԱԿԱՆ ՄԱՀ ՄԸ՝ ՍԻՄՈՆ ՔԸԽԵԱՆ ՋՈՀ ՀՈԼՏ-ԸՓԻ ՄԸ

Պուա-Լա-Ռէնի ինթէրմարշէի տնօրէնը՝ Սիմոն Քըխեան Նոյեմբեր 8-ին, Ուրբաթ գիշեր զոհ կ'երթար ոճրային յարձակումի մը, հաստատութեան մէջ, փակումէն ետք, երբ ինք, վարիչ-մատակարարը եւ 2-3 հոգի կը պատրաստուէին մեկնելու: Երկու հոգի, քանկուլով, զինուած 11,43 տրճանակներով, պահուըտած էին ներսը, մինչ 3-րդ մեղսակից մը կը սպասէր դուրսը, գողցուած կառքի մը մէջ: Մէկը կը զսպէր վարիչը, որ կը յաջողէր ահազանգը հնչեցնել, իսկ միւսը ամենայն պաղարիւնութեամբ կը կրակէր Սիմոն Քըխեանի վրայ, որ գնդակը կը ստանար գլխուն: Գողերը կը յաջողէին խոյս տալ: Ծանրօրէն վիրաւորուած, Սիմոն Քըխեան, քիչ ետք առաւօտեան 4-ին, հոգին կ'աւանդէր, Քրեմլէն-Պիսէթրի հիւանդանոցը, ուր փոխադրուած էր անմիջապէս:

Մեր տարաբախտ ընկերը ծնած էր 1931 Յունիսին եւ նախնական ու երկրորդական ուսումը կատարած էր յաջորդաբար՝ Պլուա, Փոնթուազ եւ Սոյի Լաքանալ լիսէն: Ապա, հետեւած էր իրաւաբանական եւ առեւտրական դասընթացքներու (ԷՍՍԷՔ): 1956-1958 զինուորական ծառայութիւնը կատարած էր Ալժերիա:

Առեւտրական գետնի վրայ, նախ մաս կազմած էր Լըքլէրի, բաժանումէն ետք՝ ԷՔՍ-ի, հուսկ՝ ինթէրմարշէի, որու վարիչ-տնօրէնն էր Պուա-Լա-Ռէնի:

1947էն անդամակցած էր Հ.Յ.Դ. Նոր Սերունդի, վարած է Պէլֆոնթէնի կայանը (1954), մաս կազմած Պանեէօ-Քաչանի պարախումբին, նաեւ թատերախումբին (ընկերները կը յիշեն զինքը մանաւանդ Արխողոմ Աղայի դերին մէջ), 1954-1955 տարիներուն: Աշխատակցած է Նոր Սերունդի «Հայաստան» պաշտօնաթերթին: Հ.Յ.Դ. շարքերը մտած էր 1955-ի շուրջ, նախ «Փոթորիկ» խումբին մէջ, ապա՝ Պանեէօ-Քաչանի «Արծիւ»ին: Կարեւոր աշխատանք տարած էր Հայաստանի երկրաշարժէն ետք, գլխաւորաբար Կապոյտ Խաչի հետ գործակցելով եւ կապ պահելով կառավարական մարմիններուն հետ («Քուշնէրի «Սոլիդարական Բջիջ»ը եւայլն): Իր օժանդակութիւնը բերած է նաեւ Լեհաստանի, Ռումանիոյ մարդասիրական գործողութեանց:

Սիմոն Քըխեանի կեանքը վերջ գտաւ եղերական պայմաններու մէջ, Նոյ. 9-ին:

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

Մեր ցաւակցութիւնները իր մօր, այրիին, զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ԹԱԼԱԱԹԻՆ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՈՐՊԷՍ ԹՈՒՐՔ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆԸ

Թրքական «Թէրճիւման» օրաթերթը Նոյեմբերի սկիզբէն թերթօնի ձեւով սկըսած է հրատարակել Թալաաթ Փաշայի յուշերը որոնք կը կրեն «Թուրք ժողովուրդին պաշտպանողականը» ընդհանուր խորագիրը: Այդ յուշագրութեան Նոյ. 5-էն սկսած մասը առնչուած է Հայկական Հարցին: Կը պատմուին Հայերու ռուսական կողմնորոշումը, իթթիհատականներու հետ յարաբերութիւնը, ապստամբութիւնները, ծրագրուած կոտորածները, հայկ. կուսակցութիւններու գործունէութիւնը, «Անկախ Հայաստան»ի խնդիրը, արեւմտեան դրդումները, Թուրքերու սպանութիւնները, հայկական հրոսախումբերու խժդժութիւնները:

Ամփոփելով կ'անդրադառնանք հրատարակութեան աւարտին:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Ա.

ՄԵՆՔ ՁԵ՞ՆՔ ՄԵՐ ԵՐԿԻՐԸ

Հայաստան որպէս հայրենիք ժողովուրդի մը որուն կէսը տասնամեակներու հողի կարօտ մը կը պտըտցնէ աշխարհի ծանօթ ու անծանօթ ծագերուն մէջ, 1960-ական թուականներէն ի վեր հետզհետէ թօթափած է «երազ աշխարհ»ի, «երկիր դրախտավայր»ի պիտակը: Այդ ժամանակէն ասդին հետաքրքրուող ամէն սփիւռքահայ առիթը գտած է հող ու արեւով, ուրախութիւններով ու ցաւերով ճանչնալու իր երկիրը, կազմելու անոր վերաբերող իր ճշմարտութիւնը:

Այսօր եւս հետաքրքրութիւնն է անկասկած այն ընդհանուր ազդակը որ Երեւանի օդանաւը կը լեցնէ գոյնզգոյն բազմութեամբ մը: Հետաքրքրութիւնը նկատուած իր ամէնէն այլազան ու տարասեռ արտայայտութիւններով, նոր ճշմարտութիւններ որսալու տրամադրութեամբ:

Սփիւռքի Հայը այսօր Հայաստան կ'երթայ կարօտին հետ տեղւոյն վրայ տեսնելու եւ հասկնալ փորձելու համար կատարուած փոփոխութիւն — ները որոնց մասին անկարելի է որ գոնէ լսած չըլլայ: Կ'երթայ, յաճախ գիտակից թէ անցքի շրջան մը կը բոլորէ երկիրը ու պարզ ներկայութիւն մը իսկ մասնակցութիւն կրնայ նկատուիլ խմորուող յուսալի բարեշրջումին: Կան որ ճամբայ կ'ելլեն սա կամ նա յստակ ծրագրով. ուրիշներ կ'երթան Հայաստանցիին Սփիւռքի հանդէպ հետաքրքրութեան ու յաճախ կոյր սիրոյ յորդառատ աղբիւրին տակ իրենց անպէտութիւնը լուալու պատրանքով: Ու Հայաստանի մէջ տեղ կայ բոլորին համար: Ամէն մէկը կը գտնէ իր ունկնդիրը, իր հանրութիւնը:

Այսօր շատերու համար կորած է Գառնի - Գեղարդ - խորված եռատանին, բայց անփոփոխ մնացած է դուրսէն եկածին հանդէպ հետաքրքրութիւնը. այս մարզին մէջ նորութիւնը մարդ - ազգանք թեւերու գերակշռութեան լուռ պայքարն է: Բացատրելի, այլ ոչ միշտ արդարանալի հետաքրքրութիւնը քիչեր միայն կը խանգարէ. շատ քիչեր հասած են այս կացութենէն անհանդուրժ ըլլալու մակարդակին:

«Դուրս»ին այս յամառ ներկայութիւնը ու անոր ընդառաջուած ընկալումը առաջին ակնրախ նորութիւնը կ'ըլլայ անկախութեան ճամբորդ Հայաստանի այցելուներուն համար: «Դուրս»ը գրաւած է բոլոր մարզերը. Երեւանի սեղան - խանութներու եւ «կոմիսիոն» կոչուած սեփական վաճառատուներու ապրանքը թուրքական, իտալական, հունգարական, չինական, հնդկական է. Ազատութեան հրապարակին ծաղկավաճառուհին կամ հոն տանող թաքսիին վարժավարը տոլարով վճարուելու փորձը յաճախ աւելորդ չի նկատեր, իսկ յարգանքի ամէնէն շեշտուած - հոգ չէ թէ շատ անգամ զարմացնող ու ընդվզեցնող - արտայայտութիւնները «դուրս»ի գրողներու, արուեստագէտներու կ'ուղղուին. իսկ վերջերս սփիւռքահայու մը Հայաստանի Արտաքին նախարար նշանակումը քաղաքական ոլորտն ալ առաւ «դրսեցի» այս յորձանքին մէջ: Եւ պէտք է ըսել որ «դուրս»ի այս տիրակալութեան համար համոզիչ յենակներ գտնել միշտ դիւրին չըլլար:

Այցելուի առաջին այս տպաւորութիւնները պատճառ կ'ըլլան որ զարմանքը գրեթէ մշտական ուղեկից մը ըլլայ սփիւռքահայուն. ան առիթը կ'ունենայ զայն երբեմն խանդավառութեամբ, իսկ աւելի յաճախ որոշ սրտմտութեամբ, կամ նոյնիսկ զայրոյթով փոխարինելու:

Զարմանք կը պատճառէ չափանիշներու, արժէքներու վերիվայրումը. ան դարձած է ժամանակավրէպ մտայնութեան մը մենաշնորհները ներկայացնել ու այսօր կը տարածուի բոլոր մարզերուն վրայ: Պատճառ կ'ըլլայ օրինակ որ գաղափարական կարդ տարրի եւ հաւատարիմ մարդու, ժողովուրդ ոգեւորողի ու արուեստագէտի, գրիչի մարդու եւ բարերարի սահմանները շփոթուին շատ յաճախ, գրեթէ ակներեւ ինքնախաբէութեամբ մը...:

Աւելի անդին, անորոշութեան պղալի մթնոլորտ մը զարմանքի կարեւոր շերտ մը կը փոխարինէ փնտռուքի մը մղումով. տակաւին երէկ, Հայաստան ամբողջ աշխարհը հիացուց, ընտրուած նըպատակին միասնական փարումովը. միլիոնաւորներու ցոյցերը արձագանգ գըտան մինչեւ աշխարհի ամենահեռաւոր անկիւնները: Այսօր, երբ այդ նպատակը դադրած է ժողովուրդին միասնութեան առանցքը ըլլալէ, մեծ բացակայութիւն մը գրաւած է անոր ձգած պարապին տեղը: Անկախութիւնը, յայտնապէս, չի կրնար միշտ շաքարին կամ կարագին պակասը մոռցնել ժողովուրդին: Կարելի՞ է ոգեւորութեան ոգի թերացումով ամբաստանել մարդիկ որոնք ազատութեան նոր շունչէն իրենց ինկած բաժինը կը գործածեն երբեմն նաեւ երէկը յիշելու համար:

Անոնց տեսանկիւնէն արդարացում չեն նկատուիր անցքի շրջաններու մասին ընթացիկ բացատրութիւններ, պատմական օրինակներ, երբ կարելի բաներ ալ անելներու կը վերածուին աւելի ծանրացնելով առօրեայի դժուար տանելի բեռը: Մթնոլորտը յագեցած է, օրինակ, ուժանիւթի ներկայ ու յառաջիկայ տագնապին ահազանգով, մինչ մինչեւ վերջերս ժամերով հսկայական քանակով ելեկտրականութիւն կը վատնուէր հեռասփռելու համար խորհրդարանի նիստերը, որոնք ամէնէն աւելի ծառայած են ժողովուրդին յուսահատութիւնը շեշտելու. Ինչպէ՞ս չյուսահատիլ, տեսնելով որ ամէն դժուարութեան տոկալու ազդակ նկատուած ընտրեալները ժողովուրդէն բաւական տարբեր մտահոգութիւններու տէր էին...: Ուժանիւթի տագնապը ահագնացող իշխանութեան կեցուածքին հետ կարելի չէ հաշտեցնել նաեւ շատերու հաստատումը, թէ վերջին երկու - երեք տարիներուն ընթացքին բնակարաններու կազի կամ ելեկտրականութեան սպառումի ոչ մէկ պաշտօնեայ եկած է քննելու...:

Ոչ ամենակարեւոր պարագաներ, կամ նոյնիսկ մանրամասնութիւններ են այս քանի մը նշումները. սակայն հետաքրքրութեան շրջանակը ընդլայնողին առջեւ, անոնց ծնունդ տուող ազդակները կը ներկայանան աւելի ծանրակշիռ հարցերու առընչութեամբ ալ, ինչպէս օրինակ աղէտի գօտին կամ գաղթականութիւնը:

Հայաստանեան իր ճշմարտութիւնը գտնելու պարտքին քիչ մը բծախնդրօրէն հետամուտ մէկուն համար լաւատեսութեան պակա՞սն է արդեօք միակ յանցաւորը որ աւելի ու աւելի կ'անդրադառնայ «այս կէտէն անդին մե՛նք ենք մեր ճակատագրին միակ պատասխանատուն» իրողութեան: Այդ անդրադարձին քով բարեբախտաբար դիրք գրաւած են հոյակապ բացառութիւններ որոնք այս ահաւոր բայց եւ նոյն ատեն փրկարար տարապը դարձուցած են գործունէութեան առանցք ու կեանքի իմաստ. տակաւ՝ իրենց, Հայաստանի մեծ ժողովուրդին եւ նաեւ մեզի համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ (ՆԱԽԿԻՆ) ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ

Ա.

Նախագահ Բորիս Ելցին կը պատրաստուի այցելել Գերմանիա՝ Նոյեմբերի վերջերը: Միջազգային դէտերու եւ քաղաքական՝ յատկապէս գերման, շրջանակներու համաձայն, խօսակցութեանց նիւթ պիտի դառնայ Վոլկայի Գերման Ինքնավար Հանրապետութեան հարցը: Թէ ի՞նչ հիմունքներու վրայ, կը մնայ ճշդելի:

Շահագրգռութիւնը երկուստեք է: Ռուսիոյ նոր ղեկավարները կը նախատեսեն գերման դրամական եւ մասնագիտական հոսքը դէպի Վոլկայի ատեւալ շրջանը՝ նպաստաւոր պայմաններու ստեղծումով: Միաժամանակ, ծագումով Գերմանները՝ գործարար եւ ձեռներէց, կրնան անպայման իրենց լուման մուծել Ռուսիոյ ներկայ տխեղծ անտեսութեան զարգացումի մարզին մէջ: Անդին Գերմանիա զոյգ նըպատակներ կը հետապնդէ: Առաջին՝ ապահովել Արեւելքի իր ազգակիցներուն անդորրն ու բարգաւաճումը. անոնց գերման դիմագիծի առաւել հաստատումը: Չէ՞ որ այսպէս կոչուած «պաղ պատերազմ»ի տասնամեակներուն բոլորովին կորսուած էր անկէ, անանցանելի պատնէշով մը: (Ի դէպ սխալած չենք ըլլար, եթէ ըսենք թէ անկէ առաջ ալ, խորհրդային իշխանութեան հաստատումի սկիզբէն): Երկրորդ՝ որոշ սահմանով խափանել ծագումով գերման գաղթականներու հոսքը դէպի Գերմանիա (նկատի ունենալ Արեւմուտք հաստատուելու շեշտուած տրամադրութիւնը այսպէս նկատուած խորհրդային մարդոց մօտ): Յիշեցնենք այս առթիւ, թէ համաձայն գերման օրէնսդրութեան՝ ծագումով գերման որեւէ անձ Գերմանիա, այսինքն՝ իր պապենական հայրենիքը հաստատուելու եւ առանց այլեւայլի, օրին իսկ համապատասխան քաղաքացիութիւն ձեռք ձգելու իրաւունք ունի: Նոյնիսկ, ինչպէս պարագան է շատ - շատերու, մոռցած ըլլայ իր մայրենի լեզուն եւ բոլորովին կորսուած ըլլայ իր մայր մշակոյթի արմատներէն:

Արձանագրենք անցողակի, թէ միայն անցեալ տարի, հետեւելով այս օրինագիծին, 397·000 հոգի կը հաստատուի Գերմանիա: 140·000-ը կուգայ Խորհրդային Միութենէ, 113·000-ը Լեհաստանէն եւ 107·000-ը Ռումանիայէն: Քանի մը տասնեակ հազարներ ալ այլ երկիրներէ: Միայն այս տարուան առաջին վեցամսեային, Գերմանիա կը հաշուէ 131·000 գերման գաղթական: Բոն կը մտահոգուի, որ Խորհրդային Միութեան կազմալուծումով գաղթը կրնայ յառաջընթաց թափով մը ծաւալիլ: Անկէ՝ անոր ձգտումը մնայուն կայքի հաստատումի:

Բոն կը նախատեսէ միայն մէկ տարուան համար 200 միլիոն տոյչ - մարքի վարկ յատկացնել շինարարութեան, յատկապէս դպրոցներու, մշակոյթի տուներու, հիւանդանոցներու համար: Գերմանիոյ համար նախկին կայսրութեան սահմաններուն մէջ տարտղնուած Գերմաններու մէկտեղումը Ինքնավար Հանրապետութեան մը շրջանակին մէջ, առաջնահերթ հարց կը նկատուի: Նկատել տանք, թէ վերջերս կեանքի կոչուած գերման Վերածնունդ ընկերութիւնը, որ Ռուսիոյ եւ այլ Հանրապետութիւններու երկու միլիոն Գերմանները կը ներկայացնէ, պաշտօնական հաղորդագրութեամբ մը Գերմանացիներուն վիճակը «դրամատիկ» կ'որակէ: «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթի մէջ հրապարակուած սոյն հաղորդագրութեան մէջ կը կարդանք, - նրանց սպառնում է էթնիկական անհետացում:

*

ԱԿՆԱՐԿ ԱՆՑԵԱԼԻ ՎՐԱՅ ։ Արդէն Իւան Ահեղ (1530 - 1584) ու Պետրոս Մեծ (1682 - 1725) յետամնաց Ռուսիան արեւմտեան չափանիշով զարգացնելու մտօք, քաղաքաբնակ Գերմաններ կը հրաւիրեն Ռուսիա, - տնտեսական, սպայ, մասնագէտ, արհեստաւոր եւ ուրիշներ: Անոնք այլ օտարականներու կարգին, գլխաւորաբար կը կեդրոնանան Ս. Պետերբուրգ, Մոսկուա:

Այնուամենայնիւ Եկատերինէ Բ. (1729-1796) մեծ կայսրուհին է, ծագումով գերմանացի, ամուսնացած ռուս գահաժառանգ Պետրոսի հետ (*), որ Ցարերու գահին տիրանալէ ետք, 1762-ին, Վոլկայի ամայի տափաստանները ծաղկեցնելու եւ, միաժամանակ, ռուսական կայսրութեան մէկ վտանգաւոր անկիւնը պատուար բռնեցնելու մտածումով, ընդդէմ վաչկատուն Կալմիկներու (**), 1763 Յուլիս 22ի հրամանագիրով ձրի հող կը տրամադրէ օտարներու. նաեւ զերծ տուրքերէ, զինուորական ծառայութեան պարտաւորութենէ, եւ խոստում թէ իրենք կը յանձանձեն իրենց ներքին գործերը, առանց Պետութեան միջամտութեան:

Ասոր ի պատասխան 27 հազար Գերմանացիներ կը գաղթեն Ռուսիա, ստեղծելով մեծ եւ փոքր 104 գաղութներ Վոլկայի ափերուն, 1764-էն 1768-ի միջեւ: Նոյն թուականներուն եւ անկէ ետք գերման այլ գաղութներ եւս կը գոյանան Սեւ ծովի շրջակայքին, նոյնիսկ Թիֆլիսի մօտերը, Անդրկովկաս: Ընդհանուր հաշուով հրամանագիրին թուականէն մինչեւ 1862, հարիւր հազարի կը հասնի գերման գաղթականներու թիւը. մայր կամ քոյր գաղութներու թիւն ալ 304-ի:

Գերման գաղթականները, որոնք ի տարբերութիւն ռուս մուժիկներուն, ճորտ չէին եւ, աւելին՝ կը վայելէին առանձնաշնորհումներ, միաժամանակ յամառ աշխատող եւ ձեռներէց տնտեսական նկատելի յաջողութիւններ կ'արձանագրեն: Հոսկէ՝ հակա - գերման տրամադրութեան մը սաղմնաւորում ու ծաղկում համա - ռուս շրջանակներու մօտ: Այսպէս, գերման կայսրութեան կազմութեամբ 1871-ին, անոնց տրուած առանձնաշնորհումները կը ջնջուին: Այլեւս համահաւասար ռուս ընթացիկ քաղաքացիներու: Եւ, 1874-ին տուրք զինակոչի:

1914-ի տուեալներով 1·021·000 Գերմանացի կար ցարական կայսրութեան մէջ, հետեւեալ տարաբաժանումով. -

Վոլկայի եզերքին՝ 600·000
Սեւ ծով եւ Ղրիմ՝ 520·000
Ռուսական Վոլհինիա՝ 150·000՝ (Ուկրանիոյ Հիւսիս - Արեւմուտք)
Ասիական Ռուսիա՝ 102·000
Հիւսիսային Կովկաս 100·000
Ս. Պետերբուրգի շրջան՝ 22·000
Անդրկովկաս՝ 21·000
Քաղաքաբնակներ՝ 106·000
Ջախջախիչ մեծամասնութիւնը Բողոքական: Նաեւ Կաթողիկէներ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ. -

(*) Ռուս իշխանութիւնները երկրին հարաւային սահմանները ընդարձակելու, զանոնք ամրապնդելու, Սեւ ծով ելլելու, Արեւելքի հետ առեւտրական կապերը զարգացնելու մտօք Հարաւային - Ռուսիան՝ Նովոռուսիան, հաւատարիմ տարրով բնակեցնելու եւ տնտեսապէս իւրացնելու քաղաքականութիւն կը վարեն: Եկատերինա կայսրուհին նենգամիտ քաղաքականութեամբ կը տեղահանէ Ղրիմի Հայերը (նաեւ՝ Յոյները): Անոնք հարկադրաբար կը հաստատուին Դոն-ի հիւսիսը Ռոստով բերդաքաղաքին մօտ: 1780-ին կը հիմնեն Նոր Նախիջեւան քաղաքը. հայաքաղաքին կողքին կը հաստատեն հինգ զուտ հայաբնակ գիւղեր՝ Չալթըր, Թոփտի, Փոքր Սալա, Մեծ Սալա եւ Նեսվիտա կամ Սուրբ Կարապետ: Համաձայն Ս. Վրացեանի անոնք «Ղրիմում թողնուած գիւղերի անունները» են:

(**) ԺԸ. դարասկիզբին կեդրոնական Ասիայէն Ուրալի, Վոլգայի եւ Դոնի միջագետքը կը թափանցեն վաչկատուն կալմիկները: Նոյն դարու երկրորդ կէսին, Դոնի եւ Վոլգայի հարաւային մասին մէջ կը ստեղծեն Կալմիկական խանութիւնը:

Ժ. Մ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՅԱՋՈՂ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Հոկ. 26-ին Ֆարոյի շքեղ սրահին մէջ տօնուեցաւ Հ.Բ.Ը. Միութեան 85ամեակը, ընտրեալ եւ հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Հանդէսը կազմակերպած էր Բարեգործականի Տիկնանց նորակազմ միութիւնը:

Ներկայ էր Թորգոմ Արք. Մանուկեան, Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի. իրեն կընկերանային Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան, Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան, Տիրայր Արք. Մարտիկեան, վերապատուելի Միքայէլեան:

Հ.Բ.Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին նախագահը Պ. Մէյեան բացումը կատարեց հանդիսութեան, բարի գալուստի ջերմ խօսքեր արտասանելով Պատրիարքին, հիւրերուն եւ ներկայ ժողովուրդին:

Պատրիարքը իր ուրախութիւնը յայտնեց հայկական շրջանակի մը մէջ գտնուելուն: Ան մասնաւորապէս խօսեցաւ Երուսաղէմի այսօրուան իրավիճակին մասին: Ըսաւ թէ Երուսաղէմը շատ հարուստ է իր թանգարանի գանձերով, իր եկեղեցիներով, իր կրօնասէր ժողովուրդով, բայց շատ դժուարին պայմաններ կան ներկայիս մեր առջեւ զորս պէտք է դիմագրաւենք մեծ ձեռնհասութեամբ: Յետոյ խօսեցաւ մասնաւորապէս ներկայ երիտասարդութեան մասին որուն վրայ պիտի ծանրանայ յետագային ազգը ղեկավարելու պարտականութիւնը: Պատրիարքը մեծ վստահութիւն ունի ներկայ սերունդին հանդէպ որ իր արմատները վերագտնելու մեծ յոյսեր կը ներշնչէ: Ներկայ էին Տէր եւ Տիկին Քէպապճեան, նախագահը Ֆրանսայի ՀԲԸ. վարչութեան:

Պ. Քէպապճեան լիազօրուած էր, Տիկին Լուիզ Մանուկեան-Սիմոնի կողմէ, որպէսզի Տիկին Ջրբաշեանին յանձնէ վկայագիր մը, անոր երկարամեայ, ազգանուէր ծառայութեանց ի գնահատութիւն: Տիկին Ջրբաշեան եղած է Մարսէյլի Հ.Բ.Ը.Մ. Տիկնանց Միութեան հիմնադիրը, հուսկ նախագահուհի եւ 35 երկար տարիներ աշխատած է յօգուտ ազգին, աջակցած է թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս, համակրանքը շահած է իր ընկերուհիներուն իր ազնիւ բնաւորութեամբ եւ այսօր իր զաւակները կը շարունակեն իր սկսած վեհ գործը:

Դարձեալ Տիկին Ջրբաշեանին նուիրուեցաւ իր անդամուհիներուն կողմէ պնակ մը, կեդրոնը մէտալ մը, փորագրուած Բարեգործականի զինանշանով:

Յետոյ հրաւիրուեցաւ իր խօսքը ըսելու, Հայաստանէն մասնաւորապէս ժամանած Սփիւռքի Կապի Մշակոյթի տեղակալ Գ. Պաղտասարեան, որ իր ուրախութիւնը յայտնեց Հայաստանի անկախութեան եւ նախագահի ընտրութեան համար, բայց շատ մեծ դժուարութեանց առջեւ կը գտնուինք, պէտք ունինք Սփիւռքի օգնութեան Հայաստանի հզօրացման եւ վերելքին համար, պէտք է ապահովել անոր տնտեսական վերապրումը, ըսաւ ան:

Պ. Քէպապճեան մանրամասն տեղեկութիւններ տուաւ Բարեգործականի Հայաստանին բրած օգնութեան մասին:

1) Ամերիկեան նորաբաց համալսարան մը, կրթական այս հիմնարկը պիտի պատրաստէ տնտեսագէտ, ճարտարագէտ, բժիշկ, իրաւաբան, գիւղատնտես, որոնք պիտի ստանան Գալիֆորնիոյ համալսարանի համազօր վկայականներ:

2) Շուտով բացումը կը կատարուի հսկայ սաննարանի մը:

3) Արդիական հիւանդանոց մը Երեւանի մէջ, հաշմանդամ հիւանդներու համար:

Երեկոյթին փայլը աւելցուց Տիկին Ռոզի իր գեղեցիկ ձայնով:

Նոյնպէս ցիկան երգչախումբը իր Հայկական երգերով եւ նուագով ժողովուրդը խանդավառեց:

Շնորհաւորելի էր Արամ Շեխիկեանը, իր խօսնակի դերը լաւագոյնս կատարելուն համար:

Երեկոյթը վերջ գտաւ ուշ գիշերին: Ժողովուրդը մեկնեցաւ ուրախ տրամադրութեամբ:

ԱՐԱՔՍԻ ՊԱՊԱՆԵԱՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԼՈՐՏԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԳԱՆԱՏԱՅԻ ՄԷՋ Կ'ԱՐԾԱՐԾԷ ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԸ

Հոկտեմբեր 23-25, Գանատա այցելած է Անգլիոյ Լորտերու Պալատի փոխ-նախագահ՝ Տիկին Քարոլայն Քոքս, հրաւէրով Հ.Յ.Դ. Գանատայի Հայ Դատի Յանձնախումբին:

Տիկին Քոքս, որ այս տարուան ընթացքին երեք պատուիրակութիւններ առաջնորդած էր Արցախ (վերջինը՝ Հոկտեմբեր 16-19), հանդիպումներ ունեցած է Միացեալ-Նահանգներու եւ Գանատայի քաղաքական շրջանակներուն եւ մարդկային իրաւանց պաշտպան կազմակերպութիւններու հետ ու անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրած՝ Արցախի ներկայ վիճակին վրայ:

Գալով Ուաշինկթընէն, ուր Էլէնա Պոնէրի հետ վկայութիւններ տուած է Եւրոպայի Ապահովութեան եւ Համագործակցութեան Ամերիկեան Յանձնախումբին, Տիկին Քոքս Օթթաւա ժամանած է Հոկտեմբեր 24-ին եւ ձեռնարկած կարգ մը շփումներու: Այսպէս, առաջին առթիւ ան հանդիպում մը ունեցած է Գանատայի Խորհրդարանի մարդկային իրաւանց ենթայանձնախումբի ութ երեսփոխաններու հետ եւ պարզած՝ Արցախէն ստացած ականատեսի իր վկայութիւնները: Կոչ ըրած է, որ քաղաքական լուծում մը բերուի ագէտալի այս հարցին, որուն իրենց նպաստը կրնան բերել գանատացի խորհրդարանականները:

Նմանօրինակ հանդիպում մը տեղի ունեցած է նաեւ Գանատայի Արտաքին Նախարարութեան Արեւելեան Եւրոպայի եւ Խորհրդային Միութեան բաժնի ընդհանուր տնօրէնին հետ, որ ունկնդրելէ ետք Տիկին Քոքսի զեկուցումը, խոստացած է մօտէն հետեւիլ դէպքերու զարգացումին:

Զոյգ հանդիպումներուն ալ, պարոնուհիին ընկերակցած են Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչները:

Մոնրէալի մէջ, Տիկին Քոքս ներկայ եղած է Հայ Կեդրոնին կողմէ իրեն ի պատիւ սարքուած ընդունելութեան մը, ուր խօսք առնելով կոչ ուղղած է Գանատահայոց՝ հնարաւոր բոլոր միջոցներով օգնութեան ձեռք երկարել Հայաստանի եւ Արցախի իրենց հայրենակիցներուն:

Հոկտեմբեր 25-ին, Գանատայի մամուլի ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպելէ ետք, պարոնուհին մեկնած է Լոս-Անճըլըս, շարունակելով իր առաքելութիւնը՝ արցախահայութեան իրաւունքներուն պաշտպանութեան ի խնդիր:

ԺՊԻՏ

ՔԵԱՎԱՌՑԻՆԵՐՈՒ ԺՊԻՏԸ

Տղան առանց խմելու դպրոց գնաց: Մայրը ծունկերը ծեծեց.
- Վախ քուռէս դատարկ գլխով դպրոց գնաց, ի՞նչ պտի սորվի:

**

Քեավառցին բսաւ.
- Վատ եմ զգում, էլ չեմ կանայ խմի:
- Տօ, գոնէ բաժակդ խփիր սառած չկորի, - խորհուրդ տուին ընկերները:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷԼՄՈՆԹԻ (Պոսթըն) «Հայ Սքուլ»ի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին նշուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան հիմնադրութեան 70-ամեակը: Հանդիսավար Անի Թոթահի բացման խօսքէն ետք, ցուցադրուած է ՌԱԿ-ի ծագումն ու Սփիւռքի մէջ անոր գործունէութիւնը ցոլացնող տեսերիզ մը, պատրաստուած՝ բեմադիր Պերճ Ֆազլեանի կողմէ: Այնուհետեւ յաջորդաբար խօսք առած են «Ազգ» թերթի փոխ-խմբագիր Համլէթ Գասպարեան (Երեւանէն), Միացեալ-Նահանգներու եւ Գանատայի մէջ Հայաստանի կառավարութեան լիազօր ներկայացուցիչ Ալեք Մրգումանեան եւ օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ Միսաք Հայկենց: ՌԱԿ-ի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ Արշաւիր Կէօնճեանի ուղերձէն եւ գործադրուած երաժշտական յայտագրէ մը յետոյ՝ ողջոյնի եզրափակիչ խօսք արտասանած է Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի (էջմիածնական) առաջնորդ Խաժակ Եպիսկ. Պարսամեան:

**

ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ «Գարնէկի Հոլ»ի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին համերգով մը նշուած է ամերիկահայ խմբավար-յօրինող Ալան Յովհաննէսի ծննդեան 80-ամեակը: Յայտագրի Ա. բաժնով՝ յոբելեարը անձամբ ղեկավարած է «Ամէրիքըն Գոմփոզըրս» նուագախումբը, որ մեկնաբանած է խմբավարին գործերը: Միջնարարին, ողջոյնի ելոյթներ ունեցած են ամերիկացի հանրածանօթ երաժշտագէտներ ու նաեւ՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան անունով շքանշան մը յանձնած է մեծարեալին: Համերգի Բ. մասով Ալան Յովհաննէս ղեկավարած է Առաջնորդարանի պատուէրով գրի առած իր «Արցախի Սենֆոնին»:

**

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ տարածքին տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրութիւններուն (Հոկ. 13), երկրին 2-րդ մեծագոյն քաղաքին՝ Փլովտիւի քաղաքապետ ընտրուած է «Ժողովրդավար Ուժերու Միութեան» թեկնածուն՝ Տոքթ. Կարօ Թովմասեան: 57 տարեկան նոր քաղաքապետը մասնագիտութեամբ վիրաբոյժ է ու նաեւ՝ ընդծովեայ հետազօտութիւններու գիտաշխատող:

**

ՎԱՌՆԱՅԻ «Երեւան» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ, Հոկտեմբեր 18-20 գիտաժողով մը տեղի ունեցած է «Հայկական ոգիի կենսունակութիւնը» թեմայով, Աւարայրի ճակատամարտի 1540-ամեակի ձեռնարկներու ծիրին մէջ: Երեք օրերու ընթացքին բազմաթիւ զեկուցումներ կարդացուած են Հայոց պատմութեան, մշակոյթին, պուլկարահայ գաղութին, հայ-պուլկար յարաբերութիւններու, Հայաստանի եւ Սփիւռքի հարցերուն մասին: Միեւնոյն ատեն, խմբական այցելութիւն մը տրուած է Զօր. Անդրանիկի բնակած տունը, Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգիստ կատարուած է Հայրենիքի ազատութեան համար զոհուածներու յիշատակին, համերգ մը տուած է Փլովտիւէն ժամանած «Էրեբունի» երգչախումբը եւ վերջապէս՝ արտասանական երեկոյթով մը ոգեկոչուած են Եղեռնի նահատակ գրողները:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Արմէն-Քէպէք Ալեք Մանուկեան վարժարանի երկրորդական բաժնի ուսանողները, Հոկտեմբեր 17-ին, դպրոցի սրահին մէջ գեղարուեստական ցերեկոյթ մը կազմակերպած են՝ նուիրուած Թարգմանչաց սերունդին: Յայտագիրը համակարգող հայերէն լեզուի ուսուցիչ Մանուէլ Քէօսէեանի բացման խօսքէն ետք՝ արտասանութիւններով ելոյթ ունեցած են աւելի քան տասնեակ մը ուսանողներ, մեկնաբանելով Սիամանթոյի, Թէքէեանի, Եղիշէ Արք. Դուրեանի, Շահան Պէրպէրեանի, Խ. Դաշտենցի, Շիրազի եւ Ժագ Յակոբեանի քերթուածներէն զանազան նմոյշներ: Տնօրէնուհի Վարդուհի Պալեան գրուատած է աշակերտները, մինչ Առաջնորդ Յովնան Եպիսկ. Տէրտէրեան փակման իր խօսքին մէջ նշած է, որ Մոնրէալի այս կրթօճախը կը համարի Հիւսիսային Ամերիկայի տարածքին գործող «հայ վարժարաններու Արարատը»:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ.Բ.Ը.Մ. Ալեք Մանուկեան վարժարանի եռագոյնով զարդարուած սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 19-ին, տօնախմբուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան հիմնադրութեան 70-ամեակը: Հանդիսավար Արթօ Պասմաճեանի բացման խօսքէն ետք, ցուցադրուած է կուսակցութեան պատմութիւնը վերագծող տեսերիզ մը, պատրաստուած՝ բեմադիր Պերճ Ֆազլեանի կողմէ: Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են ԹՄՄ-ի «Նայիրի» պարախումբը, լարային քառեակ մը, Արթօ Միւհէնտիսեան, Մատլէն Սահակեան եւ Այտա Գարիպեան: Անդրանիկ Քէշիշեանի (Ֆրանսա) ողջոյնի ելոյթէն եւ արձակագիր Հայկ Նազգաշեանի բանախօսութենէն ետք՝ փակման խօսքը արտասանած է Գանատահայոց էջմիածնական թեմի Առաջնորդ Յովնան Եպիսկ. Տէրտէրեան:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ հայ համայնքը ներկայացնող պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեանի, Հոկ. 26-ին հանդիպում մը ունեցած է Իրանի կրթական նախարար տոքթ. Նաջաֆիի հետ: Պատուիրակութիւնը, որուն մաս կազմած է նաեւ երեսփոխան Վարդան Վարդանեան, շնորհակալութիւն յայտնած է նախարարին՝ իրանեան Խորհրդարանին կողմէ փոքրամասնութեանց դպրոցներու կրօնքի դասերուն վերաբերեալ որդեգրուած վերջին բարենպաստ որոշումին համար: Իր կարգին, պարսիկ նախարարը յայտնած է, որ շուտով պաշտօնական շրջաբերականով մը կը պաշտօնականացուի այդ որոշումը եւ կարելի կ'ըլլայ հայկական վարժարաններու մէջ կրօնքի եւ հայերէն լեզուի ամէնօրեայ դասապահեր հաստատել:

**

ՆԻՒ-ՃԸՐԶԻԻ Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Հոկ. 18ին, մշակոյթի ամսուան առթիւ կազմակերպուած գիրքի տօնավաճառի ընթացքին, ներկայացուած է Նիւ-Եորքաբնակ գրող Ժիրայր Աթթարեանի պատմուածքներու նորատիպ հատորը՝ «Վերջը... Յաջորդով»: 11 պատմուածքներէ բաղկացած գիրքին մասին խօսած է գրագէտ Յակոբ Կարապենց, նախ տալով Աթթարեանի արուեստին էական գիծերը եւ ապա՝ նոր հատորին բովանդակութիւնը, ուր կ'արտացոլայ Ամերիկահայոց մերօրեայ կեանքը իր ցաւերով, երազներով ու անցեալի վերյուշով:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Նոր Սերունդ Մշակ. Միութեան կեդրոնին մէջ, Հոկ. 26-ին, բացումը կատարուած է գեղանկարչուհի Սրբուհի Մուշեանի իւղաներկ եւ ջրաներկ նկարներու ցուցահանդէսին: Այտա Իմաստունեանի բացման խօսքէն ետք, ներկաները առիթ ունեցած են դիտելու արուեստագէտին 30-է աւելի նկարները:

**

ՓՐՈՎԻՏԵՆՍԻ մէջ, Հոկ. 19-ին, նշուած է տեղւոյն Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ ծխատէր հովիւ Պարետ Ծ. Վրդ. Երէցեանի հոգեւոր ծառայութեան 25-ամեակը: Նախ տեղի ունեցած է կրօնական կարճ արարողութիւն մը, որու աւարտին հացկերոյթ մը սարքուած է եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Երգերէ ու նուագէ բաղկացած գեղարուեստական յայտագրին զուգահեռ՝ ողջոյնի խօսք արտասանած են Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Վինսընթ Կիւրահեան, «Վարդանանց ասպետներ»ու ներկայացուցիչ՝ Գեղամ Զոլաքեան, Գրիգոր Քհնյ. Մաքսուտեան, Հերի Թէրզեան (Տիթրոյթ), Արա Պօղիկեան եւ Փրովիտենսի ծագումով իտալացի քաղաքապետը՝ Վինսընթ Սիանսի, որ ոգեկոչած է Հայկ. Ցեղասպանութիւնը: Նուրհան Վրդ. Մանուկեան կարդացած է Ամենայն Հայոց Հայրապետին օրհնութեան կոնդակը, որմէ ետք արտայայտուած է Առաջնորդ Խաժակ Եպիսկ. Պարսամեան: Աւարտին, շնորհակալական ելոյթ մը ունեցած է յոբելեարը:

(Շար.՝ Ա. էջէն)

Աէրոֆլոթի սաւառնակը շուրջ հինգ ժամ մնացած է Անգարա, 171 չէչէն ճամբորդներով ու 7 հոգինոց անձնակազմով: Անգարան ձգած է որ վերադառնայ Չէչէններու մայրաքաղաքը:

***

ՀԱԿԱԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արեւմտեան թղթակիցները գիտել կու տան թէ օրէ օր կը զարգանան հակակովկասեան տրամադրութիւնները ռուս եւ ուքրանացի բնակիչներուն մօտ: Օրինակ ալ կը բերուի «աշխարհի հնագոյն արհեստ»ին (իմա՝ պոռնիկներու) համագումարը, որ տեղի կ'ունենայ Խարկով եւ ուր որոշում տրուած է կանխիկ վճարել տալ Կովկասցիները, որոնք գէշ վճարողներ են «գործը վերջանալէն ետք»: Նկատի առնելով նաեւ այրերու եկամուտներու նուազումը, համագումարը որոշած է սակերը չբարձրացնել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Ժան - Փիէր Էլքապաշի հետ (հեռատեսիլի 5-րդ կայան եւ Եւրոպա Մէկ) հարցազրոյցէ աւելի զրոյցի մը ընթացքին է, որ քանի մը յայտնութիւններ ըրաւ, որոնց գլխաւորն այն է, որ կը ծրագրէ Սահմանադրութեան կարգ մը յօդուածներու փոփոխութիւնը, նախքան մեկնիլը եւ հաւանաբար 1992-ի երկրորդ վեցամսեակին: Այս փոփոխութիւններուն համար, հանրաքուէ պիտի գործածէ, բայց նաեւ «խորհրդարանական քուէ»: Հաւանաբար նախագահական ժամանակաշրջանը 7-էն 5 տարիի իջնէ, ինչ որ իրաւական գետնի վրայ, իրեն հետ կապ չունի քանի որ ընտրուած է ի զօրու եղող Սահմանադրութեան վրայ: Ինք միտք չունի քաշուելու, մինչեւ վերջ պիտի մնայ: Ընտրական դրութեան համար, կողմնակից է որ «քիչ մը համեմատական» ներմուծուի ներկայ մեծամասնութեան դրութեան մէջ: Ամէն ինչ այնքան ալ գէշ չի տեսներ եւ երբեմն խուսափողական պատասխաններով, կը ջանայ հարցերը լուծել: Կ'ըսէ թէ երկու միլիոն գործազուրկ ժառանգած է (այսօր՝ երեք է) եւ կը խորհի որ Էտիթ Քրէսոնի եւ Մարթին Օպրիի ձեռք առած միջոցները արդիւնաւոր պիտի ըլլան: Դէմ է մահապատիժի վերահաստատման:

ՀՌՈՄԻ Ատլանտեան վեհաժողովին, Ֆրանսա ստորագրեց քաղաքական յայտարարութիւնը, բայց մերժեց ստորագրել Խորհ. Միութեան վերաբերող բնագիրը, ուր դաշնակիցները կը յայտնէին թէ տրամադիր են իրենց օժանդակութիւնը բերելու այն պատմական ձեռնարկին, որ կը վերաբերի տնտեսութեան շուկային անցնելու որոշումին: Միթերանի համար միջամտութիւն է երկրի մը ներքին գործերուն եւ կ'ուզէ չեշտել Ֆրանսայի «տարբերութիւնը»:

Լ. ՎԱԼԵԶԱ Պրոնիսլաւ Կեռէմէքի (Նախկին խորհրդատու Սոլիտարնոսքի) յանձնեց կառավարութեան կազմութիւնը: Իր կուսակցութիւնը՝ դեմոկրատ Միութիւն, 62 աթոռ ունի 460-ի վրայ (29 կուսակցութիւններ, որոնց մէջ՝ գարեջուր խմողներու կուսակցութիւնը ներկայացուած են): 59 տարեկան, միջնադարեան պատմութեան դասախօս է:

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ 73-րդ տարեդարձը (Նոյ. 11) կը զուգադիպէր, այս տարի, մառէշալ Փէթէնի մահուան քառասունամեակին եւ նախագահ Միթերան ծաղկեպսակ մը դնել տուաւ Վերտէօնի յաղթականին շիրիմին վրայ, Իէօ կղզին: -

ԹՈՒՐՔԻԱ որոշած է ճանչնալ Ազրպէյճանի անկախութիւնը: Հաւանական կը նկատուի որ նման որոշում մը տայ նաեւ Կիպրոսի Թրք. Հանրապետութիւնը: Թուրքիոյ արտաքին նախարարը պաշտօնապէս հրապարակելով ճանաչումի որոշումը, աւելցուցած է թէ ան ոչ մէկ փոփոխութիւն պիտի բերէ Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու մարզին. ինչպէս որոշուած էր նախապէս, Թրքական հիւպատոսարան մը պիտի բացուի Երեւանի մէջ: Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումը մեծ ուրախութիւն պատճառած է Ազրպէյճանի: Դեկտեմբեր 2-էն պիտի սկսին Թրքական օդային գիծերու Պոլիս - Բաքու թռիչքները:

ԿԱՐԻ ԳԱՍՊԱՐՈՎ պարտուեցաւ Նոյ. 11-ին, Փարիզի 1991-ի Թրոֆէ Իմոփարի ատարտականին հոլանտացի Թիմանէ, 0,5-ի դէմ 1,5 կէտով:

ԻՒ ՄՈՆԹԱՆԻ ՄԱՀԸ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 9-ին, ժամը 15-ի շուրջ է որ ձայնասփիւռի կայանները կը հաղորդէին յանկարծ Իւ Մոնթանի մահը: Լուրը կը շշմեցնէր: Շատեր արդէն իսկ տոմս գնած էին Մայիսի համերգին համար, զոր մեծ արուեստագէտը կը պատրաստուէր տալ՝ Պերսի:

Բայց...: Ոչինչ կարելի է նախատեսել, ծրագրել: Այսպէս, այսպէս, ոչ ոքի կը պատկանի պիտի ըսէր Վիքթոր Հիւկօ:

Նախանձելի մահ մըն է, սակայն, զոր ունեցաւ ծագումով իտալացի այս գաղթականը, որ երկու տարեկանին համայնավար հօր մը եւ ընտանիքին հետ, խոյս պիտի տար Ֆաշիստ հայրենիքէն ու ապաստան գտնէր Մարսէյլ, ուր պիտի մեծնար ժողովրդական թաղամասերու մէջ, ուրիշ գաղթական ընտանիքներու մանուկներու հետ, հայ ընկերներէն պիտի սորվէր նոյնիսկ քանի մը հայերէն բառեր:

Նախանձելի մահ մը, արդարեւ, քանի կ'իյնար՝ պատնէշին վրայ, ինչպէս կ'ըսուի, երբ մարդը կը գտնուի իր աշխատանքին գլուխը: Առանց տատամսանքի, չծերացած եւ գիտակից: Այդպէս եղաւ իրեն համար, Ուրբաթ գիշեր, Նոյեմբեր 8-ին, երբ սրտի առաջին անհանգստութիւն մը կ'ունենար ֆիլմի մը վերջին տեսարանները զարձուցած ատեն: Նոյն օրը եկած էր Սէն - Փոլ-տը-Վանսէն, ուր կը սիրէր ապրիլ եւ ուր հանգչած էր այն կինը, որ ամէնէն աւելի պիտի դրոշմէր իր կեանքը՝ Սիմոնն Սինեորէ:

Ծնած Թոսքանա, 1921, Հոկտեմբեր 13-ին, Իվօ Լիվի, բուն անունով, յետագային պիտի առնէր Իւ Մոնթան ծածկանունը, իբրեւ հետեւանք պարզապէս, մօրը մէկ բացականչութեան, երբ ան Քափիսէլի (Մարսէյլի թաղամաս) բնակարանին պատուհանէն կը կանչէր մանուկը՝ «Իվօ՛ մոնթա՛» (Իվօ, վեր ելիր):

Նախանձելի մահ մը, վասնզի մահուընէն առաջ, կրցած է լսել հրճուանքներուն, որոնք զինքը կը փոխադրէին՝ «Հարիւր եղածին չափ ապրած եմ եւ լաւ ապրած, որպէսզի ոչ մէկ ափսոսանք ունենամ»:

Վերջին երեք օրերը, այն վայրկեանէն, երբ մահուան լուրը տարածուեցաւ, ամբողջ Ֆրանսայի մետիաները տակնուվրայ ըրին յայտագրերը թէ մամուլի էջերը: Ամէն բան ըսուեցաւ, ոչ ոք ուզեց պակաս մնալ, սպառեցաւ ինչ որ կարելի էր ըսել:

Էտիթ Փիաֆն է, իր առաջին ու կարճատեւ սէրը, որ բեմ պիտի հանէր այս երգիչը, իր այնքան տաք, հաղորդական, գրաւիչ ձայնով եւ ֆիզիքով:

Մեծ երգիչին կողքին կար մեծ դերասանը ու իր մահուան առթիւ, շատ յիշուեցաւ նաեւ երրորդ մարդը՝ ան որ քաղաքական դիրքորոշումներով, երբեմն փոփոխական, քանի որ բաւական ատեն դրաւ դատապարտելու համար խորհրդային վարչակարգը, որուն դէր ուզեց խաղալ ասպարէզի մը մէջ, որ իրը չէր եւ ուր իր մասնակցութիւնը, եւ յթնները այնքան ալ անհրաժեշտ չէին: Այս մօտեցումն ունի նաեւ Ալէն Ֆինքլքրաուտ, որ շատ երկրորդական կը գտնէ Իւ Մոնթանի քաղաքական դիրքորոշումները:

Երգիչը, նման Պրասէնսի, Պրէլի, Ազնաւուրի իր դրոշմը դրաւ ամբողջ ժամանակաշրջանի մը վրայ, երգերը չհինցան, չծերացան ու այսօր, աւելի քան երբեք՝ Les feuilles mortes-ը կը մնայ այն բացառիկ երգը, որ չի կրնար որոշ թախիծ մը չառեղծել, ոչ միայն որոշ սերունդի մը, այլեւ բոլոր սերունդներուն սրտին խորը:

Բազմահարիւր երգեր, նաեւ ֆիլմեր, որոնց բոլորն ալ հաւասար որակ չունէին: Անմոռանալի կը մնան սակայն գլխաւոր երկու դերեր՝ «Z», «L'aveu» ֆիլմերու մէջ, որոնց քաղաքական հանգամանքը եւ իրագործումը խորապէս ազդուողիչ էին: 1979-ին կը դարձնէր Ի քոմ Իքար, Անրի Վերնէօյի հետ, որ շատերու նման, իր վկայութիւնը բերաւ, Շաբաթ, Նոյեմբեր 9-ին, հեռատեսիլի Ա. կայանին: Արդէն զուգահեռ մը գծուած էր տարեկից այս երկու արուեստագէտներու միջեւ, որոնք գրեթէ նոյն տարիքին (2 եւ 4) գաղթական ընտանիքի մը հետ իրենց ոտքը կը դնէին Մարսէյլ:

Իւ Մոնթանի կեանքին մէջ կիներն ալ մեծ դեր խաղացած են՝ Էտիթ Փիաֆ, Սիմոնն Սինեորէ, Մարլին Մոնրօ, հուսկ իր զաւկին մայրը՝ Քարոլ, որ մինչեւ վերջը սակայն մնաց շուքին մէջ: Գլխաւորը սակայն կը մնայ Սիմոնն Սինեորէ, որու քով պիտի երթայ հանգչելու, Չորեքշաբթի օր, Փէռ - Լաշէզ:

Երրորդ մարդը, ան որ ուզեց «յանձնառու» ըլլալ, նուազ յաջող է: Համոզուած համայնավար չհրաժարեցաւ համերգներու իր յայտագրէն 1956-ին, Խորհ. Միութիւն, մինչ խորհրդային հրասայլերը ժողովուրդ մը կը ճզմէին Փէշտայի փողոցներուն մէջ: Վարանեցաւ, բայց գնաց:

Տարիներ ետք ալ, երբ «հասկցաւ», դարձաւ կատաղի հակահամայնավար, պատմական եւ իր բազմաթիւ ելոյթները կամ ճամբորդութիւնները բան մը չաւելցուցին իր վրայ, ընդհակառակն:

Այսօր՝ բացական մեծ արուեստագէտ մըն է, ջերմ ձայն մըն է որ լռեց, մինչ մնացողները թիերով կը ժողվեն աշնանային տերեւները:

Պր. Արամ Տարօնեան,

Լիլեան Տարօնեան,

Տէր եւ Տիկին Վահէ եւ Նաթալի Խօզթէյին եւ զաւակները՝ Թամար եւ Արեգ,

Մէրի Կարապքլեան (Արժանթին)

Տիկին Ժընեւ Խօզթէյին,

ինչպէս նաեւ Տարօնեան, Տէր - Յովսէփեան (Արժանթին), Էքսէեան, Պալթայեան (Միացեալ - Նահանգներ) եւ Մարուքեան (Յունաստան) ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ - մօր, մօրաքրոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ԾԱՂԻԿ (ՖԼԼՕՐԷԹ) ՏԱՐՕՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Յովսէփեան, Կէլիպոլու)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 8-ին, 79 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 14, ժամը 15·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի (ժամը 17-ի շուրջ) Փանթէնի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Արամ Տարօնեանի եւ զաւակներուն:

ԼԻՈՆ...

Թորոս Խրիմեան, Ղազարեան, Կիւլաէմիրեան, Եշիշեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ - հօր՝

ԱԲՐԱՀԱՄ ԽՐԻՄԵԱՆԻ

(Հաճընցի)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 8-ին, 88 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, ժամը 15-ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին,

40 ռիւ տ'Ամէնի

եւ մարմինը կը փոխադրուի Պրոնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4 / 11)

ԱՐՑԱԽ

Ստեփանակերտի կեդրոնական հրապարակը մէկ տարի ընդմիջումէ մը ետք վերադարձուեցաւ քաղաքացիներուն. զինուորական նոր իշխանութիւնը վերցնել տուաւ հրապարակը շրջապատած փշալարերը: Դրական երկրորդ քայլ մը դուրս ելլելու արգելքին կրճատումն է. Ստեփանակերտի բնակչութեան արգիլուած է փողոց ելլել կէս գիշերէն մինչեւ ժամը հինգ:

Միւս կողմէ, նման լաւատեսութիւն չեն արտայայտեր շրջաններէ հասած լուրերը. իսկական պատերազմական վիճակ կը տիրէ Մարտունիի մէջ: Նոյեմբեր 7-ին ազերի Քարատաղլու գիւղէն յարձակած են հայկական Մուշկապատ եւ Հաղորդի գիւղերուն վրայ, վիրաւորելով Արսէն Մուսայէլեանը: Նախորդ օրն ալ ազերիները Խոջավէնտ եւ Ամիրանլար գիւղերէն գնդակոծուած էր Մարտունի շրջկեդրոնը: Սպաննուած է Արմէն Մանասեան, հրդեհուած՝ բնակելի տուն մը:

Նոյեմբեր 8-ին ազերի օմոնականները Ֆիզուլիի կողմէն յարձակած են Խրմանջուխ, Բլուտան եւ Ազբուլաղ գիւղերուն վրայ աւելի քան տասը տուն կրակի տալով: Երկու հայ զոհեր կան որոնց ինքնութիւնը դեռ չէ ճշդուած: Նոյն օրը գնդակոծուած է նաեւ Շահումեանի կարաչինար գիւղը:

Պր. Առաքել Սերոբեան,

Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սերոբեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Էտուար Սերոբեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պուրժ եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Գարանֆիլեան եւ զաւակները,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի կնոջ, մօր եւ մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՎԱՐԴ ՍԵՐՈԲԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Պօյաճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 8-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 12-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Առաքել Սերոբեանի եւ ընտանիքին:

Տէր եւ Տիկին Արման Կառավարեան եւ զաւակը,

Այրի Տիկին Նուարդ Կառավարեան (Պոլիս),

Տէր եւ Տիկին Մագսուտ Կառավարեան եւ զաւակները (Պոլիս),

Տէր եւ Տիկին Հերման Դանիէլեան եւ զաւակը (Պոլիս),

Այրի Տիկին Մարի Գույումճեան (Տիթրոյիթ),

Տէր եւ Տիկին Կարօ Տիւլկէրեան եւ զաւակները (Տիթրոյիթ),

Պր. Պօղոս Չիլպօղոսեան եւ զաւակները (Պոլիս),

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան եւ զաւակները,

Սէմէրճեան ընտանիքը եւ համայն պարագաները

ցաւով կը գուժեն իրենց հօր, տագրոջ, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՊՕՂՈՍ ԿԱՌԱՎԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 7-ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13-ին, ժամը 8·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին: Մարմինը կ'ամփոփուի Փանթէն Բոմփինալ գերեզմանատունը:

YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

le 25 Novembre à 20 h 30

Dîner-Rencontre

avec

Les Champions d'Arménie

Ter - Hovanissian

Emmian

Simonian

Vartanian

Azarian

Réservation : 45. 89. 20. 48.

***

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի քաղաքային խորհուրդի գործադիր Կոմիտէի կողմէ Ռուսաստանէն ձեռք ձգուած քարածուխին մէկ մասը Նախարարներու Խորհուրդին խնդրանքով աղէտի գօտի ուղարկուած է: Նախարարներու Խորհուրդը պաշտօնապէս յայտարարած է թէ ամէն օր քարածուխ կը բաշխուի ու խուճապը անտեղի է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14
JEUDI
14 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.667 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 67e ANNÉE — № 17.667

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԴՈՒԲՐՈՎՆԻԿԻ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Խրուշճեւ Թուրքը չէ: Դուբրովնիկը մէկն է աշխարհի այն երեք քաղաքներէն (Վենետիկ, Ամսթերտամ) որոնք դասուած են ՄԱԿ-ի կողմէ, որպէս համաշխարհային մշակութային հարստութիւն, որու պէտք չէ դպչիլ: Ըստ թղթակիցներու շատ բան պիտի չմնայ նախահռոմէականէն պատող երկարող պատմական բոլոր յուշարձաններէն եւ հետքերէն: Քաղաքին պաշտպան սուրբն ալ՝ Բարսեղ չկրցաւ փրկել իր քաղաքը: Եւրոպան ցոյց տուաւ -եթէ հարկ էր- իր անկարողութիւնը եւ ամէն մարդ այլեւս կը գոհանայ դիտելով եւ երբեմն երբեմն խիղճ հանգստացնելու համար հոգեհաց քանի մը խօսքեր մրմռալով: 12 արտաքին նախարարները դիմեցին Ապահովութեան Խորհուրդին որ ատիպողական նիստ գումարէ, մինչ ռումբերը կը տեղան, եւ անդին ալ փողոց առ փողոց Վուկովան է որ աւերակի կը վերածուի: Աւելորդ է անդրադառնալ ժողովուրդին ապրած ողբերգութեան: Որո՞ւ հոգ ժողովուրդները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԱՑԵՏՐԸ, որ «անհետացած» կը նկատուէր յիսուն տարի է, գտնուեցաւ նախկին ռազմիկներու նախարարութիւնը: Վիշիի ոստիկանութեան կողմէ պատրաստուած փարիզեան շրջանի Հրեաներու այս ցանկերը ծառայած են 1941-ի եւ 1942-ի զանգուածային ձերբակալութեանց եւ տեղահանութեանց (140 հազար անուններ կան): Դատաւոր Ժեթի դրաւումը պահանջեց:

ՉԷՉԷՆ - ԻՆԳՈՒՇ Հանրապետութեան մէջ որոշ հանդարտութիւն կը տիրէ Ելցինի արտակարգ վիճակի հրովարտակին ջնջումին իբրեւ հետեւանք:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ յայտարարեր է որ ձախողած պետական հարուածի նախօրեակին, Բուշ հեռաձայնած էր իրեն տեղեկացնելու համար որ դաւ մը կը պատրաստուէր իրեն դէմ, բայց չէր հաւատացած եւ «մի՛ մտահոգուիք, ամէն բան լաւ է», ըսած էր:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ժողովուրդին մօտ մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է Ազրբէջանի անկախութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումը եւ Թրքական Կարմիր մահիկի շրջանակներով հասած սննդամթերքի օժանդակութիւնը: Նախիջեւանցի Ազերիներ ուրախ ցոյցերով դիմաւորած են չարսինը, շեշտելով Թուրքիոյ բարեկամութեան մասին իրենց արդարացի հաւատքը: Ինքնավար Հանրապետութեան վարչապետը դիմելով բազմութեան ու հոն ներկայ Կարսի կուսակալին, ըսած է. - «Ուզեցին մեզ Հայերուն կարօտ ընել, սակայն չեղաւ: Միակ բաղձանք մը ունինք Թուրքիայէն. մեզ Հայերուն կարօտ գիրքի մէջ չձգէ: Վստահ էինք որ ան մեզ պիտի չմոռնար»:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԹԵՐՈՒ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻՆ նախագահը պաշտօնազրկուեցաւ Համախոհութեան Նախարարին կողմէ, որովհետեւ «թերացած է վերապահութեան իր պարտաւորութեան» մէջ, գրելով պարաւագիր մը, որուն նիւթը Իսլամն էր...:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԹՈՒՐՔԻԱ - ԱՄԵՐԻԿԱ, ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՇՈՒԿԱՆ ՈՒ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻՆ

Նոյեմբեր 10 եւ 11-ի թուրք մամուլը կ'արձագանգէ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին երկու ներկայացուցիչներուն Անգարա պաշտօնական այցելութեան. Վարդգէս Արծրունի եւ Եուրի Մովսիսեան Անգարայի մէջ հանդիպում ունենալէ ետք փոխ - վարչապետին հետ Թուրքիոյ գործի մարդին ծանօթ անուններէն ու Ամերիկայի հրէական լոպիին մօտիկ դէմք Իսհաք Ալաթօնի հետ հետազօտութիւններ կատարած են Սեւ Ծովու շրջանը:

Այցելութեան նպատակը տնտեսական յարաբերութիւններու հաստատումն է. երկու ներկայացուցիչները փոխանցած են Սեւ Ծովու ափին ազատ շուկայ մը հիմնելու Հայաստանի իշխանութեան փափաքը. Տրապիզոնի նաւահանգիստէն Հայաստան միջազգային շուկային պիտի փոխանցէ Միջին Ասիոյ Թուրք հանրապետութիւններուն արտադրութիւնը:

Թրքական աղբիւրներու համաձայն, Թուրքիա տրամադիր է ընդառաջելու Հայաստանի այս ծրագրին որուն կ'ըսուի թէ իր համամտութիւնը յայտնած է նաեւ Ամերիկայի հայկական լոպին: Ի. Ալաթօն խօսելով այս լոպիին որպէս նախագահ ներկայացուած Հրայր Յովնանեանի մասին, կ'ըսէ թէ ան մինչեւ այսօրուան հակաթուրք գործունէութեան գլխաւոր անուններէն էր, սակայն ներկայիս հրաժարած է Հայերու ցեղասպանութեան օրը ամերիկեան Ներկայացուցչական Ժողովին ընդունիլ տալու ծրագիրներէն, որպէսզի չխանգարուի Հայաստանի Թուրքիոյ հետ տնտեսական համաձայնութեան ընթացքը: Ի. Ալաթօնի ու Հ. Յովնանեանի ընկերութիւնները միասնաբար հիմնած են շինարարական ձեռնարկութիւն մըն ալ որ Ամերիկայէն հայթայթելի դրամագլուխով մը զարկ պիտի տայ աղէտի գօտիին շինարարութեան:

Այս հանդիպումներուն մասին գրելով Թուրք մամուլը կը գրէ մինչեւ իսկ թէ Վ. Արծրունիի կողմէ փոխանցուած Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի բարեկամական գիրը յանձնառու կ'ըլլայ Հայաստանի մէջ այլեւս չոգեկոչելու Ապրիլ 24-ը:

Խօսելով Ազրբէջանի անկախութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումին մասին, ըստ նոյն մամուլին, Վ. Արծրունի ըսած է թէ ապաժամ որոշում մըն է որ կը վրդովէ Հայաստանը, քանի որ կրնայ Ազրբէջանի աւելի հզօր դիրք մը տալ Ղարաբաղի հարցին առընչութեամբ:

***

ԽՄԲ. - Սփիւռքի մնացեալ Հայութիւնը որ չէ ունեցած ամերիկահայութեան տրուած խօսքի ու գործի առիթները, թրքական մամուլ կոչուած ոչ յարմարագոյն, ոչ ալ տրամաբանական աղբիւրէն եւս, վստահելի տեղեկատուութեան համար անհրաժեշտօրէն պէտք ունի հայրենի մամուլին, որ դժբախտաբար միշտ ժլատ մնացած է այս ուղղութեամբ, գիտակցաբար կամ անհոգութեամբ: Այս պարագային անդրադարձած ենք անցեալին ալ: Ինչ որ բռնեցաւ մեզի Երեւանէն, Վ. Արծրունիի եւ իր «առաքելութեան» մասին, այն է որ ան անցեալին (Մարգարեանցի վարչապետութեան օրով) տեղակալ եղած է շինարարական մարզի մէջ: Հեռացուելէն ի վեր, նոյն ճիւղին մէջ պատասխանատու պաշտօն կը վարէ Մոսկուա եւ Անգարա գացած է միայն Մարկարայի անցքին կապակցութեամբ: Նոյեմբեր 12-ին ալ թրքական պատուիրակութեան մը հետ, Վ. Արծրունի Երեւան ժամանած է:

Բայց եւ այնպէս, որքան ալ ուզենք անվստահելի նկատել թրքական աղբիւրները, կարելի չէ բոլոր ըսուածները մասամբ նկատել: Ըսենք որ կրնանք բացատրել, եթէ ոչ անպայման արդարացնել, որ Երեւան պետական մասշտաբի վրայ, չուզէ ամէն բան ըսել: Պայմանաւ որ այս «գաղտնապահութիւնը» անգամ մը եւս չվերածուի ջայլամի քաղաքականութեան:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7 / 11)

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Ուժանիւթի տագնապը ժխտական անդրադարձներ սկսած է ունենալ Հայաստանի ելեկտրամատակարարման ամբողջ համակարգին վրայ: Յաճախակի դարձած են մանաւանդ արկածները: Պատասխանելով ստեղծուած ճգնաժամէն դուրս գալու մասին իրեն ուղղուած հարցումի մը, Հայաստանի ուժանիւթի վարչութեան պետ Ֆելիքս Յակոբջանեան ըսած է.

- Կառավարութիւնը կարգ մը միջոցներու ձեռնարկած է կազմուղի եւ երկաթուղագիծի շրջափակման վերջ տալու համար: Եթէ կ'ուզենք ապագային կախում չունենալ մեր դրացիներու քմահաճոյքէն, անհրաժեշտ է այսօ՛ր իսկ ձեռնարկել Հայաստանի հիւլէակայանին վերաբացման աշխատանքներուն:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԱՇԽԱՏԻ ԴԻՄԱԳՐԱՒԵԼ ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Կազմուղի փակման հետեւանքով ամբողջովին կազմալուծուած են Հայաստանի արդիւնաբերական աշխատանքը, ելեկտրական հոսանքն ու ջեռուցման ցանցերը, վատթարացած է կացութիւնը մանաւորաբար երկրաշարժի գօտիին մէջ: Այս առընչութեամբ, Նախարարաց Խորհուրդը յատուկ որոշումով մը ժամանակաւոր արտակարգ միջոցառումներու ձեռնարկած է եւ կազմած՝ ուժանիւթի հարցերը համակարգող պետական յանձնաժողով մը:

Հայաստանի Առեւտուրի Նախարարութիւնը, «Հայնաւթամթերք» միաւորումն ու այլ հիմնարկներ աշխատանքներու ձեռնարկած են՝ քարածուխ, վառելանիւթ, քարիւղի լամբեր եւ մոմեր առաքելու հեռաւոր քաղաքներու եւ գիւղերու բնակչութեանց:

***

ԱԼԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ 80-ԱՄԵԱԿԸ

Երեւանի Կամերային Երաժշտութեան Տան մէջ, Նոյեմբեր 6-ին նշուած է ամերիկահայ երաժշտագէտ - խմբավար Ալան Յովհաննէսի ծննդեան 80-ամեակը:

Գրող Կարպիս Սուրէնեան յուշեր պատմած է յոբելեարին հետ իր ունեցած հանդիպումներէն, որմէ ետք Ալան Յովհաննէսի ստեղծագործութիւններով ելոյթ ունեցած է Երեւանի կամերային նուագախումբը, Արամ Սաթեանի ղեկավարութեամբ: Աւարտին, ջութակահար Բագրատ Վարդանեան մեկնաբանած է մեծարեալին ջութակի երկրորդ քոնչերթօն:

***

ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԷՆ

Երեւանի քաղաքային խորհուրդի 45 երեսփոխաններ յայտարարութեամբ մը անվստահութիւն յայտնած են քաղաքապետին: Գլխաւոր պատճառները անոնք են որ ան կանոնները կը խախտէ ու չի հանդուրժեր այլ կարծիքներու արտայայտութեան: Վերոյիշեալ երեսփոխանները յայտարարած են թէ նիստերուն պիտի չմասնակցին, այնքան ատեն որ քաղաքապետին անվստահութեան քուէ տալու հարցը չի քուէարկուիր:

***

ՔԻՒՐՏ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԸ ԿԸ ՀԵՐՔԷ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան Քրտական բաժանմունքի նախագահ Ալիխանէ Մամէն, Նոյեմբեր 7-ին տեղի ունեցած մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին հերքած է անգլիական Պի - Պի - Սի ձայնասփիւռի կայանին կողմէ կատարուած լրատուութիւնները, որոնց համաձայն հայաստանաբնակ Քիւրտերը գաղթել սկսած են վերջերս: Քիւրտ գրողը դատապարտած է յերիւրածոյ տեղեկութեանց սփռումը, անդրադարձած է հայ եւ քիւրտ ժողովուրդներու բարեկամութեան եւ պարզած՝ տարբեր խնդիրներու նկատմամբ հայաստանաբնակ Քիւրտերու դիրքորոշումը:

***

ԿՈՒՄԱՅՐԻԻ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՎԵՐՍԿՍԱԾ Է

Կումայրիի «Վարդան Աճէմեան» թատերախումբը բեմ բարձրացուցած է Մարսել Էմէի «Երրորդ Գլուխ» երգիծախառն թատերախաղը, բեմադրութեամբ՝ Յակոբ Ղազանչեանի:

Յառաջիկայ ամիսներուն համար, թատերախումբը կը պատրաստէ բեմ հանել նաեւ Լեւոն Թուխիկեանի «Կանաչ Ստուեր» եւ Գրիգոր Ղազազեանի «Աղէտեալ քաղաք» թատերախաղերը:

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ՁԱԽՈՂԻՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Ընդհանուր այս խարազկին տակ, անկասկած, կարելի է տեղաւորել մարդկային ուղեղին ծնած որեւէ ծրագիր: Անիկա կրնայ ըլլալ անհատական կամ հաւաքական: Աւելի ճիշդ պիտի չըլլա՞ր արդեօք, եթէ միասնաբար ըսէինք. - Ինչո՞ւ դատապարտուած է ձախողութեան՝ հայեցի դաստիարակութիւնը, քանի որ մեր բոլորս, անկախ՝ անհատական ամէն մէկուս կեանքի ասպարէզին մէջ անպայմա՛ն յաջողելու ձգտումէն, ամէնօրեայ մտահոգութեան կ'առաջնորդէ մեր խակ զաւակներուն հայերէն կարենալ սորվեցնելու տենչը:

Անկասկած, փորձեր, ճիգեր եւ զոհողութիւններ չեն պակսած, զանազան գաղթօճախներու մէջ, տասնամեակներու ընթացքին: Փա՞ստ, Սփիւռքի մեր ամէնօրեայ մամուլը:

Դպրոցներ, ըլլան անոնք ամէնօրեայ թէ միօրեայ, ծնած են հաւաքական ճիգով եւ անպայման օգտակար ըլլալու վճռակամութեամբ: Ծնողք թէ կազմակերպութիւն, ինքնապահպանումի գինովութեան թեւերով, տարիներու ընթացքին, ճախրել փորձած են, առանց անդրադառնալու որ ամէն գինովութիւն անպայման սթափում կ'ենթադրէ, ինչպէս յաջողութեան երկրորդ էջն է նաեւ ձախողութիւնը:

Հետեւեալ, կազմակերպուած եւ միանուագ կեդրոնացած ծրագիրները, երբ լրջօրէն ուսումնասիրուած եւ պատրաստուած են, կրնան դիմագրաւել գալիք օրերու խոչընդոտները ու անակնկալները: Անշուշտ, դժուարութիւններ կրնան ծնիլ, բնական երեւոյթ որպէս, ձեւով մը պարտադրանք՝ մեզի, Սփիւռքի Հայերուս համար: Բայց ինչո՞ւ չմտածել վայրկեան մը թափուած ճիգերուն, անսահման զոհողութիւններուն արդիւնքները վերաքննութեան առարկայ դարձնել:

Որեւէ ախտաճանաչում եւ դեղահատի ներարկում, տրամաբանօրէն, կ'ենթադրէ գոնէ բարելաւում, եթէ ո՛չ վերջնական ապաքինում: Եթէ չկայ յառաջդիմութիւն, ո՛չ իսկ տեղքայլ, կը նշանակէ հայերէն լեզուի մեր նահանջը կը չեփորենք միասնաբար, հաւաքաբար, գիտակցօրէն հետեւաբար՝ մեղսակիցներու տարազներով:

Ամիսներն ու տարիները ո՛չ մէկ կարեւորութիւն կրնան ունենալ, որպէս տեւողութիւն, երբ ազգի մը գլխաւոր ծրագիրները պայմանաւորուած են ժամանակին մէջ: Բայց գլոյշ, արթուն պէտք է հսկել եւ աչալուրջ ըլլալ միշտ նժարին մէջ դնելով ձեռք ձգուած արդիւնքները, որքան ալ փոքր եւ աննշան ըլլան անոնք: Առողջ մտածողներ եւ մասնագիտացած ուղեղներ անպայման կը յաջողին հաշուեկշիռը պատրաստել եւ ուսումնասիրել, որով նաեւ՝ նախատեսել գալիք օրերու գործընթացը:

Գլխաւոր հարցում մը սակայն: Ո՞վ եւ ինչպէ՞ս պէտք է սկսի վաղուց ուշացած այս աշխատանքը, երբ Սփիւռքը, մեր պարագային՝ Ֆրանսան, իր հայկականութեամբ չունի միասնական կեդրոնական մարմին, Ուսումնական Խորհուրդ:

Լուծումնե՞ր, անկասկած կան եւ ուժեր չեն պակսիր: Կը պակսի սակայն խորազգած գիտակցութիւն եւ մանաւա՛նդ՝ նախաձեռնութեան անկոտրում եւ հաւաքական ոգի: Մէկ խօսքով՝ զօրաշարժի մեքենայ:

Մայր Հայրենիքի վերջին քանի մը տարիներու դէպքերը, իրենց վերիվայրումներով, փաստը բերին հաւաքական աշխատանքներու պէսպիսութեանց, թէեւ օգտաշատ, սակայն ցրուած եւ ինքնագլուխ Սփիւռքի մը՝ անկազմակերպ իրողութեան:

Անկասկած, Հայրենիքը պէտքն ունի իր Սփիւռքի Հայութեան եւ՛ նիւթական ու բարոյական օժանդակութեան, եւ՛ քաղաքական Սփիւռքի աշխատանքներուն, ինչպէս Սփիւռքի Հայերս պէտքն ունինք Հայրենիքի ամէնօրեայ բարօրութեան ու վերելքին՝ ազգային գոյատեւման գլխաւոր ազդակ եւ նեցուկ որպէս: Երկուստեք, ներս թէ դուրս, ամբողջութիւն մը ըլլալով, մէկ թեւին տկարացումը, մեր պարագային՝ գոյատեւման գլխաւոր ու միակ ազդակի նահանջը, - հայերէն լեզուի տեղատուութիւնը - ինքնին տկարացումն է Հայրենիքին: Որով՝ հայութեան մէկ էջին:

Հայրենիքը, այս օրերուն, իր ցաւերն ու մտահոգութիւնները ունի եւ հասկնալի են պատճառները: Մեզի, Սփիւռքի Հայերուս կը մնայ հնչել զգաստութեան շեփորը եւ գործի լծուիլ:

Դպրոց մը փակուեցաւ Ֆրանսայի Սեւր քաղաքին մէջ: Հայկական կրթօճախ: Մխիթարեան Հայրերու շունչով, սերունդներ ամբողջ, հայկական լեզուով, ոգիով ու դաստիարակութեամբ մեծցան: Այսօր, գրեթէ գոյութիւն չունի փարիզեան շրջանի զոյգ վարժարաններէն մէկը, Սամուէլ - Մուրատեանը: Այսինքն՝ հարիւրին 50 տոկոսը, գոնէ իր 100 - 150 աշակերտներով:

Դեռ վերջերս, հայ մամուլ մը, «Հայրենիք»ը, առանց նկատի ունենալու գոյն եւ դաւանանք, օրաթերթի իր տասնամեակներու փառակէն ետք, հարկադրաբար իր վիճակը կը փոխէ վերածուելով շաբաթաթերթի. Թերեւս, քանի մը տարիէն՝ ամսաթերթի եւ կամ ... վերջնական լռութեան:

Խօսուն պատկերներ. ողբալի երեւոյթ: Ինչո՞ւ արդեօք եւ ի՞նչ են պատճառները աչքառու այս աղէտներուն: Մանաւա՛նդ՝ ինչպէ՞ս առաջքը առնել ձեւով մը այս արիւնահոսութեան:

Երկրաշարժները, մարդկային զոհեր խլելով մէկտեղ, նիւթական վնասներ են եւ մասնակի: Իսկ դպրոցի մը փակումը, հայ մամուլին զանգուածային լռութեան դատապարտուիլը, կորուստ մը ըլլալէ աւելի, մահաքունի ազդանշանն է Սփիւռքին, ըլլայ անիկա Ամերիկա, իր շուրջ ութ հարիւր հազար հայութեամբ կամ Ֆրանսա՝ շուրջ երեք հարիւր հազարով:

Ստորագրահաւաքելու կամ արժեւորելու հարց գոյութիւն չունի: Կորուստը միշտ ցաւ է եւ տառապանքը՝ սոսկալի: Սակայն, վիշտեր կան որոնք, ժամանակի ընթացքին կ'ամոքին, իսկ ուրիշներ՝ ո՛չ միայն կեանքեր կը խլեն, այլեւ՝ մշակոյթ եւ գրականութիւն կը յանձնեն թանգարանային պահածոյ իրողութեան:

Արդեօք, սփիւռքեան արեւմտահայերէնը չէ՞ բռնած կորուստի այդ ուղին, եթէ նկատի չունենանք տարիներու թուանշային գումարները:

Ո՞վ եւ քանի՞ հայ այսօր կը կարդայ երէկուան գրականութեան մեր տիտաններու գործերը, որոնք, կոթողային իրենց աշխատանքներով եւ այդ օրերու պայմաններով. ո՛չ միայն ազգային գրական մեր գանձը կերտեցին, այլեւ՝ ժողովուրդ մը ամբողջ, Ապրիլեան Եղեռնէն ետք, առաջնորդեցին Հայրենիքի կերտումին:

Եթէ նկատի չունենանք Միջին - Արեւելքի վարդ մը հայահոծ գաղութները, ուր արեւմտահայերէնը ամէնօրեայ խօսակցական լեզու է ո՛չ միայն հայկական կրթարաններէն ներս, այլեւ՝ ամէն հայ երդիքի տակ՝ ընդհանրապէս, (թէեւ հո՛ս ալ նահանջը զգալի է որպէս որակ), կարելի՞ է արդեօք ցոյց տալ գաղութ մը, ուր հայերէն լեզուն ըլլայ ընտանիքներու, ժողովներու, հաւաքոյթներու գործածուած լեզու (անշուշտ յարգելի են բացառիկ, շատ քիչ երեւոյթները, եթէ կան):

Կարելի՞ է արդեօք հաշուեկշիռ մը ընել հարիւր հազարաւորներ հայութիւն հաշուող եւրոպական թէ ամերիկեան մեր գաղութներուն մէջ, ճշդելու համար թէ նորահաս 2-րդ, 3-րդ թէ 4-րդ սերունդին հարիւրին քանի՞ տոկոսը հայկական թերթ կամ գիրք կը կարդայ:

Անկասկած եւ վստա՛հ, կարելի է չըմբռնել միայն, ի տես՝ ողբալի այս իրողութեան առջեւ: Եւ ըսել թէ Սփիւռքը ունի իր առաջնորդները, կուսակցական թէ բարեսիրական գոյնզգոյն ղեկավարները, որոնք տասնամեակներէ ի վեր, չեն յաջողած վեր մնալ մանր հաշիւներէ, արտաքօրէն խօսելու լրբուն այս ափերու նորահաս մատղաշ սերունդի «վաղը» պատրաստել: Այս չէ՞ միթէ հասուն ղեկավարին պաշտօնը: Կը սխալի՞նք արդեօք: Անշուշտ՝ ո՛չ:

Հաւաքական գիտակցութիւն, միասնական ոգի եւ լրջօրէն ուսումնասիրուած ու պատրաստուած ծրագիրները միայն կրնան տոկալ ժամանակի վերիվայրումներուն եւ, մի անգամ ընդմիշտ, մէկ կողմ շպրտել կամ գոնէ չէզոքացնել՝ ձախողելու հեռապատկերը:

Ընդհանուր զօրաշարժի մը գիտակցութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է այսօր, ըլլան անոնք հա՛յր թէ մա՛յր, ժողովական թէ առաջնորդ, որպէսզի հայերէն լեզուի գործածութիւնը դառնայ անուղղակի պարտադրանք, միջավայրի եւ մթնոլորտի լեզու:

Աւելին: Խայտառակ ուսուցման միջոցները: Ժամանակն է այլեւս, հաւասար յայտարարի վերածել, լաւագոյնն ու յարմարը որդեգրելու եւ անով՝ մեր միօրեայ վարժարաններու աշակերտներուն օգտակար ըլլալ:

Ո՛չ միայն ուսումնական խորհուրդի մը գոյութիւնը այլեւս անհրաժեշտութիւն է, այլեւ՝ սփիւռքեան համահայկական վերին մարմնի մը բացակայութիւնը զգալի եւ մեծ պարապ մը կը ստեղծէ, ներդաշնակելու՝ համագործակցական աշխատանքը, գաղութ - գաղութ եւ ձեռք - ձեռքի:

Աշխատանքի դաշտ շատ ընդարձակ է եւ կատարելիքները՝ բազում: Լուծումնե՞րը, անկասկա՛ծ յաղթահարելի: Անհրաժեշտ է սակայն գտնել նախաձեռնութեան ոգի ունեցող գլուխներ, որպէսզի յաջողին տարիներու կոշկոճները արմատախիլ ընել:

Կարելի՞ է. անկասկած:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ (ՆԱԽԿԻՆ) ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջ)

Հակադրեան տրամադրութիւնը յատկապէս կը սաստկանայ Համաշխարհային Ա. պատերազմին, հակառակ այն իրողութեան, որ Ռուսիոյ Գերմանները զօրակոչի կ'ենթարկուին ցարական բանակին կողմէ: «Թշնամին մեր շարքերուն մէջ»ը սովորական խօսք կը դառնայ: Ռուս վերին սպայակոյտը Ռուսաստանի Գերմանացիները պատասխանատու կը նկատէ ռազմաճակատի ձախողութիւններուն: 1915 - 1916 իշխանութիւնները կը մտադրեն տեղահանել եւ բնաջնջել Վոլգայի Գերմանները: (Ի դէպ, 1915-ի մէկ օրէնքով, 50.000 Վոլհինիայի Գերմաններ սահմանէն 150 քիլոմեթր հեռու կը քշուին. մեծամասնութիւնը կը մեռնի տեղահանութեան անտանելի պայմաններու հետեւանքով): Վոլգայի Գերմանները արտաքսելու 1916-ի որոշումը կը մտադրուէր գործադրութեան դնել 1917 Ապրիլին: Բայց նոյն տարուան Փետրուարեան Յեղափոխութիւնը (Կերենսկի) արգելք կը դառնայ անոր գործադրութեան:

Պետական Յեղաշրջումէն (Ձմրան Պալատը կը գրաւուի 1917 Հոկտեմբեր 26-ին) մօտ տարի մը ետք, 1918 Հոկտեմբեր 19-ին, Լենին որոշ աստիճանի ազգային ինքնավարութիւն կը շնորհէ Ռուսիոյ Գերմանացիներուն, ստեղծելով Վոլգայի գերման բանուորութեան ինքնավար Կոմունան, (*) որ քանի մը տարի ետք, 1924 Փետրուար 20-ին, կը դառնայ եւ կը կոչուի Վոլգայի Գերման Ինքնավար Հանրապետութիւն:

- Վայրը: Ինքնավար Հանրապետութիւնը գլխաւորաբար կ'ընդգրկէր Վոլգայի ձախ ափը, Սարատովա քաղաքին հիւսիս եւ հարաւ: Այս վերջին մասը կը տարածուէր նաեւ գետին աջ կողմը: Աւելցնենք, թէ կը ստեղծուին նոյնպէս 17 այլ ազգային մարզեր, գերմանական, բնականաբար, երկիրին տարածքին, - վեցը՝ Ռուսաստանի, Ղրիմը եւ Ալթային ալ մէջը հաշուելով, մէկական Վրաստան եւ Ազրպէյճան, ինը Ուկրանիա:

Հակառակ խորհրդային բռնատիրութեան, - բռնի համայնացում, տեղահանութիւն, տասնեակ հազարներ սովամահ եւ այլ, - այնուամենայնիւ, Համաշխարհային Բ. պատերազմի նախօրէին, վերոյիշեալ Ինքնավար Հանրապետութիւնը կը մնար գերման մշակոյթի ակնառու կեդրոն օտար տարածքի մը վրայ: Հինգ Բուհեր (բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններ), 400 տարրական եւ միջնակարգ դպրոցներ, ազգային թատրոն, հրատարակչատուն, հինգ հանրապետական եւ քսան տեղական թերթ - պարբերական:

Պատկերը հիմնովին կը փոխուի Նացի Գերմանիոյ յարձակումի վաղորդայնին:

Գերման յառաջխաղացումը այնքան արագ եւ սահմռկեցուցիչ կ'ըլլայ, որ խորհրդային 300.000 Գերմաններ՝ բնակութիւն հաստատած Դնեստրի եւ Դնեպրի միջեւ, Ուկրանիա, յարձակող ուժերու սահմաններուն մէջ կը մնան: Հետեւաբար, գլխաւոր տեղահանութիւնները կը կատարուին Ղրիմէ եւ Սեւ Ծովի գօտիէն 1941 Օգոստոսին (սկիզբը դէպի Հիւսիսային Կովկաս), Վոլգայի Գերման Ինքնավար Հանրապետութենէն 1941 Սեպտեմբեր:

Ուկազը կը հրատարակուի 1941 Օգոստոս 28-ին: Անիկա կարելի է նկատել «քաղաքական գրականութեան» յատկանշական նմոյշ: Հոն կ'ըսուի, թէ խորհրդային իշխանութիւնը «նախազգուշական» միջոցներու կը դիմէ Վոլգայի Գերմանները «փոխադրելով - տեղադրելով» Նովոսիպիրսկ եւ Օմսկ շրջանները, Ալթայ, Ղազախստան եւ այլ մերձակայ վայրեր:

Ի՞նչ պատճառաբանութեամբ:

- Ըստ զինուորական մարմինների ձեռք ձգած հաւաստի տեղեկութիւններում, հազարաւոր եւ հազարաւոր խափանարարներ ու լրտեսներ կը պահուրտին վոլգաբնակ Գերմանների մօտ, պատրաստ Գերմանիայէ արձակուած ազդանշանի մը վրայ՝ պայթուցիկներով գործողութեան անցնելու, վոլգայի գերմանաբնակ շրջանին մէջ: վոլգաբնակ Գերմանացիներէն ոեւէ մէկը այսօրինակ տեղեկութիւն չէ հաղորդած խորհրդային իշխանութիւններուն: Կը հետեւի, ուրեմն, թէ վոլգայի գերման բնակչութիւնը կը պատսպարէ ժողովուրդի եւ խորհրդային իշխանութեան թշնամիներ...: Կ'ըսուի նաեւ թէ «տեղափոխութիւնը» (հասկնալ՝ տեղահանութիւնը) կը կատարուի խուսափելու համար արտակարգ «արիւնահեղութենէ»:

Մինչ զօրակոչեալ Գերմանները կը կռուէին ռազմաճակատներուն վրայ, իբրեւ կարմիր բանակայիններ, անոնց Վոլգայի բնակչութիւնը իր մեծով - պզտիկով (15էն 60 տարեկան) կը բռնագաղթուէր մաս կազմել «աշխատանքի ջոկատներ»ու (հազիւ տարբեր արգելակայաններէ):

- Ի դէպ, նոյն ճակատագիրին կ'արժանանան Կովկասի երկու գերման Ազգային Մարզերը, արդէն լուծարքի ենթարկուած 1938-ին:

Գերագոյն Խորհուրդի (սովետ) նոր ուկազ մը՝ 1964 Օգոստոս 29, կը բարեփոխէ, այլ սակայն չի ջնջեր 1941 Օգոստոս 28-ինը: Արդարեւ, կ'ընդունի թէ «անցրագոյն դէպքերը, իրադարձութիւնները ցոյց տուին, որ այս հաւաքական ամբաստանութիւնը (խօսքը 1941-ի մասին է) զուրկ էր հիմնաւոր հիմունքներէ, եւ ի յայտ կը բերէ կամայական որոշում մը կապուած անհատի (խմա՝ Ստալին) պաշտամունքին: Բայց միաժամանակ կը շեշտէր, թէ «շնորհիւ Կուսակցութեան եւ Պետութեան առատաձեռն օժանդակութեան, Գերման բնակչութիւնը ամուր կերպով արմատացած է իր նոր բնակավայրերուն մէջ, եւ կը վայելէ բոլոր իրաւունքները խորհրդային քաղաքացիներու»:

Կարճ խօսքով՝ Գերմանները պարտին մնալ հոն ո՛ւր տեղադրուած են, թէեւ տեղահանութեան տուն տուող վերապրեալ ոճիրները չինծու բնոյթ կրած են:

1964-ի ուկազը կը հրապարակուի միայն «Ժուռնալ Օֆիսիէլ»ի (խորհրդային) մէջ: Գերմանները լուրը կ'իմանան երբեմնի Արեւելեան - Գերմանիոյ «Նոյես Տոյչլանտ» («Նոր Գերմանիա») թերթէն: Ցուսալից՝ Ղազախստանէն պատուիրա-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ՝ ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

(Դ. եւ վերջ)

Հոկտեմբեր 28-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, Պատրիարքը այցելութիւն մը տըւաւ Մարսէյլի նահանգապետարանը եւ ապա մեկնեցաւ, ուղեկցութեամբ Սեւան Եպիսկոպոս Ղարիպեանի եւ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի հետ, Նիս, հիւր ըլլալով Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ եւ հանդիպումներ ունենալով տեղւոյն իշխանութիւններուն հետ:

Հոկտեմբեր 29-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, իր շքախումբով Թորգոմ Արք. ընդունուեցաւ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Ռոպէր Վիկուռոյի կողմէ եւ երեկոյեան հանդիպում մը ունեցաւ հայ հասարակութեան հետ, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ:

Երեկոյթը բացաւ Խաչիկ Եըլմազեան: ներկայացուց Պատրիարքին կենսագրութիւնը, պարզեց անոր առաքելական ծառայութիւնները, գրական եւ երաժշտական վաստակը:

Թորգոմ Արք. Մանուկեան իր նիւթը սկսաւ տեսակ մը յայտարարութեամբ՝ «Երուսաղէմը ինծի համար այն տեղը չէ ուր խնդիրները շատ են, անհանոյ խընդիրներն ալ շատ են, մեր գանձերուն հետ կապուած անքաղծալի խնդիրներ որ պատահած են, անոնք բոլորը այլեւս անցեալին կը յանձնեմ, եւ կարեւորը այսօր, այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եւ մենքը Միաբանութիւնն է, Երուսաղէմի մեր ժողովուրդն է, աշխարհի մէջ ցրուած ամբողջ հայութիւնն է»:

Ապա, ներկայացուց Երուսաղէմի պատրիարքութեան կացութիւնը ինչպէս որ է այսօր:

Ժառանգաւորաց վարժարանը հաստատուած 1842-ին, որ պատրաստած է եկեղեցականներու եւ մտաւորականներու սերունդներ եւ որ կրնայ ընդունիլ մինչեւ հարիւր աշակերտ, այսօր կը բաւարարուի միայն քանի մը աշակերտով, յատկապէս եկած Լիբանանէն, եւ շէնքը որ միայն քանի տարեկան է փլելու վրայ է: Լուրջ աշխատանքներ կը տարուին Հայաստանէն աշակերտներ բերելու եւ ընելու այնպէս որ Սփիւռքի զանազան գաղութներէն աշակերտներ ապահովուին:

Տպարանը, հաստատուած 1833-ին, իր հին բաժինով ուր տասնամեակներու ընթացքին լոյս տեսած են արժէքաւոր գիրքեր այսօր հինցած ու մաշած է, բայց կը պահուի տակաւին: Բաժին մը կայ սակայն աւելի նոր, օժտուած աւելի արդիական սարքաւորումներով, բայց ոչ բաւարար մեր օրերուն համար:

Վարդապետներու շէնքը կառուցուած հարիւր յիսուն տարի առաջ անտանելի վիճակի մէջ է, խարխլած, առանց ջուրի եւ առանց որեւէ յարմարութեան: Այժմ, սկսած են վերանորոգման աշխատանքները:

Սուրբ Յակոբ Մայր տաճարը, իր հայկական ճարտարապետութեամբ գանձ մըն է որ հիացումը կը պատճառէ օտարներուն: Կանթեղները, պատկերները, խաղաներկները, Ջինաստանէն, Հնդկաստանէն, Պարսկաստանէն ... բերուած նուէրները՝ վարագոյրներ, սկիհներ, գաւազաններ, խաչեր եւայլն ... մեծ հարստութիւններ են: Հոն է նաեւ թանգարանը: Նշանակուած է պատասխանատու յանձնախումբ մը Ս. Յակոբի գանձերուն համար: Զորս բանալի հարկ է մտնելու համար: Իւրաքանչիւր անդամ մէկ բանալի ունի եւ եթէ բանալիներէն մէկը պակսի ոչ ոք կրնայ ներս մտնել: Զորսը միասին պէտք է մտնեն ու ելլեն: Եւ Պատրիարքը աւելցուց՝ «Աւելա կ'ըսեմ, ուրովհետեւ այն ամօթը որ ունեցանք անցեալ տարիներուն արդիւնք էր այս օրէնքը չպահելուն, աւազակի կամ գողի ձեռքը մնալուն: Անհրաժեշտ է որ եկեղեցականները մնան հաւատարիմ եւ մեր ժողովուրդը իր վստահութիւնը հաստատէ մեր ունեցած գանձերուն հանդէպ»:

Վանքի ընդարձակ բակին մէջ կայ երկյարկանի շէնք մը ուր կ'ապրի ժողովուրդը լաւ թէ գէշ պայմաններու մէջ: Հոս եւս վերանորոգումը անհրաժեշտութիւն մըն է:

Կիւլպէնկեան Մատենադարանը իր հարիւր հազար գիրքերով այն վայրը չէ այլեւս, ուր աշակերտներ, ուսանողներ, մտաւորականներ, ընթերցողներ կը փութային: Այսօր շատ քիչեր կ'օգտուին: Պատճառներէն մէկը Հայերու թիւին մեծ նուազումն է: Քսան հազար հայութենէն մնացած է երկու հազար:

Ձեռագիրներու գրադարանը զետեղուած է Ս. Թորոս մատուռի մը մէջ: Ամէնէն ապահով վայրն է՝ առ այժմ, շեշտեց Պատրիարքը, աւելցնելով սակայն որ հարկ է տարբեր ձեւով պահպանուին: Պատասխանատուն է՝ Նորայր Արք. Պօղարեան:

Թանգարան մը եւս կայ Եդուարդ եւ Հելէն Մարտիկեան անունով ուր ցուցադրութեան դրուած է միաբանութեան պատմութիւնը՝ նկարներով, տարազներով, գիրքերով եւ զանազան եկեղեցական երգերով:

Վանքին, նոյն ընդարձակ բակին մէջ, կը գտնուի Թարգմանչաց Վարժարանը շինուած 1929-ին: Վարժարանը ունեցած է մինչեւ ութէն ինը հարիւր աշակերտ: Այժմ կը հաշուէ հարիւր յիսուն աշակերտ եւ ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական վարժարան:

Կայ նաեւ սիրուն եկեղեցի մը՝ Սուրբ Հրեշտակապետաց, որ եղած է Յիսուսի առաջին բանտը, եւ կը գործածուի առհասարակ Երուսաղէմի մէջ ապրող ժողովուրդին համար:

Թորգոմ Արք. Մանուկեան աւարտեց իր նիւթը կոչ ընելով ժողովուրդին որ այցելէ, ուխտի երթայ Երուսաղէմ եւ աւելցուց՝ «Ազգապատկան է Ս. Յակոբ վանքը: Կ'ուզեմ զգացնել մեր ժողովուրդին որ իր սիրտը այդ գանձերուն մէջ պէտք է ըլլայ»:

Դասախօսութեան յաջորդեցին հարցումներ: Լուսարձակուեցաւ ժապաւէն մը Ս. Յակոբ վանքին, միաբանութեան նուիրուած:

Հանդիպումին ներկայ էր Սփիւռքահայութեան հետ կապերու Կոմիտէին Ս. տեղակալը՝ Գ. Պաղտասարեան որ պատասխանեց Հայաստանի կապակցութեամբ եղած հարցումներուն:

**

Հոկտեմբեր 30-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, Պատրիարքը տուաւ մամլոյ ասուլիս մը ներկայացուցութեամբ տեղական թերթերուն եւ հեռատեսիլին: Ասուլիսը վարեց Ժան Քէհայեան՝ նախագահ Մարսէյլ - Փրովանս մամլոյի ակումբին:

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքը՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեան նոյն օրը, ժամը 17.40-ին, օդային ճամբով, մեկնեցաւ իր Աթոռը, Երուսաղէմ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին, իր մահկանացուն կնքած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի հաւատաւոր ծառաներէն մին՝ Ժիրայր Պօյաճեան: Ծնած էր Հալէպ, 1946-ին եւ նախակրթութիւնը ստացած տեղւոյն Հայկազեան վարժարանը, աւելի ուշ վկայուելու համար Քարէն Եփփէ Ճեմարանէն, 1966-ին: Փոխադրուելով Պէյրութ, իր ուսումը շարունակած էր Ամերիկեան Համալսարանը եւ տիրացած՝ «Մագիստրոս Փիլիսոփայութեան» տիտղոսին, միեւնոյն ատեն պաշտօնավարելով Ազգային Խանամիրեան Գոլէճէն ներս: Ինչպէս Պէյրութ, նոյնպէս ալ Ամերիկա (ուր հաստատուած էր 1976-ին), գործօն անդամ եղած է Համազգայինի եւ յատկապէս՝ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի, որուն Հոլիւտի «Մասիս» մասնաճիւղին հիմնադիրներէն էր: 1987-էն ի վեր մաս կը կազմէր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Կեդրոնական Վարչութեան: Ազգային յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 23-ին Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածնային Եկեղեցին, գլխաւորութեամբ Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի: Այնուհետեւ, մարմինը ամփոփուած է «Հոլիվուտ Հիլզ» գերեզմանատունը, ուր ցաւակցական գիրեր կարդացած են Վարդգէս Ալահայտոյեան (Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Կեդրոնական Վարչութիւն), Խաժակ Տիգիճեան (Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան - Ամերիկայի Կ. Կոմիտէ) եւ Գօգօ Փալեան (Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Շրջանային Վարչութիւն):

կութիւն կը գրկեն Կրեմլին: Խնդրագիր՝ վերահաստատելու իրենց Վոլկայի Ինքնավար Հանրապետութիւնը:

Պատուիրակութիւնը՝ բաղկացած 35 հոգիէ, առհասարակ հերոսի շքանշանակիրներ, կուսակցութեան ճամբով պատասխանատու գիրքեր գրուողներ, - կ'ընդունի Անաստաս Միկոյեան: Այս վերջինը՝ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան Նախագահ (այդ պաշտօնին գլուխը կը մնայ մինչեւ 1965) նուրբ քաղաքագէտի լեզուով կը պատասխանէ.

.Գերմանները շատ քաղեխիղն, չարքաշ աշխատողներ են եւ, հետեւաբար, Ղազախստանի գիւղատնտեսութիւնը չի կրնար հրաժարիլ անոնցմէ:

Այսպէս եւ վերջ: Ցայսօր Ինքնավար Հանրապետութեան վերահաստատումի հարցը կը մնայ առկախ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ. -

(*) Կայ այն վարկածը, թէ Լենին կը հաւատար պրոլետարական բնոյթի յեղափոխութեան եւ ատոր յաղթանակին Գերմանիա: Հոսկէ՝ խայծ նետելու անոր միտումը, քարոզչական նկատումներով: Ցաւօք նկատելի երկու կէտ.- 1) Նրգանք զուրկ էր պրոլետար լայն զանգուածէ: 2) Եթէ Պետրոգրադ եւ Մոսկուա բոլորովին սովամահ չեղան ներքին քաղաքացիական կռիւներու ընթացքին, անիկա կը պարտին գլխաւորաբար Վոլգայի ցորենին:

Ժ. Մ.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՑԱԹՍԱ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Ցաթսայի հայաբնակ գիւղերն էին 1. 4. - Քէնուէ 25 տուն, Եկեղեցին Ս. Յակոբ: Չպուգլըգ 80 տուն, Եկեղեցին կրկնակի Ս. Յակոբ: Գայա Արտը 35 տուն, Եկեղեցին Ս. Կարապետ: Թաշնըպագ 20 տուն: Եարտիպի 20 տուն, առանց արտավայրի:

Առանց ծխատէրն էր

Յակոբ Քահանայ Եագըեան, 1873-ին ձեռնադրուած Եւդոկիոյ Կարապետ Եպիսկոպոսէն: Իր անհետացման պարագաները մեզ անծանօթ:

ԿԻՒՄԻՒՇԽԱՆԷ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Երրորդ սանճագ Տրապիզոնի կուսակալութեան: Կեդրոնն է համանուն քաղաքը, հին անուամբ Արգիրոպոլիս, իր կոչումը ստացած՝ մերձակայ արծաթի հանքերէն: Դիրքն է գողտր եւ մանեկաձեւ, սարերու զառիվայրին վրայ կառուցուած, բոլորտէն անցնելով Սաման Սու գետակը: Կը գտնուի Տրապիզոնի եւ Կարնոյ ճամբուն վրայ, առաջնոյն հարաւակողմը՝ 20 ժամ հեռու: Ծննդավայրը մեծանուն բառարանագիր Հ. Մ. Ջախջախեանի (1770 - 1835), նաեւ Պոլսէն տարագիր հէք Զելկիւրեան եղբարց:

Թուրք, Յոյն եւ Հայ խառն բնակչութեան 175 տունը միայն Հայոց՝ որոնք գոհ գարձան կառավարիչ Ապտիւլ Գատրի անգթութեանց: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Համբաւաւոր էր քաղաքէն կէս ժամ հեռու ձորակի մը ծոցը «Սուրբ Ամենափրկիչ» մենաստանը՝ որուն մէջ Աղէտի օրերուն լեցուեցան հարիւրաւոր տրապիզոնցի Հայեր, քիչ յետոյ սպանդ վարուելով. գտնուեցան կարիններ ալ որ անոր շուրջ դիրք բռնած՝ փորձեցին դըրբիլ իրենց արեան ծարաւի հրէշներու դէմ: Վանահայրն էր

Յովհաննէս վարդապետ Փէշտըմալճեան (Օհան Վարդապետ). - Ծնած 1858-ին եւ ձեռնադրուած 1893-ին Եւդոկիոյ վանքը՝ որուն վանահայրութիւնն ալ վարած էր տանոք: Կը հովուէր նաեւ Կիւմիւշխանէի ժողովուրդը: Նահատակ:

Քէլքիթ (ալաւալում Գայլ Գետի). - Գիւղաքաղաք Կիւմիւշխանէի՝ դաշտային դիրքով: Հայ բնակչութիւն 60 տուն՝ ամբողջովին տեղահան: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Իր շուրջը կան երեք աւերակ վանքեր, Ս. Սարգիս, Ս. Թորոս եւ Ս. Յովհաննէս (Ուրիշ Ս. Փրկիչ վանք մըն ալ ունէր Տրապիզոն, 1 ժամ հեռու՝ Գայմագլի՝ որուն սահմանին մէջն էր նաեւ Սուրբ Համբարձում մատուռը): Քէլքիթի ծխատէրն էր

Ղողիկարպոս Քահանայ Ճգնաւորեան. - Ծնած 1853 Յունուար 4-ին Կիւմիւշխանէ, աշխարհական անուամբ Մելքոն, ուսած ծննդավայրին Մեսրոպեան դպրոցը, օգնական ուսուցիչ, 1900 Մայիս 14-ին ձեռնադրուած Եւդոկիա՝ Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ, Գայլ Գետի Եկեղեցւոյն վրայ: Նահատակ:

Կիւմիւշխանէի շրջանին մէջ է 40 տնւոր Հայութեամբ Շէյրան գիւղը՝ Զարխափան Ս. Աստուածածին Եկեղեցիով, որուն երէցը՝ Տ. Ղեւոնդ Տէր - Աւետիսեան կէօրէյէ փոխադրուած էր:

ԳՕՆԻԱ

Անատոլուի նահանգաց մեծագոյնն է Գօնիա կամ Ղօնիա (Իկոնիոն), որ կը տարածուի Այտըն եւ Խիւտավէնտիկեար վիլայէթներուն արեւելակողմը. հիւսիսէն սահմանակից է Գաստամոնի, իսկ հարաւարեւելքէն՝ Ատանայի: Կը բաժնուի հինգ սանճագներու. Գօնիա, Նիյտէ, Սպարթա, Պուրտուր եւ Ատալիա: Կուսակալութեան կեդրոնն ու գլխաւոր քաղաքն է Գօնիա. ի հնումն ոստան Սելճուկեանց, կառուցուած դիւր դաշտավետնի մը վըրայ՝ շրջապատեալ լեռներով, Պոլսէն 30 ժամ հեռու՝ շոգեկառքով: «Սուլթան Ալահէտտին» կոչուած իր պատմական սարահարթին վրայ կը գտնուին Տաճկաց, Յունաց եւ Հայոց աղօթատեղիները՝ որոնցմէ վերջնոյն տխուր ճակատագրին պիտի անդրադառնանք վերջէն: Օրրան «Մէվլէվի» Տէրվիշներու. առանց պետին մարդասիրական արարքը - ցարդ մոռացումի մատնուած - հաճոյքով արձանագրած ենք յաջորդ էջերուն մէջ, նոյն քաղաքը տարագիր քահանայի մը յուշատետրէն քաղելով:

Բնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնը Թուրք: Հայք, առ հասարակ Թըրքախօս եւ առանց Կեսարիայէն գաղթած, 722 տուն (4290 հոգին Լուսաւորչական, 150-ը Բողոքական եւ 400-ը պանդուխտ): Ընչեղ եւ բարեկեցիկ դասակարգերը գրեթէ ամբողջովին, իսկ աղքատ դասակարգը մեծամասնութեամբ կ'աքսորուին հեռաւոր վայրեր, գոյքերնին ու կալուածներնին գրաւուելով: Երկաթուղիի պաշտօնէից ընտանիքնե՛ր միայն - ինչպէս նոյն Գիծին ամբողջ երկայնութեան - գերծ կը մնան տեղահանութենէ:

(Շար. 323)

Տէր եւ Տիկին Պերճ Սուճուքճեան,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Ֆերհատեան,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Ասատուրեան,
Տէր եւ Տիկին Ալէն Սուճուքճեան եւ զաւակը,
Պր. Փաթրիք Սուճուքճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տոմինիք Ֆերհատեան եւ զաւակը,
Միշէլ եւ Նաթալի Ֆերհատեան,
Վալերի եւ Սթեֆան Ասատուրեան,
Տէր եւ Տիկին Կարպիս Քանթարճեան եւ զաւակները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, նանիին, քրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԻՀՐԱՆ ՖԵՐՀԱՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Վեհանոյշ Քանթարճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 10-ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 15, ժամը 11.15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ռոնի-Սու-Պուայի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՄԱՐՍԷՅԼ.-

Պր. Յովհաննէս Տօլպաշեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Վարդոկեան եւ աղջիկը,
Մինասեան եւ Էքինճեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ՏՕԼՊԱՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 11-ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին եւ մարմինը փոխադրուեցաւ Սէն-Ժիւլիէնի գերեզմանատունը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Վաղարշակ Տէր-Վարդանեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիքի կողմէ 1000, Տիկին Ազատուհի Տէր-Վարդանեան 200, Տէր եւ Տիկին Պօրիս Մուսայէլեան 200, Յակոբեան ընտանիք 100, Տիկին Եղիսաբէթ Տէր-Վարդանեան 100, Մարգարեան ընտանիք 100:

Այրի Տիկին Օլէմբ Միսքիւճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Բիլիճեան 250, Տէր եւ Տիկին Ժագ Բիլիճեան 250, Տիկին Ազատուհի Տիրատուրեան 100, Տէր-Զաքարեան 200, Տիկին Քիւրտեան 150, Լաֆճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Էյմասեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժ. Միսքիւճեան 500, Փօլ Տէօրէքս 100 Ֆր.:

Այրի Տիկին Հերմինէ Միսքէրեանի մահուան առթիւ՝ Միսքէրեան, Մանոյեան, եւ Հարունեան 500, Տէր եւ Տիկին Շալճեան 250, Թօփալեան ընտանիք եւ զաւակները 300, Շաքարեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կարապետեան 100, Տիկին Անժէլ Գաբրիէլեան 50, Տիկին Ազնիւ Սալթալեան 50, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Տէր-Վարդանեան 50, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մկրտիչեան 100, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Համբարձումեան 200, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Շալճեան 200, Տէր եւ Տիկին Սանթալեան 100 Ֆր.:

Ստեփան Կիրակոսեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հէքիմեան 100, Տէր եւ Տիկին Մէհլէմէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Փանոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գումրուեան 250, Այրի Տիկին Արաքսի Կիրակոսեան 100, Տիկին Պերճուհի Հայկեան 100 Ֆր.:

Արման Քէչեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիքի կողմէ 500 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ալեսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պերճ Ալեսեան եւ զաւակները, Տոքթոր եւ Տիկին Փաթրիք Ալեսեան եւ զաւակները, Ժոժէնի Ալեսեան եւ աղջիկը, Տիկին Ալիս Զամչիկ եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր, մեծ-մօր, մօրաքրոջ եւ մեծ-մօրաքրոջ՝

ԱՅՏԱ ԱԼԵՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Միւհէնտիսեան)

մահուան տարելիցին, ինչպէս նաեւ իրենց մօրաքրոջ, մեծ-մօրաքրոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ԱՆԱՀԻՏ ԶԱՄՉԻԿԻ
(Ծնեալ՝ Միւհէնտիսեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

— ՃԱՇ —

Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը հաւատարիմ իր դպրոցաշէն ծրագրին, կը կազմակերպէ ճաշ մը ի նպաստ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին, նախակրթարանի առաջին դասարանին բացման առթիւ:

Ճաշը տեղի պիտի ունենայ Էյֆէլ աշտարակի դիմաց - Կրէկուար նաւ-նաշարանի մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 13-էն մինչեւ 20:

Հեռաձայնել.-
30. 21. 15. 15 (Bureau)
30. 21. 25. 03 (Bureau)
48. 93. 79. 34 (Domicile)

CENTRE CULTUREL
et
CHORALE SAHAK - MESROP

Samedi 16 Novembre de 22 h à l'aube
Dans les Salons de Vaufreges
229, avenue Léon Lachamp
— Route de Cassis —

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
MARTEN YORGANTZ
accompagné par son orchestre
Animation disco

Réservations :

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ֆլէօրէթ-Ծաղիկ Տարօնեանի մահուան առթիւ, Անի Գամպուրեան, փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրէ Քօօփէրասիոն-Արմէնիի (տանսլ «Յառաջ»էն) եւ 300 «Յառաջ»ին:

ԱԿՈՒՄԲ

La maison de l'U.G.A.B. est ouverte !
L'équipe de l'U.G.A.B.-Jeunes
vous propose
la projection de cassettes
issues de la télé arménienne
de Los Angeles.
Tous les samedis à partir de 19 heures.
118, rue de Courcelles, Paris 17e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան 15-րդ տարեդարձի հացկերոյթը, Կիրակի, Դեկտեմբեր 8-ին, ժամը 12.30-ին:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան տարեկան «Լօթօ»ն Կիրակի, 1992, Յունուար 5-ին, ժամը 15.30-ին:

***

Սահակ-Մեսրոպ եւ Գարուն երգչախումբերու եւ ծանօթ մենակատարներու համերգը, Կիրակի, Դեկտ. 1-ին, Մարսէյլի Օտէոն թատերասրահը:

***

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ մինակահանութեան խաղ մը «լօթօ» Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, ժամը 3-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Շրջանի բոլոր հայութիւնը սիրով հրաւիրուած է:

***

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝ Մարսէյլի Երէց-արենոյշներու, Փետրուար 1-ին, Շաբաթ օր, ժամը 10-էն արշալոյս:
Château des Fleurs-ի մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղին փափաքին համաձայն հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իր սիրեցեալ Կապոյտ Խաչուհի ընկերուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 17, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկեր-ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին: Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ մը Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9, րիւ տը Մատրիտ

France - Culture

— Sur *France - Culture*,
le Samedi 16 Novembre de 11h à 12h
Emission «*Grand Angle*» avec Claude KIEJMAN :

«*UNE SEMAINE EN ARMENIE*»

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը մէջ_ մասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերը, Շաբաթ, Նոյեմբեր 16, ժամը 15-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ՎԻԷՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի տարեկան ճաշը Նոյեմբեր 17, Կիրակի կէսօրին, Մշակոյթի Տուն
9, rue du Cirque

Ճաշագին.- Չափահասներու 70 Ֆր., 12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

Ճաշէն վերջ տեղի կ'ունենայ «լօթօ» մը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Էսկիճեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Խօղեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սվազլեան, Այրի Տիկին Երանուհի Տէր-Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան, Տէր եւ Տիկին Զարուկեան, Այրի Տիկին Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Պասմաճեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Կիրակոսեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Եղիազարեան, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Շէհրեան, Այրի Տիկին Արաքսի Կիրակոսեան, Պր. Նազար Նէվշէհիրլեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Մելքոն Թօքաթլեան, Այրի Տիկին Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Անտոնեան, Տիկին Էլիզ Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Բ. Խաչատուրեան, Այրի Տիկին Նիկողոսեան, Այրի Տիկին Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան, Այրի Տիկին Հիլտա Լուսարարեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Հաճիվարդանեան, Տէր եւ Տիկին Շարլ Անարլըրդեան, Այրի Տիկին Վ. Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Գարեգին Մարուքեան, Պր. Թադէոս Մանկիեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Աւտոյեան 100-ական Ֆր., Մարգարեան ընտանիք 100, եւ Կ. Խաչին 100, Այրի Տիկին Սանտալեան 50 Ֆր.:

'LES HERISSONS'

Vous vous en souvenez?

Ils seront parmi nous avec leur quartette : «LES HERISSONS»

Pour la deuxième fois à Paris LE THEATRE KISSANI invite «LES HERISSONS» d'Arménie avec 3 nouveaux spectacles :

un spectacle de music-hall
«VOZNI SHOW»
les 14, 15, 16 Novembre à 20 h 30 et le 17 Novembre à 18 h.

un spectacle de comédie musicale
«IL ETAIT UNE FOIS... EN ARMENIE»
les 21, 22, 23 Novembre à 20 h 30 et le 24 Novembre à 18 h.

Une seule adresse : THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris

Pour tous renseignements et réservations : 46. 44. 85. 30.

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15
VENDREDI
15 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

ԿԷ՞ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.668 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17 668

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԾԱՂԿԵՓՈ՞ՒՆՋ ԹԷ ՓՇԷ ՊՍԱԿ

Մինչ ու միայն Թրքական մամուլէն կը հետեւինք հայեւթուրք յարաբերութիւններու բնականոնացման հոլովոյթին փուլերուն. նոյնիսկ նկատի առած ազբիւրին բնոյթը, կարելի չէ չմատնել դառն խորհրդածութիւններու յորձանքին:

Ինչպէս ծանօթ է, Թուրքիա որ յատուկ պատճառ մը չի կրնար ունենալ Հայաստանի առեւտուրի ազատ գօտի չնորհելու եւ անոր անտեսութեան չուն տալու համար, միակ հետաքրքրութեամբ մը կը կողմնորոշուի այս յարաբերութիւններու ակարկութեան փուլին մէջ. «ցեղասպան»ի ամբաստանութեան ջնջումն է ատիկա որուն համար Տրապիզոնի նաւահանգիստէն ու սահմանային անցքէ ուրիշ բաներ ալ կրնար տրամադրել անկասկած: Մինչդեռ պատկերը որ այսօր կը գծուի, այս հանդամանքին մեր կողմէ դրեթէ ամբողջական անտեսումով, Հայաստանի անտեսական տագնապը կ'ունենայ որպէս միակ հիմնակէտ:

Ճիշդ է որ պէտք չէ մոռնալ նաեւ այլ ազդակներ որոնք պահուըտած են տրնտեսականով սահմանափակուած մեր մտահոգութիւններուն ետին. ատոնք հաւանական հետեւանքներն են միութենական ներկայ փոփոխութիւններուն, որոնք յանկարծ, աշխարհի հզօրագոյն բանակներէն մէկուն տէր Թուրքիոյ մը դէմ յանդիման կրնան ձգել Կարմիր բանակի զօրաբաժիններէն լքուած Հայաստան մը: Սակայն միտք չարչրկող հարցումը կը մնայ անայլայլ. կարելի չէ՞ր խսկապէս Թուրքիոյ հետ պարագաներու պարտադրած այս քաղաքական առեւտուրին մէջ ուրի՛շ բան ճարել որպէս փոխանակման միջոց, քան ցեղասպանութիւնն ու հողային հարցը:

Զարմացնող երկրորդ կէտ մը, յարաբերութիւններու գլխաւոր յենակն է. ինչպէս կը պարզուի Թուրք մամուլէն, Թուրքիայէն հրեայ գործի մարդ մըն է որուն ձեռքը կը գտնուի - կամ արուած են - սանձերը: Ան է որ համոզած է Ուաշինկթընի Թուրք դեսպանը, տեսակցելու Հ. Յովհաննեանի հետ, որուն «Թուրքի Թըշնամի» պիտակը ի վերջոյ մէկդի դրուած է բարեկամութեան սիրոյն:

Նկատի առած ցանկալի այս յարաբերութիւններու եռատանիին Թրքական ատքին գործունէութեան ամերիկեան, Թրքական եւ հայկական փորձագաշտերը, կարելի չէ հարց չտալ. այս բոլորին մէջ ո՞րքանը լուրջի առնուելու արժանի անկեղծութիւն է Սփիւռքի՝ օրինակ, եւրոպական չերտին համար:

Երէկ, Հայաստանի նոր իշխանութեան մէկ ներկայացուցիչը Սփիւռքի Հայուն վիզին պարտք դրաւ ցեղասպանութեան ճանաչումով ու հողային հարցով թրծըւած Դատին տիրութիւնը. այսօր, նոր հեղինակներու կողմէ խմբագրուած տարբեր թեմագիր մը կը հրամցուի - ան ալ առ այժմ միայն Թրքական մամուլով-, որով նոյն Սփիւռքին կը տրուի լուռ հանդիսատեսի դերը:

Այս կացութիւնը, հայեւթուրք յարաբերութիւններու հոլովոյթէն ծնած հարցումներէն աւելի առաջնահերթ կը դարձնէ այլ հետաքրքրութիւն մը. ի՞նչ է Հայաստանի ղեկավարութեան իսկական ու լուրջ արժեւորումը, նկատառումը սա Սփիւռք կոչուածին մասին, որ - բարեբախտաբար կամ դժբախտաբար - չի բաղկանար միայն ամերիկահայ լոպիէն:

Հետաքրքրութեան երկրորդ թեւ մը փնտռուելի կ'ըլլէ ճարելու համար Հայութեան այս երկրորդ կէսին տէրերը - կուսակցութիւն, հեղինակութիւններ, եկեղեցի, կազմակերպութիւններ, միութիւններ, մարմին, գլուխ, ռոք—, որպէսզի գոնէ հարցումները տեղ հասցընող մը գտնուի, սակայն այդ փնտռտուքը յայտապէս դատապարտուած է ապարդիւն մնալու, քանի որ այդ «տէր»երը մեծ մասով, այլազան հաշիւներով - որոնք յաճախ ո՛չ Սփիւռքի, ո՛չ ալ Հայաստանի շահերէն կը մեկնին - փարուց յօժարած են ամէն դերի ու որեւէ տեղ պատրաստուած սանձի:

Ա. Թ.

ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՀԱՍԱՒ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ ԳԱՆԱՏԱ Կ'ԱՆՑՆԻ

Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 12-ին, տեղական ժամով 15·30-ին նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, որուն կ'ընկերանան Արտաքին նախարարի տեղակալ Րաֆֆի Յովհաննիսեան եւ անձնական խորհրդատու Շահէն Գարամանուկեան, հասաւ Ուաշինկթընի օդակայանը, ուրկէ անմիջապէս առաջնորդուեցաւ Մարիոթ պանդոկը, ուր հաւաքուած էին բազմահարիւր Հայեր, ողջունելու համար Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը: Բարի գալուստի խօսքեր արտասանեցին Հրայր Յովնանեան (Արմէնիըն էսըմպլի) եւ Տիկին Լուիզ Սիմոն-Մանուկեան: Շնորհակալութեան խօսքով պատասխանեց Նախագահը, աւելցնելով թէ կը մաղթէ որ Հայաստանի կապերը - մշակութային, տնտեսական եւ այլ - սերտանան Միացեալ-Նահանգներու եւ Գանատայի հետ:

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13-ին, ժամը 15·45-ին Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ընդունուեցաւ Արտաքին նախարարութիւն, փոխ-նախագահ՝ Լորընս Իկլպըրկի կողմէ (Պէյքըր բացակայ է): Ապա՝ ժամը 17-էն 19, հիւրն էր Եւրոպայի Ապահովութեան եւ Համագործակցութեան յանձնախումբին:

Հինգշաբթի առտու ժամը 10-էն 11·30, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նախ առանձին տեսակցութիւն կ'ունենար Ծերակոյտի մեծամասնութեան (Դեմոկրատ) պարագլուխ՝ Ճորճ Միչըլի եւ փոքրամասնութեան (Հանրապետական) Ռ. Տոլի, ապա բոլոր ծերակուտականներուն հետ:

Նոյն օրը, ժամը 15·30-ին նախագահ Պուշ կ'ընդունէր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը: Իրիկունը իրեն ի պատիւ ճաշ մը կը տրուէր:

Ուրբաթ առտու, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը կը մեկնի Օթաուա, ուր պիտի տեսնուի վարչապետին՝ Պրայըն Մըլրընիի հետ:

Նոյեմբեր 14-ին, Հայաստան մինչ դըրկուած էր կազէ, ինչպէս գրեցինք, կարելի կ'ըլլայ մասամբ մատակարարել Երեւանը, պահեստներով, բայց ո՛չ՝ ագէտաւ գօտին:

Ազրպէյճան անդրդուելի կը մնայ ու նաեւ կը ձգձգէ այն նոր հանդիպումը, որ նախատեսուած էր Նոյեմբեր 15-ի համար, այս հարցին առընչութեամբ, պատրուակելով Գերագոյն Խորհուրդի նիստը: Ռուս-Ղազախ յանձնախումբը (Ժելեզնով-վոդսկ) պարտադրած է, սակայն, այլեւս չխաղցնել եւ ժամադրութիւնը ճշդուած է Կիրակի, Նոյեմբեր 17-ի համար: Կը մնար վայրի ճշդումը, որու շուրջ տարակարծութիւն կայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ դատախազը հռատեսիլէն յայտարարած է թէ մօտ օրէն պիտի քննուի Ղարաբաղի Քարինտակ գիւղէն Հայերը արտաքսելու հարցը զոր ներկայացուցած են նոյն գիւղին մէջ ապրող Ազերիները:

ԽՐՈՒԱԹԻՈՅ մայրաքաղաքին՝ Զագրէպի մէջ, ռումբերէն եւ պատերազմի բոլոր տեսակի աւերներէն զատ, բնակիչները ստիպուած են դէմ դնել զինուորական կամ ոստիկանական համազգեստներ կրող ոճրագործներուն եւ գողերուն, որոնք զէնքի ուժով կը գողնան, կը թալանեն եւ իրենց հաշուեյարդարները կ'ընեն: Ամբողջ ժողովուրդ մը սարսափի մէջ կ'ապրի:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25-ԻՆ տոլարը մրցանիշ սակով մը փոխանակուած է Խատոնիայի դրամատան աճուրդին ընթացքին, արժելով 91,2 ռուբլի: Աճուրդի դրուած բոլոր տարադրամները ծախուած են:

ԿԱՌՔԵՐՈՒ հարկադրոշմը վաճառելի պիտի ըլլայ Նոյ. 16-էն սկսեալ մինչեւ Դեկ. 3 ծխախոտ ծախողներու եւ տուրքերու գանձիչ գրասենեակներուն մէջ: Այս տարուան գոյնը՝ կանաչ է:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ հացը ահաւոր գիներու հասած է եւ պատճառ եղած որ Պրաւդա իր առաջին էջին իսկ նուիրէ այդ յաւելումին (6-էն 9 անգամ բուն գինին վրայ): 60 կոպէկի տեղ կ'արժէ 3,60 ռուբլի:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ կրկին սպառնաց հրաժարիլ եթէ քաղաքական միութեան պայմանագիրը չստորագրուի Հանրապետութեանց կողմէ մինչեւ տարուան վերջ:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Գերագոյն Խորհուրդը մերժեց վաւերացնել Գորբաչովի մէկ որոշումը, որ կ'արտօնէր Պետութեան Դրամատան 30 միլիառ ռուբլի տպել եւ հրապարակ հանել մասամբ գոցելու համար երկրին պիւտճէին բացը: Այս մերժումը «քաղաքական մեծ յաղթանակ» կը նկատուի պիւտճէին յանձնախումբին նախագահին կողմէ, քանի՝ «առաջին անգամ ըլլալով այս երկրին մէջ, գործադիրը իսկապէս օրէնսդիրին հակակշռին տակ է»:

ԿԻՒԻՄԷՔ հրաժարեցաւ կառավարութիւն կազմելէ, չկարենալ համախմբման դաշինք մը ստեղծելով: Վալեզա, հաւանաբար, ներկայ վարչապետին յանձնէ նոր փորձ մը ընելու պարտականութիւնը: Կեդրոն-աջ կառավարութիւն մը կազմուի թերեւս, եթէ չորս կուսակցութիւնները վերջ տան իրենց տարակարծութեանց տնտեսական հարցերու շուրջ:

ԻՎ ՄՈՆԹԱՆԻ թաղումը կատարուեցաւ, Նոյ. 13-ին, քանի մը հազար հոգիի մասնակցութեամբ, Փէռ-Լաշէզի գերեզմանատունը, ուր կը հանգչի արդէն Սիմոնն Սինեօրէ, 1985-էն ի վեր:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԵԿՆԱԿԷՏՆ ՈՒ ՊԱՀԱՆՋՈՒԱԾ ԳԻՆԸ

Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու բնականոնացումին նիւթը կը շարունակէ գրաւել Թրքական մամուլին սիւնակները: Նոյեմբեր 13-ի «Միլլիյէթ»ի թիւր անդրադառնալով այս մարզին վերջին զարգացումներուն, հայեւթուրք յարաբերութիւններու «երկրորդ մակարդակի եռատանին» կ'որակէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը, Ամերիկայի հայկական լոպիին որպէս ղեկավար ներկայացուած Հրայր Յովնանեանը եւ Թուրքիայէն հրեայ գործի մարդ՝ Իսհաք Ալաթոնը:

Այս վերջինը Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութենէն հրահանգ ստացած է որպէս գործի մարդ իրեն վիճակած պարտականութիւնը կատարելու, հայեւթուրք յարաբերութիւններու զարգացման գործընթացին համար: Այդ պարտականութիւնը գլխաւորաբար կը կայանայ յարաբերութիւններու տնտեսական մարզին սպառնող զարգացումը ապահովելուն մէջ: Այս նպատակով Իսհաք Ալաթոն Նիւ-Եորքի մէջ հանդիպում ունեցած է չինարարական մեծ ընկերութեան մը տէր Հրայր Յովնանեանի հետ: Այս հանդիպումին ընթացքին Հ. Յովնանեանի «այլեւս մեր շահերուն ծառայելէ դադրած է այն ճնշումը զոր կը բանեցնէինք Ապրիլ 24-ը Ամերիկայի մէջ որպէս «Ցեղասպանութեան Օր» ընդունիլ տալու համար» արտայայտութիւնը կը մեկնաբանուի որպէս այդ «Օր»ուան թաղումը:

Ալաթոն այս շրջանակին մէջ յաջողած է քով-քովի բերել Ուաշինկթընի Թուրք դեսպանն ու հայազգի գործի մարդը: Առաջինը նախ մերժած է ընդունիլ Հրայր Յովնանեանը զոր կ'որակէ «Թուրքի թըշնամի». սակայն Ալաթոն կը համոզէ զայն ու կ'ապահովէ երեքի հանդիպում մը, Յովնանեանի, Թուրք դեսպանին ու Անգարայի նախկին ամերիկացի դեսպանին միջեւ:

Ալաթոնի գործունէութիւնը յայտնապէս կը գերազանցէ «գործի մարդ»ու պարտականութեան սահմանները. ան է նոյնպէս որ կը հարթէ Վ. Արծրունիի Անգարա այցելութեան ընթացքին ծագած կնճիռը: Այս վերջինս պնդելով որ Խորհրդային Միութիւնը իրաւունք չունի անկախութեան ճամբան ընտրած Հայաստանը ներկայացնելու, կը մերժէ Անգարայի խորհրդային դեսպանատունը երթալ. իրեն փոխարէն Ի. Ալաթոն կ'երթայ ու խորհրդային դեսպանին հետ մէկուկէս ժամուան ալ տեսակցութիւն մը կ'ունենայ:

Այս առաքելութիւններու աւարտին ալ Արծրունիի կ'ընկերանայ մինչեւ Երեւան, ուր հանդիպում մը կ'ունենայ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ: Թուրք մամուլին տեղեկատուութեան համաձայն, Ալաթոն Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները բնականոնացնելու համար գրաւոր պաշտօնական հաւաստիք մը ուզած է Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահէն, այն մասին թէ Հայաստան կը հրաժարի Թուրքիայէն հողային իր պահանջքէն: Որպէս վերջին տեղեկութիւն կ'ըսուի որ բոլոր ստացուած տեղեկութիւններու, Մոսկուայի տեսակէտն ալ նոյն ուղղութեան վրայ կը գտնուի:

«Միլլիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ նաեւ թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի Ամերիկա այցելութիւնը նպատակ ունի տեղւոյն հայկական լոպին համոզելու որ Հայաստանի շահերը կը պահանջեն լաւ յարաբերութիւններու հաստատումը Թուրքիոյ հետ:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Բ.

ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ - ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆ - ՊԱՐԱՊՈՒԹԻՒՆ ԿՈՂՄԵՐՈՎ ԵՌԱՆԿԻՒՆԸ

Անկախութեան հանրաքուէէն անմիջապէս ետք, նախագահական ընտրութեան նախօրեակին Երեւան հասնող մը, բնականաբար, առաջինին առթած խանդավառութենէն հետք մը ու երկրորդին անհամբերութիւնը տեսնել կ'ակնկալէ. այս ակնկալութիւնը սակայն կիսով կ'արդարանայ: Անկախութեան հանրաքուէն իր փառաւոր արդիւնքով անցեալ է արդէն. առօրեայ հարցերը շատ սիրտ չեն ձգեր նոյնիսկ այս փարթի ոգեկան անդրադարձներուն: Ճիշդ է թէեւ որ լոյսին ու շաքարին պակասին քով ժողովուրդը պէտք ունի նաեւ խանդավառութեան, սակայն իրապաշտ ըլլալու հրամայականը նիւթական աշխարհին մտահոգութիւններով համակած է ժողովուրդը:

Անկախութի՞ւնը. անոր ներկայութիւնը փնտռելու յարմարագոյն վայրը չէ անշուշտ Երեւանի օդակայանը ուր հազիւ ոտք դրած, տեղծուած անկարելի խառնարանը տեսնելով սփիւռքահայ մը անզուսպ պոռթկումով կը գոչէ. «ո՞ւր է անկախ Հայաստանը»: Անկախութեան ընկալում մը նշմարելու այլ փորձեր ալ, շատ շատ անորոշութիւն մատնող ժպիտի պէս բան մը կ'ուրուագծեն խօսակիցներու դէմքին վրայ. ժպիտ, զոր կարելի է թարգմանել նաեւ որպէս լայնախոհ ներողամտութիւն, կամ միամտութիւններու դէմ զարմանք չունենալու հասունութիւն:

Հանրաքուէին արդիւնքն ու անոր համաշխարհային արձագանգը արդէն անցեալ դարձած էջի մը կը նմանին. ժողովուրդը երէկ իր դերը կատարեց յայտնելով անկախ ըլլալու տրամադրութիւնը. խանդավառութիւնը նշեց այդ տրամադրութեան միակտուր բնոյթը: Այսօր, Հայաստանցին կը սպասէ որ ղեկավարութիւնը քայլ առ քայլ ապրելի, շօշափելի իրականութեան վերածէ յայտնուած տրամադրութիւնը. գիրքերէ, ճառերէ, պաստառներէ հանէ զայն ու իջեցնէ հողին վրայ: Կը սպասէ հանդարտօրէն, համբերութեամբ մը, որ կը տատանի իմաստութեան ու անտարբերութեան միջեւ:

Նոյնը չէ նախագահական ընտրութեան պարագան. անկախութեան հանրաքուէին նման դարձուած էջ մը չէ ան. մեծ են հետաքրքրութիւնները ու վիճարկումները կրքոտ: Հարիւրամեակներու անիշխանութենէն ետք հանրապետութեան իր առաջին նախագահը ընտրելու գիտակցութիւնը չէ գլխաւոր ազդակը որ կը հրահրէ ժողովուրդը, այլ ընտրապայքարին յաճախ զարմացնող բնոյթը: Զարմացնող՝ անով որ այդ պայքարին փուլերը բաւական եզական հոլովոյթ մը կը ներկայացնեն: Հոն, տարուած պայքարը չէր յատկանշուեր տուեալ թեկնածուի մը համար հանրային նպաստաւոր կարծիք պատրաստելու նպատակով, ինչպէս կ'ըլլայ այլուր: «Պայքար»ը իր տառացի իմաստով ուղղուած էր մէկ թեկնածուի մը դէմ. ասիկա էր տիրական գիծը, հասարակաց՝ միւս թեկնածուներուն ու անոնց հովանաւոր կազմակերպութիւններուն կամ կուսակցութիւններուն համար: Այս հոլովոյթին ամէնէն ցայտուն օրինակը ընտրութեան նախօրէին հեռասփռուած կլոր սեղանը եղաւ: Ընդհանուր թիրախ ընտրուած Լեւոն Տէր-Պետրոսեանէ զատ, բոլոր թեկնածուները կամ իրենց ներկայացուցիչները մասնակցեցան այդ հաղորդումին, զայն վարկաբեկելու, անոր յայտնի ժողովրդականութենէն կարելին գեղչելու վերջին առիթը չփախցնելու շատ ակներեւ ջանքով մը: Անկախ՝ հեռասփռուած նպատակէն, այդ կլոր սեղանին բերուած գաղափարներու, արտայայտութիւններու, կեցուածքներու, նոյնիսկ հայերէնի ու խակ-միջակ մակարդակը ընտրութեան արդիւնքէն շատ տարբեր մտահոգութիւններով կը համակէր դիտողը. ուրեմն, ա՞յս էր մեր երկրին քաղաքական ընտրանին որ կը յաւակնէր իշխանութեան բարձրագոյն աստիճանին: Այնքան ընդհ. էր կլոր սեղանին ձախորդութեան արժեւորումը որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի տրուած քուէներու 10%-ը այդ հաղորդումին անմիջական ու միակ արդիւնքն ըլլալ նկատուեցաւ ընտրութեան վաղորդայնին:

Հայաստանի ժողովուրդին համար խաւար ու իր գտնուած պայմանները ձաղկելու հանգամանքով ընկալուեցան ընտրապայքարի այլ երեւոյթներ որոնք ամերիկեան հոտ շատ ունէին, ինչպէս փառաւոր տպագրութեամբ, հսկայական գունաւոր պաստառները Սօս Սարգսեանի, որոնք փակցուած էին ամէն տեղ. նոյնն էր պարագան Պարոյր Հայրիկեանի, որուն հեծեալի կամ ընտանիքի տիպար հօր դերով լուսանկարները - երբ ամբողջ ժողովուրդը տեղեակ էր թէ անոր կինն ու զաւակները մնացեր էին Ամերիկա - գրաւեցին ոչ միայն իր կուսակցութեան թերթին էջերը:

Այս բոլորը, միացած՝ անճարակ քարոզչութեան մը որ ծիծաղ կը պատճառէր նոյնիսկ հանրապարտէզի մը հասարակ տատիկին, քուէներու աննախատեսելի համեմատութիւն մը ապահովելէ զատ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի, ակներեւ դարձուցին կարեւոր պարագայ մը. Հայաստան հակառակ ընտրական աշխոյժ եռուզեռին, զգալի կերպով կը տառապէր ղեկավար տարրերու պակասէն: Այս պարագան ընտրութեան յաջորդած օրերուն եւս չեշտուեցաւ, յատկապէս երբ հրապարակուեցաւ ամերիկահայու մը Արտաքին նախարար նշանակումին լուրը:

Մրցակցութեան այս պակասը իրապաշտութեան զգալի պակասի մըն ալ դուռ կը բանայ. ճիշդ է որ լուրջի առնուելիք բան չէ լսել որ մարդիկ, մանաւանդ տարեցներ, «Թագաւոր Լեւոն» կամ «Տէր Լեւոն» կը կոչեն նոր նախագահը, բայց կարելի չէ նաեւ ծիծաղիլ ու անցնիլ կամ տխրութեամբ համակուիլ, տեսնելով Հայու անտիրականութեան այս ամէնէն նախնական արտայայտութիւնը: Այս բոլորը ներկայի բարդ իրավիճակին հետ աւելի եւս կը ծանրացնեն նոր նախագահին գործը, առանձնութեան վտանգաւոր շրջանակի մը մէջ գետեղելով անոր աթոռը ու պարտադրելով այդ առանձնութենէն չմոլորելու տոկունութիւն:

Այս կացութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ գիտակից ու մտահոգ տարր մը հետզհետէ աւելի յաճախ ու զգալի ափսոսանքով յիշէ քաղաքական բեմէն Վազգէն Մանուկեանի հեռացումը, սպասելով մաղթելով որ առժամեայ ըլլայ ան. այդ հեռացումին պարագաներուն մօտէն կամ հեռուէն ծանօթ այդ անձերը առանց այլեւայլի Լեւոն-Վազգէն գործակցութիւն մը արդարօրէն ամէնէն փրկարար ու ապահով միջոցը կը նկատեն Հայաստանի յետագայ ընթացքին համար:

Քաղաքական մարզին մէջ պատրաստուած տարրի բացակայութիւնը երկրին զգալի միակ պակասը չէ: Հաւանօրէն գլխաւորաբար ատո՛ր հետեւանքով, Հայաստան այսօր չունի ազգային միասնութեան նոր առանցք մը որ ստանձնելի ըլլար բոլորէն, փոխարինելով Ղարաբաղեան պայքարը: Անկախութիւնը, անոր դէմ ցցուած գործնական բազմաթիւ արգելքներու ծանրութեան տակ, չէ կրցած այսօր փայփայելի հեռանկարի դիրքը գրաւել ժողովուրդին մտքին ու սրտին մէջ: Մարդիկ կան որոնք մինչեւ իսկ վախ կը յայտնեն որ զէնքերու ժխորով օր մը լեցուի այդ պարապը. ու ամէնէն ծանրը այն է որ տուեալ կացութեան մէջ ասիկա անհեթեթ վախ մը նկատել կամ զայն արտայայտողը յոռետեսութեամբ ամբաստանել այնքան ալ դիւրին չըլլար:

Այս վիճակը ամէնէն յարմար խորհրդանշանն կը վերածէ Լենինի արձանին Հանրապետութեան հրապարակին վրայ անտէր մնացած ամպիոնը: Ու տխուր է մտածել որ երէկուան արձանին ճնշող բեռէն ետք, նոյն չարչրկուած ժողովուրդը այսօր ալ ակամայ կրողը կ'ըլլայ անոր պատուանդանին պարապութեան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՐՈՖ. ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Անգլիական Cambridge University Press-ի կողմէ հրատարակուած International Journal of Middle East Studies ակադեմական հանդէսը 1991 - աշունի իր հատորին մէջ, որ վերջերս հրապարակ ելաւ, կը պարունակէ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը Մեծ Եղեռնի նիւթին նուիրուած՝ հետեւեալ մակդիրով. - The Documentation of the World War I Armenian Massacres in the Proceedings of the Turkish Military Tribunal, ինչպէս այս մակդիրը ցոյց կու տայ, Փրոֆ. Տատրեան առաջին անգամ ըլլալով կը յայտնաբերէ եւ Մերձաւոր եւ Միջին Արեւելքի ակադեմական եւ դիւանագիտական մասնագէտներուն ուշադրութեան կը յանձնէ հայկական ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան համար ցարդ թաքուն մնացած նոր եւ յոյժ բերրի ենթահող մը: Խնդրոյ առարկայ են 1919 - 1920 Զինադադարի շրջանին գործող թրքական պատերազմական Ատեանի փաստաթուղթերը եւ յետ դատավարութեան այդ Ատեանի արձակած չորս մը վճիռները, որոնք մեկին կը հաստատեն պատերազմի միջոցին Հայերու դէմ կիրարկուած հալածանքի ցեղասպանական բնոյթը եւ տարողութիւնը:

Ինչպէս յայտնի է, ցարդ ոչ մէկ Թուրք կամ օտար հեղինակ փորձած է կամ յանդգնած է մօտենալ պատմական այս յոյժ կարեւոր եղելութեան քննարկումի փշոտ հարցին: Պատճառները բազմաթիւ են: Նախ Ատեանի ստուար արխիւները անհետացած են, եւ կամ կ'ըսուի որ անհետացած են. յետոյ, ժամանակագրական ոչ մէկ լուրջ գրականութիւն գոյութիւն ունի: Նոյնպէս, դատավարութեան արձանագրութեանց որոշ հատուածները պարունակող Takvimi Vekayi օսմանեան պաշտօնական լրատու հրատարակութիւնը, որուն յաւելուած (ilâve) թիւերը այդ նպատակին կը ծառայէին, թէ՛ Թուրքիոյ եւ թէ՛ արտասահմանի մէջ գրեթէ անգտանելի են: Անշուշտ ամենակարեւոր պատճառը, թէ՛ Թուրք եւ թէ օտար հեղինակներու համար, խնդրին առհասարակ խռովայոյզ եւ ամենակարեւորը՝ քաղաքականօրէն անբաղձալի ըլլալն է:

Այս հրատարակութենէն յայտնի կ'ըլլայ որ իրեն յատուկ համբերատարութեամբ Տոքթ. Տատրեան հաւաքած է այդ բոլոր յաւելուածները եւ ընդարձակ մէջբերումներով, թէ՛ օսմաներէն բնաբնագրով եւ թէ անգլերէն թարգմանութեամբ շարադրած է աշխատասիրութիւն մը որ բացի իր ակադեմական հանգամանքէն կոչուած է ըլլալու կռուանը ապագայի հայ դատի բոլոր հետապնդումներուն, որոնց հիմնաքարը Մեծ Եղեռնի ցեղասպանական հանգամանքին ճանաչման եւ ատոր արդիւնք՝ հատուցումի պահանջատիրութիւնն է: Այս գործին մէջ յիշուած դատական վաւերագիրներու ազդու ներգործութիւնը ալ աւելի կը չեշտուի 60-70 տարիներ առաջ կարգ մը Թուրք պատմագէտ եւ այլ հեղինակներու կողմէ եղած խոստովանութեանց շարայարութեամբ մը որով ատոնք անգամ մը եւս կը հաստատուին՝ անկախաբար: Ատոնց կարգին է համալսարանական դասախօս եւ հեղինակ եւ Աթաթիւրքի ուսուցիչ՝ Ահմէտ Ռէֆիք Ալթընայ, որ պատերազմի ընթացքին օսմանեան ընդհանուր Սպայակոյտի վաստահմբու Բ. բաժնի (Istihbarat) սպաներէն էր. այս բաժինն էր որ գնդապետ Սէյֆի Տիւզկէօրէնի գլխաւորութեամբ բանտերէ արձակուած ոճրագործները յատուկ կազմակերպութիւն (Teskilatı Mahsusa) անունին տակ կազմակերպեց, մարզեց եւ իբրեւ ջարդարար ջոկատներ դաւաճանը սպանդի գործին լծեց: Նոյն խումբին կը պատկանի նախկին Իթթիհատական եւ պահեստի սպայ Ֆալիք Ռըֆքը Աթայ հրապարակագիրը, որ թէ՛ Թալաաթի եւ թէ՛ Ճէմալ Փաշայի անձնական քարտուղարութիւնը վարած էր 1912 - 1918 ժամանակաշրջանին մէջ: Պատերազմէն յետոյ Աթայ քեմալականներուն միացաւ եւ շուտով Աթաթիւրքի ամենամտերիմ բարեկամներէն մին եղաւ: Իր մէկ յօդուածին մէջ, գրուած 1967-ին, Աթայ բացէ ի բաց կ'ըսէ որ Հայերու դէմ գործադրուած ջարդերը «ցեղասպանութիւն» էին, գործածելով նոյնինքն այս բաղադրեալ լատին-յունական բառը:

Տատրեան նոյնպէս կը յիշէ թրքական քաղաքական գիտութեանց առաջնակարգ դէմք Փրոֆ. Թարըք Զաֆէր Թունայան, որ Թուրք կուսակցութեանց պատմութեան նուիրուած իր երեք հատորնոց գործին վերջին հատորին մէջ պատերազմական Ատեանին յաճախ գործածած katliam բառը թարգմանած է soykırım, որ արդի թրքերէնով «ցեղասպանութիւն» կը նշանակէ:

Այս նոր ուսումնասիրութեան ամէնէն ուշագրաւ կէտերէն մին ալ Փրոֆ. Տատրեանի փաստային քողազերծումն է երկու ամերիկացի ակադեմականներու, որոնց թրքական տեսակէտներու կապկումը եւ իւրացումը տակաւին կը շարունակեն դժուարացնել Հայ Դատի աշխատանքները: Խօսքը կը վերաբերի Փրոֆ.ներ Սթանֆորտ Շոյի եւ Ճասթին Մըք Քարթիի, որոնք իրենց գործերուն մէջ կը շարունակեն պնդել որ պատերազմի երկու դահլիճներու խորհրդակցութեանց վերաբերեալ պաշտօնական արձանագրութիւններուն մէջ ջարդի ոչ մէկ հրաման կայ: Անժխտելի փաստերու տարափով մը Տատրեան կը ձաղկէ այս պնդումը հիմնուելով Թուրք նախարարներու իսկ ըրած խոստովանութեամբ որ իթթիհատական ղեկավարները ամենակարեւոր որոշումները առանց դահլիճի եւ գաղտագողի կերպով տուած են: Այս առթիւ ան մէջբերում մըն ալ կ'ընէ Թուրք հեղինակաւոր պատմաբան Եուսուֆ Հիքմէթ Պայուրէն որ 10 հատորներէն մէկուն մէջ կը խոստովանի որ կարեւոր որոշումները առանց արձանագրութեան երկու կամ երեք ղեկավարներու կողմէ կը տրուէին:

Փրոֆ. Տատրեանի այս աշխատութեան ամէնէն զգայացունց մասը կը վերաբերի Մուսթաֆա Քէմալ Աթաթիւրքի հայկական ջարդերու եւ ցեղասպանութեան դէմ ըրած կարգ մը արտայայտութիւններուն. շնորհիւ իր յամառ պրպտումներուն հայ ակադեմականը լայնածաւալ գործերու մէջէն ստուգած, յայտնաբերած եւ դուրս բերած է այս կարգի չորս յայտարարութիւններ ուր Աթաթիւրք կը հաստատէ Զինադադարի միջոցին իբրեւ ներքին գործոց նախարար պաշտօնավարած Ճէմալի պաշտօնական յայտարարութիւնը որ տարագրութեանց գործողութեանց կապակցութեամբ 800.000 Հայեր սպաննուած են:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉԻ ԿԸ ՆՄԱՆԻ ՄԵԾՆ ՍԵՐՊԻԱՆ

Եուկոսլաւ տագնապը անորոշութեան լայնածաւալ դաշտ մը կը բանայ հետաքրքիրներու դիմաց. չենք գիտեր թէ ե՛րբ վերջ կը գտնէ սերպական յարձակողականը Խրուաթիոյ դէմ, չենք գիտեր թէ Խրուաթիա անկախութիւն պիտի ունենա՞յ. պատերազմէն ետք ի՞նչ պիտի ըլլայ Սերպիոյ, Խրուաթիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ վիճակը:

Մեկնելով տնտեսական մարզէն, դժուար չէ տեսնել թէ նոյնիսկ եթէ պատերազմը շուտով աւարտի, զոհերու թիւն ու նիւթական վնասը շատ մեծ պիտի ըլլայ: Պատերազմէն ետք քաղաքական երկու իրագործելի ծրագիրներ կան. անկախ Խրուաթիոյ մը (անփոփոխ սահմաններով) եւ Մեծ Սերպիոյ մը ստեղծումը:

Յետ - պատերազմեան հաւանականութիւններու մասին խօսելու համար պէտք է ենթադրել խաղաղութեան թուականը. տիրող կարծիքը այն է որ աշնան վերջաւորութեան կամ ամէնէն ուշ մինչեւ Դեկ. ի կէսը վերջ կը գտնեն զինեալ բախումները, կամ գոնէ կը կորսնցնեն իրենց ներկայի ուժգնութիւնը:

Եթէ առիկա ըլլայ պարագան, Եուկոսլաւիոյ տարեկան եկամուտը զգալի անկում պիտի կրէ յատկապէս Խրուաթիոյ եւ Պոսնա - Հերցեկովինի մէջ: Այս տագնապը պիտի շարունակուի բազմաթիւ տարիներ:

Խրուաթիա իր պատմութեան ամէնէն զօրաւոր զինեալ յարձակումին ենթարկուեցաւ. ոչ ինք պարտուած է ոչ ալ Թշնա-

մին յաղթական: Երկու կողմէ ալ պարտուեցաւ, տնտեսական ու մարդկային տեսակէտներէ:

Խրուաթիա Եուկոսլաւիոյ մնացած մասէն անջատուած է ու քանդուած է հաղորդակցութեան ցանցը: Վերջին արժեւորումներուն համաձայն, երկրին կորուստը 12 միլիառ տոլար է, ինչ որ դաշնակցութեան ստացուածքին իր բաժինէն աւելին կը նշանակէ: Խրուաթիա նաեւ հող կորսնցուցած է. Երկար ատենուան համար պիտի զրկուի տակաւին եկամուտի կարեւոր աղբիւրներէ, ինչպէս՝ զբօսաշրջութիւն, օտար ներդրումներ եւլն.: Կրկնապատկուած է անգործներու թիւը ու արտածումները կիսով պակսած:

Գալով Մեծն Սերպիոյ, ան նախ միջազգային ճանաչումի կը կարօտի. ատիկա սակայն պիտի նշանակէ որ Ամերիկա, ՄԱԿ-ը, Համաշխարհային դրամատունը, եւրոպական Համարակապետութիւնը զինեալ յարձակումը կ'ընդունին որպէս աշխարհաքաղաքական նոր միաւորի մը ընտեղծումի միջոց. յետոյ անոնք պէտք է յութեամբ հակադրեն մարդկային իրաւանց բռնաբարումին Քոսովոյի, Սերպիոյ, Մոնթէնէկրոյի, Մակեդոնիոյ մէջ:

Վերջապէս, Սերպիա բազմակուսակցական ժողովրդավար դրութիւն մը չընդունիր, ինչպէս նաեւ շուկայի տնտեսութեան սկզբունքը: Եթէ միջազգային հանրութիւնը զիջումներ ընէ հիմնական այս կէտերէն, Սերպիա կրնայ յառաջանալ դէպի աւելի երջանիկ ապագայ մը:

Այս պարագան Արեւմուտքը դէմ յանդիման կը բերէ հարցումներու հետ. ի՞նչ պիտի ըլլայ Եուկոսլաւիոյ արտաքին պարտքին հատուցումը: Եթէ վճարումները կանոնաւոր կերպով չկատարուին, պարտատէր երկիրները պիտի փորձեն դայն բեռցնել ամէնէն աւելի տարադրամի տէր երկրին. մինչդեռ Սերպիա եթէ նոյնիսկ «մեծ»նայ, չի կրնար Եուկոսլաւիոյ ամբողջ պարտքը վճարել: Ատիկա թերեւս պատճառ պիտի ըլլայ որ անոր արտասահմանի ստացուածքը դրաւուի կամ առեւտրական շրջափակում մը կիրարկուի. տնտեսական թերթի մը համաձայն, Սերպիա սովի պիտի չմատնուի ատով, սակայն առանց քարիւղի պիտի մնայ: Ատիկա պատճառ պիտի ըլլայ որ արտածելի ապրանքն ալ պակսի ու անգործութիւնը աւելնայ: Շատերու համար Մեծն Սերպիան պիտի նմանի 1933-ի Գերմանիոյ:

Ռումանական, ռուսական, քուպայական, չինական օժանդակութիւնը չի կրնար փրկել Սերպիան: Կանուխ կամ ուշ Միլոսեւիչ պիտի տապալի, Խրուաթիոյ մեծ մէկ մասը քանդելէ ու Սերպիան թշուառութեան երկարատեւ շրջանի մը սեմին բերելէ ետք:

Մեծն Սերպիա մը նոյնիսկ յաղթական, տնտեսական անդունդի մը եզրին պիտի գտնէ ինքզինք: Իր արտադրութեան հիմնական մասը—զէնք, մետաղագործութիւն—Եւրոպայի մաս կազմելու անցաթուղթ չի կրնար տալ իրեն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՐՁ

ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆԱՑԱԾ

Նոյեմբեր 6-ին, կառավարութեան կողմէ պաշտօնապէս ճանչցուած է Հայաստանի Դեմոկրատական Կուսակցութիւնը (նախկին համայնավարներ): Կազմակերպութեան նախագահ Արամ Սարգսեան, ստանալէ ետք Արդարադատութեան նախարարութեան այս առընչութեամբ պատրաստած վկայագիրը, յայտնած է, թէ կուսակցութեան հիմնական դաւանանքը պիտի ըլլայ Հայաստանի ժողովրդավարացման զարգացումն ու ազգային նկարագրի վերակերտումը:

**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՐԹՕՆՔ

Դոնի - Ռոստովի մէջ (Ռուսաստան), բացուած է Հայաստանի մշակոյթի ու պատմութեան ուսումնասիրութեան ակումբ մը: Նորահաստատ կեդրոնի անդրանիկ առաքելութիւնը պիտի ըլլայ՝ միաւորել շրջանին մէջ նախապէս կազմաւորուած հայկական փոքր կազմակերպութիւններն ու միաւորները:

Դոնի - Ռոստով քաղաքը, ուրուն կից, 1779-ին, Ղրիմէն դաղթած Հայերը հիմնեցին Նոր Նախիջեւանը, ներկայիս կ'ապրի հայկական վերածնունդ մը: Բացուած են կիրակնօրեայ դպրոցներ, մշակոյթի տուներ, ազգագրական թանգարան: Վերսկսած են գործել նաեւ շրջանի հայկական եկեղեցիները:

**

Ռ. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Մոսկուայի Խորհրդային թատրոնին մէջ բարեգործական համերգ մը տուած է Ռոստոմ Բաբայեան: Համերգին ներկայ գտնուող Ռուս Օրթոտոքս Պատրիարքին ներկայացուցիչը հայ երգչուհիին առաջարկած է գործակցիլ Մոսկուայի Պատրիարքութեան երգչախումբին հետ:

**

ԳԻՐՔԵՐՈՒ «ՆԵՐԳԱՂԹ»

Աւստրալիոյ Հայ Կաթողիկէ համայնքին առաջնորդը՝ Անտոն Վրդ. Թիւթիւնճեան, որ այցելութեամբ Հայաստան գտնուած է վերջերս, Երեւանի Պետական Համալսարանի եւ Փոլիթեքնիք հիմնարկի գրադարաններուն յանձնած է գրական ու կրօնական գիրքերու հաւաքածոյ մը 600 ամերիկեան տոլար արժողութեամբ: Վարդապետը դասախօսութիւններ ալ կարդացած է Ս. Գիրքի գիտական վերլուծութեան մասին ու համաձայնած՝ յառաջիկայ ուսումնական տարեշրջանին այդ առարկան դասաւանդել վերոյիշեալ դոյգ հաստատութիւններէն ներս:

**

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շուէտացի բժշկուհի Մարկրէթ Սթրամպէրկ պարգեւատրուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի յուշամետալով, երկրաշարժի աղէտեալներուն ի նպաստ իր կատարած խնամատարական աշխատանքներուն համար: Բժշկուհին, Շուէտի մէջ հանգանակած իր գումարով՝ Երեւանի 4-րդ մանկական հիւանդանոցը օժտած է գանազան բժշկական գործիքներով, դեղօրայքով ու մանկական սնունդով, 3,5 միլիոն ամերիկեան տոլար արժողութեամբ:

**

ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ԾՐԱԳԻՐ

Հայաստանի Ներքին Գործերու նախարարի պաշտօնակատար Աշոտ Մանուչարեան՝ Երեւանի մէջ վիրաբուժութեան կեդրոն մը ստեղծելու նախնական պայմանագիր ստորագրած է երեք տարբեր կազմակերպութեանց հետ: Պայմանագիրը ստորագրած են Խաչիկ Սամբուլեան («Գթութիւն»), Ժիրայր Մարկոսեան («Ազնաւուր Հայաստանի Համար») եւ Գէորգ Արզարեան («Փարիզ»):

**

ՀԱՅ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՊԱՏՈՒՈՒԱԾ

Իտալիոյ Փերուճա քաղաքին մէջ տեղի ունեցած «Խաղողագործութեան եւ գինեգործութեան ակադեմիայի» յատուկ մէկ նիստի ընթացքին, միեւնոյն ակադեմիոյ նախագահը յուշամետալով մը պատուած է Հայաստանի անդարդիւնաբերութեան նախարար փրոֆէսէօր Արտեմ Մելքումեանը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ ՄԷՋ

«ՆԻՒԹԸ ԵՒ ԿԵՐՊԸ»

Հոկտեմբեր 13, Կիրակի օր, ժամը 16-ին Վիլէօրպանի Լափաս Թոնքէնի մէջ տեղի ունեցաւ երաժշտական բացառիկ ցերեկոյթ մը:

Վիլէօրպանի Հայ Մշակութային Տան 1991 - 1992 տարեշրջանի բազմաթիւ ձեռնարկներուն երկրորդն էր, ընծայուած՝ Լիոնի եւ շրջակայքի հայ հասարակութեան:

Ընծայուած՝ քանի որ ոճի եւ որակի այս բարձր ու բացառիկ մակարդակի ձեռնարկը, դժբախտաբար ամէն դաղութ պատեհութիւնը կամ առիթը չունի վայելելու:

Ներկայացումը կատարեց Օր. Հուրիկ Թութլեան, հայ մշակոյթին նպաստող եւ մեր ազգային հպարտութիւնը բազմապատկող այս հմուտ եւ բարձր մակարդակի արուեստագէտներուն կենսագրութիւնը եւ իրենց ասպարէզին մէջ գտած յաջողութիւնները թուելով:

Յայտագրի առաջին բաժնին մաս կազմող արուեստագէտները էին Վիէննայի Երաժշտանոցէն վկայուած, Եւրոպայի եւ Հայրենիքի մէջ ծանօթ երգչուհի՝ Հերմինէ Երիցեան որուն կ'ընկերանար Պելժիոյ Երաժշտանոցէն վկայեալ, բազմաթիւ մրցանակներու արժանացած, դաշնակահար՝ Յասմիկ Սիւրմէլեան:

Անոնք, հիանալի ներդաշնակութեամբ եւ ճարտարութեամբ մեկնաբանեցին Մոցարթ, Փուչինի, Տվորժաք, Կոմիտաս, Մելիքեան, Այվազեան եւ Ճէլալեանի այնքան բարդ եւ ընտիր երկերը:

Յայտագրի երկրորդ բաժնին լսեցինք ծանօթ ջութակահար, Ժան Տէր - Մերկերեանը, որու կ'ընկերակցէր նոյնքան տաղանդաւոր դաշնակահար Սերժ Բալոյեանը:

Սկսելով Մոցարթի սոնաթով, Արամ Խաչատրեանի, Ալեքսանդր Յարութիւնեանի երկերով, ներկաները տարին տարբեր հորիզոններ: Այդ հորիզոններուն ուր երազը, յոյսը եւ տարուած աշխատանքութիւնները ցոյց կուտային ազգի մը ներկան ու ապագան:

Աշաւասիկ նիւթը՝ պատրաստուած ընտիր յայտագրին էր ընտիր մեկնաբանութեան, իսկ կերպը՝ անոնց համեստութեան մէջն էր: Կերպը՝ երեւան կուգար նաեւ անոնց մեկնաբանութեան ընդմէջէն, այնքան պարզ ու գգայուն, որ արդարօրէն կուտար հպարտութիւն հայ մարդուն:

Իսկ մեզի կը մնայ սատանձնել այն պարտականութիւնը գիրենք քաջալերելու մեր ներկայութեամբ եւ ծանօթացնելու առիթը ընծայելով:

Վիլէօրպանի Մշակութային Տան կազմակերպած այս ձեռնարկը նախագահութեամբ Գեղամ Կանանեանի, որ ձեռնհաս է իր մշակութային այս մակարդակի ձեռնարկներու կազմակերպութեան մէջ, լիովին կը ձգտի այս նպատակին:

ԱՄՊՐՈՊ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՖՕՆԻԱ

Մաճմուա Շէվքէթ փաշայի սպանութեան միջոցին Պոլսոյ ոստիկանութեան տնօրէն եղող Ազմի երբ Ֆոնիայի կուսակալ կ'անուանուի, իր պաշտօնը կը վարէ մինչեւ 1915 Յունիսի սկիզբ: Այդ օրերուն էր որ ան դէպի Սուլթանիէ եւ այլուր չկօթակեց 100-է աւելի Հայեր՝ առեւտրական եւ ուսուցչական դասերէն: Նոյն տարին Աքըֆ ալ, Գաղատիան ընաջնջելէն ետք, անցաւ Ֆոնիա, բայց պաշտօնավարութիւնը կարճ տեւեց: Ազմի Պէյրութ փոխադրուելով, իր տեղ նշանակուեցաւ ծէլալ (Պէյ տխողուին տառապէս արժանի), վասնզի անոր օրովն էր որ պահպանուեցան տեղացի մնացորդ հայութեան հետ. նաեւ հոնկէ քշուող 20.000 հոգինոց կարաւաններու շարքեր, երեք-չորրորդը յետոյ կորսուած՝ ուղեւորութեան դժնդակ պայմաններուն մէջ:

Ֆոնիա եղաւ ամենամեծ կայանը՝ Նիկոմիդիայէն սկսեալ բոլոր քաղաքներէն, աւաններէն ու գիւղերէն գունդագունդ շոգեկառք լեցուող եւ Բոնապաղթի դատապարտեալ ծովածաւալ Հայութեան՝ որուն գլուխէն անպակաս եղան փորձանքներ, սրտաճմլիկ անցուդարձերով: Անհամար եկեղեցականք ու բիւր - բիւր տարագիրք օրերով մնացին անպատսպար ու թշուառ՝ երկաթէ գիծերուն շուրջ ու բաց դաշտերուն մէջ, ժամէ - ժամ պատրաստուելով կրկնակ մեծ աքսորին: 1915-ի ամառը մանաւանդ անխծեալ երկիր մը դարձաւ Ֆոնիա. ապիրատութիւն չմընաց որ չգործուէր հայ կարաւաններուն վրայ, ոստիկաններու եւ մութ անցեալով մարդոց կողմէ՝ որոնց երջանկութիւնը մասնաւոր չունէր, Սէֆըլայթի գործին մասնակցելուն համար: Հազարէն մէկը յիշենք. - Առժամեայ վարձած իրենց տունով մէկտեղ՝ 9 երկսեռ գաղթականներ հրկիզուեցան անգամ մը, պատուոյ դէմ ոտնձգութեան մը առթիւ անյօդողդ դիմադրութեան ի պատիժ...: Մէկ օրէն միւսը վաչկատուն դարձած Հայոց թշուառութեան պատկերը կը նկարագրէ մեզ, նոյն տարւոյ աքսորեալ, Մէրտէկէօզի Յովհաննէս Քահանան. «Դաշտը դժոխք մըն էր. ծեծ, հայհոյութիւն, աւարառութիւն անպակաս էին ոստիկաններու կողմէ. Ժողովրդեան աղիողորմ ձայները մինչեւ քաղաք կը հասնէին. վրանները կը քակուէին, երիկմարդիկ կը գատուէին, կիներ եւ մանուկներ կը քշուէին, յաճախ առանց արտօնելու գոյքերնին միասին տանելու. մայրակորոյս պզտիկներ ամէնուրեք էին՝ մայրաններու տակ քնացած: Իսկ ժանտարմաները ո՛ր քահանային որ հանդիպէին, կեավո՛ւր, դո՛ւք էք ամէն չարեաց պատճառ ըսելով՝ զանոնք անխնայ կը հարուածէին խարազան ի ձեռին: Տուն մը վարձեցինք եւ դաշտերէն փոխադրուեցանք քաղաք. ամէն իրիկուն փոլիսները կը պատուիրէին որ առտուն անպատճառ ճամբայ ելլենք. ամէն անգամուն ալ կաշառք տալով՝ առաջքը կ'առնէինք վտանգին: Շատեր հեռագիր քաշել սկսան Եպարքոսին, ներքին գործոց եւ պատերազմական նախարարութեանց: Հեռագրատան պաշտօնեան արդահատելով՝ մեկուսի ըսաւ ինծ թէ մե՛ղք էր ստակնիս, քանի որ ո՛չ մին իր տեղը պիտի հասնէր: Հոկտեմբեր 1-ին շոգեկառքով աքսորն ալ արգիլուեցաւ. անհնար է տոմսակ հայթայթել»:

Աքսորի տարիները Ֆոնիա բոլորող ուրիշ երէցի մը, Տ. Ռսկի Պիպիեանի՝ մեզ յղած նօթերէն կը քաղենք հետեւեալ մասերը.. «Առաջնորդ Գարեգին Վարդապետ հեռագրաւ խնդէր փաշայէն խնդրած էր որ ընիկ Ֆոնիացիները գոնէ գերծ կացուցուին տեղահանութենէ. պատասխանը կուսակալին միջոցաւ յանձնուեցաւ իրեն. Նախարարը կը խոստանար զանոնք ցրուել շրջակայ գիւղերը, մինչդեռ շատեր, մանաւանդ երեւելիք, վաճառականք եւ կալուածատէրք արդէն իսկ աքսորուած էին: Եկեղեցին փակուած էր: Օր մը Ֆոնիայի յայտնի ազգայիններէն Դր. Ադաճեան եւ ես կանչուեցանք Գաղթականաց Յանձնաժողովին կողմէ՝ որ, մեր ներկայութեան բոլոր անօթները, զարդերն ու գոյքերը պահարան մը դրաւ ու կնքեց. իսկ մոմ, պղնձեղէն եւայլն գրաւելով կղպեց եկեղեցւոյն դռները, մինչեւ գալուստը Սվազի թշուառական վալի Մուամմէրի՝ որուն առաջին գործը եղաւ հիմնայատակ քանդել քարուկիր փառաւոր եկեղեցին եւ տիրանալ գոյքերուն, յետոյ, իթթիհատի անդամոց հետ համաձայնելով՝ պատրաստուեցաւ բոլոր Հայերը ջարդելու. այդ ձեռնարկին արգելք եղաւ ահա՛ տեղւոյն Թէքքէին Տէրվիշներուն մեծաւոր Չելէպին (*):

(Շար. 224)

(*) Տէր Հայրը կըմոռնայ յիշել Մուամմէրի ուրիշ սխրագործութիւնները ալ - բոնի քլփատումը հարիւրաւոր Հայորդիներու եւ քանդումը դպրոցին: Ծ. ՀԵՂ.

Տիկին Ժանին Պօտիչօն,
էվըլին եւ Պերթրան - Կզաւիէ,
Աննը - Սեսիլ եւ Քլեման,
Տիկին Կարապետ Եագըճեան,
Տիկին Լիլի Թէրզեան,
Տէր եւ Տիկին Վարուժան Նշանեան եւ զաւակները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ - մօր, նանիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ
ՌԵԺԻՆ — ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԱԶԸՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 12-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Նոյ. 19, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean Goujon — Paris 8e

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահազդ:

4, Square Crozatier, 78450 Villepreux

Այրի Տիկին Մարգրիտ Յովհաննէսեան,
Տէր եւ Տիկին Վարուժան Մինթանճեան եւ զաւակները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ՕՐ. ԱՂԱՒՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 12-ին, 48 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Նոյ. 18, ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն - Փարիզէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղին փափաքին համաձայն հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իր սիրեցեալ Կապոյտ Խաչուհի ընկերուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

* * *

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 17, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկեր - ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին: Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ մը Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

9, ռիւ տը Մատրիտ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

[Box]

le YAN'S CLUB
recevra pour un

Dîner - Débat

le Jeudi 28 Novembre à 20 h 30

M. André FONTAINE

(Directeur du Journal «LE MONDE» de 1985 à 1991)

sur le sujet :
LE NOUVEL ORDRE MONDIAL ET LES NATIONALITES

Il signera à cette occasion son dernier ouvrage :
«L'un sans l'autre»
Ed. Fayard

Réservation obligatoire au :
45. 89. 20. 48

— Participation 200 Frs. —

5, avenue Reille — 75014 Paris

ՃԱՇ

Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան Ֆրանսայի կեդրոնական վարչութիւնը հաւատարիմ իր զպրոցաշէն ծրագրին, կը կազմակերպէ ճաշ մը ի նպաստ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին, նախակրթարանի առաջին դասարանին բացման առթիւ:

Ճաշը տեղի պիտի ունենայ Էյֆէլ աշտարակի դիմաց - Կրէկուար նաւ - նաշարանի մեծ սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 17, ժամը 13-էն մինչեւ 20:

Հեռաձայնել.-
30. 21. 15. 15 (Bureau)
30. 21. 25. 03 (Bureau)
48. 93. 79. 34 (Domicile)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կ'ողբայ իր սիրելի բարեկամին՝

ՍԻՄՈՆ ՔԸԽԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը եւ իր անկեղծ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընտանիքին եւ բարեկամներուն:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը մէջ – մասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերը, Շաբաթ, Նոյեմբեր 16, ժամը 15-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ԱԿՈՒՄԲ

La maison de l'U.G.A.B. est ouverte !

L'équipe de l'U.G.A.B.-Jeunes vous propose

la projection de cassettes issues de la télé arménienne de Los Angeles.

Tous les samedis à partir de 19 heures.
118, rue de Courcelles, Paris 17e

[illegible]

T E P

«Chacun pleure son Garabed»

Ժ. Ժ. Վարուժանի նոր լոյս տեսած այս թատերգութիւնը կը ներկայացուի Թէփ (159, Ավընիւ Կամպէթթա, Փարիզ 20-րդ) Նոյեմբեր 19-էն Դեկտեմբեր 22, ամէն իրիկուն ժամը 20.30-ին, (Հինգշաբթի, ժամը 19-ին եւ Կիրակի 15-ին) բացի Երկուշաբթիէն:

ՎԻԷՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի տարեկան ճաշը Նոյեմբեր 17, Կիրակի կէսօրին, Մշակոյթի Տուն
9, rue du Cirque

Ճաշագին. - Չափահասներու 70 Ֆր., 12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

Ճաշէն վերջ տեղի կ'ունենայ «լոթօ» մը:

ԹԱՐՏԱԽԱՂ (LOTO)

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լեօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է լօթօ մը որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Դեկտեմբեր 1, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue Saint Bazile Marseille 1er

Magnétoscope,
Micro - onde,
Tableau, etc. etc...

CENTRE CULTUREL
et
CHORALE SAHAK - MESROP

Samedi 16 Novembre de 22 h à l'aube
Dans les Salons de Vaufreges
229, avenue Léon Lachamp
— Route de Cassis —

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
MARTEN YORGANTZ
accompagné par son orchestre

Animation disco

Réservations :

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

FESTIVAL DE LA CULTURE ARMENIENNE
DU 30 NOVEMBRE AU 12 DECEMBRE
sous la présidence d'honneur d'HENRI VERNEUIL
avec la participation du Théâtre

SOUNDOUKIAN

sous la direction de KHOREN APRAHAMIAN
et 20 prestigieux artistes dont :
AVAK BEDROSSIAN, *ténor, inoubliable* «SARO» *dans* Anouche.
VARTOUHI VARTERESSIAN, *Comédienne, artiste émérite.*
ARA BEDROSSIAN, *Chef d'orchestre.*

PROGRAMME

PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Extraits des Comédies de BARONIAN — GALA D'OUVERTURE — et CHANTS - MUSIQUE	**Samedi 30 Novembre 20 h 30**
BOIS-COLOMBES Salle Municipale J. Renoir 35, rue du Gal. Leclerc Villa des Aubépines	Scènes du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Dimanche 1er Déc. 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	SOIREE BARONIAN	**Lundi 2 Décembre 20 h 30**
ALFORTVILLE Salle des Fêtes «Voltaire» rue Voltaire	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Mardi 3 Décembre 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Chants, Poésies, Musique et Déclamations par Vrej HAGOPIAN	**Mercredi 4 Décembre 20 h 30**
BAGNEUX Théâtre Victor Hugo 10, ave. Victor Hugo	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Jeudi 5 Décembre 20 h 30**
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Salle Jacques Prévert La Fauconnière	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Vendredi 6 Décembre 20 h 30**
LYON VALENCE	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Samedi 7 Décembre Dimanche 8 Décembre**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Composition Musicale et Littéraire et CHANTS et MUSIQUES	**Lundi 9 Décembre 20 h 30**

CHAQUE SPECTACLE A PARIS SERA DIFFERENT

POINTS DE VENTE

UCFAF : 6, Cité Wauxhall 75010 Paris — Tous les mardis à 19 heures, Métro : République — Tél. : 42. 08. 76. 49.
CABINET TERZIAN : 21, rue Lamartine 75009 Paris — Tél. : 42. 82. 01 .41.
BOIS-COLOMBES(92) : DJIZMEDJIAN : 31, rue Paul Déroulède — Tél. : 47. 81 . 09. 72.
CLAMART(92) : TELE-CONDORCET : 175, avenue Jean-Jaurès — Tél. : 46. 42 . 56. 17.
ALFORTVILLE(94) : CAFE PHILIPPE : 10, Place Carnot
EPICERIE ARARAT : 118 bis, rue Etienne-Dolet
BAGNEUX(92) : CHIRINIAN : 1, rue des Caupcines — Tél. : 46. 65. 51. 04.

FESTIVAL PROPOSE PAR L'UCFAF ET LE COMITE D'ORGANISATION :
YAN'S CLUB, UGAB, OUATRA, INSTITUT ARMENIEN DE FRANCE,
LES ANCIENS COMBATTANTS, GAIT'Z, KISSANI, DARON.
avec la participation de la Fondation Calouste Gulbenkian.

France - Culture

— Sur *France - Culture*, le Samedi 16 Novembre de 11h à 12h Emission «*Grand Angle*» avec Claude KIEJMAN :

«UNE SEMAINE EN ARMENIE»

° LES HERISSONS °

Vous vous en souvenez?

Ils seront parmi nous avec leur quartette : «LES HERISSONS»

Pour la deuxième fois à Paris LE THEATRE KISSANI invite «LES HERISSONS» d'Arménie avec 3 nouveaux spectacles :

un spectacle de music-hall
«VOZNI SHOW»
les 14, 15, 16 Novembre à 20 h 30 et le 17 Novembre à 18 h.

un spectacle de comédie musicale
«IL ETAIT UNE FOIS... EN ARMENIE»
les 21, 22, 23 Novembre à 20 h 30 et le 24 Novembre à 18 h.

Une seule adresse : THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris

Pour tous renseignements et réservations : 46. 44. 85. 30.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16-17

SAMEDI-DIMANCHE
16-17 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ 460 Ֆ.
Արտասահման Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը 5,00 Ֆ.

67ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.669 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17.669

Ո Ւ Ա Շ Ի Ն Կ Թ Ը Ն

ՊՈՒՇ — ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԴԷՄ ՉԷ, ԲԱՅՑ...

Ինչպէս գրած էինք, Նոյ. 12-ին, Երեքշաբթի օր, Ուաշինկթըն ժամանած էր Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը, որ երկու օր ետք, Հինգշաբթի, Նոյ. 14-ին պիտի ընդունուէր նախագահ Պուշի կողմէ: Տեղական ժամով, 15.30-ին է որ այդ հանդիպումը տեղի ունեցած է Սպիտակ Տուն: Լ. Տէր-Պետրոսեանի ընկերակցին Րաֆֆի Յովհաննիսեան, Շահէն Գարամանուկեան, եւ Հայաստանի Միացեալ-Նահանգներու ներկայացուցիչը՝ Ալեք Արզումանեան: Խօսակցութեանց նիւթ եղած են անկախութեան ճանաչման հարցը, Հանրապետութիւններու ուղղակի օգնութիւն կատարելը փոխանակ միայն Մոսկուայի միջոցաւ եւ ընդհանրապէս տնտեսութեան եւ մշակութային յարաբերութիւններու հարցեր: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի անկախութեան ճանաչման, նախագահ Պուշ յայտնած է որ այդ հարցը պէտք է կարգադրուի նախ խորհ. Հանրապետութիւններու միջեւ եւ թէ ինք մասնաւոր առարկութիւն չունի ճանաչման դէմ: Պարենային օգնութեան մասին, պատասխանը աւելի դրական բնոյթ ունեցած է, բայց, կը թուի որ այս հանդիպումը փրոթոքոլի տեսակցութեան մը սահմանները չէր անցներ, եթէ նոյնիսկ, ինչպէս կ'ըսուի միշտ նման պարագաներու՝ խօսակցութիւնները տեղի ունեցած են ջերմ եւ բարեկամական մթնոլորտի մը մէջ:

Տեսակցութենէն ետք, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կէս ժամուան հարցազրոյց ունեցած է լրագրողներու հետ:

Չորեքշաբթի օր ալ, Նոյ. 13ին, Լ. Տէր-Պետրոսեան հարցազրոյց ունեցած է Ուաշինկթըն Փոսթի խմբագիրներուն հետ եւ հանդիպած են նաեւ Թուրքիոյ հետ առեւտրական ու քաղաքական ոչ պաշտօնական կապեր հաստատելու նպատակով տարուող բանակցութիւններուն մզում տալու ջանքերը:

Լ. Տէր-Պետրոսեանի Ուաշինկթըն ժամանման մասին, թէեւ տուած էինք հակիրճ կարգ մը տեղեկութիւններ, բայց, աւելցնենք թէ օդակայանը ընդունելութիւնը կրած է համազգային բնոյթ (կուսակցութիւններ, միութիւններ, եկեղեցական իշխանութիւններ եւլն. եւլն.) եւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտներն ալ երկու շարքերու վրայ կեցած, եռագոյններով, դիմաւորած են Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը:

**

ԱՐԴԱՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նոյ. 14-ի Լա Լիպր Պելժիք (կաթոլիկէ) օրաթերթը շահեկան թղթակցութիւն մը կը հրատարակէ, զոր ստորագրած է Մոսկուայի իր թղթակիցը՝ Բորիս Տումանով: Ան կ'ըսէ թէ Մոսկուայի համար իրական մղձաւանջ մըն է Ազրպէջանի մուտքը «մահմետական պար»ին մէջ, այն վայրկեանէն, երբ ան զօրավիգ եղաւ Չէչէն-Ինգուշներուն: Լրագրողը կը գրէ.- «Ամբարտաւանութիւնը որով Մութալիբով կ'անգիտանայ Ժելեզնովոդսկի համաձայնագիրը Ղարաբաղի վերաբերեալ կը փաստէ թէ բացարձակապէս վստահ է որ անպատիժ կը մնայ: Նոյ. 4-էն ի վեր, Ազրպէջան արգելք դրած է կազի հայթայթման Հայաստանի, որ առանց ջեռուցումի եւ առանց փոխադրական միջոցի կը մնայ եւ տնտեսական Միութեան (Հայաստանը ստորագրած էր) անդամները նուազագոյնն իսկ (*ne lèvent le petit doigt*) չեն ըներ իրենց հայ ընկերակիցին համար»:

Ու թղթակիցը դեռ կ'անդրադառնայ Հայաստանի Պաշտպանութեան բաժնի վարիչին՝ Սիրխանեանի որոշ դառնութեամբ բառերուն: Օրինակ Միլայեւ կը հրահանգէ Ազրպէջանի որ «անմիջապէս» բանայ կազամուղը, հակառակ պարագային...: Միշտ Սիրխանեանի համաձայն, Ազրպէջան պիտի օգտագործէ խորհրդային եւ ռուս պատասխանատուներու շուարումը, գալիք օրերուն, Ղարաբաղի Հայերուն ամբողջական տեղահանութեան ձեռնարկելու համար եւ կցելու հայկ. հողամասին այն մասը, որ այսօր զինքը կը բաժնէ Նախիջեւանէն: Ասիկա, կը նշանակէ, կ'ըսէ Սիրխանեան որ դէպի պատերազմ կ'երթանք:

Ապա, պելժիական օրաթերթին թղթակիցը կ'անցնի Թուրքիոյ, քանի «Երեւան կ'անդրադառնայ որ իրաց ներկայ կացութեան մէջ, Ռուսաստան այլեւս միջոցները չունի քրիստոնեայ Հայաստանի "բնական զինակից"ի աւանդական իր դերը խաղալու, մինչ Թուրքիա, բացայայտ կերպով, կը ջանայ վերագտնել իր գործօն դերը շրջանի մը մէջ, ուր ցարդ չէր կրցած բան մը ընել խորհ. ներկայութեան պատճառաւ: Անգարայի կողմէ Ազրպէջանի անկախութեան ճանաչումը շատ յստակ կերպով կը յայտնէ այդ յաւակնութիւնը եւ մանաւանդ, երբ նկատի առնուի որ այս արարքը աննախընթաց է պալթեան Հանրապետութիւնները բացառելով»:

Լրագրողը հետեւաբար կ'ըսէ թէ, անշուշտ Թուրքիա կը պնդէ որ միայն լաւ տրամադրութիւններ ունի եւ անկողմնակալ պիտի մնայ հայ-ազերի տագնապին մէջ, բայց, իրողութիւն է որ ներկայ մթնոլորտին մէջ, Թուրքիոյ այս ճանաչումը բացայայտ զօրակցութեան մը արտայայտութիւնն է Ազրպէջանի նկատմամբ:

**

Մոսկուայի մէջ, Նոյ. 14-ին ծնած է «Գերիշխան Պետութեանց Միութիւնը» որ պիտի փոխարինէ Խորհ. Միութիւնը: Այս որոշումը տրուած է Պետութեան Խորհուրդի նիստին եւ զայն ստորագրած են նախատեսուած 12-ի վրայ միայն եօթը (Մոլդովա բացակայ է, Հայաստանի նախագահը Ուաշինկթըն է, Ուզբեկը «հիւանդացեր է», Ուկրանիան դէմ է, Վրաստան դուրս կը մնայ ցորչափ չի ճանչցուիր անկախութիւնը): Ստորագրուած սկզբունքի համաձայնագիրը կէս-դաշնակցային, կէս-համադաշնակցային դրութիւն մը կը նախատեսէ, բայց հարցերը չեն լուծուած:

**

Մոլդովա ազգայնացուցած է իր հողամասին վրայ գտնուող Կարմիր Բանակի բոլոր ինչքերը:

**

Լիպերասիոն, Նոյ. 15-ին, հետեւեալ լուրը կը հրատարակէր.- «Ազրպէջանական ինքնավար շրջանին՝ Լ. Ղարաբաղի դատախազին կցորդը՝ Շուքիւր Ռըզայեւ առեւանգուած է, Հինգշաբթի, իր գրասենեակը, անծանօթներու կողմէ» կը հաղորդէ ԹԱՍ:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12/13)

ՀԱՅ - ԱԶԵՐԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Ռուսաստանի Խորհրդարանի լրատուական յանձնաժողովի նախաձեռնութեամբ եւ Ժելեզնովոդսկի համաձայնագրով նախատեսուած հայ-ազրպէջանական հանդիպումներու ծիրէն ներս, Նոյեմբեր 11-ին Մոսկուա մեկնած է հայկական եռանդամ պատուիրակութիւն մը, որուն մաս կը կազմեն Գերագոյն Խորհուրդի լրատուական յանձնաժողովի անդամ՝ Սամուէլ Շահմուրատեան, «Արմէնփրէս»ի տնօրէն՝ Գէորգ Յովհաննիսեան եւ Հեռատեսիլի ու ռատիոյի պետական Կոմիտէի փոխ-նախագահ՝ Ռուբէն Մալխասեան: Յաջորդ օրն իսկ, ռուս եւ ղազախ միջնորդ կողմերու ներկայութեան՝ հայ եւ ազերի պատուիրակները սկսած են քննարկել Արցախի լրատուական համակարգին վերաբերեալ հրատապ հարցեր:

**

ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔ՝ ՄԱՄՈՒԼԻ ՆՈՐ ՕՐԳԱՆՆԵՐՈՒՆ

Մեկնելով Հայաստանի Հանրապետութեան «Մամուլի եւ զանգուածային լրատուութեան միւս միջոցների մասին» օրէնքի տուեալներէն, Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է այսուհետեւ տուրք սահմանել պաշտօնական վաւերացման համար իրեն դիմող լրատու ցանցերուն (թերթեր եւայլն): Ընդունուած որոշման համաձայն, լրատու միջոցները Հայաստանի Արդարադատութեան Նախարարութեան գրաւոր հաստատագիրը ստանալէ ետք՝ յանձնառու կ'ըլլան պետական պիւտճէի հաշւոյն վճարել 1000 ռուբլի: Պաշտօնական վկայագրին մէջ փոփոխութիւններ կամ յաւելումներ կատարելու համար՝ նախատեսուած է 500 ռուբլի յաւելեալ տուրք մը:

**

ԱՐՑԱԽԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԸ ՎԵՐՍԿՍԱԾ Է ԳՈՐԾԵԼ

Երկամեայ ընդմիջումէ ետք՝ իր պատկերասփռումները վերսկսած է Արցախի հեռատեսիլի կայանը: Առայժմ, հաղորդումները կը տրուին Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, օրական մէկուկէս ժամով միայն: Արցախցիները յոյսով են, որ մօտիկ ապագային պիտի կարենան դիտել նաեւ՝ Մայր Հայրենիքի հեռատեսիլի սփռումները:

ՎԱԶԳԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՕՍՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Մեծայարգ Պ. Նախագահ,

Գոհութիւն Աստուծոյ ամենակալին որ Մեզ պարգեւում է այս աննման պահը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնից բերելու Մեր յարգալիր ողջոյնը Ձերդ Գերազանցութեան, առաջին ազգընտիր նախագահիդ, Հայաստանի ինքնիշխան անկախ Հանրապետութեան:

Բազում դարերի մեր ազատատենչ նախնեաց երազանքն է որ ահա պայծառ իրականութիւն է դառնում:

Մեր հայրենի քաջարի ժողովրդի, մեր Հանրապետութեան Խորհրդարանի ու կառավարութեան որդեգրած անկախութեան գործընթացը, իր լրումին է հասնում այսօր, Ձեր հանդիսաւոր երդման արարողութեամբ:

Բոլոր Հայերը, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի հոգեւին այստեղ են գտնւում մեր կողքին եւ տօնախմբում են այս պատմական պահը: Վկայ է նաեւ սուրբ-գրական երկնամերձ մեր Արարատը:

Յարգարժան Պ. Նախագահ, ճշմարիտ է որ մենք բոլորս ցնծութեամբ տօնախմբում ենք Ձերդ Գերազանցութեան գահակալումը, սակայն միաժամանակ գիտենք որ երդման այս արարողութիւնը հանդիսանում է նաեւ զոհաբերումի մի արարողութիւն: Չի գիտակցում ենք թէ այս ժամից սկսեալ, ինչպիսի ծանրածանր պատասխանատուութիւն էք ստանձնում, բոլորիս ծանօթ եւ բոլորս մտահոգող, մերօրեայ տագնապալի պայմաններում: Այո՛, մենք Ձեզ զոհաբերում ենք Հայրենիքի պատարագի սեղանի առաջ:

Մենք տարակոյս չունենք, որ Դուք աւելի ստուգութեամբ քան մենք, Ձեր հոգու աչքերով տեսնում եւ ապրում էք Գողգոթայի Ձեր ճանապարհը, պատրաստ դիմագրաւելու ամէն վտանգ, ամէն տառապանք, սրբազան մի պարտականութիւն կատարելու ազնիւ տենչով:

Մենք քրիստոնեայ ենք եւ հաւատում ենք որ զոհաբերումով միայն կարելի է հասնել յաղթութեան:

Յանուն Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցու աղօթում ենք որ Ձեր առաքելութեան ճանապարհը պսակուի յաղթութեամբ:

Ձեզ՝ Մեր յարգանքը, Մեր զօրակցումը, Մեր օրհնութիւնը:

«Գիշերն մերժեցաւ եւ տիւն մերձեցաւ, ի բաց արասցուք այսուհետեւ զգործս խաւարի, եւ զգեցցուք զզէնն լուսոյ»: (Հռոմ. ԺԳ. 12): Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Էջմիածին, Նոյ. 11

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ անձնաւորութիւնները այլեւս տոլարով կը սակարկեն իրենց շնորհած հարցազրոյցները օտար լրագրողներուն: Օրինակ, պատկերահանել Նախկին փուչիսթ մը բանտի իր խուցին մէջ, 4000 տոլար կ'արժէ:

ԴՈՒԲՐՈՎՆԻԿԷՆ կարելի եղաւ 3000 հոգի (մանուկ, տարեց եւ վիրաւորներ) այլուր փոխադրել, ծովի ճամբով, հրադադարի մը շնորհիւ: Նոյն նաւով մեկնեցան նաեւ եւրոպական Հասարակապետութեան երեք դէտեր, որոնք բան մը չկրցան ընել:

ԼՈՒԿԻԱՆՈՎ, Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախկին նախագահը քերթուածներ հրատարակած է մոսկովեան գրական շաբաթաթերթի մը մէջ, իր բանտարկութեան շրջանին: Անտառալի Լուկիանովի քերթուածները նուիրուած են բանտային կեանքին, սիրոյ եւ մարդոց ապերախտութեան...:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Գ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵԾ ԲԱՑԱԿԱՆ

Յեղափոխութեան համազօր փոփոխութիւններու բեմ է այսօր խորհրդային աշխարհը՝ ու անոր հետ Հայաստան. փոխուած են քաղաքական անսասան կարծուած գիծը ու ատոր որպէս հետեւանք՝ ընկերային ըմբռնումները, մտայնութիւնները, արժէքներու գնահատումը եւայլն: Այս փոփոխութիւնները, սակայն, զուրկ՝ կեդրոնացնող առանցքէ մը, ցրուումներու ամբողջութիւն մը կը կազմեն, անցքի շրջանի մը բոլոր յատկանիշները ցոյց տալով: Գիտակցօրէն ու երկրին տուեալներէն մեկնած ուղեծիրի մը բացակայութիւնը զգալի է ամէն մարզի արդարանալի, բացատրելի, կամ անհասկնալի, անընդունելի էջերուն մէջ:

Փափաքելի այս առանցքին տիրութիւնը յուսալի էր երկրին մտաւորականութենէն. սակայն այս հարցէն ընդհանուր առմամբ անմասն կը թուի, հակառակ՝ ծաղկուն վիճակի մը երեւութական պատկերին որ շուտով կը մատնէ պատրանքներու ծովու մը ներկայութիւնը:

Այդ ծովը կը սնանի յատկապէս մամուլի աշխարհին գոյնզգոյն անուններուն աղմուկով. անոր օժանդակ ուժերը կ'ըլլան կազմակերպութիւններու, միութիւններու, մտաւորականի պիտակին այնքա՜ն առատաձեռնութեամբ արժանի նկատուածներու գործունէութիւնը:

Առայժմ մամուլը մէս-մինակը կը պատմէ տիրող շփոթին մասին ուր կը միաձուլուին կարգ-կանոնին ու ազատութիւններու սխալ ըմբռնումի մը շատ անգամ անմարսելի սահմանները. ասիկա, տակաւին առանց առնչուելու այդ մարզին ներքին պարունակութեան: Շփոթը կը պատմուի նոյնիսկ արտաքին ազդակներով: Երկրին մէջ - ինչպէս գրեթէ ամէն բանի - նաեւ թերթի թուղթի տագնապ կայ. թէեւ ասիկա արգելք չէ որ մամուլը նոր անուններով հարստանայ ամէն օր: Զարմանալին, անհասկնալին այդքանով չամփոփուիր սակայն. այդ սահմանումները ուրիշ տխտորշումներու կը պատկանին: Տագնապի մը գոյութիւնը աւանդաբար տրամաբանական նախապատուութիւններ կը ստեղծէ. ինչպէս՝ ուտելիքի նեղութիւն մը մտահոգութեան առաջին առարկան կը դարձնէ բնականաբար մանուկները: Բոլորովին տարբեր է կացութիւնը որ թուղթի տագնապով յայտնուած է Հայաստանի մէջ. պաշտօնական մամուլը հարկադրուած է տպաքանակները պակսեցնելու, նոյնիսկ թիւեր կրճատելու: Թուղթի տագնապին անյաղթահարելի դժուարութենէն կը դանդատէր, օրինակ, «Կանչ» պատանեկան թերթին խմբագրուհին, դառնօրէն աւելցնելով որ նոյնիսկ պետական հովանաւորութեան տակ առնուած ըլլալու պարագան չէր կրնար դարմանել կացութիւնը ու երկրին մամուլին ամէնէն առողջ մէկ անունը լռութեան դատապարտուած էր գրեթէ, շաբաթական երկու թիւը ամսական երկու թիւի վերածելով. այս վիճակէն լրջօրէն կը տուժէր նաեւ 1992-ի բաժանորդագրութիւնը: Մինչ անդին, հատուածական նախաձեռնութիւններու թերթեր, ընտրական քարոզչութեան թռուցիկներ կ'ողողէին հրապարակը:

Ո՞ւր է, հարց կուտայ մարդ ակամայ, երկրին մտաւորականութիւնը, այս թոհուբոհին մէջ. երկար փնտռելու հարկ չկայ ընդհանրապէս. այդ տարրը մեծ մասով կը գտնուի ամէնէն անպատեհ ամպիոններուն ետին. անոնցմէ առաջինը պաշտօնական ամպիոնն է, երկրորդը՝ միջակութիւններու մեծարանքին: Հակառակ որ կուսակցականացումի լայն առիթներ յաճախ նկատելի առաւելութիւններ - պաշտօն, արտասահմանեան ուղեւորութիւն եւայլն - կ'ընծայեն «մտաւորական» կոչեցեալներու, չգոյութիւններէ ամէնէն աւելի գանգատողները անոնք կ'ըլլան: Կը գանգատին - իրաւամբ - իրենց թոշակին անբաւարարութենէն, առանց սակայն անկեղծօրէն այդ անբաւարարութեան հակադրելու իրենց գործունէութիւնը որ շատ անգամ նուազագոյնը ընելու եւ բան մը չընելու միջեւ կը տարուբերի: Աշխատանք - վճարում - ապրուստ անհաւասարակշիռ եռանկիւնին սուր անկիւններու ամէնէն աւելի զգացող ժողովուրդին մեծամասնութեան անտրտունջ տքնութիւնն ալ գանէ լռութիւն չի յուշեր իրենց:

Գրաւոր մամուլին գրեթէ համատարած անհետաքրքրութեան ու հանրային կարծիք պատրաստելու, նոր կեանքի մը արժէքներով զանգուած դաստիարակելու նման առաքելութիւններու հանդէպ անտարբերութեան զուգահեռ ընթացքի մէջ է նաեւ ձայնաւոր, պատկերաւոր մամուլը. հեռատեսիլի լուրերու հաղորդումը ամէն երեկոյ նախ հայերէն ընթերցանութեան վարժընթացի թեկնածու մը պատառ կը բերէ, յետոյ կը շարունակէ ամերիկեան Սի-էն-էն կայանին լուրերու հաղորդումին հետափոխումով. այս խորանցումին մէջ ակամայ կը սպասէք Արցախէն կամ սահմանային գօտիներէ լուրերու. ի զուր, պէտք է գոհանանք վերոյիշեալ կայանին կարեւոր նկատածով որ կը ներառնէ, օրինակ, ամերիկեան նորաձեւութեան տէֆիլէ մը: Առանց յուսահատելու կը սպասէք ուշ ժամու ամէնօրեայ «Հայլուր» ծրագրին որուն գլխաւոր առաքելութիւնը յայտնապէս իշխանութիւնը տեղի-անտեղի հարուածելուն մէջ կը կայանայ:

Այս խառնարանէն երբ այլուր կը դառնաք աւելի ամուր կայք մը նշմարելու յոյսով, կրնայ ձեր ակնարկը հանդիպիլ մտաւորական ոլորտի հանգամանաւոր մէկ ներկայացուցիչին՝ Գրողներու Միութեան կամ, այսօրուան խօսութեամբ՝ Միութիւններուն: Հաւանօրէն անոնք իրենցմէ սպասուած ներդրումը պիտի բերեն երկրին մտաւոր կեանքին, երբ աւարտին ներկայ անդամներու կուսակցականացումի հոլովոյթը ու նոր անդամներ «գրանցել»ու արշաւը. այս արշաւը ներկայիս ծաւալած է Սփիւռքի գրողներու մարզին վրայ, որմէ բազմաթիւ անուններ օր մը յանկարծ իրենք զիրենք այսինչ միութեան անդամագրուած կը գտնեն...: Գրողներու Միութիւնը ունի նաեւ նիւթական միջոցներու հետամուտ նախաձեռնութիւններ. անոնցմէ մէկն էր Գրողներու Տան Մեծ Դահլիճը վարձու տալու որոշումը որ յայտնուեցաւ Ռուբէն Երեւանցիի ձօնուած երգիչ Վահրամ Թաթիկեանի երգահանդէսին երեկոյեան:

Այս կցկտուր պատկերին վրայ կարելի է աւելցնել հոն անմերժելի ներկայութիւն դարձած Սփիւռքէն գրողներու անուններ. երբեմն միայն կամ գլխաւորաբար Սփիւռքէն ըլլալու պարագան, երբեմն ատոր միացած բարերարի կամ խանդավառողի համբաւ մը տեղ ու դիրք կը նուիրեն մտաւորականութեան հետ ամէնէն հեռաւոր կապերու տէր Սփիւռքցիներու: Անոնք փոքրամասնութեան մը մեծ մասով գրականէն, մտաւորէն հեռու նկատումներով իրենց վերագրուած յատկանիշերուն շուքը կը պարզեն ամայացած անդաստաններու երկայնքին:

Այդ ամայութեան համար նման արժեւորումներու հետ մեղսակից է նաեւ լռութեան օրէնքը. շատեր, օրինակ, ընդվզումով կը յիշէին Հայաստանի գրականութեան անժամանցելի մէկ անունին յօդուածը, հրատարակուած՝ միութենական մամուլին մէջ: Հոն, իբրեւ թէ ներկայի մեր բարոյական խաթարումին ցաւն էր նիւթը. անպատճառ կ'ըլլար բազմաթիւ տպաքանակով գրական թերթին մէջ դատապարտելու հայկական խժդժութիւնները ու ցաւակցելու ազերի մայրերու սուգին ... երբ ամէն օր հայ երիտասարդներ կ'իյնային մեր սահմաններուն վրայ մեզի պարտադրուած կռիւներուն ընթացքին: Լռութիւնը, հրապարակաւ պախարակելու փոխարէն, Գրողներու Միութեան մէկ նախագահին քով կը զետեղէր նոյն «մտաւորականուհի»ն, ներկայացուցչական հանգամանքով լուսանկարի մը մէջ: Սփիւռքն ալ փոխանակ արժեւորումի, յաճախ կը նախընտրէ լռութեան ու անտարբերութեան մեղսակցութիւնը, նոյն անունը գտնելով Հայաստանէն հրաւիրուելու ամէնէն արժանին, այս օրերուն կայանալի համագումարի մը:

Ո՞վ, ե՞րբ, ի՞նչպէս պիտի դարմանէ Հայաստանի այս ամէնէն կենսական ու ամէնէն ծանր բացակայութիւնը որուն պարարտացուցած խամաճիկները ազատ համարձակ կը տիրեն, տակաւին յամառօրէն «մտաւորական» կոչուած մարզի մը...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ՝ «ԿԵԴՐՈՆԸ» ՏԱՐՐԱԼՈՒԾՈՒԱԾ

Խորհրդային Միութեան կարօտաբաղձները եւ, բոլոր անոնք, - Արեւմուտքի թէ Արեւելքի մէջ, - որոնք դեռ կ'երազեն վերածնած տեսնել ժողովրդավար «Միութիւն» մը՝ հաստատուած վերի-վերայ կայուն հիմերու վրայ, այլեւս պէտք է դադրին երազելէ: Պէտք է հաշտուին չոր իրականութեան հետ: Կեդրոնական իշխանութեան տարրալուծումը, որ աստիճան մը աւելի շեշտուեցաւ անցեալ Օգոստոսի ձախողած փուչին վաղորդայնին, արագընթաց թափով կը շարունակուի: Կեանքի կոչուած տնտեսական համաձայնութեան մը տարտամ նկարագիրը, որ ի դէպ կը վերաբերի Հանրապետութիւններու մէկ մասին, ո՛չ հարկադիր պարտաւորութիւն եւ ո՛չ ալ իրապէս գործադրելի է: Անդրին քաղաքական միութեան մը ծրագիրները դարձած են մեռեալ տառ: Գալով Կեդրոնի հիմնական սիւներուն, արտաքին քաղաքականութեան հարցեր եւ պաշտպանութիւն, մէկը արդէն փլելու վրայ է, մինչ միւսը կը դառնայ մտահոգիչ ըլլալու աստիճան անհաստատ եւ երերուն:

Կը մնայ կռթնիլ Գորպաչովի վրայ, երբեմնի մեհեանին վերջին քըչատակարանը: Բայց այս մէկն ալ կարճ ժամանակի ընթացքին կրնայ խարխլելով փլիլ: Նոյնիսկ միջազգային բեմին վրայ, խորհրդային նախագահը օրէ օր ա՛լ աւելի դժուարութիւն կ'ունենայ իր դիրքը պահել-պահպանելու եւ իր դերը խաղալու, հակառակ արեւմտեան առաջնորդներու ցոյց տուած բարեացակամ կեցուածքին եւ յարգանքի արտայայտութեանց: Արդարեւ, ո՛չ ոք պատրանքներ ունեցաւ, երբ ան բացման խօսք արտասանեց Մերձաւոր-Արեւելքի Խորհրդաժողովին: Ո՛չ իսկ, երբ նախագահ Պուշ փափաքեցաւ, որ միասին երեւին՝ մտերմիկ, ժպտերես, սխալիր: «Վերջին թանկօն Մատրիտի մէջ», վա՛յ-բերան քմծիծաղով խորագրեց իր տեղեկատուութիւնը «Իզվեստիա» թերթ մը, որ ծանօթ է իր կեդրոնաձիգ հակումներով: Եւ ընդհանրապէս կը նըկատուի մօտ գորբաչովեան տեսակէտներու:

Ներքին ճակատի վրայ, փաստօրէն, թոյլ չի տրուիր Գորպաչովի, որպէսզի իր մկանները լարելով արգիլէ ամբողջական փլուզումը շէնքին (կամ՝ աւար տեղ նորը կառուցանէ):

Բորիս Ելցին, ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք, կէտերը Ի-էրու վրայ դնելով դեռ վերջերս յայտարարեց, - Ռուսիոյ մէջ միայն մէկ իշխանութիւն կայ՝ Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդը, Ռուսական Կառավարութիւնը եւ Ռուսիոյ Նախագահը: Նոյնն է պարագան միւս Հանրապետութիւններուն, այն միակ տարբերութեամբ, որ պարոնայք Ելցին եւ Գորպաչով կը գտնուին Մոսկուա: Այս իսկ թնճուկ կը ստեղծէ:

Այսպէս, Ռուսիոյ Պետական Նախարարը Գեննատի Բուրբուլիս, հարցումի մը տակ կը պատնայ, ի ներկայութեան օտար լրագրողներու: - Որքա՞ն ժամանակ կրնանք ընդունիլ, որ Ռուսիոյ հողին վրայ գոյութիւն ունենան երկու Նախագահ եւ երկու Կառավարութիւն: Կրնա՞յ աւելի յստակ բացատրել տար միտք բանին: Ըսել, օրինակ, թէ ե՞րբ վերջ կը դրուի այս տարօրինակ կացութեան: Նախարարին պատասխանը՝ դիւանագիտական լեզուով. - Գոհ կ'ըլլանք տեսնելով, թէ Գորբաչով կ'օգտագործէ իր արտակարգ ընդունակութիւնը՝ շատ խօսիլ եւ երկար խօսիլ: Ս. Պետերբուրգի քաղաքապետը՝ Անատոլի Սոբչակ, իր կարգին, աւելի առաջ կ'երթայ յայտարարելով, թէ Միութեան նախագահին պաշտօնը շուտով կը ջնջուի:

Խորհրդային կառավարութիւնը արդէն իսկ հոգեվարքի մէջ է: Եւ «միջ-Հանրապետութեանց տնտեսական Կոմիտէն», որուն գլուխը կը գտնուի Իվան Սիլայեւ, չի կրնար նախկինին տեղը գրաւող վարկ ունեցող մարմին մը նկատուիլ այնպիսի պահու մը, երբ Ռուսիա, մանաւանդ, կը ձգտի իւրացնել տնտեսական բարեփոխութեան կորովի ծրագիր մը:

Արդէն իսկ «միութենական» 80 նախարարութիւններ - գերատեսչութիւններ ջնջուած են: Եւ վերապրողներէն ոմանք խղճալի պատկեր կը պարզեն: Ելցինի համար Արտաքին նախարարութիւնը պարզ դառնալ համակարգիչ մարմին մը, այժմու անձնակազմին տասը առ հարիւրի պահպանումով: «Իզվեստիա» ժողովրդական ասացուածք մը կը գործածէ, «Ի զուր է լալ մազերուն համար, երբ կտրուած է գլուխը»: Ռուսիա դիւանագիտական կապեր կը հաստատէ Պալթ[illegible] հետ, եւ, Ղազախստանի ու Կիրգիզստանի նախագահները «մեծ»երուն նման կը պատրաստուին այցելել Լոնտոն, Ուաշինկթըն, պաշտօնապէս:

Սկզբունքով, կը մնայ հաւաքական պաշտպանութեան հարցը: Այս գետնի վրայ «կեդրոնի պաշտպանները» վճռակամութիւն ցոյց կուտան. արդէն առանց զօրավիգ կը կենան Արեւմուտքի առաջնորդներ: Այլ սակայն հոս եւս չոր իրականութիւնը աստիճանաբար հող կը գըրաւէ: Մարեշալ Շապոշնիկով, Պաշտպանութեան նախարարը, երկու ամիս առաջ խօսիլ կը քննադատէր եւ կը դատապարտէր Հանրապետական բանակներու կազմութիւնը: Այժմ, այնպէս կը թուի, թէ կը «հաշտուի» այս միտքին հետ: Ո՛չ միայն անոր համար, որ Ուկրանիա եւ Ազրպէյճան արդէն յառ եւ նման որոշումներ կուտան, այլեւ Ռուսիա կը սպառնայ նոյնը ընել: Եւ, որովհետեւ, միւս Հանրապետութիւններն ալ կը պահանջեն, որ իրենց «զօրակոչիկները» զինուորական ծառայութիւնը կատարեն իրենց հայրենիքին մէջ, հարցականի տակ դնելով գոյութիւնը հաւաքական բանակի մը:

- Ուշ կամ կանուխ, կը յայտարարէ Պաշտպանութեան նախարարը, այսօրինակ (ազգային բանակներ) հարցի մը դէմյանդիման պիտի գտնուինք»: Կ'առաջարկէ «փոխանցման ժամանակաշրջան» մը, որպէսզի կարելի ըլլայ «ստեղծել պաշտպանողական միութիւն մը՝ կազմուած գերիշխան Պետութիւններէ»:

Ի՞նչ ցոյց կուտայ իրաց այս վիճակը: Այն թէ «Կեդրոնը» չմոռցած վիճակի մէջ կը գտնուի՝ հաստատելով օր աւուր իր տարրալուծումը: Անխուսափելի հոլովոյթ:

Արդեօք աւելո՞րդ պիտի ըլլար վերյիշեցնել «Իզվեստիա»ի ժողովրդական խօսքին մէջբերումը: - Ի զուր է լալ մազերուն համար, երբ կտրուած է գլուխը:

ԺԻՐԱՅՐ

LE COIN DU JURISTE

LE CREDIT BAIL IMMOBILIER

La fonction essentielle d'une entreprise étant de produire des biens sans immobiliser durablement des capitaux, dans le cadre d'acquisitions immobilières, la législation française, prenant modèle sur les techniques américaines a institué le *crédit bail immobilier*.

Cette technique a permis aux entreprises françaises d'être plus présentes sur le marché international, du fait de la disponibilité nouvelle de leurs capitaux.

Le fonctionnement du *crédit bail* est semblable à celui du «leasing» reposant sur la distinction entre l'usage et la propriété d'un actif immobilier.

Il s'agit de la location de biens immobiliers effectués par des établissements financiers qui en font préalablement l'acquisition. Cette location est faite directement à l'entreprise utilisatrice.

Sa définition légale est la suivante :

«Opérations par lesquelles une entreprise donne en location des biens immobiliers à usage professionnel achetés par elle ou construits pour son compte, lorsque ces opérations, quelle que soit leur qualification, permettent aux locataires de devenir propriétaires de tout ou partie des biens loués, au plus tard à l'expiration du bail, soit par une cession en exécution d'une promesse unilatérale de vente, soit par acquisition directe ou indirecte des droits de propriété du terrain sur lequel sont édifiés le ou les immeubles loués, soit par le transfert de plein droit de la propriété des constructions édifiées sur le terrain appartenant au dit locataire».

Ce texte, bien qu'apparemment complexe, définit bien ce type d'opération; le bailleur met l'immeuble à la disposition du preneur et lui assure la garantie des vices, et donne mandat général au locataire qui procède à ses travaux ou constructions.

Le contrat de crédit bail est conclu durant la période de construction ou un pré loyer est perçu pour être transformé en loyer à l'achèvement des constructions.

Le montant des mensualités ou trimestrialités comprend le coût de l'investissement (prix du terrain, coût des constructions, durée du contrat).

Le preneur devient propriétaire à l'issue du contrat de crédit bail en versant le reliquat des sommes prévues au contrat.

Il en résulte une incidence fiscale très importante et qui a conféré un certain succès à ce type de crédit, les loyers et préloyers sont soumis à la TVA que le locataire récupère, par ailleurs une fraction du loyer constitue une charge directement déductible, et le locataire peut ainsi amortir le terrain qui, par nature, n'est pas amortissable, avec toutefois la contrainte d'une réintégration ultérieure dans les bénéfices à l'issue du contrat...

Cette forme de crédit est maintenant entrée dans les mœurs commerciales et beaucoup de commerçants ou d'industriels en usent pour réaliser des constructions qu'ils n'auraient imaginées il y a quelques années. Ce système est toutefois actuellement concurrencé par une autre «invention» bancaire qui est le crédit «*IN FINE*». Cette forme presque semblable à la précédente, consiste à payer, durant la durée du crédit, uniquement des intérêts, le capital étant versé à l'échéance finale. Cette solution permet d'être propriétaire des murs dès la signature du contrat et non pas à la fin.

Chaque forme de crédit a sa particularité, et il est nécessaire d'évaluer les avantages et les inconvenients de chacune des techniques avant de s'engager. Il s'agit alors d'un problème d'ordre comptable que seul un conseil financier peut donner.

Ces deux formes de crédit, étant donné leur nature, entrainent la perception de taux plus élevés, qui sont justifiés par la faculté d'amortissement qu'ils procurent, là encore il est nécessaire d'être prudent car les taux varient selon les banques ou les organismes de crédit.

Très souvent ces deux styles de crédit entrainent la constitution de sociétés civiles immobilières, permettant un amortissement total des sommes investies.

En la circonstance, le fiscal et le civil, font bon ménage pour arriver à bout d'une pression d'impôts difficile à supporter pour une entreprise en temps normal.

Maître
LEVON DJOLAKIAN

Marseille

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԹՈՄԱԿԱՆ ՌՈ՞ՒՄԲ ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ

«Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթը [illegible] Ռուսաստանի Խորհրդարանի Նախագահութեան մէջ ծնած է Ուկրանիոյ վրայ [illegible] յարձակումի մը ծրագիր:

Գերիշխանութեան [illegible] երկիրներու մէջ յայտնուելէն ի վեր [illegible] 15 [illegible] տանց. որոնց գերիշխանութիւնը անկարելի է:

Այսօր այդ հրեշտակը իջած ըլլալ կը թուի Ռուսաստանի Դաշնակցութեան Խորհրդարանին վրայ: Հոն կը խօսուի ռուսական գերիշխանութեան մասին. կը պատրաստուին մաքսային օրէնքները, դեսպանատուներու եւ դրամատուներու պատերազմը: Եւ որովհետեւ սահմանակից հանրապետութիւններու մէջ հողային յաւակնութիւններու մասին կը խօսուի յաճախ, Ռուսաստան ճար կը փնտռէ սահմանային իր կնճիռները հարթելու: Հաւանական կրնայ ըլլալ օրինակ գինեալ յարձակում մը Ուկրանիոյ վրայ որ արդէն կը պահանջէ որ իրեն յանձնուի Սեւ Ծովու գինուորական նաւատորմին հակակշիռը:

Ճշմարտութիւն է որ դրացի երկիրներու միջեւ թշնամական յարաբերութիւններ կ'ըլլան, սակայն կայ նաեւ այն իրողութիւնը որ հաստարակայ տկարութիւններ զանոնք կրնան համագաշնակցութիւն մը կազմելու մղել: Այս պարագան անտեսող կեցուածք ունեցան այն ռուս նախարարները որոնք դէմ էին Ալմա Աթայի համաձայնագրին. այնպէս կը թուի թէ անոնք գիտակից չէին Ռուսաստանի տկարութեան ու կը հաւատային որ հարուստ Ռուսաստանը կրնայ վերապրիլ առանց հանրապետութիւններուն որոնք կը թալանեն զայն:

Հակառակ որ կեդրոնը քանդուեցաւ անցեալ Օգոստոսին, այն նախարարները միշտ իշխանութեան մրցակից մը կը նըկատեն զայն: Իրենց հակառակած տնտեսական համաձայնագիրը ճիշդ է որ կը կրճատէ իրենց իշխանութիւնը, սակայն արդէն քաղաքական հասունութիւնը կը պահանջէ միշտ իշխանութեան տէրերուն կամայականութիւնը սահմանափակել: Եւրոպայի մէջ հասկցուած է այս պարագան: Սակայն Ռուսաստան կ'ուզէ նոր ուղիներ բանալ ու հակառակող նախարարները ոչ թէ տնտեսական գործակցութեան կը պատրաստուին Ուկրանիոյ հետ, այլ բախումի:

Եթէ յաղթանակը տանին Ռուսաստանի անջատման կողմնակիցները, հաւանաբար հետեւեալ թեմագրութիւնը պիտի իրագործուի. նախ հզօր Ռուսաստանի մը քարոզչութիւնը պիտի լեցնէ մթնոլորտը, ապա բնակչութիւնը առկէ գինովցած պիտի գոչէ «Ռուսաստանը Ռուսերո՛ւն»: Առկէ անդին քայլ մը կը մնայ սահմանային բախումներուն եւ քաղաքացիական պատերազմին:

Գորպաչով արդարացի էր երբ կ'ըսէր թէ անջատողական ձգտումները այնպիսի ողբերգութիւններու ծնունդ պիտի տային որոնց քով սեւպեւխրուած բախումը տղու խաղ պիտի մնար, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղի, Օսեթիոյ արիւնալի ճակատումները:

Գալով Ռուսաստանի նախագահին, տարօրինակ կեցուածք մը ունենալ կը թուի. այն տպաւորութիւնը կը ստեղծուի որ ինք ալ համամիտ է իր նախարարներուն: Համաձայնութիւններու եւ խուսափումներու ուղին որ Գորպաչովի իշխանութեան սպառնաց, գոյութիւն ունի՞ արդեօք Ելցինի համար եւս: Անշուշտ անժամանակ հարցում մըն է սակայն, քանի որ Ելցինի ներկայ կացութիւնը ոչինչով կը յիշեցնէ կորպաչովեան Օգոստոսը, սակայն միւս կողմէ, կ'անցնի ժամանակը որուն պէտք ունի Ռուսաստանի Նախագահը կրկին ձեռք անցընելու համար կացութիւնը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 10-ին, Հ. Յ. Դ. Շանթ Ուսանողական Միութեան նախաձեռնութեամբ դասախօսութիւն մը տուած է Ստեփան Աստուրեան, «Հայաստանի հանրապետութեան նախագահական ընտրութիւն» թեմայով: Լոնկ Պիչի պետական համալսարանէն ներս պատմութեան դասախօս մը եղող զեկուցաբերը տարկայական տուեալներով պարզած է Հայաստանի տնտեսական ներկայ անփառունակ վիճակը ու չեչտած, որ անփկա կը մնայ մեր երկրին դիմագրաւած գլխաւոր մարտահրաւէրը: Ստեփան Աստուրեան նշած է, որ թէեւ սխալներ կատարուած են եւ պիտի կատարուին հայրենի ղեկավարութեան կողմէ, բայց նկատի առած դժուարին եւ խիստ յատուկ այն պայմանները՝ որոնց մէջ կը գտնուի Հայաստան այս օրերուն, ճիշդ պիտի չըլլար քննադատել այդ ղեկավարութեան դերը:

**

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 16-ին, Հ. Յ. Դ. «Նիկոլ Դուման» կոմիտէութեան դաստիարակչական յանձնախումբը հաւաք մը կազմակերպած է «Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքական ուղեգիծը եւ դիրքորոշումը» նիւթով: Գաբրիէլ Ինճէճիկեան ներկայացուցած է օրուան զեկուցաբերները, որոնցմէ առաջինը՝ Արմանտ Պաղտոյեան («Ասպարէզ»ի խմբագրութենէն) ուրուագծած է արցախեան շարժման հիմնական փուլերը եւ անդրադարձած՝ երեք տարիներէ ի վեր հայութեան ապրած յաջորդական յուսախաբութիւններուն: Կարօ Մոմճեան խօսած է նախագահական ընտրութեանց մասին ու քննադատած՝ Սահմանադրութեան վաւերացումէն առաջ նման ընտրութիւն մը նախաձեռնող Հայաստանի Խորհրդարանին որոշումը: Վերջին զեկուցաբերը՝ տոքթոր Ռազմիկ Շիրինեան (քաղաքական գիտութեանց մասնագէտ) առաւելաբար կեդրոնացած է Հայաստանի որդեգրած արտաքին քաղաքականութեան վրայ եւ չեչտած՝ զգօն ու հեռատես ըլլալու անհրաժեշտութիւնը:

ԳՕՆԻԱ

«Որեւէ միջոցով հեռաւոր աքսորէ զերծ կացուցուած 10 հազարէ աւելի ժողովուրդ առանց աղօթքի եւ սրբավայրի մնացած էր մինչեւ 1916-ի վերջ: 1917 Յունուար 4-ին գաղտնի ժողով կը գումարուի եւ պաշտօն կը տրուի ինծ կուսակալ Սամիի ներկայանալ՝ ժամերգութեան արտօնութիւն ստանալու համար: Դիմումս յաջողութեամբ պսակուեցաւ, երբ ըսի անոր թէ աւանդական սովորութիւնն ունինք թագաւորին կենացը հաւաքաբար աղօթելու տօն օրեր: Աւետարանական Հայոց վերապատուելի Հ. Աշճեան եւ Ա. Հայկազեան տրամադրեցին մեզ ժողովարաններնին, ուր Սեզան կազմելով պատարագեցի Ծնունդին, ի մեծ մխիթարութիւն գըժբախտ Հայութեան, նաեւ առիթ՝ կարօտելոյ: Բացի տեղացի երէցէն եւ ինէ, Գօլոյ: Բացի տեղացի երէցէն եւ ինէ, Գօնիայի մէջ կային դեռ Տ. Դաւիթ Սէֆէրեան (Կէյվէ - Միջագիւղ), Տ. Մուշեղ Աշեան (Ալէմ - Տաղի), Տ. Սահակ Հալէպեան (Աֆիոն - Գարահիսար), Տ. Սիմոն Մատթէոսեան (Պիլէճիք), Տ. Գաբրիէլ Սամուէլեան (Սպարթա), Տ. Ռափայէլ Մշակեան (Ատա Փազար), Տ. Ներսէս Տօպրաշեան (Իզմիթ), Տ. Յակոբ Չաշըրեան (Պանտրմա), եւ Տ. Զաւէն Փափազեան (Պրուսա), վերջին երեքը վախճանած անդ: Ասոնցմէ զատ եւ մենէ առաջ, զանազան թուականներու, հոդ բերուած էին Հրանտ վարդապետ Յովսափեան, Մեսրոպ եպիսկոպոս Նարոյեան, Հմայեակ վարդապետ Պաղտասարեան եւ Արմաշու Դպրեվանուց երեք սարկաւագունք՝ որոնցմէ Լ. Բանիկեան Տէր Զօր նահատակ: Քահանայից դասուն նիւթական որոշ վիճակի մէջ էր. առաջին կանոնաւոր օրերուն՝ Ս. Պատրիարք Հայրը Նարոյեան Սրբազանի ձեռամբ օգնութիւն փութացուց, նաեւ կարօտելոց, այնուհետեւ Իզմիրի առաջնորդ Ինճէեան Եպիսկոպոս եւ Դամասկոսէն Սահակ Ա. Կաթողիկոս. իսկ վերջերը կառավարութիւնը մարդ գըլուխ 90 ղրուշ ամսական յատկացուց: Այս բոլորէն առաջ, Նպաստի գործը կը վարէին ամերիկեան հիւանդանոցի տնօրէնուհին՝ Միս Գուշմէն, Տէր եւ Տիկին Տոքթոր Տատ եւ Տոքթոր Փօսթ՝ որոնց մարդասիրական խնամքներովը շատեր - մանաւանդ որբերը - գտան պատսպար եւ սնունդ, փրկուելով սոյդ մահուանէ (*):

«Բազդատմամբ ուրիշ տեղերու տարագրելոց, Գօնիա մնացող Հայերը նուազ տառապանք ունեցան. ձերբակալուողներ եւ բանտարկուողներ եղան, այլք մշակական տարապարհակներու լծուեցան, նոյնիսկ Գօչ Հիսար մարախ ժողվելու գացին եւ երիտասարդաց մեծ մասը, Գաղատիա, Ուզուն Քէօփրի եւայլն զինուոր տարուեցան, ինչպէս իմ երկու զաւակներս ալ»:

Օտար յիշատակարանէ մը կը քաղենք սա հատուածը. «Գօնիա, նաեւ ամէն ուրիշ տեղ, տեղահան չեղող Հայ զինուորք ընտանիքներ իբր աղախին կամ հարճ Թուրքի տուներ առնուեցան»:

Պոլսէն աքսոր Գօնիա՝ ուրկէ կրկին աքսորուելով անհետացողներ. - Եղիա Սուզիկեան (խմբագիր), Աստուր Տէր - Մանթէոսեան (փաստաբան - խմբագիր), վանեցի Յակոբ Շահպազ (Պատրիարքարանի պաշտօնեայ եւ ազգային գործիչ), Իսրայէլ Տիրունի (ուսուցիչ - բանաստեղծ):

Պոլսէն աքսոր Գօնիա՝ ուրկէ կրկին աքսորուելով վերապրողներ. - Փրոֆէսէօր Ա. Խաչատրեան, Խօսրով Պապայեան, Սրենց եւ Տիգրան Ճէմիլ (ազգային գործիչք), Թորգոմ Գալըճեան (ուսուցիչ), Հրանտ Սամուէլ (լրագրող, ատենադրական սպայ), Ղազարոս Զալըքեան (տնտեսական եւ ազգային երեսփոխան):

Պոլսէն աքսոր Գօնիա՝ ուրկէ Պոլիս վերադարձողներ, Զինադադարէն առաջ. - Նարոյեան Սրբազան եւ Արփիկ Միսաքեան (լրագրող), առեւտրականներ Գարեգին Աղամեան, Խէրպէկեան եւ Նօսրիկեան:

(*) Ուրիշ բարեսէր մը՝ Անթուան Ագէր, բարձր պաշտօնատար Երկաթուղային Ընկերութեան, յաջողած էր վար դնել տալ բազմաթիւ հայրենակիցներ, քշուողներու հանդէպ ցոյց տրուած անգթութիւնները կասեցնել ըստ կարի եւ սատարել շատերու: Այդ անձնուէր ջանքերուն ի վարձ՝ Ս. Պապը նուիրեց իրեն Արժանեաց պատուանշանը: Ծ. ՀԵՂ.

(Շար. 325)

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Նոյեմբեր 21, տօն է Ընծայման Սուրբ Աստուածածնի երից ամաց ի Տաճարն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

***

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 30, տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ առաջին լուսաւորչացն՝ Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի, Տ· Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 Ֆր· Տիկին Եպրաքսէ Մանուկեանէ իր ամուսնոյն՝ Հայկազ Մանուկեանի մահուան 19-րդ տարելիցին առիթով, նուիրած է նաեւ 200 Ֆր· Իսիի Մշակոյթի Տան:

***

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Եօքսիւզեանի թաղման առթիւ.- Հ. Բ. Ը. Մ. 500, Պր. Հայկ Թէրզեան 300, Սիմոն Կարապետեան 300, Սուրէն Էքսէրճեան 400, Քասքասեան ընտանիք 300, Ճիմշիրեանի թաղման առթիւ.- Տիկին Սիլվա Աթէշեան 500, Պր. Յարութիւն Առաքելեան 300, Զանէթի ընտանիք 1000, Տիկին Մարթին Ճիմշիրեան 200, Տէր եւ Տիկին Պաղտասար Նաճարեան 200, Բարաքեան ընտանիք 1000 Ֆր.: Սըմբզեանի թաղման առթիւ.- Պր. Կարօ Սարեան 200, Պր. Փօլ Ճամիլեան 300, Պր. Ժադ Սըմըդեան 1000 Ֆր.: Վարդանեանի թաղման առթիւ.- Մադաքեան ընտանիք 100, Տէր - Զաքարեան ընտանիք 200, Պր. Վարդան Կիւմիւշեան 100 Ֆր.: Հայթիքեանի թաղման առթիւ.- Լուսինէ Սարապեան 200, Ճարլ Կարապետեան 100 Ֆր.: Փաշիկեանի թաղման առթիւ.- Տէր եւ Տիկին Ֆրէմօն 100: Արապշաքեանի թաղման առթիւ.- Այրի Տիկին Ալիս Ասլան 200 Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբին, Ժադ Սըմըդեան 400, Ռօզի Քրիստեան 2000, Ճիմշիրեան 400, Տէր եւ Տիկին Պերճ Վարժապետեան 100, Այրի Տիկին Գրդեաշարեան 100 երգչախումբին, Այրի Տիկին Մարկօ Գրդեաշարեան Ե. Պ. 100, Տէր եւ Տիկին Ենովք Գրիգորեան 200, Տիկին Ալիս Դուլթեան 200, Յասմիկ Քէօսէեան 100 Ֆր.:

Գէորգեան ընտանիք իրենց Թոռան կրնունքի առթիւ 1500, Տուրսունեան ընտանիք իրենց զաւակաց Ս. Պսակի առթիւ 1000, Տէր եւ Տիկին Քրտեան եւ Տէր եւ Տիկին Վ. Փօնանեան իրենց զաւակաց Ս. Պսակի առթիւ 500 Ֆր.:

***

Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Փարիզէն Տակոեան եւ Շիրինեան ընտանիքներէն:

***

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտայի Լէօյա Սասունի մասնաճիւղս ստացած է Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Կարապետեանէ իրենց զաւկին՝ Ժան Լիւքի ամուսնութեան առիթով 400 Ֆր.: Ընկերուհի Բ. Արմայանեանէ իր թոռնիկին՝ Անահիտ Լանպերթի ապաքինման առթիւ 500 Ֆր.: Տիկին Աւետիսեանէ 100 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Offre d'emploi

Organisme gérant
des Maisons de Retraite
RECHERCHE
GOUVERNANTE

Prière d'envoyer curiculum vitæ
au journal qui transmettra

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտայի Լէօյա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է լօթօ մը որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Դեկտեմբեր 1, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue Saint Bazile Marseille 1er

Magnétoscope,
Micro - onde,
Tableau, etc. etc...

FESTIVAL DE LA CULTURE ARMENIENNE
DU 30 NOVEMBRE AU 12 DECEMBRE
sous la présidence d'honneur d'HENRI VERNEUIL
avec la participation du Théâtre

SOUNDOUKIAN

sous la direction de KHOREN APRAHAMIAN
et 20 prestigieux artistes dont :
AVAK BEDROSSIAN, *ténor, inoubliable* «SARO» *dans* Anouche.
VARTOUHI VARTERESSIAN, *Comédienne, artiste émérite.*
ARA BEDROSSIAN, *Chef d'orchestre.*

PROGRAMME

Lieu	Programme	Date
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Extraits des Comédies de BARONIAN — **GALA D'OUVERTURE** — et CHANTS - MUSIQUE	**Samedi 30 Novembre 20 h 30**
BOIS-COLOMBES Salle Municipale J. Renoir 35, rue du Gal. Leclerc Villa des Aubépines	Scènes du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Dimanche 1er Déc. 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	SOIREE BARONIAN	**Lundi 2 Décembre 20 h 30**
ALFORTVILLE Salle des Fêtes «Voltaire» rue Voltaire	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Mardi 3 Décembre 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Chants, Poésies, Musique et Déclamations par Vrej HAGOPIAN	**Mercredi 4 Décembre 20 h 30**
BAGNEUX Théâtre Victor Hugo 10, ave. Victor Hugo	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Jeudi 5 Décembre 20 h 30**
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Salle Jacques Prévert La Fauconnière	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Vendredi 6 Décembre 20 h 30**
LYON VALENCE	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Samedi 7 Décembre Dimanche 8 Décembre**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Composition Musicale et Littéraire et CHANTS et MUSIQUES	**Lundi 9 Décembre 20 h 30**

CHAQUE SPECTACLE A PARIS SERA DIFFERENT

POINTS DE VENTE

UCFAF : 6, Cité Wauxhall 75010 Paris — Tous les mardis à 19 heures, Métro : République — Tél. : 42. 08. 76. 49.
CABINET TERZIAN : 21, rue Lamartine 75009 Paris — Tél. : 42. 82. 01 .41.
BOIS-COLOMBES(92) : DJIZMEDJIAN : 31, rue Paul Déroulède — Tél. : 47. 81 . 09. 72.
CLAMART(92) : TELE-CONDORCET : 175, avenue Jean-Jaurès — Tél. : 46. 42 . 56. 17.
ALFORTVILLE(94) : CAFE PHILIPPE : 10, Place Carnot
EPICERIE ARARAT : 118 bis, rue Etienne-Dolet
BAGNEUX(92) : CHIRINIAN : 1, rue des Caupcines — Tél. : 46. 65. 51. 04.

FESTIVAL PROPOSE PAR L'UCFAF ET LE COMITE D'ORGANISATION :
YAN'S CLUB, UGAB, QUATRA, INSTITUT ARMENIEN DE FRANCE,
LES ANCIENS COMBATTANTS, GAÏT'Z, KISSANI, DARON.
avec la participation de la Fondation Calouste Gulbenkian.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

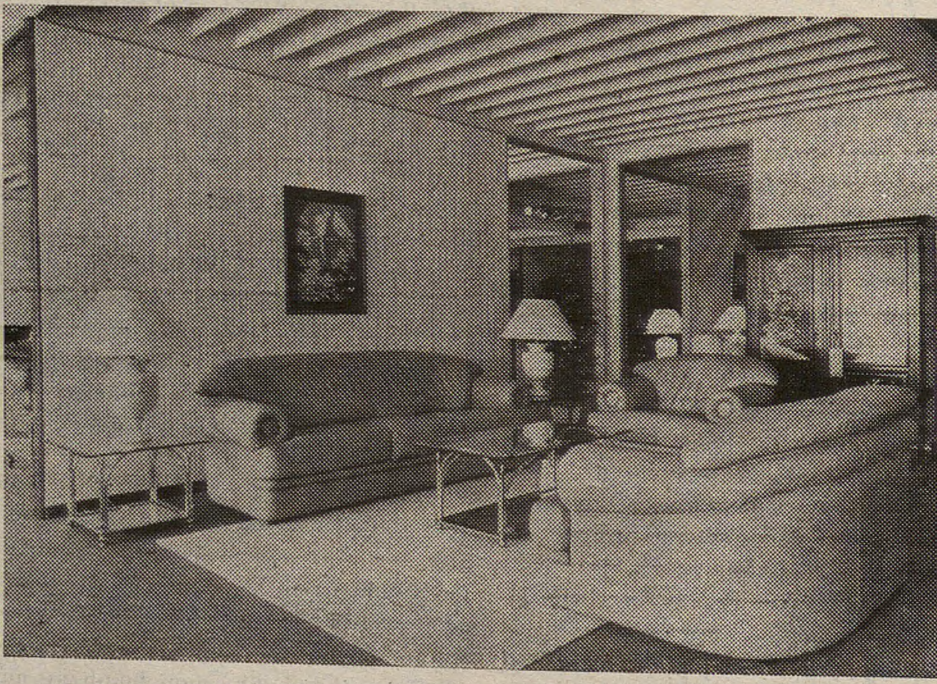

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ՄԱՏԱՂ

Նոյեմբեր 24-ին, Կիրակի, օր, Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան 16-րդ տարեդարձն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՔԱՐԵԱՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9·30-ին:

Պատարագ ժամը 10·15-ին:

Հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն ժամը 12-ին:

Ժողովրդական ճաշ ժամը 13-ին:

Մանրամասնութեանց համար դիմել դիւանին

46 – 44 – 28 – 52

կամ հոգաբարձութեան անդամներուն:

ԱԿՈՒՄԲ

La maison de l'U.G.A.B. est ouverte !
L'équipe de l'U.G.A.B.-Jeunes
vous propose
la projection de cassettes
issues de la télé arménienne
de Los Angeles.
Tous les samedis à partir de 19 heures.
118, rue de Courcelles, Paris 17e

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը Սեպտեմբեր Մէկէն

Մահազդ	450	(533,70)
Հոգեհանգիստ	350	(415,10)
Շնորհակալիք	350	(415,10)
Հարսնիք-Նշանտուք	350	(415,10)
Ծնունդ	350	(415,10)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
ISSY-LES-MOULINEAUX

BIBLIOTHEQUE

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la bibliothèque installée à la Maison de la Culture Arménienne, 45, rue de la Défense à Issy-les-Moulineaux, fonctionne le Samedi de 14h à 16 h.

Vous y trouverez des livres en arménien et en français.

Sont également à votre disposition des livres destinés à la vente.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան 15-րդ տարեդարձի հացկերոյթը, Կիրակի, Դեկտեմբեր 8-ին, ժամը 12·30-ին:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան տարեկան «Լօթօ»ն Կիրակի, 1992, Յունուար 5-ին, ժամը 15·30-ին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19

MARDI
19 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.669

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

67e ANNEE — No 17.669

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԳԱՐԱ Ի՞ՆՉ Կ'ԱԿՆԿԱԼԷ ԵՐԵՒԱՆԷՆ՝ ՈՒՐԱՆԱԼ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 15-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթը «Կովկասեան չէզոք գօտին» խորագրուած գրութեան մը մէջ տեղ կու տայ նաեւ հայեւթուրք յարաբերութիւններուն. այս մասին որպէս Անգարայի պաշտօնական տեսակէտը կ'ըսուի հետեւեալը.- «այնքան ատեն որ կարգ մը շատ փափուկ կէտեր յստակացած չեն, այլ խօսքով՝ այնքան ատեն որ Հայաստան Թուրքիայէն հողային պահանջքէն ու թշնամական քաղաքականութենէն պաշտօնապէս չի հրաժարիր ու այս մասին գործնական կիրարկութեան ապացոյց չի տար, երկու երկիրներու յարաբերութեան բնականոնացումը հաւանական չի թուիր»: Բարձրաստիճան թուրք պաշտօնատար մըն ալ կ'եզրակացնէ.- «հարցը կախում պիտի ունենայ այսուհետեւ այն քաղաքականութենէն որ Հայաստանի կողմէ պիտի կիրարկուի մեզի հանդէպ»:

Նոյն յօդուածին մէջ կը խօսուի նաեւ 1989-ին Մոսկուայի հետ ստորագրուած տնտեսական համաձայնագրին մասին: Սահմանային ու ծովափեայ առեւտուրի համաձայնագիր մըն է ան զոր ստորագրած են Ազրպէյճան, Վրաստան, Մոլդովա, Ուկրանիա, Թուրքիա, իսկ Հայաստան չէ անդամ»:

***

Նոյն օրուան «Հիւրրիյէթ»ը նախ կ'անդրադառնայ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի Ուաշինկթըն այցելութեան որ նպատակ ունի Հայաստանի անկախութեան ճանաչումը:

Նոյն էջին վրայ տեղ տրուած է նաեւ Մոսկուայի թուրք դեսպան Վոլքան Վուրալի արտայայտութեան. ան պատասխանելով հարցումի մը, ըսած է թէ մինչեւ այսօր Ազրպէյճանէն զատ որեւէ խորհրդային հանրապետութիւն ճանաչումի դիմում չէ ներկայացուցած Թուրքիոյ, պատահնդերձ Թուրքիա կը պատրաստուի Երեւանի մէջ հիւպատոսարան մը բանալ: Այս քայլը Վուրալ կը մեկնաբանէ որպէս խորհրդային հանրապետութիւններուն հանդէպ Թուրքիոյ բարի տրամադրութեան արտայայտութիւնը: Խօսելով Ղարաբաղի հարցին մասին եւս, թուրք դեսպանը կը յայտնէ թէ Թուրքիա կը փափաքի հաշտարար լուծում մը:

Թերթին Ուաշինկթընի թղթակիցը Սէդաթ Էրկին «Հայկական հարցը զոր պիտի դիմագրաւէ Տէմիրէլի կառավարութիւնը» խորագրուած էջով մը կը կեդրոնանայ հայեւթուրք յարաբերութիւններու ներկայի փուլին վրայ: Հոն կ'ըսուի.

«Անցեալները Նիւ-Եորքի մէջ կայացած Թուրքեւամերիկեան գործի յանձնախումբի ժողովին ուշադրութիւն գրաւեց երիտասարդ ամերիկացի մը որ չհեռացաւ թուրք գործի մարդ Իսհաք Ալաթոնի քովէն: Վան Գրիգորեան կը կոչուէր ան, «Հայկական համագումար»ին իրաւագիտական հարցերու տնօրէնը զոր շատ լաւ կը ճիշեն Ուաշինկթընի թրքական շրջանակները: Երբ Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւը կը քննարկուէր Ծերակոյտին մէջ, հակաթուրք քարոզչութեան առաջին շարքերուն վրայ էր ան:

Արդեօք որքա՞ն անկեղծ փոփոխութիւն կը մատնէ այսօր հայկական լոպիի այս դէմքերուն Թուրքիոյ մերձենալու ջանքերը. անոնց, որոնք երէկ հակաթուրք կեցուածք կը ցուցաբերէին»:

Յօդուածագիրը ապա անկեղծութեան պակաս կը նշմարէ Հայաստանի ղեկավարութեան Թուրքիոյ ուղղուած ջերմ արտայայտութիւններուն մէջ. որպէս փաստ կը յիշէ նախ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի Սեպտեմբեր 8-ին Մոսկուայի մէջ ամերիկեան յանձնախումբի մը ուղղած հետեւեալ խօսքը.- «Արդար պահանջք է հայ ժողովուրդին միջազգային հաւաքականութեան դիմումը որով ցեղասպանութեան ճանաչումի կոչ կը կատարուի»:

Այս առումով կը մէջբերուի նաեւ Ժիրայր Լիպարիտեանի Հոկտեմբեր 30-ին Պոսթընի մէջ ունեցած ելոյթէն հետեւեալ արտայայտութիւնը. «Մեր կառավարութիւնը պիտի ընդառաջէ ոչ մէկ նախաձեռնութեան որ կը մեկնի մեր ցեղասպանութեան ճանաչում գտնելու ջանքէն մեզ հրաժարեցնելու միտումէն: Հայկական կառավարութիւնը մերժած է հողային պահանջքէն հրաժարելու Թուրքիոյ առաջարկը»:

Ս. Էրկին ըսելէ ետք թէ կարելի է այս օրինակները բազմացնել, կ'եզրակացնէ թէ Թուրքիոյ հետ բարեկամութեան հայկական արտայայտութիւնները անկեղծ չեն ու Հայաստան մեծ հաւանականութեամբ պիտի չփարանի Թուրքիոյ մասին իր հին թղթածրարները բանալու, անմիջապէս որ իր ուժերը հաւաքէ, միջազգային ճանաչում գտնէ ու արտաքին նեցուկ ապահովէ: Այս մասին նախանշան կը նկատուի Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի անցեալ տարի «Արմինիըն Ռիփորթըր» թերթին տրուած զեկուցումին հետեւեալ նախադասութիւնը.- «Հայկական Դատն ու հայկական պահանջքները մեր նոր հանրապետութեան օրակարգին վրայ տեղ կրնան գրաւել միայն այն ատեն երբ, մենք այս հարցը մեր միջոցներով ու ջանքով կարգադրելու կարողութեան տէր դառնանք»:

Յօդուածը կը շարունակուի Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ Ամերիկայի նախընտրութեան յստակօրէն պատկերով որուն ամէնէն բացայայտ նշանը կը նկատուի ծագումով հայ, Ամերիկայի քաղաքացի, Ամերիկայի հայկական համագումարի վարիչներէն Ր. Յովհաննիսեանի Արտաքին նախարար նշանակումը Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ: Այս նշանակումը Ս. Էրկինի ըսել կու տայ որ Հայաստանի արտաքին յարաբերութիւնները նոյնիսկ ուղղակի Ամերիկայի կապուած կարելի է նկատել:

Թուրք լրագրողին համաձայն, Հայաստանի Հանրապետութիւնը որոշ չափով պիտի յիշեցնէ Իսրայէլի մօտէլը: Տնտեսական շատ սահմանափակ հարստութեան տէր ըլլալով, պիտի ջանայ մեծ չափով նեցուկ գտնել արտասահմանի հայկական խմբաւորումներէն ու Արեւմուտքէն: Պիտի ջանայ նաեւ Ուաշինկթընի ճամբով զարգացնել Թուրքիոյ հետ իր յարաբերութիւնները, Թուրքիոյ դէմ օգտագործել ամերիկեան ղեկավարութիւնը, Քոնկրէսը, Ամերիկայի հայկ. լոպին:

Այս բոլորը հետեւեալ վերջաբանը կը թելադրեն «Հիւրրիյէթ»ի թղթակիցին. «Այս բոլորը խոհեմութեան պարտաւորութիւն կը ներշնչեն Թուրքիոյ որ կը պատրաստուի Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու հիմնաքարը զետեղելու. առաջին քայլէն մեծապէս օգտակար կ'ըլլայ լրջօրէն բացատրել Հայաստանի ղեկավարութեան թէ ինչ պարտաւորութիւններ կը բերէ բարի դրացնութեան յարաբերութիւնը: Առաջինը՝ հայ ղեկավարներու յանձնառութեան արտայայտութիւնն է այն մասին որ հրաժարած են Թուրքիոյ հանդէպ պատմական իրենց պահանջումներէն: Երկրորդը՝ Թուրքիոյ շահերուն չվնասելու Հայաստանի երաշխիքը պէտք է ըլլայ եւ երրորդը՝ ապահովութիւնը թէ Հայաստան պիտի կասեցնէ հայկ. լոպիներու հակաթուրք գործունէութիւնը»:

Այս մատնանշումէն ետք յօդուածագի-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՅՔ ՊԷՏՔ Է ԲԱՑՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19, ԺԱՄԸ 24

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ԿՐԿԻՆ ԱՄՐԱՆ ԺԱՄ ՀԱՍՏԱՏՈՒԵՑԱՒ

Նոյեմբեր 17-ին, Նախարարաց Խորհուրդը որոշեց կրկին վերադառնալ ամրան ժամուն (մէկ ժամ առաջ տանիլ ժամացոյցերը) կարենալ առաւելագոյնս օգտագործելու համար օրուան լոյսը եւ խնայելու ուժանիւթը: Ֆրանսայի հետ ժամի տարբերութիւնը, ուրեմն, 3 ժամ է ինչպէս անցեալին:

***

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Շաբաթ գիշեր Երեւան վերադարձաւ եւ Երկուշաբթի օր (Նոյեմբեր 18), Գերագոյն Խորհուրդի նիստը քննարկելէ ետք Գերագոյն Խորհուրդի օրէնքը, պիտի անցնէր ընտրութեան (Գ. Խ.-ի Նախագահի):

Մեր նախորդ թիւով հաղորդած էինք թէ Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 13, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հարցազրոյց մը տուած էր «Ուաշինկթըն Փոսթ»ի, ուր խօսած էր Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու մասին: Այժմ ձեռքի տակ ունինք այդ հարցազրոյցը, ուր Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նախ կ'անդրադառնայ Ազրպէյճանի անկախութեան ճանաչման Թուրքիոյ կողմէ, ինչ որ աւելի գործնական քաղաքականութեան մը արտացոլումը կը նկատէ, քան՝ գաղափարական եւ կը խորհի որ Ազրպէյճան կրնայ Թուրքիոյ «խամաճիկը» դառնալ:

«Ներկայիս, կ'ըսէ, շատ գործօն շփումներու ձեռնարկած ենք Թուրքիոյ հետ: Այս շփումները, վերջերս ընդգրկեցին փոխադարձ այցելութիւններ: Կը պատրաստուինք սահմանը բանալ Թուրքիոյ հետ, փոխադարձ համագործակցութեամբ մաքսային ձեւակերպութեանց եւ տնտեսական ազատ առեւտուրի համար երկու երկիրներուն միջեւ»:

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կ'աւելցնէ (ընդգծումը մեր կողմէ).- ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՐԵՒԷ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ ՉԻ ԴՆԵՐ Թուրքիոյ հետ յարաբերութեանց բնականոնացման համար:

Այս նախադասութեան քով, թերթը կը ճշդէ՝ «Անցեալին Սփիւռքի կարգ մը կազմակերպութիւններ կ'ուզէին որ Թուրքիա ընդունի իր պատասխանատուութիւնը Հայերու ջարդերու 1915-ին, իբրեւ նախապայման յարաբերութեանց որեւէ բնականոնացման»:

Վերջաւորութեան, թերթը կ'ըսէ թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան «լաւատես» է, ինչ կը վերաբերի Ազրպէյճանի շրջափակման, զոր Հայաստան պիտի կարենայ յաղթահարել ու կ'ակնարկէ այն կազմակերպութեան, որու շինութիւնը վերջանալու վրայ է, Վրաստանի ճամբով:

Միւս, ամերիկեան այս այցելութեան

րը կը յիշեցնէ թէ Թուրքիա լաւ կամ գէշ բարեկամութեան հարց մը չունի Հայաստանի հետ, մինչդեռ այս վերջինին համար ճիշդ հակառակն է կացութիւնը. Թուրքիոյ նեցուկը վայելել, այսօր Հայաստանի համար կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ եւ թէ Թուրքիոյ նոր կառավարութիւնը Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու կարգաւորումին ընթացքին պէտք է նկատի ունենայ այս բոլորը:

կապակցութեամբ, ըսենք որ Ուաշինկթըն մտադիր է հիւպատոսարան մը բանալ Երեւան 1992-ին, թէ կանխահաս կը նկատէ անկախութեան ճանաչումը եւ տրամադիր է «խաղաղութեան կամաւորներու ջոկատներ» ղրկել Հայաստան: Անոնց ընդհանուր տնօրէնուհին յայտարարած է (Պուլկարիայէն, նոր վերադարձած).- «Անցեալ 30 տարիներու ընթացքին, աւելի քան 130 հազար կամաւորներ աշխատած են խաղաղութեան եւ բարգաւաճման համար աշխարհի մէջ: Խաղաղութեան ջոկատները պատրաստ են օգնելու Հայաստանին իր պայքարին մէջ աղքատութեան եւ սովի դէմ եւ զարկ տալու ազատ շուկայի եւ ժողովրդավարութեան զարգացման բարենորոգումներուն: Ամերիկացի մարդոց եւ կիներուն համար, աւելա պատմական զարգացում մըն է իր պատմութեան մէջ»:

***

Երկուշաբթի, (Նոյեմբեր 18) առաւօտեան, Երեւանէն մեր առած լուրերը հայ-ազերի բանակցութեանց մասին հետեւեալներն էին: Կիրակի օր, Նոյ. 17-ին, Ղազախի մէջ տեղի կ'ունենային բանակցութիւններ, որոնց կը մասնակցէին նաեւ Ռուսերն ու Ղազախները: Հայկական պատուիրակութիւնը (կը գլխաւորէր՝ Բ. Արարքցեան) նախապայման դրած էր կազի հայթայթման հարցը, որէն այլ հարցերու մասին խօսելէ առաջ եւ պատրաստ եղած է յայտարարութիւն մը ընելու այդ առընչութեամբ, ձգելով Ազրպէյճանի կողմէ Ժելեզնովոդսկի համաձայնագրի խախտումը: Ազերիները պայմանաժամ մը եւս ուզած են եւ ռուս-ղազախ ճնշումին տակ, վերջին պայմանաժամ մը տրուած է՝ Նոյեմբեր 19, ժամը 24 ռուսական ժամով: Եթէ այն ատեն կազամուղը չբացուի, Երեւան բառ այնմ պիտի վարուի: Այս առընչութեամբ համաձայնութեան նախագիծ մը ստորագրուած է չորս պատուիրակութեանց ղեկավարներուն կողմէ, ուր կան յարակից հարցեր ալ, բայց, նախապայմանը կը մնայ կազը: Այս հանդիպումը պիտի շարունակուի Նոյ. 22-ին, Ուրբաթ, Ղազախ:

***

Նոյեմբեր 15-ի կանուխ առաւօտուն, Ազրպէյճանական Ազգամ քաղաքի մօտակայքէն բացուած կրակով՝ ծանր ռմբակոծման ենթարկուած է Արցախի Խրամորթ հայկական գիւղը: Ամբողջովին քանդուած են երկու բնակարաններ, վնասուած են գիւղին դպրոցն ու ակումբը: Ռմբակոծման ընթացքին կիներն ու երախաները համախմբուած են ակումբը, ուր արձակուած ռումբը սակայն՝ պատճառ դարձած է 37 տարու հայուհիի մը մահուան, մինչ 20 ուրիշներ ալ որոնցմէ 8-ը երախաներ, վիրաւորուած են:

***

Անդրադառնալով Ազրպէյճանի գլխաւոր դատախազի օգնական Շիւքիւր Ուզգայեւի

(Շար.-ը Դ. էջ)

ԿԵԱՆՔ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ

ԱՐԱԲՕ

Յայտնի հետաքրքրութեամբ կարդացինք, յայտնապէս «Յառաջ»ի համար գրուած (Թուականն Հոկտ. 23 / 24) Օլիվիէ Վէյվէրի Վերադարձ Շահումեանէն յօդուածաշարքը: Այդտեղ բնորոշը՝ անկողմնակալ ականատեսի վկայութիւնն էր:

Արցախի ինքնապաշտպանութեան լրծուած խումբերու դասաւորումին գլուխը, իրաւամբ, կը գետեղէր Լը Կրուփ Արաբօ-ն, գրելով,

C'est une troupe d'élite, qui tire son nom d'un fédaï arménien célèbre. Ses membres, tout de noir vêtu, bien entraînés et armés, portent sur l'uniforme un insigne ressemblant à une croix, viennent prêter main forte en cas de «coup dur» et sont très mobiles.

Մեր փոքր տարիքէն իսկ եւ մեր շրջանակէն ներս, իբրեւ զհաց մեր հանապազօրդ, տուր մեզ այսօր, տաք եւ բուրումնաւէտ, մեզի կը հրամցուէին խրոխտ դէմքեր, կը պատկերացուէին սխրագործութիւններ: Րաֆֆիի երեւակայութեան պլաքը, որ կը յաջողէր սիրտերու վրայ դրոշմել Սարհատներ, այս անգամ շօշափելի, վաւերական գոյն կը ստանար: ... Ալ քննութիւն անցընելու եւ տասը նիշ ստանալու չափ գոց կը սորվէինք եւ, ո՞ր «անմիտ»ն էր, մեր տղայական լեզուով ախմախը, որ պիտի համարձակէր խոստովանիլ, թէ չի յիշեր, օրինակ, Գէորգի (Ջաւուշ) սպանութեան տեղը...:

Սակայն բոլոր տեսողութեան ծիրերն ալ նոյն ոլորտը չեն ունեցած: Վայրէ-վայր՝ վիճակներու տարբերութիւն: Մանաւանդ՝ Հայրենի սանիքին տակ: Այսպէս, երբեմնի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ (1989, Հոկտեմբեր 31) վերստին կը հանդիպինք սա խոստովանութեան, - Տասնամեակներ շարունակ, ի թիւս այլ երեւոյթների, այդ հերոսների մասին եւս բարձրաձայն խօսելու իրաւունք չունէինք, սակայն ժողովուրդը նրանց յիշատակը պահում ու պահպանում էր հոգու խորքերում՝ համբերութեամբ ու հաւատով սպասելով այն օրուան, երբ պատշաճը կը մատուցի իր խիզախ զաւակների յիշատակին:

Եւ, ահա, Արաբօ-ն, որուն մասին երկար (այս մէկն ալ հայաստանեան ցատտ հարց) կենսագրական բնոյթի գրութիւն մը կը հրապարակէր Սաեփան Պօղոսեան համանուն օրաթերթին նոյն թիւին մէջ: Երկար ներկայացնելէ ետք մեր ժողովուրդին անտանելի վիճակը Օսմանեան կայսրութեան մէջ, կը մէջբերէր Րաֆֆիի սա հաստատումը, - Թուրքաց Հայերին ոչինչ չի մնում, բացի նրանից, որ իրենք հոգ տանեն իրենց անձնապաշտպանութեան համար, եթէ չեն ցանկանում ի սպառ ոչնչանալ եւ ջնջուել աշխարհի երեսաց:

Հիմա, արեւմտահայերէն, կ'առանձնացընենք մեծ հայդուկին կեանքին հայոց դրւ-խաւոր կէտերը:

- Սասունի մէջ հայդուկային շարժումի առհիւրան, ժողովրդական վրիժառուներու անդրանիկ խումբին կազմակերպիչն ու ղեկավարը Արաբօ-ն էր: Անոր իսկական անունը Առաքել էր: Ծնած էր Բռնաշէնի Կուռթեր գիւղը 1863-ին, սորված Առաքելոց վանքին դպրոցը: Փայլուն ընդունակութիւններու տէր էր: Անոր կը սպասէր կրօնական ծառայութիւնը, բայց Առաքել ընտրեց կեանքի այլ ուղի՝ ժողովուրդին պատիւին, իրաւունքներուն եւ ազատագրութեան համար պայքարի ծանր, փշոտ եւ վտանգներով լեցուն ճամբան:

... Գնաց Հալէպ, մշակ դարձաւ, վաստկած դրամով հրացան մը գնեց եւ վերադառնալով կազմեց խումբ մը, որ կը կռուէր քրտական աշիրէթներուն եւ թուրքական նուաճողներուն դէմ: Սկիզբը խումբը կը բաղկանար երեք հոգիէ: Իրմէ զատ՝ Դերգեվանքցի Մխօ եւ Ալիզոնանցի Լեւոն: Յետագային խումբը նոր անդամներ կ'ընդունի՝ Գէորգ Ջաւուշ, Գալշոյի Մանուկ, Գոմերցի Յովիկ, Բերդակի Ներսոյ, Աճրոնքցի Ադամ, Կարսեցի Հայկ:

... Արաբոյի Փէտայական խումբին գործողութիւններու եղանակն էր՝ արագ, յանկարծակի եւ աներեւոյթ: Ժամանակակիցներու մէկուն արտայայտութեամբ «առաւօտուն անոր կարելի էր տեսնել Մուշ քաղաքին մօտերը, իսկ երեկոյեան ան արդէն Մարաթուկի գագաթին էր:

... Արաբոյի անունը շուտով կը տարածուի ամբողջ Սասունի մէջ: Ո՛չ միայն Հայերը, այլեւ մասամբ Քիւրտերը կը միտնան անոր: ... Արաբօն եւ իր խումբին անդամները քրտական հագուստներով ծպտուած կը շրջէին Սասունի եւ Տարօնի գիւղերը, Թուրքերէն զէնքեր կը գրաւէին եւ կը զինուէին:

... Արաբոյի գործունէութիւնը գլխաւորաբար կեդրոնացած էր Բռնաշէնի շրջանը: Թրքական իշխանութիւնները այդ տարիներուն կ'աշխատէին հայդուկներուն հետ անմիջական շփումներէ զերծ մնալ եւ Արաբոյի դէմ կռուիլ քրտական աշիրէթներու ու ցեղապետներու միջոցաւ: Քիւրտերուն թոյլ տրուեցաւ ազատ կերպով թալանել հայկական գիւղերը: Ասիկա Փէտայական շարժումին կազմաւորման շրջանն էր: Ֆէտայական խումբերուն մեծ մասը զինուած էր միայն սորտական մէկ կամ երկու հրացանով, քանի մը դաշոյնով եւ սովորական դանակներով: Հակառակ ասոր անոր խումբը ուշադրութեան առարկայ կը դառնայ թէ Թուրքերու եւ Քիւրտերու եւ թէ հայ գիւղացիներու: Ասիկա կայծ մըն էր, որ բռնկելով, արագ կը տարածուէր: ... Ասոր արտայայտութիւնը կը գտնենք անոր նուիրուած ծանօթ երգին մէջ, -

Գրողը տանի քուրդ Աբոյին,
Սպանել է ջոջ Ափոյին,
Իլլաջ մացիր Արաբոյին.
Զարթնիր, լաօ, մեռնիմ քըզի:
Դէն էրիշկէ գալողն ո՞վ է,
Քաջ Արաբօ բախտաւորն է,
Զարթնիր, լաօ, մեռնիմ քըզի:

Հոս կ'ընդհատենք մէջբերումը եւ կը կը դիմենք Միքայէլ Վարանդեանի, որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութիւն Ա. հատորին մէջ համանման տողեր կը նուիրէր դեռ 1932, Փարիզ:

- Աւելի մեծ հռչակ հանեց հայ հրոսակապետ մը, - մեր առաջին մեծագոյն Փէտայիներէն, - Արաբօ: Պարզ «զաչաղ» մըն էր, անվեհեր աւազակ մը, նման քիւրտ աշիրէթապետներուն, որ Դաշնակցութեան շունչին տակ դարձաւ ժողովրդական հերոս մը, ազատութեան համար մարտնչող: - Նա երկար ատեն սարսափ կը տարածէ Մուշ քաղաքին շուրջ: Կը կտրեն ճամբաները, կը հալածեն իրենց «հպատակ» ժողովուրդի թշնամիները, կը խլեն աւազակներէն ոչխարները, կը կոտրեն հարկահաւաքները, եւ կը ճամբեն տաճիկ պաշտօնեաները, հասկցնելով անոնց, թէ երկիրը իրենցն է եւ թէ հետեւաբար անոր խարճն ու խարաջն ալ իրենցն է...

Ի վերջոյ, - ինչպէս միշտ, հայ մատնիչներու ցուցմունքով, - հրոսակապետը կը ձերբակալուի Մխոյին հետ Բերդակ գիւղի մէջ եւ բանտ կը նետուի: Շուտով, սակայն, կը յաջողի փախչիլ բանտէն, կ'անցնի Կովկաս եւ 16 հոգինոց զինուած խումբ մը կազմելով, 1893-ին կը վերադառնայ երկիր: Եւ ահա ճամբան արիւնալի ընդհարումներ Քիւրտերուն հետ: Ալիզոնանցի Լեւոն կը սպաննուի: Արաբօ, մնացած ընկերներուն հետ, Համիտէն Քիւրտերու տարագով, կը շարունակէ ճամբան դէպի Դուրան: Բայց Գեալիսարի ձորին մէջ վերստին կը բռնուին Քիւրտերու հետ եւ գրեթէ բոլորն ալ կը սպաննուին: Հերոսաբար կը կռուի Արաբօն, նաեւ Վարդան անունով ընկեր մը, Ախալցխացի: Նահատակուածներուն մէջն էին՝ Բուլղարը, Խնուսցի Մելքոնը, Մշեցի Ասօն ու Մարտօն: Մեռաւ մեծանուն խմբապետը հազիւ երեսուն տարեկան: Ժողովուրդը երկար ատեն չի հաւատար, թէ Արաբօ մեռած է. «ան դեռ կը գործէ լեռներուն մէջ»... Եւ անոր անձին շուրջ երգեր կը հիւսեն թէ Հայեր եւ թէ Քիւրտեր: Արտակարգ գեղեցկութեան տէր էր Արաբօն: Իր կովկասցի մէկ ընկերոջ հանկրծ գրութեան մէջ հետեւեալը կը կարդանք. - «Սուսերամերկ կռիւներից մէկի մէջ դաշոյնի մի հարուած էր ստացել նա (Արաբօն) եւ այդ հարուածի հետք երկար ու թեք գծով իջնում էր նրա գողտրիկ բեղանի ձախ անկիւնից դէպի ծնօտը ... եւ նրա դէմքի կուսական գեղեցկութեանը տալիս էր դիւցազնական կնիք»:

- Հայ Փիդայիների լուրջ ճակատները դեռ մենք պէտք է համբուրենք: Վաղամեռիկ գրագէտ Մուշեղ Գալշոյեանի այս խօսքերը հիմա դարձած են իրականութիւն Հայրենիքի մէջ եւս:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՈՉ ՄԷԿ ՏԵՂԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՌՈՒՍԵՐԸ

Անվարան կարելի է նախատեսել որ շատ մօտ ապագայի մը Ռուսաստանի գըլխաւոր հարցերէն մէկը պիտի ըլլան հայրենադարձները: Այս երեւոյթին միակ պատճառը նոր անկախացող հանրապետութիւններու մէջ անոնց դէմ շղթայազերծուած հալածանքը չէ. աւելի յաճախ Ռուսերը խոյս կուտան հոգեկան եւ մշակութային օտար շրջապատէ մը, գիմելով դէպի այն որ իրենց հայրենին է: Այս զանգուածին առաջամարտիկները անկասկած Միջին - Ասիոյ Ռուսերը պիտի ըլլան, եթէ մահմետականացումը շարունակէ ծաւալիլ: Հայրենադարձներու հարցը նոր բան չէ սակայն Ռուսաստանի համար որ նախընթաց մը ունեցաւ 1990ին Բաքուէն խոյս տուածներով:

Երկու հարիւր հազարի շուրջ էր անոնց թիւը որոնք խուճապահար մեկնեցան, զոհ չդառնալու համար բռնութեան ու կոտորածներու: Ռուսաստանի զանազան քաղաքներու մէջ հաստատուելով անոնք ժամանակ մը յատուկ ուշադրութեան առարկայ եղան: Օրէնքներ, հրամանագրեր կը հրապարակուէին անոնց համար ու մամուլը ամէն օր սիրնակներ կը նուիրէր: Յետոյ տեսնուեցաւ որ այդ հետաքրքրութիւնը մեծ նշանակութիւն չէր ունենար «ներգաղթող»ներուն համար որոնցմէ ամէնէն գժուարին կացութեան մէջ գտնուողները Մոսկուայի շրջանը հաստատուածներն էին:

Անոնց մէկ մասը կը մնար պետներներու նախկին ճամբար մը. մեծ մասով տարեցներ էին. օր մըն ալ մոսկովեան գործատուն մը տիրացաւ ճամբարին ու որոշեց արձակուրդի կեդրոն մը շինել հոն: Նախկին ճամբարը փակուեցաւ նորոգութեան աշխատանքներու համար: Ելեկտրականութիւնը կտրեցին շատ օրինաւոր կերպով. երեսուն տարիէ ի վեր թելերը փոխուած չէին ու հրդեհի վտանգ կար: Հետեւանքը այն եղաւ որ ծերուկ ապաստանեալները ճաշ եփելու կարելիութենէն ալ զրկուեցան ու սկսան բողոքի նամակներ տեղացնել աջ ու ձախ:

Այսօր, ձմեռը մօտալուտ է ու տակաւին ելեկտրականութիւնը տրուած չէ. պետական յանձնախումբ մը այցելութիւն տըւած է ապաստանեալներուն, առանց շօշափելի որեւէ արդիւնքի: Անոնք մինչեւ այսօր ալ չեն հասկնար թէ ո՛ր մէկ պաշտօնի հրամանագրով իրենցմէ ոչ մէկուն գործ կը տրուի: Շատեր գործի տեղեր ներկայացած են, սակայն անմիջապէս երբ կը յայտնեն թէ Բաքուէն են որեւէ պատրուակով ժխտական պատասխան կը ստանան:

Վերոյիշեալ ճամբարին պատասխանատուն կը խուսափի մամուլի ներկայացուցիչներու հետ գործ ունենալէ: Իսկ ապաստանեալները դայն կ'ամբաստանեն որպէս հեղինակը իրենց ցոյց տրուած անմարդկային վերաբերումին:

Կացութիւնը նոյնն է միւսներուն համար եւս: Վերջերս որոշուեցաւ զանազան ընակավայրերու ապաստանեալները կեդրոնացնել նոյն վայրը որ հաւանօրէն պիտի ըլլայ համայնավար կուսակցութեան նախկին շէնքերէն մէկը կամ մէկ քանին: Ռուսաստանի փոխ - նախագահը իր համաձայնութիւնը տուած է արդէն. ներկայիս կազմութեան ընթացքի մէջ է խումբակ մը որ պիտի զբաղի այս հայրենադարձներով:

ԵՐԱԺՇՏԱԲՈՒԺՈՒՄԸ (ՄԻՒԶԻՔՈԹԵՐԱՓԻ)

Եւ ինչո՞ւ չէ երաժշտութիւնը՝ դարմանելու համար կարգ մը անհանգստութիւններ, քանի որ կ'ազնուականացնէ հոգին, կ'ամոքէ ցաւերը եւ կ'օրօրէ մանուկները:

Ահաւասիկ ճամբայ եղած է դարմանումի նոր միջոց մը՝ երաժշտաբուժումը, որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ երաժշտութեամբ դարմանումի նոր գիտութիւն մը: Ցարդ, վերջնականապէս ինքզինք չպարտադրած, բայց եւ այնպէս կարեւոր ճամբայ կըտրած գիտութիւն մը:

ՄԱՐՄԻՆԸ «ՄՏԻԿ Կ'ԸՆԷ»

Երբ ընկճումի, անտրամադրութեան կամ լարուածութեան պահեր ունենանք ի՞նչ կրնայ ըլլալ լաւագոյն դարմանը, եթէ ոչ լաւ սալի մը ունկնդրութիւնը ... Մոցարթ, Շուպէրթ, Չայքովսկի ... նայած խրաքանչիւր անձի ճաշակին: Երաժշտութիւնը կը նպաստէ հանդարտեցնելու ջիղերը եւ վերահաստատելու մաքի եւ հոգիի խաղաղութիւնը: Այս հաստատումէն մեկնելով է, որ կարգ մը գիտնականներ սերտած են ներդաշնակուած ձայներու հրաշագործ ազդեցութիւն մը մարդուն վրայ եւ հետզհետէ յանգած են, որ երաժշտական որոշ արհեստավարժութիւններ կրնան լինամել մտային խանգարումներ եւ բարելաւել հոգեկան անհանգստութիւններ: Եւ ահա հոսկէ ծնած է երաժշտաբուժումը:

Տարիներ առաջ Նափոլէոն հաստատած է. «բոլոր արուեստներուն մէջէն երաժշտութիւնն է, որ ամէնէն խոր ազդեցութիւնը կը գործէ մարդուս հոգիին վրայ»:

Արգանդին մէջ կազմուող ապագայ երեխան արդէն իսկ երկրորդ ամսուն զգայուն է ձայնային թրթռացումներուն, իսկ հինգերորդ ամսուն՝ ան կը լսէ բոլոր ձայները, ըլլան հանդարտեցնող թէ յարձակողական եւ անմիջապէս կ'ազդուի անոնցմէ:

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ

Տարիներ առաջ, Սալզպուրկի մէջ, հետաքրքրական փորձ մը կատարուած է, անուանի խմբավար Հերպըրթ Ֆոն Գարաեանի վրայ: Անոր վրայ հաստատած են արձանագրող ելեկտրային գործիքներ, այն պահուն երբ խմբավարը կը վարէր իր նուագախումբը: Նկատած են, թէ անոր սիրտի զարկերուն զիծը 120-էն 172-ի բարձրացած է Մալէրի վեցերորդ համանուագը խմբավարած ատեն եւ թէ՝ անոր զաստակին զարկերը վայրկեանը 30 յաւելեալ զարկ արձանագրած են Վակնէրի Սիկֆրիտի երրորդ արարին ընթացքին...: Հետեւաբար, նայած երաժշտութեան տեսակին՝ փոթորկալից կամ մեղմ, մեր մարմինը կ'ազդուի եւ կը հակազդէ:

Ներկայիս ընդունուած է, թէ սերտըւած ձայնի ալիքները կրնան դարմանումի իսկական միջոց ըլլալ, հեռու՝ գիտակցութեան դաշտէն: Ահա այսպէս է, որ կը փորձեն դարմանել խուլերը եւ մահաքունի մէջ եղող հիւանդները:

Մայր մը կը հաստատէ, թէ հեծանիւի ծանր արկածէ մը ետք եօթը տարեկան իր մանուկը ամբողջ վեց ամիս մնած է մահաքունի մէջ: Ինք մերժելով իր զաւկին այդ վիճակը, ամէն օր այցելած է հիւանդանոց, խօսած եւ պատմութիւններ պատմած է իր զաւկին եւ մինչեւ իսկ ձայներիզներ նուագած անոր, այնպէս ինչպէս բնական լուռ եւ արթուն անձի մը պիտի ընէր: Երբ փոքրիկը մահաքունէ դուրս ելած է, արտայայտուելու առաջին միջոցը եղած է երգը ... ան երգած է իր մօր բերած ձայներիզներուն վրայ արձանագրուած եւ նախապէս իրեն անծանօթ երգերը:

Ներկայիս, Ֆրանսայի մէջ, երաժշտաբուժումը կը փորձարկուի համր երախաներուն վրայ, երաժշտութիւնը հաղորդակցութեան միջոց դարձնելու եւ կամ երախան խօսքի ճամբուն մէջ դնելու համար:

Կարգ մը բժիշկներ կուգան մինչեւ իսկ հաստատելու, թէ կանխահաս ծնած երախաներ, որոնք ծնելէ անմիջապէս ետք իրենց մօրմէ կը բաժնուին եւ քուվէօզի

տակ կը գրուին, իրենց մօրը հետ հաղորդակցութեան կարիքը ունին: Հետեւաբար, անոնք կը յանձնարարեն որ նման նորածիններուն ունկնդրել տրուի երգեր եւ եղանակներ, զորս մայրը ունկնդրած էր յղութեան շրջանին:

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ, ՑԱՒԸ ԵՒ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՂՄԱՑՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

Ֆրանսայի կարգ մը մայրանոցներուն մէջ կը կիրարկուի ձայնարուժումը (սոնաթերափի) այսինքն՝ ձայնի ալիքներով դարմանումը, յղի կիներուն վրայ: Արդարեւ, եօթը ամսու յղի կիներ կը հետեւին այս նոր արհեստագիտութեան, պատրաստուելու ծննդաբերութեան եւ «գինուելու» համար անոր ցաւերուն եւ մտահոգութիւններուն դէմ...:

Ատամնաբոյժներ, իրենց կարգին, երաժշտարուժումի կը դիմեն նախապատրաստելու համար իրենց յաճախորդները եւ մեղմացնելու համար անոնց հոգեկան լարուած վիճակը:

Դարձեալ Ֆրանսայի մէջ, երաժշտութեամբ կը նախապատրաստեն վիրարուժական գործողութեան ենթարկուելիք մանուկներն ու չափահասները: Սկզբունքը հետեւեալն է.- օրեր առաջ կը գտնեն հիւանդին համապատասխան երաժշտական կտորներ, զանոնք ունկնդրել կուտան գործողութեան նախօրեակին, ապա՝ գործողութեան սենեակ մտնելէն: Այսպէսով, հոգեպէս պատրաստուած հիւանդը նոյնիսկ նուազ քանակութեամբ անեսթէզիով եւ համեմատաբար բարձր տրամադրութեամբ կ'ենթարկուի վիրարուժական գործողութեան:

**

Կ'ըսուի թէ, եթէ Չայքովսքին իր փորձութիւնը գտած էր իր ստեղծագործութիւններուն մէջ (արտայայտելով իր ներքին փոթորկումները), պարագան նոյնը չէր Մոցարթին համար, որուն մահուան շուրջ բանավէճերը ցարդ եղրակացութեան չեն յանգած եւ կարեւորութեամբ կը յիշուի այն վարկածը, թէ Մոցարթ իր իսկ «Ռեքուիէմ»ին զոհը եղած է...:

Այս առիթով հետաքրքրական է ընդգծել փոթորկալից երաժշտութեան ժխտական ազդեցութիւնը մարդոց վրայ, այնպէս ինչպէս վերը նշեցինք խմբավար Ցոն Գարաեանի օրինակը: Արդարեւ տեսանք, թէ երաժշտական որոշ կտորներ յուզական ընկճում եւ ամբողջական սպառում պատճառեցին անուանի խմբավարին:

Զուգադիպութիւն չէ, որ երեք խմբավարներ բեմին վրայ անհանգստացած եւ ինկած են Վակնէրի «Թրիսթան»ին նոյն հատուածին ընթացքին: Նաեւ հաստատուած է, որ ստամոքսի կեղի (խուլէրի) անհանգստութիւնը ընդհանրացած է Քարլ Հէնց Սթոքհաուզընի գործերը յա-

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ ՄԱԿ-ի կեդրոնատեղիին մէջ, Հոկտեմբեր 22-ին, Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբը ճաշ - հիւրասիրութիւն մը կազմակերպած է՝ ի պատիւ հայկական առաքելութեամբ Միացեալ - Նահանգներ այցելող Անգլիոյ Լորտերու Պալատի փոխ - նախագահուհի Տիկին Գարոլայն Քոքսի: Ներկայ եղած են մեծ թիւով օտար թէ հայ պաշտօնական անձեր, ի շարս որոնց՝ ՄԱԿ-ի մօտ Բրիտանիոյ դեսպանը, Յունաստանի եւ Կիպրոսի դեսպանութեանց ներկայացուցիչները: Անի Հարոյեանի բացման խօսքէն ետք՝ ելոյթ ունեցած են Սախարով Հիմնարկ-ի ղեկավար դէմքերէն Սքոթ Հորթըն, ամերիկացի ծերակուտականներ եւ հուսկ՝ Տիկին Քոքս, որ փոխանցած է Արցախի եւ Շահումեան կատարած քննական իր վերջին այցելութեան տպաւորութիւնները, նկարագրած՝ հայկական գիւղերու բռնագաղթը, չարունակուող սպանութիւնները:

**

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանը այցելած է, Նոյեմբեր 3-ին, Ասորի Ուղղափառ Եկեղեցւոյ պետ՝ Զաքքա Ա. Իվազ Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Պէյրութի, Դամասկոսի եւ Լեռնալիբանանի ասորի համայնքներու առաջնորդ եպիսկոպոսներուն: Հիւրերը ընդունելով՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս զանոնք առաջնորդած է Մայր Տաճար, ուր տեղի ունեցած է կանոնական աղօթքի կարճ արարողութիւն մը: Այնուհետեւ, Վեհարանին մէջ երկու գահակալները խորհրդակցած են միջ - եկեղեցական եւ ազգային զանազան հարցերու շուրջ:

**

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 29-ին, հրապարակայնօրէն ելոյթ ունեցած են Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեան, Հ. Յ. Դ. Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի քաղաքական դիւանի անդամ եւ «Նորք» ամսագրի խմբագիր Ռուբէն Յովսէփեան եւ «Ազատամարտ» շաբաթաթերթի խմբագրապետ Մուշեղ Միքայէլեան: Բացումը կատարելով՝ բանախօսները ներկայացուցած է Գէորգ Տօնապետեան: Երեք զեկուցաբերները բնութագրած են Հայաստանը յուզող քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական իրավիճակը եւ պարզած՝ այդ հարցերու լուծման Դաշնակցութեան պատկերացումը:

**

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, Հոկտեմբեր 20-ին, Հայաստանի Մշակոյթի նախարար՝ Պերճ Զէյթունցեանի ներկայութեան նշուած է «Հայ Մշակոյթի Օրը», նախաձեռնութեամբ Լոս - Անճըլըսի քաղաքապետութեան մշակութային գործունէութիւններու բաժանմունքին: Բացօթեայ այս տօնախմբութեան ընթացքին խօսք առած են Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, ձեռնարկի պատասխանատուներէն՝ Սիւզի Ունճեան եւ Լոս - Անճըլըսի քաղաքապետական խորհուրդի նախագահ՝ Ճան Ֆըրարօ: Այնուհետեւ, ելոյթ ունեցած են Համազգայինի նուագախումբը, մանկական երգչախումբն ու «Ժ. Մարգարեան» պարախումբը: Յատուկ տաղաւարներու մէջ ցուցադրուած են հայկական տարազներ, արուեստի գործեր:

**

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ նահանգի Կրթական Ծրագրումի Յանձնաժողովը, Թրքական ճնշումներու ենթարկուելով՝ մերժած է նահանգին հանրային վարժարաններուն մէջ ցուցել Մայքլ Յակոբեանի պատրաստած 25 վայրկեան տեւողութեամբ «Հայկական Ցեղասպանութիւնը» վաւերագրական ժապաւէնը, պատճառաբանելով թէ ան հիմնուած է պատմականօրէն սխալ տեղեկութիւններու վրայ: Լուրը հաղորդող «Ասպարէզ» օրաթերթը կը գրէ թէ ֆիլմին պատրաստութիւնը Մայքլ Յակոբեանի յանձնարարուած էր նո՛յն յանձնաժողովին կողմէ, 1987-ին ստորագրուած օրինական պայմանագրութեամբ մը: Յակոբեան, որ այլ ֆիլմերու ալ հեղինակ է, հակադրած է մերժումի անկանխալ այս որոշումին եւ յայտարարած՝ թէ ինք առանձինն ի սփիւռս աշխարհի պիտի ցուցէ այս ժապաւէնը:

**

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ալեք Փիլիպոս» Վարժարանի ուսանողութիւնը, Հոկտեմբեր 17-ին, հանդիպում մը ունեցած է այցելութեամբ Միացեալ - Նահանգներ գտնուող Հայաստանի Մշակոյթի Նախարար Պերճ Զէյթունցեանի հետ: Դպրոցին տնօրէնը՝ տոքթոր Օննիկ Քէշիշեան բարի գալուստ մաղթած է հայրենի հիւրին՝ եւ հանգամանօրէն ներկայացուցած զայն՝ իբրեւ ականաւոր արձակագիր ու թատերագիր: Պերճ Զէյթունցեան գրուատած է ուսուցիչներու նուիրական առաքելութիւնը, քաջալերական խօսքեր ուղղած է աշակերտութեան եւ անդրադարձած՝ Հայաստանի վերջին իրադարձութիւններուն, երկրաշարժին, Հայրենիք - Սփիւռք կապերուն, մեր մշակութային արժէքները օտարներուն ծանօթացնելու անհրաժեշտութեան ու նաեւ՝ արտագաղթի ցաւոտ հարցին:

**

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, Համազգայինի Կեդրոնական վարչութիւնը ներկայացնող պատուիրակութիւն մը (տոքթոր Եղիկ Գոնեալեան, Գուրգէն Գասպարեան եւ Վարուժան Տէմիրճեան) հանդիպում ունեցած է Հայաստանի Մշակոյթի Նախարար՝ Պերճ Զէյթունցեանի հետ: Շօշափուած են Հայրենիքն ու Սփիւռքը յուզող այժմէական հարցեր, յատկապէս կրթական ու հրատարակչական մարզերէն ներս: Խօսակցութեանց ընթացքին ուշադրութեան առարկայ դարձած են նաեւ խորհրդային ներքին սփիւռքի հայապահպանման եւ արեւմտահայ գրականութեան Հայաստանի մէջ տարածման հարցերը:

**

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայկական Գրադարան - Թանգարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին բացումը կատարուած է նախկին վրացահայ Սեդա Մաթեւոսեանի գեղարուեստական գործերու (30 իւղաներկ կտաւներ) ցուցահանդէսին: Թիֆլիս ծնած, կազմաւորուած ու երկար տարիներ այնտեղ ստեղծագործած արուեստագիտուհին՝ տարիէ մը ի վեր հաստատուած է Միացեալ - Նահանգներ:

**

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ տարեկան ուանդական մատաղօրհնութիւնը կատարուած է Կիրակի, Նոյեմբեր 3-ին: Պատարագած եւ քարոզած է Գարեգին Պատրիարք Գազանճեան: Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյ կից «Գագագ Արթին Ամիրա» սրահին մէջ սարքուած է Սիրոյ Սեղան մը: Թադէն Պէզճեան Վարժարանի աշակերտները արտասանութիւններ կատարած են, որմէ ետք՝ Ժան Կավրիլօֆ կարդացած է մատաղի յանձնախումբին տեղեկագիրը: Ողջոյնի խօսքեր արտասանած են Յունաց Պատրիարքին գահակալութեան առթիւ Պոլիս ժամանած Լիբանանահայոց Առաջնորդը՝ Արամ Արք. Քէշիշեան, Մեսրոպ Եպիսկոպոս եւ հուսկ Գարեգին Պատրիարք:

ճախակիօրէն մեկնաբանող խմբավարներուն մօտ:

Ի՞ՆՉ ՈՒԿՆԴՐԵԼ

Երաժշտութեամբ դարմանումի մասնագէտներ կը պնդեն թէ քունին մեծապէս կը նպաստեն Շումանի «Երազանք»ը, Հէնտըլի «Լարկօ»ն, Շուպէրթի «Աւէ Մարիա» եւ Մոցարթի դաշնակի քանըմէկերորդ հատանուագը (քոնչերթօ):

Հանդարտեցուցիչ ազդեցութիւն կը գործեն Տէպիւսիի, Չայքովսքիի, Պեթհովէնի կամ Ֆօրէի գործերուն մեծամասնութիւնը:

«Ս. Փ.»

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԳՕՆԻԱ

Գօնիա եղաւ անփոփոխ աքսորավայր մայրաքաղաքէս վտարանդի խմբագիր Յակոբ Տ. Յակոբեանի, Պարտիզակէն՝ Պատ. Գրիգոր Եաշարեանի, փրոֆէսէօր Արմենակ Տ. Յակոբեանի եւ ուսուցիչ Մ. Տալեանի, Ռոտոսթոյէն՝ տնօրէն Մամաս Սիմոնեան եւ (ապա Գօչ Հիսար աքսոր), Արմաշու դպրապետ Յակոբի (խոշտանգումներու հետեւանօք մեռած Գօնիայի բանտը), Ադրիանապոլսէն՝ ուսուցիչ Միհրան Պիւլպիւլեանի, Պրուսայէն՝ Ընդհանուր Դատախազ Միքայէլ Նէշթէրճեանի եւ ուսուցիչ - գրող Տիգրան Շալճեանի, Պոլսէն՝ երաժիշտ Գրիգոր Մէհտէրեանի եւ պանդոկապետ Սերոբ Փափազեանի, նաեւ քաղաքական յանցանօք Իզմիրէն վտարեալ ազգայիններէն մէկ մասին: Բանտը ցվերջ պառկեցաւ Էսկիշէհիրի ուսուցիչ Մինաս Գասպարեան (վերածին) 15 տարուան դատապարտեալ: Դարձեալ, Գօնիայի ազգային վարժարանի ուսուցիչ Երուանդ Յովսէփեան (Կաթմոս) խոշտանգուած է՝ յեղափոխականներու անունը պատճառ ընծայած ըլլալու յանցանօք, պահ մըն ալ Պէյ Շէհիր աքսոր մնացած: Իսկ Պոլսէն աքսոր դեղագործ Ներսէս Զագըրեան (որ յաջողած էր գաղտագողի Պոլիս դառնալ), կրկին ձերբակալուելով Գօնիայի բանտը կը դրուի եւ հոն կը կնքէ մահկանացուն, նման Հայկ Տէրտէրեանի (Օրսուցի) եւ Իզմիրէն տարագիր Պատուելի Սամուէլ Ղէնտիբեանի: Գօնիայի մէջ մեռած է Ալէմ Տաղէն աքսորեալ ուսուցիչ Յարութիւն Պիպէռեան:

Այս տողերը գրողն ալ քաղաքիս «Սիտիքլիք» կոչուած արգելանոցը մնացած է ի գիտաւոջ, ի շարս այնքա՛ն ազգակիցներու եւ Տ. Եղիշէ Այվազեանի:

**

Աղէտալի տարուան նախօրեակին յարակից դէպքերու մանրամասնութիւնք յիշուած ըլլալով Առաջնորդ Հօր կենսագրութեանը մէջ, սորվեւ կը ներկայացնենք զինք՝ իր խաչակրութեամբը:

Գարեգին Ծ. Վարդապետ Խաչատուրեան. - Ծնած 1880 Նոյեմբեր 6-ին Տրապիզոն, աշխարհական անուամբ Խաչիկ, նախնական կրթութիւնը ստացած ծննդավայրին ազգային եւ Մխիթարեան վարժարանները. վերջնոյն շրջանը 1896--ին աւարտելով՝ ուղարկուած Վենետիկ: Խաչիկ երկու տարի վերջ Մ. Օրմանեանի յարկէն կը հեռանայ եւ կը մտնէ Արմաշու Դպրեվանքը, Դուրեան Սրբազանի համբաւէն հմայուած: 1899 Սեպտեմբեր 8-ին Գառնիկ Դուրեանի հետ սարկաւագ եւ 1901 Մայիս 20-ին վարդապետ ձեռնադրուած նոյն Սրբազանէն՝ 9 ընկերներով: 1902 - 1904 ներքին տեսուչ դպրեվանույ, 1905-ին քարոզիչ Պոլիս եւ աշխատակից «Լոյս» կրօնաթերթի, 1906 - 1907 տեսուչ Սսոյ նորակազմ դպրանոցի՝ ուր հեղինակած Իսրայէլի պատմութիւն եւ Արտաշէս Գ. տաամը: Կրթական տարակարծութիւն մը պատճառ կ'ըլլայ որ մեկնի Մարաշ՝ իբր տեսուչ Կեդրոնականի, եւ Կորիւն Վարդապետի մահուամբ առաջնորդ կ'ընտրուի, բայց հիւանդութիւնը կ'արգելու իրեն՝ ընդունիլ այդ պաշտօնը: 1908-ին Սահակ Կաթողիկոսի հրաւէրով կը վերստանձնէ տեսչութիւնը Սսոյ դպրանոցին որ կը փակուի Կիլիկեան Եղեռնի հետեւանօք եւ ինք Պոլիս կը դառնայ՝ վարելու «Տաճար»ի Ա. շրջանի խմբագրապետութիւնը: 1910 - 1912 տեսուչ Արմաշի ուսումնարանին, 1912 - 1913 առաջնորդ Արաբկիրի: Անելի գրական - կրթական կեանքի սիրահար, տարի մը յետոյ Մուշ կը հրաւիրուի Խարախանեան Սրբազանէ, իբր տեսուչ Ս. Կարապետի. սակայն վանական հակառակութիւն մը 2 չաբթուան մէջ կը ձախողեցնէ այդ պաշտօնն ալ. Կարին - Տրապիզոն ճամբով կուգայ Պոլիս, ընկերակցած Զաւէն Ս. Պատրիարքի: 1914-ին կ'ընտրուի առաջնորդ Գօնիայի՝ ուր կրկին կը նուիրուի դպրոցական ... հոգեւոր պարապմանց, աւարտելով Տարօնաշունչը:

Զօրակոչի եւ զօրահաւաքութեան տագնապներէն վերջ՝ երբ տեղահանութեան հրամանը շրջան կը սկսի ընել իր թեմական մարզերուն մէջ, բացի Պոլսէն՝ դիմումներ կը կատարուին Գերմաններու մօտ: Գերմանացի զինուորականք անտարբեր կը մնան, առարկելով թէ ձեռնհաս չէին իրենք՝ խառնուելու Թուրքիոյ ներքին խնդիրներուն: Գարեգին Վարդապետ կը ստիպէ դիմում կատարել Վիլհելմ կայսեր, բայց Գերմանք արգելք կը հանդիսանան: Կը հասնին տեղահան Զէյթունցիք՝ ողբալի վիճակի մէջ. չատ աննշան կերպով կարելի կ'ըլլայ օգնել անոնց, տիրող խստութեանց բերմամբ: Օգոստոս 8-ին ի հեճուկս պաշտօնական հեւիհեւ դիմումներու, ոստիկանապետ Սալահէտտին ճամբայ կը հանէ տեղացի Հայոց առաջին կարաւանը, բարեացակամ կուսակալ Ճէլալի բացակայութենէն օգտուելով:

(Շար. 326)

(Շար.՝ Ա. էջէն)

առեւանգման, Ղարաբաղի լրատու գործակալութիւնը կը տեղեկացնէ, որ անյայտ անձեր հեռաձայնով պահանջած են առանց նախապայմանի եւ անյապաղ ազատ արձակել Կիչան գիւղէն (Մարտակերտի շրջան) առեւանգուած հայ մայրն իր երկու զաւակներով: Անծանօթները աւելցուցած են, որ վերոյիշեալ բնտանիքի վերադարձէն ետք միայն՝ կարելի կ'ըլլայ բանակցութիւններ սկսիլ, ազերի զատուորին ազատ արձակման կապակցութեամբ:

***

Արցախցիները միայն երկու օր կրցած են դիտել Ստեփանակերտի հեռատեսիլէն հայկական ծրագիրը: Նոյեմբեր 13-էն սկսեալ, Շուշիի պատկերասփիւռի կայանը (Ազերիներու ենթակայ) իր ծրագիրը սկսած է սփռել հայկական կայանի միեւնոյն ալիքներով, ինչ որ պատճառ դարձած է որ Ղարաբաղցիք զարձեալ զրկուին հայերէն դիտելէ ու լսելէ:

***

Նոյեմբեր 15-ին, Հայաստանի փոխ - նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան ընդունած է Լիբանանի կենսոլորտի նախարար՝ մէթր Յակոբ Ջուխատարեանը:

Փոխ - նախագահը բացատրութիւններ տուած է Հայաստանի բնապահական հարցերուն մասին եւ փափաք յայտնած՝ այդ մարզին մէջ համագործակցիլ Լիբանանի կենսոլորտի Նախարարութեան հետ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ բոլոր ճիւղերու անձնակազմերը տպաւորիչ ցոյց մը ըրին Կիրակի, Նոյ. 17-ին, Փարիզ: Ըստ իրենց 400 հազարի կը հասնէր մասնակցողներու թիւը, 60 հազար՝ ըստ ոստիկանութեան: Քաղաքական բոլոր հոսանքներու (բացի անշուշտ՝ ընկերվարական կուսակցութենէն) ներկայացուցիչներ կը մասնակցէին, առանց չեշտելու իրենց ներկայութիւնը: Տողանցքին աւարտին «առողջապահութեան արհեստներու ազգային կեդրոն»ի նախագահը պահանջեց բանակցութիւններու ձեռնարկել անմիջականօրէն: Կարգ մը լոզունգներ շատ յատկանշական էին, բայց հարկ է Ֆրանսերէն իսկ տալ, քանի բառախաղերը անթարգմանելի են: Օրինակ՝ «Trou de la sécu : mythe errant», «Super Bianco : 200.000 chômeurs au grattage, 500.000 au tirage», etc.

ԵԼՑԻՆ կը շարունակէ հրովարտակով ծանրակշիռ որոշումներ տալ, որոնք, իրականին մէջ կը պատկանին Գորբաչովի իրաւասութիւններուն: Այսպէս, նախ նըւազագոյն աշխատավարձքը նշանակեց՝ 200 ռուբլի (կը համապատասխանէ 6 տուփ Ուիսքիի կամ չորս քիլօ միսի կամ 5-6 շիշ վոտկայի...): Ռուսական հակակշռի տակ դրաւ բնական հարստութիւնները՝ ոսկի, ադամանդ, քարիւղ: Պետական պաշտօնեաներու աշխատավարձքը 90% յաւելում կը կրէ, ռուբլին կիսով փոխանակելի պիտի դառնայ, դըրամ հրապարակ հանելը ռուսական իրաւասութեան տակ կ'անցնի եւլն. եւլն.:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ պաշտօնապէս ամբաստանեց Լիբիան իբրեւ պատասխանատու ՓԱՆ-ԱՄ-ի Պօյինկին ռմբափորձին (Սկովտիա, 1988 Դեկտեմբեր, 270 զոհ) եւ երկու դիւանագէտներ արտաքսուեցան: Միթերան երկրորդեց եւ Պոնն արտասանած իր ելոյթին մէջ շեշտեց թէ «Միացեալ - Նահանգներն ու Մեծն - Բրիտանիան պէտք եղածին չափ բան գիտէին խորհելու համար թէ լիբիական պատասխանատուութիւն մը կայ»: Քատաֆի բացարձակապէս կը հերքէ եւ սպառնէր կը կարդայ Ուաշինկթընի, զայն հրաւիրելով որ ջանայ փաստել բանծը:

ՔԻՒՐՏ ԶԻՆԵԱԼՆԵՐ Սղերդի մէկ գիւղին ոստիկանատան վրայ յարձակելով հինգ զինուոր սպաննած են: Բախումին ընթացքին նաեւ երկու Քիւրտ մահացած է: Զինեալ ուրիշ խումբ մըն ալ նոյն շըր-

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Նոյեմբեր 21, տօն է Ընծայման Սուրբ Աստուածածնի երից ամաց ի Տաճարն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

***

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 30, տօն է Սրբոց Առաքելոյն եւ առաջին լուսաւորչացն՝ Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը իրմէ յաւէտ բաժնըւած ընկերուհիներու յիշատակին, հոգեհանգիստ կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 24, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

Ապա, ժամը 13-էն սկսեալ, հոգեճաշ կը տրուի բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ոգեկոչել մահացած ընկերուհիներուն յիշատակը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝ Մարսէյլի Երէց - արենոյշներու, Փետրուար 1-ին, Շաբաթ օր, ժամը 10-էն արշալոյս:

Château des Fleurs-ի մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»ի ըռթացիկ ազդերու սակագինը Սեպտեմբեր Մէկէն

Մահազդ	450	(533,70)
Հոգեհանգիստ	350	(415,10)
Շնորհակալիք	350	(415,10)
Հարսնիք-Նշանտուք	350	(415,10)
Ծնունդ	350	(415,10)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ջանին մէջ հանրակառք մը կեցուցած ու գնդակահարած է վեց ճամբորդներ որոնց երեքը պետութեան կողմէ նշանակուած անտառապահներ էին. անոնց պարտականութիւնն է գիւղերը պաշտպանել քիւրտ ահաբեկիչներու դէմ:

«ԼԱ ԹՐԻԻՖ» օրաթերթը, որ նախապատրաստական ամիսներու մեծ աղմուկով հրապարակ իջաւ Սեպ. 23-ին, հազիւ եօթը շաբաթ դիմացաւ եւ իր հրատարակութիւնը կը դադրեցնէ այս շաբթու: 12 միլիոն Ֆրանքի պէտք ունի անմիջականօրէն, շարունակելու համար: Կ'ակընկալէր 50 հազար ընթերցող, կէսն իսկ չէ ունեցած: 30 միլիոն ալ անհրաժեշտ է տարւոյն մէջ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ֆլէօրէթ Տարօնեանի մահուան առթիւ, Շիրինեան - Տակառեան ընտանիքը 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին փոխան ծաղկի Ֆլէօրէթ Տարօնեանի մահուան առթիւ:

***

Ֆլօրէթ - Ծաղիկ Տարօնեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Խ. Պզտիկեան 200 ֆրանք կը նուիրեն իրենց սիրելի «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սիմոն Քրխեանի ողբերգական մահուան առթիւ, Կապոյտ Խաչի Պանեօ – Բաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ սգակիր մօր՝ Տիկին Արշալոյս Քրխեանին, Այրիին՝ Անի Քրխեանի եւ զաւակներուն, եղբօր եւ քրոջը:

YAN'S CLUB

5, avenue Reille — 75014 Paris

le 25 Novembre à 20 h 30

Dîner-Rencontre

avec

Les Champions d'Arménie

Ter - Hovanissian

Emmian

Simonian

Vartanian

Azarian

Réservation : 45. 89. 20. 48.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է. - Տէր եւ Տիկին Կուրտիկեանէ 500 Ֆր. իրենց սիրեցեալ մօր՝ Տիկին Խօզպէկեանի (կապոյտ խաչուհի) մահուան առթիւ:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ

Պօմոնի Կապոյտ Խաչի «Նայիրի» մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ Թաղական Խորհուրդը Կիրակի, Նոյեմբեր 24-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կու տան մասնաճիւղի շարքերէն անդարձ մեկնող բոլոր խաչուհիներուն հոգւոյն ի հանգիստ:

Կը պատարագէ ու կը քարոզէ՝

ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ԳԱԼԵՆՏԷՐԵԱՆ

Պատարագիչը ի ժամ հոգեհանգստեան, մի առ մի կը յիշատակէ հանգուցեալ բոլոր խաչուհիներուն անունները:

Այս առթիւ կը կատարուի նաեւ մատաղօրհնութիւն:

Արարողութեանց աւարտին՝ կը բաժնուի օրհնուած մատաղ եւ տեղի կ'ունենայ պատուասիրութիւն եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Offre d'emploi

Organisme gérant des Maisons de Retraite

RECHERCHE

GOUVERNANTE

Prière d'envoyer curiculum vitæ au journal qui transmettra

ԽԱՂՏԱԽԱՂ (LOTO)

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է լօթօ մը որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Դեկտեմբեր 1, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue Saint Bazile Marseille 1er

Magnétoscope,
Micro - onde,
Tableau, etc. etc...

ՄԱՏԱՂ

Նոյեմբեր 24-ին, Կիրակի, օր, Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան 16-րդ տարեդարձն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՔԱՐԵԱՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9.30-ին:

Պատարագ ժամը 10.15-ին:

Հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն ժամը 12-ին:

Ժողովրդական ճաշ ժամը 13-ին:

Մանրամասնութեանց համար դիմել գիւանին

46 – 44 – 28 – 52

կամ հոգաբարձութեան անդամներուն:

'LES HERISSONS'

Vous vous en souvenez?

Ils seront parmi nous avec leur quartette : «LES HERISSONS»

Pour la deuxième fois à Paris LE THEATRE KISSANI invite «LES HERISSONS» d'Arménie avec 3 nouveaux spectacles :

un spectacle de music-hall

«VOZNI SHOW»

les 14, 15, 16 Novembre à 20 h 30 et le 17 Novembre à 18 h.

un spectacle de comédie musicale

«IL ETAIT UNE FOIS... EN ARMENIE»

les 21, 22, 23 Novembre à 20 h 30 et le 24 Novembre à 18 h.

Une seule adresse : THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris

Pour tous renseignements et réservations : 46. 44. 85. 30.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20

MERCREDI
20 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.670 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 67e ANNÉE — № 17.670

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹԱԼԷԱԹԻՆ ՅՈՒՇԵՐԸ

Ա.

Ինչպէս գրեցինք (Նոյեմբեր 13) «Թէրճիւման» օրաթերթը Նոյեմբերի սկիզբէն սկսած էր հրատարակել Թալէաթ փաշայի յուշերը «Թուրք ժողովուրդին պաշտպանողականը» խորագրին տակ: Այս յուշագրութեան Նոյեմբեր 5-էն սկսած մասը կը վերաբերի Հայերուն:

Ինչպէս կ'ըլլայ յաճախ, յետագայ պատահարներու որպէս դրդապատճառ կը տրուի 1878-ի ռուսական պատերազմին աւարտը: Պեռլինի վեհաժողովէն ետք բնակչութեան թիւէն անկախ պուլկարական իշխանապետութեան ու Արեւելեան Ռումէլիի շրջանին հաստատումը Հայերու ախորժակը գրգռած էր, հակառակ անոր որ իրենք արեւելեան նահանգներու մէջ փոքրամասնութիւն կը կազմէին:

Սահմանադրական կարգավիճակին հաստատումը երբ կ'իրագործուի Երիտթուրքերու կողմէ, Հայ մամուլը Դաշնակցութիւնն ալ մասնակից կը նկատէ այս յաջողութեան, չեչտելով Երիտթուրքերու բերուած կարեւոր օժանդակութիւնը: Այս վերջիններն ալ նման պնդումէ մը մէջ իրենց համար վտանգաւոր բան չնմարելով ու նոյնիսկ Հայերու հետ հասկացողութեան գետին մը գտնելու յոյսով, սրբագրելու հարկը չեն զգար ու հպարտանալու բաժին մը կը ձգեն Հայերուն:

... Երիտթուրքերը Սահմանադրութեան հռչակումին հայ քաղաքացիներուն հանդէպ մեծագոյն անկեղծութեամբ վարուած ու ցոյց տուած են որ կատարեալ վստահութեամբ կը նային ապագային: Սակայն դաշնակցական ու հնչակեան Կոմիտէները 1908 - 1918-ի ընթացքին մեծ ջանքեր գործադրեցին ներքին ճակատի իրենց յեղափոխական գործունէութիւնը ծաւալելու եւ ժողովուրդը սպառազինելու մէջ:

Թալէաթ կը գրէ թէ ռուսական հիւպատոսարանին կողմէ 1910-ական տարիներուն պատրաստուած տեղեկագրի մը մէջ ըսուած է որ այն Հայերը որոնք չեն հնազանդիր Դաշնակցութեան Կոմիտէին հրահանգներուն, պիտի սպաննուին ու ունեցածները պիտի վերադարձուին Թուրքերու: Այսուհանդերձ, «Իթթիհատ»ականները ամենայն ուղղամտութեամբ կը շարունակեն Հայերու հետ իրենց բանակցութիւնները:

Այս բանակցութիւնները կը կնքուին երբ Հայերու քաղաքական ինքնավարութեան պահանջքը կը մերժուի հետեւեալ տարկութեամբ. Օսմանեան կայսրութիւնը բաղկացած է Թուրքերէ, Արաբներէ, Քիւրտերէ, Հայերէ, Յոյներէ, Պուլկարներէ, Սերպերէ եւայլն, այնպէս որ քաղաքական ինքնավարութեան մը շնորհումը Հայերու, նոյն իրաւունքին տէր պիտի դարձնէ միւս ժողովուրդներն ալ, ինչ որ կը նշանակէ քայքայել 600 տարուան կայսրութիւնը:

Թալէաթ յաճախ կը մէջբերէ եւրոպական երկիրներու դրդիչ գործունէութիւնը որուն գործիք կ'ըլլայ Դաշնակցութիւնը: Այս մասին կը յիշէ այս կազմակերպութեան գաղտնի մէկ շրջաբերականը ուր կ'ըսուի. «Անգլիա, Ռուսիա եւ Ֆրանսա որոշած են օրակարգի բերել հայկական հարցը, հարկաւոր է քիչ մը համբերութիւն ունենալ»:

Կը մէջբերուին նաեւ հնչակեաններու շրջաբերականներ ուր եւս անկախութեան գաղափարը կը պաշտպանուի: Այս մըտադրութեան Թալէաթ կը հակադրէ հետեւեալ կէտերը. - «Հայերը պատմական ոչ մէկ հիմ ունէին այս պահանջքը արդարացնելու. Օսմանեան Պետութիւնը արեւելեան նահանգները Հայերէն չառաւ: Ոչ ալ անոնք կայսրութեան հիմնութեան օրէն սրբէ ջանք կամ ծառայութիւն ունեցած են սահմաններու պաշտպանութեան ու երկրին անկախութեան համար: Օսմանեան Պետութեան պատսպարած այս ժողովուրդը լաւ ընդունելութիւն ու քաղաքացիի վերաբերում գտաւ ու հաստատուեցաւ ամբողջ երկրին մէջ: Եթէ բացառութին Քիւրտերու դրացի շրջանները, ամէն կողմ լաւ վերաբերումի արժանացան»: Այս «լաւ վերաբերում»ին նկարագրութիւնը կը շարունակուի այն տողերով ուր կ'ըսուի թէ Հայերը Անատոլուի բազմաթիւ քաղաքներու եւ Պոլսոյ մէջ այլ ազգերու բաղդատմամբ միշտ աւելի անհոգ ու երջանիկ կեանք մը կը վարէին: ... Անոնք նոյնիսկ կ'օգտուէին պատերազմական շրջաններէ ու զինուորական ծառայութենէ զերծ ըլլալով զարկ կուտային առեւտրական գործունէութեան, աւելի ու աւելի բարւոքելով իրենց կացութիւնը: Այս բոլորէն ետք, Հայ տարրը կ'ամբաստանուի ապերախտութեամբ, քանի որ փոխանակ այս բարիքներուն շնորհակալ ըլլալու, իր գտնուած վայրերուն մէջ մեծամասնութիւն կազմող բնակչութիւնը վտարելու եւ Օսմանեան հայրենիքէն պատառ մը ձեռք ձգելու հետամուտ կ'ըլլայ:

Թալէաթ այս ապերախտութեան որպէս ապացոյց մը Բաքուի «Արեւ» թերթին 1914 Սեպտեմբեր 11-ի թիւէն Ս.Դ.Հ. կուսակցութեան մէկ յայտարարութիւնը կը մէջբերէ ուր Նոր Հայաստանի մը հիմնումին համար պայքարի ու անձնազոհութեան կը հրաւիրուի Հայ երիտասարդութիւնը:

Այս ու նման փաստաթուղթեր երբ կառավարութեան ձեռքը կ'անցնին Ա. աշխարհամարտի զօրակոչին ընթացքին, կ'որոշուի սպասել դէպքերու զարգացումին ու միայն փոխադարձ միջոցառումներ որոշել: Թալէաթ կը գրէ.

«Ես, յայտնի դաշնակցական ու երրորդ երեսփոխան բարեկամիս՝ Վարդգէս Էֆէնտիի յայտնեցի թէ կառավարութիւնը տեղեակ էր այս որոշումներէն եւ թէ եթէ Հայերը գործունէութեան ձեռնարկէին, ուժգին փոխադարձութիւն պիտի գտնէին: Այս ձեւով կ'ուզէի արգելք ըլլալ իրենց մտադրութիւններուն կիրարկութեան:

Գլխաւոր հրամանատար Էնվէր փաշա հրաւիրեց Հայոց Պատրիարքը ու ըսաւ անոր թէ մինչ երկիրը հնազանդութիւն կ'ակնկալէր Հայերէ, անոնք իրենց զէնքերով գաւառները խոյս տուած ու պաշտօնեաներ սպաննած էին: Էնվէր թելադրեց որ Պատրիարքը բարի խրատներ տայ իր հօտին, աւելցնելով թէ եթէ Հայերու շարժումը շարունակուի, զինուորական կառավարութիւնը պիտի պարտաւորուի ամէնէն խիստ միջոցառումներուն դիմելու»:

Ա. աշխարհամարտին զուգահեռ երբ Մուշի, Պիթլիսի ու Վանի մէջ հայկական դրդումներով ապստամբական շարժումներ ծայր կուտան, «Հայերու աքսոր»ի օրէնք մը կը յղուի Նախարարաց Ժողովին: Թալէաթ կ'ըսէ թէ ինք ամբողջովին դէմ էր այդ օրէնքին կիրարկութեան: Ամբողջ ջանքը կը թափէ որ ան չգործադրուի, սակայն միայն կը յաջողի յապաղեցնել: Այս ջանքին գլխաւոր պատճառը այն է որ ինք լաւ գիտէ թէ Եւրոպա լուռ կը մնայ քրիստոնեաներու ոճիրներուն դէմ, սակայն մեծ աղմուկով կը չափազանցէ մահմետականներու հակաքրիստոնեայ արարքները:

Յետոյ երբ աքսորի ընթացքին լուր կը հասնի որ Երզրումի մէջ Հայեր Քիւրտերու յարձակումին ենթարկուած են, Թալէաթ կուսակալին կը հրահանգէ բանակէն օգնութիւն առնել ու խստիւ պատժել յանցաւորները: Անոնցմէ ձերբակալուածները հրապարակ կ'ելլան:

Ասկէ անդին Թալէաթի յուշագրութիւնը կը յամենայ «հայկական խժդժութիւններու» վրայ. կը պատմէ Զէյթունի, Վանի, Ատանայի, Ուրֆայի, Գարահիսարի, Եոզկատի ապստամբութիւնները որոնք պատճառ կ'ըլլան աքսորի օրէնքին գործադրութեան:

Հոս կրկին կ'անդրադառնայ Վարդգէս Էֆէնտիին. «բազմաթիւ անգամներ առաջարկեցի որ հեռանայ Պոլիսէն. նոյնիսկ նիւթական օժանդակութիւն խոստացայ իրեն. ընտանիքն ալ տեղեակ է ասկէ: Սակայն մերժեց մեկնիլ: Յետագային յայտնի դարձաւ որ Պոլսոյ կոմիտէին (կուսակցութեան) կազմին մաս կազմելուն համար չէ կրցած հեռանալ: Պատերազմական ատեանի որոշումով աքսորեալները Տիյարպէքիրէն ետ բերուեցան. իրենց տեղափոխութեան արգելք ըլլալ ուզեցի. սակայն զինուորական իշխանութիւններու կողմէ ճամբայ հանուած էին: Կատարուած հետաքննութեամբ ճշդուեցաւ որ Ահմէտ ու Հիլալ անուն երկու դատարկապորտի յարձակումին ենթարկուած են. անոնք Պատերազմական ատեանին կողմէ մահուան դատապարտուեցան»:

Թէ պաշտօնական քննութիւններ եւ թէ երեսփոխաններու վկայութիւններ բացայայտ կերպով ցոյց տուած են որ անխիղճ, անբարոյ եւ հասարակ մարդիկ անձնապէս ուզած են պարագաներէ օգտուիլ ու բազմաթիւ ոճիրներ գործած են: Կուսակալները պատասխանատուութեան վախով, ջանացած են քօղարկել պատահարներու տարողութիւնը ու յանցանքը վերագրած են քիւրտ բնակչութեան: «Տրուած տեղեկութիւնները իսկապէս ահաւոր էին. ամբողջ գիշերներ չկրցայ քնանալ: Մէկ կողմէն հրամայեցի հարկաւոր միջոցառումներուն դիմել, միւս կողմէն խստիւ պահանջեցի զինուորական իշխանութիւններէ որ պատասխանատուները ձերբակալեն, պատժեն ու ժողովուրդը պաշտպանելու համար զօրանոցները փոխադրեն»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի ՄՕՏՈՅ ԿԱԶԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՃԱՄԲՈՎ ՊԻՏԻ ՀԱՍՆԻ

Նոյեմբեր 19-ի առաւօտեան (Երեւանի ժամով՝ 9) Ազրպէյճան դեռ չէր բացած կազմուղը եւ տեղական բանակցութիւններ տեղի ունեցած էին: Այս անգամ ալ դրամի հարց ծագած էր, Ազրպէյճան կ'ըսէր թէ Հայաստան պարտք ունի եւ պէտք է նախ վճարէ: Պարտքը կը վերաբերի անցուցած կազին:

«Արմէնփրէս»ի համաձայն սակայն, մօտ օրերս Հայաստան պիտի կարենայ կազ ստանալ Վրաստանի ճամբով: Ներկայիս «Հայկազարդի» մասնագէտները կը վերջացնեն կազմուղի զանազան մասերու աշխատանքները: Կ'ակնկալուի որ այս շաբթու վերջ Հայաստան օրական մինչեւ 5 միլիոն խորանարդ մեթր բնական կազ ստանայ, որ սակայն բաւարար չէ ուժանիւթի հարցերը լուծելու համար: Գաղափար տալու համար, ըսենք թէ, այսօր, Երեւանի միայն կենդրոնական կարիքները բաւարարելու համար օրական 1,5 միլիոն խորանարդ մեթր կազ կը ծախսուի:

**

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 18-ին, Գերագոյն Խորհուրդը քննարկած ու քուէարկած է Գ. Խ.-ի վերաբերող օրէնքը, ապա եղած են բազմաթիւ թեկնածութիւններ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի աթոռին: Ի վերջոյ մնացած են հինգ թեկնածու.-

Վազգէն Մանուկեան
Մեխակ Գաբրիէլեան (Հ.Յ.Դ.)
Համլէթ Յովսէփեան
Լէոնիտ Յակոբեան
Բաբգէն Արարքցեան

Ելոյթ ունեցած է միայն Համլէթ Յովսէփեան: Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 19-ին, եթէ Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան ստորագրէր Գ. Խ.-ի օրինագիծը եւ ելոյթ կարենային ունենալ միւս չորս թեկնածուներն ալ, թերեւս կարելի ըլլար կատարել Նախագահի ընտրութիւնը:

**

Անցնող գարնան Ազերիներու կողմէ բռնի տեղահանուած հայկական երկու գիւղեր՝ Ծամձոր եւ Սարիշէն (Հադրութի շրջան), բուռն բախումներէ ետք ազատագրուած են հայ մարտիկներու կողմէ: Ընդհարումներու ընթացքին երկու կողմերն ալ տուած են զոհեր եւ վիրաւորներ: Սարիշէնէն բռնագաղթած գիւղացիները սկսած են արդէն վերադառնալ իրենց տուները:

Միւս կողմէ, Նոյեմբեր 17-ին կրկին ռմբակոծուած է Մարտունի քաղաքը: Բընակիչ մը վիրաւորուած է, հինգ տուներ ալ աւերումներու ենթարկուած:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՈՒԿՈՎԱՐ (Խրուաթիա) հերոսական քաղաքը, որ 87 օր է կը դիմադրէր դաշնակցային ուժերու յարձակման եւ դադար չունեցող ռմբակոծութեանց, ինկաւ եւ խրուաթ մարտիկները յանձնուեցան եուկոսլաւ (սերպ) ուժերուն: Բնակիչներէն շատեր հանրակառքերով թէ հետիոտն կը փոխադրուին Սերպիա եւ Խրուաթիոյ այլ քաղաքներ: Գաղթականներու երկար շարքեր կը տեսնուին քաղաքին ելքին: Աւերակներուն մէջ, 15 հազար բնակիչներ կը մնան եւ Կարմիր Խաչը կը փորձէ պաշտպանել այդ դժբախտները: Դէտերու համաձայն, յաղթողներն ալ յաղթանակ չեն տօներ, աւելի լեղի համ մը կայ ի տես այսքան աւերութեան եւ աւերի որ երկիրը կը պառակտէ: Անդին, Դուպրովնիկ ալ սարսափով կը սպասէ իր ժամուն, այսինքն այն պահուն, երբ ինք ալ պիտի ստիպուի անձնատուր ըլլալ:

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ երկու պատանդ եւս ազատ արձակուեցան Նոյ. 18-ին: Թէրի Ուէյթ եւ Թոմաս Սըթըրլանտ: Առաջինը՝ Քանթըրպըրիի Արք.ին անձնական բանագնացն էր, որ կը բանակցէր երկրորդին ազատ արձակումը եւ միջնորդի իր այդ մէկ առաքելութեան ընթացքին է որ ինք ալ պատանդ կը դառնար, 1987 Յունուարին: Սըթըրլանտ, Պէյրութի ամերիկեան համալսարանի դասախօս էր եւ առեւանգուած 1985 Մարտին: Ըստ աւանդութեան պատանդները Դամասկոսի ճամբան բռնած են, ապա իրենց երկրին: Յոյս կայ որ, ուրիշ պատանդներ ալ ազատ արձակուին (ներկայիս դեռ 6 ամերիկեան պատանդ կայ): Թէրի Անտէրսընի համար, Ուէյթ ըսած է թէ նոր է որ այլեւս շղթաներով կապուած չէ (նախապէս այդպէս էր օրը 23 ժամ եւ 50 վայրկեան), բայց, մութ սենեակին մէջ կը մնայ եւ առեւանգումէն ի վեր օրուան լոյսը չէ տեսած: Իրենք ալ միշտ մութը մնացած են շղթայակապ: Երբ, առջի օր, «բանտապահները» եկած են ու ազատ արձակած, ներողութիւն ալ խնդրեր են, որովհետեւ անդրադարձեր են որ պատանդներ պահելը ոչ մէկ բանի կը յանգի...:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ իշխանական նուէր մը ըրաւ Սաւուայի իշխան Վիքթոր - Էմմանուէլի, Իտալիոյ գահաժառանգը, որ կը դատուէր այն ամբաստանութեամբ թէ 1978-ին սպաննած էր գերման երիտասարդ մը (19 տարեկան), Քորսիքայի իր ապարանքին մօտ: Կրակած էր, վէճէ մը ետք, մարդոց վրայ այն պատրուակով թէ փոխ առած էին իր մէկ փոքրիկ զբօսանաւը: Անմիջապէս կը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Դ.

ԱՆՑՔԻ ՇՐՋԱՆՈՎ

ԵԿԱԾՆԵՐ ՈՒ ԳԱՑԱԾՆԵՐ

Ապրուած անկիւնադարձը, հին արժէքներու վտարումով ու զանոնք նորերով փոխանակելու յապաղումով, ազդեցութեան գօտիին մէջ կ'առնէ նաեւ երկրին ընկերային մարզը: Բարքերու, ըմբռնումներու, կեցուածքի փոփոխութիւններ ուշագրաւ են, նոյնիսկ եթէ միշտ դրական արժեւորումով չեն դիմաւորուիր:

Զանազան մարդերու հասարակաց երեւոյթ է անկարգութեան սէր ու անով հպարտութիւն զգալու տրամադրութիւն մը. տասնամեակներու անհեթեթ սեղմումներով պարտադրուած կարգուկանոնի մը արթնցուցած վրէժը պէտք է ըլլայ ասիկա որ յաճախ կը գլէ, կ'անցնի հանդուրժելի ըլլալու սահմանները:

Այդ երեւոյթին ամէնէն չեչտակի պարզուած առաջին մէկ վայրը կ'ըլլայ պանդոկը. անցեալի խստաբարոյ, անդիջող չափանիշերը գլխովին հեջուած են հոն: Վերելակէն ելքին, դիմացը երկարող նրբանցքին մէջ հազիւ քայլ մը առած, ամենակուլ երախներու ախորժակով կոնակի վրայ բացուած դուռներ ձեզ կը դիմաւորեն. այդ արտասովոր տեսարանը ակնարկները կը հրաւիրէ սենեակներէն ներս, ուր պատերէն վար կնոջական ըզգեստներու փոթորիկ մը կ'իջնէ. այդ պահուն կը գիտակցիք թէ Երեւանի մայթերուն սեղան - խանութներուն հետ ձեռք - ձեռքի տնտեսական վերելքի գործին լծուած են պանդոկի սենեակ - խանութները: Վառ գոյներով, փայլուն ասեղնագործութիւններով ծանրաբեռն այդ զգեստեղէնները միջին - արեւելեան պատում ճաշակ մը կը մատնեն որ կ'երեւի նախընտրուած ապրանքն է երեւանցի յաճախորդներուն կողմէ: «Խանութպան»ներն ալ միջին - արեւելեան տիպարներ են որոնք իրենց ապրանքներուն հետ սովորութիւններն ալ կը ցուցադրեն. բոպիկ ու միայն գիշերանոցի տափատ մը հագած արձակ - համարձակ կ'երթեւեկեն նրբանցքին մէկ ծայրէն միւսը, նարտի տախտին կափարիչը փակելէ ետք ու վարէն ընթրիքի համար կերակուրի բուրումնաւէտ սանները վեր բերելէ առաջ: Անոնց ներկայութեան մասին տրուած բացատրութիւնն ալ շուկայի գերիշխան օրէնքներէն կը մեկնի. զբօսաշրջութեան տագնապով անբնակ մնացած սենեակները պէտք է հասութաբեր դարձնել...:

Սենեակ - խանութներու երեւոյթը անմեղ նորութիւն մըն է, համեմատած՝ անոնց փակումի ժամէն ետքի անցուդարձին որ ամբողջ յարկը անքուն կրնայ պահել կէս գիշերէն ետքի ժամերուն ալ. անգլերէն երգերու, պոռչտուքներու ժխոր թերեւս ալ երկլեզուութեամբ պէտք է մեկնել, քանի որ անոր հեղինակները այնինչ գործատան թէքնիք օժանդակութեան համար Երեւան եկած անգլիացի մասնագէտներ են: Զփնտռե՞լ անցեալ տարիներու անդիջող կարգապահութիւնը որմէ միայն «դուռը փակէք արգելք» մը մնացած է այսօր, այնքան անզօր ու խղճալի:

Շատերու կողմէ կը քննադատուի սեղան - խանութներու դրութիւնը որ աչքի զարնող առաջին նորութիւնը կ'ըլլայ Երեւան այցելողներու. մայթերու վրայ զետեղուած փոքր սեղաններ են անոնք, որոնց վրայ տէրերը շարած են ինչ որ յաջողած են ճարել. ծխախոտ, ըմպելի, շոքոլա, մաքառոնի, ծամօն, ձէթ, պիքլի, թէյ, տարբեր երկիրներու մակնիշներով տարօրինակ համակեցութիւն մը կազմած են հոն, կրկնակի զարմանք պատճառող գիներով. դժուար է հասկնալ որ ինչպէս բաւարար յաճախորդ կ'ունենան այդ սեղանները երբ ժողովուրդին միջին աշխատավարձքը 250 - 300 ռուբլի է, մինչ հոլանտական շոքոլայի տուփ մը կ'արժէ 130 ռուբլի: Աւելորդ է ըսել թէ ամէնէն փնտռուած ապրանքը ծխախոտն է որ չես գիտեր ինչ հրաշքով կը ծախուի միջազգային գիներու հազիւ կէսով:

Յաճախ 16 - 17 տարեկան պատանիներ կը վարեն այդ առեւտուրը որոնք կ'ըսուի թէ միջին աշխատավարձքին հինգ - վեց անգամը վճարում կը ստանան: Մանաւանդ այս պարագան աշխոյժ վէճերու պատճառ կ'ըլլայ, ուսումի ճամբուն վրայ զետեղուած պատուար մը նկատուելով. մինչդեռ ոչ սեղան - խանութով մը, ոչ ալ ուրիշ բանով զբաղող նոյն տարիքի երիտասարդներ առաւօտէն իրիկուն խումբերով կը դեգերին մայթերու երկայնքին, կամ մեծ սիրով կը շրջապատեն բախտախաղի գործիքները որոնք զետեղուած են մեթրոյի կայաններու ելքին, յատուկ սրահներու մէջ եւայլն:

Այդ սեղան - խանութները յայտնի քաջալերանք կը գտնեն իշխանութիւններու կողմէ որոնք ամէն դէմ կարծիքի կը պատասխանեն թէ տարեկան այսքան եկամուտ կը հայթայթեն անոնք: Յետոյ պէտք է ըսել որ ժողովուրդն ալ յոյսը կտրած՝ պետական խանութներէ հացէն զատ բան ճարելէ, յօժարած տարապայման գիներուն, մինչեւ իսկ գոհ է անոնց գոյութեան, քանի որ անոնցմէ, շուկայէն ու ազատ վաճառքի «կոմիսիոն» կոչուած հաստատութիւններէ կրնայ պէտք ունեցածը գտնել:

Վերջապէս, Հայաստան որ այս եռամսեակով արդէն գործնականապէս կատարած է ազատ շուկայի անցքը, մինչ տակաւին պատրաստութեան մէջ են անոր օրէնքները, վաղուան յաջողած գործատէրերուն մէջ անկասկած բազմաթիւ դէմքեր պիտի ունենայ, հասած՝ այդ նոյն սեղան - խանութներուն գլուխը:

Այդ սեղան - խանութները կը փոխեն նաեւ աշխատանքի ըմբռնումի ընդհանրացած երեւոյթը, հակառակ անոր որ բան մը չընելու տպաւորութիւնը կը գործեն անոնց պատասխանատուները. շատեր մայթին վրայ կը մնան մինչեւ ուշ գիշեր, արհամարհելով ցուրտ կամ անձրեւ: Աշխատանքի ըմբռնումի փոփոխութեան առաջատարը կը մնայ սակայն անշուշտ հողին հետ զբաղող տարրը որ փաստը բերաւ սեփական նախաձեռնութեան անվիճելի օգուտին: Այս մարզին մէջ մինչեւ այսօր կատարուածը հրաշք մը մաղթելու կը մղէ որպէսզի ձեւ մը, կարգադրութիւն մը գտնուի սեփական ձեռնարկի վերածելու Խորհրդարանէն մինչեւ ամենափոքր պաշտօնատունը...:

Հայաստանի մէջ կատարելի ամէնէն բարերար փոփոխութիւնը աշխատիլ սորվելու հանգրուանով պիտի իրագործուի. այս հաստատումին մղող շա՛տ, չափազանց շատ երեւոյթներու կը հանդիպի մարդ երբ կը մտնէ Երեւանի պաշտօնական շէնքերէն մէկէն ներս: Զարմանալի ըլլալէ դադրած էր այլեւս տեսնել զարմանքը մարդոց երբ կը լսէին թէ Սփիւռքի մէջ 2-3 հոգինոց խմբագրական կազմով օրաթերթ կը հրատարակուէր. այսուհանդերձ, կ'արժէ յիշել հարցական չեչտով այն հաստատումը որ կատարուեցաւ լրատուութիւններու մարզին պատկանող գրասենեակի մը մէջ, երիտասարդ պարոնի մը կողմէ. «ուրեմն, դուք ամեն օր, ամբողջ օրը կ'աշխատիք...»: Աւելորդ է ըսել թէ տարաշխարհիկ արարած մը դիտողի արտայայտութիւնը ունէր անոր դէմքը այդ պահուն, խառնուած՝ սակումի ուրուագծումի մը որ թերեւս կը թելադրուէր նման պայմաններու երեւանեան տարբերակի մը հեռանկարէն...:

**

Հայաստանի ընկերային կեանքին զարմանալի կողմերէն մէկը որ «չի սազում» քաղաքակիրթ, հազարամեայ մշակոյթի տէր ժողովուրդի մեզի այնքան սիրելի յատկութեան, իգական սեռին անտեսումն է: Ամէն տեսակ գրկանքի ակամայ բեմ երկրին մէջ իսկական սիւնը այս տարրը ըլլալով հանդերձ, պատասխանատու դիրքերու վրայ կը փայլի իր բացակայութեամբ. այդ է Խորհրդարանի, կառավարութեան, խմբագրութիւններու մեծ մասին պարագան:

Ու դժուար է բացատրել այս կացութիւնը. տիրող մտայնութեան համար իգական սեռը միայն տուն պահելու, սերունդ հասցնելու եւ հետեւաբար ապագայի մարդը կերտելու նման երկրորդակա՞ն զբաղումներու սահմանուած է, թէ անխուսափելի մրցակցութեան մը վախը զայն անկիւն մը մոռնալ կը թելադրէ: Ո՞վ գիտէ:

Այս անհաւասարութեան դարմանին համար եւս այնպէս կը թուի որ պէտք է սպասել որ վերջ գտնէ «անցումային շրջան»ը որ հոմանիշ ու նաեւ արդարացում դարձած է ամէն տեսակի ծուռութիւններու: Անցումային շրջանի արտադրութիւն են ամիսը 200 ռուբլիով ապրելու պարտադրուածներու քովէն սպիտակ, արդիական «Մերսէտէս»ներով սուրացող երիտասարդներ, «մշակութային» պիտակին տակ միջակութիւններ մեծարելու ախորժակ ու ինքնագոհութեան գրեթէ համատարած վիճակ մը որ նեղը մնացած պահուն օգնութեան կը կանչէ շրջափակումը կամ նորութիւններու դէմ անփորձութիւնը:

Կը մնայ համբերութեամբ սպասել որ կարելի եղածին չափ կարճ տեւէ անցումային այս վիճակը, հակառակ զայն յաւերժացնելու ախորժակներու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԸ

Հոկտեմբեր 24-ին Հոլանտայի մէջ լոյս աշխարհ եկաւ նորաստեղծ հայկական պետութեան առաջին դրոշմաթուղթը: Գծագրիչ հեղինակն է հոլանտացի Ռուլ Վան Սալիք: Յիսուն կոպէկի արժողութեամբ այս դրոշմաթուղթը - այսինքն արտասահմանեան թղթատարութեան համար - նուիրուած է ամերիկեան ATT ընկերութեան հաստատած արբանեկային համակարգին որուն շնորհիւ Հոկտեմբերէն ի վեր Հայաստան հեռաձայնային ուղղակի կապ կը հաստատէ Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներուն հետ: Դրոշմաթուղթին վրայ կը կարդացուի՝ վերի աջ կողմը, գլխագիր եւ լատինատառ «ARMENIA» մակագրութիւնը, անոր տակ հայերէն «Հայկական Հ» փոքրագիր արձանագրութիւնը: (Ասոր փոխարէն պիտի նախընտրէինք տեսնել «Հայաստանի Հանրապետութիւն» աւանդական մակագրութիւնը): Աւելի վար, հայերէնով միայն - ինչ որ հակասական կրնայ թուիլ երբ նման դրոշմաթուղթ մը հրապարակի վրայ կը դրուի - կը կարդանք «Հայաստանի Միջազգային Կապ» նախադասութիւնը եւ 1991 Հոկտեմբեր 24 թուականը:

Նամականիշին ձախ կողմը գրեթէ ամբողջութեամբ գրաւած է արբանեակի մը պատկերը եւ անոր ետեւը աշխարհացոյց մը:

Այս հայկական դրոշմաթուղթը առաջինն է 1923-էն ի վեր, քանի որ այդ թուականին Հայաստան հրաժարելով պետական իր բոլոր իրաւասութիւններէն, դրոշմաթուղթ հրատարակելու իր իրաւունքը կը «զիջէր» նախ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան եւ աւելի ուշ Խորհրդային Միութեան թղթատարական կեդրոնական վարչութեան:

Հայաստանէն առաջ 1990-էն սկսեալ, Պալթեան երեք հանրապետութիւնները հիմքը դրած էին սեփական դրոշմաթուղթերու թողարկումին: Վաղը, Հայաստանի առած քայլը ուրիշներուն համար եւս օրինակ կը դառնայ ուրախացնելով դրոշմաթուղթի միլիոնաւոր սիրահարներ: Սակայն այս առաջին հայկական դրոշմաթուղթը մեզի համար տարբեր նշանակութիւն մը ունի, ան մեր անկախութեան առաջին ծիծեռնակն է, Հայոց պետականութեան վերածնունդը աւետող:

ԿՈՐԻՒՆ

Արժանթինահայ նամականի

ՅՈՒՇ ԵՐԵԿՈՅԹ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ Ա. ԴԱՒԻԹԵԱՆԻՆ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍ . .

1990, Օգոստոս 24-ին, 51 տարեկան հասակին, յանկարծամահ եղած էր բանաստեղծ Ակուսթին Դաւիթեան՝ սպանագիր հայ գրականութեան սակաւաթիւ անուններէն մէկը: Բանաստեղծին, նաեւ՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Կրթական Հաստատութեան սաներէն բաժնի փոխ - տնօրէնին յիշատակը ոգեկոչելու համար, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ կեդրոնական վարչութիւնը գրական երեկոյթ մը կազմակերպած էր անցեալ Հոկտեմբեր 18-ին, Ազգային Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, որ լեցուն էր հայ եւ արժանթինցի գրողներով ու գրասէրներով:

Ձեռնարկը վարեց Կրասիէլա Փուէնթէ, որ իր բացման խօսքին մէջ ընդգծեց բանաստեղծութեան հանդէպ ինքնամոռաց նուիրումի կեցուածքը, զոր Ա. Դաւիթեան պահեց մինչեւ իր վերջին շունչը: Ապա, մշակոյթի նախարարութեան կողմէ, Ռիկօ Աւելեանօ վեր առաւ հանգուցեալ բանաստեղծին մարդկային գիծերը, որոնք այնքան հարազատօրէն ցոլացած են իր քերթուածներուն մէջ:

Վարդան Մաթէոսեան անդրադարձաւ Ակուսթին Դաւիթեան հային, որ իր գրականութիւնը հայելի դարձուցած է մարդկային եւ հայկական ինքնութեան կերտումի հոլովոյթին: Ըսաւ, թէ մինչ քննադատութեան պարտքն է ճշդել իր տեղը արժանթինեան գրականութեան մէջ, որուն բերած է սփիւռքահայու անծանօթ զգայնութիւնը, վստահաբար ան պիտի գտնէ տեղ մը հայ գրականութեան մէջ, թէեւ իր մահուան վաղորդայնին է որ սկսած է թարգմանական աշխատանք մը: Խօսեցաւ նաեւ Ա. Դաւիթեանի աչքառու գործունէութեան մասին, իբրեւ հայ բանաստեղծութիւնը ուսումնասիրող եւ տարածող:

Բանաստեղծ Լուիզ Ուքարտօ Ֆուլրան ոգեկոչեց քերթողը եւ բարեկամը, այն մարդը, որ բանաստեղծութեան սեմ եւ ընտրելագոյն մէկ սահմանումը տուաւ՝ «անյայտ բառ», որուն առօրեայ մշակը եղաւ:

Աւարտին, Ալիսիա Տաքէսեան Ա. Դաւիթեանէ փունջ մը քերթուածներ արտասանեց, իսկ Վ. Մաթէոսեան բանաստեղծութեան մը հայերէն թարգմանութիւնը կարդաց:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ ՄԸ՝ «ԴՈՒՐՍԸ»

Առենը անգամ մը, քաղաքիս հայկական հաստատութիւններէն մէկը կամ միւսը կը յիշէ, որ աշխարհի մէջ կ'ապրի եւ ճիգ մը կ'ընէ՝ որակով ձեռնարկ մը պատրաստելու, ուղղուած՝ ոչ - հայ հասարակութեան: Յուսանք, որ հիմա, երբ Հայաստան կը ճգնի հաստատ տեղ մը գրաւելու աշխարհի երեսին, մենք ալ համազօր ջանքեր թափենք այդ ուղղութեամբ:

Այս անգամ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Երիտասարդաց Լիկան, հայ մշակոյթի ամսուան առիթով գեղարուեստական փառատօն մը կազմակերպած էր Պուէնոս - Այրէսի կարեւորագոյն օճախներէն մէկուն մէջ՝ «Սան Մարթին» Մշակութային Կեդրոնը, Հոկտեմբեր 30-ի երեկոյեան, աւելի քան 400 հոգիի ներկայութեան, ուր շատ զգալի էր արժանթինցի հանդիսատեսներու թիւը: Այս փառատօնի ընթացքին ելոյթ ունեցան գաղութի գեղարուեստական լաւագոյն ուժերէն մէկ քանին:

Մարի Մոմճեանի հանդիսավարութեամբ, բացման խօսք կատարեց մշակութային կեդրոնի համայնքներու բաժնի վարիչ Արմանտօ Պուպլիք, որ ողջունեց նման ձեռնարկներու կազմակերպութիւնը, իբրեւ միջոց՝ աշխարհին բացուելու: Առաջին ելոյթը կատարեց արժանթինահայ Մշակութային Միութեան «Գայեանէ» պարախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Ալիսա Զոլաքեանի, որ ներկայացուց «31-րդ տարեդարձի պար» եւ «Մեծարանք Երեւանին»: 1960-ին հիմնուած այս պարախումբը, որ սկիզբէն իսկ որակ եղած է, ընդհանրապէս կը հետեւի Հայաստանի

...պետական համոյթի ուսանողներուն:

...Այնուհետեւ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Շնորհա-...լի» երգչախումբը (ղեկավար՝ Տիգրան Սա-...րաֆեան) մենկատարանեց «Տէր, կեցո՛ զու-...գչայս», «Իմ Սուրբ Հայրենիք», «Ի ղէն ...հայեր» եւ «Արեւաշող Հայաստան»: ...Միայն երիտասարդներէ բաղկացած, այս ...երգչախումբը 1980էն ի վեր իր աւելի քան ...60 ելոյթներէն հիմնական մէկ մասը կա-...տարած է օտար շրջանակի մէջ, տարա-...ծումի շատ կարեւոր աշխատանք մը:

...Երիտասարդ Ռուստամ Աբիկեան հայե-...րէն լեզուով արտասանեց Գէորգ Էմինի ...«Մենք» քերթուածը, յա... ուժ մը, որ ...խոստմնալից ապագայ ունի: Առաջին մա-...սը փակուեցաւ «Մարալ» երգի եւ պարի ...խումբով (ղեկավար՝ Ճորճ Թորիկեան), ...որ ներկայացուց Սայաթ-Նովայէն երգե-...րու փունջ մը, «Շուշիկի» եւ ժողովրդա-...կան երգերու փունջ. Մարալ Թորիկեանի ...երգով, 1988-ին կազմուած արհեստավարժ ...այս խումբը (մեծ մասը՝ օտար պարող-...ներ) ելոյթ ունեցած է բազմաթիւ քաղաք-...ներու մէջ, իսկ 1989-ին՝ վեց ամիս շա-...րունակ հեռատեսիլէն:

...Երկրորդ մասը սկսաւ Հայ երաժշտու-...թեան բարեկամներու ընկերակցութեան ...«Արաքս» երգչախումբի արական բաժնի ...ելոյթով, որ ազգային-յեղափոխական ...երգերու շարք մը ներկայացուց («Սա-...սուն», «Ով որ քաջ է», «Թխիկ բոյան», ...«Առաքել Մուշեղ», «Դարձեալ փայլեց» ...եւ «Բամ Փորոտան»), Մարալ Թորիկեա-...նի մենակատարութեամբ: 1957-ին հիմ-...նուած՝ Ժան Ալմուխեանի կողմէ, որ ...յարդ կը ղեկավարէ զայն, այս երգչա-...խումբը անկասկած թիւ մէկն է արժան-...թինահայ գաղութի մէջ եւ լաւագոյններէն ...մէկը՝ Սփիւռքի չափանիշներով:

...Ապա, Հայկական Ուսմանց Հիմ-...նարկի «Ասնղույթ» խումբէն Ռուբէն Կրն-...եայեան (զուռնա, շվի, պուռնա) եւ ...Միկէլ Սամուէլեան (դհոլ) նուագեցին ...«Ծաման», «Հովուական մեղեդիներ», ...«Ալ այլուղ» եւ «Դոլէ Եաման»: Այս խում-...բըստեղծուած է 1987-ին Հիմնարկի հայ...կական երաժշտութեան ուսումնասիրու-...թեան աշխատանքներուն մասնակցելու ...համար, յատկապէս՝ օտար շրջանակներու ...մէջ:

...Հ.Օ.Մ.-ի «Նայիրի» պարախումբը ...(ղեկավար՝ Զաւէն Կնեազեան) ներկայա-...ցուց «Վարդագոյն աղջիկներու պար» եւ ...«Բերդ պար»: 1978-ին հիմնուած խումբը ...անցեալ տարիէ ի վեր, նոր պարուսոյցով, ...նուիրուած է միայն ազգագրական եւ ա-...ւանդական պարերու մշակումին:

...Այնուհետեւ, Սիլվիա Շիրակեան արտա-...սանեց, հայերէնով, Յովհաննէս Թումա-...նեանի «Հայրենիքիս հետ»ը, որմէ ետք ...հանդիսութիւնը փակուեցաւ «Գայեանէ» ...պարախումբի «Զարթիր Լաօ»-ով: Յու-...շանուէրներու յանձնումէն ետք, շնորհա-...կալութեան խօսք ըրաւ Երիտասարդաց ...Միկայի ատենապետ՝ Ֆայլօ Քէչիչեան:

...Բազմազան եւ մակարդակով ձեռնարկ ...մը, որ պէտք չէ առանձնացած երեւոյթ ...ըլլայ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ
ԳԱՒԱՌԷՆ

Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Նոյեմբեր 10, Կիրակի առաւօտ Շարվիլօյի Ս. Նշան եկեղեցւոյ օծման 9-րդ տարեդարձը տօնուեցաւ ստուար թիւով հաւատացեալներու ներկայութեան. պատարագը մատոյց Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան, ներկայ էր եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան. սուրբ սեղանին կը սպասարկէին Երուանդ Սրկ. Եանըգգուշ, ուրարակիր դպիրներ Սարգիս Տօնապետեան եւ Մկրտիչ Եանըգգուշ, պատարագի երգեցողութիւնները շատ տպաւորիչ կերպով կատարեց Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Հայր Մերի ժամանակ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան քարոզեց օրուան ճաշու աւետարանը, թարգմանելով ներկայ ժողովուրդին:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու եւ զանազան ազգայիններու յիշատակին:

Ժամը 12-.30-ին եկեղեցւոյ կից Ազգ. Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ, տեղւոյն Ազգ. Միութեան կողմէ ժողովրդական ճաշ մը տրուեցաւ ժողովուրդին. հոն եւս նախագահեց Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան իր կողքին ունենալով տեղւոյն հոգեւոր հովիւը: Եղան երգեր Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, նամանաւանդ տպաւորիչ էր իր հաճելի երգերով Պ. Սարգիս Տօնապետեանը:

Բարի գալուստի խօսքեր եղան Ազգ. Միութեան ատենապետ Պ. Արիս Խաչատուրեանի կողմէ, խօսեցաւ նաեւ ներկաներուն տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան:

Տեղւոյն նուագախումբը ժողովուրդին շատ հաճելի ժամանց մը ապահովեց: Մինչեւ ուշ ժամանակ շարունակուեցաւ ճաշը եւ ժողովուրդը շատ գոհ տրամադրութեամբ մեկնեցաւ, շնորհակալութիւն յայտնելով տեղւոյն Ազգ. Միութեան:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԵՌՆԱՐԿԸ

ՆԻՍ («Յառաջ»).- Մեր գաղութի, -անհրաժե՞շտ է արդեօք անգամ մը եւս ըսել՝ փոքրաթիւ,- ընթացիկ «կեանք»ին մէջ փնտռուած երեւոյթ դարձած է տարիներէ ի վեր Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան վարչութեան նախաձեռնած եւ կազմակերպած պարահանդէսները, յաճախ տարեվերջի մօտալուտ շրջանին: (Այս տարի եւս Հիաթ Ռեժանսի պանդոկի շքեղ սրահը, Շաբաթ, Նոյեմբեր 9-ին): Եւ, եթէ գաղութը ըստ արժանւոյն կը գնահատէ զանոնք, հիմնական պատճառն այն է, որ Տիկնանցի այս ձեռնարկները կը միտին պահել եւ պահպանել միօրեայ հայկական դպրոցը (ծախքերու ապահովման ուղիով), այնքան կենսական հաւաքականութեան մը ինքնատիպ դիմագիծի պահպանումին համար, ասոր սատարումին ճամբով:

Արդէն այս խրողութեան վրայ շեշտը դրին Տիկիններ Լիւսի Ճէզվէճեան եւ Անոյշ Սերովբեան, իրենց բացման խօսքերուն մէջ, հայերէն եւ ֆրանսերէն: Ներկաները գոհունակութեամբ ունկնդրեցին շատ սեղմ գիծերով ներկայացուած դրական աշխատանքները Նիսի Հայ Տիկնանցին՝ կեդրոնացած զոյգ մարզերու վրայ՝ կրթական եւ բարեսիրական: Այլ սակայն անբաղդատելի տարբերութեամբ առաջինը կը մնայ հիմնական առաջադրութիւն:

Ծափերու ինքնաբուխ եւ խանդավառ տարափ, երբ մէկն ու միւսը յայտարարեց, թէ բոլորին նման հպարտ եւ ուրախ են, որ Հայաստան, վէմը մեր ազգային տաճարին, այժմ անկախ Հանրապետութիւն է. տէր եւ պաշտպան ժողովրդավար սկզբունքներու:

Այնուհետեւ խօսք տրուեցաւ պատուոյ նախագահուհի Տիկին Սոլանժ Ռոտրիկի, կցորդ քաղաքապետի, Ազգային Լուսաւորութեան պատուիրակ: Յականէ յանուանէ մատնանշեց մեր ժողովուրդին դարաւոր յատկանիշերը, - պայքար օտար բարբարոս նուաճողներու դէմ, ի խնդիր ազատութեան, անկախութեան, պայքար՝ իր ինքնատիպութիւնը հաստատող արժաններու պահպանումին: Տիկնանցի աշխատանքը հիացում կը պատճառէ, ըսաւ եւ աւելցուց, - այսօր անկախ Հանրապետութիւն էք: Մեր շնորհաւորութիւնները:

Հետեւելով խիտ գոյներով ներկայացուած միօրեայի պատկերին եւ մեր արձանագրած նօթերուն՝ դպրոցը այս ուսումնական տարեշրջանին ունի 49 երկսեռ աշակերտ: Բաժնուած չորս դասարաններու՝ յանկուցիչ անուններով՝ Մանիշակ, Կակաչ, Վարդ, Շուշան: Չորեքշաբթիի միօրեան ունի ինչպէս միշտ հինգ վարժուհիներէ բաղկացած ուսուցչական կազմ,- Տիկիններ Անի Օհանեան, Հռիփսիմէ Պօշնաքեան, Հիլտա Պատեմ, Շաքէ Քարլըէն Յակոբեան եւ Անահիտ Օհանեան:

Այս ուսումնական տարեշրջանին կազմուած է եօթը աշակերտներէ (6-էն 11 տարեկան) բաղկացեալ յաւելեալ առանձին դասարան մը, բոլորովին հայերէն չխօսողներու համար: Դասաւանդութեան եղանա՞կը: Գլխաւորաբար սահիկներու միջոցաւ ասոնց սորվեցնել կարդալ, անշուշտ տառերը ճանչցնելով, մեր առօրեայ կենցաղին հարող հայերէն բառեր, ասոնցմով կազմել նախադասութիւններ, խօսակցական բնոյթի:

Այժմու վարչութիւնը, որ նախորդներուն նման կը շարունակէ ապահովել դըպրոցին նիւթականը, աղոց-աղջիկներու երթեւեկը, հսկողութիւնն ու հոգածութիւնը, գիրք եւ գրենական պիտոյք, ուսուցչական կազմ եւ, նոյնիսկ, նախընթրիք, կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը, - Տիկիններ Լիւսի Ճէզվէճեան, Անոյշ Սերովբեան, Օտէթ Մարտոյեան, Շաքէ Քարլըէն Յակոբեան եւ Գարմէն Խիլէն:

Մեր այն հարցումին, թէ ո՞վ է նախագահուհին, պատասխանը կ՚ըլլայ միատեսակ: Ողբացեալ Տիկին Այտա Սրապեանէ ետք, կ՚ուզենք որ աթոռը պահէ իր պատուանունը:

Հոս, այս առթիւ կ՚ուզենք դրական երեւոյթի մը մատնանշումը կատարել, քանի ամանք ատենէ մը ի վեր չես գիտեր ի՛նչ մտածումով, պարզապէս կ՚անտեսեն մայրենին, դժգոհութեան ալիք ստեղծելով հայախօս, հայատրոփ մեր գաղութին մէջ: Բծախնդիր մօտեցումով կազմակերպիչները, առանց անտեսելու ֆրանսերէնը, մեր մայրենին այս անգամ եւս դարձուցին տիրական ներկայութիւն՝ յստակ առոգանութեամբ, պարզ այլ ուղիղ շարահիւսութեամբ, ընտրեալ բառերու արտաբերումով:

Ծափահարելի երեւոյթ անպայման:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԳՕՆԻԱ

Միասին էր Գարեգին Վարդապետ՝ ծերունի տիրամօրն ու քրոջը հետ: Երէցը կը մնան 3 շաբաթ, մինչ աքսորական առաջնորդը, գո՛նէ իր հօտին փրկութիւնը յաջողցնելու վերջին փորձ մըն ալ կ՚ընէ, դիմում կատարելով Էնվէրի (որուն հետ, պատերազմի սկիզբները, թղթակցութիւն մըն էր ունեցեր եւ ձեռք բերեր 1915 Յունուար 24 թուակիր գնահատական գիր մը՝ Հայ Ազգին զարաւոր հաւատարմութեան եւ Հայ զինուորներու անկեղծ ծառայութեան մասին): Պատասխանը չուշանար. Օքարաֆլարտա (ի շրջակայս Էրէյլիի) մինասիպ մէվագրտա եէրլէշթիրմէնիզ թանզիմի իչուն Մուհաճիրիյն Միւտիրի օ թարաֆա կէօնտէրիլտի: Նոյն միջոցներուն ձէյալ կ՚այցելէ Էրէյլի. տեսակցութեան մը թոյլտուութիւնն իսկ կը զլացուի. կառքով անցքին պահուն՝ Ստեփանոս Արքեպիսկոպոս եւ Գարեգին Վարդապետ կը նշմարուին կուսակալէն որ կառավարչատուն կը հրաւիրէ զիրենք (Նիկոմիդիոյ բաժնին մէջ խօսած ենք այդ տեսակցութեան մասին, նոյն Սրբազանին ու Տ. Ոսկի Պիպիեանը կենսագրելու առիթով):

Յաջորդ օր Գարեգին Վարդապետ առանձին տեսակցութիւն մըն ալ կ՚ունենայ նոյն անձին հետ որ սապէս կ՚արտայայտուի. «Աստուծով պիտի յաջողիմ Գօնիացիները չքշել ատդին-անդին»: Այդ կարգադրութիւնը պիտի ըներ՝ խօսելով գաղթականաց տնօրէնին - որ Էնվէրի հեռագրին համաձայն - մօտ օրէն ստուգիւ պիտի անցնէր Գօնիայէն: Վալին կը դառնայ պաշտօնատեղին եւ խոստումը կը կատարէ: Գաղթականաց տնօրէնը 3 օր վերջ կը փութայ Էրէյլի և իր մօտ կը կանչէ բոլոր կրօնաւորները: Նենգամէտ չուրթերէ անոյշ խօսքեր. «Թէեւ կառավարութիւնը, պատերազմի անհրաժեշտութեան հետեւանօք, Հայերը կը հեռացնէ իրենց բոյներէն, բայց անշուշտ նպատակ չունի թըրշուառութեան և բնաջնջումի ենթարկել զանոնք». յետոյ խորհուրդ կուտայ որ գաղթականք ժամ առաջ իրենց սահմանել վայրերը երթան եւ հանգիստ ընեն (!) վերահաս ձմրան խստութիւններէն զերծ մնալու համար: «Դուք ալ, կ՚եզրակացնէ, յորդորեցէ՛ք ժողովուրդը որ շտապէ, մենք ամէն դիւրութիւն պիտի ընծայենք (!)»:

Գարեգին Վարդապետ երբ դիտել կուտայ թէ Էնվէրէն մասնաւոր հեռագիր մը ունի Գօնիացիներուն համար, տնօրէնը մեկուսի կ՚աւելցնէ. «Տեղեկութիւն ունիմ. ըլլալիք կարգադրութիւնը միայն քեզի համար է, դուն կրնաս երթալ ո՛ւր որ ուզես»: «Բայց իմ դիմումս անձիս համար չէ եղած, այլ ժողովուրդիս, հետեւաբար պատասխանն ալ անձիս չի պատկանիր լոկ, մանաւանդ որ ան կը խօսի յոգնակի»: «Փաշան անձամբ խօսեցաւ ինծ այս իմաստով»: Ի վերջոյ կը սկսի ցաւ յայտնել (!) եղածին վրայ, աւելցնելով թէ նախարարներէն մին նոյնիսկ արցունքով ստորագրած էր այդ որոշումը...: Գարեգին Վարդապետ ճարահատ կը դառնայ այն տունը՝ որուն բա՛կը միայն մնալ արտօնուած էին ինք եւ իրեններ: Գիշերը քանի մը ազգայիններու հետ խորհրդակցելէ ետք, էնվէրի ուղղեալ նոր հեռագիր մը կը խմբագրէ: Մուշեղ Եպիսկոպոսի եղբայր Վռամշապուհ կը տանի զայն դայմագամ Ֆայիգի որ գրաքննիչի պաշտօնն իսկ իրեն վերապահած էր եւ որ թուղթը կարդալուն պէս կը զայրանայ ու կը հրամայէ զայն բերողին՝ երթալ ըսել իրեն, որ յաջորդ օր կանուխ պատրաստուէր մեկնելու դէպի յառաջ: Լուսաբացին, ոստիկան մը կ՚երթայ հրաւիրել զինք պաշտօնատեղի. կը ճամբուի. եւեւէն ուրիշ մը: Գարեգին Վարդապետ արդէն տկար՝ կը յորդորուի պառկիլ, փոխանորդ ղրկելով քահանան: Քիչ յետոյ երեք ոստիկան ալ կ՚առնեն դուռը: Հայհուչ եւ նախատինք անձի եւ պաշտօնի դէմ: Հարկադրուած, տանտէր Տիգրան Սարաֆեանի հետ կ՚երթայ պաշտօնատուն ուր կը գտնէ Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսը: Քառորդ ժամ չանցած, առանց տեսնելու դայմագամին երեսը, երկուքնին մէկ կը դրուին խեղճուկ կառք մը որ կը թաւալի խկոյն, եւ Նիկոմիդիոյ ծերունազարդ նահապետը կը սկսի երգել Ծնունդի եւ Յարութեան շարականներ՝ յոյսի վերջին օրօրումներով: Կը հասնին Ուլու Գըշլա եւ կ՚առաջնորդըւին ուղղակի բանտ, «նէզարէթ» կոչ-ուած տեղը, կից՝ ոճրագործներու խուցին: Անքուն եւ արցունքոտ գիշեր, իսկ վաղորդայնին՝ ապարդիւն դիմումներ. աւելի՛ն, զազանային զանակոծում հայ տարագրելոց՝ ի ներկայութեան Սրբազանին եւ Հայր Սուրբին, որոնք քիչ յետոյ լուր կը ստանան թէ դատապարտուած են գիշերանց հետիոտն ուղեւորելու: Գարեգին Վարդապետ կը խնդրէ տեսակցութիւն մը ունենալ տեղւոյն սկիւտարցի հարիւրապետ Օսմանի հետ, որ, ի մէջ այլոց, իր վայրագութեանց կը սկսի Հայերու հասցէին, այդ վատոգի արարածներուն (!) որոնք յանդգներ էին քանակոծել (!) նորապիր Թուրք զինուորներ, երբ այս վերջինը ուզեր էին շահագործել (չան քարոզի ի՛նչ անկեղծ վերջաբան) անոնց տարագրութիւնը:

(Շար. 327)

Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Շամիկեան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ԶԱՊԷԼ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 18-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 21, ժամը 11-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Գլամարի գերեզմանատունը։

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Փոխան ծաղիկի նուէրներ ընել նախընտրաբար դպրոցներուն եւ հայ մամուլին։

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Շամիկեանի։

(Շար.՝ Ա. էջէն)

յուզուի, երբ կ'ըսուի թէ գնդակը ծանրօրէն վիրաւորած է երիտասարդ մը որ կը քնանար նաւու մը մէջ։ Ցետագային, այնքան վստահ չէ։ Ամէնէն ողբերգականը այն է որ երիտասարդը մեռած է չորս ամիսներու տաժանակիր հոգեվարքէ մը ետք եւ ընտանիքը դեռ չէ մխիթարուած։ Ամբաստանող փաստաբանը 5 տարի բանտարկութիւն կը պահանջէր, առեւանգումի յետաձգումի հարցը, բայց պաշտպան փաստաբանները կը յաջողէին պղտորել դատական կազմի անդամներու միտքը, փաստերու պակասին վրայ հիմնուելով եւ իշխանը ազատ-համարձակ դուրս կ'ելլէր, 6 ամիս յետաձգումով դատապարտութեան մը մատնուելով միայն, զէնք կրելու համար...։ Տարաբախտ երիտասարդին ընտանիքին համար՝ դայթակղութիւն է, մինչ իտալական ձախ մամուլի օրգան մը իր վրդովումը կ'արտայայտէ, նկատելով որ երկրի մը մէջ ուր արքայ զլխատուած է, այնքան բարեացակամութիւն կայ իշխանի մը հանդէպ։

ՊՈՒՇԻ ժողովրդականութիւնը օրէ օր կը նուազի եւ իր վերընտրութիւնը (1992) այնքան ալ դիւրին պիտի չըլլայ (ոչ ալ՝ ապահով) ինչպէս կը կարծուէր անցեալ Մարտին։ Ուաշինկթըն Փոսթ-ի հարցախոյզներուն համաձայն Հոկտեմբերի վերջ, Պուշի ժողովրդականութիւնը 68%-էն իջած էր 47%-ի։

ՖՐԱՆՍԱԽՕՍ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ (47 պատուիրակութիւն) 4-րդ վեհաժողովը բացուեցաւ Նոյ. 19-ին, Փարիզ։

ՋԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ նշանաւոր «բնականոնացնողը»՝ Կուսթաւ Հուսաք, մեռաւ բնական մահով (խլիրդ) 78 տարեկանին։ Ինքն որ 1968-ին թաղեց «Փրակայի գարունը», անցնելով Տուպչէքի տեղը կուսակցութեան գլուխը։

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12/13)

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ ԺԱՄԱՆԱԾ ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՏԷՐԵՐ

Արժանթինէն եւ Ուրուկուէյէն Երեւան ժամանած հայ գործատէրերու պատուիրակութիւն մը, Նոյեմբեր 12-ին հանդիպում ունեցած է Հայաստանի փոխ-նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանի եւ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի տեղակալ՝ Բարգէն Արարքցեանի հետ։ Հայրենի պատասխանատուները սփիւռքահայ հիւրերուն տեղեկութիւններ տուած են Հայաստանի եւ Արցախի այժմու վիճակին, կազմակերպուած ...

...տասխանատուները սփիւռքահայ հիւրերուն տեղեկութիւններ տուած են Հայաստանի եւ Արցախի այժմու վիճակին, կազմուելի փակման հետեւանքով ստեղծուած ուժանիւթի տագնապին եւ դէպի շուկայական տնտեսութիւն անցնելու բարեկարգման քայլերու մասին։

*

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ – ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի արուարձաններէն Իսի Լէ Մուլինոյի քաղաքապետ Անտրէ Սանթինիի յանձնարարութեամբ՝ Էջմիածին այցելած է ֆրանսահայ տնտեսագէտ՝ Միշէլ Բագումեան, իր օգնական Անի Տիգէնի ընկերակցութեամբ։

Հիւրերը այցելած են քաղաքին տնտեսական, մշակութային եւ կրթական հաստատութիւնները, տեղեկացած՝ շրջանի զիւղատնտեսական արտադրութեանց ուրակին։ Մշակուած է առեւտուրի փոխշահաւէտ գործակցութեան ծրագիր մը եւ որոշուած՝ մասնագէտներ փոխանակել երկու քաղաքներուն միջեւ։

*

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Վարչապետի պաշտօնակատար Հրանտ Բագրատեանի գլխաւորութեամբ գումարուած Նախարարաց Խորհուրդի վերջին նիստին, լայնօրէն քննարկուած է խորհրդային նախկին հանրապետութեանց միջեւ ստորագրուած տնտեսական համաձայնագրին տուեալները։ Շեշտուած է հորիզոնական կապերը զարգացնելու անհրաժեշտութիւնը ու նշուած՝ որ տնտեսական համագործակցութիւնը պէտք չէ խոչընդոտէ անկախութեան հաստատման գործընթացը։

Տիկին Սիմոն Քըլխեան,

Սոֆի, Միքայէլ եւ Սիմոն,

Տիկին Արշալոյս Քըլխեան,

Տոքթ. եւ Տիկին Արտաւազդ Քըլխեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ռընէ Թորոսեան եւ զաւակները,

Դր. Յակոբ Յակոբեան եւ զաւակները,

Տիկին Ագնիւ Տագիլճեան եւ զաւակները,

Տիկին Զարուհի Պետիկեան եւ աղջիկը,

Օր. Զապէլ Շեխլեան,

Տիկին Ագնիւ Նանեւա,

ինչպէս նաեւ Տասուրեան (Միացեալ-Նահանգներ), Քէշիշեան (Միացեալ - Նահանգներ), Թորոսեան, Կիրակոսեան (Միացեալ - Նահանգներ), Ապտալեան, Թապըլճեան (Միացեալ-Նահանգներ, Հայաստան), Մարտիրոսեան (Ֆրանսա, Պուլկարիա, Միացեալ - Նահանգներ), Տէքմիճեան (Մ. Նահանգներ), Գարակէօզեան (Եգիպտոս, Իտալիա) ընտանիքները եւ բարեկամները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր, տագրոջ, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քրոջ-զաւկին, փեսային, ազգականին, աներին եւ բարեկամին՝

ՍԻՄՈՆ ՔԸԼԽԵԱՆԻ

Պուրկ - Լա - Ռէնի

էնթէրմարշէի տնօրէն - նախագահի

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 9-ին, 60 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 21, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պուրկ-Լա - Ռէնի գերեզմանատունը։

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել Կապոյտ Խաչի Պանէօ - Քաշանի մասնաճիւղին

37, rue de la Villa Flamande
92340 Bourg-la-Reine

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահազդ։

10, Résidence Ile-de-France-Péguy
31, rue Ravon, 92340 Bourg-la-Reine

AVANT-PPREMIERE
au Cinéma du Théâtre
de la Celle-Saint-Cloud
8 E. av. Charles de Gaulle (Mairie)
Mardi 26 Novembre à 20 h. 45

«MAYRIG»

d'HENRI VERNEUIL

avec Richard Berry, Claudia Cardinale, Nathalie Roussel, Stéphane Servais

«Mayrig» c'est d'abord un livre. Henri Verneuil y racontait son enfance à Marseille dans une famille d'immigrés arméniens ayant fuit le génocide turc du début du siècle. Une enfance choyée et heureuse malgré la vie difficile, illuminée par Mayrig, sa mère. De ce livre, le cinéaste a fait un film en deux époques : «Mayrig» et «588, rue de Paradis» (sortie début 92).

Un grand projet qui lui tenait à cœur, tourné en studio, mais aussi à Versailles et en Tunisie.

TF 1

«SACREE SOIREE»

Jeudi 21 Novembre à 20 h. 50
Invité:

Henri VERNEUIL

*

A 2

Dimanche 24 Novembre à 22 h. 25
«BOUILLON DE CULTURE»
HENRI VERNEUIL

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CENTRE FRANCE

Comme à la Colonie

Dans le but de maintenir le contact entre les colons et les moniteurs de la colonie de Bellefontaine, les sections de Centre France de la Croix Bleue organisent une *BOUM* comme à la colonie, le Dimanche 24 Novembre à partir de 14 h. 30 à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne, 9 rue du Cirque, Vienne tél. 74 53 43 80

Tous les colons et les moniteurs sont invités à y participer.

Entrée libre

Կ. Ս. Մ.

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին

YAN'S CLUB
5, avenue Reille, Paris 14e

Ճաշագին՝ 150 Ֆր.։

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով, կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն. -

43 · 81 · 80 · 82
43 · 81 · 30 · 54

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի շրջանի մասնաճիւղերը Շաբաթ, Նոյեմբեր 23, ժամը 15-ին Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ եւ կեդրոնական Ֆրանսայի շրջանի մասնաճիւղերը Կիրակի, Նոյեմբեր 24, ժամը 15-ին Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

ԹԱՓՍԱԽԱՂ (LOTO)

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սաւունի մասնաճիւղը կազմակերպած է լօթօ մը որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Դեկտեմբեր 1, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue Saint Bazile Marseille 1er

Magnétoscope,
Micro - onde,
Tableau, etc. etc...

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ս. Թաղէոսեան» մասնաճիւղը իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, հոգեհանգիստ կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 24, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին։

Ապա, ժամը 13-էն սկսեալ, հոգեճաշ կը տրուի բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ոգեկոչել մահացած ընկերուհիներուն յիշատակը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

Offre d'emploi

Organisme gérant
des Maisons de Retraite
RECHERCHE
GOUVERNANTE

Prière d'envoyer curiculum vitæ
au journal qui transmettra

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 30, տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ առաջին լուսաւորչացն՝ Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ

Պօմոնի Կապոյտ Խաչի «Նայիրի» մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ Թաղական Խորհուրդը Կիրակի, Նոյեմբեր 24-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան մասնաճիւղի շարքերէն անդարձ մեկնող բոլոր խաչուհիներուն հոգւոյն ի հանգիստ։

Կը պատարագէ ու կը քարոզէ՝

ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Պատարագիչը ի ժամ հոգեհանգստեան, մի առ մի կը յիշատակէ հանգուցեալ բոլոր խաչուհիներուն անունները։

Այս առթիւ կը կատարուի նաեւ մատաղօրհնութիւն։

Արարողութեանց աւարտին՝ կը բաժնուի օրհնուած մատաղ եւ տեղի կ'ունենայ պատուասիրութիւն եկեղեցւոյ սրահին մէջ։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Լու Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, առ ի երախտագիտութիւն յաւէտ բաժնուած նախկին Առաջնորդ Հայրերու, Եկեղեցւոյ շինութեան նիւթապէս եւ բարոյապէս սատարողներուն, եկեղեցւոյ ծառայողներուն, նուիրատուներուն եւ համայն շրջանի ննջեցեալներուն համար հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ եւ կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 24-ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՄԱՏԱՂ

Նոյեմբեր 24-ին, Կիրակի, օր, Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան 16-րդ տարեդարձն է։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՔԱՐԵԱՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9.30-ին։

Պատարագ ժամը 10.15-ին։

Հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն ժամը 12-ին։

Ժողովրդական ճաշ ժամը 13-ին։

Մանրամասնութեանց համար դիմել գիւտին

46 - 44 - 28 - 52

կամ հոգաբարձութեան անդամներուն։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21
JEUDI
21 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 17.671 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — No 17.671

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՏԱԳՆԱՊ ԲՈԼՈՐ ՃԱԿԱՏՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆ ԱԼ ԿԸ ԿՆՃՌՈՏԻ...

Ինչպէս ծանօթ է, Նոյեմբեր 19, ժամը 24ին վերջին պայմանաժամն էր կազմին համար, ըստ Կիրակի օր, Ղազախի մէջ ստորագրուած Համաձայնութեան նախագիծին (փրոթոքոլ), որու առաջին կէտը կը մնայ կայծի հարցը որպէս նախապայման հայկական կողմի: Անկէ ետք, կը շարունակուէին բանակցութիւններ, որոնք տեղական բնոյթ ունէին, այսինքն՝ Նոյեմբերեան - Իջեւանի եւ Ղազախի միջեւ եւ կը վերաբերէին շրջանի հարցերուն (ճամբայ, պատանդ եւայլն, եւայլն): Այս կապակցութեամբ, Համաձայնագիրը ստորագրուած է Երեքշաբթի, Նոյ. 19, տեղական ժամով՝ 23, այսինքն պայմանաժամէն մէկ ժամ առաջ: Այդ առեն, ժամանակցող ռուս եւ ղազախ դէտերն ալ յայտարարած են թէ այլեւս ոչ մէկ խոչընդոտ կը մնայ եւ կայը պէտք է հայթայթուի: Բայց, դժբախտաբար, Չորեքշաբթի առտու (Նոյեմբեր 20), մեր երկու սկզբնական հեռաձայնային խօսակցութեանց ընթացքին (Երեւանի ժամով՝ 10 եւ 13) կազմուղը դեռ չէր բացուած:

**

Միւս կողմէ եւ մինչ երկիրը սուր տագնապի մէջ է եւ ժողովուրդն ալ կը տառապի (բայց, ամէն մարդ գիտէ որ Հայ ժողովուրդը քաջ է, կը տոկայ, ինչե՜ր տեսած է, ուրեմն թող շարունակէ տեսնել...), Գերագոյն Խորհուրդը կը շարունակէ իր նիստերը (եւ վէճերը): Նոյ. 18, 19 եւ 20-ի առաւօտն իսկ, դեռ կարելի չէր եղած Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը ընտրել: Գրած էինք մեր նախորդ թիւով թէ հինգ թեկնածուներ մնացած էին, ի վերջոյ: Նոյեմբեր 19-ին, Լեւոն Յակոբեան կը քաշէր իր թեկնածութիւնը ու քուէարկութիւնը կը կատարուէր չորս թեկնածուներու վրայ հետեւեալ արդիւնքով.-

Բաբգէն Արարքցեան՝ 75,
Վազգէն Մանուկեան 59,
Մեխակ Գաբրիէլեան՝ 22,
Համլէտ Յովսէփեան՝ 12:

Այս պարագային, անհրաժեշտ է երկրորդ շրջան մը, առաւելագոյն ձայն ստացող երկու թեկնածուներով:

Նոյեմբեր 20, Չորեքշաբթի առաւօտեան նիստին քուէարկութիւնը կրկին մեծամասնութիւն չէր ապահովեր որեւէ մէկուն, քանի արդիւնքն էր.-

Բաբգէն Արարքցեան՝ 97
Վազգէն Մանուկեան՝ 69

Այս պայմաններու մէջ, հարկ կը դառնայ ամէն ինչ ծայրէն սկսիլ, թեկնածուներու նոր ցանկով մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇՎԱՐՆԱՏԷ եւ եկաւ եւ կրկին ստանձնեց Արտաքին նախարարութիւնը եւ ցարդ իր աթոռը գրաւող Պանկինն ալ Լոնտոնի դեսպան նշանակուեցաւ: Շվարնածէ հրաժարած էր 1990 Դեկտեմբերին, բողոքելով «մենատիրութեան յառաջխաղացման» դէմ: Եթէ, որոշ չափով, կը բացատրուի որ Գորբաչով անհրաժեշտօրէն պէտք ունենայ վրացի այս ճեռնհաս գլխաւորներին, աւելի զարմանալի կը թուի ենթակային ընդունիլը: Ինչ որ յստակ է, այն է որ արտաքին աշխարհի համար կարեւոր էր այս պաշտօնին գլուխն ունենալ վարկ վայելող մէկը: Նախարարութիւն ալ անունը կը փոխէ եւ կը դառնայ՝ Արտաքին Յարաբերութեանց Նախարարութիւն:

ՎՈՒԿՈՎԱՐ «Նահատակ քաղաք» կը խորագրէր «Լիպերասիոն» եւ իր թղթակիցը կը նկարագրէ աննկարագրելին: Ան կրցած է քաղաքը մտնել, հաստատել գործուած աւերը, երեք ամսուան ռմբակոծութիւններով: Աւերակներու մէջ մորթուած, չարչրկուած անհամար դիակներ, քարուքանդ շէնքեր եւ վերապրողներու սահմռկեցուցիչ պատմութիւններ: Ըստ աւանդութեան, արեւմտեան Պետութիւնները ամխներ «դիտել» ետք գործուած ջարդը, օգնութեան կը հասնին դեղօրայք եւ ուտելիք ղրկելով եւ գաղթական հաւաքելով...:

ԱԶԷՆ ԶԱԽ, ձախէն աջ բոլոր քաղաքական հոսանքները թոյլ մը բարձրացուցին Ազգային Ճակատի առաջարկած «յիսուն շօշափելի միջոցներուն» առթիւ, ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի օտարներուն եւ գաղթողներուն: Բոլորին համար - որոնց անկեղծութիւնը թէեւ կրնայ խնդրոյ առարկայ ըլլալ եւ չանտեսել քաղաքական եւ ընտրական հաշիւներ - Վիշիի վարչակարգին վերադարձ կը նշանակէ: Պրիւնօ Մեկրէ կ'ուզէ, օրինակ, խնդրոյ առարկայ ընել 1974-էն ի վեր շնորհուած հպատակութիւնները, վերադառնալ զուտ ազգային դաստիարակութեան մը, 10 տարուան բնակչութեան անձնագիրները փոխարինել երկու տարուան անձնագրերով, ոչ անպայման նորոգելի, վերջ տալ կեղծ գրօսաշրջիկութեան, քոթաներ սահեծել գաղթողներու համար եւայլն, եւայլն: Մէկը կայ սակայն, որ առանձին եւ անտեսելով բոլոր քննադատութիւնները, կը շարունակէ պնդել որ պէտք է գործակցիլ Ազգային Ճակատին հետ, Մ. Փոնիաթովսկին է (ծագումով Լեհ), որու համար սատանան՝ Լը Փէնը չէ, այլ՝ Միթերանը: Նոր հրապարակ հանեց իր գիրքը՝ «Ընկերվարական աղէտը»:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ յայտարարած է գերմանական Շթեռն պարբերականին, որ եթէ չկարենան հակակշռել ընկերային եւ տնտեսական կացութիւնը, եթէ ուտեստեղէնը երթալով պակսի, բնակչութեան դառնութիւնը կ'աւելնայ եւ կրնայ ապստամբութեան բուռն շարժումի մը յանգիլ:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ արեւելեան ազրպէջանական գաւառը եւ Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութիւնը տնտեսական համաձայնագիր մը ստորագրած են, ըստ որուն փորձառական շրջանի մը համար շուկայ մը պիտի բացուի Ջուլֆայի սահմանային կայանը, թոյլ տալու համար երկու շրջաններու առեւտրականներուն իրենց ապրանքները փոխանակել ազատօրէն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ խորհրդային դեսպանները՝ Եուրի Դուբինին եւ Լէոնիտ Զամիատին պաշտօնանկ եղան Գորբաչովի կողմէ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ դրամական դանդուածը 650% յաւելում արձանագրած է ամբողջ տարուան ընթացքին, կը գրէ «Քոմերսաթանթ» շաբաթաթերթը, որու համաձայն հրապարակ հանուած դրամը 135 միլիառ ռուբլիի կը հասնի նոյն ժամանակաշրջանին:

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ Լաւիպուապիէրի հիւանդանոցը մտաւ առջի օր, քանի մը օրուան համար, սրտի բաբախման անկանոնութեան պատճառաւ: Համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը էնֆարքթիւս մը անցուցած է 1975-ին եւ անկէ ի վեր նման անկանոնութիւններ բնական են, կ'ըսէ փրոֆէսէօր Սլամա, բայց նախընտրելի է որ հսկողութեան տակ առնուի ենթական:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹԱԼԱԱԹԻՆ ՅՈՒՇԵՐԸ

Բ.

Այս մասին կը յաջորդէ Թալաաթի յուշագրութեան թերթօնին հաւանօրէն ամէնէն կենսական կէտը. վերադառնալով Վանի, Պիթլիսի, Մուշի եւ Էրզրումի ռուսական գրաւումին ընթացքին Հայերու գործած խժդժութիւններուն, ան կ'ըսէ թէ մահմետական ժողովուրդը այլեւս չհամարձակելով իր բնակավայրերը մնալ, մերկ ու անօթի գաղթի ճամբան բռնած էր. ու այս գաղթը պատճառ եղած է որ անոնցմէ 600 հազար հոգի մահանան:

Իսկ Հայերու աքա՞րը. «իրականութեան մէջ զինուորական կանխազգուշական միջոցառում մըն էր միայն որ անգութ ու անարգ մարդոց ձեռք ողբերգութեան մը վերածուեցաւ: Նպատակս այս բոլորին տգեղութիւնը թաքցնել չէ: Միայն կ'ուզեմ ըսել թէ անարդարութիւն ու կամայական դիրքաւորում է այս բոլորին համար մեղադրել ամբողջ կառավարութիւնը, Իթթիհատի վարչութիւնը եւ անոր անդամները որոնք ոչ մէկ կապ ունեցած են պատահարներուն հետ: Անոնք Հայերու դէմ կատարուածին համար վերջին ծայր յուզուած են ու միշտ ջանացած են ազդեցութիւն բանեցնել կառավարութեան վրայ, որպէսզի արգելք ըլլան դէպքերուն: Կարգ մը չարամիտ ու թըշնամիին ծառայող մարդիկ նաեւ Գերմանիոյ պատիւը ոտնակոխ ըրին, քարոզչութիւն կատարելով որ Գերմանները դրդած են Թուրքերը Հայերու դէմ շարժման անցնելու: Դէպքերը հակառակը ցոյց կուտան. անմիջապէս որ պատահար մը կը լսուէր, գերման կառավարութիւնը բողոքագիրով մը կը թելադրէր վերջ տալ»:

Թերթօնը կը շարունակուի ռուս զինուորներու արտայայտութիւններով որոնք կը դատապարտեն Հայերու գաւաճանութիւնները եւայլն: Անոնց կը յաջորդէ Հայերու վայրագութեան պատումը: Անդրանիկի Էրզրում գալը զարկ կուտայ Հայերու կողմէ Թուրք տեղացիներու սպանութիւններուն:

Թալաաթի յուշագրութեան մէջ յաճախ մէջբերումներ կը կատարուին ռուս զինուորականներու տեղեկագիրներէն. այսպէս, թերթօնին 16-րդ էջին մէջ տեղ կը տրուի ռուս սպայի մը 1918 Ապրիլ 29 թուակիր արձանագրութեան. հոն կը խօսուի ռուս զօրքին ներկայութեան Հայերու գործած ոճիրներուն մասին: Սակայն մէջբերումները այնքան անխնամ կամ անուշադրութեամբ կատարուած են որ յայտնի չըլլար թէ ուր կը սկսին եւ ուր կը վերջանան ռուս զինուորականին բառերը:

Այդ գլուխին մէջ կը պատմուի նաեւ հայ զինեալները համախմբելու գործին մէջ Անդրանիկի կրած դժուարութիւնը. «հայ փախստականները կազմուած զինեալ հրոսախումբեր կը սպաննէին ճամբու վրայ իրենց հանդիպած մարդիկը: Անոնք կը խուսափէին ռազմաճակատ երթալէ: Ճիշդ է որ Անդրանիկի ժամանումէն ետք դէպի ճակատ ճամբայ ելան, սակայն իրենց բուն նպատակը փախուստի դիմել էր: Նոյնինքն Անդրանիկ իր ձիուն վրայ սուրի հարուածներով ու իր բռունցքներով կը ջանար փախստականները հաւաքել: Սակայն Անդրանիկէն սկսած, բոլորին յոյսը դրուած էր ռուս զինուորներուն վրայ»:

Երբ Թրքական բանակը կը մօտենայ, հայկական զինեալ խումբերը կը սկսին Տրապիզոնէն դէպի Էրզրում նահանջել: «Անդրանիկ կը ջանար նահանջող ուժերը հաւաքել ու թշնամիին դէմ դնել, սակայն այդ փախկոտները հազիւ համախմբուած, կրկին խոյս կուտային»:

Երբ լուր կը հասնի որ Թրքական ուժերը կը մօտենան Էրզրումի, ռուսական զօրքին պաշտպանութեան տակ հայ զինեալները փախուստի կը դիմեն, իրենց ճամբուն վրայ սպաննելով մահմետականները: Ռուս սպան կը գրէ թէ փախուստի պատրաստուած էին հայ բարձրաստիճան զինուորականներ ալ, իրենց ամբողջ ունեցածը ինքնաշարժերու բեռցուցած: Դեր - գնդապետ Թուէրտօքլէպոֆի տեղեկագիրը կ'աւարտի հետեւեալ պարբերութեամբ. «Ոչ խրամատներում, ոչ ալ քաղաքներում մէջ կարելի էր հանդիպիլ ամենափոքր վէրք ստացած Հայու մը: Այս պարագան ապացոյց մըն է թէ Հայերը ինչ մեծ քաջութեամբ պաշտպանած են Էրզրումը: Գերիները ռուս սպաներէ կը բաղկանային: Հայերը կրնան հպարտանալ ժխտական օժանդակութիւն բերած ըլլալով քաղաքին պաշտպանութեան»:

Թալաաթ բազմաթիւ Թուրք վերապրողներու յիշատակումով երկարօրէն կ'անդրադառնայ Երզնկա - Էրզրումի շրջանին մէջ Հայերու կողմէ կատարուած վայրագութեան. ասոնց մաս կը կազմեն տուներու հրկիզումներ, Թուրքերու խմբական սպանութիւններ, սնդամթերքի թալան եւայլն:

Այս բոլորին համար Թալաաթ գլխաւոր պատասխանատու կը նկատէ Ռուսերը որոնք իրենց շահերուն համար դրդած էին Հայերը. երկրորդ կարգի պատասխանատուութիւն մը կ'իյնայ Հայերու վրայ: Ան կը գրէ. - «Ռուսերուն նպատակն էր Թուրքիոյ մէջ առանց Հայու Հայաստան մը հիմնել, իսկ հայկական կոմիտէներու փափաքը Հայկական Պետութեան մը հիմնումն էր ու այս նպատակով ծրագրած էին այն շրջաններուն մէջ ուր իրենք հազիւ տասնէն մէկ համեմատութիւն մը ունէին, մեծամասնութիւն կազմող ժողովուրդը զանազան միջոցներով ոչնչացընել»:

Թալաաթ կը շարունակէ. - «Եւրոպայի ու Պատրիարքարանի վիճակագրութիւններուն համաձայն, հայ բնակչութիւնը տասնէն մէկ համեմատութիւն կը ներկայացնէր: Եթէ, ինչպէս ընդունուած է, շատ մը Հայեր գաղթած ու մեծ մասն ալ թշուառութեան մէջ մահացած էին, պէտք է խոստովանիլ որ այս համեմատութիւնը այսօր բոլորովին խախտած է: Էրզրում, Երզնկա, Տիյարպէքիր, Խարբերդ, Ատանա եւ մասամբ ալ Սեբաստիայէն բաղկացած շրջանի մը մէջ ուր բնակչութեան ամբողջութիւնը մահմետական է - 90% թուրք և մաս մը քիւրտ-, Հայկական Պետութիւն մը հիմնելու նպատակը, այս արիւնալի բախումները յաւերժացնելու փափաքը միայն կը մատնէ»:

Թալաաթի յուշերը ապա կ'անդրադառնան յանցաւորներու դատուելու պարագաներուն. բազմաթիւ առարկութիւններ կ'ըլլան պատասխանատուները պատերազմական ատեանին առջեւ դատելու ձեռնարկներուն: Թալաաթ բազմաթիւ փաստաթուղթեր կը մէջբերէ ժամանակի տեղեկագիրներէն ու օրէնքի տրամադրութիւններէն: Ան կ'ըսէ թէ ոչ մէկ կառավարութիւն այնքան տգեղ ու ծիծաղելի ամբաստանութիւններով վարկաբեկուած է, որքան իրենցը:

ԳՈՐՏՈՊԱ

ԱՐԺԱՆԹԻՆԷՆ՝ ՀԱՄԱՍՓԻՒՌՔԵԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Սփիւռքի պատմութի՞ւնը: Չէ գրուած դեռ, լսուած է բազմիցս: Սփիւռքի ներկա՞ն: Ջարդի քաղաքականութեան արդիւնք եւ հետեւանք, բացառելով վերլուծական քանի մը պատկառելի փորձեր: Սփիւռքի հեռանկարնե՞րը: Առօրեային մէջ ապրող մարդը կը թուի թէ շատ հետաքրքրուած չէ գալիքով:

Եւ որովհետեւ Սփիւռքը քայքայուած ամբողջութիւն մըն է, իւրաքանչիւր հատուած պիտի մտածէ իր մասին, իր ճակատագրին շուրջ: Եթէ ընէ ատիկա ամբողջութեան ծիրին մէջ, աւելի լաւ: Բայց տեղէ մը պէտք է սկսիլ: Կարեւորը սկսիլն է, յստակ նպատակներով, անշուշտ:

1989 Նոյ.ին՝ Պուէնոս-Այրէսի առաջին ժամադրութենէն ետք, տեղւոյս Հայագիտական Ուսմանց Հիմնարկը, քաջալերուած արդիւնքներէն, անցեալ Սեպտեմբեր 27/29-ին կազմակերպած էր Հարաւ-Ամերիկայի հայ համայնքներու ուսումնասիրութեան նուիրուած Բ. գիտաժողովը, Գորտոպա քաղաքին մէջ: Տեղին է յիշել, որ այս հիմնարկը ստեղծուած է 1986 Յուլիսին խումբ մը երիտասարդ հետազօտողներու կողմէ՝ հայութիւնը գիտականօրէն ուսումնասիրելու եւ ծանօթացնելու նպատակով (յատկապէս օտար հասարակութեան, որ, ինչպէս ամէնուրեք, ջարդերէն զատ յաճախ ուրիշ բան չի գիտեր մեր մասին եւ կ'ուզէ գիտնալ. մենք ալ մակերեսային քարոզչականութենէն անդին չենք անցած դեռ...), եւ իր անդամները կարեւոր ճիգ մը կը թափեն այս ուղղութեամբ, շատ անգամ՝ անտարբերութեան կամ անհասկացողութեան բախելով (պարզ է, ամէն կառոյց անկախ աշխատող միաւոր մը անսովոր եւ մինչեւ իսկ «վտանգաւոր» կը թուի մեր իրականութեան մէջ):

Այս երկրորդ գիտաժողովը «միջազգային» կոչուած էր, եւ արդարօրէն: Արդարեւ, ո՛չ միայն ներկայացուեցան անոր Իտալիայէն, Միացեալ-Նահանգներէն, Հայաստանէն, Պրազիլէն, Ուրուկուայէն եւ Արժանթինէն 21 զեկուցումներ (1989-ին՝ 22), այլեւ զեկուցաբերներէն երեքը օտարներ էին:

Պէտք է ընդգծել, որ տեղեկութիւններու հաւաքումին զուգահեռ, աւելի զգալի էր վերլուծական եւ բաղդատական ճիգը: Միւս կողմէ, մտքերու փոխանակումը, ազատ բանավէճը եւ հարցադրումներու արութիւնը անպակաս եղան ամէն զեկուցումի աւարտին: Զոյգ իմաստներով, ուրեմն, այս գիտաժողովը գերազանցեց նախորդը:

Քաջալերել ճանաչումի աշխատանքը, ամրապնդել ուսումնասիրողներու միջեւ կապը, ստեղծել վայր մը ուր կարելի ըլլայ իմացական փոխանակումը: Այս է հիմնարկի նպատակը, եւ պարզ է, որ դիւրին չէ. եթէ ըլլար, ուրիշ գաղութ եւ ուրիշ Սփիւռք կ'ունենայինք:

Գիտաժողովը կը հովանաւորէին Գորտոպայի քաղաքապետարանը, Գորտոպայի պետական համալսարանը, տեղւոյն գաղութային վարչութիւնը եւ Պուէնոս-Այրէսի Հայաստանեայց Առաք. Եկեղեցւոյ Կեդրոնական Վարչութիւնը: Նամակով իր գործակցութիւնը յայտնած էր Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի թղթակից-անդամ, փրոֆէսոր Հրաչիկ Սիմոնեանը:

Գիտաժողովին բացումը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 27-ի երեկոյեան, Գորտոպայի «Պալըրճեան» գաղութային սրահին մէջ: Գաղութային Վարչութեան փոխ-ատենապետ, իրաւաբան Խուան Գարլոս Մերտինեանի ողջոյնի խօսքէն ետք, Հիմնարկի անունով ելոյթ ունեցաւ ատենապետ եւ բանասէր Վարդան Մատթէոսեան, անդրադառնալով գիտաժողովի կարեւորութեան, կանգ առնելով անոր նպատակին վրայ՝ ազատութեան եւ մտածումի վայր մը բանալ, ուր կարելի ըլլայ վերստեղծել անցեալը, խորհիլ ներկայի մասին եւ նախատեսել ապագան: Գորտոպայի ընտրութիւնը, բնաւ, թելադրուած էր այն խորհուրդէն, որ անհրաժեշտ է այս ծայրամասային բայց աչքառու գաղութին (4.000 հոգի) ուսումնասիրութիւնը, ցարդ անտեսուած. ատկէ զատ, կարեւոր է յարաբերութեան մը ստեղծումը բոլոր հայաշատ կեդրոններուն միջեւ: Վերջապէս, շեշտեց նմանօրինակ հաւաքոյթի մը նպատակայարմարութիւնը պատմական այս անկիւնադարձին, թէ՛ մեզ ճանչնալու եւ թէ ճանչցնելու համար:

Այնուհետեւ, կարդացուեցան երկու հաղորդումներ: Առաջինը հաւաքաբար պատրաստուած էր Հիմնարկի կողմէ, «Պատկեր եւ վկայութիւն. մեր անցեալի փրկութիւնը լուսանկարներու միջոցով» խորագրով. զեկուցաբերն էր քաղաքագէտ Էտուարտօ Գարապլեան (Պուէնոս-Այրէս): Հիմնարկը ձեռնարկած է լուսանկարչութեան ֆոնտի մը կազմութեան. ատկէ քաղուած 20 լուսանկարներով կազմուած էր ցուցահանդէս մը, որ կը պատկերացնէր Պուէնոս-Այրէսի արուարձան Վալենթին Ալսինայի հայ համայնքի 1920-50-ականներու պատմութիւնը: Այս արուարձանը, ուր ներկայիս կը գործեն Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութիւնը եւ Ս. Յակոբ Եկեղեցին, դեռ կը մնայ խիտ հայաշատ վայր մը: Կ'արժէ նշել, որ ցուցահանդէսին առիթով, Հիմնարկը գնահատական նամակ մը ստացած էր Վալենթին Ալսինայի Ուսումնասիրութեանց կաճառէն:

Երաժիշտ Ռուբէն Կնեազեան կարդաց երկրորդ հաղորդումը՝ «Հայկական գործիքագիտական ժառանգութեան փրկութեան ծրագիր» (հեղինակակից՝ երաժշտագէտ Զաւէն Կնեազեան): Այս ալ Հիմնարկի աշխատանքներուն մէկ ուրիշ երեսն է. բանահաւաքչական մեղուաջան աշխատանքով եւ մասնագիտական պրպտումներով, վերականգնուած են հայկական ժողովրդական աւանդական նուագարաններ եւ ճշդուած են ուրիշներու բնոյթն ու կիրառումի ոլորտները. (Ռ. Կնեազեան յայտնեց, թէ իր ընթերցումէն ժամ մը առաջ գտնուած էր մինչ այդ անյայտ գործիք մը):

Կ'արժէ նշել, որ գիտաժողովի զուգահեռ, Հիմնարկի անդամները շարունակեցին նիւթերու որոնումները Գորտոպայի գաղութին մէջ:

Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն, նիստերը տեղի ունեցան քաղաքի կեդրոնը՝ «Թելփէլ Սեկունտօ» պանդոկի սրահին մէջ: Շաբաթ, Սեպտեմբեր 28-ի առաւօտուն, առաջին նիստի նիւթն էր «Գաղթ եւ հաստատում» (դեկավար՝ Է. Գարապլեան):

Առաջին հերթին, կարդացուեցաւ բանասէր Նարախօ Պինայեանի (Պուէնոս-Այրէս) աշխատանքը՝ «Հայկական տոհմաբանութիւն Արժանթինի մէջ»: Անիկա գլուխ մըն է հրատարակութեան պատրաստ հատորի մը՝ Արժանթինի [illegible] պատմութեան նուիրուած: Հեղինակը մէկտեղած է հարուստ տուեալներ արժանթինահայ այն ընտանիքներուն մասին, որոնք կը սերին Կիլիկիոյ, Իզմիրի եւ Արցախի ազնուական տուներէն:

Այնուհետեւ, բանասէր Դանիէլ Գարամանուկեան ներկայացուց «Հայերը Ուրուկուայի մէջ. 100-ամեայ գաղթականական հոսանք մը» զեկուցումը: Մոնթէվիտէօյէն երկու հեղինակներ՝ Դ. Գարամանուկեան եւ Ալպերթօ Տիրէճեան, միասնաբար գիրք մը գրած են Ուրուկուայի հայ գաղութի մասին, որ հրատարակելի կը մնայ (Գարամանուկեան հրատարակած է ցեղասպանութեան վերաբերող Ուրուկուայի մամուլի լրատուութիւններու հաւաքածոյ մը, իսկ Տիրէճեան թարգմանաբար առանձին պրակներով լոյս ընծայած է Հ. Փաստրմաճեանի «Հայաստանի պատմութիւն»ի առաջին ութ գլուխները): 1830-40-ական թուականներու քանի մը կասկածելի պարագաներէ ետք, Ուրուկուայ ժամանած ու հաստատուած առաջին Հայը 1888 թուականին արձանագրուած է: 1922-30-ին է որ տեղի ունեցած է զանգուածային գաղթը: Վաւերագրական լայն ատաղձով, զեկուցումը կը ներկայացնէր թուականներ, գաղթի հոսանքներ եւ հաստատումի հոլովոյթը:

Կարդացուեցաւ պատմաբան Պրիսա Վարեալայի (Պուէնոս-Այրէսի եւ Լուխանի պետական համալսարաններու դասախօս) ուսումնասիրութիւնը՝ «Հայ համայնքին քաղաքային տեղաբաշխումը Պուէնոս-Այրէսի մէջ», որ կը վերլուծէր աշխարհագրական եւ ընկերա-տնտեսական այն միջավայրը, ուր Հայերը գտան ժամանումի ատեն, եւ իրենց համարկումը այդ միջավայրին:

Նիստը փակեց Դանիէլ Գարամանուկեան՝ «Ուրուկուայի հայ գաղթականներու աշխարհագրական տեղաբաշխում, բնակչագրութիւն եւ աշխատանքային բաղադրում (1900-1950)» զեկուցումով: Ան հաստատեց, որ պատմականօրէն Մոնթէվիտէօյի մէջ (Ուրուկուայի Հայերը մայրաքաղաք կեդրոնացած են, որովհետեւ երկրին մէջ տիրող կալուածատիրական դրութիւնը թոյլ չէր տար մանր սեփականատէրերու հաստատումը) Հայերը կազմած են բնակչութեան մէկ առ հարիւրը (այսօր անոնց թիւը կը գնահատուի 11 հազարի շուրջ), սկիզբը՝ քաղաքի ամէնէն աղքատ թաղամասը, յետոյ՝ աստիճանաբար տարածուած են: 1940-ին կը սկսի իրենց տնտեսական վերելքը, սեփական խանութներու եւ գործատուներու հաստատումով:

Երկրորդ նիստը, «Մամուլը» նիւթով, վարեց Դանիէլ Գարամանուկեան: Առաջին զեկուցումը («Հայ երիտասարդութեան կարծիքն եւ արտայայտութիւնը Արմենիա Երիտ. Միութեան «Կամք» պարբերաթերթի էջերէն (1949-1960)» կարդաց Կարապետ Հասասեան, (Պուէնոս-Այրէս), որ Հարաւային Ամերիկայի հայ մամուլի պատմութեան լաւագոյն գիտակն է ու ընդարձակ հաւաքածոյի մը տէրը: Ա.Ե.Մ.-ի (ներկայիս՝ Հ.Յ.Դ. Ա.Ե.Մ.) այս պարբերականը, հնագոյնը իր տեսակին մէջ, կը շարունակէ լոյս տեսնել, ընդմիջումներով եւ հիմնովին տարբեր բովանդակութեամբ: Առաջին շրջանի ուսումնասիրութիւնը հետաքրքրական տուեալներ կը բերէ մտածումի պատմութեան համար:

Այնուհետեւ, Վ. Մատթէոսեան (Պուէնոս-Այրէս) ներկայացուց «"Արարատ" հանդէսը՝ Հարաւային Ամերիկայի հայագիտութեան ռահվիրայ» (1943-1947) նիւթը: Հարաւ-Ամերիկայի Հայոց առաջին հայրապետական պատուիրակ (ապա՝ Պոլսոյ Պատրիարք) Գարեգին Արք. Խաչատուրեանի կողմէ հրատարակուած այս հանդէսը ընդհանրապէս անտեսուած նպաստ մը բերած է հայագիտութեան տարածման, թէ՛ հայերէն եւ թէ, յատկապէս, սպաներէն լեզուներով: Հետաքրքրական է, որ հոն ստորագրուած է իմացական շարժում մը որ, այնուհետեւ, շարունակութիւն չունեցաւ (վկայ՝ գաղութին իմացական ամլութիւնը): Զեկուցումը, ցոլացնելով հանդէսի երկլեզուութիւնը, կարդացուեցաւ կէս հայերէն եւ կէս սպաներէն:

Կէսօրուան դադարէն ետք, «Լեզու եւ դաստիարակութիւն» խորագրուած երրորդ նիստը վարեց Վ. Մատթէոսեան: Առաջին զեկուցումը, անգլերէն լեզուով, կարդաց ամերիկացի լեզուաբան Ճոն Կրեփինը (Գլիվլընտի համալսարանէն), որ խմբագիրն է «Հայկ. լեզուաբանական տարեգիրք»ին: «Ժամանակակից հայերէնի հակազդեցութիւնը օտար փոխառութիւններուն. արաբերէն, անգլերէն եւ սպաներէն» խորագրուած իր ներկայացումի ընթացքին, ան համառօտ կերպով քննեց հայերէնի փոխառութիւններու տարբեր փուլերը եւ առանձնայատկութիւնները՝ հնագոյն ժամանակներէ սկսեալ. յատկապէս կանգ առաւ անգլերէնի եւ սպաներէնի պարագաներուն վրայ, դուռ բանալով համեմատութեան եզրերու: Ըստ իր տեսակէտին, հայերէնը դատապարտուած է աստիճանաբար անհետանալու Ամերիկայի մէջ, ինչ որ անպայման չի նշանակեր հայութեան անհետացումը:

Ապա յաջորդեց հայրենի լեզուաբան՝ Սամուէլ Անթոսեանի զեկուցումը (ան ներկայիս գործուղուած է Պուէնոս-Այրէսի Մարի Մանուկեան Կրթական Հաստատութիւնը, իբրեւ ուսուցիչ), որ կարդացուեցաւ իր բացակայութեան՝ հայերէն լեզուով: «Հայերէնի ուսուցման եւ իւրացման դժուարութիւնները Արժանթինի մէջ» խորագրուած այս նիւթին մէջ, ան կը մատնանշէր ուսուցման դժուարութիւններ (ազդագրական, շարահիւսական, հնչիւնաբանական), որոնք կապուած են կենդանի հայախօսութեան չգոյութեան հետ: Վերջին պահուն կարելի չեղաւ ներկայացնել մանկավարժ Նայիրի Մատթէոսեանի (Պուէնոս-Այրէս) աշխատութիւնը՝ «Հայերէնի ուսուցման առասպելներ եւ իրականութիւններ. առաջարկ վերափոխումի մը համար», որուն ամփոփումը կարդացուեցաւ միայն:

Այնուհետեւ, ուսուցչուհի Վարդուհի Կուսիկեան-Պասմաճեան (Գորտոպա) ներկայացուց «Հայ մշակոյթի ուսուցումը ոչ-Հայերուն» նիւթը: Դիտել տանք, որ Գորտոպահայ գաղութը երկրորդական վարժարան ունի, ուր հայ եւ ոչ-հայ աշակերտներու համար արժանթինեան կրթական ծրագիրը կը գործադրուի, «Հայ մշակոյթ» առարկայի յաւելումով: (Խորքին մէջ, կարելի է աւելցնել, հայ մշակոյթի մասին վերացական գաղափար մը ունեցող հայանուն աշակերտը այնքան ոչ-հայ է, որքան խակական ոչ-հայը):

Թէեւ մինչեւ այն ատեն, մասնակցութիւնը յարաճուն էր, ունկնդիրներու միջամտութիւններու քանակը, որակը եւ թափը գագաթնակէտ մը արձանագրեց չորրորդ նիստի ընթացքին՝ «Սփիւռք եւ Արժանթին» նիւթին շուրջ (դեկավար՝ վարչագէտ Յակոբ Կիւլլիւճեան): Առաջին հերթին, կարդացուեցաւ «Արմենիա» թերթի խմբագիր՝ Խաչիկ Տէր-Ղուկասեանի հաղորդումը՝ «Ներածութիւն Սփիւռքի մասին հարցումին» (հայերէն). Սփիւռքի էութիւնը քննելու փիլիսոփայական փորձ մը, պատմական նոր պայմաններու լոյսին տակ: Ան բառացիօրէն կ'ըսէր, ի միջի այլոց.-

«Ցեղասպանութենէն յետոյ ապրելու համար մահուան սպառնալիքին մոռացումը անհրաժեշտութիւն մըն էր: Միւս կողմէ սակայն, այդ սպառնալիքը այնքան իրական էր սփիւռքեան իրականութեան մէջ, նոյն ինքն Սփիւռք եղած ըլլալուն մէջ, որ մոռացումը անկարելի էր: Փաստօրէն այդ փարատոքսով ապրեցան ցեղասպանութեան յաջորդած ամբողջ երկու սերունդներ: Առաջինը՝ վերապրողներու սերունդը որ երբեք չընդունեցաւ իրողութիւնը եւ մերժեց Սփիւռք ըլլալ՝ սպասելով Հայրենիք վերադարձին, եւ երկրորդը, որ ժամանակաւորապէս ընդունեցաւ սպասումը եւ Սփիւռք եղաւ որպէսզի չմոռնայ: Տագնապը եւ հարցադրումը նոր միայն ինքնապարտադիր եղան երրորդ սերունդով, որ, ինքնութեան տագնապին կողքին, Սփիւռքի մէջ տեսաւ անընդունելի անարդարութիւն մը: Եւ ի՞նչ է այս սերունդին պահանջատիրական դիմագիծը, եթէ ոչ Սփիւռքի քանդումին առաջին նախաձեռնութիւնը: Ազգային ինքնութեան հաստատումը անոր դատին մասնաւորաբար եւ անխուսափելիօրէն վայրագ քարոզչութեան ընդմէջէն՝ մերժումն է պարտադրուած էութեան մը՝ Սփիւռքեան էութիւնը, որուն մասին եղած հարցումը պատասխան մը չէ գտած: Այսօր, մերժում չկայ, հարկ չկայ մերժումի, որովհետեւ հայրենի պայմանները բնականաբար կ'առաջադրեն քանդումը ըսփիւռքին՝ անհրաժեշտաբար մղելով մտածելու ազգային նակատագրի մասին»:

Վիճարկումը, որ տասը վայրկեանի սահմանուած էր, տեւեց կէս ժամ: Տեղի տուաւ, որպէսզի լսուէր Վարդան Մատթէոսեանի զեկուցումը՝ «Արժանթինահայերը 1991-ին. նշումներ՝ մեկնաբանութեան մը համար»: Սփիւռքը քանդումի մը հետեւանքն է, բայց բնախօսր. վարչագիտական տեսանկիւնէ դիտուած, ո՛չ կառոյց կայ եւ ոչ ալ համակարգ, այլ՝ քով-քովի եկած բեկորներ, անկապ ու ցրուած (խորքին մէջ, կարելի չէ քանդել ինչ որ արդէն քանդուած է, պիտի աւելցնէինք): «Յաւերժ վերապրում»ի, «Յաւերժ վերադարձ»ի եւ Սփիւռքի ժխտումի գաղափարախօսութիւն մըն է տիրողը, միջավայրի հետ տեւական բախումով: Արժանթինահայ գաղութի ընկերա-հոգեբանական հոլովոյթը ցոյց կու տայ, որ ներկայիս կը գտնուինք սփիւռքեան հանգրուանին մէջ, երկու տարբերակներով. սփիւռքահայ եւ սփիւռքցի (առաջինը՝ բնական վիճակ, երկրորդը՝ ձուլումի թեկնածու): Ասոր պէտք է աւելցնել աւանդական ընկերութենէն անցումը դէպի աշխարհական ընկերութիւն, ինչպէս եւ «համայնք»ի հասկացողութեան ատաղձանական քայքայումը: Զեկուցողը կ'եզրակացնէր, որ անհրաժեշտ է ապրի՛լ Սփիւռքը (փոխանակ՝ վերապրելու) եւ սփիւռքահայու ինքնութիւնը կերտող ազդակները դարձնել ստեղծագործութեան աղբիւր:

Վէճը շարունակուեցաւ 45 վայրկեան եւս: Նիւթով կապուած, թէեւ հակառակ դիրքերէ մեկնած երկու աշխատութիւնները կ'առաջարկէին դրոյթներ, որոնք առնուազն «դժուարամարս» էին կարգախօսներու իրականութեան մը վարժուած անձերու համար եւ խնդրոյ առարկայ կ'ընէին - մանաւանդ երկրորդը - շատ մը քարացած պատկերացումներ:

Ոգեւորութիւնը չդադրեցաւ նիստի եզրափակիչ զեկուցումով, զոր ներկայացուց Հիմնարկի կողմէ յատկապէս հրաւիրուած Հ. Լեւոն Զէքիեանը (Վենետիկ), իտալերէն լեզուով «Դէպի ինքնութեան եւ ազգամշակութային համարկումի նոր հասկացողութեան մը սահմանում. յատկանշական պարագայի մը՝ հայկական

...քաղաքականութեան օրինակը» խորագրով: Ան զարգացուց այն գաղափարը, որ գաղթականութեամբ բնորոշուած այս դարաշրջանին մէջ, հիւրընկալ ընկերութիւնները անկարող են աւանդական ձուլումի քաղաքականութիւնը որդեգրելու: Կազմակերպող համայնքներու առջեւ երեք կարելիութիւններ կը բացուին. կեթթոյացում, որ կը տանի լճացումի եւ մշակութային ամլացումի, նոյնացած համարկում (այլ անունով՝ ձուլում) եւ տարբերակուած համարկում: Այս վերջինը կ'ենթադրէ գոյակցութիւն մը հիւր եւ հիւրընկալ մշակոյթներու միջեւ, այս վերջինին զարգացումը եւ յարատեւումը ապահովելու համար:

Գիտաժողովը շարունակուեցաւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 29-ի յետմիջօրէին: Հինգերորդ նիւթը (ղեկավար՝ իրաւաբան Աննա Մարիա Պալեան, Պուէնոս - Այրէս) յատկացուած էր «Հաստատութիւններ» նիւթին: Առաջին առիթով, կարդացուեցաւ Ալպերթօ Տիրէճեանի զեկուցումը՝ «Ուրուկուայի հայկական կազմակերպութիւնները. ակունքներ», որ պատմական ամբողջական ակնարկ մը կը հրամցնէր: Աւելի համապատկերային, թէեւ այդ իսկ պատճառով՝ նուազ խորունկ, պատմաբան Պէաթրիս Տինեկի (Սան - Փաուլօ) փորթուկալերէն աշխատութիւնը՝ «Հայկական ներկայութիւնը Պրազիլի մէջ», կը պարփակէր ուշագրաւ տեղեկութիւններ: (Պրազիլի պարագային, պէտք է ըսել, որ տեղւոյն հայ գաղութը կարգի գիտակցուած կղզիացումի հոլովոյթ մը՝ տասնամեակներէ ի վեր. Հազուադէպօրէն կը կարդանք լուրեր իր մասին, փաստօրէն մամուլ չկայ, ոչ ալ թղթակիցներ, որով Արժանթինի թէ Ուրուկուայի Հայերը գրեթէ չեն խմանար դրացի երկրի Հայերու մասին):

Գորտոպայէն Դանիէլ Անթոյեան, պատմութեան ուսանող, հակառակ տրամադրելի քիչ նիւթերուն, խնամուած ուսումնասիրութիւն մը ներկայացուցած էր՝ «Գորտոպայի հայ առեւտրականական համայնքի ծագումը»: Համայնքին պատմութիւնը, ներկայ վիճակը եւ ապագայ հեռանկարները հետազօտուած էին, իսկ պատկերը մխիթարական քիչ տարրեր կը պարզէր:

Պուէնոս - Այրէսէն ուսուցչուհի՝ Ալիս Եղեկիէլեան իր նիւթը բրած էր «Ակրա[illegible] համայնական մանրատիպար մը» (modèle à petite échelle): Հիմնականին, Գորտոպայի մօտիկ այս քաղաքի փոքրիկ հայ համայնքին (այժմ՝ ցրուած) «Արամ Խաչատուրեան» դպրոցի պատմութիւնն էր: Հիմնուած 1957-ին, ամէնօրեայ այդ վարժարանը, որ ամբողջ համայնքը կեդրոնացուցած է իր շուրջ, գոյատեւած է մինչեւ 70-ական թուականները:

Նիստը փակուեցաւ Ալպէրթօ Տիրէճեանի զեկուցումի ընթերցումով: «Հայկական կրթութիւնը Ուրուկուայի մէջ» էր նիւթը. դպրոցական ցանցի պատմութեան կից, փորձ եղած էր արժեւորելու ներկայ երկու դպրոցներու (ցանկապատով մը բաժնուած, մինչեւ վերջերս՝ փոխադարձ անգիտացումով ապրած...) ուսումնական մակարդակը եւ այլ հարցեր:

Վերջին նիստը՝ «Վերլուծումներ՝ եւ համեմատութիւններ», ղեկավարեց Խուան Գարլոս Մերտինեան: Ինչպէս նախորդօրուան վերջին բաժնին, հոս ալ ջերմաստիճանը զգալիօրէն բարձրացաւ, որովհետեւ արծարծուող նիւթերը աւելի քան արդիական ու հրատապ էին: Անշուշտ, կարժէ արձանագրել, որ 1989-ի Պուէնոս Այրէսի պարագան դարձեալ կրկնուեցաւ. գաղութի ղեկավարութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ... բացակայ էր: Ասիկա կը խօսի այն մասին, որ ղեկավարութիւնները չեն ուզեր խմանալ թէ ի՞նչ կ'անցնի - կը դառնայ աշխարհի մէջ, եւ որ (ամէնէն ցաւալին) մտածելու կամ անգամ կարծիք փոխանակելու ընդունակ կամ տրամադիր չեն, այս թէ ոչ՝ բազմաթիւ մտաւոր կառոյցներ մէկ հարուածով փուլ կուգան:

Առաջին զեկուցումը (հայերէնով) կարդաց մանկավարժ եւ հրապարակագիր Պետրոս Հաճեան (Պուէնոս - Այրէս), «Ապակուսակցականութիւնը արժանթինահայ երիտասարդութեան մօտ»: Վերլուծական լայն առաջի մը վրայ, ուր [illegible] պակսէր վիճակագրական տուեալներ, հեղինակը թուեց եւ բացատրեց այն պատճառները, որոնք Սփիւռքի եւ ի մասնաւորի Արժանթինի մէջ հայկական կուսակցութիւններու հանդէպ անտարբերութեան պատճառ եղած են, մանաւանդ երիտասարդութեան շարքերուն:

Մտքերու փոխանակումի երկար պահէ մը ետք, եզրափակիչ զեկուցումը կարդաց Յակոբ Կիլլիճեան (Պուէնոս - Այրէս), «Յետներգործութիւնը (rétroaction) համայնքի կազմակերպական կեանքին մէջ. միջոցներ եւ հետեւանքներ» նիւթով: Անոր ընդմէջէն երեւան հանուեցան կազմակերպութիւններու գործընթացները հակակշռելու եւ զանոնք վերադնահատելու կարելիութիւնը, ստացուած տեղեկութիւններու համաձայն, նպատակներու գործադրութեան համար: Հոս կենսական նկատուեցաւ, ի միջի այլոց, մամուլի դերը իբրեւ տեղեկութեան աղբիւր: Տեսական մօտեցում մը, վարչագիտական տեսանկիւնէ, որ քիչ անգամ կիրարկուած է:

Այս ուսումնասիրութիւնը լսելէ եւ տաք բանավէճին ներկայ ըլլալէ ետք, մարդ հարց պիտի տար. մեր կազմակերպութիւնները գիտե՞ն իրենց նպատակները, կը հակակշռե՞ն իրենց ծրագիրներուն վրայ (եթէ ծրագիր ունին, աստուածային հրաշքով), տեղեկատուութեան բաւարար աղբիւրներ ունի՞ն (երջանիկ են անոնք, որոնք տարակայական եւ գաղութով զբաղող մամուլ ունին) կ'անդրադառնա՞ն իրենց սխալներուն:

Այսպէսով, վերջ գտաւ գիտաժողովը (նիւթերը լոյս պիտի տեսնեն յառաջիկային. առաջին գիտաժողովի զեկուցումները մամուլի տակ են արդէն), որ իր ընդգրկումով եւ շօշափած հարցերով կարեւոր հանգրուան մը նշեց նիւթի ուսումնասիրութեան մէջ եւ միաժամանակ շարժում ու մտածում ստեղծեց: Մաղթենք, որ Հայագիտական Ուսմանց Հիմնարկի աշխատանքը շարունակուի միեւնոյն թափով եւ առաւել զօրակցութեամբ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Պուէնոս - Այրէս

ՈՒՐԱԽԱՌԻԹ ԼՈՒՐ ՄԸ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒՀԻՆ Կ'ՈՒԶԷ ԲԱՐԵՓՈԽԵԼ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿՆԵՐՈՒ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կրթաթոշակներու բաշխման մասին երկու հակադիր տեսակէտներ գոյութիւն ունեցած են միշտ, հայութեան մէջ:
- Կա՛մ տրամադրելի գումարը ըստ կարելւոյն կոտորակելով բաժնել կարելի եղածին չափ մեծ թիւով ուսանողներու,
- Եւ կա՛մ, ընդհակառակն, բաւարար գումարներ յատկացնել միայն փոքրաթիւ ուսանողներու:

Ծանօթ է թէ, մեր բարերարները առ - հասարակ որդեգրած են առաջին տեսակէտը, հաւատարիմ մնալով այն հնաւանդ սկզբունքին ըստ որում աղքատին կը տրուի աղքատ նուէր, իսկ հարուստ նուէր կը տրուի՝ հարուստին միայն, սկզբունք որ ձգտած է դասակարգային (նիւթական՝ անշուշտ) տարբերութեանց հաւասարակշռութիւնը պահպանել, հայութեան մէջ:

Կրթաթոշակներու համար կիրարկուող այս դրութեան անպատեհութիւնները գիտական ճշգրտութեամբ բացատրուած էին «Յառաջ»ի (1991, Մարտ 8) սիւնակներուն մէջ, փրոֆէսոր Ալեքսանդր Բաղդեանցի կողմէ Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Նախագահուհի Տիկին Լուիզ Սիմոնի ուղղեալ բաց նամակի մը ձեւով:

Այդ գրութեան մէջ փրոֆ. Բաղդեանց հաշուելէ վերջ թէ Եւրոպայի մէջ 250 ուսանողներու բաշխուած տարեկան 150 հազար տոլարի պատկառելի գումարը կոտորակուելով վերածուած էր անձ գլուխ օրական 8 ֆրանսական ֆրանքի չափ չնչին գումարի մը, «գաւաթ մը սուրճի դրամ» ինչպէս ճշդած էր ինք, թելադրած էր որ տրամադրելի գումարը յատկացուի 15 - 20 ուսանողներու միայն, որպէսզի անոնք կարենան պատշաճօրէն հոգալ իրենց առօրեայ ծախսերը, լեցուիլ երախտագիտութեամբ՝ հանդէպ հայութեան, եւ ըստ այնմ «յետագային ջանալ օգտակար հանդիսանալ իրենց պատկանած ժողովուրդին ալ» «յանձնառու ըլլալով որոշ շրջան մը պաշտօնավարել ազգօգուտ գործերու մէջ» եւ ատոր համար ալ «նախընտրաբար հետեւիլ հայագիտական, հանրային, քաղաքական, տնտեսական կամ վարչագիտական ուսումներու» եւլն:

Մասնագիտութիւններ, որոնց բացակայութենէն այնքա՛ն կը տուժէ հայութիւնը, քանի որ կրթաթոշակները կը յատկացուին առ հասարակ բժշկութեան կամ ճարտարապետութեան նման անհատական ազատ ասպարէզներու հետեւողներուն միայն:

Փրոֆէսոր Բաղդեանց ըլլալով քաջածանօթ համալսարանական կեանքի (*) մանրամասնութիւններուն, շատ լաւ պարզաբանած էր այս բոլորը:

Ուրախալի պարագայ մըն է որ, փրոֆ. Բաղդեանցի տրամաբանական թելադրութիւնները արժանացած ըլլալ կը թուին Տիկին Լուիզ Սիմոնի ուշադրութեան, քանի որ Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուհին 1991 Սեպտեմբեր 14-ի Փարիզի իր ճառին մէջ արտայայտեր է համանման գաղափարներ: (Տե՛ս Bulletin Info UGAB-17 Septembre 1991):

Արդարեւ, իր այդ ճառին մէջ Տիկին Նախագահուհին յայտարարեր է բառացիօրէն հետեւեալը: (Կուտանք թարգմանաբար).

«Կրթաթոշակներ կը յատկացնենք: Ճի՛շդ է: Բայց կուտանք 1000 կամ 2000 տոլար, մերինին պէս (Միացեալ - Նահանգներ) երկրի մը մէջ, ուր լաւ համալսարան մը մտնելու համար 10 - 20.000 տոլար պէտք է: Բաւարար չէ»:

Եւ կ'աւելցնէ.

«Ա՛լ առէնը չէ բժիշկներ, ատամնաբոյժներ կամ փաստաբաններ պատրաստելու: Որովհետեւ մեզի ահաւոր կերպով կը պակսին մասնագէտներ քաղաքական գիտութեանց կամ հաղորդակցութեան, կը պակսին լրագրողներ, շարժանկարի արտադրիչներ, եւայլն: Ի՛նչ որ ալ արժէ, պէտք է զիրենք (ուսանողները) պատրաստենք որպէսզի այդ մարզերուն մէջ պէտք եղած վկայականները ձեռք ձգեն, եւ ի փոխարէն, պէտք է իրենցմէ պահանջենք որ իրենց կեանքէն մէկ - երկու տարի յատկացնեն աշխատելու մեր գրասենեակներուն, մեր դպրոցներուն կամ Հայաստանի մէջ, մէկ խօսքով լծուին հանրօգուտ ծառայութեան»։

Եւ Տիկին Նախագահուհին կ'եզրակացնէ թէ, այս ծրագիրը պէտք է գործադրուի, նոյնիսկ եթէ ամէն ոք համաձայն չըլլայ, որովհետեւ «Լիտըրի դերը կարենալ կատարելու համար, պէտք է ըլլանք քաջարի, ի՛նչ որ ալ ըլլան գանգատները եւ քննադատութիւնները, պէտք է անշեղ պահենք մեր ուղղութիւնը, եւ մեր ընելիքը իրագործենք»:

Տիկին Լուիզ Սիմոնի յաջորդող ճառախօսներէն Պր. Ռուբէն Թերզեան (որուն անունը կը կապուի Հայաստանի մէջ հիմնուած ARMENTOY խաղալիկի գործարանին) իր կարգին կ'աւելցնէ, աւաղելով.

«Եթէ՛ երիտասարդներ պատրաստած ըլլայինք քաղաքական ասպարէզներու համար, եթէ՛ ունեցած ըլլայինք ծերակուտականներ, երեսփոխաններ ... կարճ խօսքով՝ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, տոգորուած ազգային գիտակցութեամբ...» եւայլն, եւայլն:

Թէեւ Պր. Թերզեան կ'աւաղէ իրաւամբ, բայց չըսեր թէ ինչո՞ւ համար Հայութիւնը պէտք չէ տեսած պատրաստել նման հանրային գործիչներ:

Բայց «լա՛ւ է ուշ, քան ո՛չ երբեք», ինչպէս կ'ըսէ ժողովրդական առածը: Տիկին Լուիզ Սիմոնի ծափահարելի խօսքերը յուսալ կուտան որ, գոնէ ասկէ վերջ, կրթաթոշակներու բաշխման համար, ուսման ճիւղերու եւ ուսանողներու որակը նկատի պիտի առնուի նախ, եւ ո՛չ թէ թոշակառուներու թուական քանակը, եւ այդ ճամբով ալ կարելի պիտի ըլլայ պատրաստել հայութեան օգտակար հանդիսանալիք մասնագէտներ:

Պայմանաւ սակայն որ, այդ յուսադրիչ խօսքերը չմնալով լոկ իբր բաղձանքի արտայայտութիւն (déclaration d'intention) եւ գործադրութեան դրուին անյապաղ, որպէսզի ի վերջոյ հայ ժողովուրդն ալ օժտուի անհրաժեշտ cadre-երով, որոնց պակասը այնքա՛ն զգալի է ըլլա՛յ Սփիւռքի, ըլլա՛յ Հայաստանի մէջ:

Ու խորհիլ թէ որքա՛ն թանկագին տարիներ կորսնցուցած ենք: Արդարեւ, եթէ համալսարանական գիտութեանց մէջ հմտացած 30 - 40 մասնագէտներ պատրաստուած ըլլային ամէն տարի, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ միասնաբար, միայն վերջին քառորդ դարուն ընթացքին հայութիւնը տէր դարձած պիտի ըլլար 1000-ի մօտ բարձրորակ մասնագէտներու, որոնցմէ գոնէ մէ՛կ քանին պիտի փորձէին լուծում գտնել յաւիտենապէս անլուծելի մեր ազգային խնդիրներուն, զանոնք դուրս քաշելով իրենց տխրացուցիչ ոլորտէն:

Նիս — ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

(*) Փրոֆէսոր Ալեքսանդր Բաղդեանց ամբողջ քառորդ դար վարած է Թեհրանի բժշկական ֆաքիւլթէին տեսչութիւնը:

ՉԷՉԷՆ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՒԷՐԸ

Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդը ջնջած ըլլալով հանդերձ Չէչէններու ընտրութիւնները, զօր. Ճոխար Դուդայեւ Հոկտեմբեր 31-ին չէչէն Ազգ. Ժողովի գործադիր կոմիտէին նախագահ ընտրուեցաւ:

Ազգայնականներու համար ան կը ներկայացնէ «արդիական ղեկավար»ի տիպարը. զինուորականի սիրտ ունի, երկաթեայ բռունցք ու ժողովրդավարի համբաւ: Իր փոխանորդը կ'ըսէ թէ Էստոնիայի մէջ պաշտօնավարութեան շրջանին «ըմբոստ զօրավարը» կը կոչէին զինքը, որովհետեւ մերժած էր գործադրել հեռատեսիլին եւ էստոնական Խորհրդարանին մուտքը փակելու որոշումը: «Ազատութիւն» թերթին խմբագիրն ալ կը գրէ. «ան մեզի չի նմանիր. ոչ մէկ գաղտնիք ունի, ոչ մէկ հզօր գերդաստան զօրակից է իրեն եւ- ինչ որ ամէնէն աւելի վախ կը պատճառէ- պատուաւոր է»:

Նախ, երբ պայքար կը մղուէր չէչէն-ինկուշներու ինքնավար Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին դէմ որ արտակարգ վիճակի կոմիտէին կողմնակից էր, ռուս ղեկավարներու մեծ գնահատանքին արժանացաւ ան. յետոյ նախագահ Զաւկայեւի հրաժարումով հակադրութիւնը շեշտուեցաւ անոր ու «Սպիտակ տան» միջեւ, այնքան որ Ելցին ջնջեց ընտրութիւնը եւ իր յատուկ ներկայացուցիչը ղրկեց Չէչէն-Ինկուշներու երկիրը:

Դուդայեւի անհատականութեան զինուորականի կողմը չէր կրնար չյայտնուիլ. արդէն ընդդիմադիրները յաճախ մատնանշած են հեղինակութեան անոր հակումը, փառասիրութիւնը: Լրագրողի մը հետ զրոյցի մը ընթացքին երբ խօսք եղած է Գամսախուրդիայի դէմ համբաւին մասին, Դուդայեւ անվարան ըսած է. չէի գիտեր: Ան կը քննադատէ նաեւ վրացական ընդդիմութիւնը, որ ժողովուրդին յստակ ընտրութենէն ետքն իսկ հետամուտ կ'ըլլայ դրդումներու:

Անկախ նոր Պետութեան ղեկավարը պէտք է բազմաթիւ առկախ հարցերու լուծում գտնէ. ի՞նչ պիտի ըլլան օրինակ Չէչէններու եւ Ինկուշներու յարաբերութիւնները որոնք իրենք զիրենք գտած են նոյն Հանրապետութեան մէջ: Ներկայիս Ինկուշները ռուսական դաշնակցութեան մէջ մնալու տրամադրութիւն կը յայտնեն. սակայն այս կեցուածքը ուղղակի կախում ունի այն կարգադրութենէն որ պիտի բերուի Ինկուշներու եւ Հիւսիսային Օսեթիայի հողային կնճիռին: Եթէ Ինկուշները յուսահատին իրենց աքսորէն (1945) ետք բռնագրաւուած հողերուն օրինական ճամբով տիրանալէ, կրնան անկախութեան գաղափարին փարիլ: Թէեւ Օսէթներու դիրքը շրջապատին արձանագրելիք զարգացումէն ալ կախում ունի: Այսուհանդերձ, ամէն բան ցոյց կու տայ թէ Դուդայեւ պատրաստ է կովկասեան հանգոյցը քակելու: Ան կ'ըսէ. «չենք մոռնար որ Կովկասի մեր եղբայրներուն ճակատագրին պատասխանատուութիւնը կը կրենք: Ապագայի կարելի միակ վստահելի ճարը կովկասեան ժողովուրդներու միութիւնն է, որուն յատուկ ուշադրութիւն կ'ընծայենք: Մենք պարտաւոր ենք ատոր նախաձեռնարկ ըլլալու, քանի որ լեռնային մեր երկրին ժողովուրդներուն շահերուն կեդրոնատեղին կը գտնուինք, թէ աշխարհագրական, թէ տնտեսական ու ժողովրդական տեսակէտէ»:

Այսպէս, արդեօք Չէչէններու Հանրապետութիւնը կովկասեան միութեան մը առաջին քարը՞ պիտի ըլլայ: Քարտէսի մը նետուած արագ ակնարկ մը իսկ կը բաւէ հասկնալու թէ Կովկասի մէջ ի՛նչ տեսակ պետութիւն մը պիտի հիմնուի եւ ինչ ազդեցութիւն պիտի ունենայ միջազգային աշխարհաքաղաքական կացութեան ու Ռուսիոյ ապագային վրայ, եթէ զօր. Դուդայեւի երազները իրականանան: Զօրավարը նեցուկը կը վայելէ նաեւ իսլամական ուժերուն:

Անով, Չէչէնստանի մէջ դէմ յանդիման ենք ոչ միայն ազգ. անկախութեան շարժումի մը հետ, այլ նաեւ պետական ծրագրի մը ուրկէ զեղչուած պիտի ըլլան ազգամիջեան բախումները եւ նոր վէճերու վտանգը: Կովկասի առաջին անկախ Հանրապետութիւնը եթէ յաջողի վերապրիլ, կրնայ հիմնաքարը ըլլալ այս պետութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

Տիկին Կարինէ Նիկոլեան,
Լէօ եւ Գարբա Նիկոլեան,
Տոքթ. եւ Տիկին Մարտիրոս Նիկոլեան եւ աղջիկը (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Ժագ Նիկոլեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ալսաք եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տաշրեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տաշրեան եւ զաւակները (Պէյրութ),
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, տագրոջ, քեռայրին, հօրեղբօր եւ մօրեղբօր՝

ՎԱԶԳԷՆ ՆԻԿՈԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 17-ին։
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 22, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին։

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

177, rue de Lourmel, 75015 Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԽՍԻ. - Տէր եւ Տիկին Սայրին 250 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Կարպիս Գասպարեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 30, տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ առաջին լուսաւորչացն՝ Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի։
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CENTRE FRANCE

Comme à la Colonie

Dans le but de maintenir le contact entre les colons et les moniteurs de la colonie de Bellefontaine, les sections de Centre France de la Croix Bleue organisent une *BOUM* comme à la colonie, le Dimanche 24 Novembre à partir de 14 h. 30 à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne, 9 rue du Cirque, Vienne tél. 74 53 43 80

Tous les colons et les moniteurs sont invités à y participer.

Entrée libre

Տիկին Սիմոն Բըլխեան,
Սոֆի, Միքայէլ եւ Սիմոն,
Տիկին Արշալոյս Բըլխեան,
Տոքթ. եւ Տիկին Արտաւազդ Բըլխեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ռընէ Թորոսեան եւ զաւակները,
Դր. Յակոբ Յակոբեան եւ զաւակները,
Տիկին Ագնիւ Տագըլճեան եւ զաւակները,
Տիկին Զարուհի Պեռլիկեան եւ աղջիկը,
Օր. Զապէլ Շեխիկեան,
Տիկին Ագնիւ Նանեւա,
ինչպէս նաեւ Տատուրեան (Միացեալ-Նահանգներ), Բէչիչեան (Միացեալ - Նահանգներ), Թորոսեան, Կիրակոսեան (Միացեալ - Նահանգներ), Ապտալեան, Թագըլճեան (Միացեալ-Նահանգներ, Հայաստան), Մարտիրոսեան (Ֆրանսա, Պուլկարիա, Միացեալ - Նահանգներ), Տէքմիճեան (Մ. Նահանգներ), Գարակէօզեան (Եգիպտոս, Իտալիա) ընտանիքները եւ բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր, տագրոջ, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քրոջ-զաւկին, փեսային, աղականին, ամնին եւ բարեկամին՝

ՍԻՄՈՆ ԲԸԼԽԵԱՆԻ

Պուր - Լա - Ռէնի

ներէրմարշէի տնօրէն - նախագահ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 9-ին, 60 տարեկանին։
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 21, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պուր-Լա - Ռէնի գերեզմանատունը։
Փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել Կապոյտ Խաչի Պանէօ - Բաչանի մասնաճիւղին

37, rue de la Villa Flamande
92340 Bourg-la-Reine

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահազդ։

10, Résidence Ile-de-France-Péguy
31, rue Ravon, 92340 Bourg-la-Reine

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Լու Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, առ ի երախտագիտութիւն յաւէտ բաժնուած նախկին Առաջնորդ Հայրերու, Եկեղեցւոյ շինութեան նիւթապէս եւ բարոյապէս սատարողներուն, եկեղեցւոյ ծառայողներուն, նուիրատուներուն եւ համայն շրջանի ննջեցեալներուն համար Հոգեհանգստեան Պաշտօն կը կատարէ եւ կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 24-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Պերճուհի Սաղաթէլեան, նաեւ Մագըրմեան, Թիւթարեան, Անտոնեան եւ Յակոբեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Նոյեմբեր 24-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հարազատին՝

ՍԱՀԱԿ ՍԱՂԱԹԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի շրջանի մասնաճիւղերը Շաբաթ, Նոյեմբեր 23, ժամը 15-ին Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ եւ կեդրոնական Ֆրանսայի շրջանի մասնաճիւղերը Կիրակի, Նոյեմբեր 24, ժամը 15-ին Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

AVANT-PREMIERE
au Cinéma du Théâtre
de la Celle-Saint-Cloud
8 E. av. Charles de Gaulle (Mairie)
Mardi 26 Novembre à 20 h. 45

«MAYRIG»

d'HENRI VERNEUIL
avec Richard Berry, Claudia Cardinale, Nathalie Roussel, Stéphane Servais

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ

Պօմոնի Կապոյտ Խաչի «Նայիրի» մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ Թաղական Խորհուրդը Կիրակի, Նոյեմբեր 24-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան մասնաճիւղի շարքերէն անդարձ մեկնող բոլոր խաչուհիներուն հոգւոյն ի հանգիստ։
Կը պատարագէ ու կը քարոզէ՝

ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Պատարագիչը ի ժամ հոգեհանգստեան, մի առ մի կը յիշատակէ հանգուցեալ բոլոր խաչուհիներուն անունները։
Այս առթիւ կը կատարուի նաեւ մատաղօրհնութիւն։
Արարողութեանց աւարտին՝ կը բաժնուի օրհնուած մատաղ եւ տեղի կ'ունենայ պատուասիրութիւն եկեղեցւոյ սրահին մէջ։
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։

TF 1
«SACREE SOIREE»

Jeudi 21 Novembre à 20 h. 50
Invité:
Henri VERNEUIL

A 2

Dimanche 24 Novembre à 22 h. 25
«BOUILLON DE CULTURE»
HENRI VERNEUIL

« LES HERISSONS »

Vous vous en souvenez?

Ils seront parmi nous avec leur quartette : «LES HERISSONS»

Pour la deuxième fois à Paris LE THEATRE KISSANI invite «LES HERISSONS» d'Arménie

un spectacle de comédie musicale

«IL ETAIT UNE FOIS... EN ARMENIE»

les 21, 22, 23 Novembre à 20 h 30 et le 24 Novembre à 18 h.

THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris

Pour tous renseignements et réservations : 46. 44. 85. 30.

FESTIVAL DE LA CULTURE ARMENIENNE
DU 30 NOVEMBRE AU 12 DECEMBRE
sous la présidence d'honneur d'HENRI VERNEUIL
avec la participation du Théâtre

SOUNDOUKIAN

sous la direction de KHOREN APRAHAMIAN
et 20 prestigieux artistes dont :
AVAK BEDROSSIAN, *ténor, inoubliable* «SARO» *dans* Anouche.
VARTOUHI VARTERESSIAN, *Comédienne, artiste émérite.*
ARA BEDROSSIAN, *Chef d'orchestre.*

PROGRAMME

PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Extraits des Comédies de BARONIAN — **GALA D'OUVERTURE** — et CHANTS - MUSIQUE	**Samedi 30 Novembre 20 h 30**
BOIS-COLOMBES Salle Municipale J. Renoir 35, rue du Gal. Leclerc Villa des Aubépines	Scènes du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Dimanche 1er Déc. 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	SOIREE BARONIAN	**Lundi 2 Décembre 20 h 30**
ALFORTVILLE Salle des Fêtes «Voltaire» rue Voltaire	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Mardi 3 Décembre 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Chants, Poésies, Musique et Déclamations par Vrej HAGOPIAN	**Mercredi 4 Décembre 20 h 30**
BAGNEUX Théâtre Victor Hugo 10, ave. Victor Hugo	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Jeudi 5 Décembre 20 h 30**
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Salle Jacques Prévert La Fauconnière	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Vendredi 6 Décembre 20 h 30**
LYON VALENCE	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Samedi 7 Décembre Dimanche 8 Décembre**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Composition Musicale et Littéraire et CHANTS et MUSIQUES	**Lundi 9 Décembre 20 h 30**

CHAQUE SPECTACLE A PARIS SERA DIFFERENT

POINTS DE VENTE

UCFAF : 6, Cité Wauxhall 75010 Paris — Tous les mardis à 19 heures, Métro : République — Tél. : 42. 08. 76. 49.
CABINET TERZIAN : 21, rue Lamartine 75009 Paris — Tél. : 42. 82. 01 .41.
BOIS-COLOMBES(92) : DJIZMEDJIAN : 31, rue Paul Déroulède — Tél. : 47. 81. 09. 72.
CLAMART(92) : TELE-CONDORCET : 175, avenue Jean-Jaurès — Tél. : 46. 42. 56. 17.
ALFORTVILLE(94) : CAFE PHILIPPE : 10, Place Carnot
EPICERIE ARARAT : 118 bis, rue Etienne-Dolet
BAGNEUX(92) : CHIRINIAN : 1, rue des Caupcines — Tél. : 46. 65. 51. 04.

FESTIVAL PROPOSE PAR L'UCFAF ET LE COMITE D'ORGANISATION :
YAN'S CLUB, UGAB, QUATRA, INSTITUT ARMENIEN DE FRANCE,
LES ANCIENS COMBATTANTS, GAÏT'Z, KISSANI, DARON.
avec la participation de la Fondation Calouste Gulbenkian.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22

VENDREDI
22 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.672 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — No 17.672

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20

ԹՈՒԱՆ ՄԸ ՃԱԽՃԱԽՈՒԵՑԱՒ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Շուրջ 20 զոհ,

բոլորն ալ ազերի թէ այլ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԻՇՏ ԱՌԱՆՑ ԿԱՌՔԻ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԱԼ՝ ԱՌԱՆՑ ՆԱԽԱԳԱՀԻ

Նոյ. 21-ին, Հինգշաբթի առաւօտ, Երեւանն ալ շատ ցնցուած էր այն ծանր արկածին պատճառաւ որ տեղի ունեցած էր նախորդ օրը -Նոյ. 20-ին- կէսօրուան մօտ, Արցախէն Ստեփանակերտ գիծը ապահովող թուանին ջախջախումով: Արդարեւ ձիւղը բոլորովին անտեսանելի կացութիւն մը ստեղծած էր եւ թուանը ջախջախուած է Ստեփանակերտի մօտ 17 - 20 զոհերով, որոնք բոլորն ալ պատասխանատու անձնաւորութիւններ են եւ որոնց այս տեղափոխումն ալ կապ ունէր Ազրպէյճան - Հայաստան բանակցութիւններու հետ: Ցինք.- Ղարաբաղի հրամանատարը (պաշտօն) զօր. Ժինգլին, Ազրպէյճանի ներքին նախարար՝ Ասաղով, վարչապետին առեղակալը՝ Կաղիեւ, Ռուս - ղազախ յանձնախումբի (Ժելեզնովոցկ) անդամներ, Ղարաբաղի դատախազը, ՔԱ - ՔԷ - Պէ-ի պետը, ներքին գործերու պաշտօնատարը, երեսփոխաններ, ռուս զօրավարներ եւլն. եւլն.: Զոհերու թիւը 17-էն 20-ի մասին էր, թէեւ չէր ճշդուած: Նոյ. 21-ին, մեր տեսած առաւօտեան օրաթերթերէն միայն Ֆիկառօ-ն էր որ քանի մը տողով արձագանգ կը հանդիսանար: Կը յայտնէր թէ «զինուորական թուան մը որ պաշտօնական պատուիրակութիւններ կը փոխադրէր Լ. Ղարաբաղի կենթրը լուծելու կոչուած, ջախջախուեցաւ երէկ, մշուշին պատճառով: 17 մեռեալ կայ: Զոհերուն մէջ են մէկ փոխվարչապետ, երկու զօրավար, ՔԱ - ԿԷ - Պէ-ի պատասխանատու մը եւ բազմաթիւ բարձրաստիճան պատասխանատուներ:

Այս արկածը, իր ողբերգական բնոյթէն ալ անդին, անդրադարձ ունի անշուշտ Հայաստանի կազի հայթայթման վրայ, քանի յարդ (Հինգշաբթի, Նոյ. 21, Երեւանի ժամով՝ 10.30) պայմանաժամէն մօտ 48 ժամ ետք ալ կազամուղը փակ կը մնար եւ վաղն ալ, Նոյ. 22, Ուրբաթ, Կիրակի, (Նոյեմբեր 17) Ղազախ տեղի ունեցած խօսակցութեանց երկրորդ բաժինը տեղի պիտի ունենար Հայ - ազերի պատուիրակութեանց միջեւ, ի ներկայութեան ռուս եւ ղազախ դէտերուն:

**

Նոյ. 20, Չորեքշաբթի կէսօրէն ետքն ալ Գերագոյն Խորհուրդը չէ յաջողած իր նախագահը ընտրել: Մեր նախորդ թիւով գրած էինք առաւօտեան նիստի ընթացքին կատարուած քուէարկութեան արդիւնքը (2-րդն էր):

Երրորդ շրջանին համար թեկնածուներ եղած են. -

Բաբգէն Արարքցեան,
Վազգէն Մանուկեան,
Դաւիթ Վարդանեան,
Պարոյր Հայրիկեան,
Սէյրան Պաղտասարեան,
Սամուէլ Շահինեան,
Եուրի Սարգսեան,
Ֆերտինանտ Ղազարեան:

Բաբգէն Արարքցեան քաշած է իր թեկնածութիւնը, առարկելով թէ արդէն երկու քուէարկութեան ընթացքին մեծամասնութիւն չէ ապահոված, ուրեմն այս երրորդ շրջանին, կը քաշէ իր թեկնածութիւնը, բայց յետագային կրնայ կրկին դնել: Իրեն հետեւած են միւս բոլոր թեկնածուները, բացի Ֆերտինանտ Ղազարեանէ: Քուէարկութիւնը տեղի ունեցած է ուրեմն մէկ թեկնածուի վրայ. ստացած է 97 ձայն, այլ խօսքով՝ չէ ընտրուած (մեծամասնութիւնը՝ 131 է):

Չորրորդ շրջանին ներկայացած են երկու թեկնածուներ՝ Բաբգէն Արարքցեան եւ Դաւիթ Վարդանեան: Քուէարկութիւնը տուած է հետեւեալ արդիւնքը.-

Բաբգէն Արարքցեան՝ 99,
Դաւիթ Վարդանեան՝ 88:

Այս հանգրուանին Բաբգէն Արարքցեան, որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ընտրութենէն ի վեր դարձած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան պաշտօնատարը իր հրաժարականը ներկայացուցած է այդ պաշտօնէն, ելոյթով մը ուր բացատրած է թէ պէտք չէ այլեւս վարէ նիստերը, որպէսզի աւելի անկողմնակալ մթնոլորտ մը տիրէ: Իր հրաժարումը մերժուած է սակայն, քուէարկութիւնը տուած ըլլալով հետեւեալ արդիւնքը.- թեր (հրաժարման) 31, դէմ՝ 153:

Յաջորդ օրուան (Հինգշաբթի, Նոյ. 21) օրակարգը վերջնապէս ճշդուած չէր, այլ խօսքով յայտնի չէր թէ պիտի շարունակուէ՞ր նախագահական ընտրութեան այս թէրթօնը թէ ոչ օրակարգի յաջորդ հարցը (կառավարութեան օրէնք) պիտի ծեծուէր:

**

Նոյեմբեր 20-ին նաեւ ընտրական յանձնախումբը վաւերացուցած է 9-ի վրայ, Հոկտ. 16-ին ընտրուած 7 երեսփոխաններ եւ մերժած է երկուքը:

**

Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ (Նոյ. 21) յօդուած մը հրատարակած է հայ - ազերի սահմանային «պատերազմ»ին մասին, ուրու սկիզբն իսկ շատ դիպուկ նկատողութիւն մը կայ. - «Ելցին - Նազարբայեւ համաձայնագիրը խաղաղութիւն բերելու համար Ղարաբաղ, ստորագրուեցաւ Սեպ. 23-ին: Ինչպէս Մերձաւոր - Արեւելքի խաղաղութեան ժողովը կամ Եուկոսլաւիոյ հրադադարները կարճատեւ յոյսի մը ծնունդ տուին, որ դարաւոր ցեղային ճակատում մը կրնայ կարգադրուիլ իմաստութեան եւ տրամաբանութեան ճամբով»: Ապա, յօդուածագիրը կը նկարագրէ կացութիւնը, բախումները, կ'արձագանգէ Սամսոն Ոսկանեանի (Շահումեանի շրջանի ելմտական բաժնի պատասխանատու) որ կ'ըսէ իրեն «Հազարներով ՕՄՈՆ-ականներ կան որոնք կը կրակեն ցերեկ - գիշեր»: Անդրադառնալով քրիստոնեայ Հայաստանի եւ մահմետական Ազրպէյճանի, թերթին աշխատակիցը կ'ըսէ թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը մերժէ կրօնական բնոյթը: Ան կ'ըսէ.- «Ղարաբաղի կնճիռը Արեւմուտքի համար, յաճախ կրօնական ճակատում կը նկատուի: Կը մերժենք: Պարզապէս Ղարաբաղի ժողովուրդին ինքնորոշման հարցն է»: Վկայութիւն մըն ալ կը բերէ Պարգեւ Եպիսկ. աւելցնելով թէ Հայերը միշտ հաշտ ապրած են ուրիշ ազգերու հետ, առանց կրօնական խտրականութեան: Հոս, կը շեշտէ Արցախի թեմին առաջնորդը, շատ պարզ հարց մըն է, ժողովուրդի մը իրաւունքն է իր իսկ բարգաւաճման, ժողովուրդի մը իրաւունքը՝ գոյութիւն ունենալու»: Թըղթակիցը (Ֆ. Քորլէյ) Ղարաբաղ եղած է Յուլիսին ու կ'ըսէ թէ այն ատեն, Հայերը իրենք զիրենք կը ներկայացնէին որպէս անօգնական զոհեր: Կ'ըսէին թէ Ազերիները կրնան առնել այս երկիրը, բայց միայն՝ մեր դիակներով: Ոսկանեան դեռ կ'ըսէ լրագրողին.- «Զարմացած եմ, որ դեռ ի վիճակի եղանք ցայսօր դիմանալու»:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 / 19)

ՀԱՅ - ԻՐԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Նոյեմբեր 18-ին, նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Իրանի Արտաքին նախարարութեան բարձրաստիճան մէկ պատուիրակութիւնը, Արեւելեան Եւրոպայի եւ խորհրդային Հանրապետութեանց բաժնի տնօրէն՝ Բադրամ Ղասեմիի գլխաւորութեամբ:

Խօսակցութիւնները կեդրոնացած են երկու երկիրներու միջեւ տնտեսական, առեւտրական եւ մշակութային յարաբերութիւններու հաստատման կարելիութեանց շուրջ: Պարսկական կողմի խընդրանքով՝ նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան բացատրութիւններ տուած է հայ - ազրպէյճանական կնճիռին մասին ու շեշտած՝ որ հակադրութիւնը կրօնական հիմք չունի, այլ կ'առընչուի Արցախի բնակչութեան քաղաքացիական իրաւունքներու պաշտպանութեան:

Իրանեան պատուիրակութեան ղեկավարը յայտնեց ետք, թէ իր երկիրը օրակարգի վրայ դրած է Հայաստանի հետ բազմակողմանի յարաբերութեանց հաստատման հարցը, նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան փոխանցած է Արտաքին նախարար Ալի Աքպար Վիլայէթիի մէկ ուղերձը:

**

ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ ՄԱՐԶԻՆ ՄԷՋ՝ ՀԱՅ - ԱԶԵՐԻ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ

Ռուսաստանի նախաձեռնութեամբ Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի լրատու գործակալութեանց ներկայացուցիչներու բանակցութիւնները վերջ գտած են Մոսկուայի մէջ, նախնական պայմանագրի մը ստորագրումով: Համաձայնագիրը կը նախատեսէ լրատուական փոխանակում կատարել երկու հանրապետութեանց միջեւ, միաժամանակ աշխատանք տանելով՝ որ Ղարաբաղցիք կարենան անարգել դիտել Հայաստանի եւ Ռուսաստանի հեռատեսիլի հաղորդումները: Հայերու եւ Ազերիներու կողքին՝ սոյն պայմանագիրը ստորագրած են նաեւ Ռուսաստանի ու Ղազախստանի ներկայացուցիչները, իբրեւ միջնորդ - երաշխաւորներ:

Հայկական պատուիրակութեան անդամներէն՝ Սամուէլ Շահմուրատեան պատասխանելով այս առընչութեամբ «Արմէնփրէս»ի թղթակցի հարցումին, ըսած է որ «Եթէ Արցախի Հայերը պայմանագրի նախագիծին համաձայն կարենան անարգել ստանալ Հայաստանի հրատարակութիւնները եւ դիտել հեռատեսիլի յայտագրերը, միայն այդ ժամանակ կրնամ ըսել՝ որ կարեւոր աշխատանք կատարուած է»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇՎԱՐՆԱՁԷ, որ կրկին ստանձնեց արտաքին նախարարի պաշտօնը, հարցազրոյց մը տուած է Մոսկուայի անկախ օրաթերթ՝ Նեզավիսիմայա Կազեդայի, ուր չի ծածկեր իր խոր մտահոգութիւնները եւ կը յայտարարէ թէ ոչ մէկ դրական հեռանկար կը տեսնէ գալիք ամիսներուն: Չի վարանիր նաեւ ըսելու թէ շրջան մը հաւատք ունեցած է Բրեժնեւի նկատմամբ, որ գոնէ Վրաստանի գործերուն չէր միջամտեր: Ինչ կը վերաբերի Լենինի, որ Լենին դեռ "անմոռանալի ըով. նի մասին եղած հարցումին՝ «Կը խորհի՞ք միշտ, որ Լենին դեռ "ամենասիրելի անձն է մեզի"», Շվարնաձէ կը պատասխանէ.- «Որպէս մտածող, մտաւորական գետնի վրայ, Լենին արտակարգ ֆենոմէն մըն է պատմութեան մէջ: Գալով ընկերվարութեան, մեր գործած սխալներուն, արդարեւ, Լենին սուրբ մը չէր: Մենք մեզ ամբողջովին խաբած կ'ըլլանք ամէն բան ուրիշներու վրայ ձգելով: Չեմ յիշեր ո՞վ Լենինը կոչած է «Վլադիմիր Ռոպէսփիէռովիչ», թերեւս Բուխարին: Ի վերջոյ, Լենին անողոք մարդ մըն էր: Կարելի չէ արդարացնել անողոքութիւնը, այլապէս կարելի կ'ըլլայ նաեւ Ստալինը արդարացնել:

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ որոշեց դիւղատնտեսական բնոյթ ունեցող վարկեր բանալ Խորհրդային Միութեան, պայմանաւ որ միայն «խելօք» Հանրապետութիւնները օգտուին, այսինքն անոնք որոնք ստորագրած են պարտքի իրենց յանձնառութիւնը հաստատող համաձայնագիրը: Ասոնք են. - Ռուսաստան, Ղազախստան, Կիրգիզստան, Մոլդովա, Հայաստան, Տաճկաստան, Բելոռուսիա: Գորբաչով ջանացած է համոզել «Եօթը հարուստ երկիրներու» (ԺԷ 7) ներկայացուցիչները որ տնտեսական պատիժներ չկիրարկեն այն Հանրապետութեանց նկատմամբ, որոնք մերժած են (Արեւմուտքը կը սպառնայ Ուկրանիոյ, Ազրպէյճանի եւ Ուզբեկստանի, որ պիտի չօգտուին իր տալիք մէկուկէս միլիառ տոլարէն):

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ վարչապետը Հասանով «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին Բաքուի թղթակիցին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին կրկին գոհունակութիւն յայտնած է Թուրքիոյ ճանաչումին համար եւ գայն օրինակ նկատած մահմետական այլ երկիրներու: Հասանով ըսած է թէ իրենց վստահած միակ երկիրն է Թուրքիան որ գնրավիրդ է Ազերիներու դատին: Շնորհիւ այս զօրակցութեան, Ազրպէյճան սովի սպառնալիքէն փրկուած պիտի ըլլայ այս ձմեռ, Թուրքիայէն 500 հազար թոն ցորեն ստանալով: Հասանով աւելցուցած է թէ Թուրք կառավարութիւնները կրնան փոխուիլ, բայց Թուրքիոյ եղբայրական վերաբերումը երբեք չի փոխուիր Ազրպէյճանի հանդէպ:

ՄԻԹԵՐԱՆ «Արժանիքի ազգային կարգի մեծ խաչը» շնորհեց Էտիթ Քրէսոնի եւ այս առթիւ, անգամ մը եւս գովեց վարչապետուհիին «կատարած աշխատանքին կարեւորութիւնը եւ որակը»:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Ե.

ՀԱՐՑԸ ՈՐ ՀԱՐՑ ՁԳՈՒԱԾ Է

Աշունը բաւական ճամբայ կտրած է Հայաստանի ձորերուն խորքին ու յաճախ լերկ բարձունքներու կողերէն. Հոկտեմբերի կէսը անցած է արդէն, սակայն առաւօտը արեւու շողերով այնպէս ողողած է Սեւանայ լիճն ու շուրջանակի ճամբան եզերած ծառերը որ կարելի չէ չյիշել «Հայաստանի ոսկէ աշուն» յաճախ կրկնուած բացատրութիւնը: Ամէն բան պարիկներու հէքեաթի մը մթնոլորտը կը յիշեցնէ. ամէն ատենուընէ աւելի կապոյտ է լիճը ու ցարասիներու նուրբ տերեւները ոսկէ զանակներու նման կը թրթռան, հրաշքի մթնոլորտի մը մէջէն առաջնորդելով դէպի Վարդենիս դիմող ճամբան:

«Գթութիւն» բարեսիրական կազմակերպութեան «Նիվա»յին չորս ճամբորդներէն հաւանօրէն միայն ես եմ որ կը տարուիմ հէքեաթային բնապատկերէն: Ուղեկիցներս որոնք շաբաթը առնուազն երկու անգամ կ'անցնին այդ ճամբաներէն, գիտեն թէ ի'նչով կը հանդուցուին անոնք. յետոյ միայն, քիչ մըն ալ ամօթով, պիտի անդրադառնամ թէ անոնց համար այդ ճամբորդութիւնը պարիկներու աշխարհէն բոլորովին տարբեր հասցէ մը ունի:

Երեւանէն շուրջ երկու ժամ կը տեւէ ճամբորդութիւնը մինչեւ Վարդենիս. Սեւանի հարաւ-արեւելեան այդ անկիւնը Հայաստանի մեծ ցաւերէն մէկուն կեդրոնավայրն է. շրջանի գիւղերը ապաստանարան են այսօր Գետաշէնէն ու շրջակայ ազրպէջանական տարածքէն վերջին մէկ-երկու տարուան ընթացքին արտաքսուած հայութեան:

Աշխատանքի օրը որ «Գթութեան» շարժավարներէն Համլէթին ու պատասխանատու դէմքերէն Հոխիմէին համար արհամարհելով երեւանեան գրասենեակներու մեծ մասին «հանգիստ»ը, կը սկսի առաւօտեան կանուխ ժամերէն, երկու գիւղ այցելելու հազիւ կը բաւէ: Երեւանէն մեկնելէ առաջ անոնք գացած ու գաղթականներուն բաշխուելիք ապրանքը տեղաւորած են կազմակերպութեան բեռնատարին մէջ:

Կէսօրուան մօտ է արդէն ժամը երբ «Նիվա»ն ձգելով լիճը, կը մտնէ բոլորովին ամայի ճամբայ մը որ շրջանակուած է միայն կապարագոյնով. միջոց մը ետք ան պիտի վերածուի քարքարուտ վերելքի մը որ պիտի շարունակուի մինչեւ սահմանամերձ անծայր բլուրներու ստորոտ. անոնց ետին ազրպէջանական հողն է:

Առաջին գիւղը Կուտական կը կոչուի. նախկին Կիւնէշլին է: Ինքնաշարժը կանգ կ'առնէ քարաշէն տուն մը առջեւ ուրկէ երկու կիներ դուրս կ'ելլեն: ԺԹ. դարու մեծ ոստաններու քաղքենիներուն գլխագիծերով ու շարժուձեւերով տիկինին այդ քարեղէն աշխարհին մէջ ներկայութիւնը պարիկներու վաղուց աւարտած հէքեաթէ մը միակ մնացածը կը թուի ըլլալ: Կը պատմէ թէ Սումկայիթի թատրոնին դերասանուհիներէն եղած է. ամէն մէկ շարժուձեւը զարդարութիւն մը կը մատնէ շրջապատին խիստ գիծերուն հետ, նոյնիսկ երբ ամէնէն նախնական յարմարութիւններէն իսկ զրկուած խոհանոցին մէջ շատ հասարակ գործով մը զբաղած է:

Հոն, նոյն խոհանոցին մէկ անկիւնը գործադրութեան կազմած մը կայ, վրան կիթառիս գորգով մը. Նինային աշխատանքն է առիկա Սումկայիթի թատրոնին դերասանուհի Տիկին Գոհարին ասպիրանտ աղջկան: Անոնք երկուքը առանձին, Թանդարէն հասնելով առաջին պատասխանատուները եղած են Ազերիներէ լքուած այս գիւղը: Ասպիրանտ Նինան առաջին երեք ամիսներուն կթուորուհի պաշտօնը վարժանքով մը կատարած է առաց գործադրելութիւն սորված. «երբ հոս հասանք, միայն անօթի շուներ մնացած էին գիւղը» կը պատմեն անոնք: Երկու կիներուն յետագայ զարմերով հեռացած են ուրիշներ ալ ու կրկին կենդանացած է գիւղը, յատկապէս Գետաշէնէն խոյս տուածներով: Այսօր քանի մը հարիւր հոգի կ'ապրին հոն, կամ կը ջանան ապրիլ, ապակիներու չգոյութիւնը նայլոնի կտորներով փոխանակած, դուռ ու երդիք կոտրած տուներու մէջ. այդ տուները պարտէզներով, բանջարանոցներով շրջապատուած են. այս բացատրութիւնը սակայն երբեք չի թարգմանուիր պտուղի ու բանջարեղէնի տեսակներու ներկայութիւն: Հոն հասածը, այդ բարձրութեան վրայ ու այդքան խիստ կլիմայի մը մէջ, գետնախնձոր է միայն ու խնձոր: Բարեբախտաբար ձեռնարկուած է անասնաբուծութեան, հաւաբուծութեան, թէեւ այդ քարաշխարհին մէջ մարդ կը զարմանայ մտածելով որ ի'նչով կը սնանին, ի'նչ կը գտնեն ճարակելու այդ անասունները:

Նինան որ անպաշտօն գլխաւորն է Կուտականի ու աջակիցը՝ «Գթութեան» աշխատակիցներուն, լուր կը ղրկէ իւրաքանչիւր ընտանիքի որ գան, տանին իրենց բաժինը ինկածը: Այդ օրը բեռնակառքը լեցուած է վերմակ, ներքնակ, կօշիկ, մոմ ու հիւսելու թելերով: Աւելորդ է ըսել որ ոչ մէկը բաւարար է պահանջքը գոհացնելու մարդոց որոնք տուն-տեղ, կարասի, մթերքներ, ձգած ամէն բան ու հազիւ իրենց կեանքը փրկած ինկած են այդ ժայռեղէն աշխարհին մէջտեղը:

Մինչեւ որ Կուտականի նոր բնակիչներէն մեծ մասով կիներ ու պատանիներ մէկ-երկու կը հասնին Նինայենց դրան առջեւ, Հոխիմէն իր օգնականներուն հետ հետեւելով նախապէս պատրաստուած մանրամասն ցանկերու, կը պատրաստէ իւրաքանչիւր ընտանիքի բաժինը ինկածը. առաւել հոգածութեան առարկայ կ'ըլլան փոքր երախաներ, տարեց ծերունիք ունեցող տուները:

Կը սկսի բաշխումը. ցանկերու դասաւորումին համաձայն կը կանչուի ամէն մէկ ընտանիքի ներկայացուցիչ որ առնէ տանի իր բաժինը: Բաշխումին հետ կը քակուի տրտունջներու, բողոքներու, սպառնալիքներու կծիկը: Դժգոհութեան առաջին ու գլխաւոր դուռը կը բանայ ցուրտը որ միահեծան իշխողն է այս սարերուն: Բոլորը կ'ուզեն անպայման աւելի հաստկեկ վերմակներէն ու ներքնակ մը ունենալ ընտանիքի ամէն մէկ անդամին համար: Չէ՛, կարելի չէ, - ի՞նչպէս ըլլայ -, այդ ցուրտին բարդէ վերմակ մը փոխարինել թուղթի պէս բարակ սա ծածկոցներով որոնք որո՛ւ հոգ թէ ամերիկեան օժանդակութիւն են. Ամերիկացին, Ամերիկայի Հայը կը ճանչնա՞ն այս լեռները, անոնց դաժան ցուրտը...: Մերժումը, խնդրանքը կ'ըլլան պաղատանք, պայրոյթ, ընդվզում, արցունք, լռութիւն:

«Այսքան տարի Ռուսերուն՝ ամէն ինչ տուինք. միրգ, արաղ ... ու մեզ ոչի՛նչ չթողուցին որ առնենք: Հայրս մեռաւ, առանց չունենալու գերեզման տանիլ թաղելու եւ մեր պարտէզին պատին տակ հողը դրինք, փախանք» կ'ըսէ մարդ մը ու մօրուքը իրար խառնուած երիտասարդ մը. յետոյ կ'աւելցնէ, ցոյց տալով փայտի կտորէ մը տաշուած պարզուկ ծխափող մը. «միայն ասիկա կրցայ բերել Գետաշէնէն»:

Ի՞նչպէս ուժ կը գտնէ Հոխիմէն բացատրելու, համոզելու որ «Գթութիւնը» փոքր բեռնակառք մը միայն ունի որով այսքանը կարելի եղաւ բերել ու քանի մը օրէն կրկին պիտի գան ուրիշ ներքնակներ ու հաստ վերմակներ բերելու: Մէկ մասը կը համոզուի ու տրուածը առած կը մեկնի, դառնութեամբ կքած մեծ բեռան մը տակ որ կապ չունի ներքնակին, վերմակին ու կօշիկի տուփերուն հետ: Այս մարդիկը ամէն բարիքով լեփ-լեցուն տուն-տեղ, պարտէզ, կահ-կարասի, անցեալ, գերեզման, օրրաններ ձգած են իրենց ետին ու այսօր կ'աղաչեն վերմակի մը, ներքնակի մը համար: Ի՞նչ ուժ է սակայն այն որ Աստուծմէ, աշխարհէն նոյնիսկ Երեւանի մեծերէն ու փոքրերէն մոռցուած այդ ցուրտ քարաստանին մէջ անոնց մերժել կուտայ թղթանման ծածկոցները, դուրս ամերիկեան օժանդակութեան պիտակին տակ մինչեւ իսկ իրենց ուղղուած ծաղր նկատողներ կ'ըլլան:

Բաշխումը ու անոր հետ վէճերը կը շարունակուին մայրամուտէն ալ ետք, երբ ցուրտը արդէն սառեցնող շունչով ներս կը խուժէ ամէն ծակ ու ծուկէ եւ մինչ գաղթականներու նօսրացած շարքին ամէնէն բախտաւորները բարդէ խեղճուկրակ բաճկոնով մը պաշտպանուած են, բամպակեայ հագուստներու կամ շալիկներու վրայէն:

Ի՞նչ պիտի ըլլար առանց «Գթութեան» այս մարդոց ու բոլոր այն միւսներուն վիճակը որոնք ուրիշ անկիւններ ինկած նոյն պայքարը կը մղեն. տասը, քսան հարի՛ւր գիւղ լեցուած են անոնք, Հայաստանի հիւսիսային, հարաւային ծայրամասերը ու թշնամիին առեւլութենէն, վայրագութենէն խոյս տալէ ետք այսօր պէտք է մարեն հարազատ ժողովուրդին ետէ ոչ արհամարհանքը, փառաւոր անտարբերութիւնը: «Գթութիւն»ը իր սակաւաթիւ մարտիկներով, իր Հոխիմէով, Համլէթով, Քնարիկով կրնա՞յ այս պատար մաքրել:

Ու թանձր մութին մէջ տրակտորի մը լուսարձակները կը սեւեռին Նինայենց տան պատին. միւս գիւղը մեկնելու աճապարանքին մէջ զարմացած կանգ կ'առնենք. քիչ առաջուան բազմութենէն երիտասարդ զոյգ մը կ'իջնէ տրակտորէն, հեղուկ վառելանիւթի երկու խոշոր թիթեղով ծանրաբեռն. ասիկա իրենց գիտցած ու հասկցած ձեւն է շնորհակալ ըլլալու Նինային ու մօրը որոնք ամբողջ օրը իրենց տունը տրամադրեցին գիւղացիին...:

Անոնք վառելանիւթին հետ, մեր միտքն ու Հայու խիղճը չարչրկող քիչ առաջուան հարցումներուն պատասխան ալ կը բերեն:

Իրենց գիտցած ձեւով, իրենց կրցա՛ծ ձեւով...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՕՐ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ թեմական հաստատումը եւ կարգաւորութիւնը ունի շուրջ եօթանասուն տարիներու անցեալ մը, հարուստ դէմքերով եւ դէպքերով, ծանօթ իր տաք ու պաղ օրերով: Առաջին տարիներու շինարարութիւններու խանդավառ եւ զօտեպնդիչ շրջանին ու հեղինակաւոր եւ տիրական անձնաւորութիւններու ներկայութեան յաջորդած է քիչ անգամ համագործակցութեան, մերթ պայքարի, վհատութեան, երբեմն պառակտումի, յաճախ անտարբերութեան եւ գրեթէ միշտ անկազմակերպ շրջաններ:

Բարի կամքեր, անկեղծ եւ ազնիւ մարդիկ, նախանձախնդիր ազգայիններ, հաւաքական շահերը գերադասող անձեր չեն պակսած փորձեր կատարելու, ճիգեր թափելու վերահաստատելու համար փշրուած միասնականութիւնը եւ վերականգնելու համար կազմակերպուած վիճակ մը: Սակայն, բախած են հազար ու մէկ խափանարարական աշխատանքներու եւ կեցուածքներու:

Այս վերջին քանի մը տարիներուն, գլխաւորութեամբ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի, եւ բոլոր եկեղեցիներու վարչութեանց փոխադարձ համակցութեամբ ուղիղ մօտեցումով եւ կեդրոնական իշխանութիւն մը ստեղծելու ցանկութեամբ տարուեցան հետեւողական աշխատանքներ եւ քանի մը ամիսներ առաջ, առժամաբար, երկու տարուան համար կազմուեցաւ Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Ներկայացուցչական Ժողով մը եւ անկէ բխող գործադիր մարմին մը՝ Շրջանային Խորհուրդը: Այս նոր եւ առժամեայ կազմակերպութիւնը ստացաւ վաւերացումը Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակին՝ Գիւտ Արք. Նագդաշեանին:

Տարի մը առաջ, Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի նշանակումը որպէս փոխ-պատրիարք Երուսաղէմի Հայոց, դրաւ իր յաջորդութեան հարցը: Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու նորակազմ Շրջանային Խորհուրդին եւ Ներկայացուցչական Ժողովին հետ համախորհուրդ Գիւտ Արք. Նագդաշեան նշանակեց Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանը որպէս իր ներկայացուցիչը: Եւ այս պաշտօնին հաստատումը տեղի ունեցաւ հանդիսաւորապէս Նոյեմբեր 10-ին, Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ:

Յատկապէս հրաւիրուած էր պատարագելու Գիւտ Արք. Նագդաշեան: Թափօրով եւ «Հրաշափառ»ի երգեցողութեամբ մուտք գործեց Եկեղեցին: Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Երմադեանի, մեկնաբանեց պատարագը:

Հայրապետական Պատուիրակը սկսաւ իր քարոզը խորհրդածութիւններ ընելով հաւատքի տարածման, Եկեղեցւոյ ըմբռնումին որպէս հաստատութիւն ուր պէտք է տիրէ սիրոյ, խաղաղութեան եւ գործակցութեան ոգին եւ ուր կոչումներն ու ծառայութիւնները, եկեղեցական թէ աշխարհական, ըլլան գոհողութեամբ եւ յարգելով նուիրապետութիւնը եւ կարգապահութիւնը: Գիւտ Արք. յայտնեց երախտագիտական զգացումներ եւ ըրաւ շնորհակալութեան խօսք Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանին ըսելով թէ ան քսանըհինգ տարի անխոնջ սիրով նուիրուեցաւ, աշխատեցաւ անաղմուկ կերպով, առանց փառքի եւ պատիւի, առանց երբեք տխրելու որպէսզի Հարաւային Ֆրանսայի հաւատացեալները գործեն ու ապրին իբրեւ հայ քրիստոնեաներ: Այսօր, ան դարձեալ կը լսէ Աստուծոյ հրաւէրը եւ նոր կոչումով, նոր եւ աւելի մեծ պատասխանատուութեամբ կը մեկնի ի մօտոյ Երուսաղէմ, հոն ուր սորված է իր աւետարանական սնունդը եւ ուխտած է ծառայել Աստուծոյ եւ ազգին: Ապա, Գիւտ Արք. Նագդաշեան շարունակելով յայտարարեց՝ «Մենք, այսօր, համախորհուրդ Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջանային խորհուրդին հետ, կը նշանակենք նոր գործակից մը, նուիրեալ երիտասարդ մը՝ Տարօն Ծ. Վրդ.ը որպէս մեր փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի, մեզի հետ գործող, եւ մեզ հետ խորհրդակցող սպասաւոր, առանց նախապայմանի, առանց որեւէ մէկ փառքի, ինչպէս գործած են Հայց. Եկեղեցւոյ անխոնջ բոլոր աստիճաններու եկեղեցականները: Մենք անոր կը յանձնենք նոր պատասխանատուութիւններ, ինչպէս Յակոբ Եպիսկ.ը ունեցաւ, մեր ժողովուրդին մէջ զարգացնելու սիրոյ, համագործակցութեան եւ սրտակցութեան ոգին»:

Արքեպիսկոպոսը իր քարոզը աւարտեց ըսելով թէ Եկեղեցին խոնարհութեան եւ սրբութեան տաճար մըն է եւ անոր ծառայութեան մտնողն ամէն անձ պէտք է հրաժարի աշխարհէն եւ աշխարհական կեանքի այսօրուան բոլոր պատիւներէն ու փառքերէն եւ տայ իր սիրտը, դնէ իր կամքը ի սպաս իր ժողովուրդին:

Նոյեմբեր 10-ի այս հանդիսութեամբ, նոր շրջան մըն է որ կը սկսի Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներուն համար եւ նոր առաքելութիւն մըն է որ կը բացուի Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանի առջեւ:

Յուսալի է որ անցեալը ծառայէ որպէս դաս եւ այս շրջանը վերադարձնէ իր եկեղեցական կեանքի միասնականութիւնը եւ կանոնաւորութիւնը՝ հաւատարիմ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ սկզբունքներուն, ոգիին եւ նկարագրին:

ՆԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԳԷՈՆԱՀԱՐ ՊԵՐՃ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԱՒՍՏՐԻԱ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՄԷՋ ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆ ԴԵՐԱՍԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Հոկտեմբերի վերջին շաբաթը, երգէոնահար Պերճ Ժամկոչեան անցուց Վենետիկ, Ս. Ղազարի մայրավանքը, ուր՝ ամսոյն 27-ին, պատարագ մատուցեց եւ հոգեհանգիստ՝ իր լուսահոգի սեբաստացի ծնողքներու յիշատակին:

Վաստակաւոր երգէոնահարին խնդրանքով՝ յատուկ յիշատակութիւն կատարուեցաւ նաեւ մեծահռչակ դերասան Պետրոս Ադամեանի անունին, անոր մահուան 100ամեակին առիթով (1891-1991): Անցնող տարուան ընթացքին, Պերճ Ժամկոչեան, Երեւանի մէջ, պարգեւատրուած է «Պետրոս Ադամեան» շքանշանով, ու գեղարուեստագէտի հոգեհրայրութեան ըղձային հանգամանքով՝ անոր պայծառ յիշատակին կապուած, երախտագիտական պարտականութիւն կը նկատէր ջերմ ու երկիւղած աղօթքով եւ կրօնական արարողութեամբ վերարծարծել չէյքսփիրեան դերերու մեծահռչակ հայ դերասանին պայծառ ու անեղծ յիշատակը: Հանգչի՛ստ յաւիտենական սիրելի Պետրոս Ադամեանի հոգւոյն:

Ինչպէս ծանօթ է, Պետրոս Ադամեան, ծնած Պոլիս, 1849-ին, սերտ կապեր ունէր Մխիթարեանց հետ ու «Բազմավէպ» ամսաթերթին հետ մասնաւորապէս. անոր յարատեւ ընթերցումով՝ խրացուցած էր Ալիշանի ոգին ու հրայրքը, հայրենասիրական վառ բոցը: Պետրոս Ադամեանէն՝ Ս. Ղազարի Թանգարանին մէջ կը պահուին երկու յախճապակի պնակներ, ուր իր ձեռքով նկարած է չէյքսփիրեան դէմքեր, Լիր արքայի երկու արտայայտութիւններ (1899 Թուակիր). ունինք նաեւ Հ. Մովսէս Ամպերպոյեանի (1808-1898) իւղաներկ դիմանկարը (1871 Թուակիր):

Դերասան, արտասանող, նկարիչ ու բանաստեղծ Պետրոս Ադամեանի յիշատակին օրհնեա՛լ ըլլայ, մահուան այս 100-ամեակին առիթով:

Պատարագի արարողութեան՝ երգէոնով ընկերացաւ ինք՝ վարպետը: Ս. Ղազարու Մայր Տաճարին սքանչելի նուագարանը անգամ մը եւս հնչեց իր վեհ պայծառութեամբ: Անցեալ տարի էր որ Պերճ Ժամկոչեան, իր ծնողքներու յիշատակին, Պոսթընէն բերաւ ելեկտրոնային այս շքեղ երգէոնը (Ռոճըրս վաճառանիշ, 925 համար, 3 ստեղնաշար, ձայնափողերու անթիւ փոփոխակներու լուսաւոր կոճակներով, եւլն.) ու մեծ նուագահանդէսով մը կատարեց անոր բացումը: Երգէոնը օժտուած է, բացառապէս, նաեւ «Մխիթարեան թրոմփէթ» յատկանշական ձայնափողով: Պատարագէն ետք, վարպետը՝ ներկաներուն համար նուագեց Կոմիտասի «Տէ՛ր, ողորմեա՛»ն եւ Մխիթար Աբբայի «Երանուհի»ն, խորհրդաւոր յուզումի պահեր ապրեցնելով:

**

Պերճ Ժամկոչեան Վենետիկէն կ՚անցնի Գերմանիա եւ յետոյ՝ Աւստրիա, տալու բազմաթիւ համերգներ (մենանուագ ու նուագախումբի ընկերակցութեամբ), Քէօլն ու Վիէննա, ի պատիւ Հայաստանի անկախութեան:

Ծագումով սեբաստացի, երգէոնի հայ մեծ վարպետը հայրենասիրական վառ զգացումներ կ՚արթնցնէ իր մատներով ալ, ոտքերով ալ, բայց մանաւանդ՝ ջերմ սրտով:

Համերգացանկին վրայ՝ Մենտըլսոն, Պախ, Ռոյպքէ, Մուշէլ, Յարութիւն Տէլալեան (Ռէքուիյէմ), Մնացականեան (Փասաքալիա, Խնկի ծառ) եւայլն:

Ամէն համերգի՝ ունի նաեւ հայերէն արարողական երգերու փոքրիկ փունջ մը, մեր զմայլելի շարականներէն ներշնչուած. յայտագրին մէջ միշտ ներկայ է Մխիթար Աբբայի «Երանուհի Կոյս Մարիամ» տաղը եւ Ս. Ղազարու «Հայր Մեր»ը, իր կողմէ վարպետօրէն ներդաշնակուած երկուքն ալ:

Անցեալ Յունուար 20-ին, երբ Լուսինէ Զաքարեան Վենետիկ էր եկած (զուգադիպած՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան մեր նախագահի այցելութեան օրերուն), այդ «Երանուհի»ն երկնային դրոշմ մը տուաւ համերգին, Լուսինէի կատարումով եւ Ժամկոչեանի ընկերակցութեամբ:

Պերճ Ժամկոչեան՝ Վիէննայի մէջ, աւստրիացի ու գերման երիտասարդ վարպետներու հետ, մօտ երկու շաբաթ, հանդիպում պիտի ունենայ, դասարանային ծրագրով, իմանալու անոնց նուագածութիւնը՝ Պախի եւ ռոմանթիք շրջանի հեղինակներու եւ տալու իր մեկնաբանութիւնները: Անոնց պիտի ներկայացնէ նաեւ Երգէոնի պատմութիւնը՝ Ամերիկայի մէջ, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը, գործնական օրինակներով ու համերգներով:

Անպայման անոնց պիտի ծանօթացնէ մեր Կոմիտասը ու պիտի նուագէ «Տէ՛ր, ողորմեա՛»ի մեր աննման:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Վենետիկ - Ս. Ղազար

ՀԱՅ ՏԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ՊԱՏԱՆԻ ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11՝ ԶՈՅԳ ՅԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ԵՒ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Պելժիոյ Անվերս քաղաքին մէջ հաստատուած Ամատէուս միութիւնը, գլխաւորութեամբ վաստակաւոր ջութակահար Յովհաննէս Անաստասեանի կը շարունակէ իր բեղուն գործունէութիւնը, քաջալերելով Հայաստանի տաղանդաւոր պատանի երաժիշտները որպէսզի անոնք ցուցաբերեն իրենց տաղանդը միջազգային բեմերու վրայ: Արդարեւ, Նոյեմբեր ամսուն, Պրիւսէլի մէջ տեղի ունեցաւ երիտասարդ / պատանի երաժիշտներու յատուկ Մոցարթ մրցոյթը կազմակերպութեամբ Պելժիոյ Փրանսախօս համայնքին եւ մասնակցութեամբ 87 թեկնածուներու, 12 տարբեր երկիրներէ, որոնց շարքին՝ Հայաստանը: Հայաստանը կը ներկայացնէին Լիլիթ Դանիէլեանն (ջութակ) ու Կարէն Զուխուրեանը (դաշնամուր): Աւարտական փուլին (Նոյ. 11) մնացին վեց երաժիշտներ որոնց կարգին մեր երկու հայրենակիցները: Ապա, Լիլիթ Դանիէլեան (16 տարեկան) նուագելով Մոցարթի «Րէ մաժէօր Կոնցերթ»ը հմայեց 14 հոգինոց արհեստավարժ դատակազմը որ համախոհութեամբ ընտրեց զինքը որպէս Մոցարթ մրցոյթին դափնեկիրը (գրաւելով առաջին տեղը): Դեկ. 8, ժամը 15-ին Պրիւսէլի մէջ տեղի կ՚ունենայ Մոցարթ մրցանակին հանդիսաւոր բաշխումը, բացառիկ մենակատարութեամբ Լիլիթի եւ միւս 5 աւարտական թեկնածուներու, Քոնսէրվաթուար Րուայալ տը միւզիք տը Պրիւսէլի մէջ: Իսկ երրորդ հանդիսացաւ Կարէն Զուխուրեանը:

Զուգահեռաբար, նոյն օրը, Նոյ. 11-ին, Իտալիոյ Միլանօ քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ այլ երաժշտական մրցում մը որուն կը մասնակցէին 24 երկիրներու ներկայացուցիչներ: Նախորդ տարուան, մանուկներու Մոցարթ մրցանակի դափնեկիր, թաւջութակահար երեւանցի Ալեքսանդր Ջաւուշեան (13 տարեկան) փայլուն ելոյթ մը ունենալով կը գրաւէր երկրորդ տեղը: Առաջին կը հանդիսանար Միացեալ - Նահանգներու ներկայացուցիչը, դարձեալ հայորդի մը՝ 10 տարեկան Յակոբիկը:

Այսպէսով Հայաստանն ու Սփիւռքը հիմնապէս փաստեցին մշակութային ասպարէզի մէջ գերազանց ազգի մը իրենց պատկանելիութիւնը, ուր ֆիզիքական հեռաւորութիւնն ու միջավայրերու այլազանութիւնը չէ կրցած խոչընդոտ հանդիսանալ հայ հանճարին արտակարգ ցոլացումին:

ԱՐՄԷՆ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայրավանքի դահլիճին մէջ, Հոկտեմբեր 31-ին, ընդունելութիւն մը տրուած է Օր. Սիլվիա Աճէմեանի «Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Հայկական Մանրանկարեալ Ձեռագիրները» գիրքին հրատարակութեան առթիւ: Ներկայ եղած են կրօնական եւ քաղաքական դէմքեր, հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի եւ մամուլի ներկայացուցիչներ: Նորատիպ հատորն ու անոր հեղինակը ներկայացուած է Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան ատենադպիր՝ Ոսկեբերան Արզումանեան: Իր ելոյթին մէջ, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս նշած է, որ Սիլվիա Աճէմեան կը նկատուի հայ արուեստի պատմութեան քաջածանօթ դէմքերէն Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի (մահացած՝ 1989-ին) արժանաւոր յաջորդը Միջին-Արեւելքի մէջ: Ապա անդրադառնալով Լիբանանի վերակերտումի աշխատանքներուն, Հայրապետը շեշտած է, որ վերականգնումը միայն քաղաքական ու տնտեսական մարզերուն մէջ չի կայանար, այլ նաեւ՝ հիմնական գերակատարութիւն պէտք է ունենան մարդկային եւ մշակութային արժէքները:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Ազաճանեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին նշուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան հիմնադրութեան 70-ամեակը, շուրջ 700 համակիրներու ներկայութեան: Բացումը կատարած է Փայլակ Ահարոնեան: ԹՄՄ.-ի Արշակ Տիգրանեան Վարժարանի աշակերտները երգած են կուսակցութեան քայլերգը, որմէ ետք տեղի ունեցած է դրօշակներու պանծացման արարողութիւն մը: Խօսք առած են ՌԱԿ-ի Շրջ. Վարչութեան ատենապետ Գրիգոր Գրիգորեան, «Ազգ» թերթի փոխ-խմբագիր Համլէթ Գասպարեան (Երեւանէն), Արմենական Երիտ. Շարժումի կողմէ՝ Վարդան Նազիրեան (անգլերէն) եւ օրուան գլխաւոր պատգամաբերը՝ Ասպետ Համալեան, որ վեր առած է «կուսակցութեան 70 տարիներու գաղափարական անշեղ ուղին»: Ազգային եւ հայրենասիրական երգերէ բաղկացած յայտագրի աւարտին՝ փակման խօսքը արտասանած է Միացեալ-Նահանգներու Արեւմտեան Թեմի (Էջմիածնական) Առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան:

**

ԼԱ-ՎԸՐՆԻ «Համայնքային Կեդրոն»ի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին, տօնախմբուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակումը, տեղւոյն քաղաքապետութեան նախաձեռնութեամբ, հայ թէ օտար շուրջ 400 հանդիսականներու ներկայութեան: Բացումը կատարած է քաղաքապետ Ճան Պլիքընթաֆ: Լա-Վըրնի համալսարանի դասախօսներէն՝ փրոֆէսէօր Տանըլտ Քլէյկ խօսած է հայ-ամերիկեան յարաբերութիւններու մասին եւ անդրադարձած՝ Լա-Վըրն-Էջմիածին զուգորդ քաղաքներու գործակցութեան: Ողջոյնի ելոյթներ ունեցած են Կլէնտէյլի եւ Փասատինայի քաղաքապետութեանց անդամներ Լերի Զարեան եւ Պիլ Փափարեան: Կարդացուած է Գալիֆորնիոյ նախկին նահանգապետ՝ Ճորճ Տէօքմէճեանի շնորհաւորական նամակը, որմէ ետք յաջորդաբար խօսք առած են Լա-Վըրնի քաղաքապետութեան անդամ՝ Ռապըրթ Ռոտրիկէզ եւ Հարաւային Գալիֆորնիոյ համալսարանի քաղաքական գիտութեանց դասախօս՝ փրոֆ. Հրայր Տէքմէճեան: Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերած են Արփինէ եւ Էլիզապէթ Փեհլիվանեան ու դերասանուհի արտասանող՝ Նորա Արմանի:

**

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Հանրապետութեան նախագահը՝ Ժելիու Ժելեւ, Հոկտեմբեր 24-ին Սոֆիայի մէջ ընդունած է Ամերիկայի «Հայկական Համագումար»ը (Արմինիըն Ըսէմպլի) ներկայացնող պատուիրակութիւն մը, կազմակերպութեան նախագահ Հրայր Յովնանեանի գլխաւորութեամբ: Հայկական պատուիրակութիւնը, որուն մաս կազմած են նաեւ Միացեալ-Նահանգներու եւ Գանատայի մէջ Հայաստանի կառավարութեան լիազօր ներկայացուցիչ Ալիք Արզումանեան, Նիւ-Եորքի մէջ հրատարակուող «Արմինիըն Րիփորթըր» թերթի խմբագիր Էտուարտ Պօղոսեան, պուլկարահայ «Երեւան» կազմակերպութեան նախագահ փրոֆէսէօր Սարգիս Սարգիսեան եւ համանուն շաբաթաթերթի խմբագիր՝ Կարօ Հայրապետեան, նախագահ Ժելեւի հետ քննարկած է հայ-պուլկար յարաբերութիւններու ներկայ վիճակը ու տեղեկութիւններ փոխանցած անոր՝ «Հայկական Համագումար»ի գործունէութեան մասին: Նախագահ Ժելեւ նշած է, թէ Պուլկարիան Հայաստանի անկախութիւնը ճանչցող առաջին երկիրներէն մին պիտի ըլլայ ու փափաք յայտնած՝ յարմար առիթով մը Երեւան այցելել: Ամերիկայէն ժամանած հայկական պատուիրակութիւնը, որ Հայաստան իր երթի ընթացքին միայն մէկ օր Սոֆիա մնացած է, հանդիպում մը ունեցած է նաեւ գաղութի պատասխանատու շրջանակներուն հետ, տեղւոյն Հայ Ազգային Տան մէջ:

«Ամէն մարդ իր Կարապետը կուլայ...» ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Ժան-Ժաք Վարուժանի անունը ծանօթ է անշուշտ թատերասէրներուն եւ իր գրիչը կարծէք տարուէ-տարի աւելի կը գնահատուի ինչպէս որ կը վկայեն վերջին տարիներու Ֆրանսայի բազմաթիւ քաղաքներու մէջ բեմադրուած գործերը:

Վարուժանի թատրոնը միշտ մատչելի չի թուիր բոլորին. Պատճառներէն մէկն է հեղինակին անզիջողականութիւնը: Իրեն համար թատրոնը մարդոց առօրեան պէտք է ցոլացնէ. հին յունական կամ հռովմէական թատրոնի օրինակով՝ թատրոնը ոչ միայն զուարճացնելու միջոց է, այլեւ՝ կարգ մը հարցերու շուրջ խորհրդածելու առիթ: Այս պատճառով Վարուժան կացութիւնները կը ներկայացնէ ինչպէս որ են, առանց աւելի կամ պակաս զարդեղէններու: Իր թատրոնը իրապա՛շտ թատրոն մըն է: Հեղինակին ամէն մէկ գործին մէջ կայ անշուշտ գլխաւոր, առաջնահերթ մտահոգութիւն մը, հետաքրքրութիւն մը, որուն վրայ պէտք է աւելցնել իր արմատներուն մշտական փնտռտուքը որ կարմիր դերձանի մը նման իր բոլոր գործերուն ընդմէջէն կ՚անցնի:

«Ամէն մարդ իր Կարապետը կուլայ». այս ժողովրդային արտայայտութիւնը Ժան-Ժաք Վարուժանի վերջին թատերգութեան վերնագիրն է, որ Սէն-Թ'էթիէնի մէջ ներկայացուեցաւ մօտ չորս հազար հանդիսատեսներու առջեւ Նոյ. 6-էն 9: «Chacun pleure son Garabed» չի շեղիր Ժ.-Ժաք Վարուժանի աւանդական ոճէն եւ ընտրած ուղիէն. Երկու ժամուան ընթացքին ան կը նկարագրէ ընտանիքի մը պատմութիւնը, ցաւերը, ուրախութիւնները, դրական եւ բացասական կողմերն ու արժանիքները: Ժիւլիէնն բազմանդամ ընտանիքի մը մայրն է, այնքան բազմանդամ որ երախաներուն ճշգրիտ թիւն անգամ չի յիշեր...

Ամուսինը տարիներէ ի վեր բանտարկուած է: Անդրանիկ զաւակը նոյնպէս բանտ նստած է: Ժիւլիէնն «պարզ» կին մըն է, քիչ մը «անտաշ» կարելի է ըսել, սակայն իր մտաւոր եւ նիւթական համեստութիւնը ոչ մէկ առեն արգելք են որպէսզի ան ձեռնհասօրէն ղեկավարէ իր այնքան «ինքնատիպ» եւ միանգամայն սովորական ընտանիքը:

Ժիւլիէնն իր ամբողջ կեանքին ընթացքին մէկն ու միակ է իր անհնազանդ զաւակներուն ամենալուրջ խնդիրները լուծելու համար, առանց յուսահատելու եւ խորշելու: Իրեն համար խուսափում չկայ, շատ-շատ կարելի է բողոքել, այն ալ կէս բերան. որովհետեւ իր «Ծեր դրացիներուն մէկուն բառերուն պէս՝ ամէն մարդ ի՛ր Կարապետը կուլայ»:

Բեմադրութիւնը բնագիրին պէս պարզ է, դերասաններուն մեկնաբանութիւնը հարազատ. մէկ խօսքով՝ յաջող ներկայացում մը կատարած են Սէն-Թ'էթիէնի թատերական ազգ. դպրոցի ուսանողները (Ecole du Centre Dramatique National de Saint-Etienne) եւ Théâtre de l'Est Parisien-ի դերասաններն ու իրենց գործակիցները որոնք համագործակցաբար աշխատած են Կի Ռեթորէի ղեկավարութեան տակ:

Այս օրերուն «Chacun pleure son Garabed» կը ներկայացուի նաեւ մայրաքաղաքին մէջ (*):

ԿՈՐԻՒՆ

(*) Այս առթիւ, «Ֆիկարօ» (Նոյեմբեր 16 / 17) եւ այլ թերթեր լայն արձագանգ տուած էին, նախքան ներկայացումը:

Տիկին Կարինէ Նիկոլեան,
Լէօ եւ Գարլա Նիկոլեան,
Տոքթ. եւ Տիկին Մարտիրոս Նիկոլեան եւ աղջիկը (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Ժաք Նիկոլեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ալպաք եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տատրեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տատրեան եւ զաւակները (Պէյրութ),
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, տագրոջ, քեռայրին, հօրեղբօր եւ մօրեղբօր՝

ՎԱԶԳԷՆ ՆԻԿՈԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 22, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

177, rue de Lourmel, 75015 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Քօօփէրատիոն - Արմէնի շնորհակալութեամբ ստացած է Մէրի Կարապքեանէ (Արժանթին) 1000 Ֆր. իր մօրաքրոջ՝ Ֆլօրէթ Տարօնեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի:

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանէ իրենց ծնողաց եւ եղբօր յիշատակին: 500 Ֆր. Տիկին Մարիամ Նեախլեանէ իր ամուսնոյն յիշատակին եւ 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Նեախլեանէ ՀՕՄ-ի 80-ամեակին առթիւ:

***

Սէն - Ժերմէի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Տիկին Վառնանեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Հիլտա Լուսարարեան 500 Ֆր., ընկերուհի Սիրարփի Մերտինեանի մահուան տարելիցին առթիւ Պօյաճեան եւ Չիֆթճեան ընտանիքներ 100-ական, Ժ. Մերտինեան 50, Խօզեանի հոգեհանգստեան առթիւ Տէր եւ Տիկին Խօզեան 100 Ֆր., Մօկան ընտանիք 50 Ֆր.: Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութեան առթիւ՝ Սէն - Ժերմէի Թաղականութիւնը կը նուիրէ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժէօղէկէլ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Փափազեան, Այրի Տիկին Ասատուրեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նազարեան 150, Մարգարեան Եղբարք 250, Մարգարեան Եղբարք 100 Ֆրանք:

Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 24-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

յիշատակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի շրջանի մասնաճիւղերը Շաբաթ, Նոյեմբեր 23, ժամը 15-ին Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ եւ կեդրոնական Ֆրանսայի շրջանի մասնաճիւղերը Կիրակի, Նոյեմբեր 24, ժամը 15-ին Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Le Comité de Paris

de l'U.G.A.B.

organise

Une Soirée Italienne

(dîner dansant)

le Vendredi 29 Novembre

à 20 heures 30

au Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais : 250 Frs.

Réservation : 45. 20. 03. 18 / UGAB

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան փարիզեան շրջանի

61ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԵՐԵԿՈՅԹԸ

ՄԱՐՏ 29-ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՄԱՏԱՂ

Նոյեմբեր 24-ին, Կիրակի, օր, Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի անուանակոչութեան 16-րդ տարեդարձն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՔԱՐԵԱՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9·30-ին:

Պատարագ ժամը 10·15-ին:

Հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն ժամը 12-ին:

Ժողովրդական ճաշ ժամը 13-ին:

Մանրամասնութեանց համար դիմել գիւանին

46 – 44 – 28 – 52

կամ Հոգաբարձութեան անդամներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Կարպիս Գապատայեանի յիշատակին 100 Ֆր. Տիկին Շնորհիկ Փափազեանէ, նոյն առթիւ, Տիկին Շնորհիկ Փափազեան 100 Ֆր. ալ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի մասնաճիւղը Հայաստանի անկախութեան տօնին առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Զարուկեանէ 200 Ֆր. եւ 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Այէմպէկէ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղը իրմէ յաւէտ բաժնըւած ընկերուհիներու յիշատակին, հոգեհանգիստ կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 24, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

Ապա, ժամը 13-էն սկսեալ, հոգեճաշ կը տրուի բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ոգեկոչել մահացած ընկերուհիներուն յիշատակը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CENTRE FRANCE

Comme à la Colonie

Dans le but de maintenir le contact entre les colons et les moniteurs de la colonie de Bellefontaine, les sections de Centre France de la Croix Bleue organisent une *BOUM* comme à la colonie, le Dimanche 24 Novembre à partir de 14 h. 30 à la Maison de la Culture Arménienne de Vienne, 9 rue du Cirque, Vienne tél. 74 53 43 80

Tous les colons et les moniteurs sont invités à y participer.

Entrée libre

Soixantième anniversaire de la Cathédrale

SERPOTZ TARKMANTCHATZ

CONCERT

Dimanche le 1er Décembre à 15 heures 30

au Théâtre de l'Odéon

MARIE KRIKORIAN (soprano)

Soliste à l'Opéra National de Sofia — Bulgarie

JULIETTE YILMAZIAN (piano)

JEAN TER-MERGUERIAN (violon)

SERGE PALOYAN (piano)

Chorale SAHAK - MESROP

Chorale KAROUN

Direction

KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme : KOMITAS — EKMALIAN — BRAHMS — A. DIKRANIAN — BARTEVIAN

Renseignements : Centre Culturel Sahak Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 99. 84. 70.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

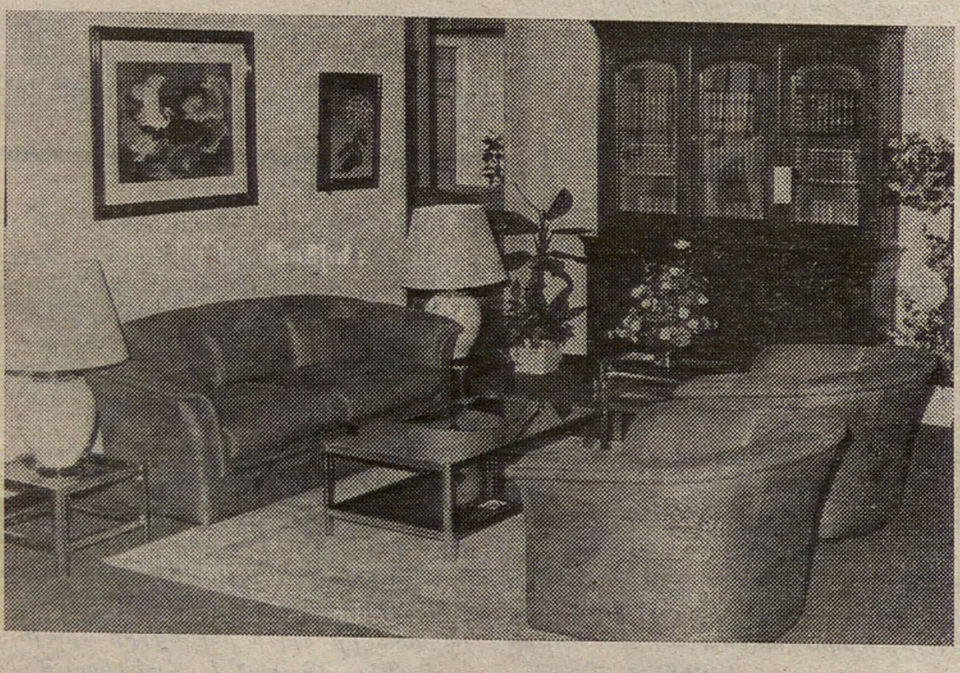

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

Samedi 23 Novembre à 20 heures

TOUTES LES PLACES DISPONIBLES

DU

GRAND DINER DANSANT

organisé par

l'U.M.A.F. - PARIS

au profit du projet AMARASS

pour la finition d'une pharmacie

au KARABAGH

AYANT ETE RESERVEES

IL NE SERA DELIVRE AUCUN BILLET

LE JOUR MEME A L'ENTREE

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23-24

SAMEDI-DIMANCHE
23-24 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.673 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17.673

ԲԱՔՈՒ

ՀԱԿԱՀԱՅ ՑՈՅՑԵՐ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՄԱՐ ԹՌԱՆԸ ՎԱՐ ԱՌՆՈՒԱԾ Է ՀԱՅԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

ՈՉ ԿԱՊ ՈՉ ԱԼ ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐ

Հինգշաբթի իրիկուն (Նոյ. 21) եւ Ուրբաթ առաւօտ (Նոյ. 22) մեր առած լուրերը Երեւանէն, աւելի քան մտահոգիչ էին, քանի մթնոլորտը ծայրայեղօրէն լարուած էր Բաքու, որուն համար ջախջախուած թռանը արկածի զոհ չէ գացած այլ վար առնուած է Հայերու կողմէ:

Յիշենք որ զինուորական թռանը, որ Ադրբէջան Սուլթանակերտ կ'երթար, մշուշի պատճառաւ ինկած էր Բերդաշէնի (Մարտունիի շրջան) մօտ եւ կը փոխադրէր բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, ազերի, ռուս, ղազախ եւ ազերի լրագրողներ ալ: Կրկին յիշենք կարգ մը անուններ.

- Ադրբէջանի պետ. քարտուղար՝ Իսմայիլով,
- Գլխաւոր դատախազ՝ Ղայիպով,
- Պետական խորհրդական՝ Ասաթով,
- Փոխ-վարչապետ՝ Հաճիյեւ,
- Խորհ. երեսփոխաններ՝ Ճաֆարով եւ Մամեդով,
- Ադրբէջանի նախագահին անձնական խորհրդատու՝ Միրզոյեւ,
- Ղարաբաղի դատախազ՝ Պլավսկի,
- Ադրբէջանի Ներքին Գործոց փոխ-նախարար՝ Նամազալիյեւ,
- Ղարաբաղի զին. հրամանատար՝ զօր. Նիկոլայ Ժինգին,
- Ղարաբաղի ՔԱ - Կէ - Պէ-ի պետ՝ Իվանով,
- Ղազախստանի ներքին փոխ-նախարար՝ Սերիկով,
- Ռուսաստանի դիտորդ խումբի ներկայացուցիչ՝ Լուկաշով,
- Խորհրդային Պաշտ. նախարարութեան ներկայացուցիչ՝ Կոչերով,
- Բաքուի հեռատեսիլի մէկ թղթակիցը:

Հինգշաբթի օր, սակայն, արկածէն 24 ժամ ետք, Բաքու բոլորովին տարբեր մեկնաբանութիւն մը կու տար եւ արդարադատութեան քննութեանց բաժանմունքի տնօրէնին կցորդը՝ Ադիլ Աղայեւ կը յայտարարէր թէ Հայերը վար առած են թռանը: Երեք օր սուգ յայտարարուած է Ադրբէջան եւ Հինգշաբթի իրիկուն ալ (Նոյ. 21) հարիւր հազար Ադրբէջանցիներ բուռն ցոյց մը ըրած են Հայերու դէմ: Օդերեւութաբանական ըմպատակութիւններն ալ յայտնած են թէ մշուշ չկար, խիղ լեցնելով կրակին վրայ: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ցաւակցական հեռագիր ղրկած է: Ցաւակցական հեռագիր մըն ալ ղրկած է Գորբաչովը, առանց հրապարակելու եւ որու բովանդակութենէն Ադրբէջան շատ դժգոհ է:

Աւելորդ է ըսել թէ այս պայմաններու մէջ, ինչ ծանր կացութիւն կը տիրէ Հայաստան, որ Նոյեմբեր 4-էն ի վեր արդէն կազէ զրկուած է: Այժմ, Ադրբէջան դադրեցուցած է նաեւ կառախումբերու երթեւեկը: Վերջին կառախումբ մը մտած էր Հայաստան Հինգշաբթի իրիկուն, բայց Ադրբէջանցիք վար առած էին չորս Հայեր եւ պատանդ բռնած: Այդ վերջին կառախումբէն ետք, երկաթուղիի երթեւեկը բոլորովին դադրած է, եւ ոչ մէկ կառախումբ կը մտնէ այլեւս Հայաստան: Աւելորդ է, անշուշտ, ըսել թէ Նոյ. 22-ի նախատեսուած հայ - ազերի հանդիպումը տեղի չէր ունենար եւ հաւանական ալ չէ որ որեւէ նման հանդիպում տեղի ունենայ այս շրջանին:

**

Նոյ. 21-էն իսկ հեռատեսիլ (հանրածանօթ Վրեմիա յայտագիրը), ձայնասփիւռ եւ մամուլի առաջին էջերը ամբողջովին նուիրուած են այս ողբերգական պատահարին, չեշտելով թէ ան գործուած է Հայերու կողմէ: Փարիզեան օրաթերթերէն «Ֆիկարօ» (Նոյ. 22) եւս կ'արձագանգէր այս նոր տեսակէտին:

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆԻ «ՄԱՅՐԻԿ»Ը

Նոյ. 27-ին է որ 800 սրահներու մէջ միաժամանակ, կը սկսի Աշոտ Մալաքեանի (Անրի Վէրնէօյլ) այնքան սպասուած ֆիլմին առաջին մասին -«Մայրիկ»ին- ներկայացումը:

Այս առընչութեամբ, օրերէ ի վեր արդէն, բեմադրիչի թէ գրաւոր մամուլ կը կատարեն փառաւոր աշխատանք մը, ներկայացումներ, հարցազրոյցներով բեմադրիչին հետ, ուր քանիցս կը շեշտուի 1915-ին հայ ժողովուրդին կրած ցեղասպանութիւնը Թուրքերու կողմէ:

Հեռատեսիլը Սթար 90-էն ետք, Նոյ. 21-ի իրիկունը Ա. կայանին վրայ լայն տեղ տուաւ «Sacrée Soirée» յայտագրի ընթացքին: Աշոտ Մալաքեանի կողքին էին չորս գլխաւոր դերասաններ, որոնք կը կատարեն մայրիկին (Արաքսի Մալաքեան - Գլօտիա Գառտինալ), Յակոբ Մալաքեանի (Օմար Շարիֆ), Գայեանէի եւ Արգարի դերերը: Սփիւռեցան քանի մը տեսարաններ, մինչ սթիւտիոյին մէջ, Ֆուքօ (յայտագրին պատասխանատուն) անակնկալն ըրած էր վերատեղծելու Մալաքեաններու չափիկի աշխատանոց - խանութը (անոնք որոնք յաճախած են, կը յիշեն յուզումով, թէ ի՛նչ տաք մթնոլորտ մը կը տիրէր հոն) եւ հրաւիրելու Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը, որ Կարպիս Աֆրիկեանի ղեկավարութեամբ երկու երգ հրամցուց:

Կը մնայ քանի մը օր ալ համբերել տեսնելու համար Անրի Վէրնէօյլի այս ֆիլմը, որ անկասկա՛ծ, տարբեր է բոլոր եւ ամէնէն յաջող նախորդներէն, քանի Անրի Վէրնէօյլի մտքին, հո՛ս, կ'աւելնայ Աշոտ Մալաքեանի սիրտը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒԼԷՅՄԱՆ ՏԷՄԻՐԷԼ ամիս մը դրաւ համախմբման կառավարութիւն մը կազմելու համար, իր կուսակցութեան (Ուղիղ Ուղի) յաղթանակէն ետք երեսփոխանական ընտրութեանց: Էրտալ Ինէօնիւ-ի Սոսիալ - Դեմոկրատ (Հալքճը) կուսակցութեան օժանդակութեամբ կազմեց այդ կառավարութիւնը Ինէօնիւի տալով փոխ - վարչապետի պաշտօնը: Ինչ որ աւելի կարեւոր կը նկատուի քան 12 նախարարութիւնները (32-ի վրայ), որոնք շնորհուեցան Հալքճը կուսակցութեան, ստորագրուած համաձայնագիրն է, երկու կուսակցութեանց միջեւ, ուր մանրամասնօրէն կը պարզուի իրենց ծրագիրը բարելաւելու համար Թուրքիոյ վարկը մարդկային իրաւանց մարզին մէջ: Օրինակ՝ մամուլի ազատութիւն, կրճատում դիպահօջ շրջանի եւ փաստաբանի ներկայութիւն հարցաքննութեան ատեն, ընդում մշակութային եւ լեզուական արտօնութեան 12 միլիոն Քիւրտերու, շարունակելով պայքարը անջատողական շարժումներու դէմ, ընկերային ապահովութեան հաստատում 20 միլիոն Թուրքերու համար, որոնք որեւէ ապահովագրութիւն չունին: Արտաքին քաղաքականութիւնը անփոփոխ կը մնայ, յատուկ կարեւորութիւն տալով Միացեալ - Նահանգներու հետ բարեկամութեան: Յատկանշական է որ այս նախարարութիւնը կը յանձնուի Սոսիալ - Դեմոկրատ, ծագումով քիւրտ երեսփոխանի մը՝ Հիքմէթ Չէթին: Կին մըն է - երիտասարդ եւ գեղեցիկ - Թանսու Չիլլէր (Տէմիրէլի կուսակցութենէն), որ պետական նախարար նշանակուած է, հաւանաբար տնտեսութեան պատասխանատուութեամբ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Աշխատաւորական կուսակցութիւնը, որ մէկն է երկրին երկու մեծ կուսակցութիւններէն, ճանչցաւ «Պաղեստինցիներու ազգային իրաւունքները»:

ՄԱԿ-ի ԸՆԴՀ. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ընտրուեցաւ Եգիպտացի մը՝ Պուտրոս-Ղալի, 69 տարեկան, մասնագէտ միջազգային իրաւագիտութեան եւ հանրածանօթ դէմք մը դիւանագիտական աշխարհին մէջ: Ապահովութեան Խորհուրդի 15 անդամներէն 11ը ընտրեցին զինք (4 ձեռնպահութիւն):

ԺԵՐԱՐ ՏԸՊՈՎԻԼ 133 օր թիավարելէ ետք, առանձին, Միացեալ - Նահանգներու արեւմտեան ափը հասաւ Նոյեմբեր 21-ին: Խաղաղականի այս հերոսին ժամանումը գլեց անցաւ օրուան բոլոր լուրերը, արդէն այդպէս էր քանի մը օրէ: Այլեւս - Օ՛ թէմփորա, օ՛ մոռէս - արժէչափ ալ չէ մնացած մեծերուն համար եւ ծովու այս արկածախնդրին կամաւոր ողիսականին քով ինչ փոյթ թէ ժողովուրդ մը կը ջարդուի Եւրոպայի սրտին վրայ ընդհանուր անտարբերութեան մէջ: Ժ. տ'Աբովիլի այս քաջագործութիւնը (որու օգտակար բնոյթն ալ գաղտնիք կը մնայ...) նոյնիսկ «դարուս մեծագոյն արարք» որակուեցաւ հեռատեսիլի թղթակիցի մը կողմէ ... եւ Լը - Ֆրանս ալ յատուկ օդանաւ մը կը ղրկէ Ֆրանսա բերելու համար այս Պրըթոնը, որ , եթէ այս հինգ ամիսները նուիրած ըլլար արդար դատի մը կամ տառապող ժողովուրդներու ծառայութեան փոխանակ այս աւելորդ «հերոսութեան», ոչ ոք պիտի խօսէր իր մասին:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ գումարուած «Ժամանակակից Թրքական այբուբեններ» լեզուական համագումարին մասնակցած են 27 լեզուաբաններ որոնց մեծ մասը կը պատկանին Խորհրդային Միութեան 12 շրջաններուն: Համագումարին նպատակն է հասարակաց Թրքական այբուբենի մը յօրինումը-որդեգրումը դիւրանալ Թուրք ժողովուրդներուն միջեւ հաղորդակցութեան հարցը:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 / 19)

ՓՈԽ - ՆԱԽԱԳԱՀԸ
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՈՒՏԱՅ

Հայաստանի փոխ - նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան, Նոյեմբեր 16-ին հանդիպում մը ունեցած է Երեւանի Փոլիթեքնիք հիմնարկի վարիչներուն ու դասախօսական կազմին հետ: Գագիկ Յարութիւնեան անդրադարձած է անկախ պետականութեան հաստատման ուղղութեամբ առնուած քայլերուն եւ տեղեկութիւններ փոխանցած՝ նախագահ Տէր - Պետրոսեանի Միացեալ - Նահանգներ եւ Գանատա կատարած այցելութեան ու անկէ սպասուող արդիւնքներու մասին:

**

ՄԻՋ - ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐՈՎ

Խորհրդային միջ - հանրապետական համաձայնագրի տուեալներով՝ Հայաստան բամպակ եւ բուրդ պիտի ներածէ Թուրքմէնստանէն, Տաճիկստանէն եւ Ուզբէկստանէն: Փոխադարձաբար, կ'արտահանուին թեթեւ արդիւնաբերութեան ապրանքներ: Շուտով, Թուրքմէնստանի հետ բանակցութիւններ կը սկսին՝ յառաջիկայ տարի 6,5 միլիառ խորանարդ մեթր կազ ներմուծելու համար Հայաստան:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՔԱՐԻՒՂ ՈՒՆԻ՞

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի երկրաբանական ինստիտուտի գիտաշխատողներէն՝ Եուրի Ղահրամանով պատասխանելով քարիւղի վերաբերեալ «Արմէնփրէս»ի թղթակցի հարցումներուն, ըսած է որ անցնող տարիներուն Գառնի գիւղին մերձակայքը 3500 մեթր խորութեամբ հորէ մը կարելի եղած է «սեւ ոսկի» արտահանել: Մասնագէտներու կարծիքով, նաֆթարտահանման արդիական սարքերու օգտագործման պարագային՝ քարիւղի յիշեալ հորը կրնայ արտադրել օրական 25 - 30 թոն վառելանիւթ: Գիտնականը ցաւ յայտնած է, որ այս ուղղութեամբ կատարուած աշխատանքները կանգ առած են՝ 1988-ի երկրաշարժին եւ հանրապետութեան տնտեսական ճգնաժամին պատճառով:

**

ԱՐՏԱՇԷՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ՝
ԱԽՈՅԵԱՆ

Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած խորհրդային նախկին հանրապետութիւններու ճատրակի մրցաշարքին, 64 մասնակիցներու մէջ ախոյեան հռչակուած է Հայաստանէն՝ Արտաշէս Մինասեան: Հայկական ճատրակի պատմութեան մէջ, ցարդ այդ տիտղոսին արժանացած են Տիգրան Պետրոսեան (4 անգամ) եւ Ռաֆայէլ Վահանեան: 24-ամեայ հայ ախոյեանին յանձնուած է ոսկի մետալ մը եւ «Լադա» մակնիշի ինքնաշարժ մը:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Դ.

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՒՂԸ

«Գթութեան» Հոկտ. 18-ի օրակարգին 2-րդ գիւղը Կոտայքի դրացի Նորաբակն է. այդ անունը լսեցինք Փարիզ, երբ ուսանողական եկեղեցիէն կրօնաւորներ Հայաստանի քաղաքական վերջին դարգացումներուն յատկացուած երեկոյթի մը ընթացքին ներկայացուցին հոն պարզուած ցաւին պատկերը: Կոտայքի մօտ, ցաւի քօղ կեդրոն մըն ալ այս գիւղն է ուր կը հասնինք մութը իջնելէն մէկ - երկու ժամ ետք:

Ուրիշ դէմքեր, ուրիշ անուններ, բայց նոյն պատումները. տարբերութիւնը կը կայանայ պատումներու քիչ մը աւելի խիստ բնոյթին ու վերմակի, կօշիկի պահանջքին միացած ընկերային, քաղաքական արժեւորումներու մէջ:

Առաջինին պէս, Ազերիներէ լքուած գիւղ մըն է նաեւ ասիկա. անցեալի Ազիզլուն: Այսօր 364 բնակիչ ունի, բոլորն ալ գաղթականներ են սահմանամերձ ադրբեջանական շրջաններէ: Կոտայքի փոքր գրեթէ սովորական տեսարանի վերածած է նոյնին գամուած պատուհանները, գրեթէ առանց կահ - կարասիի ընդարձակ սենեակները: Հոս նոյնիսկ զրուցի տրամադրութիւն կարելի է ունենալ, քանի որ «Գթութեան» այցելութեան կայան նշանակուած տունը կը պատսպարէ երեք զաւակներով ընտանիք մը: Անոնք 1988-ին Շամխորէն գաղթած են ու կը նկատուին «լաւ տեղաւորուած» հակառակ ապակիի, կահ - կարասիի ու այլ յարմարութիւններու բացակայութեան:

Զարմացնողը հոս արտայայտութեան չեշտն է զոր ունի երեք երախաներուն գրեթէ դեռահասակ մայրը. խարտեաշ, վարդագոյն այտերով այդ Հայուհին դրացի գիւղի իր բախտակիցներուն կը նմանի միայն պահանջատիրոջ իր հանգամանքով. սակայն բոլորովին տարբեր մարդի ուղղուած է իր պահանջքը. ոչ վերմակ կը խնդրէ ան, ոչ ալ կօշիկ կամ հագուստ, հակառակ անոր որ այնքան ակներեւօրէն պէտք ունի այդ բոլորին ու տակաւին շատ ու շատ բաներու: Ան կ'ուզէ որ կարգ ու կանոն բերեն Երեւանի մեծերը ընկերային հարցերու որոնց ծանրութիւնը կը կրեն ինք ու իրենները, ապրելով հայրենի հողին վրայ:

Պետական հեղինակութեան պակասը շրջանին մէջ, իրենց ցաւերուն ու գրեթէ թշնամական տրամադրութեամբ լեցուած տեղացիներու հետ գլուխ - գլխի ձգած է նոր հասնողները. Անոնք ամենատարրական բաներու հետ պէտք է պայքար մղեն նաեւ անտիրութեան ու անով սանձուած կամայականութիւններուն դէմ:

Թշնամականէն ուրիշ ի՞նչ որակում կարելի է տալ այն կեցուածքին զոր տեղացին կ'ունենայ իրենց հանդէպ. ու աշխարհի ամէնէն մեծ անարդարութեան դէմ պայքարողի չեչտով այդ տանտիրուհին կը պատմէ թէ գիւղին բնիկները ամէն բան կ'ընեն իրենց առօրեան աւելի եւս դժուարացնելու համար որպէսզի գիւղին ղեկավարութիւնը ձեռք անցընելու չափ թիւ ունենալէ ետք, այդ պերճանքը չունենան նորեկները:

Ան կ'ըսէ թէ վերջին օրերուն հասած խումբէ մը 20 հոգի տառացիօրէն դուրսը մնացած են. ոչ ապրելու տեղ ունին, ոչ ալ երդիք մը գտած են գոնէ գիշերը քնանալու: Ինք առաջարկած է զիրենք «մի կերպ» իրենց տունը տեղաւորել, սակայն մերժած են. ցասումով կը պատմէ թէ քաղաքացիներ կան որոնք ամարանոցներ ունին գիւղին մէջ ուր արձակուրդի օրեր անցընելու կուգան. անոնք մերժած են նոյնիսկ այդ շէնքերը ժամանակաւորապէս տրամադրել փողոցը մնացած ազգակիցներու: Այս անհաւատալի վերաբերումը մինչեւ իսկ ըսել կուտայ իրեն. «Է՛հ, թրքախօս մարդիկ են էս Վարդենիսի Հայերը»:

Ան երեք զաւկի մայր հայ կինն է ամէնէն առաջ երբ գանգատի հեղեղ մըն ալ կը թափէ Նորաբակի դպրոցին ղեկավարութեան, ուսուցչական կազմին դէմ. հանրային այս ամէնէն կարեւոր հաստատութիւնները զերծ ամէն հակակշիռէ, կը ղեկավարուին աշխատողներու քմահաճոյքով որ յետին գիծի մը վրայ նկատի ունի - եթէ ունի - սերունդ պատրաստելու պատասխանատուութեան նման հինաւուրց բաներ. ու գաղթական հայուհին «մեր ապագան չե՞ն էս երեխէքը» հարցումը կը մնայ օդին մէջ, չեչտելով միայն զարմանքի, ցաւի ու անկարողութեան կրկնակի, եռակի, բազմակի զգացումները: Երէկ շամխորցի, այսօր նորաբակցի դարձած Քնարիկը անտեղեակ ու անտարբեր իր գծած Հայաստանով մեր մէջ պայթած փոթորիկներուն, կը շարունակէ. - «դպրոցը ոչ քարտէս կայ, ոչ բան: «Թուրքի դպրոց է» ասում են. ի՞նչ որ Թուրքի դպրոց է: Էդպէս չի՞ որ քարտէսը թուրքերէն չի, ռուսերէն է»:

Դպրոցին վիճակը միակ ցաւը չէ Նորաբակցիին. կայ աւելի մեծը, աւելի խորը. բողոքի չեչտը իր մէջ կ'առնէ այլ մարդեր ալ. «Էստեղ ղեկավարութիւն չկայ. թէ որ հողը մշակուի, էլ ոչ մի բանի պէտք չենք ունենայ. բայց ո՞վ է աշխատում որ ... գողանում են» կ'ըսէ Քնարիկը եւ կուտայ գողութեան նրբերանգներու իր ընկալումը. «ես կը գովեմ էն գողին որ Քելբաջարից ոչխար կը բռնի, կը բերի հոս. բայց էս Հայերը Հայերի ապրանքը, անասունը կը գողանան, կը ծախեն Թուրքերին»: Ան ունի նաեւ զարմանքի իր տարբերը որ կ'ուղղուի միակ հասցէի մը. ան յայտնապէս, փրկութեան յոյսին միակ մարմնացումն է. «էս գիւղի 224 ընտրողներից 206-ը քուէարկել են Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի օգտին. հիմա նա է պրեզիդենտ դառել հա՞» Հարցումին հաստատական պատասխանին վրայ ան կը ներկայացնէ իր վերջնագիրը. «լա՛ւ. թէ որ տիկտատուր չդառնայ ու կարգ - կանոն չբերեց երկրին, պիտի ճամբել, գնայ»:

Ադրբեջանէն գաղթած մարդոց վերմակի, կօշիկի, վառարանի, հագուստ - կապուստի պահանջքը լսող մը եղած է յանձին «Գթութեան»: Երեւանէն այնքան հեռու անկիւնէ մը բարձրացած տրտունջները ու սպասումները եւս կը գտնե՞ն զիրենք լսող ականջ մը: Նորաբակցիները տարակոյս չունին, քանի որ իրենց կացութեան մասին լուրեր գացած են նոյնիսկ Փարիզի մէջ. երախտագիտութեան արտայայտութիւններով կը պատմեն Սահակեան եւ Լեւոնեան պատուելիներուն այցելութիւնը, իրենց գիւղին բերուած գործնական օժանդակութիւնը, խոստումները:

Սա երկու գիւղերուն տրուած այցելութեան տպաւորութիւններով կարելի՞ է գաղթականութեան հարցին ընդհանուր ընկալումի մը տիրացած նկատուիլ: Ամէն պարագայի այսքանով ալ պատկերը շատ տարբերութիւն չունի 1989-ի կացութենէն. այդ թուականին Սումգայիթէն, Բաքուէն մազապուրծ Հայաստան ապաստանածները օրուան իշխանութեան հրահանգով երկար ամիսներ «շրջանցուեցան», որպէսզի չքաջալերուի անոնց ներկայութիւնը. անոնք քանի՛ ատեն անգործ թափառեցան ու մէկ մասը վերջնապէս լքեց հայրենի երկիրը. այդ օրուան պատասխանատուն նախորդ իշխանութիւնն էր. իսկ այսօ՞ր: Վարդենիսի 36 գիւղերուն մէջ ցրուած, անդին՝ Գորիսի պանդոկը կամ այլ գաղթակայաններ լեցուած բազմութիւնները ի՞նչով պէտք է ներեն իրենց ցոյց տրուած կամ աւելի ճիշդը՝ չտրուած հետաքրքրութիւնը. Հայաստանէն դուրսի հայկական տարածքները չպարպելու մտահոգութիւնը ընդունելի՞ է որպէս արդարացում:

Վերադարձի ճամբուն վրայ ժամերէ ի վեր իջած մութը իր մէջ լուծած է ծառերուն առաւօտեան ոսկին ու լճին կապոյտը. «Գթութեան» Նիվային լուսարձակները միայն կը ծակեն այդ խաւարը, ինչպէս անհամար հարցումներ որոնք պատասխանի ապարդիւն փնտռտուքով կը մեխուին ուղեղներու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՈՂՋԵՐԹԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԷԵԱՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ») . -

Իր նոր առաքելավայրը, Յունաստան, փոխադրուելէ առաջ, Մարսէյլի Հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետը՝ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան արժանացաւ պատիւներու, Կիրակի, Նոյեմբեր 10-ին, հայրապետական պատարագով եւ ողջերթի ընտանեկան ճաշով մը:

Հազիւ 3 տարի պաշտօնավարած Մարսէյլ, ան կը մեկնի աւելի մեծ պաշտօն եւ առաքելութիւն մը ստանձնելու: Այս կարճ ժամանակաշրջանին մէջ չկրցաւ տալ իր առաւելագոյնը: Սակայն, իր թափուր ձգած աթոռը դեռ պաշտօնական փոխարինող մը չունի, ոչ միայն ծանր կը կշռէ իր համայնքի անդամներուն վրայ, այլ նաեւ գաղութին վրայ, քանի Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան իր դիւրահաղորդ բնաւորութեամբ, իր խոհեմութեամբ եւ չրջահայեցութեամբ, իր համեստութեամբ, իր ողջմտութեամբ, իր ազնիւ եւ ուղիղ նկարագրով, իր ազգային զօրեղ ջիղով կրցած էր ինքզինք պարտադրել իր շրջապատին, իր խօսքը լսելի դարձնել եւ յարգուիլ հաւասարապէս բոլորէն: Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեանի համար հայ կղերականին առաքելութիւնն է՝ «աշխատիլ հայ ժողովուրդը հայօրէն Աստուծոյ մօտեցնել»:

Ժամը 10.30-ին, Թափօրով պատարագիչ՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց, խորան բարձրացաւ իր շուրջը ունենալով Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան, Կղեմէս Վրդ. Մալճեան՝ Լիոնի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ ժողովրդապետ, Փափազեան վրդ. եւ Գրիգոր Վրդ. Միքայէլեան՝ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութենէն: Օրուան Գիրքի եւ Աւետարանի ընթերցումներէն (հայերէն եւ ֆրանսերէն) յետոյ, ֆրանսերէնով քարոզեց՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան: Նշան Ծ. Վարդապետ Գարաքէհէեանի բաժանումը Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիէն, մեկնումէ մը աւելի կորուստ մըն է, ըսաւ, ցաւալի բոլորին համար: Ան, երեք տարի նուիրումով, միշտ բարի օրինակը տալով ծառայեց եւ հովուեց իր համայնքը, սակայն, աւելցուց Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան չգտաւ իր ժողովուրդին կողմէ սպասուած համագործակցութիւնը, հետաքրքրութիւնը: Կրնար շատ աւելին տալ եթէ աւելի շրջապատուած ըլլար: Եպիսկոպոսը շնորհակալութիւն յայտնեց Հայր Նշանին եւ ըրաւ մաղթանքներ դեռ երկար տարիներ ծառայելու հայ եկեղեցւոյ եւ հայ ժողովուրդին համար: Ան չի սպասեր մեր գնահատանքներուն, չեշտեց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, այլ մեր աղօթքներուն: Յետոյ, անդրադարձաւ Հայաստանի հոգեւոր զարթնումին. Ծարաւ մը կայ, ըսաւ, սորվելու, կարդալու, հասկնալու Սուրբ Գիրքերը: Եօթանասուն տարիներու հալածանքները, ազատութեան պակասը չեն մարած ժողովուրդին հաւատքը: Օրուան Աւետարանէն քաղելով «միայն հաւատա՛ եւ կեցցէ՛» Եպիսկոպոսը իր քարոզը փակեց կոչ ընելով, ամուր կառչիլ հաւատքին եւ այդ հաւատքը վերածել գործի եւ ապրումի:

**

Ժամը 13-ին կեդրոնի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հացկերոյթ ի պատիւ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեանի: Ս. Գրիգոր ընկերակցութեան վարչութեան անունով Արամ Շեխիկեան ընդգծեց իրենց ժողովրդապետին երեք տարիներու առաքելութիւնը, միանգամայն կատարուած աշխատանքը իր դժուարութիւններով եւ գոհունակութիւններով, ծանրացաւ կեդրոնի դերին վրայ որ պէտք է օգտագործել աւելի լայն կերպով: Շնորհաւորեց վարդապետը որ իր նոր առաքելութեամբ կը ստանայ աստիճանի բարձրացում, աւելցնելով սակայն որ ան իր տեղը ունէր այս գաղութէն ներս, գնահատուած էր եւ իր մեկնումը կորուստ մըն է Մարսէյլի հայութեան համար:

Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան անգամ մը եւս վեր առաւ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեանի արժանիքները, աւելցնելով սակայն որ հարկ եղած աջակցութիւնը չգտաւ եւ իր յատկութիւնները չօգտագործուեցան առաւելագոյն չափով:

Իր կարգին, Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան ըսաւ՝ «Կը մեկնիմ, սակայն չեմ կրնար մոռնալ ձեզ եւ Մարսէյլի գաղութը ուր շատ բան կայ ընելիք: Կը մաղթեմ որ յաջորդս շրջապատուի նուիրեալ եւ գործունեայ վարչականներով, եկեղեցասէր եւ ժրաջան տիկիններով, անձնուէր ու խոստումնալից երիտասարդներով, եկեղեցիին եւ ազգին ապագան կազմող մանուկներով: Ամէն հայ խղճի պարտք ունի ճիգ թափելու, զոհողութիւն ընելու եւ աշխատելու որպէսզի հայ ժողովուրդի բեկորները ցրուած բոլոր հովերուն քիչ մը աւելի սիրեն Յիսուսը եւ իրենց ազգը»:

Ճաշի ընթացքին, արտասանեց՝ Փօղոս Ալթունեան Դանիէլ Վարուժանի «Հայր Օրհնէ» քերթուածը եւ Վահան Թէքէեանէն «Հայ Լեզուն»: Սուրբ Գրիգոր ընկերակցութեան վարչութիւնը որպէս յուշանուէր գեղեցիկ պայուսակ մը նուիրեց Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեանին:

Առժամապէս, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պաշտամունքներն ու ծէսերը պիտի կատարէ՝ Գրիգոր Վարդապետ Միքայէլեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՐԱՊ ՈՒ ԼԵՑՈՒՆ ՇՈՒԿԱՆԵՐԸ

«Մոսկովեան Լուրեր»ու Նոյեմբեր 12-ի թիւին մէջ Միխայիլ Գուրդուլով կը նկարագրէ Երեւանի շուկան անոր զարմանալի հակասութիւններով: Ֆրանսահայ մը Երեւանէն վերադարձին կ'ըսէ թէ մէկ կողմէն մարդիկ կը գանգատին հնչուն դրամի պակասէն, ուրիշներ այնքան շատ ունին որ չեն գիտեր ի՛նչ ընել: Իսկ անտեսութեան տոքթոր Հայուհի մը կը բացատրէ. «Ընդհանուր խուճապի վիճակէն մեզ փրկողը Ռուսերու հանդէպ հայկական աւանդական վստահութիւնն է. որոշեցինք միայն դրամի փոխանակման սակը իջեցնել ու տակաւ պատճառ եղաւ գիներու անմիջական բարձրացումին: Ոչխարի մորթէ վերարկու մը սեփական խանութներու մէջ 50 - 60 հազար ռուբլի կ'արժէ»:

Արտաշ Բարսեղեան նման խանութի մը տէրն է. հպարտ է Երեւանի ամէնէն ցած գիները ունենալով. սակայն, հոն եւս կաշիէ բաճկոններու գինը ամիս մը առաջ 1500-էն 10 հազար ռուբլիի բարձրացաւ, իսկ վերարկուները 50 հազար են: Երեւանի խանութները դրամատուներու չէքեր չեն ընդունիր. խնայողական դրամատունը ամէնէն աւելի 1000 ռուբլի կուտայ իւրաքանչիւր անձի. հերթերը կ'երկարին դրամարկղներու առջեւ եւ արկղակալները ժամեր կը տրամադրեն դրամի տրցակները համրելով:

Երեւանի մէջ կարելի է հրաժարիլ վերարկուէն, բայց ոչ սնունդէն. խանութներէ միայն հաց կարելի է գնել. իսկ մնացածը պարապ է: Գիւղացին ռուբլիով ոչինչ կ'ուզէ ծախել. իսկ անոնք որոնք կը ծախեն, տարադրամով գիներ կը պահանջեն: Պանիրին քիլօն կ'արժէ 50 ռուբլի, երշիկը՝ 100: Երբ քաղաքացին կը գանգատի, վաճառողը քաղաքավարութեամբ հարց կուտայ թէ հեղուկ վառելանիւթին մէկ լիթրին գինը ծանօ՞թ է իրեն: Շուկայէն վերադարձին գիւղացին դրամը կը լեցնէ պայուսակներու, տոպրակներու մէջ, իրականացնելով «Կովկասի մէջ ճամպրուկը որպէս քսակ կը ծառայէ» պատմութիւնը:

Տեղացի տնտեսագէտներու կարծիքով, Թղթադրամներու տրցակները կը գտնուին գիւղական գօտիին մէջ ուր գիւղացին աւանդաբար կ'արհամարհէ դրամատուներն ալ, բաժնեթուղթերն ալ, վկայագիրներն ալ:

Հայ գիւղացին պերճանքի ապրանքներու փորձութենէն չի տարուիր. դրամի տոպրակները քաղաք կը բերուին միայն Կիրակի օրերը ուր երեւանեան արուարձանի մը մէջ ինքնաշարժերու շուկայ կը բացուի. հոն Ժիգուլիի մը գինը 200 հազար ռուբլիի մօտ է: Այս շուկային վրայ Հայ գիւղացիին մրցակից են միայն կօշիկ, գլխարկն ու կաշեղէն վաճառողները որոնք գործունէութիւն կ'ունենան նաեւ երկրին այլ շրջաններուն մէջ: Հայաստանի մէջ ներքին շուկայի պաշ-

ԳՈՂԳՈԹԷ ԳՈՂԳՈԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մերձակայ Ծաղկաձորի (Մըզէր) բարձունքին, Նոյեմբեր 2-ին բացումը կատարուած է Նշան Փալանճեան ճեմարանի «Նորսիկեան» մանկապարտէզի ...ակալան նորակառոյց շէնքին: Բացման արարողութեան ներկայ եղած են Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ., կենսոլորտի նախարար Յակոբ Զախարեան, երեսփոխաններ՝ տոքթ. Սելքոն Էպլիղաթեան եւ մէթր Շահէ Գարամեան, կաթողիկէ համայնքի Առաջնորդ՝ Վարդան Եպիսկոպոս Աշգարեան, վերապատուելի Յովհաննէս Գարբեան, ազգային կուսակցական մարմին-ներու ներկայացուցիչներ: Լիբանանի եւ Հայաստանի քոյրերգներու ունկնդրութենէն ետք՝ խօսք առած են ճեմարանի տնօրէն Հրաչ Տասնապետեան, Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութեան ներկայացուցիչներ՝ Մարգար Շարապխանեան եւ Կարպիս Հարությունեան, բարերար Հայկ Ասլանեան եւ Հուսկ՝ Գարեգին Բ., անդրադառնալով հայ դպրոցի առաքելութեան ու մանկապարտէզներու հիմնական դերակատարութեան: Պաշտօնական հանդիսութեան աւարտին, ներկաները այցելած են շէնքին դասարաններն ու բաժանմունքները:

**

ՓԱՐԻԶԻ Կաթողիկէ Հայոց «Արարատեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 25-ին, Նոր Սերունդ Մշակութային Միութիւնը երեկոյթով մը ոգեկոչած է Կոմիտասի յիշատակը: Յայտագիրը սկսած է Կոմիտասի հարազատ ձայնով սփռուած «Մոկաց Միրզէ» երգով, որմէ ետք Արաքսի Այթունեան ամփոփ գիծերու մէջ ներկայացուցած է մեծ երաժիշտին գործունէութիւնն ու նպաստը հայ երգարուեստին: Այնուհետեւ, յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են արտասանող Անի Եփրեմեան («Անլռելի Զանգակատուն»), երգչուհի Արմինէ Մարտիրոսեան, դաշնակահար Զոյա Փանճարեան եւ ջութակահարուհի Ռուզաննա Փանճարեան, ամբողջովին Կոմիտասեան ստեղծագործութիւններով:

...պանութեան օրէնք մը հրապարակուեցաւ, ...ակայն արհեստաւորներու արտադրութեան մեծ մասը կը բռնէ Միջին ասիական ապրանքներու շուկան: Ասկէ շահած դրամով կը գնուին ինքնաշարժերը: «Մերսետէս» մը կ'արժէ 1 միլիոն ռուբլի. եթէ սպիտակ ու նոր է, մէկուկէս միլիոն ռուբլի:

Այս միլիոնները, հակառակ որ չարաթաւական միակ թռիչք մը կայ դէպի Մոսկուա, ...անոնաւոր կերպով մայրաքաղաք կը հասնին նոր ինքնաշարժերու գնումին համար: Ու ամէն բան կը վերակսի:

ՀԱՅ ԿԱՆԱՆՑ ԴԵՐԸ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Զուիցերիոյ մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ, գիտաժողով մը (Սիմփոզիոմ) տեղի ունեցաւ 1991 Նոյեմբեր 7, 8 եւ 9-ին, Ժընեւի Փրէզիտան պանդոկի սրահներուն մէջ, նիւթ ունենալով «Հայ Կանանց Դերը Պատմութեան Մէջ»:

Գիտաժողովը կը հովանաւորէին Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովի փոխ-նախագահ եւ Միութեան զուիցերական իրավիճակով ընկերակցութեան նախագահ՝ Հայկաշէն Ուզունեան եւ Տիկին Մարի Ուզունեան:

Գիտաժողովին ներկայ եղան Զուիցերիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ՝ Վիգէն Ծ. Վրդ. Այքազեան, Եւրոպայէն, Միջին-Արեւելքէն, Ամերիկայէն ու Հայաստանէն ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ հայկական հարցերով հետաքրքրուող եւրոպացի մասնագէտներ եւ մամուլի ու հեռատեսիլի թղթակիցներ:

Գիտաժողովը բացաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Զուիցերիոյ մասնաճիւղի ատենապետուհի՝ Տիկին Թալին Աւագեան որ բարի գալուստի ջերմ խօսքերէ ետք ներկայացուց գիտաժողովի բանախօսները եւ Տոքթոր Հրաչ Գույումճեանը (Պէյրութէն), որուն վստահուած էր համագումարի պարտականութիւնը:

Ապա, երկու օրերու ընթացքին, Տոքթ. Գույումճեանի հրաւէրով եւ իր տուած կենսագրական հակիրճ տեղեկութիւններէն ետք, յաջորդաբար բեմ բարձրացան եւ իրենց ուսումնասիրութիւնները ներկայացուցին հետեւեալ ութ բանախօսները՝

1. - Տիկին Սեդա Գարոյեան, (Ժընեւէն), նիւթ՝ «Իդական դէմքեր հայ գրականութեան մէջ»:

2. - Տիկին Մարթին Յովհաննէսեան, (Փարիզէն), նիւթ՝ «Ընտանեկան կապեր եւ կնոջ դերը Ֆրանսահայերու ինքնութեան վերահաստատումի գործընթացին մէջ»: Կամքէ անկախ պատճառներով, Տիկին Յովհաննէսեան գիտաժողովին անձամբ չկարենալով ներկայ ըլլալ, իր ուսումնասիրութիւնը կարդացուեցաւ Օր. Անի Մեսրոպեանի կողմէ:

Այս երկու առաջին ելոյթներուն, որոնք ֆրանսերէն լեզուով էին, հայերէն ամփոփումը ներկայացուց Տիկին Սեդա Գարոյեան:

3. - Տոքթոր Ագապի Նասիպեան - Էքմէքճեան (Կիպրոսէն), նիւթ՝ «Հայ կինը մեր ժողովուրդի քաղաքական պատմութեան մէջ»:

4. - Տիկին Սիլվա Կապուտիկեան (Երեւանէն), նիւթ՝ «Հայ կնոջ դերը հայութեան միասնութեան գործում»:

5. - Տոքթոր Մարիամ Տէր - Գրիգորեան, (Երեւանէն), նիւթ՝ «Հասարակական գիտակցութիւնը եւ հայ կինը Արեւելեան Հայաստանում»:

6. - Տիկին Ռիթա Պալեան, (Ուաշինկթընէն, Միացեալ - Նահանգներ), նիւթ՝ «Հայ կինը այսօր»:

7. - Տիկին Անահիտ Բայանտուր, (Երեւանէն), նիւթ՝ «Հայ կնոջ դերը Հայաստանի ներկայ քաղաքական կեանքին մէջ»:

8. - Տիկին Արշալոյս Ծղնաւորեան, (Վիէննայէն, Աւստրիա), նիւթ՝ «Հայ կնոջ դերը միջազգային տնտեսութեան եւ ճարտարարուեստի զարգացման բնագաւառին մէջ»:

Իւրաքանչիւր բանախօսութենէ ետք տեղի ունեցաւ հարց - պատասխան եւ կարծիքներու փոխանակութիւն ներկայացուած նիւթի մասին: Վեր առնուեցաւ յատկապէս հայ կնոջ վիճակուած պատասխանատու դերը, որ կը կայանայ հայ լեզուն սերունդէ սերունդ փոխանցելու եւ հայկական աւանդութիւնները ընտանեկան յարկէն ներս վառ պահելու մէջ:

Գիտաժողովին փակումը կատարեց Պր. Հայկաշէն Ուզունեան շեշտելով որ երկու օրերու ընթացքին ութ տիկիններու կողմէ կարդացուած ուսումնասիրութիւնները, ութ տիկիններ որոնցմէ իւրաքանչիւրը գրական, պատմական, քաղաքական, ընկերաբանական ու ընկերային, մարդաբանական ու միջազգային ճարտարարուեստական յարաբերութեանց պծով հանրային գործիչներ են, այս գիտաժողովը կը դարձնեն հանդրուանային երեւոյթ մը որուն կարեւորութիւնը հոս պիտի չսահմանափակուի: Այս ուսումնասիրութիւնները տրամադրելի պիտի ըլլան հայ եւ օտար գիտաշխատողներու տալու համար հայ կնոջ պատկերն ու դերը ժողովուրդներու ընտանիքին մէջ, ինչպէս եւ ներկայացնելու անոր պահանջքները ընկերութենէն ու պարտաւորութիւնները ընկերութեան հանդէպ՝ 21-րդ դարու սեմին:

Գիտաժողովի աւարտին եղան հետեւեալ գնահատականներն ու առաջարկները. -

1. - Գնահատանքի արժանի է Հ. Բ. Ը. Միութեան Ժընեւի մասնաճիւղը իր տեսակին մէջ եզակի այս գիտաժողովին գաղափարը յղացած ըլլալուն եւ զայն մեծ յաջողութեամբ կազմակերպած ըլլալուն համար:

2. - Գնահատանքի եւ շնորհաւորութեան արժանի են բոլոր բանախօսները, որոնք խնամքով պատրաստած էին իրենց ուսումնասիրութիւնները եւ հետաքրքրական ձեւով ներկայացուցին զանոնք իրենց ունկնդիրներուն, անգամ մը եւս խօսուն ապացոյցը տալով հայ կնոջ գիտական վերլուծող միտքին եւ հմտութեան:

3. - Գիտաժողովի աշխատանքներէն ի յայտ եկաւ որ ներկայ շրջանին հայ կնոջ առջեւ ծառացած են հրատապ լուծում պահանջող շարք մը հարցեր, ինչպէս նաեւ հայ կանանց բացակայութիւնը որոշում տուող դիրքերէ, մարմիններէ եւ պաշտօններէ:

4. - Գիտաժողովը, նկատի ունենալով կնոջ ծանր կացութիւնը Հայաստանի մէջ, կոչ կ'ընէ Սփիւռքի Հայ Կանանց Կազմակերպութիւններուն որ իրենց մասնաւոր ուշադրութեան եւ հոգածութեան առարկայ դարձնեն Մայր Հայրենիքի իրենց քոյրերուն մտահոգիչ վիճակը:

5. - Գիտաժողովը կոչ կ'ընէ Հայաստանի կառավարութեան որ նկատի ունենայ կիներու մասնակցութիւնը որոշում տուող դիրքերու, մարմիններու եւ պաշտօններու մէջ, ինչ կը վերաբերի մասնաւորաբար հետեւեալ մարզերուն՝

- Առողջապահական
- Մթնոլորտի պահպանման
- Կրթական
- Տնտեսական
- Քաղաքական

Կոչ կ'ընէ նաեւ Հայաստանի կառավարութեան որ քաջալերէ, ապահովէ եւ իրականացնէ հայ կանանց մասնակցութիւնը միջազգային ժողովներու, ինչպէս նաեւ վարժութիւն եւ փորձառութիւն ձեռք բերող աշխատանքներու:

6. - Գիտաժողովը կոչ կ'ընէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Զուիցերիոյ մասնաճիւղին որ կազմէ համադրող Յանձնախումբ մը, հետապնդելու համար իրականացումը վերեւ մատնանշուած կէտերուն, Հայաստանի կառավարութեան համագործակցութեամբ:

7. - Գիտաժողովը կոչ կ'ընէ Սփիւռքի ղամարդոց եւ ղեկավար դասուն որ զօրավիգ կանգնին առաջադրուած շարժումին ու սատարեն հայ կնոջ վիճակին բարելաւում խոստացող աշխատանքներուն:

8. - Գիտաժողովը կը խնդրէ հայ մամուլէն որ արձագանգ հանդիսանայ իր աշխատանքներուն ու հրատարակէ ներկայ հաղորդագրութիւնը:

Կը խնդրէ նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութենէն որ գիտաժողովին ներկայացուած ուսումնասիրութիւնները - իրենց բնագիրներով եւ թարգմանութիւններով հայերէն, ֆրանսերէն եւ անգլերէն - գրքոյկի մը վերածէ եւ հետաքրքրուողներու լայն զանգուածի մը սեփականութիւնը դարձնէ:

Ի դիմաց
Գիտաժողովի Կազմակերպիչ եւ
Համադրող Մարմիններուն

ԹԱԼԻՆ ԱՒԱԳԵԱՆ
ՀՐԱՉ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԳՕՆԻԱ

Օսման ցոյց կուտայ դաշոյն մըն ալ ուրով Նիկոմիդիոյ Ներսէս Վարդապետը վրան յարձակում գործեր է եղեր, եւ ան ալ առիպուեր է մեռցնել զայն ... ի պաշտպանութիւն անձին: Կը շարունակէ զեր ճամբորդել եւ մէջբերումն ընել հրամանի մը՝ որուն համաձայն խլամէք իրաւունք կ'ունենային Հայուհիներու հետ ամուսնանալու(!): Հուսկ ուրեմն կաշառքը կը կատարէ գրական դեր, եւ երկուքին հոգեւորականք իրենց գնացքը կը շարունակեն դէպի Պօզանթի՝ երկաթուղիով, ընդ հսկողութեամբ ոստիկանի մը զոր նոյնպէս կը կաշառեն ի գին ձեռքի «էվրաք»ներուն. խոկոյն կ'ոչըն - չացնեն զանոնք եւ կը խառնուին տարագրելոց խումբին: Տարսոնի մօտ «կիւլէկ պօղազ»ի դաշտը կը մնան ամիս մը, նոյնքան ատեն ալ քաղաք, Թոյլտուութեամբը տեղւոյն զայմագամին եւ անձնուէր ջանքերովը Շալվարճեան Մարտիրոսի: Ճամբու ընթացքին՝ անկարելի կ'ըլլայ այլ կերպ օգտակար հանդիսանալ գաղթականներու, բացի Պատրիարքարանէ հասնող գումարներու գաղտագողի բաշխման: Երբ զայմագամը կը մեկնի, վարդապետին հեռանալն ալ անխուսափելի կը դառնայ: Կառախումբին մէջ՝ Հայոց նկատմամբ սպառնալից խօսակցութիւններ Թուրք Թուրքի հետ, գլխաւոր նիւթ՝ բերնի ծամոց Վանայ ապստամբութիւն: Կ'անցնին Օսմանիէ եւ Հասան Պէյլի կայարաններէն. Իսլահիէ՝ փորձանքի օրեր եւ միջադէպեր: Հակառակ ծայրայեղ խստութեանց, Գարեգին Վարդապետ ինքն վէրի ծանօթ հեռագիրը չհագործելով՝ կը յաջողի 10 հոգի իբր ազգական ցոյց տալ եւ միասին նստիլ շոգեկառք. մէջերնին էր Երուանդ Օտեան, Հայր Սուրբին կարծեցեալ հօրեղբայրը: Անարգել մուտք ի Հալէպ, ուրկէ Երուսաղէմ մեկնելու մօտ դիմումներ կը մնան անհետեւանք: Դեկտեմբեր 15-ին կը քշուի Մումպուճ: Տէր Զօրի ճամբէն ո՛չ այնչափ հեռու այդ աքսորավայրը կը մնայ 9 ամիս, բոլորելով սարսափի օրեր՝ երկու կարգակիցներու եւ 12 քահանաներու հետ, պարապոյ ժամերուն ալ պատրաստելով Աշխարհի լոյսը (վիպաձեւ ընդլայնում Աւետարանի): 1916 Սեպտեմբեր 15-ին մասնաւոր հրամանով կը մեկնի Երուսաղէմ եւ անգամ կը կարգուի «Հոգեւոր ժողով»ին, նաեւ դասախօս Ժառանգաւորաց Վարժարանի՝ ուր իրենց դասընթացքը պիտի շարունակէին Պոլսէն աքսորուած դպրեվանքեան 13 սանունք: 7 ամիս վերջ տոտ՛նք ալ կը գինուորագրուին, ի հեճուկս տրուած հրահանգին: 1917 Նոյեմբերին, Երուսաղէմի՝ անգլիական գրաւումէն առաջ, Օրմանեան սրբազանի, Սահակ Կաթողիկոսի եւ անոր 7 եկեղեցական հետեւորդներով կը մեկնի Դամասկոս՝ ուր իր մխիթարութիւնը կ'ըլլայ նորէն գրիչը, պատրաստելով Տաղագիրները (տոամ) եւ Քնար Արեւագալի (քերթուածներ). Քաղաքին գրաւումէն շաբաթ մը առաջ ալ՝ որբերու խնամքը կը ստանձնէ, օգտուելով գաղթականաց տնօրէն Ջէլքէս Հասանի բարեացակամութենէն: Այս անձին կողմէ տրամադրուած 500 ոսկիով հիմը կը դրուի Հայկական Որբանոցին՝ որուն յետոյ կ'օժանդակէ Ֆրանսական իշխանութիւնը, տեսչութեամբ աքսորական Կարապետ Եպիսկոպոս Մազլըմեանի: Այդ օրերուն էր որ Գարեգին Վարդապետ Եգիպտոսի «Արեւ»ին մէջ հրատարակեց «Ինչո՞ւ մեր իրաւունքն է Մեծն Հայաստան» եւ «Հայ ինքնուրոյն քաղաքակրթութիւնը» յօդուածաշարքը: Դամասկոսի՝ Տաճկաց ձեռքէն կորզուելէն քանի մը ամիս վերջ, վտարանդի եկեղեցականք Սսոյ Ս. Կաթողիկոսի հետ կ'անցնի Երուսաղէմ եւ քիչ յետոյ իր երեք սաներուն ընկերակցութեամբ կը դառնայ Պոլիս, եւ հրաժարելով Գօնիայի առաջնորդութենէն՝ կը փափաքի երթալ բազմարկածեալ ծննդավայրը: Կը նշանակուի առաջնորդական տեղապահ Տրապիզոնի, պաշտօն՝ զոր կը վարէ 1919 Օգոստոս 10-էն մինչեւ այսօր, Քէմալականներու իշխանութեան տակ:

**

Մուստաֆէրի արձակած հատու հրամանաւ ամբողջովին փլցուած Գօնիայի եկեղեցին էր Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Պետրոս Քահանայ, 80-ամեայ, ընիկ, Աղէտի նախօրերուն՝ սրտադողէն յանկարծամահ եղած:

Մովսէս Քահանայ Տէր - Մովսէսեան, նոյնպէս ծեր եւ բնիկ: Զինուորի ծնողք ըլլալուն՝ զերծ կացուցուած տարագրութենէ: Վերապրող:

Գօնիայի Աւետարանական Հայոց հովիւներն էին

Վերապատուելի Համբարձում Աշճեան, 60 տարու, մարաշցի, ուսած անդ, Այնթապ եւ Ամերիկա՝ հետեւելով աստուածաբանութեան, ուսուցիչ Մարաշի աղջըկանց Ամերիկեան Գոլէճի, ապա քարոզիչ Մարաշ Այնթապ եւ Ադանա՝ ուր 1909-ի կոտորածին - բոլորած անձնուէր գործունէութիւն մը եւ կազմակերպած «Հոգեւոր Միութիւն»ը, հուսկ ուրեմն հրաւիրուած Գօնիա:

(Շար. 328)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Գ.Գ. Նուպար Տիլանեան եւ Սանվան Ինճէճեան Տիկին Զապէլ Պօյաճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 500-ական ֆրանք կը նուիրեն «Աշխարհ»ին (առանձին «Յառաջ»էն):

LE BUREAU DES ANCIENS ELEVES MEKHITARISTES

invite ses adhérants à son

dîner-débat

MENSUEL

le dernier mardi des mois

26 NOVEMBRE

au

YAN'S CLUB

5, ave. Reille — 75014 Paris

à partir de 20 heures

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը Յակոբ Տօլպաշեանի մահուան առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր զաւակներուն Պր. Յովհաննէս Տօլպաշեանի (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Դուխթեանի եւ Տէր եւ Տիկին Վարդոկեանի եւ իր բոլոր հարազատներուն:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Présentation du livre récemment paru

«LA TRAGEDIE DE SOUMGAiT»

Un pogrom d'Arméniens en Union Soviétique

Présentation de Bernard KOUCHNER

Préface d'Elena BONNER

Témoignages recueillis par Samuel CHAHMOURADIAN

Cet ouvrage sera présenté par

CLAUDE MUTAFIAN

Agrégé de l'Université

Vendredi 29 Novembre à 20 h 45

Entrée libre

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

Tél. : 43. 76. 55. 89

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ՝ Կիրակի, Դեկ. 1, Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան - Ուխտի տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Առաւօտեան ժամերգութիւն 8.30-ին, Պատարագ 9.45-ին, Քարոզ՝ 11-ին, Հոգեհանգիստ 11.45-ին, մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին եկեղեցւոյ պայծառութեան համար: Մատաղօրհնութիւն 12-ին:

Կրօնական հանդիսութեանց պիտի յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպոսի եւ յարգելի հիւրերուն եւ ժողովուրդին:

Centre Social La-Martine — Palanque St.-Antoine

le YAN'S CLUB

recevra pour un

Dîner - Débat

le Jeudi 28 Novembre à 20 h 30

M. André FONTAINE

(Directeur du Journal «Le Monde» de 1985 à 1991)

sur le sujet :

LE NOUVEL ORDRE MONDIAL ET LES NATIONALITES

Il signera à cette occasion son dernier ouvrage :

«L'un sans l'autre»

Ed. Fayard

Réservation obligatoire au : 45. 89. 20. 48

— Participation 200 Frs. —

5, avenue Reille — 75014 Paris

Le Comité de Paris de l'U.G.A.B. organise

Une Soirée Italienne

(dîner dansant)

le Vendredi 29 Novembre à 20 heures 30

au Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais : 250 Frs.

Réservation : 45. 20. 03. 18 / UGAB

Soixantième anniversaire de la Cathédrale SERPOTZ TARKMANTCHATZ

CONCERT

Dimanche le 1er Décembre à 15 heures 30 au Théâtre de l'Odéon

MARIE KRIKORIAN (soprano)

Soliste à l'Opéra National de Sofia — Bulgarie

JULIETTE YILMAZIAN (piano)

JEAN TER-MERGUERIAN (violon)

SERGE PALOYAN (piano)

Chorale SAHAK - MESROP

Chorale KAROUN

Direction

KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme : KOMITAS — EKMALIAN — BRAHMS — A. DIKRANIAN — BARTEVIAN

Renseignements : Centre Culturel Sahak Mesrop

339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Tél. : 91. 99. 84. 70.

FESTIVAL DE LA CULTURE ARMENIENNE

DU 30 NOVEMBRE AU 12 DECEMBRE

sous la présidence d'honneur d'HENRI VERNEUIL

avec la participation du Théâtre

SOUNDOUKIAN

sous la direction de KHOREN APRAHAMIAN

et 20 prestigieux artistes dont :

AVAK BEDROSSIAN, *ténor, inoubliable «SARO» dans* Anouche.

VARTOUHI VARTERESSIAN, *Comédienne, artiste émérite.*

ARA BEDROSSIAN, *Chef d'orchestre.*

PROGRAMME

PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Extraits des Comédies de BARONIAN — GALA D'OUVERTURE — et CHANTS - MUSIQUE	**Samedi 30 Novembre 20 h 30**
BOIS-COLOMBES Salle Municipale J. Renoir 35, rue du Gal. Leclerc Villa des Aubépines	Scènes du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Dimanche 1er Déc. 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	SOIREE BARONIAN	**Lundi 2 Décembre 20 h 30**
ALFORTVILLE Salle des Fêtes «Voltaire» rue Voltaire	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Mardi 3 Décembre 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Chants, Poésies, Musique et Déclamations par Vrej HAGOPIAN	**Mercredi 4 Décembre 20 h 30**
BAGNEUX Théâtre Victor Hugo 10, ave. Victor Hugo	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Jeudi 5 Décembre 20 h 30**
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Salle Jacques Prévert La Fauconnière	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Vendredi 6 Décembre 20 h 30**
LYON VALENCE	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Samedi 7 Décembre Dimanche 8 Décembre**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Composition Musicale et Littéraire et CHANTS et MUSIQUES	**Lundi 9 Décembre 20 h 30**

CHAQUE SPECTACLE A PARIS SERA DIFFERENT

POINTS DE VENTE

UCFAF : 6, Cité Wauxhall 75010 Paris — Tous les mardis à 19 heures, Métro : République — Tél. : 42. 08. 76. 49.

CABINET TERZIAN : 21, rue Lamartine 75009 Paris — Tél. : 42. 82. 01 .41.

BOIS-COLOMBES(92) : DJIZMEDJIAN : 31, rue Paul Déroulède — Tél. : 47. 81 . 09. 72.

CLAMART(92) : TELE-CONDORCET : 175, avenue Jean-Jaurès — Tél. : 46. 42 . 56. 17.

ALFORTVILLE(94) : CAFE PHILIPPE : 10, Place Carnot

EPICERIE ARARAT : 118 bis, rue Etienne-Dolet

BAGNEUX(92) : CHIRINIAN : 1, rue des Caupcines — Tél. : 46. 65. 51. 04.

FESTIVAL PROPOSE PAR L'UCFAF ET LE COMITE D'ORGANISATION : YAN'S CLUB, UGAB, QUATRA, INSTITUT ARMENIEN DE FRANCE, LES ANCIENS COMBATTANTS, GAÏT'Z, KISSANI, DARON.

avec la participation de la Fondation Calouste Gulbenkian.

SEVAN VOYAGES

48, Cours de la Liberté

69003 LYON

Tél.: 78. 60. 13. 66 Fax: 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS

31, Rue d'Argenteuil

75001 PARIS

Tél.: 42. 61. 51. 13 Fax: 42. 61. 94. 53

VOUS PROPOSENT

VOL DIRECT EN CHARTER

PARIS - EREVAN - PARIS

DEPART ALLER ET RETOUR : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation

PRIX PAR PERSONNE : 4 600 FFR

Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit 2 300 FFR

Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit 460 FFR

Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան Փարիզեան շրջանի

61ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

ՄԱՐՏ 29-ին,

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմէի Զ. Ծանթ մասնաճիւղի ճաշը, Հայկական Ծնունդի առթիւ, Յունուար 4, Շաբաթ իրիկուն: Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55935

SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26
MARDI
26 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.674 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN • 67e ANNEE — No 17.674

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ ԳԱԳԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՓՈԽ-ՎԱՐՉԱՊԵՏ՝ Հ. ԲԱԳՐԱՏԵԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ՝ ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆ

Ռմբակոծութիւններ Ստեփանակերտի վրայ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏ

Երեւան, Նոյ. 22-ին, Հանրապետութեան նախագահ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նշանակեց կառավարութեան նոր դեմքը (Վազգէն Մանուկեանի հրաժարումէն ի վեր, Հրանտ Բագրատեան կը կատարէր վարչապետի դերը) յանձին փոխ-նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեանի (կենսագրականը տե՛ս. «Յառաջ», Հոկ. 18):

Փոխ-վարչապետ նշանակուած է Հրանտ Բագրատեան, որ թերեւս յետագային ստանձնէ նաեւ Տնտեսական նախարարութիւնը: Նախագահի գլխաւոր խորհրդատու նշանակուած է Ազգային ապահովութեան (անվտանգութեան) ճամբով՝ Աշոտ Մանուչարեան: Այս երեք հրամանագրերը ստորագրելէ ետք, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան երդում ունեցած է, նոյն երեկոյ հեռատեսիլէն եւ անդրադարձած է նաեւ օրուան տագնապալի կացութեան: Երդումէն առաջ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հաղորդած էր նաեւ վերոյիշեալ նշանակումները լրագրողներուն:

Հայաստան միշտ զրկուած է կազէ, բայց նաեւ կառախումբէ: Ադրբեջան երեք օրուան սուղը կը պատրուակէ կառախումբերու երթեւեկի դադրեցման համար, ինչ որ անշուշտ չի համապատասխաներ իրականութեան:

Միւս կողմէ, Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդը արտակարգ նիստի որոշում առած էր Երկուշաբթի, Նոյ. 25-ի համար, հետեւեալ օրակարգով.-

- Պատերազմական վիճակ յայտարարել:
- Ղարաբաղ՝ ինքնավար մարզի լուծարքի հարց:
- Սահմանի հաստատում Հայաստանի հետ:
- Տնտեսական բոլոր կապերու խզում Հայաստանի հետ:

Կապան - Երեւան վերջին կառախումբէն վար զրուած են ոչ թէ չորս, այլ՝ 11 պատանդ, ներառեալ կին եւ մանուկ: Մթնոլորտը անշուշտ շատ լարուած կը մնայ: Ռմբակոծութիւնները կը շարունակուէին Կիրակի օր ալ Ստեփանակերտի վրայ, նախորդ օրը արդէն, Շաբաթ Նոյ. 23, երկու մեռեալ եւ 10 վիրաւոր կար: Այս առընչութեամբ, Արմէնփրէս, Նոյ. 22-ին հետեւեալը կը հաղորդէր. - «Ադրբեջանի ծառայ եւ սրբիւն է ստանում կոնֆլիկտի լուծման ուժային մեթոդների կողմնակիցների սանձազերծած հակահայկական արշաւը, որը կարող է տարածւել անշրջելի երեւոյթների խթան դառնալ, քանի որ Հայաստանում եւս ծագում են համանման տրամադրութիւններ եւ աւելում նոյնանման պատասխան միջոցների ձեռնարկելու կառավարութեան ուղղուած կոչեր»:

Այս լարուածութեան եւ յետագայ բարդութեանց առաջքն առնելու համար, Հայաստանի կառավարութիւնը կ՚առաջարկէ եւ կը պնդէ որ միջազգային հեղինակաւոր անկախ յանձնաժողով տեղծուի պատահած աղէտի անաչառ քննութեան համար եւ արդիւնքը Հաղորդուի ժելեզնովոդսկի համաձայնագրին որոշումով ստեղծուած լրատուութեան խառն խումբին: Կառավարութիւնը նաեւ կոչ կ՚ընէ Ադրբեջանի կառավարութեան, խուսափելու համար կացութեան սաստկացումէն հրաժարիլ սպառնական բոլոր գործողութիւններէն, ի շարս որոնց կազի եւ երկաթուղիի շրջափակումէն:

Երեւանէն Կիրակի եւ Երկուշաբթի (Նոյ. 24 եւ 25) մեր առած լուրերու համաձայն մթնոլորտը շատ լարուած է Ադրբեջան, Իշխանութեան (Մութալիբով) եւ ժողովրդական ճակատի միջեւ:

***

Հաւանական է որ Վրաստանի ճամբով գալիք կազամուղը սկսի գործել քանի մը օրէն եւ կարելի ըլլայ կազ հայթայթել աղէտեալ գօտիին: Շաբաթ օր, լուր մըն ալ հասաւ բստ որուն Օսէթները պայթեցուցած էին այս կազամուղը: Սուղ եղինք որ նման պայթումներ յաճախ կը պատահին եւ քանի մը մեթրի կը վերաբերին, ինչ որ միայն քանի մը ժամերու յապաղում կը պատճառէ, բայց, ճակատագրական հետեւանքներ չունենար:

***

Րաֆֆի Յովհաննիսեան Վիլնիւս գացած էր առջի օր եւ համաձայնութեան եկած են երկկողմանի յարաբերութիւններ ստեղծելու, դեսպանական մակարդակի վրայ, Լիթուանիոյ նախագահը՝ Լանտսպերկիս ճանչցած ըլլալով անկախ Հայաստանի Հանրապետութիւնը:

Րաֆֆի Յովհաննիսեան, որու կ՚ընկերանայ Քրիստինէ Տէր-Ստեփանեան, օրերս ձեռնարկած է եւրոպական շրջագայութի մը: Նախատեսուած է հանդիպում մը Փարիզ, արտաքին նախարար՝ Ռոլան Տիւմայի հետ:

***

Շվարնածէ կոչ ըրած է Ադրբեջանի եւ Հայաստանի որ չձեռնարկեն անդարմանելի հետեւանքներ ունեցող արարքներու:

***

Մոսկուայի մէջ, Նոյ. 25-ին «Գերիշխան Պետութեանց» Միութեան դաշնագիրը (Նովո-Օգարեւոյի մէջ ծրագրուած) ստորագրելու համաձայնութիւն պիտի տային կեդրոնին հետ միայն եօթը Հանրապետութիւններ: Զեն մասնակցիր Հայաստան, Վրաստան, Ուզբեկստան, Մոլդովա եւ դեռ՝ Ռուսաստան եւ Ուկրանիա:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐՑԱԽՈՅԶԵՐԸ, այս շաբաթավերջին շատ աննպաստ են մեծամասնութեան համար հիւսիսէն հարաւ: Միթերան կորսնցնէ հինգ կէտ կը կորսնցնէ եւ միայն 28%-ը ժողովուրդին գոհ է իրմէ, Տիկին Քրէսոն, որ երկու կէտ կը կորսնցնէ միայն 19% կողմնակից կը գտնէ, բայց, որուն «կատաղող»ը Պերնար Թափին է, որովհետեւ ԻՖՈՓ-ի մէկ հարցախոյզը երրորդ դիրքի վրայ կը զետեղէ զինքը, եթէ Փրովանս - Ալփ - Քոթ-տ'Ազիւրի շրջանային ընտրութիւնները հիմա տեղի ունենային: Առաջին կը հանի Ժ.-Գ. Կոտէն (29%), երկրորդ՝ Լը Փէն (24%), 3-րդ Թափի (21%): Հարցախոյզը ապացուցած է Լը Մեռիտիոնալ թերթը եւ Թափի յայտնած էր թէ գատ պիտի բանայ, «չինծու» նկատելով արդիւնքը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐԸ Ի ՊԱՏՈՒԻ

Շաբաթ իրիկուն, Նոյ. 23-ին, Քլամարի Ժան - Արբ Թատրոնին մէջ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցաւ «Արմէնի 2000»ի կազմակերպած «Յաղթանակներու Կալա»ն, պատուելու համար Հայաստանի անցեալի եւ ներկայի անուանի մարզիկները:

Բացման խօսքը արտասանեց «Արմէնի 2000»ի նախագահ Աբրահամ Հայրապետեան, բեմ հրաւիրելով Քլամարի քաղաքապետ՝ Պ. Ֆուչէն, իր խօսքը ըսելու: Անոր յաջորդեց հայրենի մարզիկներու պատուիրակութեան ղեկավարը՝ Պ. Յակոբեան, որու ելոյթէն ետք «Յաղթանակի բաժակ»ներու յանձնումը սկսաւ:

Երգիչ Գրիշայի մէջ ընդ մէջ երգելով յանձնուեցան բաժակները, Հայաստանի անունը համայն աշխարհին ծանօթացուցած անուններու, անոնք ըլլան կրտամարտիկներ, ըմբշամարտիկներ, մարմնամարզիկներ, ֆուտպոլիստներ եւլն. եւլն.: Ընդհ. թիւով 22 մեծարեալ մարզիկներն էին կարգով.- Հրանտ Շահինեան, Ալպէր Ազարեան, Դաւիթ Համբարձումեան, Վլադիմիր Քէհրիպարեան, Նիկիտա Սիմոնեան, Ստեփան Սարգսեան, Ռոպէր Էմմիեան, Իսրայէլ Միլիտոսեան, Վարդան Միլիտոսեան, Եուրի Սարգսեան, Օգսէն Միրզոյեան, Լեւոն Ջուլֆալակեան, Մնացական Իսկէնտէրեան, Գառնիկ Յովհաննիսեան, Գուրգէն Տականեան, Խաչիկ Ղազարեան, Արմէն Սարգսեան, Ալեքսանդր Քովալէնկօ, Աշոտ Խաչատրեան:

Գեղարուեստական բաժնին մասնակցեցաւ նաեւ Վոլոդիա Յարութիւնեան մեկնաբանելով հայկական մեղեդիներ (շվի ու քլարինէթ): Վարդան Քէքճեան երգեց «Փուր Թուա Լ'Արմէնի»ն: Յայտագիրը եզրափակեց «Աղթամար» երգի - պարի համոյթը, քանի մը պարերով:

Ընդհանուրին մէջ լաւ կազմակերպուած այս երեկոյթին վերջարանը եղաւ այն յոյսը թէ՝ անկախ Հայաստանի Հանրապետութիւնը իր մարզիկներով այլեւս պիտի կարենայ ներկայացնել իր դրօշը՝ եռագոյնը եւ ունենայ ի՛ր ախոյեանները, եւ ոչ թէ Խորհ. Միութեան, ինչպէս որ էր երբեմն եւ է տակաւին:

ԻՖՈՓ կը հրաւիրէ Թափին որ հանդարտի, որովհետեւ միշտ այսպէս է, երբ հարցախոյզ մը նպաստաւոր չէ, ենթական զայն խարդախուած կը նկատէ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ Նոյ. 22-ի նիստին պարբերագիր մը ուղղած է Թուրքիոյ հասցէին, հիւսիսային Իրաքի քիւրտ բնակչութեան դէմ կիրարկուած զինեալ գործողութիւններուն պատճառով: Այդ գործողութիւնները Խորհրդարանին կողմէ նկատուած են անհարկեկչութիւն: Խորհրդարանը պահանջած է որ Թուրքիա վերջ տայ Իրաքի հիւսիսային շրջանի Քիւրտերը հալածելու գործին. եթէ զինեալ միջամտութիւնները շարունակուին, Եւրոպական Խորհրդարանը պիտի դիմէ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին որ պէտք ան եւս ամբաստանագիր մը հրապարակէ Թուրքիոյ հասցէին: Միւս կողմէ, Անգարայի մէջ որոշ վրդովում պատճառած են լուրերը այն մասին թէ Քրտական ժողովրդավար կուսակցութեան ղեկավարը Պարզանի կը պատրաստուի Հիւսիսային Իրաքի մէջ քրտական Պետութիւն մը հիմնելու: Թուրքիա կը յայտնէ թէ առիթ պիտի չտայ նման ծրագրի մը իրագործումին:

ԽՈՐՀ. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻՆ՝ Իուլիա Դրունինա անձնասպան եղաւ իր ամառային կալուածին մէջ, 67 տարեկանին: Զգած կարճ գրութեան մը մէջ, կ՚ըսէ թէ ոչ ոք պատասխանատու է իր արարքին:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆԻ «ՄԱՅՐԻԿ»Ը

FIGARO-MAGAZINE (23/24 Nov.)

VERNEUIL :
LA GLOIRE DE MA MERE

Այս խորագրին տակ, Ֆիկառօ - Մակազին նկարներով եւ հարցազրոյցով մը կ՚անդրադառնայ Վէրնէօյի ֆիլմին եւ այդ առընչութեամբ ամբողջ ժողովուրդի մը ուրացուած ողբերգութեան:

Մարսէյլի օփերային մէջ էր որ Նոյ. 25-ին, Անրի Վէրնէօյ շրջապատուած բոլոր դերասաններով, պիտի ներկայացնէ իր ֆիլմը: Կ՚ըսուի սակայն թէ 1200 աթոռները պիտի չբաւեն...:

Ամբողջ հարցազրոյցին ընթացքին, Վէրնէօյ կը խօսի իր ընտանիքին եւ իր ժողովուրդին մասին:

***

Կիրակի իրիկուն, Անթէն 2-ի Պուլյոն տը Քիւլթիւր յայտագրին ալ Անրի Վէրնէօյ կը պատմէր, ֆիլմին առթիւ, հայ ժողովուրդին ողբականը:

Պարզ է որ չենք կրնար արձագանգել բոլոր թերթերուն եւ պարբերականներուն, որոնք շարաթ մըն է լայն տեղ կու տան Աշոտ Մալաքեանին, ֆիլմին եւ անոնց ընդմէջէն Հայոց ճակատագրին:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20/22)

ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Միացեալ - Նահանգներ եւ Գանատա իր կատարած այցելութենէն վերադարձին, նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Նոյեմբեր 19-ին մամուլի ասուլիս մը տուած է Գերագոյն Խորհուրդի դահլիճին մէջ:

Պարզաբանելով նախագահ Պուշի, արտաքին փոխ-նախարար Լորընս Իկըլպըրկըրի, Գանատայի վարչապետ Մըլրունիի եւ այդ օրերուն Ուաշինկթըն գտնուող Արժանթինի նախագահ Գարլոս Մենէմի հետ իր ունեցած տեսակցութիւններուն արդիւնքները, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան յայտնած է, որ Արեւմուտքը սկսած է արդէն մտածել խորհրդային նախկին Հանրապետութեանց հետ ուղղակի կապեր հաստատելու մասին: Ան ըսած է, որ Միացեալ Նահանգները խոստացած են այս ձմեռ պարենային օժանդակութիւն կատարել Հայաստանին: Գանատա եւս, հաւանութիւն տուած է հացահատիկ վաճառել Հանրապետութեան եւ այդ առընչութեամբ՝ համապատասխան նախարարութիւններու միջեւ բանակցութիւններ սկսած են արդէն: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի անկախութեան ճանաչման խնդրին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նշած է, որ թէեւ ցայսօր դրական պատասխան չըկայ այդ ուղղութեամբ, սակայն տակաւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Է·

ՔԱՂԱՔԸ ՈՐՄԷ ԱՆՈՒՆ ՄԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

Փոփոխութիւններու սահմանուած անորո- [illegible]

Քաղաքին մուտքին ճամբան կ՚ըլլայ աւելի ողորկ, ա՛լ զարմանք պատճառելով· կը բացատրեն թէ անգլիական վարժարանին բացումին առթիւ Անգլիոյ վարչապետուհիին այցելութեան կը պարտի զայն այցելել քաղաքը:

Մուտքէն մինչեւ կեդրոնական Հրապարակը երկար չէ միջոցը ու կարելի է «մնացուած» նկատել պողոտաներու երկուկէս տարի առաջուան վիճակով մնացած երկու կողմի կիսաքանդ շէնքերու շարքերը: Կ՚երեւի հոս հասած չեն տակաւին մաքրող բազուկներն ու գործիքները:

Երկար չի կրնար տեւել սակայն բաւականութեան յամառութիւնը. կեդրոնական Հրապարակին վրայէն կը բացակայի քաղաքային Կոմիտէին կիսով աւերուած շէնքը ու գրեթէ այդքան. չկան նաեւ սա կամ նա անկիւններու քանդումով Հրապարակին վրայ լեցուած փլատակներու կոյտերը: Հրապարակէն մեկնող պողոտաներուն եւ փողոցներուն վիճակն ալ տարբեր չէ: Շատ տեղեր այն տպաւորութիւնը կ՚ունենայ մարդ որ օրացոյցին թերթերը իրենց տեղը մնացած են 1989-ի առաջին օրերէն ի վեր, ինչպէս սա համատարած աւերակոյտը: Փողոցները իրարու կը յաջորդեն, միշտ նոյն պատկերը պարզելով. կէս փլած, կամ ինչ որ աւելի տխուր է, կանգուն բայց պարապ շէնքեր աչքերը փորած հրէշներու անհաւորութեամբ վիրար կը դիտեն: Աւելցած է մէկ կամ երկու «սենեակ»նոց տնակներու թիւը. կայծակնահար կաղնիներու անտառին մէջ, մեծերու բացակայութեան խայտացող գետնաբոյս տունկերու կը նմանին անոնք: Ու երկրաշարժէն գրեթէ երեք տարի ետք, այդ տղուոր, դիմագիծ ու անցեալ ունեցող քաղաքին բնակիչները խցկուած են «տնակ» անունին արժանացած սա անարգ, նուաստացնող ապաստարաններուն մէջ. աւելցնե՞լ թէ այս համայնապատկերին ենթախորքը ցեխի ծով մըն է...: Արեւմտեան Պետութիւններու կողմէ որպէս օժանդակութիւն կառուցուած քանի մը շէնքեր ալ - անգլիական դպրոցը, իտալական բուժարանը եւայլն - կարծէք իրենց շքեղութենէն ամըչցած, ակամայ տեղ գրաւած են այդ թըշուառութեան մէջտեղը: Իսկ Ֆրանսական դպրոցին տեղը աղբակոյտի մը վերածուած, կը սպասէ հոգածու հետաքրքրըողներու:

Ոչ ոք լուրջի առած էր անշուշտ, այդտեղ գտնուած երկու տարիէն վերաշինելու օրուան իշխանաւորներուն խոստումը որ չես գիտեր հայրական աւելորդ ինքնացուցադրո՞ւմ էր, թէ մխիթարական անճարակ արտայայտութիւն. տակաւին լուրջ չէր, այո։ Հապա՞ կատարուած օժանդակութիւնը, շինարարական աշխատանքներու մասին պարբերաբար հասած լուրերը...: Խօսքը սա խաւաքարտէ, թիթեղէ տուփերուն համար չէր անշուշտ, զորս հարկը ստիպած է այսօր «բնակարան» անուանել:

Այս հարցումներուն պատասխան գտնելու համար պէտք է նախ ձգել երէկուան Լենինականը որ «հին քաղաքը» կը կոչուի արդէն: Պէտք է շարունակել ճամբան դէպի Մարմաշէն, անցնելով 1918-ին որպէս որբանոց գործածուած շէնքերուն առջեւէն: Քառորդ ժամ մը ետք ճամբուն երկու կողմերը, երբեմնի Շիրակի դաշտին տարածքին վրայ կը բացուի շինութեան անտառ մը. ամէն գոյնի, ամէն ճաշակի շէնքերու բազմութիւն մը լեցուցած է միջոցը: Լաւատեսութեան յամառութիւնս յիշելով, կը ջանամ յուսալիր պատուհաններ նշմարել. տնակներու խեղճութենէն փրկուածներու համանիշ պիտի ըլլան անոնք: Շատ փոքր թիւ մը կը ներկայացնեն այդ պատուհանները. «հազիւ չորս - հինգ հազար հոգի բնակարան ստացած է» կը բացատրէ ճամբու ընկերս որ այս մասին խօսելու ամէնէն ձեռընհաս անձերէն մէկն է: Զարմանալի չէ բանը, քանի որ աւելի ուշադիր ակնարկ մը կը նշմարէ կռունկներու բազմութիւնը ու կիսաւարտ շէնքերու մեծ համեմատութիւնը: «Սա տեսածդ ամբողջ ծրագրին տասը տոկոսն է. սկսուած ու կէս ձգուած» կը շարունակէ ան: Կէս ձգուած են, որովհետեւ Հայաստան ի վիճակի չէ վճարելու այլ հանրապետութիւններէ հասած շինարարներու աշխատավարձքը, իսկ այդ հանրապետութիւնները ու կեդրոնը մեր աղէտեալ գօտիին վերակառուցումէն աւելի կարեւոր հարցեր ունին:

Որո՞ւ հող որ այդպէս լքուած այդ տարածութիւնը ոչ ոքի օգուտ կրնայ ունենալ. որո՞ւ հող մանաւանդ որ նոր Լենինական շինելու սիրոյն հովուն տրուած է Հայաստանի համար շատ թանկագին հարստութիւն մը. Շիրակի դաշտին բարեբեր սեւահողը: Այդ հարթավայրը Արարատեան դաշտին հետ երկրին հողամշակութեան սիրտն ու հոգին էր. այսօր մեռած է ան, առանց նոյնիսկ բնակավայր դառնալ կարենալու: Ու տակաւին պէտք է իմանալ թէ այս դաշտավայրին այսպէս անպէտ մահուան գլխաւոր պատճառը եղած է անոր հարթավայրին մը ըլլալու հանգամանքը: Օտար շինարարները աւելորդ ծախքի դուռ նկատած են քաղաքին միւս կողմի բլուրները հարթեցնելու գործը, որպէսզի հոն, այդ քարքարոտ տարածքին վրայ շինուի նոր քաղաքը: Ռուսաստանի տափաստաններէն հասած այդ մարդոց ինչո՞ւ մէկը չէ բացատրած թէ մեր երկիրը ափ մըն է ու աւելորդ է տափարակ տեղ փնտռել քաղաքաշինութեան համար: Մեր արտերն իսկ լեռներու, բլուրներու կողերուն փարած չե՞ն, ինչպէս խաղողի այգիները, մրգաստանները, պարտէզները: Շիրակի սեւ հողը քերթուած, հանուած է գետնէն ու ծախուած: Շինարարութեան գօտիէն դուրս մընացած եզերքներ, անկիւններ պատառիկներ մնացած են անկէ կանաչով պատած որպէս բեկոր, յուցանմոյշ մախուած անցեալէ մը: Իսկ շէնքերու շուրջը կ՚երեւի արդէն կաւահողը որուն վրայ միայն փայլի խոտ կը բուսնի:

Ե՞րբ, ո՞ր հրաշքով պիտի յիշուի օր մը թէ Լենինական կոչուած քաղաք մը կար որ կայ չունի մութին ու անձրեւին տակ բոլորովին խեղճացած անտէր սա աւերակնոցին, փլփլած պատերով անընակ տուներուն ու կիսաքանդ սա բնակարաններուն հետ ուր մարդիկ կը շարունակեն ապրիլ. փառքը արհամարհող հերոսնե՞ր են անոնք, թէ հաւանական նոր հարուածներու սարսափին ա՛լ անտարբեր արարածներ, երբ գիտեն թէ նոր ցնցում մը իրենց գլխուն պիտի փլցնէ մնացածը:

Նախորդ կարգերէն մնացած ամօթի յուշարձան մըն է հին քաղաք Լենինականը: Մէկզի դնելով քիչ բացառութիւններ, այսօր անոր վայելած հետաքրքրութեան մարդն ալ բոլորովին ուրիշ դուռ կը գարնէ. թեր ու դէմ վէճերու այնքան նիւթ հայթայթեց անունի փոփոխութեան հարցը: Լենինականը ի՞նչ պէտք էր վերամըկրտել. Ալեքսանդրապո՞լ, Կումայրի՞ թէ՞ Գիւմրի: Ի վերջոյ որոշուեցաւ Կումայրին: Երբ հազիւ քիչ - շատ սովրած էինք Լենինականը անով փոխարինել, բաւեցաւ որ բծախնդիր հոգածութիւնը նոր որոշադրութեամբ մը, Գիւմրիի վերածած էր զայն: Այսօր, ցնոր անօրինութիւն այդպէս կը կոչուի քաղաքը որ գոյութիւն չունի. ան թաղուած է երկրաշարժին փլատակներուն ու հայրենի բարեխնամ իշխանութեան հոգածութեան վերմակին տակ:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՒՆՃԵԱՆ

— Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ —

ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ՄԸ ՍԵՄԻՆ ԿԸ ԴԻՄԱԳՐԱՒԷ ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐ

Կարելի չէր անտարբեր մնալ: Ազգային եւ ընկերային իրականութեան պարզած նոր տեսարանին դիմաց հարկ էր գըրականօրէն հակազդել, կրթա - դաստիարակչական ասպարէզէն ներս, եւ բացուիլ անկաշկանդ՝ դիմագրաւելու առաջարկուած հարցերը:

Սփիւռք եւ Հայրենիք փոխադարձ ներթափանցումները նոր արշալոյսներ կ՚աւետեն: Հարկ է, սակայն, գիտումներուն յաջորդող հաւաստումներուն տալ գործնական պատշաճեցումներ եւ ապահով հունի մէջ զետեղել ընթացքը հասանքին որպէսզի երաշխաւորուի շարունականութիւնը:

Այս նպատակով եւ մտահոգութիւններով Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի նախկին սաները, խմբուած նոյն վարժարանի տեսչութեան շուրջ, առանձին հաղորդագրութեամբ (տե՛ս «Յառաջ», 1991 Սեպտեմբեր 10), ընութագրելէ ետք Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի կոչումն ու դերը սերունդ դաստիարակելու նուիրական գործին մէջ, կ՚առաջարկէին նոր ծրագիրներ, արձագանգելով օրուան հարցերուն եւ հրամայականներուն, եւ կը հրաւիրէին Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի նախկին սաները եւ համակիրները խորհրդակցական ժողովի մը, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 19-ին առաւօտեան ժամը 11-էն սկսեալ, վարժարանի սրահներուն մէջ:

Ժողովը բացաւ վարժարանի տեսուչը, Հ. Ռափայէլ Անտոնեան որ, իր բարի գալուստի խօսքէն ետք, գնահատեց ներկաներու բարի կամքն ու եռանդը, եւ յատկապէս անոնց բացայայտ ու վաւերական գիտակցութիւնը Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի գործունէութեան, նոր սերունդի կրթադաստիարակչական ազնիւ ու վեհ ասպարէզէն ներս:

Հայեցի դաստիարակութիւն.. Սփիւռքն ու Հայրենիքը օղակաւորող սերունդի մը կազմաւորումը, ահա օրուան հրամայականը, կը խմբէր յատկապէս վարժարանի նախկին սաներ եւ համակիրներ, որոնք յետ իրենց համալսարանական ուսումներուն արդէն ստեղծած են իրենց հայկական բոյնը եւ հաստատուած ընտեսական ապահով մակարդակ եւ գաղութային կեանքէն ներս ցուցաբերած գործօն դեր: Հիմա, խմբուած վարժարանի տեսչութեան շուրջ, կ՚ուզեն բերել իրենց բազմակողմանի նպաստը, օգնելու, բարւոքելու եւ արդիականացնելու կառոյցները Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի, որպէսզի աւելի արդիւնաբեր ըլլայ անոր գործունէութիւնը, աւելի համապատասխանէ մեր օրերու ընկերային, իմացական պահանջներուն եւ դառնայ խթանիչ եւ ըլլայ գրաւիչ իր ազգային ու մշակութային պաշարով, նոր սերունդի մեր պատանիներուն: Արդարեւ մեր պարտականութիւնն է կերտել զանոնք հայեցի դիմագիծով եւ մեր ազնուական բնիկ հոգեբանական կազմաւորումով, որպէսզի արդարացուցած ըլլանք դրական տեւականութիւնը Հայոց սերմին, եւ ապահոված անոր աճումն ու բազմապատկումը, նաեւ հայ ժողովուրդին յատուկ բնազդային բոլոր առաւելութիւններով:

Համաձայն օրուան օրակարգին, եւ նախապէս կատարուած հրաւէր - հաղորդագրութեան, տեսուչ վարդապետը պարզեց ներկաներուն Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի այժմու վիճակը, տալով բացատրական տեղեկութիւններ, յատկապէս աշակերտական կազմի մասին որ կ՚առաջարկէր նոր հարցեր, որովհետեւ վարժարանի տեսչութիւնը, ընդառաջելով Արեւելեան Եւրոպայէն ինչպէս նաեւ Հայաստանէն կատարուած դիմումներուն, կ՚արձանագրէր նոր աշակերտներ, եւ կը դնէր ինքզինք նոր հանգրուանի մը առջեւ: «Այո, կ՚ըսէր տեսուչ վարդապետը. նման հին օրերու, նոր վերածնունդի դարաշրջանի մը առաջին հանգրուաններու մէջ կը գտնուինք, որուն նախաքայլերը ահա հիմա կ՚առնուին: Փոքր բայց հաստատ քայլերն են որ կ՚ապահովեն երկարաշունչ ուղեւորութիւն մը: Առանց յաւակնութիւններու կ՚ուզենք պարզապէս գործել, հաւատալով որ ներկան ապագայի վայելումին համար է: Հայրենիք եւ Սփիւռք օղակաւորումի սեմին՝ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը իր ամբողջական դերին մէջ է:

Եթէ մեր օրերու ձեռք ձգած, հայրեքի անկախ պետականութիւնը, նկատենք առաջին ու մեծագի նուաճումը ազգովին մեր վերածնունդին ապա Սփիւռքի ու Հայրենիքի մեր պատանիներուն միատեղ դաստիարակութիւնը (եւ հոս յատկապէս մխիթարեան կոչումը բնորոշող հայ ոգիի հաւատարմութեան դրօշմով, որ հաշտարար է եւ փոխադարձ հասկացողութեան առաջնորդող) կը պատրաստէ՝ իրագործելով, երկրորդ հանգրուանը վերածընունդի նոյն երկունքին, ներշնչելով ու կազմելով անոնց մէջ հայ ժողովուրդի միասնականութեան կատարեր, արտմադրելով հոգիներն ու մտքերը ընդունելու իբր մէկ զանգուած եւ մէկ ժողովուրդ, Հայութիւնը Հայրենիքէն ներս եւ Հայրենիքէն դուրս: Հուսկ միացեալ հայ ժողովուրդն է որ պիտի իրագործէ, վերածնունդի երրորդ հանգրուանը, իբր անխուսափելի նուաճում, Հայրենիքի «Հողային Միութիւնը»:

«Անտարակոյս մեծ են յաղթահարելի դժուարութիւնները, որոնք ծառացած մեր դիմաց, կը ծիծաղին մեր փոքր ճիգերուն վրայ:

Սակայն ամէն անգամ երբ մեր ճակատագիրը առած ենք մեր ձեռքերուն մէջ, տոկացած ենք եւ կերտած մեր պատմութիւնը. պատմութիւն որ կրնայ նաեւ որակուիլ արտասովոր, իր եզականութեամբ, բայց նաեւ կոթող յայտարար թէ ինչեր կրնայ ընել ժողովուրդ մը իր կամքով, ժողովուրդ մը, որ կը հաւատայ իր ներքին ուժերուն եւ իր ճակատագրին, որու իրագործումին համար վճռուած է նաեւ տեղահան ըլլալ լեռներ, գերազանցելով աներեւակայելի խոչընդոտներն անգամ:

«Այսօր պէտք է գործենք հեռանկարով եւ մեր ուժերը ծառայեցնենք գալիքին, անոր որ վաղը պիտի ըլլայ եւ որ պէտք է ըլլայ, եւ որ սակայն պիտի չըլլայ կայուն վիճակ, այլ իր կարգին դարձեալ ճիգ՝ աւելիին հրաւէր. ասիկա է իրաւ վայելքը, վաղուան տեսիլքի իրականացումի գիտակցութիւնը: Այս է ահա մեր ձգտումի ոգին որ պէտք է գերիշխէ եւ ուղղէ ամէն ձեռնարկ: Գիտենք ընդարձակութիւնը ազգային ներկայ մեր բազմատեսակ կարիքներուն. ամէն ոք պիտի ջանայ գոհացում տալ անոնց համաձայն իր կոչումին: Մեզի համար առաջնահերթ է կրթա - դաստիարակչական աշխատանքը: Այս է մեր գործունէութեան ու ազգային կարիքներու միջամտութեան ասպարէզը: Եւ դեռ աւելին. երբ նկատի կ՚առնենք Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը իր ինքնատիպ կոչումով ու կարողականութեամբ, ընտրանի սերունդ մը պատրաստելու իր մշտական ճիգով, հեռանկարով ու հետապնդումով, անկարելի կը դառնայ չդիմագրաւել օրուան հրամայականը կամ խուսափիլ վաղօրէն առաջարկուած ու պահանջուած աշխատանքէն:

«Մանաւանդ թէ, վարժարան մը որ կ՚ընդունի սահմանափակ թիւով աշա-

կերտներ, ինչպէսին է Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը, լաւագոյն պայմաններու մէջ է իրականացնելու առաջարկուած գործը եւ նաեւ ընտրանի մը պատրաստելու իր փափաքած յատկութիւններով: Բաւ է, դպրոցական ծրագրի ամբողջական իրագործումին ենթարկենք բոլոր մեր կարելիութիւնները յատկապէս տնտեսական, որպէսզի ոչինչ խնայած մեր ժամանակներու մատակարարած ուսումնական կառոյցներէն, անհրաժեշտ ուսումնական զօրաւոր մակարդակի մը համար»:

Ժողովականներու միջեւ կատարուեցաւ կարծիքներու փոխանակում, ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կ'ուզէր վառ պահել Մուրատ - Ռափայէլեան կրթական օճախը համաձայն բարերարներու նպատակին եւ 156 տարիներու ընթացքին ցուցաբերած իր կոչումին, հակառակ մէկ - երկու ձայներու որոնք տարբեր նպատակներու կ'առաջարկէին օգտագործել վարժարանի շէնքը:

Որպէսզի լաւագոյն պայմաններու մէջ յաջողի իրագործել Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը իր կրթական գործունէութիւնը, առաջարկուեցան շրջնական միջոցառումներ՝ տնտեսական մնայուն դրամագլուխ մը ապահովելու հետամտելով, շէնքի եւ դասարանային ինչպէս նաեւ գրասենեակի վերաբերեալ կառոյցներու նորոգութեան նկատմամբ, հուսկ կազմակերպչական հարցերու շուրջ յատկապէս ստեղծելու համար մնայուն կապի կեդրոն մը նախկին սաներու, համակիրներու եւ բարերարներուն:

Անմիջականօրէն այս ծրագիրներով զբաղելու համար, կազմուեցաւ տասը հոգինոց յանձնախումբ մը, որ յետ քննելու ժողովի ընթացքին եղած առաջարկները, պիտի առաջարկէր անոնց առաջին լուծումները, եւ միաժամանակ կատարէր յառաջիկայ ընդհ. ժողովի նախապատրաստական աշխատանքները, որ տեղի պիտի ունենայ 1992 Մայիս 9-ին Վենետիկ, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի մէջ:

Յանձնախումբը բաղկացած է հետեւեալ անձերէ. - Սարօ Խոստիկեան, Հրայր Խաչատուրեան, Բողէր Գալուստեան, Յակոբ Մուրատեան, Պայքար Սվաճեան, Վահիկ Խաչատուրեան, Սամուէլ Գէորգեան, Արթօ Պետան, Եարձան Խուշեան, Արմէն Մալոյեան:

Միախոհ էին բոլորը եւ լի խանդավառութեամբ: Իրենց առաջարկներուն մէջ գործնական էին եւ պատրաստակամ նուիրուելու անոնց իրագործումին: Հաւատացած էին վարժարանի դերին եւ գործունէութեան: Իրենք էին խօսուն վկաները անոր վաւերականութեան: Տեսաբանութիւններու կառչիլ կամ վերացական կարելիութիւններով զբաղիլ չէին ուզեր: Մէկ էր իրենց կամքը պահել կանգուն Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը, օժտել զայն կրթա - դաստիարակչական արդի եւ առողջ կառոյցներով, ապահովել հայ պատանիին համար մտքի եւ հոգիի հաւասարակշիռ հասունութիւն արտօղ կեդրոն մը, որպէսզի Հայր Արեւելքէն Արեւմուտք քայլէ խաղաղ, կերտէ ինքզինք եւ ստանէ իր գործով իր ազգի վերածնունդին:

Վենետիկը, Մուրատ - Ռափայէլեան իր վարժարանով աւելի գեղեցկացած, կոչ կ'ընէ բոլոր նախկին սաներուն, հոն այցելող բոլոր Հայերուն, որ գան դարձեալ, հին օրերու իրենց քաղցր յիշատակներով, եւ ցոյց տան թէ որքան կը սիրեն այս հրաշք քաղաքը եւ իր սրտին վրայ հանգչող Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանը...:

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՈՒՐՈՒԱԿԱ՞Ն ՄԸ

Մոսկուայի «Անկախ Թերթը» այս խորագիրով յօդուած մը հրատարակած է, ստորագրուած՝ տնօրէնին՝ Վ. Տրետիակովի կողմէ: Ան սխալ քայլ մը կը նկատէ Ռուսաստանի ընթացքը Չէչէն - Ինգուշ վերջին հարցին մէջ: Ռուսաստանի նախագահին արտակարգ վիճակ հաստատելու հրովարտակը անխոհեմ ու անլուրջ արարք մըն էր, քանի որ անոր հեղինակները չատ թեթեւամտութեամբ շարժած էին. մինչեւ նոյնիսկ դպրոցական բառարան մը պիտի ըսէր իրենց թէ Կովկասեան պատերազմը (1817 - 64) ցարականութեան կողմէ Չէչէնստանի, Լեռնային Տաղըստանի եւ հիւսիս-արեւմտեան Կովկասի գրաւումն է ու Կովկասի լեռնայիններուն ազատագրութեան պայքարը որուն տրուած է սրբազան պատերազմի բնոյթ:

Տրետիակով հարց կու տայ թէ պատասխանատուները տեղեա՞կ են արդեօք թէ ինչ կը նշանակէ Ռուսաստանի տարածքին վրայ փոխադրել Ղարաբաղ մը, Աֆղանիստան մը կամ Լիբանան մը, ազգային ծայր աստիճան լարուած ոլորտի մը մէջ. գիտե՞ն թէ ատիկա չատ սուղ հաճոյք մըն է, նոյնիսկ քաղաքական տեսակէտէ կայուն ու տնտեսապէս բարգաւաճ Պետութեան մը համար: Կ'անդրադառնա՞ն որ ինքնավար բոլոր շրջաններու բնիկները այնքան լայն շրջաններու մէջ ցրուած են որ ազգայնական անհամերաշխութեան հարցը տեսականէն շատ արագօրէն կրնայ գործնականի հանգրուանին անցնիլ: Կը նշմարե՞ն թէ չէչէն - ինգուշ կնճիռին որքա՛ն հետաքրքրութեամբ կը հետեւին շրջակայ գօտիները եւ Դաշնակցութեան այլ շրջանները: Խաղաղութիւն չկայ Հանրապետութիւններու միջեւ ու Ռուսաստանի «Սպիտակ Տան» ու Կրեմլինի յարաբերութիւնները յստակ չեն: Այս պարագաներուն մէջ, Ռուսաստանի տարածքին վրայ ներքին բախումներ ստեղծելու համար չատ հզօր, չատ խելացի ու ինքնիրմէ չատ վստահ պէտք է ըլլալ:

Այսօր միայն քաղաքական մարդիկը կրնան տեղին որոշումներ տալ. սակայն պէտք է օգնել անոնց. յատկապէս, պէտք է անոնք իրարու օգնեն: Չէչէնները պէտք է Ռուսաստանի նախագահին յետ քայլ ընելու առիթը տան, առանց վնասելու անոր պետական դէմքի տիպարին: Ռուսաստան ալ իր կարգին պէտք է լայնախոհութիւն ցոյց տայ Չէչէններու հարցերուն հանդէպ ու փափաք յայտնէ անոնց դժուարութիւնները նկատի առնելու եւ հասկնալու շրջաններու մտայնութիւնը, այդ. միացեալ քաղաքականութեան մը շրջանակին մէջ: Լուծումի լաւագոյն առիթը կը ստեղծուէր Դուդայեւի եւ Ելցինի միջեւ հանդիպում մը կազմակերպելով:

Ոչ ոք շահ ունի այս կնճիռին երկարաձգումէն, քանի որ վերջապէս որոշ է թէ ոչ Ռուսաստան, ոչ ալ «լեռնային ժողովուրդները» պիտի ընդունին զիջիլ իրենց պահանջքէն, ինչ որ մէկ նշանակութիւն մը ունի. կովկասեան նոր պատերազմ մը: Դիւրին է նման պատերազմի մը մէջ ազգային հպարտութիւն փայփայել, բայց ատիկա պատերազմին միակ արժանիքը կ'ըլլայ. մանաւանդ մեր օրերուն:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բացայայտ իրողութիւն է որ հայ ժողովուրդի առջեւ դրուած ներկայի հրատապ հարցը Հայաստանի տնտեսական զարգացումն է:

Այս պատճառաւ է որ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան նախաձեռնութեամբ ստեղծուած է «Հայաստանի Տնտեսական Զարգացման Խորհուրդ»ը:

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը սերտօրէն պիտի համագործակցի Հայաստանի Արտաքին Տնտեսական Կապերու Նախարարութեան, Առեւտուրի Պալատին, ինչպէս նաեւ Նախարարներու Խորհուրդի եւ Խորհրդարանի տնտեսական բաժիններուն հետ, զարգացնելու համար Հայաստանի տնտեսութիւնը եւ ստեղծելու շուկայի տնտեսութեան անհրաժեշտ ենթակառոյցները:

ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ

1. - Ստեղծել նպաստաւոր պայմաններ օտար ներդրողներու համար.

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը

- Իր գործակցութիւնը պիտի բերէ հայրենի իշխանութիւններուն, օտար ներդրողներու վերաբերեալ օրէնքներու մշակման ժամանակ:
- Պիտի քաջալերէ Հայաստանի մէջ անհատական սեփականութիւնը նուիրագործող ներգրումները:
- Ստատ պիտի հանդիսանայ քարերու պատրաստութեան եւ շուկայի տնտեսութեան հաստատումին:

2. - Կամրջել.

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը

- Պիտի ծառայէ տնտեսական կապերը Սփիւռքի, միջազգային Փինանսի ընկերութիւններու եւ Փինանսական ու տնտեսական զարգացման ծրագիրներ մշակող պետական հաստատութիւններու միջեւ:
- Պիտի կազմակերպէ սեմինարներ, համաժողովներ եւ գործարար մարդկանց խմբական այցեր:

3. - Օժանդակել.

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը

- Պիտի օգնէ իր անդամներուն որոնք կ'ուզեն համատեղ ձեռնարկութիւններ հիմնել Հայաստանի մէջ, պիտի տրամադրէ իրենց միջազգային հաղորդակցութեան միջոցներ, պիտի պաշտպանէ իրենց շահերը, պիտի դառնայ օտար գործընկերներու ներկայացուցիչը Հայաստանի մէջ, ծառայութիւններ պիտի առաջարկէ հաշուապահական, օրինական եւ վարչատնտեսական մարզերու մէջ:

4. - Ծրագիրներ մշակել.

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը կ'ուսումնասիրէ համատեղ ձեռնարկութիւններ ստեղծելու կարելիութիւնները:

ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Արդէն սկսած են գործել Հ. Տ. Զ. Խ.-ի Երեւանի, Մոնրէալի, Շիքակոյի եւ Փարիզի գրասենեակները, որոնք մշտական կապ կը պահեն հայ գաղութներու եւ միջազգային Փինանսի ու ներդրումներու կեդրոններու հետ:

Ամսաթերթիկի մը միջոցաւ, առեւտրական առաջարկութիւններու վերաբերեալ հիմնական տեղեկութիւններ պիտի տրուին բոլոր անդամներուն:

Հ. Տ. Զ. Խ.-ի հիմնադիր անդամները Հայաստանի հետ աշխատանքի մի քանի տարուան փորձառութիւն ունին: Իրենց ջանքերուն շնորհիւ, արդէն կեանքի կոչուած են կարգ մը յաջող ձեռնարկութիւններ:

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը կրնայ իր անդամներու տրամադրութեան տակ դնել համատեղ ձեռնարկութիւններու համար պայմանագրի նախագիծեր, իսկ կարեւոր ծրագիրներու պարագային կրնայ հրաւիրել միջազգային օրէնքի մասնագէտներ:

Հ. Տ. Զ. Խ.-ի Սփիւռքի անդամները Երեւան գալու ժամանակ հնարաւորութիւն կ'ունենան օգտուելու միջազգային հաղորդակցութեան միջոցներէ հեռախօս, փաքս եւ թելէքս:

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը կրնայ լրացուցիչ ծառայութիւններ առաջարկել իրենց, ինչպէս քարտուղարութիւն, փոխադրամիջոցի եւ վիզայի կարգադրութիւններ, պանդոկի ապահովում եւայլն:

ՀԱՍՈՅԹԻ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ

Հ. Տ. Զ. Խ.-ը իր ուրոյն ծրագիր - կանոնագիրը ունեցող ոչ շահաւէտ ընկերակցութիւն մըն է: Խորհուրդի այժմեան անդամները նաեւ հիմնադիրներն են:

Հ. Տ. Զ. Խ.-ի հասոյթները կը կազմեն հիմնադիր անդամներու նուէրները, անդամավճարները, նուիրատուութիւններն ու մատուցուած ծառայութիւններու փոխարէն ստացուած գումարները:

Օգտուելով այս առիթէն, կոչ կ'ընենք որ անդամագրուին Հ. Տ. Զ. Խ.-ին, իբրեւ անհատ կամ իբրեւ կազմակերպութիւն տարեկան նուազագոյն անդամավճարը 500 տոլար է:

Կը խնդրուի ձեր անդամակցութեան յանձնառագիրն (*) ու անդամավճարը ուղարկել հետեւեալ հասցէով՝

ECONOMIC DEVELOPMENT COUNCIL FOR ARMENIA
Bulvinos House
171-175 Uxbridge Road London W13 9AA

(*) Յանձնառագիրը տես՝ Դ. էջ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ
Հայագիտական Ուսումնաթերթ

Հրատարակութիւն՝
Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան

Թիւ 1 - 12, 1992
Վիէննա, Աւստրիա

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՓԼՈՎՏԻՒԻ քաղաքային համերգասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 26-ին, Աւարայրի ճակատամարտի 1540-ամեակի տօնախմբութեանց ծիրէն ներս տեղի ունեցած է գեղարուեստական երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ՝ «Երեւան» Մշակութային Միութեան: Բացումը կատարած է Կարօ Պալթայեան: Երաժշտական դրակուոր յայտագրով մը ելոյթ ունեցած են երգչուհի Սիլվա Տօրմայեան, խտ. Սարաֆեան (Քլարինէթ), Նինա Գույումճեան (ջութակ), Պալթայեան Երբեանը (ջութակ-թաւջութակ-դաշնակ), ինչպէս նաեւ պուլկարացի քանի մը արուեստագէտներ: Համերգը եզրափակուած է Փլովտիւի սեռնեկային նուագախումբին ելոյթով, Արթօ Զիֆչեանի ղեկավարութեամբ: Նոյն շրջագծին մէջ, յաջորդ օր, տեղւոյն Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ գեղարուեստական յայտագիր մը հրամցուած է Վառնայէն ժամանած «Երեւան» միութեան «Սամունժողներու խումբը», Շիրազէն, Իսահակեանէն, Պարոյր Սեւակէն եւ Գամառ - Քաթիպայէն վերցուած բանաստեղծութիւններով:

**

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Թիւրինկէն նահանգի Ելց քաղաքին մէջ Նոյեմբեր 1 - 3 գումարուած «Ազատ Դեմոկրատներ»ու սեմինար - խորհրդաժողովին պաշտօնական հրաւէրով իր մասնակցութիւնը բերած է նաեւ Հայաստանի Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը (ՀՌԱԿ): Սեմինարի ընթացքին, ՀՌԱԿ-ի ներկայացուցիչները այլ պատուիրակութեանց կազմին մէջ՝ ընդունուած են Գերմանիոյ Արտաքին Նախարար Կէնշէրի կողմէ, առանձին տեսակցութիւններ ալ ունենալով Չէխոսլովաքիոյ Արտաքին Նախարարին եւ սոյն Խորհրդաժողովը կազմակերպող Գերմանիոյ Լիպերալ - Դեմոկրատ Կուսակցութեան Նախագահ Օթթօ Լամստերֆի հետ: Առիթէն օգտուելով, ՀՌԱԿ-ի պատուիրակութիւնը գերմանական կողմին պարզած է Հայաստանի տնտեսական եւ քաղաքական վիճակը ու փափաք յայտնած՝ որ աշխատանքներ տարուին Հայաստանի անկախութեան Գերմանիոյ կողմէ ճանաչումին համար: Այս առընչութեամբ, գերմանացի պատասխանատուները յայտնած են, թէ կառավարութեան մօտ այդ հարցը կարելի պիտի ըլլայ բարձրացնել այն ատեն միայն՝ երբ Մոսկուա ճանչնայ Հայաստանի անկախ գոյավիճակը:

**

ՓԼՈՎՏԻՒԻ «Պալապանովա Քըշթա» պատկերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին բացումը կատարուած է կերպարուեստի 14 պուլկարահայ վարպետներու գործերու ցուցահանդէսին (իւղաներկ, ջրաներկ, խեցիներ, քանդակ եւայլն): Կարօ Պալթայեանի բացման խօսքէն ետք՝ ներկաները դիտած են Լիւսի Շիշմանեանի (100 տարեկան), Նուարդ Արզարեանի, Գրիգոր եւ Մկրտիչ Գասպարեանի, Զաւէն Փափազեանի, Անի Պապիկեանի, Էմմա եւ Ալլին Գասպարեանի, Սիլվա Վաթախովայի (Փլովտիւ), Էսմոնտ Տէմիրճեանի եւ Կարօ Մուրատեանի (Սոֆիա), Ալիսա Թորոսեանի (Շումէն), Հայկաշոտ Կարապետեանի (Սոզոփոլ) եւ Հէնի Յակոբեանի (Սմոլեան) գործերը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Արսէն Տէր-Զաքարեան 500 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՄՊ. - Տիկին Աննիկ Փափազեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Ֆլէօրէթ - Ծաղիկ Տարօնեանի մահուան առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կարպիս Գապատայեանի մէկ վաղեմի բարեկամը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին անոր մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

(Շար.՝ Ա. էջէն)

«դարձել է օրակարգի հարց»: Այսուհանդերձ, ան հաւաստիացուցած է որ մինչեւ տարեմուտ սրոշ պետութիւններ կը ճանչնան մեր անկախութիւնը, ի թիւս որոնց՝ Արեւելեան Եւրոպայի եւ Հարաւ. Ամերիկեան կարգ մը երկիրներ: Ան յայտնած է նաեւ, որ արտաքին նախարարի պաշտօնակատար Րաֆֆի Յովհաննիսեան մօտերս Արժանթին պիտի այցելէ:

⁂

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

Ստեփանակերտի մէջ գումարուած Քաղաքային Խորհուրդի վերջին նիստին, քաղաքապետ Մաքսիմ Միրզոյեան «ազատած է» իր պաշտօնէն: Մինչեւ նոր ընտրութիւններ, քաղաքապետի ընթացիկ գործերը առժամաբար կը վարէ Գործկոմի նախագահի տեղակալ՝ Վլադիմիր Դէսրդեան:

⁂

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՀԱՅ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ ՄԸ

Վրաստանի հայաբնակ Ախալքալաքի շրջանի կառավարիչ նշանակուած է «Ջաւախք» ազգային շարժումի առաջնորդ՝ Սամուէլ Պետրոսեան: Նախորդ ոչ-հայ կառավարիչները չէին կրցած շահիլ ժողովուրդին վստահութիւնը եւ բախած՝ անոր ընդդիմութեան:

⁂

ՀԱՅ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Երեւանի մէջ գումարուած «Հայաստանի կանանց Խորհուրդ»ի համաժողովը քննարկած է Հանրապետութեան հրատապ հարցերը, հանրային - քաղաքական կեանքի մէջ կիներու դերն ու տեղը, ընկերային խնդիրներու լուծման անոնց մասնակցութիւնը: Նշուած է, որ իգական սեռը կը կազմէ Հայաստանի բնակչութեան 51 տոկոսը, այդ տոկոսին 52%-ը ունի բարձրագոյն կրթութիւն: Մասնակիցներուն ուշադրութիւնը հրաւիրուած է աղէտեալ գօտիի կիներուն, Ազրպէջանէն գաղթածներուն եւ բազմազաւակ մայրերու անմխիթար վիճակին վրայ: Համաժողովի ընթացքին ելոյթներ ունեցած են բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեան եւ երեսփոխան Լուսմիլա Յարութիւնեան: «Հայաստանի Կանանց Խորհուրդ»ի նախագահ վերընտրուած է Նորա Յակոբեան:

⁂

ԴԱՏ՝ ԱՆՏՐԷ ՆՈՒՅԿԻՆԻ ԴԷՄ

Ինչպէս կ'ակնկալուէր արդէն, Ազրպէջանի գլխաւոր դատախազութիւնը դատ բացած է ռուս մտաւորականութեան «Ղարաբաղ» Կոմիտէի նախագահ Անտրէ Նույկինի դէմ, «Իզվեստիա»յի մէջ անոր ստորագրած յօդուածին համար (տե՛ս. «Յառաջ», Նոյ. 9-12): «Ղարաբաղեան Օրագիր» խորագրուած այդ յօդուածին մէջ, Նույկին խստիւ քննադատած էր Ազերիներու կատարած բռնարարքները ու ատրկայական տանկերով պարզած՝ Արցախի ողբերգական կացութիւնը: «Իզվեստիա»յի Նոյ. 19-ի թիւին մէջ խումբ մը ռուս մտաւորականներ յայտարարութիւն մը ստորագրելով իրենց ընդվզումը արտայայտած են Ազրպէջանի որոշումին դէմ:

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս - Բարթուղիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ՝ Կիրակի, Դեկ. 1, Ս. Թադէոս - Բարթուղիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան - Ուխտի տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Առաւօտեան ժամերգութիւն 8.30-ին, Պատարագ 9.45-ին, Քարոզ՝ 11-ին, Հոգեհանգիստ 11.45-ին, մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին եկեղեցւոյ պայծառութեան համար: Մատաղօրհնութիւն 12-ին:

Կրօնական հանդիսութեանց պիտի յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպոսի եւ յարգելի հիւրերուն եւ ժողովուրդին:

Centre Social La-Martine — Palanque
St.-Antoine

Le Comité de Paris
de l'U.G.A.B.
organise
une Conférence
le Dimanche 1er Décembre à 17 h
au Centre Culturel Alex Mannogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Conférencière : *RITA BALIAN*
membre actif de l'UGAB aux USA,
de retour d'Arménie.
Projection de diapositives
— Entrée libre —

GRANDE SOIREE ARTISTIQUE
sous la présidence de
Monsieur ANDRE SANTINI
Ancien Ministre
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
organisée par
le Comité de Jumelage
Issy - Etchmiadzine
sous l'égide des deux Eglises
et
l'ensemble des associations arméniennes
d'Issy-les-Moulineaux
en présence de la délégation officielle
de la ville d'Etchmiadzine
LE MARDI 3 DECEMBRE
A 20 H 30 PRECISES
au Palais des Arts et des Congrès
(P. A. C. I.)
25, ave. Victor Cresson - Issy-les-Mlnx.

PROGRAMME
Navassart
Ensemble de Danses Folkloriques
Duo Armen Danse
Trio instrumental populaire

Vente des billets :
Maison Manissian — Télé Condorcet
Carla Coiffure — Epicerie Sarafian
Robert F — Le Caucase
Eniz — Coiffeur Manouk
Le Balto — Arc-en-ciel Sports

Tarif unique : 100 Frs.
Placement libre.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Արման Կառավարեան իրենց հօր՝ Պօղոս Կառավարեանի թարմ յիշատակին կը նուիրեն 250 Ֆր. ՍՕՍ-Արմէնիի, 750 Ֆր. Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ Եկեղեցւոյ (տանելով «Յառաջ»էն) եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին:

⁂

Սոնա եւ Գրիգոր Փափազեան 250 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Պօղոս Կառավարեանի եւ 250 Ֆր. ալ Վեհանոյշ Ֆարհատեանի յիշատակին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Նոյ. 30, տօն է Սրբոց Առաքելոց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի առաջին Լուսաւորչացն:
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կեսարիոյ եւ շրջանի հայրենակցական Միութիւնը իր անդամներով խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Պօղոս Կառավարեանի մահուան առթիւ իր ընտանիքին:

LE LIVRE ARMENIEN
sera
à la 8e FETE DU LIVRE
à Palaiseau (91)
Samedi 30 Novembre
Dimanche 1er Décembre
de 10 heures à 20 heures
Salle Guy Vinet
Place Salvador Allende — Palaiseau

LE LIVRE ARMENIEN
TELE (Cable)
CHAINE PLANETE
Arméniens : le refus de l'oubli
Mardi 26 nov. 23h.00
Mercredi 27 nov. 10h.55
Jeudi 28 nov. 12h.55
Vendredi 29 nov. 14h.50

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէս Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 2, ժամը 20.30-ին՝
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱՐԱԳԻՐ

Ընկերութեան անուանում ...
Անհատի մականուն եւ անուն
. . . .
Հասցէ
. . . .
Հեռաձայն
. . . .
Ֆաքս
. . . .
Զբաղում / Արհեստ
. . . .
Անհատ կամ ընկերութիւն
. . . .
(Ջնջել աւելորդ բառը)
. . . .
Անդամավճար՝ տարեկան
. . . .
500 Ամերիկեան տոլար
. . . .
300 Անգլիական ոսթերլինկ
. . . .
3.000 Ֆրանսական ֆրանք
. . . .
Պաշտօնէութեան թիւ
. . . .
Տարեկան առուտուր
. . . .
Անդամակցութեան դրդապատճառներ
. . . .
(Տես՝ Գ. էջ)

Le Comité de Paris
de l'U.G.A.B.
organise
Une Soirée Italienne
(dîner dansant)
le Vendredi 29 Novembre
à 20 heures 30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Participation aux frais : 250 Frs.
Réservation : 45. 20. 03. 18 / UGAB

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Soixantième anniversaire de la Cathédrale
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
CONCERT
Dimanche le 1er Décembre à 15 heures 30
au Théâtre de l'Odéon
MARIE KRIKORIAN (soprano)
Soliste à l'Opéra National de Sofia — Bulgarie
JULIETTE YILMAZIAN (piano)
JEAN TER-MERGUERIAN (violon)
SERGE PALOYAN (piano)
Chorale SAHAK - MESROP
Chorale KAROUN
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
Au programme : KOMITAS — EKMALIAN — BRAHMS
A. DIKRANIAN — BARTEVIAN
Renseignements : Centre Culturel Sahak Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 99. 84. 70.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27

MERCREDI
27 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.675 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.675

ԻՐ ԽՕՍՔԸ (*)

ՌՈՒԲԷՆ

Այսպէս կոչուեցաւ: Այսպէս ալ պիտի արձանագրուի պատմութեան մէջ:

Ոչ մականունը բան մը պիտի աւելցնէր իր հմայքին վրայ, ոչ ալ որեւէ ածական պիտի կրնար իր արժէքը խտացնել մէկ բառով:

Ռուբէն — Թանձրացեալ յեղափոխութիւն եւ գիտութիւն: Մէկը միւսին լրացուցիչ: Երկուքն ալ միս ու ոսկոր դարձած մէկ մարդու մէջ:

Բացառապէս ինքնուրոյն՝ մտածումով թէ գործքով: Մինչեւ անգամ լեզուով եւ գրչով:

Իր տիրական գիծը՝ սուր եւ անողոք տրամաբանութիւն մը, որ կը բխէր Հայրենի հողէն: Գիւղէն եւ գիւղացիէն:

Ուսանողութեան շրջանին հետեւած բըլալով բնագիտութեան, աւելի զարգացած էր այդ գիծը: Յեղափոխութիւնը ի վերջոյ իրեն համար դարձած էր ոչ միայն անձնազոհ քաջութիւն եւ յարատեւ պայքար յանուն ազատութեան եւ Հայրենիքի, այլեւ գիտութիւն, բառին ամենալայն առումով:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այն հրաշագործ հնոցն է, ուր ինքնաբերաբար կը ծնունին, կը կազմաւորուին բազմազան արժէքներ:

Կազմակերպութիւնը իր էութեամբ կը խրախուսէ բոլոր ընդունակութեանց ներդաշնակ զարգացումը: Միեւնոյն ատեն թեւ կու տայ բացառիկ տաղանդներու անման:

Արդարեւ, համրանք չունին բացառիկ դէմքերը մեր վաթսուն տարուան փոթորկածայն պատմութեան մէջ:

Այդ եզական դէմքերէն մէկն ալ՝ Ռուբէն Տէր-Մինասեան, որուն մահը կ'ողբանք այսօր, այնքան տաժանելի պայմաններու մէջ:

Ազատագրական պայքարի փոթորիկներուն մէջ նետուած իբրեւ հասարակ զինուոր, ողբացեալ ընկերը չուտով կը գրաւէր առաջաւոր դիրքեր՝ շնորհիւ իր քաջութեան, սրատեսութեան եւ հմտութեան:

«Յեղափոխականի մը Յուշեր»ուն մէջ պիտի գտնէք ոչ միայն համատարած աւերածութեան մը յորձանքը, այլեւ իր յեղափոխական-քաղաքական կեանքի զարգացման ելեւէջները: Ուղենիշեր՝ որոնք մօտաւոր նպատակներէն կ'առաջնորդեն դէպի հեռաւոր բարձունքները:

Իրեն համար գաղտնիք չունէին հայրենի երկրին աշխարհագրութիւնն ու պատմութիւնը, սահմանէն սահման թէ անդին:

Ոչ ոք իրեն չափ տիրաբար սերտած, ուսումնասիրած, թարգմանած է Հայաստանի լեռներու եւ ջուրերու, կիրճերու կամ դաշտերու խորհուրդը:

Երբ կը խօսի Տարօնի, Վասպուրականի, Բագրեւանդի, Գուգարաց կամ Սիւնեաց աշխարհի մասին, ձեր աչքին առջեւ կ'ունենաք փաստացի, կենդանի պատկեր մը՝ ներքին թէ արտաքին բովանդակութեամբ: Եւ անմիջապէս կ'ըմբռնէք, թէ ինչ արժէք ունի այս կամ այն երկրամասը՝ քաղաքական, տնտեսական, ջրագրական եւ ռազմագիտական տեսակէտով: Կը համոզուիք, թէ ինչու դժուար է հայկական անկախ պետութիւն հաստատել առանց Վասպուրականի, Արարատի, Բագրեւանդի կամ Սիւնիքի:

Շատ ենք ունեցած եւ դեռ ունինք — բարեբախտաբար — քաղաքական գրականութեան վարպետներ:

Բայց, դժուար է գտնել հեղինակութիւն մը, որ այնքան բազմակողմանի եւ հասուն, ամուր նիւթ ճարած ըլլայ մեր ազատագրական պայքարին եւ քաղաքական գործունէութեան համար, որքան Ռուբէնը:

Աւելով կ'ատէր գրողները, բայց ի վերջոյ ինքն ալ դարձաւ գրող: Ոչ թէ սառուցի մը պէս երեւալու, այլ յարատեւօրէն ուժնելու, հատորներ դիզելու համար:

Որքան հում նիւթեր՝ իր «Յուշեր»ուն մէջ, զորս կ'աճապարէր լրացնել, խորապէս զգալով թէ վախճանը կը մօտենայ:

Քանի մը ամիս առաջ, ի պատասխան պաշտօնական նամակի մը, կը յայտնէր թէ ինք զբաղած է «մեռելները ողջնցնելով, խօսեցնելով»:

Քիչեր կրցած են այդ «մեռելները» — յայտնի եւ մանաւանդ անյայտ հայդուկները — ողջնցնել, խօսեցնել այնքան հարազատօրէն, որքան Ռուբէն: Դուք իր «Յուշեր»ուն մէջ պիտի գտնէք բազմազան հում նիւթեր, որոնց մշակումը նոր էջ մը պիտի բանար մեր ժամանակակից գրականութեան մէջ: Ե՛ւ բացառիկ տիպարներ, ե՛ւ համամարդկային աշխարհահայեցք:

Ռուբէն մնաց միշտ նոյն քննական միտքը, իբրեւ գործիչ, լիազօր կամ Բիւրոյի անդամ: Յաճախ բազմապատկելով տրամաբանութեան խաղերը, անելի կը մատնէր դիմացինը, հիմնական հարցի մը լուծումը գտնելու համար: Ինք համոզուած կ'ըլլար, բայց տեսակ մը քննութեան կ'ենթարկէր դիմացինը:

Յեղափոխութեան շրջանէն մինչեւ Հայաստանի Հանրապետութեան հաստատումը, Ռուբէն երբեք չօրօրուեցաւ պատրանքներով: Ծորապէս կը հաւատար ուժերու հաւասարակշռութեան օրէնքին եւ այդ ուղղութեամբ ալ գործեց Հանրապետութեան կազմաւորման շրջանին:

Իր քաղաքական հանգանակին մաս կը կազմէր, նաեւ, Մօտաւոր եւ Միջին Արեւելքի ժողովուրդներուն սերտ եւ միակամ գործակցութիւնը, իբրեւ հիմնական ելք Հայկական Դատի լուծման: Յաճախ վիճելի լաւատեսութիւն մը կը մատնէր այս գետնին վրայ, հակառակ հմտօրէն դասաւորուած տեսութեանց եւ աշխարհագրական - պատմական փաստերու, որոնք նոյնպէս կը կազմեն հում նիւթեր՝ ապագայ գործունէութեան համար:

Իր առողջական վիճակը լրջօրէն խանգարուած էր վերջին տարիներու ընթացքին: Այնպէս որ, հեռու մնաց գործօն կեանքէ, նուիրուելով իր յուշերուն խմբագրութեան, Փարիզի մէջ:

Անցեալ տարի, Հ. Յ. Դաշնակցութեան 60ամեակին առթիւ, Փարիզի տօնակատարութեան կը նախագահէր գրաւոր ճառով մը: Երկրորդ գրաւոր ուղերձ մըն ալ կ'ուղղէր Մարսէյլ, միեւնոյն առիթով: Այս երկու ճառերը կը կազմեն տեսակ մը կտակ՝ իբրեւ յեղափոխական գիտակցութիւն եւ իբրեւ քաղաքական վերլուծում:

Կրնանք վկայել թէ Ռուբէն մեռաւ նոյն անսասան հաւատքով: Իր մահով հուժկու ձայն մը եւս կը պակսի Դաշնակցութեան «Հին պահակախումբէն», որուն անդամները մատներու վրայ կը համրուին այլեւս...

Շ.

1951, Դեկտեմբեր 5

(*) Ի յուշ Ռուբէնի մահուան քառասնամեակին (1951, Նոյ. 27):

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ԿՐԿԻՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆՆ ՈՒ ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ
ԿՈՉ Կ'ԸՆԷ
ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ՇՎԱՐՆԱՁԷ ԱԼ ԿՈՉ Կ'ԸՆԷ

Երկուշաբթի, Նոյ. 25-ին, կացութիւնը լարուած կը մնար Ղարաբաղի շրջանը: Շատերու համար արդէն, Ադրբէջան եւ Հայաստան պատերազմի դուռն են (եւրոպական մամուլը, մանաւա՛նդ, այդ ուղղութեամբ կ'արտայայտուի): Երկուշաբթի արդէն եւ Երեքշաբթի ալ կը շարունակուէին ձ (Նոյ. 25, 26) ռմբակոծութիւնները չէին դադրեր Շամշադինի (այսօր՝ Տաւուշ) վրայ, բայց զոհ չկար:

Նոյ. 25-ի գիշերը, ժամը 23.30-ի յայտագրով ելոյթ կ'ունենար Գորբաչով եւ Մոսկուա կը հրաւիրէր (Նոյ. 28-ին) Լ. Տէր-Պետրոսեանն ու Ա. Մութալիբովը, որոնց անձնապէս ալ հեռաձայնած էր: Ի՞նչ պիտի ըսէ կամ առաջարկէ որպէս նորութիւն: Ըստ Նոյ. 26-ի Ֆայնենշիըլ Թայմզի, նախորդ օրը Գորբաչով առաջարկած կ'ըլլայ 10 քմ.նոց չէզոք գօտի մը ստեղծել Ադրբէջանի եւ Հայաստանի սահմաններուն (5-ական քիլոմեթր ամէն մէկ կողմէն), ինչ որ առնուազն զգայացունց նորութիւն մը չէ, քանի որ նման առաջարկ մը ըրած էր Նոյ. 8-ին (տե՛ս. «Յա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇԵՄԻՆ

Նոյեմբեր 26-ի Թուրք մամուլը որպէս վտանգաւոր ու մտահոգիչ կացութիւն կը նկարագրէ հայեւազերի յարաբերութիւններու վերջին օրերու զարգացումները: «Միլլիյէթ» Բաքուի գրասենեակէն կը տեղեկացնէ թէ ազերի ղեկավարներու համաձայն Ղարաբաղի հարցին ու անկէ ծագած ողբերգութեան գլխաւոր պատասխանատուն Գորբաչովն է:

Թերթը ըսելէ ետք թէ երկու երկիրներու յարաբերութիւնները պատերազմի նախաշեմին հասած են, կը գրէ թէ ազերի խորհրդարանական ձաֆարովի յուղարկաւորութեան ընթացքին, որ տեղի կ'ունենար Շուշիի մէջ, Հայեր քաղաքին վրայ հրթիռներ տեղացուցին: Ասոր պատասխանելու համար ազերի զինեալներ ալ ռմբակոծեցին Ստեփանակերտը:

Արկածեալ խորհրդարանականը մահէն քանի մը օր առաջ նոյն թերթին թղթակիցին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին ըսած է թէ ինք Ղարաբաղի հարցին ծագումի օրէն ներկայ եղած է բոլոր տեսակցութիւններուն, ստորագրած բոլոր համաձայնագրերը. երկու անգամ հանդիպած է Գորբաչովի հետ որ 1990 Փետ. 16-ին ըսած է իրեն. «փոքր հողակտորի մը համար արիւնով մի՛ ներկէք Ադրբեջանը. տուէ՛ք վերջանայ»: Արկածեալներու յուղարկաւորութեան Ադրբէջանի վարչապետը Հասանով յիշած է այս պարագան ու աւելցուցած. «բոլոր պատահարներուն ետին կը գտնուի Մոսկուան: Այսուհետեւ ոչ մէկ տեսակցութեան պիտի մասնակցինք: Անկախ Ադրբէջանը ինք պիտի լուծէ իր հարցերը»:

Թերթը կը գրէ նաեւ թէ արկածին բուն պատճառը չէ յայտնաբերուած տակաւին ու տեղւոյն վրայ հասած քննիչ յանձնախումբը ոչ մէկ մնացորդ գտած է, Ազերիներ նախապէս բոլոր փաստերը հաւաքած ըլլալով: Քննիչ յանձնախումբէն գնդապետ Թիմչէնկօ գանգատած է որ Ազերիներու քննիչ յանձնախումբը որոշ փաստաթուղթեր կը պահէ իրենցմէ:

«Թէրճիւման» եւս անդրադառնալէ ետք լարուած կացութեան, կը տեղեկացնէ թէ Նոյ. 20-ի ուղղաթիռի արկածէն երկու օր ետք ադրբէջանական օդանաւ մըն ալ ինկած է որուն վրայ եւս իբրեւ թէ փամփուշտի ու հրթիռի հետքեր կան: Ադրբէջանական օդային գիծերու պատասխանատուին համաձայն օդանաւին 20 ճամբորդներէն 13-ը զինուորներ էին որոնց զինամթերքը ձեռք անցուցած են Հայ հրոսակներ:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆԻ «ՄԱՅՐԻԿ»ԻՆ ՓԱՌԱՒՈՐ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Ինչպէս գրած էինք, Նոյ. 25-ին, Երկուշաբթի իրիկուն, Մարսէյլի օփերային մէջ է որ տեղի կ'ունենար Անրի Վէրնէօյլի «Մայրիկ»ին հանդիսաւոր նախաներկայացումը, ի ներկայութեան բեմադիրին եւ դերասաններուն, ինչպէս նաեւ Մարսէյլի քաղաքապետին եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններու:

Ֆիլմի ներկայացումէն առաջ, քանի մը խօսք արտասանեց Իվ Մուրուզի, ապա ծայրէ ծայր լեցուն սրահին հանդիսականները դիտեցին ֆիլմ մը, որու առաջին 12 վայրկեանները կը բաւեն պարզելու համար ամբողջ ժողովուրդի մը ողբերգութիւնը (ցեղասպանութիւն, Թալաաթի սպանութիւն եւ դատավարութիւն) եւ իսկական փաստաթուղթ ինքնին, ապա սիրոյ անոյշ պատմութիւնն է Մալաքեան ընտանիքին:

Ֆիլմի աւարտին խօսք կ'առնէր Աշոտ Մալաքեան, որոտընդոստ ծափահարութիւններէ ետք եւ կը յայտնէր թէ դերասաններուն մէջ գտած էր երկրորդ ընտանիք մը: Իրեն կը յաջորդէր քաղաքապետը՝ Տօքթ. Ռոպէր Վիկուռու, որ շնորհաւորելէ ետք Անրի Վէրնէօյլը, անոր կը նուիրէր ալպոմ մը, 1924-ի Մարսէյլը ներկայացնող նկարներով (Մալաքեան ընտանիքը այդ թուականին Մարսէյլ եկած է):

Ճաշ մը Ֆարօ պալատը տրուած՝ քաղաքապետարանին կողմէ, կը փակէր երեկոյթը:

Երեքշաբթի, Նոյ. 26-ին, Մարսէյլի երեք օրաթերթերը կ'ողջունէին այս ֆիլմին երեւումը հետեւեալ խորագիրներով.

«LE PROVENÇAL» : «Mayrig» le triomphe de l'Emotion.

«LE MERIDIONAL» : L'Emotion sur écran géant.

«LA MARSEILLAISE» : Le triomphe de «Mayrig».

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է թէ պատկառելի գործ մըն է, որ անկասկած դագաթնակէտը կը կազմէ Մալաքեանի ասպարէզին եւ սիրոյ ձօն մըն է իր ընտանիքին:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Ը.

«ԱՅՍՊԷՍ ԵՆՔ ԱՊՐԵԼ»

«Հայաստանը հակասութիւններու երկիր է» կ'ըսէր լրատիւի Փրանսացի հանրածանօթ անուն մը որ գացեր էր ներկայ գտնուելու հանրաքուէին. իրեն համար որ առաջին անգամ կ'երթար Հայաստան, հակասութիւնը կը սահմանափակուէր հակառակ չրջափակումով եկած դժուարութեան, ժողովուրդին անկախ ըլլալու հաստատակամութեամբ ու առոր արտայայտութեամբ սանձուած խանդավառութեամբ:

Այո՛, ճիշդ է որ հակասութիւններու երկիր է Հայաստան սակայն այնքան ալ հըպարտացնող կողմ չունի անկէ թելադըրուած յատուկութիւնը որ եղած էր Փրանսացի լրագրողինը։ Քիչ մը աւելի մօտէն ու քիչ մըն ալ ներսէն պէտք է նայիլ, հակասութեան աւելի ճիշդ սահմաններ գըծելու եւ աւելի տողջ մեկնակէտ մը ունենալու համար, եթէ անշուշտ տեղ մը հասնելու տրամադրութիւն կայ:

Հեռուէն ու մօտէն դիտողներու համար միակ հասարակաց կէտը անկասկած այն է որ «հակասութիւն» պիտակով բացնածիր այդ քառը կը հանդչի «հայ ժողովուրդ» կոչուած ամէնէն հոյակապ ու ամէնէն զարմանալի արարածին ուսերուն, գլխուն ու սիրտին վրայ:

Այդ քառին առաջին յայտնութիւնը կ'ըլլայ Ռուսիէն մեկնող «Աէրոֆլոթ» օդանաւը որ կը թռի օդանաւի մը վերեդմաննոցէ մը փոխ առնուած ըլլալ...: Կոտրտած յենակներով, աղտոտած ծածկոցներով վերջին ծայր անխնամ այդ փոխադրամիջոցին մուտքին խակ ձեզ կը դիմաւորէ ճենճի հոտ մը, որպէս փորձառու տանտիրուհի: Յայտնի է որ ան ճամբորդներու նման կարճատեւ կայքով մը հոն չէ...: Երբ ամէն մարդ «տեղաւորուած» կը նկատուի, միջանցքին բոլորովին անյարիր հիւրընկալ չեշտով մը օդանաւիչը բարի գալուստ կը մաղթէ «Հայկական ավիաուղիներու» սաւառնակէն ներս ու բարի ճանապարհ կը մաղթէ: Կ'երեւի Սփիւռքի Հայն ալ հասարակաց կէտեր ունի Հայաստանցիին հետ որ կուտայ տակաւին իրեն վիճակած փոքրիկ ապացոյցը. կը համակերպի ու կը լռէ, տեղ հասնելու անհամբերութեամբ:

Հակասութիւններու լուրջ մարզը չատ այլազան էջերով հարուստ է. անոնք մէկ առ մէկ կը բացուին հայաստանեան օրացոյցին թերթիկներուն հետ, միչտ ա՛լ աւելի մեծցնելով ժողովուրդ մը որ կրնար արժանի չնկատուիլ «դժբախտ»ի, «յուսաբեկ»ի կամ նման որակումներու:

Լենինականի, կամ նորագոյն անուանումով՝ Գիւմրիի մէջ, պատմեցին որ 112 տարեկան Գրիգոր Պետրոսեան անուն քաղաքացին երբ լսած է որ հանրաքուէին նախորդ իրիկունը ցանկերն ու սնտուկները եւայլն հասած են քուէարկութեան կեդրոնները, գացած ու խնդրած է որ բացառութիւն մը ընեն իրեն թոյլ տալով քուէն գործածել, առանց սպասելու օրինական ժամուն. ան բացատրած է որ կրրնայ այդ գիշերը մահանալ - չէ՞ որ 112 տարեկան է - ու անմուրազ մեկնիլ այս աշխարհէն...: Այդ մարդը, լաւագոյն հաւանականութեամբ, կը բնակի կիսաքանդ, երերուն բնակարանի մը մէջ, ո՛վ գիտէ քանի հոգինոց իր ընտանիքին հետ, քաղաք մը ուր տակաւին կը մնան 11.40-ին վրայ սառած սլաքներով ժամացոյցներ...:

Ուրիշ էջ մը քով - քովի կը բերէ տխրող չփոթին մէջ դրամը, հարստութիւնը միակ փարոս դարձուցածներ ու անդին, երկրին հիւսիսային ծայրամասին մէջ Քաջիկ մը որ կը գուրգուրայ Բակունցի տուն - թանգարանին ամէն մէկ նշխարին ու պարտէզին մէջ անոր ձեռքով անկուած խնձորենիներուն վրայ: Ո՞րն է ծուռ անոնցմէ:

Երեւանի մեծ պանդոկներուն ճաշարաններէն աչք ծակող չպարներով ու չանս արդուզարդներով անճոռնիացած մանկամարդուհիներու թեւէն կախուած, տատանող երիտասարդներ դուրս կ'ելլեն Շարաթ իրիկունները: Անոնց տարիքէն ուրիշ տղաք տարբեր սէրեր ունին: Բերդի Ազրբէջանի սահմանակից Այգեպար գիւղին ծայրը սահմանագիծը յաճախակի բախումի դաշտ մըն է. հոս, սա ծառին տակ երկու Թուրքեր ինկած են, աղբին սա խրրամատներուն քով չրջանի զինեալներուն պատասխանատու Մուշեղը զոհուած է տարի մը առաջ։ Ան մօտակայ բլուրի մը վրայ առանձին կը հանգչի, ձիւսուր Անդրանիկի հսկայ արձանին չուքին: Անոր հերթը փոխ առած երկու զինեալ երիտասարդներ կը պահեն այդ սահմանը այսօր: Ի՞նչպէս. չմոռնալով ու բացատրելով որ Այգեպարը Հայաստանի հիւսիսային դարպասն է ու ան իյնալու պարագային թըչնամին երկու ժամէն Երեւան կը հասնի:

Այս երկու ծայրամասերուն միջեւ ո՞ւր պէտք է ճանչնալ անկախ Հայաստանի երիտասարդը:

Վարդենիսի գիւղերէն կուգաս, ցաւով ու ցասումով բեռնաւոր. չես գիտեր ինչո՛վ ամոքել մէկը, որո՛ւ որո՛նց ուղղել միւսը: Ճամբու ընկերներս յամառօրէն կը հակադրեն քիչ առաջուան գաղթականական պատկերներն ու միտքնորհնութեան առթիւ հիւր կրօնաւորներու եւ աշխարհական մեծամեծներու տարբուած ճոխ ճաշասեղանները: Ամէն մէկ՛ը նորանոր մանրամասնութիւն մը կ'աւելցնէ, մեծցընելով գայթակղեցուցիչին սահմանները: Այդ խնջոյքի սեղանները ցոյց տրուած են նաեւ հեռատեսիլէն. ու հեռատեսիլ ունեցող տուներ կա՛ն Վարդենիսի գիւղերուն մէջ: Ո՛վ կ'ըլլայ մեղաւորը եթէ բուրդէ վերմակի մը համար ապարդիւն պաչանք - պաղատանքէ կամ գայրոյթի պոռթկումներէ ետք տունը դարձած գեղաչէնցի գաղթականը հեռատեսիլի պաստառի մը առջեւ գանուի ու դիտէ վերոյիշեալ սեղաններէն մէկը. պիտի չհաչուէ՞ թէ այդ խաւեարին կամ միսին, գինիին կամ օղիին տրուածով քանի՞ վերմակ, քանի՞ գոյդ կօշիկ կարելի էր գնել:

Չէ՞ք կարծեր որ հաւատացեալ ըլլալու չափ դժուար է երբեմն ողջամիտ ըլլալն ալ, համբերութիւն ունենալ, ապնիւ ու կարդապահ մնալն ալ...:

Հակասութիւններու այս չարքը կարելի է երկարել ու երկարել: Ժխտականներու եւ դրականներու բախումէն զարմանալիօրէն կը մնայ անփոփոխ միակ եղբ. ամէն օր նոր տեսակի տառապանք մը մարսելու հրաւիրուած ժողովուրդին ողջամտութեամբ, անզիջող կեցուածքով ու տոկունութեամբ թրծուած մեծութիւնը:

Սակայն, ո՛րքա՞ն արդար կ'ըլլայ որպէս գլխաւոր դրական ազդակ՝ մի՛այն այս մեծութեան վստահիլ, հակասութիւններու այսքան ճոխ համայնապատկերի մը մէջ դէպի անկախութիւն մեր երթը ապահով նկատելու համար: Կրնա՞նք վստահ ըլլալ որ ամուր հիմերու վրայ են այն հեռանկարները որոնք իբրեւ թէ սիրելի պաչտելի են բոլորիս, բոլորիս համար...:

***

Գորիս, Տաթեւի ճամբուն վրայ, Սատանի կամուրջին մօտ աղբիւր - յուշարձան մը կայ: Ո՛չ մէկ յաղթանակ, ո՛չ մէկ դէմք կ'ոգեկոչէ: Ազրիւրին զետեղուած աղեղնաձեւ ցած պատին վրայի արձանագրութիւնը, այսօր կ'անդրադառնամ թէ մեզի մե՛ղ յիշեցնելու նպատակը ունի տագնապի, թերահաւատութեան պահերուն. ան կ'ըսէ. «Այսպէ՛ս ենք ապրել»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«LA TRAGÉDIE DE SOUMGAïT»(*)

Փետրուար 1988-ի վերջին օրերը, անծանօթ անուն մը հարստացուց հայկական ողբերգութեան մատեանը:

Սումգայիթ: Իրարու ետեւէ սարսափի լուրերը գիրար կը գերազանցէին, ու 1915-ի ուրուականը նորէն բեմին առջեւ կուգար. ջարդեր, բռնութիւններ, կործանումներ, թալան, գաղթ: Յանկարծ՝ Հայաստան, եւ յատկապէս Երեւան, հազարաւոր գաղթականներ կուտակուեցան, ամէն ինչէ զրկուած, մեծ մասամբ ոչ իսկ հայախօս:

Շատ խելահասօրէն, վեց երեւանցի երիտասարդներ կարեւոր աշխատանքի մը ձեռնարկեցին. ընտրեցին նոյն թաղամասէ մը եկած գաղթականներ, իրենց այդ սարսափելի երեք օրուան պատմածները ձայնագրեցին, ու նիւթերը կարգի դրին: Արդիւնքը եղաւ չատ հաստ ուսերէն հատոր մը, դասաւորուած ըստ ընտանիքներուն ցանկին:

Ամերիկայի Զօրեան Ինստիտուտը անգլերէն լեզուով հաւատարիմ թարգմանութիւն մը հրատարակեց, «The Sumgait Tragedy» անուան տակ. չքեղ 350 էջնոց գիրք մը, քանի մը քարտէսներով, ճոխացած չատ ցնցող նախաբանով մը, որուն հեղինակն էր հռչակաւոր Ելենա Պոնէրը (որուն հայրը Ալիխանեանն էր, Հայաստանի հանդուցեալ Համայնավար կուսակցութեան նախքին քարտուղար մը, դոհ գացած ստալինեան տարիներուն):

Ֆրանսահայ յայտնի քաղաքաբան Ժերար Շալեանը յաջողեցաւ համոզել Լը Սէօյլ հանրածանօթ հրատարակչութիւնը՝ որ լոյս ընծայէ Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: Այս թարգմանութիւնը կատարուեցաւ ուղղակի ռուսերէնէն, չատ փորձառու մոսկուացի Հայ Ալբեր Անտոնեանի խնամքով, որ տարիներու ընթացքին Մոսկուա աշխատած էր իբր բոլոր «Թիւ մէկ»երուն թարգմանիչ՝ ռուսերէնէ Ֆրանսերէն: Երբ այդ գործը վերջացաւ, որոշեցինք, հրատարակիչն ու ես համախորհուրդ, երկու փոփոխութիւններ կատարել. կէսէն աւելի կրճատել, պահելով միայն ամէնէն ուժեղ ու տպաւորիչ պահերը, ու ժամանակագրական կարգով դասաւորել՝ փոխանակ վկաներու կարգով: Այդ ներկայացումը աւելի սեղմ է ու առիթ կու տայ կրկնութիւններէն խուսափելու:

Յամենայնդէպս, խոստովանինք, որ այս գիրքը փաստօրէն չատ «ընթեռնլի» չէ, ինչպէս վէպ մը կամ ոստիկանական պատմուածք մը: Սակայն նման վկայութիւններ, հաւաքուած՝ ողբերգութենէն անմիջապէս յետոյ, չափազանց կարեւոր են իբր պատմական փաստաթուղթեր, մանաւանդ երբ հրատարակուած են Սէօյլի նման համբաւաւոր ու չէզոք հրատարակչատան մը կողմէ: Դեռ աւելին. այս Ֆրանսերէն տարբերակը ոչ միայն կը պարունակէ Պոնէրի նախաբանին թարգմանութիւնը, այլեւ կ'ընծայէ ներկայացում մը՝ որուն հեղինակը հանրածանօթ Ֆրանսացի քաղաքական գործիչ Պէրնար Քուշնէրն է, այժմեայ կառավարութեան մէջ Մարդկային Իրաւունքներու բաժնի պատասխանատու: Քուշնէրի այս ներկայացումը գրքին վրայ որոչ պաչտօնական կնիք մը կը դրոշմէ, ու գործը կը զետեղէ մարդը մարդու դէմ վայրագութիւններու երկար ու միչտ ի զօրու ցանկին մէջ:

Մէկ խօսքով, ամէն մէկ Հայ պէտք է ոչ միայն այս գիրքը գնէ, այլեւ տարածէ ու ստուգէ որ գրադարաններուն մէջ իր արժանի տեղը գրաւէ: Սումգայիթը հիմա «Հայկական Հարց»ին անբաժանելի մաս կը կազմէ, ինչպէս՝ դժբախտաբար, Կիրովապատի (Նոյ. 88) ու Բաքուի (Յունուար 90) ջարդերը, որոնց մասին ալ պէտք է նման «սպիտակ գիրք» մը կազմել. յուսանք որ մօտ ապագային իրագործուի այս ծրագիրը եւս:

Ամէն մէկը «Սումգայիթի ողբերգութիւնը» գրքին մէջ կը տպաւորուի աւելի չատ այս կամ այն իրադարձութեամբ, ըստ իր զգայնութեան: Ինծի համար, ամէնէն յատկանչականն էր ուղղակի ֆիզիքական ցեղապաչտութիւնը: Թուրքերը կը մտնէին օրինակ՝ հանրակառքի մը մէջ, ու հայ արտաքինին հալածանքը կը կիրարկէին. ուրիչ տրամաբանութիւն, ուրիչ զգացում չկայ, պարզապէս արտաքինին տեսլութիւնը: Այն Հայը որ մաքուր թրքերէն կը խօսէր ու կը յաջողէր համոզել որ «ես բնիկ Թուրք եմ, կեղտոտ Հայ չեմ», կը փրկուէր: Ուրիչներ փրկըւեցան ուղղակի դիմադրութեան ու ինքնապաշտպանութեան միջոցով. եղակի էջեր կան ուր երիտասարդ աղջիկներ ամէն տեսակ խորամանկութեան ու քաջութեան կը դիմեն իրենց ընտանիքին կեանքը ապահովելու համար:

Կարդացէք ու գնահատեցէք:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

(*) «La Tragédie de Soumgaït». *Témoignages recueillis sous la direction de Samuel Chahmouradian, traduits du russe par Albert Andonian, préface d'Elena Bonner, présentation de Bernard Kouchner. 224 p. Ed. Le Seuil, Nov. 1991.* 120 Frs.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

Գթութիւն Բարեսիրական Միութեան կոչին պատասխանելով, գործակցաբար՝ Ֆրանս - Արմէնի բողոքական համակամութիւնը որուն նախագահն է վերապատուելի Ս. Սահակեան, Ժան Քէհայեան Հիմնարկը եւ Հայաստանի Որբերու Համակարգութիւնը որուն գործօն տարրերն են Հուրի Վարժապետեան եւ Միրէյ Քիփէլեան, լեցուցին երեսուն թոն բեռնատար կառք մը որ ճամբայ ելաւ կաչ - կարասի վաճառական Փիէռ Ղազարեանի Վիթրոլլի ամբարէն, Նոյեմբեր 5-ին եւ հասաւ Հայաստան, Նորաչակ գիւղը Նոյեմբեր 14-ին: Նորաչակ փոքր աւան մըն է Սեւանայ լիճին հիւսիսը: Այսերինէ բնակուած գիւղ մըն էր: Ղարաբաղի գիւղերուն ակկցը բոլոր բնակիչները տուներուն կրակ տուած, քարուքանդ բրած ու կործանած ամէն ինչ հեռացած են: Որոշ չրջանէ մը ի վեր հոն ապաստան գտած են Բաքուէն, Ղարաբաղի դանազան գիւղերէն գաղթական Հայեր չատ խախուտ պայմաններու մէջ, երբեմն իսկ առանց տանիքի եւ տաք անկողինի մը, երբ հոն ձմեռը այնքան խիստ է եւ ջերմաստիճանը յաճախ զերոյէն վար տասէն տասներհինգ:

Բեռնակառքը կը պարունակէր թիթեղէ տանիքի կազմածներ, գիւղին երկու հարիւր տուներուն համար, ինչպէս նաեւ պատուհաններ, դուռեր, ապակիներ, երկու հարիւր հատ երեւկտրաջերմոց, իւրաքանչիւր ընտանիքի համար մէկական վերմակ: Նոյնպէս երկու հարիւր կարի մեքենայ, երկու թոն չաղախ եւ երեք թոն իւղ: Իսկ, Երեւանի Թիւ մէկ հիւանդանոցին համար «տեֆիպրիլաթէօր քարտխաք» մը, մէկ միլիոն Ֆր. արժողութեամբ: Նիսի ԷՍ - Օ - ԷՍ Արմէնիի կողմէ քառասուն քիլօ վիրաբուժական թել: Հայաստանի Որբերու Համակարգութեան հոգատարութեան ներքեւ եղող որբերուն համար, Լենինականի եւ Սպիտակի, ղրկուած է երկու հարիւր ծրար: Տէր եւ Տիկին Փիէր եւ Ռոզի Ղազարեանի նուիրատուութեամբ, երեսուն հազար Ֆր.ի չրջանակներ եւ զարդեր տրուած են Մ. Սարեան թանգարանին համար: Նոյնպէս, լուսապատճէնի նոր մեքենայ մը նուիրած է Վիլֆրանչ -սիւր - Ռոնէն Պ. Սեդրակ Սանճեան նաեւ մեծ թմբուկ մը Արա Պետրոսեանի նուագախումբին համար:

Այս ամբողջ ապրանքներու բաշխումին համար, Նոյեմբեր 14-ին Հայաստան մեկնեցաւ Ժան Քէհայեան, որուն մասին երբեք չատ կրկնած պիտի չըլլանք կատարած ազգօ, հեռեւողական եւ օրինակելի աշխատանքին համար՝ ի նպաստ Հայաստանի: Նաեւ, իր հետ տարած է հազար տոլար Լենինականի «Ընտանիք» դըպրոցին եւ հազար տոլար Նորաչակ գիւղի յատուկ կարիքներուն:

Եթէ փոխադրուած ապրանքները բոլորովին նուէրներ են անհատներու, ընկերութիւններու կամ գործատուներու, բեռնակառքի ծախքերը վճարուած են Փրովանս - Ալփ-Քոթ տ'Ազիւրի Շրջ. Խորհուրդնի կողմէ: Այս վերջինը չարունակելու համար իր յարաբերութիւնները եւ հաստատելու համար ամուր կապեր Հայաստանի հետ, չփման մէջ մտած է Աչտարակի չրջանի իչխանութիւններուն հետ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՌՕՐԵԱՅԻՆ

Նաթալիա Գէորգեան «Մոսկովեան Լուրեր»ու մնայուն անուններէն է. յօդուածներ կը ստորագրէ խորհրդային կեանքին զարգացումներուն մասին: Նոյն շաբաթաթերթին Նոյեմբեր 19-ի թիւին մէջ կը ժամանէ Մոսկուայի օտարատեաց մթնոլորտը որ կը յայտնուի ամէնէն աւելի թաքսիներուն մէջ:

Գրելէ ետք թէ խառնածին մըն է ինք որ կրնայ նկատուիլ ազերի, հրեայ, հայ, ցիկան, վրացի, պուլկար, եուկոսլաւ, յոյն, սպանացի, արաբ կամ իտալացի եւայլն, կը յիշէ Ղարաբաղի հարցին ամէնէն հրատապ օրերուն իրեն պատահածը. Մոսկուայի մէկ ծայրէն միւս երթալու համար թաքսի մը կը մտնէ. շարժավարը միջոց մը յառաջանալէ ետք, կամուրջի մը տակ կանգ կ'առնէ ու իրեն կ'ըսէ որ իջնէ կառքէն, մերժելով որեւէ վճարում առնել. յաճախորդին շուարումին վրայ կը գոչէ. «գնա՛, կորսուէ եւ փառք տուր Աստուծոյ որ ողջ կը ձգեմ քեզ»: Հայուհին զարմանքով երբ կ'ուզէ այս վերաբերումին պատճառը հասկնալ, շարժավարը կը պատասխանէ. - «Հայկական աչքերուդ պատճառով»: Ի՛նչ գիտնար կինը թէ շարժավարը Ազերի մըն էր:

Վերջերս, թաքսիի շարժավարի մը սպառնութենէն ետք, համբաշարժին մէջ տարեց կին մը ակնարկը յառելով գլմացի ճամբորդին, կը գոչայ. - «Ի՞նչ ընելու եկած էք հոս անբարոյ խառնածիններ»:

Նաթալիա Գէորգեանի պաւակը որ խառնածին մըն է իր կարգին, օր մը դպրոցէն վերադարձին կ'ըսէ մօրը. - «կը տեսնե՞ս սա խառնածինը. հայ մը պէտք է ըլլայ. եթէ Հայ է թող Հայաստան երթայ»: «Ես ի՛նչ պէտք է ընեմ, ես ալ Հայ եմ» կը պատասխանէ մայրը. տղար վրայ տըղեկը աղչած կը գոչէ. «չէ՛, չեմ հաւատար. ուրեմն դուն ալ Հայաստան պիտի երթաս...»: «Հապա ղո՞ւն. դուն ալ պուլկար ես» կը շարունակէ մայրը. եւ տղեկը կը թաղուի խոր մտածումներու մէջ:

Քանի մը օր ետք կրկին թաքսիի մը մէջ է լրագրողուհին. այս անգամ շարժավարը հաղորդական տիպար մըն է. կը խօսին Միութեան քայքայումին, կովկասեան հարցերուն, Վրաստանի, Հայաստանի մասին: Երբ Նաթալիա Գէորգեան կ'ըսէ թէ երկու ժողովուրդներուն համար ալ կը ցաւի, շարժավարը աչքերը բացած հարց կուտայ. - «Ա՛հ, դուք ալ անոնցմէ էք ուրեմն. պէտք չէր որ կառքս առնէի ձեզ»: Այսուհանդերձ զայն կը տանի մինչեւ իր տունը:

Արձագանգելով այս երեւոյթներուն, յօդուածագիրը հարց կուտայ Մոսկուայի շարժավարներուն թէ ինչպէս կրնան հաստատել որ խառնածիններն են բոլոր ոճիրներուն հեղինակները, մինչ ամէն գոյնի շարագործներ ամէն օր մարդ կը սպաննեն փողոցը, կառքերու մէջ կամ բնակարաններու մուտքին:

Կամ արդեօք ձեզ դրդողը այն իրողութիւնը չէ՞ որ հարց կուտայ ան, խառնածինները միշտ ամէնէն լաւ սնանածներն ու լաւ հագուածներն են ու աղքատներ չկան անոնց միջեւ: Ձեր հարցը անոնցմէ դրամ ձեռք ձգելն է ու անոնք կուտան: Արդարեւ, միւսներէն ոչ ոք 25 ռուբլի կրնայ վճարել հինգ վայրկեանի ճամբորդութեան մը համար:

Նաթալիա Գէորգեան կը յիշէ նաեւ չուկան. խառնածիններն են որ ձեռք անցուցած են չուկան ու պատճառ կ'ըլլան գիներու բարձրացումին. սակայն տնիկա կեանքի օրէնքը չէ՞:

Շարժավարները կողոպուտը օրէնքի վերածած են «կեանքը դժուար է» արդարացումով. միւսները իրաւունք չունի՞ն նոյն բանը ընելու: Ի վերջոյ, հաւաքականութիւն մը կ'ապրի կամ մարդկային օրէնքները յարգելով կամ անտեսելով զանոնք: Ասիկա մարդոց մորթի գոյնին հետ առընչութիւն չունի: Երկրորդ պարագային սրբէն տեսանելի միակ գոյնը կարմիրը պիտի ըլլայ. արիւնին գոյնը որ նոյնն է թէ՛ սլաւակամորթին, եւ թէ խառնածինին համար:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՀԱԼԷՊԻ Քարէն Եփփէ Ազգային Ճեմարանին մէջ, Հոկտեմբեր 13-ին բացումը կատարուած է վարժարանի հիմնադիրներուն՝ Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի եւ Դանիացի հայասէր - բարերարուհի Օր. Քարէն Եփփէի կիսանդրիներուն: Առաւօտուն, Նոր Գիւղ հայաւանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագած, քարոզած եւ հոգեհանգստեան արարողութեան նախագահած է Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան: Եկեղեցական արարողութեանց աւարտին, Առաջնորդը հոծ բազմութեան մը ընկերակցութեամբ թափորով ուղղուած է Ճեմարանի շրջափակը, ուր Դանիոյ հիւպատոսին եւ Ճեմարանի տնօրէն Վարդգէս Նալպանտեանի հետ միատեղ բացումը կատարած է զոյգ հիմնադիրներու կիսանդրիներուն: Սուրէն Արքեպիսկոպոսի պատգամէն ետք միաձայն երգուած է «Կիլիկիա»ն, որմէ յետոյ ժողովուրդը ուղղուած է Հալէպի Հայոց ազգային գերեզմանատունը, ուր ծաղկեպսակներ զետեղուած են Օր. Քարէն Եփփէի եւ գրագէտ Յակոբ Օշականի շիրիմներուն:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ «Տալլեան» դրադարանին մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին Համազգայինի մասնաճիւղը ոգեկոչած է «Արմենիա» թերթի մահացած խմբագիրներուն յիշատակը, թերթին հիմնադրութեան 60-ամեակին առիթով: Գէորգ Գարամանուկեան խօսած է ողբացեալ խմբագիրներ՝ Սարգիս Թոփճեանի, Արսէն Միքայէլեանի եւ Ռէն Վարդանեանի մասին, Մուրատ Սահակեան անդրադարձած է Յովհաննէս Տէվէճեանի վաստակին, Կարապետ Հասասեան ներկայացուցած է Աշոտ Արծրունիի կեանքն ու գործը, իսկ Ստեփան Տիրատուրեան՝ անձնական յուշերու ճամբով ծանօթացուցած է Վարդան Գէորգեանը: Աւարտին, ելոյթ ունեցած է «Արմենիա»ի հայերէն բաժնի այժմու խմբագիր Խաչիկ Տէր - Ղուկասեան եւ վեր առած՝ նախորդ խմբագիրներու հաւատքի վճռակամութիւնն ու գոյատեւելու կամքը:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, բացումը կատարուած է Արմենիա փողոցին վրայ գտնուող Թէքէեան Մշակութային Միութեան նոր կեդրոնին: Նախքան բացումը, Արժանթինի Հանրապետութեան նախագահին պահակախումբին մաս կազմող զինուորական նուագախումբը հնչեցուցած է երկրին պետական քայլերգը: Անմիջապէս յետոյ, Արժանթինի Արդարութեան Նախարար Լեւոն Արսլանեան եւ կեդրոնին բարերարը՝ Սուրէն Ֆէսճեան (Նիւ - Եորքէն) միատեղ կտրած են մուտքի ժապաւէնը: Մխիթար Վարդապետ Գուտուզեան օրհնած է կեդրոնը եւ ապա բակին մէջ տեղի ունեցած է գինեձօն մը: Աւելի ուշ, ճաշ մը սարքուած է «Մարի Մանուկեան» վարժարանի սրահը, ուր ողջոյնի ելոյթներ ունեցած են Օհան Պոտուրեան (Ուրուկուէյէն) Թ.Մ.Մ.-ի Կեդրոնական Վարչութեան ատենապետ՝ տոքթոր Գէորգ Քէչիչեան, Տիկին Սեսիլ Քէչիչեան, Յովսէփ Եուսէֆեան եւ հուսկ՝ Առաջնորդ Գիսակ Եպիսկոպոս Մուրատեան:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Ազգային Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Հոկտեմբեր 25-ին, տեղի ունեցած է գաղութին ծանօթ բարերարներէն Եդուարդ Սէֆէրեանի ու Տէր եւ Տիկին Արմէն Մեծատուրեանի Կիլիկեան Իշխանի շքանշանով պարգեւատրումի արարողութիւնը: Վազգէն Քահանայ Ստեփանեան կարդացած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին զոյգ կոնդակները, որմէ ետք յանուն Հայրապետին՝ Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի (Կիլիկեան) Առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան շքանշանները յանձնած է բարերարներուն: Շնորհակալութեան իր խօսքին մէջ Եդուարդ Սէֆէրեան ըսած է, թէ շքանշանը խթան մըն է իրենց նո՛յն թափով շարունակելու ծառայութիւնը՝ գաղութին եւ Հայրենիքին: Այնուհետեւ, ողջոյնի ելոյթներ ունեցած են Հայ Կեդրոնի վարչութեան անունով՝ Ժորժ Փուչիճեան, Թեմին Առաջնորդը՝ Գիսակ Եպիսկոպոս Մուրատեան եւ հուսկ՝ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս, որ գովաբանած է Արժանթինահայ գաղութի ձեռներէց ոգին եւ հայրենասիրութիւնը:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ «Մարի Մանուկեան» վարժարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին նշուած է Հայ Մշակոյթի Օրը, նախաձեռնութեամբ Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Տիկնանց Յանձնախումբին: Էլիզ Եագուպեանի բացման խօսքէն ետք՝ կարգաւ ելոյթ ունեցած են նկարիչ Աշճեան (Հայ արուեստի մասին), երաժշտագէտ Խուան Գարլոս Արապեան (Հայ երգի մասին), արտասանողներ՝ Մաքսիմօ Փաս եւ Մարի Մոմճեան եւ երգչուհի Էլսա Քէչիչեան: Ցայտագրին մասնակցած է նաեւ վարժարանին սրնգահար աշակերտներու խումբը, նուագելով հայկական մեղեդիներ:

**

ԳԱՀԻՐԷԻ Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին նշուած է Թարգմանչաց Տօնը, ազգային մարմիններու, կրթական մշակներու եւ գրասէր բազմութեան մը ներկայութեան: Գրիգոր Մարգարեանի բացման խօսքէն ետք Գալուստեան եւ Նուպարեան ազգային վարժարաններու աշակերտները ելոյթ ունեցած են երգերով, նուագով եւ արտասանութեամբ: Բանախօսած է Տիկին Արաքսի Տէօվլէթեան (Գահիրէի հայկ. ռատիօժամի գլխաւոր հաղորդավարուհի): Փակման իր խօսքին մէջ, Առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեան գրուատած է մասնաւորաբար գրչի ծառայողներուն առաքելութիւնը ու շեշտած՝ որ անոնց շնորհիւ կանգուն կը մնայ Մայրենին եւ կը շարունակուի Թարգմանչաց սերունդին վսեմ գործը:

**

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ, «Էսթիա» հրատարակչատան կողմէ վերջերս լոյս տեսած է Ֆրանց Վերֆէլի «Մուսա Լերան 40 Օրերը» գիրքին յունարէն երկրորդ հատորը (345 էջ): Առաջին հատորը հրատարակուած էր 1990 Սեպտեմբերին: Թարգմանիչ Անկելօ Փարթինիսի, յառաջիկային լոյս ընծայելիք երրորդ հատորով պիտի ամբողջացնէ շարքը Հայկական Ցեղասպանութիւնը նկարագրող կարեւոր այս գիրքին:

**

ՆԱՌԼԸԳԱԲՈՒԻ իր կեդրոնատեղիին մէջ, Ս. Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութիւնը Նոյեմբեր 8-ին հաւաքոյթ մը կազմակերպելով հանրութեան ծանօթացուցած է գրագիտուհի եւ մանկագիր Օր. Աւրինէ Տատրեանի մանկա - պատանեկան թատերախաղերու ամբողջական գործերուն առաջին երկու հատորները: 13 թատերախաղերէ բաղկացած այս զոյգ հատորներու կողքին, ներկայացուած են նաեւ Գարեգին Պատրիարքի թարգմանութեամբ նորերս հրատարակուած Խ. Ճըպրանի «Յիսուս Որդի Մարդոյ» գիրքն ու Գէորգ Բամպուքճեանի աշխատասիրութեամբ հրապարակուած Երեմիա Չէլէպիի «Պատմութիւն Հրկիզման Կ. Պոլսոյ» հատորը: Եսայի Գարթունի բացման խօսքէն ետք՝ Ֆէրիգիւղի վարժարանէն երկու սպասներ արտասանութիւններ կատարած են Տատրեանի մանկական քերթուածներէն: Ողջոյնի ելոյթներ ունեցած են Յամիկ Ճինկէօզ, Մուրատ Ճինկէօզ եւ «Մարմարա»ի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեան, որ շեշտած է մանկական գրականութեան կարեւորութիւնն ու դերը: «Հուսկ բանք»ը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք Գազանճեան:

**

ՍԵԼԱՆԻԿԻ «Տէր - Զաքարեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 4-ին, Համազգայինի նախաձեռնութեամբ՝ դաշնակի համերգ մը տուած է Հայաստանէն ժամանած Ագնէս Յովհաննիսեան: 22 տարեկան դաշնակահարուհին, որ ցարդ ուսանող է Երեւանի Պետական Երաժշտանոցը, մեկնաբանած է Պախի, Ռախմանինովի, Շոփէնի, Արամ Խաչատրեանի եւ Պրամսի գործերէն:

**

ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ տարեկան աւանդական մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 10-ին: Պատարագը մատուցանած եւ քարոզած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան: Կրօնական արարողութեանց աւարտին Սիրոյ Սեղան մը սարքուած է Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Թաղական Խորհուրդի ատենապետ Մարգար Արսլանեան տեղեկութիւններ տուած է երբեմնի հայաշատ թաղամասին վերաբերեալ ու ըսած՝ որ Օրթագիւղի Թարգմանչաց Վարժարանը ներկայիս ունի 106 երկսեռ աշակերտներ, Տիկին Մարի Նալճընի տնօրէնութեամբ: Գեղարուեստական յայտագրի ընթացքին դպրոցին սաները արտասանութիւններ կատարած են Զահրատի, Նայիրի Զարեանի եւ Սիլվա Կապուտիկեանի քերթուածներէն: «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Մեսրոպ Եպիսկ.:

**

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ ընտրական շրջանէն՝ քաղաքապետական ընտրութեանց (Նոյեմբեր 5) իրենց թեկնածութիւնը դրած երկու Հայեր՝ Տիգրան Գալիկեան (30 տարեկան, Հայ Դատի Յանձնախումբի նախկին ղեկավարներէն) եւ Ռէյչըլ Գաբրիէլեան (22 տարեկան), փայլուն արդիւնքներ ձեռք ձգելով անգամ ընտրուած են տեղւոյն Քաղաքապետական Խորհուրդին: Ուաթըրթաուն աւանի (Պոսթընի կից) 35 հազար բնակչութեան մէկ հինգերորդը բաղկացած է Հայերէ:

**

ՍՓՐԻՆԿՖԻԼՏԻ (Մէսէչուսէց) Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին հացկերոյթով մը նշուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 101-րդ տարեդարձը, շրջանի «Մուրատ» Կոմիտէութեան նախաձեռնութեամբ: Բարգէն Խաչիկեանի բացման խօսքէն ետք՝ ողջոյնի ուղերձներ կարդացած են եկեղեցւոյ հովիւը՝ Անդրանիկ Քահանայ Պալճըեան, Կարօ Սէթեան (Հ. Ե. Դ.) եւ Արփի Զարխուտեան (Հ.Օ.Մ.): Բանախօսած է տոքթոր Լեւոն Զարխուտեան (Պոսթընէն), որ Հայաստանէն նոր վերադարձած ըլլալով՝ տեղեկութիւններ փոխանցած է երկրին տնտեսական եւ քաղաքական իրավիճակին մասին: Սոյն հանդիպումին ներկայ եղած են 55 հոգի:

**

ՄԷՍԷՉՈՒՍԷՑԻ Ուորքէսթըր աւանին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին ճաշ - պարահանդէսով մը տօնախմբուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 101-րդ տարեդարձը, 150 հոգիի ներկայութեան: Յակոբ Քոչեանի բացման խօսքէն ետք՝ ելոյթ ունեցած են շրջանի «Արամ» Կոմիտէութեան ներկայացուցիչ Վազգէն Եաղուբեան եւ օրուան բանախօսը՝ «Արմինիըն Ուիքլի»ի խմբագիր Անդրանիկ Գասպարեան (Պոսթընէն), որ կեդրոնացած է Դաշնակցութեան Հայաստանի մէջ տարած գործունէութեան վրայ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԵՆՔ ԱՆՈՒՆԸ
«ՀԱՅ ԾԱՂԻԿ»
ԴՐԻՆՔ
պատմուածքներ

Հեղինակ՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Պոլիս, 1991

(Շար․ Ա․ էջէն)

առջ» Նոյ․ 13) եւ Հայաստանի առարկութիւնը շատ յստակ էր։ Նման կարգադրութիւն Հայաստան խակ առաջարկած էր ատենին, պայմանաւ որ չսահմանափակուի Հայաստանի եւ Ազրպէջանի սահմաններով, այլ ընդգրկէ նաեւ Ղարաբաղը, այլապէս Հայաստան չի կրնար ընդունիլ․ եւ այն ատեն՝ մերժեց։ Ղարաբաղն ալ չընդգրկելու պարագային, ան երեսի վրայ ձգուած կ'ըլլայ, բոլորովին խղուած Հայաստանէն եւ Բաքուի զօրքերուն պատրաստ կեր։ Այս կէտը պէտք է շատ յստակ ըլլայ, քանի ըստ երեւոյթին ոմանք մեղադրած են Հայաստանը, իր մերժումին համար, առանց անդրադառնալու դրդապատճառին։

Ուրեմն քիչ մը զարմանալի է որ Գորբաչով նոյն առաջարկն ընելու համար, Մոսկուա խորհրդակցութեան հրաւիրէ երկու երկիրներու ղեկավարները։

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդն ալ յայտարարութիւն մը ըրած է, ուր կոչ կ'ընէ Ազրպէջանի Գերագոյն Խորհուրդին յոյս յայտնելով որ ան ձեռնպահ կը մնայ եւ չի տար այնպիսի որոշումներ, որոնք կը խափանեն ռուս - զաղախ առաջարկութեան հաշտութեան աշխատանքները։

Ծվարնաձէն ալ շատ մտահոգ է եւ ան ալ կոչ մը ըրած է երկու երկիրներուն, քանի՝ «մահացու ստրիճանի վտանգաւոր է անձնատուր ըլլալ յուզումներու եւ թոյլ տալ կնճռոտ հարցի մը երկու Հանրապետութեանց միջեւ պատերազմի վերածուելու»։ Արտաքին նախարարը կ'ըսէ նաեւ թէ տեղական տագնապ մը արդէն միջշրջանային կնճիռի վերածուեցաւ։ Մէկ քայլ կայ միայն որ համաշխարհային պատերազմի վերածուի։

Ինչ կը վերաբերի Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստին, որ պիտի գումարուէր Երեքշաբթի, Նոյ․ 26-ին եւ ոչ՝ Նոյ․ 25-ին, ինչպէս գրած էինք երէկ, տալով օրակարգը, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան յայտարարած է թէ այդ օրակարգը եթէ գործադրուի կը նշանակէ թէ Ազրպէջան պատերազմ կը յայտարարէ Հայաստանի։

❊

Վերադարձուած են Կապան - Երեւան կառախումբին 11 պատանդները։

❊

Հայաստանի արտաքին նախարարի տեղակալ Րաֆֆի Յովհաննիսեան, որու կ'ընկերանայ Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան Լոնտոն հասաւ Նոյ․ 25-ի իրիկունը։ Երեքշաբթի իրիկուն կ'անցնէին Պոնն, ուր յաջորդ երկու օրերը շարք մը տեսակցութիւններ կ'ունենան գերման պետական թէ կուսակցական պատասխանատուներու հետ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ նոր ձախողութիւն մը արձանագրեց, Երկուշաբթի, Նոյ․ 25-ին, երբ Նովօ - Օգարիեւօ հաւաքուած եօթը Հանրապետութիւններն խակ մերժեցին համաձայնութեան իրենց ստորագրութիւնը դնել Միութեան դաշնագրին, որ պիտի նուիրագործէր Խորհ․ Միութեան վախճանը եւ ծնունդ տար «Գերիշխան Պետութեանց Միութեան»։

ՊԵԼԺԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններուն, հիւսիսը՝ ծայրայեղ աջը եւ հարաւը՝ կանաչները գլալի յառաջխաղացում մը կատարեցին, որ կը մտահոգէ երկիրը եւ անկառավարելի կը դարձնէ։ Մեծամասնութեան երկու հիմքերը կազմող կուսակցութիւնները՝ ընկերային - քրիստոնեայ (ֆլաման) եւ ֆրանսախօս ընկերվարականները կը նահանջեն։ Պելժիոյ մէջ քուէարկութիւնը պարտաւորիչ է եւ հոս ալ, ինչպէս Եւրոպայի այլ երկիրներ, օտար գաղթականութեան հարցը կը նպաստէ ծայրայեղ աջին։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ կրկին ծաւալեցաւ Հոկտեմբերին, 24·100 նորերով, ինչ որ 0,9%-ի յաւելում մը կը նշանակէ ամսուան համար եւ մէկ տարուան ընթացքին համեմատութիւնը կը հասցնէ 11,1%-ի։ Գործազուրկներու ընդհ․ պաշտօնական թիւն է 2·796·100։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Զապէլ Պօյաճեանի մահուան առթիւ, Պ․ Անդրանիկ Տաքէսեան 200-ական Ֆր․ կը նուիրէ «Աշխարհ»ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին։

❊

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Զապէլ Պօյաճեանի թարմ յիշատակին, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր․ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN
D'ANTONY

vous convie à la conférence donnée par

TIGRAN SARGSIAN
Député, Président de la Commission du Budget du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTOUCH MOVSISSIAN
Député, Président de la Commission du Plan du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTHUR STEPANIAN
Directeur de la Direction des Impôts à Kapan

EDOUARD SEROPE SARGSIAN
Président du Comité d'Arrondissement d'Erevan : «Arabkir»

RAPHAEL BAGOYAN
Président du District d'Ordjonikidzé

"L'Arménie, aujourd'hui"

sous la présidence de
PATRICK DEVEDJIAN
Député-Maire d'Antony

le Lundi 2 Décembre à 20 h 30
Auditorium du Centre André Malraux

— COMMEMORATION —

La Section «Cardiné Aghababian» de Clichy - la - Garenne va commémorer le tremblement de terre du 7 Décembre 1988 en Arménie

avec la CHORALE SIPAN - KOMITAS
en l'Eglise Saint-Vincent de Paul
le Samedi 7 Décembre à 20 h 30
96, boulevard Jean-Jaurès
92110 Clichy - la - Garenne

Renseignements par téléphone :

47 99 41 19 — 42 70 00 91 — 47 20 71 10.

Appel de la CBAF

L'hiver impitoyable, la pénurie alimentaire, le blocus et les attaques quotidiennes...

Les Arméniens d'Artsakh et d'Arménie sont à nouveau confrontés à ces épreuves...

Aidons-les !

Les 17000 bénévoles de toutes les Croix de Secours Diasporiques Arméniennes dont la Croix Bleue des Arméniens de France lancent une campagne de collecte de fonds pour une aide alimentaire urgente à l'Arménie.

Les besoins sont énormes et le temps presse.

A la veille des fêtes de fin d'année nous faisons appel à toute personne sensible à cette catastrophe que vit notre peuple depuis quelques années.

Aidons-les aujourd'hui !

Avec vos dons nous achèterons et nous acheminerons de conserves, de l'huile, du beurre, du sucre en poudre, des pâtes, du lait maternisé et des aliments pour nourrissons.

Envoyez vos chèques au

Conseil d'Administration de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris
à l'ordre de *C.B.A.F. Opération Arménie.*

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս․ ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սէն - Թ'Անթուանի Ս․ Թադէոս - Բարթուղիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ՝ Կիրակի, Դեկ․ 1, Ս․ Թադէոս - Բարթուղիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան - Ուխտի տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Առաւօտեան ժամերգութիւն 8·30-ին, Պատարագ 9·45-ին, Քարոզ՝ 11-ին, Հոգեհանգիստ 11·45-ին, մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։ Մատաղօրհնութիւն 12-ին։

Կրօնական հանդիսութեանց պիտի յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպոսի եւ յարգելի հիւրերուն եւ ժողովուրդին։

Centre Social La-Martine — Palanque
St.-Antoine

ANTENNE 2

Dimanche 1er Décembre à 9 heures 30 :

La femme arménienne : gardienne de la loi et de la tradition.

Offre d'emploi

Organisme gérant
des Maisons de Retraite
RECHERCHE
GOUVERNANTE

Prière d'envoyer curiculum vitæ
au journal qui transmettra

Ս․ ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Նոյ․ 30, տօն է Սրբոց Առաքելոցն Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի առաջին Լուսաւորչացն։

Այս առթիւ Լիոնի Ս․ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 2, ժամը 20·30-ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Le Comité de Paris
de l'U.G.A.B.
organise

Une Soirée Italienne

(dîner dansant)

le Vendredi 29 Novembre
à 20 heures 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais : 250 Frs.

Réservation : 45. 20. 03. 18 / UGAB

FESTIVAL DE LA CULTURE ARMENIENNE
DU 30 NOVEMBRE AU 12 DECEMBRE
sous la présidence d'honneur d'HENRI VERNEUIL
avec la participation du Théâtre

SOUNDOUKIAN

sous la direction de KHOREN APRAHAMIAN
et 20 prestigieux artistes dont :
AVAK BEDROSSIAN, *ténor, inoubliable* «SARO» *dans* Anouche.
VARTOUHI VARTERESSIAN, *Comédienne, artiste émérite.*
ARA BEDROSSIAN, *Chef d'orchestre.*

PROGRAMME

PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Extraits des Comédies de BARONIAN — **GALA D'OUVERTURE** — et CHANTS - MUSIQUE	**Samedi 30 Novembre 20 h 30**
BOIS-COLOMBES Salle Municipale J. Renoir 35, rue du Gal. Leclerc Villa des Aubépines	Scènes du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Dimanche 1er Déc. 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	SOIREE BARONIAN	**Lundi 2 Décembre 20 h 30**
ALFORTVILLE Salle des Fêtes «Voltaire» rue Voltaire	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Mardi 3 Décembre 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Chants, Poésies, Musique et Déclamations par Vrej HAGOPIAN	**Mercredi 4 Décembre 20 h 30**
BAGNEUX Théâtre Victor Hugo 10, ave. Victor Hugo	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Jeudi 5 Décembre 20 h 30**
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Salle Jacques Prévert La Fauconnière	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Vendredi 6 Décembre 20 h 30**
LYON VALENCE	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Samedi 7 Décembre Dimanche 8 Décembre**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Composition Musicale et Littéraire et CHANTS et MUSIQUES	**Lundi 9 Décembre 20 h 30**

CHAQUE SPECTACLE A PARIS SERA DIFFERENT

POINTS DE VENTE

UCFAF : 6, Cité Wauxhall 75010 Paris — Tous les mardis à 19 heures,
Métro : République — Tél. : 42. 08. 76. 49.
CABINET TERZIAN : 21, rue Lamartine 75009 Paris — Tél. : 42. 82. 01 .41.
BOIS-COLOMBES(92) : DJIZMEDJIAN : 31, rue Paul Déroulède — Tél. : 47. 81 . 09. 72.
CLAMART(92) : TELE-CONDORCET : 175, avenue Jean-Jaurès — Tél. : 46. 42. 56. 17.
ALFORTVILLE(94) : CAFE PHILIPPE : 10, Place Carnot
EPICERIE ARARAT : 118 bis, rue Etienne-Dolet
BAGNEUX(92) : CHIRINIAN : 1, rue des Caupcines — Tél. : 46. 65. 51. 04.

FESTIVAL PROPOSE PAR L'UCFAF ET LE COMITE D'ORGANISATION :
YAN'S CLUB, UGAB, QUATRA, INSTITUT ARMENIEN DE FRANCE,
LES ANCIENS COMBATTANTS, GAÏT'Z, KISSANI, DARON.
avec la participation de la Fondation Calouste Gulbenkian.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28

JEUDI
28 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.676 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.676

ԲԱՔՈՒ ԿԸ ՋՆՋԷ Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՄԱՐԶԻ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԵՒ ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ ՄՈՍԿՈՒԱ ԳԱՑԻՆ

Ծանրակշիռ, մտահոգիչ, նոյն բառերը որակելու համար կացութիւն մը, որ անորոշ է եւ վտանգաւոր եւ ուր՝ ելք ալ չի տեսնուիր :

Կը սպասուէր Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստի որոշումներուն, քանի օրակարգի չորս կէտերը խրախուսիչ չէին, բնականաբար : Յիշեցնենք.-

Ա.- Պատերազմական վիճակ հռչակել :
Բ.- Ղարաբաղ՝ լուծարքի ենթարկելու հարց :
Գ.- Սահմաններ հաստատել Հայաստանի հետ :
Դ.- Խզել բոլոր տնտեսական կապերը Հայաստանի հետ :

Նիստը, որ սկսած էր Երեքշաբթի (Նոյ. 26) առաւօտ, ամբողջ օրը շարունակուած էր գոնփակ : Միաժամանակ, Բաքուի փողոցները կը հաւաքուէին մինչեւ 300 հազար Ազերիներ, որոնք կոչ կ'ընէին զինուած գործողութիւնները սաստկացնել Հայերու դէմ :

Գալով Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, առաջին տուեալներու համաձայն (Արմէնփրէսի հաղորդում) որոշում տրուած է Մէճլիս (ժողով) ստեղծել 50 անդամներէ բաղկացած, 25-ը՝ ժողովրդական ճակատէն եւ այդ Մէճլիսը պիտի ստանձնէ Գ. Խ.-ի իրաւասութիւնները :

Աւելի ուշ, արեւմտեան մետիաներն ալ կ'արձագանգէին տրուած գլխաւոր որոշումին՝ լուծարքի ենթարկել Ղարաբաղի ինքնավար մարզը եւ փոխել Ստեփանակերտի անունը :

Կը թուի որ Այազ Մութալիբով փորձած է կիրքերը մեղմացնել եւ նիստի ընթացքին դէմ արտայայտուած է պատերազմական վիճակի հաստատման եւ յայտնած թէ պէտք է շարունակել Հայերու հետ խօսակցութիւնները : Անհրաժեշտ գտած է ամրապնդել սահմանները եւ միջոցներ ձեռք առնել պաշտպանելու համար Լ. Ղարաբաղի եւ սահմանակից շրջաններու ազերի բնակչութիւնը :

Իմաֆիքս (Նոյ. 27) կ'արձագանգէր ԹԱՍ-ի մէկ ղեկոյցին, որ կ'ըսէ.- «Լ. Ղարաբաղէն հասնող հաղորդումները երթալով աւելի տագնապեցնող են» : Անգամ մը եւս Գորբաչով Մոսկուա կանչած է Մութալիբովն ու Տէր-Պետրոսեանը, որպէսզի Պետութեան Խորհուրդի նիստին (Նոյ. 27) լուծում մը գտնուի : Կը կրկնուի սահմաններուն երկայնքին 10 քիլոմեթրի չէզոք գօտիի հաստատման առաջարկը, որ, ինչպէս բոլինք երէկ հին է եւ Հայաստան ալ այդ առաջարկին դէմ ներկայացուցած է իր տրամաբանական առարկութիւնները :

Մթնոլորտի այս սաստկացման գլխաւոր պատճառը եղաւ Թռանին (հէլիգոփթէր) արկածը, որ Հայաստանի համար կը մնայ՝ արկած, իսկ Ազրպէյճանի՝ ահաբեկչական արարք : Նման ոստիկանական վէպերու քննութեանց, այն պարագային որ արկած չէ (այս ալ պէտք է նախ հաստատուի), պէտք է փնտռել թէ որո՞ւ կը նպաստէ ոճիրը, ինչպէս կ'ըսուի, գտնելու համար յանցապարտը : Առաջինն ակնարկով՝ ո՛չ Հայաստանի, այլ անոնց որոնք չեն ուզեր որ խաղաղօրէն ելք գտնուի (օրինակ՝ Ժելեզնովոդսկ) եւ ամէն անգամ որ նման «վտանգ» մը կը յայտնուի, մէկը կը խանգարէ :

Ֆրանսական հեռատեսիլը (Նոյ. 26, Ա. եւ Գ. կայան եւլն.) եւ Նոյ. 27-ի առաւօտը Ֆրանս - Էնֆօ լայնօրէն կ'արձագանգէին այս կացութեան : Հարցազրոյց մը կը սփռուէր Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ՝ Համլէթ Վարդապետեանի, ապա՝ Մոսկուայի Թղթակից Իւլիս Կոսէի հետ :

Առաջինը յայտնելով թէ ղեկավարները կը ջանան քաղաքական լուծումներով ելք գտնել, կը յիշեցնէր Հայաստանի վիճակը առանց կազի, հասնող կառախումբի, հազիւ քանի մը ժամ օրական ելեկտրականութեամբ եւ ուտեստեղէնի դժուարութիւններով : Լրագրողը կը նկարագրէր նորաստեղծ մթնոլորտը եւ Ազրբէջանի որոշումը, որ Հայաստանի համար պատերազմի յայտարարութեան կը համապատասխանէ :

***

Ազերիները կը շարունակեն իրենց գործողութիւնները՝ Արցախի ամբողջ տարածքին : Նոյեմբեր 25-ին, Շուշիէն «Ալազան» տիպի երկու հրթիռներ արձակուած են Ստեփանակերտի վրայ : Երկու բնակիչներ ծանրօրէն վիրաւորուած են, երեք բնակարաններ ալ՝ աւերուած : Նոյն օրը գնդակոծուած են նաեւ Ասկերանի շրջանի Նորագիւղ եւ Շուշիի Քարինտակ գիւղերը : Կէս գիշերը անց, համազգեստաւոր անյայտ զինեալներ Ստեփանակերտի մէջ սպաննած են երկու Հայեր՝ Արթիւր եւ Լաւրենտի Յակոբեան :

***

Կարգ մը տեղեկութիւններու համաձայն, Շուշիի շրջանն ալ հաստատուած են գրադ տեսակի հրթիռներ, որոնք աւելի աւերիչ են քան ալազանները : Մինչ այս վերջինները կ'աւերեն միայն իրենց ինկած կէտը, գրադ ամբողջ տարածքը քարուքանդ կ'ընէ :

***

«Հերըլտ Թրիպիւն» (Նոյ. 27) առաջին էջին վրայ տեղ կուտար Ղարաբաղի տագնապին, անդրադառնալով Հայաստանի ու Ազրբէջանի միջեւ լարուած կացութեան : Կը տեղեկացնէր թէ Ազրբէջանի Խորհրդարանը փակ նիստի մը ընթացքին որոշած էր կազմել Ազգ. Միութեան ժողով (Մէճլիս) մը, որպէսզի տագնապի ընթացքին արագօրէն վճռէ հարկաւոր միջոցառումները :

Նոյ. 26-ի երեկոյեան ԹԱՍ գործակալութիւնը հաղորդած է որ նախագահ Մութալիբով հաշտարար ոճով մը հակադրուած է Ազրբէջանի Խորհրդարանին խիստ կեցուածքին : Իսկ «Ինթէրֆաքս» լրատու անկախ գործակալութեան համաձայն, ան մերժած է Հայաստանի հետ բոլոր կապերը խզելու, պատերազմական վիճակ հռչակելու եւ խորհ. գօրքին մէջ ծառայող ազերի երիտասարդները իրենց երկրին մէջ զինակոչի ենթարկելու առաջարկները :

Մայրիկ Մալաքեան Մամուլ

Նոյ. 27-ին է որ 800 սրահներու մէջ միաժամանակ կը ներկայացուէր Անրի Վէրնէօյլի «Մայրիկ»ը, որու նախաներկայացումները առիթ կու տան արդէն գնահատական ջերմ յօդուածներու : Կարելիութեան սահմաններուն մէջ կ'արձագանգենք լոյս տեսած (ու մեր տեսած) գրութիւններուն :

«LE MONDE» (27 Novembre)

FAMILLE, JE VOUS AIME

Տանիէլ Հէյման իսկապէս յաջող գրութիւն մը ստորագրած է, ուր կը յաջողի գիպուկ բառերով, եւ կանացի զգայնութեամբ արտայայտել իր տպաւորութիւնները : Մարսէյլի մէջ է որ տեսած է Ֆիլմը, ու դժուար կը զսպէ իր յուզումը : Ան կը գրէ սապէս տողեր. -
«Henri Verneuil l'efficient, le bâtisseur de polars fortement charpentés, le manieur de stars, Fernandel (plus la vache), Gabin, Belmondo et les autres, joue et gagne ici sur la sincérité. Après un premier quart d'heure d'une réelle et terrible intensité où sont rappelées —et montrées— en prologue les horreurs du génocide arménien, on ne quitte plus la famille...

.... Famille, je vous aime crient les images, chantent les violons de Jean-Claude Petit, il faudrait avoir un cœur de Turc pour ne pas écraser une larme, deux larmes et même trois à la santé des vaillants interprètes qui jouent le jeu sans barguigner...

«LE FIGARO» (27 Novembre)

LE BREVIAIRE D'AMOUR D'HENRI VERNEUIL

Յաւելուածէն զատ (տե՛ս. քիչ վար) բուն օրաթերթն ալ լայն տեղ կու տայ ֆիլմին, հրատարակելով Մալաքեանի եւ իր «մայրիկ»ին (Գլօտիա Գառտինալ) նկարը :

Հոս, Ֆրանսուա Շալէ տարբեր յօդուած մը ստորագրած է, ուր իր գնահատական տողերուն, կը կցէ զրոյց մըն ալ բեմադիրին հետ ու կը վերջացնէ սա պարզ եւ այնքան խօսուն պարբերութեամբ. -
«Un silence. Mayrig ne nous a pas quittés. Il y aura toujours, chez Henri Verneuil, indissociable, l'écho de l'extermination de un million cinq cent mille Arméniens et le sourire ineffable d'une mère».

«LE FIGAROScope» (27 Novembre)

L'HISTOIRE D'UNE EMIGRATION REUSSIE

Ֆիկառօ-ի գեղարուեստական ելոյթներու յաւելուածին մէջ է, որ Ֆրանսուա Շալէ, այս քիչ մը տափակ խորագրին տակ (խորագրողը ընտրած է յօդուածին վերջին տողը, մինչ այլ տողեր աւելի խօսուն էին) որ չի համապատասխաներ այն ջերմ արտայայտութիւններուն որոնք թարգմանն են Շալէի հիացումին եւ որոնք կ'ամփոփուին իր սա մէկ խօսքին մէջ. - «Un chef-d'œuvre» կը ստորագրէ իր յօդուածը :

Շալէ դեռ կը շեշտէ. -
«Naturellement, à la perfection de l'art du conteur, au talent du metteur-en-scène, s'ajoute la qualité de l'interprétation».

«LE PARISIEN LIBERE» (27 Novembre)

VERNEUIL PARLE DU FILM DE SA VIE

Մալաքեանի մեծ նկարը եւ վերոյիշեալ տողը առաջին էջին վրայ, իսկ ներսի երկու էջերու վրայ ալ լոյս տեսած է հարցազրոյց մը Վէրնէօյլի հետ, որ կը կրէ ուրիշ խորագիր մը՝ «La seconde vie d'Henri Verneuil»:

Բեմադիրը կը պատմէ թէ ինչ պայմաններու մէջ պատրաստած է այս Ֆիլմը, դիտել տալով թէ դրամ շահիլը միշտ չի ծառայեր 6 Ռոլս եւ 4 Ֆեռարի գնելու, եւ ինք օգտուած է իր գնած ժամանակէն սինեմայի 40 տարիներու իր գործունէութեան երկայնքին, 42 անգամ գրելու համար բեմանիւթը, եւ ի վերջոյ հրապարակ հանելու 42-րդը :

«FRANCE - INFO»

Չորեքշաբթի առտու, Անրի Վէրնէօյլ ձայնասփիւռի կայանէն կը խօսէր իր ֆիլմին, իր կեանքին մասին եւ 1915-ի ահաւոր ջարդին :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՆԳԱՐԱ - ԲԱՔՈՒ - ՄՈՍԿՈՒԱ ԵՌԱՆԿԻՒՆԸ»

«Միլլիյէթ» (Նոյ. 27) այս խորագրով կու տայ հայեւազերի տագնապին մասին յատկապէս Անգարայի մտահոգութիւններն ու կեցուածքը : Թուրք բարձրաստիճան պաշտօնատար մը կ'ըսէ թէ Անգարա մնայուն կապի մէջ է Մոսկուայի թըրքական դեսպանատան ու Բաքուի հիւպատոսարանին հետ : Առայժմ թրքական առաջարկը այն եղած է որ քննիչ յանձնախումբ մը կազմուի ուղղաթիռի արկածը լուսաբանելու համար : Հետաքրքրական կէտ մըն է հետեւեալը. Անգարա չանտեսեր այն վարկածը թէ այդ արկածը կրնայ կազմակերպուած ըլլալ մարդոց կողմէ որոնք չեն ուզեր հայեւազերի հաշտութիւն մը :

Նոյն պաշտօնատարը կը շարունակէ.
«Ղարաբաղի հարցը կրնայ ծանր բախումներու լայն դաշտ մը ստեղծել ինչ որ լուրջ հետեւանքներ կ'ունենայ նաեւ Թուրքիոյ համար : Նախ այն պատճառով որ Թուրքիա սահմանակից է այս երկիրներուն ու միշտ հաւանական է որ բախումը ծաւալի նաեւ Թուրքիա. երկրորդը՝ թէ՛ Ադրբեջան եւ թէ Հայաստան երկիրներ են որոնց հանդէպ Թուրքիա ծայր աստիճան ուշադիր է : Առաջինին հանդէպ իր հետաքրքրութեան, բարի կամեցողութեան ու գործակցութեան յոյսերուն ապացոյցը տուած է անոր անկախութեան ճանաչումով : Այսուհետեւ Թուրքիա աւելի մօտէն պիտի հետաքրքրուի Ադրբեջանի զարգացումով ու խաղաղ, յարձակումներու վտանգէն զերծ ընթացքի մը ապահովումով :

Միւս կողմէ, Թուրքիա կը հաւատայ որ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գրեց՝ ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Մեր ազգի պատմութիւնը երկար ու փշոտ մի ճամբայ է, ուր ցցուած են սահմանաքարերի նման բազմաթիւ ճակատագրական եւ անջնջելի թուականներ: Սեպտեմբեր 21-ի հանրաքուէն եղաւ պատմական այդ սահմանաքար թուականը: Մեր ժողովուրդը, շշմեցուցիչ մեծամասնութեամբ, որոշեց Մեծ քեռու ձեռքը բաց թողնել, մենակ քայլել, ապրել անկախ ու հպարտ:

Եթէ 1918-ի Մայիս 28-ի անկախութեան հռչակումը, խանդավառութեամբ չընդունուեց (ինչպէս որ զարմանքով հաստատում է պատմաբան Իվ Թէրնոն), այս անգամին, տասնեակ տարիներ վերապրելուց յետոյ, մեր ժողովուրդը Սեպ. 21-ի արշալոյսը ողջունեց մեծ ուրախութեամբ, ինքնաշարժերի խելագար փողերով, եռագոյն դրօշներով: Հակառակ սաստանող սեւ-մութ ամպերի...

Սեպ. 21-ը պիտի համարել 451 թուի Վարդանանքի հարազատ ծնունդը, որ ամէն մի Հայ յիշելու է ինչպէս իր ծննդեան թուականը:

Նշենք, ի միջի այլոց, որ անկախութեան այդ բերկրալի օրուան յաջորդեց մի անախորժ որոշում՝ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան յայտարարեց իր հրաժարականը: Խորհրդարանում նա պատճառաբանեց որ իր հասցէին գրպարտիչ մեղադրանքներ են եղել, որոնց հանդէպ Խորհրդարանի անդամները եւ նախագահը լուռ են մնացել: Դրանից զատ յայտնեց որ Խորհրդարանի եւ կառավարութեան միջեւ կան խոր տարաձայնութիւններ, որով նա այլեւս չէր կարող գործել: Ժողովուրդը, ճիշդ տառով, զարմացաւ եւ չախորժեց վարչապետի հրաժարականից: Նամանաւանդ որ թէ՛ Խորհրդարանի եւ թէ՛ կառավարութեան անդամները, մեծ մասամբ պատկանում են նո՛յն բլոկին, կապուել են նո՛յն փշոտ ճանապարհին: Այս ծանր օրերին, հայ «Թուրխիթ»ը ինքն էլ իրաւունք ունի զարմանալու, երբ յանուն միութեան, բռունցք բարձրացնող եւ կառավարութեան թիւ 1 «նաչալնիկը» տալիս է իր հրաժարականը: Մի՞թէ երկրի գերագոյն շահը պահանջում էր այդպիսի որոշում: Վարչապետի ծանր պաշտօնը՝ Վազգէն Մանուկեան ընդունել էր իր յօժար կամքով, գիտակցելով որ փառքի ծաղկեփունջը ունի նաեւ բազմաթիւ փշեր...:

Հայաստանի ժողովուրդը բազմաթիւ պատճառներ ունի մտահոգուելու: Ահա ձմեռուան շեմին սնունդի եւ վառելանիւթի պարենաւորումը ապահովուած չէ: Սակայն կարելի չէ անտեսել որ այս քաղաքական յեղաշրջումը կատարուեց առանց արիւնահոսութեան: Բռնակալ ՔԱ-Կէ-Պէ-ն կորաւ եւ նրա հետ վախը, գիշերուան մէջ բախուած դրան սարսափը: Այս ձմրան բազմաթիւ Հայեր պիտի մրսեն Հայաստանում, եւ ոչ թէ Սիբիրում... Այնուամենայնիւ Սեպ. 21-ը բերաւ մեր ժողովուրդին կեանքի թթուածինը՝ ազատութիւն:

Այժմ ամէն մարդ այլեւս ազատ է խօսելու, գրելու, քննադատելու եւ տարածելու զանազան ու այլազան գաղափարներ: Ինչպէս նախախորհրդային շրջանում ազատ են շրջել ու քարոզել քրիստոնէութեան թափթփուկները: Վերջին ժամի այս քարոզիչները իբր թէ ուզում են մեզ լուսաւորե՛լ, փրկե՛լ: Կարծես որ Հայը խաւարամիտ մահմետական մի կորած տարր լինի: Բնականաբար 70 տարի ազատութեան զրկանքից յետոյ, անխուսափելի են որոշ ծայրայեղութիւններ:

Ահա Աբովեան փողոցի կրպակներից մէկի առջեւ եմ, ուր վաճառւում են «յառաջդիմա՛կան» գրքոյկներ, ինչպիսին է՝ «Սեռային կեանքի հանրագիտարանը»: Վեց ռուբլի արժող 20 էջանոց հանրագիտարանով, վերջապէս մեր ժողովրդի անգրագէտ խաւը պիտի կարողանայ դուրս գալ խորհ. մառախուղից ու զարգանալ, երջանկանա՛լ, հոգեզօնական վիճակում:

Հակառակ անոր որ երկրում տիրում է թղթի տագնապ, լոյս են տեսնում մօտ 70 թերթ, պարբերաթերթ, որոնց շարքին «Ցեղակրօն»ը՝ Հայաստանի ցեղապաշտական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը: Մաքուր եւ ընթեռնլի տպագրութիւն, հետաքրքրական եւ հետաքրքիր յօդուածներ, բայց ընդհանուր առմամբ անհամոզիչ ու ժամանակավրէպ տեսակէտներ: Որովհետեւ 21-րդ դարի շեմին ծիծաղելի է ընդունել Գարեգին Նժդեհը իբր պաշտամունք եւ նրա գրածները՝ Աւետարանի ճշմարտութիւն: Կարծում ենք որ երիտասարդութիւնը պիտի տարբերուի աւագ սերունդից նոր գաղափարական մօտեցումներով եւ ոչ թէ «արխիւացած» մտքերի կրկնողութիւններով: Մեզ աւելի պէտք է այսօր ուղեղով Հայ, քան երկոտանի մի տաւար որ հայ է կենսաբանականօրէն միայն... Ինչպէս կարելի է ընդունել այդ թերթի առաջին էջում, ամբարտաւանօրէն ցուցադրուի հայ ցեղակրօն մի երիտասարդ, որի թեւին կպած լինի տխրահռչակ կեռխաչը (croix gammée): Դա էլ այն մե՛ծ պատճառաբանութեամբ՝ որ այդ խաչը «Հայաստանում գոյութիւն է ունեցել շուրջ հինգ հազար տարի առաջ»: Դէհ, արի Պարոյր Սեւակ մի գժուի... ո՞ր տխմարը պիտի կարողանայ մոռանալ որ այդ խաչը Հիթլերեան զինանշանն էր, որ նա պատճառ եղաւ տասնեակ միլիոն զոհերի:

Հետաքրքիր է հաստատել որ «Ցեղակրօն» միաբանութեան քարոզիչները -որոնք իրենց համարում են «համարձա՛կ երիտասարդներ»- առնուած Գարեգին Նժդեհի գրքից՝ «Հայորդիների պայքարը հայերի դէմ», պարտք են համարում ճշդել որ «ժամանակին, հայ երիտասարդին պարտադրել են խորհ. ուղղագրութիւնը»: Բայց արի տես որ այսօրուայ Նժդեհապաշտ երիտասարդը ինչո՞ւ պահանջ չի զգում -կամ էլ ընդունակ չէ- ազատօրէն, վերադառնալ դասական ուղղագրութեան: Ա՞յս է, միթէ «համարձակ» երիտասարդի Նժդեհական ոգին: Ենթադրում ենք որ մեր ազգի «վերջին անձրեւի» այս կորիւնները լաւ չեն կարողացել հասկանալ Գարեգին Նժդեհին, քանի որ նա, ժամանակին գրել է իր արեան հարազատ լեզուով, հարազատ ուղղագրութեամբ...

Դրանից զատ «Ցեղակրօն» թերթը, գաղափարական պրպտումներով տարուած, համարում է որ «երբեմն կարելի է բացասական կերպարի մէջ դրական բան գտնել եւ հակառակը»: Հէնց այդ տրամադրութեամբ, օգտակար է գտնում Ա. Հիթլերի կտակից հատուածներ տպել: Հաւանաբար ի յիշատակ այս վերջին պատերազմում զոհուած 300.000 Հայերի...: Այս էլ ահա «համարձակութեա՞ն» մի նմոյշ, որից ո՛չ զարմանում ենք, ոչ իսկ զայրանում: Մտածում ենք պարզապէս որ «Հայաստանի ցեղապաշտական Կուսակցութիւն»ը պէտք ունի մի լուրջ «դեզենֆեկցիա»յի...:

Այսպիսի սայթաքումներ, պիտի համարել ազատութեան անխուսափելի քաքթիւները...:

* *

1957-ից ի վեր, բազմաթիւ անգամներ եղել եմ Հայաստան: Ոչ մի այցելութիւն կրկնողութիւն չի եղել: Ամէն մի ճամբորդութիւն տպաւորել է տարբեր դէպքերով, տարբեր դէմքերով, ուրախ ու տխուր հանդիպումներով: Թող մանրուք չսեպուի այս մէկը, եթէ խոստովանեմ որ առաջին անգամ լինելով հանդիպեցի թշուառութեան: Բնաւ չէր պատահել որ Երեւանի մի փողոցում, մի մուրացկան ինձ ձեռք պարզի: «Աղբեր ջան, փախստական եմ, սոված եմ, ինձ մի քիչ փող տուր հացի համար», ողորմութիւն խնդրողը սպիտակահեր, տառապած դէմքով մի ծերունի կին էր: Սիրտս խայթեց: Ինչ որ գրպանումս կար տուի: Կարծում եմ, մինչեւ այսօր, որ քիչ տուի, որովհետեւ Հայաստան յիշելիս այդ ալեհեր ծերունու դէմքը, աչքիս առջեւ ցցւում է ու ինձ հալածում: Արդէն վաղուց ինձ թւում է որ տուածներս աղքատներին միշտ քիչ է եղել: Որովհետեւ մինչեւ կեանքիս վերջ մտքիցս չպիտի կարողանամ հանել մօրս յանդիմանութիւնը, երբ մի օր մերժեցի դրամ տալ այն աղքատին, որ ամէն ամիս «հաւատարմօրէն» մեզ այցելում էր: «Տանդ դուռ բախող անբախտին, ողորմութիւն չեն մերժի: Մեղք է: Ամօթ քեզ»:

Հայաստանում կան հիմա նոր աղքատներ, որոնց հանդէպ կարելի չէ՛ մնալ անտարբեր: «Ով որ արհամարհում է աղքատութիւնը, նախատում է նրա ստեղծողը»:

Սեպ. 21-ի այս պատմական հանդրուանը ինձ ստիպում է յիշել ծնողներս եւ առհասարակ (առանց քաղաքական խտրականութեան) այն աւագ սերունդը, ինչպէս նաեւ գաղափարական տարբեր աւազանի մէջ մկրտուած ընկերներս, որոնք բախտը չունեցան իրենց հայրենաբաղձ սիրտը ջերմացնել, ի լուր մեր ազգի այս նոր վերածնունդին: Կեանքի դասաւորումը շարունակում է մնալ անարդար: Երբեմն անդրադառնում եմ մեր ըստացած ազգային դաստիարակութեան վրայ: Մանկութիւնից մեզ ներարկեցին հայրենիքի վսե՛մ - բիւրեղ գաղափարը: Յաճախ անտեսելով որ Հայաստան աշխարհը, հայրենիք լինելուց առաջ, նա՛խ երկիր է, նա՛խ հող է, իր բացասական կողմերով, ուր ապրում են նաեւ ստախօսներ, գողեր, առաւ-փախաւներ, մատնիչներ, «ազատամիտ կանայք» եւայլն... Այսինքն ինչ որ անկարեւոր եւ մանրուք ենք համարում Ֆրանսայում: Մինչդեռ այդ՝ նոյն բացասական երեւոյթները Հայաստանում մեզ զարմացնում են, խրտչեցնում: Փիկալ թաղի «ծիծեռնակները», կամ Տօֆին հրապարակի ծպտուածները, մեր քունը բնաւ չեն խանգարում: Բայց վա՜յ այն օրուան (որքան ուշ, այնքան լաւ) երբ տեսնենք Աբովեան եւ Սայաթ-Նովա փողոցների անկիւնում, մայթ չափող մի կռունկ... Թէպէտ, խոստովանենք, որ այդ մարզին մէջ շա՛տ յետամնաց ենք: Վանքի մայթ չափելու արուեստում, նստատեղը նոյն ոճով շարժելու չէ, ի նկատմամբ անցնող գիւղացու, «Թուրխիթ»ի կամ բաժնի վարիչի... ինչպէս պիտի անէր Ժորժ Պրասէնս:

Հայաստան երկրի մեր մօտեցումները (վերանորոգման) «ռեմոնթ»ի պէտք ունեն: Այնուամենայնիւ մնում ենք խորապէս երախտապարտ մեր ծնողներին ու այն աւագ ու խոնարհ սերունդին, որ մեզ (օտար ափերի վրայ) ներարկեցին մեր արեան լեզուն եւ Հայրենիքի մաքուր-ճշմարիտ գաղափարը, որի շնորհիւ մենք ոչ մի օր կոնակ դարձրինք Արարատին:

Ազատութեան արշալոյսին, Լենին հրապարակից վտարուեց եւ նրա պատուանդանը մնում է անգլուխ: Երանի նոյն վտարման մատնուի նաեւ «Մօնումէնթ»ի գաճաթեւ Տիկին Մարկօն... Ազատութեան միւթրալի զոհ եղան նաեւ Պուշկինի եւ Չեխովի արձանները: Պուշկին վերադարձաւ իր գահը: Չեխովից դեռ լուր չկայ: Ինչ որ լուրջ դժգոհութիւնների ու բողոքների տեղի է տուել: Բայց ի վերջոյ, ի՞նչ փոյթ, եթէ Հարսանիքի պահին մէկ-երկու բաժակ է ջարդուել... Այժմ մնում է նաեւ անորոշ «Ինփոթենցիայի երազանք» կոթողը որ տնկուեց Երեւանի մի բլուրի վրայ, խորհրդային կարգերի 60ամեակի առթիւ: Թամանեան փողոցից դիտելիս, տպաւորիչ է այդ կոթողը, որին հասնելու համար, հարկաւոր է մագլցել սանդուխի քարէ աստիճաններ՝ «Ինչպէս անհաս փառքի ճամբայ...» որ կարծես կառուցուել է ի նըկատմամբ կոմունիզմի հաւատացող ուխտաւորների համար: Դրանց թիւը բաւականին նուազած պիտի լինի, քանի որ աստիճանները ծածկուած են խոտերով... Մի գուցէ այդ կոթողը յատկացուի ստալինեան զոհերի յիշատակին:

Երեւանի փողոցներում յաճախ հանդիպում ես անկապ - անտէր շների, որ գիշեր-ցերեկ շրջում են ազատ ու անկախ: Ես միշտ մի տկարութիւն, մի համակրանք ունեմ այն շների հանդէպ, որոնք փախուստ են տալիս իրենց տէրերից: Այդ թափառական շները նիհար են ինչպէս առհասարակ բոլոր թափառաշրջիկները, բայց ազատ են: Մինչ բնակարանի զարդ-շները, հաստ ու խոզացած, ենթարկուած ճորտ՝ դադրել են շուն լինելուց: Թափառաշրջիկ շներից մէկը, Թումանեան փողոցից անցնելիս, խմբից պոկուեց, կանգ առաւ մի ծառի մօտ ու յետեւի թաթը բարձրացրեց... Այդ կանգառից օգտուելով, մօտիկացայ չորքոտանուն ու բաց թողի յանդիմանական մի քանի խօսք՝ «...անամօ՛թ, Հայրենիքի հողին վրայ չեն միզէ»: Թափառական կենդանին ինձ հեգնեց արհամարհող նայուածքով ու հեռացաւ դէպի իր խումբը: Ինձ վիրաւորուած զգացի՝ երեւանցի շունը, հայ «Թուրխիթ»ին, շան տեղ չդրեց...:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆՋՐՊԵՏԻ ԽՈՐՀ. ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՔԱՅՔԱՅՈՒԻ

Խորհ. Միութիւնը պիտի կրնա՞յ շարունակել անջրպետի արշաւը. ի՞նչ ձեւով, ո՞ր եկամուտներով: Քաղաքական քայքայումէն ետք, այսօր, այս հարցումներուն պէտք է պատասխան գտնել: Բայքոնուրը, «Միր» անջրպետակայանը ո՞րու կը պատկանին: Այս բոլորին պատասխանները անտեսական ու իրաւագիտական հարցեր կ'արծարծեն որոնք ուղղակի կապ չունին անջրպետին հետ: Ներկայի պայմաններուն մէջ Մոլդովա ու Կովկաս դժուար է որ կարենան մասնակցիլ անջրպետային ծրագիրներու: Բելոռուսիա եւ կեդրոնական Ասիոյ Հանրապետութիւններն ալ արբանեակի կապ մը կ'ուզեն ունենալ, սակայն ի վիճակի չեն անջրպետի հետազօտութիւններու նիւթական բեռը բաժնելու:

Ի՞նչ ընել, ի՞նչպէս բաժնել ուրեմն, խորհ. աստղագիտական ժառանգութիւնը, որ կը ներկայացնէ շուրջ 2000 ձեռնարկութիւն եւ որուն կը յատկացուի ազգային եկամուտին 1,5%-ը: Աւելի քան 10 միլիոն հոգի առնչուած է այս մարզը:

Ի՞նչ բաժանում կարելի է, երբ հողային սկզբունքը հոս ի զօրու չի կրնար ըլլալ ու արբանեակներուն համար կը գործէ անջրպետի օրէնքը: Յետոյ կայ «խորհրդային» պիտակին տակ ամփոփուած իրականութիւնը. Բայքոնուրի կայանը ոչ մէկ բանի կը ծառայէ եթէ Ռուսիա որոշէ հրաժարիլ արուեստական արբանեակներու արձակումէն: Ուկրանիա մեծ դժուարութիւն կ'ունենայ «Զէնիթ» կայանին աշխատանքը շարունակելու եթէ Ղազախստան հրթիռարձակ իր կայանը փակէ անոր առջեւ: Անջրպետի վերաբերող ոչ մէկ ծրագիր կարելի է իրագործել, առանց անջրպետային թռիչքներու Ռուսաստանի կեդրոնէն անցնելու: Յետոյ կայ տակաւին միջազգային իրաւագիտութեան հանդէպ Խորհ. Միութեան պարտաւորութիւններու խնդիրը: Երկիրը, որպէս Խորհ. Միութիւն, ունի իրաւունքներ ու պարտաւորութիւններ. օրինակ, պատասխանատու է անջրպետային իր գործունէութեան ու այդ գործունէութեամբ այլ երկիրներու համար ստեղծուելիք վնասներուն:

Անջրպետային ձեռնարկութիւններու 90%-ը Ռուսաստանի տարածքին վրայ են. ճիշդ է որ տնտեսապէս տկար են անոնք բայց հսկայական կառոյցներ են որոնց գործունէութիւնը ծայրայեղ գաղտնապահութեան մէջ թաղուած է: Շուկայի ոչ մէկ օրէնքի կրցած են տակ յարմարցնել անոնք ու միայն անձնակազմին թոշակներուն համար տարեկան 1,5 միլիառ ռուբլի յատկացում կը ստանան:

Ամէնէն տրամաբանականը պիտի ըլլայ հաւանաբար, ռուսական անջրպետային գործակալութիւն մը եւ ամբողջ Միութեան տարողութեամբ համակարգումի խորհուրդ մը ստեղծել, համաձայնութեան յանգած պետութիւններու մասնակցութեամբ:

Այսօր, նոր իրավիճակին յարմար կարգաւորումի մը սպասումին մէջ, մինչ նախկին Խորհ. Միութիւնը կանգնած է նաեւ անջրպետային իր կայսրութեան քայքայման սպառնալիքին առջեւ, աստղերը աւելի ու աւելի հեռու կը թուին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆԱՒԱՍԱՐԴ ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՅԹԸ ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 3, Կիրակի օր, ժամը 15·30-ին Վիլէօրպանի Մշակութային կեդրոնին մէջ, Փարիզի Նաւասարդ երգի-պարի համոյթը ունեցաւ յաջող ելոյթ մը: Բացումը կատարեց մշակութային Տան նախագահ՝ Պ. Գեղամ Կանանեան, իր խօսքերուն մէջ թուելով մշակութային Տան 1991 - 92 տարեշրջանին պատրաստած ձեռնարկները, սկսելով Սեպ. 28-ին Հայաստանի շուրջ սեմինարով մը, Հոկ. 13-ին Հերմինէ Երիցեան, Ցամիկ Սիւրմելեանի համերգը, Դեկ. 8-ին տեղի ունենալիք Մարսէյլէն Խաչիկ Երմադեանի Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի ելոյթը եւ 1992 տարեշրջանին այլ ձեռնարկները, բոլոր ասոնք տեւականացնելու, ծանօթացնելու եւ պահպանելու համար Հայ մշակոյթը:

Անկէ յետոյ, ընտիր նուագ, երգ եւ պարերու ներկայացումը տեղի ունեցաւ: Մեներգեցին Յակոբ Պատոլեան եւ Ռոզին Թաշճեան:

Հայրենիքի գոյներով, խրախճանքի պարի յատուկ եւ խնամքով պատրաստուած տարազներով եւ իրենց ճոխ նուագախումբով, Լիոնի եւ շրջակայքի Հայ գաղութը լեցուն սրահին մէջ, այդ օրը գէթ՝ մի քանի ժամ ապրեցաւ իր Հայրենիքին մէջ:

Յակոբ Պատոլեանի ազգային երգերը, եկան խրախուսել ներկաները, որոնք բուռն ծափահարութիւններով քաջալերեցին զինքը:

Կ'ըսեն թէ, ազգի մը իսկական եւ միակ պատմութիւնը իր Ֆոլքլորին հարստութեան ընդմէջէն կրնանք քաղել եւ գտնել իր ժողովուրդին ծնունդ առած մկայութեամբ:

Ուրեմն մեզի կը մնայ քաջալերել եւ գնահատել, մշակութային եւ նմանատիպ մեր ժողովրդական հարստութիւնները այս գետնի վրայ պահպանելու համար տարուած բոլոր աշխատութիւնները, քանի որ հոն կը գտնենք մեր դարաւոր քաղաքակրթութեան պատմութիւնը: Եթէ կը հաւատանք մեր գոյութեան եւ տեւականացումին, պարտինք յարգանքով մօտենալ այդ անձերուն որոնք նոյնիսկ ամենայետին պարտականութիւնը կը ստանձնեն այս ուղղութեամբ տարուած աշխատութիւնները տեւականացնելու համար:

Գնահատելի ձեռնարկ մը՝ որ փառահ պիտի ունենայ իր արձագանգները ապականած ու թմրած Հայ հոգիները արթնցնելու:

ԱՄՊՐՈՊ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Հոկ. 18-ին նշուած է Ուրֆայի Հերոսամարտին տարեդարձը, համանուն հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ: Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան օրհնած է հոգեճաշը, որմէ ետք գործադրուած է գեղարուեստական կոկիկ յայտագիր մը: Օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ «Նաւասարդ» ամսագրի խմբագիր Արմէն Տօնոյեան ներկայացուցած է Ուրֆա (Եդեսիա) քաղաքին պատմականը եւ կեդրոնացած՝ 1915-ի հերոսամարտին վրայ, վեր առնելով յատկապէս հայդուկապետ Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի ու իր զինակիցներուն սխրագործութիւնները: «Հուսկ բանք»ը արտասանած է Մակար Քհնյ. Նաճարեան (Մարսէյլէն):

***

ՕՐԷՆՃ - ՔԱՈՒՆԹԻԻ «Արի Մինասեան Ազգ. Վարժարան»ի Ծնողա - Ուսուցչական Մարմինը հայերէն գիրքերու ցուցահանդէս - վաճառք մը կազմակերպած է Հոկ. 12-17, Մշակոյթի ամսուան առթիւ: Ցուցահանդէսին առնթեր, դասախօսութիւն մը տուած է «Շիրակ» տպարանի տնօրէն Յովհաննէս Հաննէսեան, անդրադառնալով Հայ Մշակոյթի կարեւորագոյն երկու ակունքներուն՝ հողի և լեզուի պահպանման, անցեալի հայկական ժառանգութեան տէր կանգնելու անհրաժեշտութեան:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Հոկ. 27-ին, Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբը ընդունելութիւն մը տուած է ի պատիւ Անգլիոյ Լորտերու Պալատի փոխ-նախագահ Քարոլայն Քոքսի եւ ամերիկացի ծերակուտական Ուէյն Օուընզի: Ընդունելութեան ընթացքին Տիկին Քոքս երկարօրէն խօսած է Ղարաբաղի ողբերգութեան մասին եւ պատմած՝ Շահումեանի շրջանի Ղարաչինար, Բուզլուխ ու Վերիշէն գիւղերը, ինչպէս նաեւ Ստեփանակերտ կատարած իր վերջին այցելութեանց (Հոկ. 16-19) մասին: Տիկին Քոքս խոստացած է շարունակել իր պայքարը, շրջանէն ներս արդարութիւնը վերահաստատելու համար: Իր կարգին, Ուէյն Օուընզ, որ իբրեւ դէմ մասնակցած է Սեպտեմբերի անկախութեան հանրաքուէին, շեշտած է տնտեսապէս Հայաստանին օժանդակելու անհրաժեշտութիւնը:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկ. 17-ին, տեղի ունեցած է «Ֆերահեան» վարժարանի ճաշ - պարահանդէսը՝ ի նպաստ կարիքաւոր սաներու ֆոնտին: Ներկայ եղած են աւելի քան 450 հոգի: Ջաւէն Քհնյ. Փօլատեանի սեղանօրհնէքէն ետք, մէջընդմէջ խօսք առած են վարժարանին տնօրէնը՝ Վարդգէս Ղազարեան, հոգաբարձութեան ատենապետ՝ տոքթ. Մայք Սարեան եւ Հուսկ Ս. Նահատակաց Եկեղեցւոյ եւ դպրոցի զոյգ ընտանիքներուն անունով՝ Խաչիկ Թիթիզեան, որ ողջունած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի նախագահ ընտրութիւնը: Գառնիկ Սարգիսեանի երգերով ջերմացած երեկոյթին՝ գոյացած է 40 հազար տոլար:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ.Մ.Մ.ի ակումբին մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին Ս.Դ.Հ.Կ. «Մարօ Նազարբէկեան» մասնաճիւղը բացումը կատարած է ընթացիկ տարուան մշակութային եղանակին: Բարի գալստեան եւ ողջոյնի խօսք արտասանած է Մարալ Եագուպեան: Բանախօսուհի Աղնիւ Կիտուրեան խօսած է հայ կնոջ յատկութիւններուն մասին ու քննադատած՝ մերօրեայ յուռի բարքերը, արտաքին երեւոյթներուն կարեւորութիւն տուող կիներու ընթացքը, Հայրենիքի բախտորոշ իրադարձութիւններուն նկատմամբ անոնց անտարբերութիւնը: Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին յաջորդած է հիւրասիրութիւն մը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ.Մ.Մ.ի ակումբին մէջ, Հոկ. 25-ին, Հայաստանի ներկայ իրավիճակին մասին զեկուցում մը տուած է Հնչակեան կուսակցութեան ղեկավար դէմքերէն՝ Տիրան Ակինեան (Դամասկոսէն): Երեւանէն նոր վերադարձած բանախօսը նախ ամփոփ վերաքաղ մը կատարած է Խորհ. Հայաստանի 70ամեայ պատմութեան, գնահատած է դրական երեւոյթները եւ ապա դիտել տուած՝ որ «աշխատաւոր դասակարգին ծառայելու կոչուած գաղափարախօսութիւնը (իմա՝ կոմունիզմը) դժբախտաբար միշտ չէ որ ճիշդ գործադրուեցաւ»: Անդրադառնալէ ետք Լ. Տէր-Պետրոսեանի նախագահ ընտրութեան եւ այդ ուղղութեամբ Հընչակեան Կուսակցութեան նեցուկին, Տ. Ակինեան համապարփակ ներկայացուցած է Հայաստանի տնտեսական, քաղաքական եւ ընկերային ներկայ զարգացումները:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի «Ահարոնեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 1 - 3-ին ցուցադրուած են տպաւորապաշտ նկարիչ Յովսէփ Մանտալեանի 54 իւղաներկ ու ջրաներկ գործերը, կազմակերպութեամբ՝ Համազգայինի: 1936-ին ծնած նկարիչը, իր բարձրագոյն ուսումը ստացած է Վենետիկի Արուեստի Վարժարանը: Բեմադրութեան մարզին մէջ ալ ծանօթ անուն մը եղող Մանտալեան, անդամ է Ժապաւէնի եւ Հեռատեսիլի Գանատական Ակադեմիային:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ

Երկարատեւ ընդմիջումէ ետք, իր աշխատանքները վերսկսած է Թիֆլիսի Հայկական Թատրոնը: Առաջին առթիւ ներկայացուած է Պերճ Զէյթունցեանի «Ոտքի՛, դատարանն է գալիս» թատերգութիւնը: Հայկական Թատրոնի բարեզարդուած շէնքին մէջ այս առթիւ բացուած է ցուցահանդէս մը, ուր պատկերուած է վրացահայ թատերական կեանքի պատմութիւնը:

***

ԽԱՉՔԱՐ՝ ԵՂԵՌՆԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Սխիանի մէջ բացումը կատարուած է 1915-ի Եղեռնի զոհերուն նուիրուած խաչքարի մը: Քաղաքին Սուրբ Յովհաննէս Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ տեղադրուած խաչքարը ձեռակերտն է երիտասարդ քանդակագործ Վանիկ Սիմոնեանի: Կոթողին վրայ փորագրուած են հաւատք, յոյս, սէր եւ մկրտութիւն խորհրդանշող պատկերներ:

***

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅԱՏՈՒԿ ԹԻՒ

Պելկրատի մէջ հրատարակուող «Կնիժևնա Ռէչ» (Գրական Խօսք) թերթը յատուկ թիւ մը նուիրած է հայ գրականութեան: Հոն ներկայացուած են հայ դասական գրականութեան լաւագոյն նմոյշները՝ Նարեկացի, Քուչակ, Ալիշան, Խ. Աբովեան, Պ. Սեւակ, Հրանտ Մաթեւոսեան, արեւմտահայ ու արեւելահայ արձակի եւ բանաստեղծութեան ընտիր էջեր: Նիւթերը պատրաստած ու համադրած է Պետրոս Դեմիրճեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԳՕՆԻԱ

Անմոռանալի են իր մատուցած ծառայութիւնները բիւրաւոր դժբախտ տարագիրներու, մինչեւ այն օրը որ կարգն իրե՛ն ալ կուգայ բռնել աքսորի ճամբան: Տարի մը Պօզ Գըր վտարանդի ապրելէ վերջ՝ կ'արտօնուի քաղաք դառնալ եւ ըստ կարգի հոգածու ըլլալ կարօտելոց: Վերապրող. այժմ անդ:

Վերապատուելի Տիգրան Տիլկէրեան, 32 տարու, եւդոկիացի, ուսած անդ եւ Գօնիա, որուն Ճէնանեան Գոլէճէն ընթացաւարտ՝ հոն ուսուցիչ կարգուած, ապա քարոզիչ ծննդավայրին բողոքական համայնքութեան: Նորէն կը հրաւիրուի Ճէնանեան ուր հինգ տարի զանազան դասեր կ'աւանդէ: 1912-ին կը մեկնի Կլասքօ՝ պատրաստուելու աւետարանչութեան: Այնուհետեւ կը ձեռնադրուի երէց եւ 1914-ին կը դառնայ Գօնիա, իբրեւ հովիւ տոքթոր Տատի հիմնած Ամերիկեան հիւանդանոցին:

Տարագրութեան շրջանին, օր մը երբ տաճկեվար քարոզ կը խօսէր եւ պզուշիւ կը քննադատէր չարութեան մարմնացում Թուրքին վարուելակերպը քրիստոնէից հանդէպ, ներկաներէն մին - մի՛կ խալամ երիտասարդը - «Սէֆի՛լ խալամ» բացագանչութիւններէն խռոված՝ կ'երթայ արձագանգն ըլլալու այդ քարոզին ի Պատեբազմական Ատեան: Դատավարութեան ատեն՝ ակֆիլ ածականը ստորին կը թարգմանուի չարամտօրէն, հակառակ համոզում գոյացուցած ըլլալնուն՝ թէ թիւրիմացութիւն մը կար այդ գիտումնաւոր հարցաքննութեան մէջ: Վերապատուելի Տիգրան կ'ազատէ օձիքը 15 ոսկի տուգանքով: Սակայն այդ պատիժը բաւական չսեպելով, 1915-ի ամրան՝ չղթայակապ կ'աքսորեն զինք Եւդոկիա եւ ճամբան կը սպաննեն չարաչար:

Վերապատուելի Տօքթոր Արմենակ Յ. Հայկազեան. - Ծնած 1866-ին Հաճըն, ընթացաւարտ Թ. Գոլէճէ եւ Մարաշի Աստուածաբանական Ճեմարանէ: Երկու տարի Տարսոնի Սէյնթ Փօլ Ինսթիթիւթի մէջ դասախօսելէ վերջ՝ կը մեկնի Ամերիկա, ուսանողական փայլուն շրջաններ բոլորելով մէկմէկ տարի Ջիքակոյի եւ Հարթֆիլտի, երկու տարի Եէյլի, վեց ամիս ալ Թօրօնթոյի (Գանատա) համալսարանները: 1900-ին Թուրքիա դարձին, տնօրէն - ուսուցչապետ կը կարգուի Գօնիայի Ափօսթօլիք Ինսթիթիւթի՝ ուր կը մնայ մինչեւ Աղէտի տարին: Պերճախօս ձեռնադրեալ մը, առանց սակայն հովիւ մը ըլլալու որեւէ եկեղեցւոյ, քարոզչական պաշտօնին չափ նուիրական նկատելով դաստիարակութեան գործը: Հեղինակ Անգլերէն Համայնագիտարանի մը (անտիպ):

Այս բազմահմուտ Վերապատուելին - յաչս կառավարութեան մանաւանդ «մինէվվէր», ուսալի եւ «միւզիր» - զերծ չի մնար ոստիկանական ուշադրութենէ: Շատերու հետ կ'աքսորուի Սուլթանիէ՝ ուր կը բոլորէ տառապանքի չորս ամիսներ, մինչեւ իր վերադարձը քաղաք, ազդեցիկ անձերու բարեխօսութեամբ, հետաքրքրուելով Հայ գաղթականաց վիճակով եւ Տօքթոր Տատի մօտ աշխատելով օժանդակելու անոնց գործին համար: Զինադադարէն վերջ կը շարունակէ հոն կրթական գործիչի իր դերը, որպէս նախագահ Ճէնանեան Գոլէճի: Քէմալական կառավարութիւնը աքսորեց զինքն ալ Խարբերդ՝ ուր վախճանեցաւ, զոհ ճամբու տառապանաց:

Գօնիայի անհետացող ազգայիններէն յիշենք փրոֆէսէօր Էլիզա Բուլեանը, 57 տարու, մարաշցի, բնագիտութեան ուսուցիչ ի Ճէնանեան, պարտականութեանը զոհ, հէք տարագիրներու օրհնութիւն փութացուցած միջոցին, ժանտատենդէ վարակուելով՝ մահկանացուն կնքած 1917 Յունուար 25-ին:

***

Զինադադարէն վերջ, երբ երթեւեկի արգելքներ վերցան եւ իրենց աքսորավայրերուն մէջ ողջ մնացող Հայեր՝ Ազատութեան գաղափարէն զինովցած՝ սկսան հայրենադարձ ըլլալ, անհամար կառախումբեր կ'անցնէին այս քաղաքին առաջքէն՝ գաղթականներով ակաղձուն, մինչ ներսը, Գօնիայի մէջ, լճացած կը մնար թափօրը՝ մեծ ու պզտիկ անոք անօգնական Հայերու: Մատթէոս Եպիսկոպոս Ինճէեան եւ ուրիշներ իսկոյն պատուիրակ ղրկուեցան հոն եւ մասամբ մեղմեցին անոնց թշուառութիւնը, մինչեւ նոր ընտրութիւնը նոր առաջնորդի մը՝ յանձին Արտաւազդ վարդապետ Սիւրմէեանի. - Ծնած Ակն 1889 Մայիս 16-ին: Հօրաքեռորդի նահատակ - քերթող Սիամանթոյի: 1896-ի ջարդէն յետոյ ծնողացը հետ Պոլիս կը գաղթէ եւ Գատըգիւղի Արամեան Վարժարանը յաճախելով՝ շրջանաւարտ կ'ըլլէ 1904-ին:

(Շար. 329)

(Շար.՝ Ա. էջէն)

կրնայ գործակցիլ Հայաստանի հետ եւս, եթէ այս վերջինը բացայայտօրէն հրաժարի Թուրքիայէն հող պահանջելէ ու ապացոյցը տայ բարեկամական տրամադրութեան: Այն մտածումը կը տիրէ թէ ներկայի քաղաքական իրավիճակը յարմար գետին կը պատրաստէ նման գործակցութեան մը, սակայն Թուրքիա նախ կ'ուզէ Հայերու կողմէ գործնական քայլեր տեսնել:

Թուրքիան հետաքրքրող այլ պարագայ մըն ալ այն է որ հայեւազերի ընդհարումը եթէ ծաւալի Կովկասի տարածքին ու իր մէջ առնէ նաեւ խորհ. այլ Հանրապետութիւններ, պիտի ազդէ Անգարա - Մոսկուա յարաբերութիւններուն: Նմանկացութիւն մը կրնայ ուշ կամ կանուխ կողմերէն մէկուն վերածել Թուրքիան ու շրջանին մէջ վերջ տալ խաղաղութեան ու զարգացումի գործընթացին, ինչ որ մտահոգութիւն կը պատճառէ Թուրքիոյ»:

***

Նոյն օրուան «Թէրճիւման» օրաթերթն ալ կը գրէ թէ Ղարաբաղի մէջ բախումներ տեղի կ'ունենան հայ եւ ազերի զինեալ խումբերու միջեւ՝ որոնց ընթացքին խորհ. ուժեր կրակ բացած են ազերի ընակչութեան վրայ: Թերթը կ'աւելցնէ թէ Ռուսաստանի հեռատեսիլէն տրուած լուրի մը համաձայն Ստեփանակերտի ալիւրի պաշարները ամբողջովին սպառած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԷՆՊՕ ՌՈՒԱՐԻԸՐԻ հարցը, որ վերջնապէս փակուած կը կարծուէր, յանկարծ մէջտեղ ելաւ Ֆրանքեւզուիցերական սահմանին վրայ ձերբակալուած անձի մը՝ Ժերար Անտրիէսի պատճառով: Ֆրանսական գաղտնի սպասարկութեանց այս նախկին գործակալը մաս կը կազմէր Ուվէա առաքելութեան անձնակազմին, որ մեղադրուած էր (1985, Յուլիս 9) որպէս պատասխանատու Կրինփիսի Ռէնպօ Ուարիըրի դէմ գործուած ահաբեկչական արարքին: Նոր-Զելանտա կրնայ յանձնումը պահանջել:

ԹԻՒՐՏ ԶԻՆԵԱԼՆԵՐ Պիթլիսի մէջ հանրակառք մը կեցուցած ու վար իջեցնելով սպաննած են ինը ճամբորդներ. անոնցմէ ութը անտառապահներ էին որոնք պետութեան կողմէ վարձուած զինեալ պաշտօնեաներ են որպէս դիմադրող ուժ քիւրտ զինեալներու յարձակումներուն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ՄԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Անցեալ շաբթուան ընթացքին, Սիտնէյ (Աւստրալիա) տեղի ունեցած կռփամարտի սիրողներու (ամաթէօր) *համաշխարհային առաջնութեանց մէջ, Պուլկարահայ Գրիգոր Գրիգորով (Վառնա), փետուր ծանրութիւն, շահած է ախոյեանի տիտղոսը, յաղթելով, աւարտականին, Հարաւային Քորէացի մարզիկի մը:*

Նոյն մրցումներուն մէջ, Իսրայէլ Յակոբխեան (Երեւան), 71 քկ. դասակարգ, արժանացած է արծաթ մրցանակի, պարտուելով միայն աւարտականին: Նոյն կարգի մրցանակ նաեւ՝ Ա. Գրիգորեանի, 60 քկ.: Այս վերջինը կը բնակի Տաշքենդ, Ուզբէկ Հանրապետութիւն:

après-midi récréative

La section Croix Bleue de Bagneux - Cachan "H. Issahakian" organise à l'intention de ses aînés et des familles de ses membres une après-midi récréative le Dimanche 1er Décembre de 15h à 18h30 dans la salle Pierre Cosse

14, rue Jean Marin Naudin
92220 Bagneux
(au dessus de la pharmacie).

Տէր եւ Տիկին Քաղառէ եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Տիէօ եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Շառլ Քէհեան եւ աղջիկը,
Տէր եւ Տիկին Ճիվիկեան:
Տէր եւ Տիկին Գամպուրեան եւ զաւակները,
Սողոմոնեան ընտանիքը,
Տէր եւ Տիկին Ռաժա եւ զաւակները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԹԷՐԷԶ ՓԱԹԹՈՒԿԵԱՆ-ի
(Ծնեալ՝ Ճիվիկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյ. 24-ին, 81 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Նոյ. 28, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Խաչ - Ս. Յովհ. Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցին (ռիւ տիւ Փէրշ - ռիւ Շառլօ) եւ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ - Քոմինալ գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Քաղառէ, Տիէօ եւ Քէհեան ընտանիքներուն:

Le Comité de Paris

de l'U.G.A.B.

organise

une Conférence

le Dimanche 1er Décembre à 17 h

au Centre Culturel Alex Mannogian 118, rue de Courcelles — Paris 17e

Conférencière : *RITA BALIAN membre actif de l'UGAB aux USA,*

de retour d'Arménie.

Projection de diapositives

— Entrée libre —

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN D'ANTONY

vous convie à la conférence donnée par

TIGRAN SARGSIAN
Député, Président de la Commission du Budget du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTOUCH MOVSISSIAN
Député, Président de la Commission du Plan du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTHUR STEPANIAN
Directeur de la Direction des Impôts à Kapan

EDOUARD SEROPE SARGSIAN
Président du Comité d'Arrondissement d'Erevan : «Arabkir»

RAPHAEL BAGOYAN
Président du District d'Ordjonikidzé

"L'Arménie, aujourd'hui"

sous la présidence de
PATRICK DEVEDJIAN
Député-Maire d'Antony

le Lundi 2 Décembre à 20 h 30
Auditorium du Centre André Malraux

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս - Բարթուղիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ՝ Կիրակի, Դեկ. 1, Ս. Թադէոս - Բարթուղիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան - Ուխտի տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Առաւօտեան ժամերգութիւն 8.30-ին, Պատարագ 9.45-ին, Քարոզ՝ 11-ին, Հոգեհանգիստ 11.45-ին, մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին եկեղեցւոյ պայծառութեան համար: Մատաղօրհնութիւն 12-ին:

Կրօնական հանդիսութեանց պիտի յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպոսի եւ յարգելի հիւրերուն եւ ժողովուրդին:

Centre Social La-Martine — Palanque St.-Antoine

ANTENNE 2

Dimanche 1er Décembre à 9 heures 30 :

La femme arménienne : gardienne de la loi et de la tradition.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Présentation du livre récemment paru

«LA TRAGEDIE DE SOUMGAïT»

Un pogrom d'Arméniens en Union Soviétique

Présentation de Bernard KOUCHNER

Préface d'Elena BONNER

Témoignages recueillis par Samuel CHAHMOURADIAN

Cet ouvrage sera présenté par CLAUDE MUTAFIAN
Agrégé de l'Université

Vendredi 29 Novembre à 20 h 45

Entrée libre

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Նոյ. 30, տօն է Սրբոց Առաքելոց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի առաջին Լուսաւորչացն:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Offre d'emploi

Organisme gérant des Maisons de Retraite

RECHERCHE

GOUVERNANTE

Prière d'envoyer curiculum vitæ au journal qui transmettra

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Անկունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 2, ժամը 20.30-ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Le Comité de Paris

de l'U.G.A.B.

organise

Une Soirée Italienne

(dîner dansant)

le Vendredi 29 Novembre à 20 heures 30

au Centre Culturel Alex Manoogian 118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais : 250 Frs.

Réservation : 45. 20. 03. 18 / UGAB

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51627317 A R.C. Paris

Soixantième anniversaire de la Cathédrale SERPOTZ TARKMANTCHATZ

CONCERT

Dimanche le 1er Décembre à 15 heures 30
au Théâtre de l'Odéon

MARIE KRIKORIAN (soprano)
Soliste à l'Opéra National de Sofia — Bulgarie
JULIETTE YILMAZIAN (piano)
JEAN TER-MERGUERIAN (violon)
SERGE PALOYAN (piano)

Chorale SAHAK - MESROP
Chorale KAROUN

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme : KOMITAS — EKMALIAN — BRAHMS
A. DIKRANIAN — BARTEVIAN

Renseignements : Centre Culturel Sahak Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 99. 84. 70.

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29

VENDREDI
29 NOVEMBRE
1991

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.677 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.677

Ղ Ա Ր Ա Բ Ա Ղ

ՆՈՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԲԱՅՑ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅՈՌԵՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԱՐԱ ԲԱՔՈՒԻ ՑԱՒԱԿԻՑ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ՄՏԱՀՈԳ

ԽԱՂԱՂ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ՓՈՐՁԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Հինգշաբթի առտու (Նոյ. 28), փարիզեան օրաթերթերուն խորագրերը շատ բացայայտ կերպով կ'արտայայտէին ընդհ. յոռետեսութիւնը, որ կը տիրէ Ղարաբաղի առթիւ: Ստորեւ այդ խորագրերը որոնք գաղափար մը կու տան կացութեան:

«L'HUMANITE»

Առաջին էջի՝ թերթին անունին վրայ՝
L'ARMENIE ET L'AZERBAIDJAN GLISSENT VERS LA GUERRE
ու ներսը, համայնավար պաշտօնաթերթը բառախաղ մը կ'ընէ. -
TREMBLEMENT DE GUERRE AU CAUCASE

«LE QUOTIDIEN DE PARIS»

URSS : L'ARMENIE POIGNARDEE

«LIBERATION»

HAUT-KARABAGH : LA CRISE RESURGIT

«LE FIGARO»

NAGORNY KARABAGH : SITUATION EXPLOSIVE

Ինթէրնէյշընըլ Հերըլտ Թրիպիւնը միայն աւելի չէզոք խորագիր մը գտած է, արձագանգելով Գորբաչովի այն խօսքին թէ՝ ցեղային կնճիռը կը մեղմանայ: Նոյն Գորբաչովն է սակայն, որ քանի մը օր առաջ ըսած էր՝ «Շրջանին մէջ կացութիւնը պայթուցիկ է, իրական պատերազմի մը սեմին»:

Ինչպէս գրեցինք ուրեմն, Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդը որոշած է լուծարքի ենթարկել Լ. Ղարաբաղի ինքնավար Մարզը եւ Ստեփանակերտի ալ «վերադարձնել» իր անունը՝ Խանքէնդի: Անկէ ետք սակայն, Գորբաչովի նախագահութեան տակ կը գումարուէր Պետական Խորհուրդի նիստը (Նոյ. 27), որ կը ծեծէր այս հարցը ի ներկայութեան Մութալիբովի եւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի: Անգամ մը եւս համաձայնութիւն մը գոյացած է: Այս հարցն ալ արդէն սկսած է նմանիլ երկուան Լիբանանի եւ այսօրուան Եուկոսլաւիոյ հրադադարներուն:

Նոյ. 28-ի համաձայնագիրը, զոր Գորբաչովի հետ ստորագրած են Այազ Մութալիբով եւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը նախատեսէ կազմութիւնը բացուիլը, ապաշինեալ գօտիի ստեղծում, ոչ թէ 10 քմ. երկու երկիրներուն սահմաններուն վրայ, այլ բոլոր այն շրջանները ուր ընդհարումները սպառնալիք կայ եւ տեղական իշխանութիւնները կ'որոշեն թէ ի՞նչպէս պիտի հաստատուի այդ չէզոք գօտին, ըստ ամէն մէկ շրջանի պահանջին եւ կացութեան: Ընդհանրապէս, համաձայնագիրը կը կրկնէ Ժելեզնովոդսկի որոշումները, սա ցաւալի տարբերութեամբ, որ մինչ հոն արձանագրուած էր միայն ԼՂԻՄ, այս անգամ ճշդուած է՝ «Ազրպէյճանի տարածքի ԼՂԻՄ...»: Ամէն պարագայի մէջ, այս համաձայնագիրը տէ փաքթօ կը ջնջէ Բաքուի Խորհրդարանին Մարզը լուծարքի ենթարկելու որոշումը: Այս առընչութեամբ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Մութալիբով յայտարարութիւններ ըրած են եւ յոյս յայտնած թէ քաղաքական լուծումներ կը գտնուին: Հայաստանի նախագահը ըսած է նոյնիսկ թէ մինչեւ տարուան վերջ (Դեկ. 31) հաւանաբար ինք եւ Մութալիբով հանդիպում ունենան:

Նոյն օրը, Ստեփանակերտի մէջ նիստ գումարած էր Ղարաբաղ - Շահումեան միացեալ Հանրապետութեան Խորհուրդը, որու օրակարգի հարցերն էին. - Հանրաքուէ բնակչութեան կարծիքն առնելու համար այդ մասին, իշխանութեան ղեկավարման ձեւերու որոշում, իրավիճակի քննարկում եւլն.:

Ինչպէս ըսինք, քիչ վերը, փարիզեան օրաթերթերը լայն տեղ կու տային (Նոյ. 28-ին) Ղարաբաղի հարցին եւ ընդհ. ձեւով զգալի յոռետեսութեամբ:

Իւմանիթէի թղթակիցին համար, ինչպէս դէշ երազի մը մէջ, ուր թաւալագլոր անդունդ կ'երթաս, առանց կարենալ կենալու, Ազերի եւ Հայ անխուսափելի կերպով դէպի զինեալ պատերազմ կ'երթան: Հակիրճ պատմականէ մը ետք, թերթը կ'անդրադառնայ Մոսկուայի ժողովին, ապա՝ կ'արձագանգէ «սովորական» (իր բառով) հեռագրերու որոնք կը հաղորդեն բախումներու, զոհերու լուրեր, շրջափակում, սով, պատանդ եւլն. եւլն.: Լիպերասիոն ալ էջ մը յատկացուցած է գրեթէ նոյն լուրերը տալով եւ վերլուծելով կացութիւնը: Մոսկուայի հայկ. ներկայացուցչութեան մէկ բանբերը՝ Միկիտ Ղազարեան ըսեր է մամուլի գործակալութեանց թէ վախ կայ որ Ղարաբաղը վարչականօրէն կցուի ազերի այլ ընտրաշրջաններու, ինչ որ կը նուազեցնէ Հայերու համեմատութիւնը հանրաքուէի մը պարագային: Ու Լիպերասիոն սա խորհրդածութիւնը կ'աւելցնէ անմիջապէս.- «Մանաւանդ որ Բաքու գիտակից է որ դրացի Թուրքիան իրեն զօրավիգ է եւ կը քաջալերէ իր հողային ախորժակներուն մէջ»: Ֆիկառօն ալ, արդէն, լայն տեղ կու տար Ս. Տէմիրէլի ցաւակցական նամակին ազերի իր պաշտօնակից՝ Հասան Հասանովի: Թուրքիոյ նոր վարչապետը կ'ըսէ թէ «մտահոգութեամբ եւ տխրութեամբ» կը հետեւի Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի միջեւ լարուածութեան սաստկացման «վերջին ցաւալի միջադէպերէն եւ որոնք մեր ազերի եղբայրներուն կեանքը խլեցին»: Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութեան հրապարակած այս գիրին մէջ, Տէմիրէլ «մարդկութեան եւ շրջանի երկիրներուն համար դժբախտութիւն» որակած է «այս ծանրակշիռ միջադէպերը, պատահած ժամանակաշրջանի մը մէջ, սահմանուած վստահութեան մթնոլորտ մը ստեղծելու համայն աշխարհի մէջ»:

Տէմիրէլ չէշտած է նաեւ.- «անհրաժեշտութիւնը խուսափելու բոլոր արարքներէն եւ որոշումներէն որոնք կրնան մղել անդարմանելի հետեւանքներու ապագային համար»:

**

Մոսկուայի նիստը ղռփակ եղած է եւ լրագրողները շատ չեն կրցած տեղեկութիւններ առնել: Դրական գլխաւոր երեւոյթն այն է որ համաձայնագրին մէջ կոչ կ'ըլլայ Բաքուի որ չեղեալ համարի իր առած հակասահմանադրային որոշումները Ղարաբաղի Մարզի վերաբերեալ:

Նոյ. 28-ի Լա Սիւիսն ալ կը ջանայ լաւատես ըլլալ. -
KARABAGH : LE PARI DE LA DETENTE
խորագրին տակ, գրեթէ նոյն արտայայտութիւններով: Նոյն օրուան Ժուռնալ տը Ժընեւ հայանպաստ կը գտնէ Մոսկուայի համաձայնութիւնը, խորագրելով՝
MOSCOU DEMANDE AUX AZERIS DE FAIRE MACHINE ARRIERE:

**

Ալ - Հայաթ օրաթերթը Նոյ. 28-ի իր թիւին մէջ լայնօրէն կը խօսի Արցախի վերջին օրերու իրադարձութիւններու մասին, տալով նաեւ շահեկան տեղեկութիւններ:

Թերթին Մոսկուայի թղթակիցները՝ կը գրեն, որ Բաքուի մէջ Զօրեքշաբթի օրուան միթինկի մը ընթացքին «Ազերիներ պատրաստակամութիւն յայտնած են կռուիլ՝ պաշտպանելու համար իրենց շահերը»: Մոսկուայի հայկական աղբիւրներն ալ յայտնած են, որ զինեալներով լեցուն 35 փոխադրակառքեր միթինկի վայրէն ուղղուած են Արցախի սահմանամերձ գօտիները: Նոյն աղբիւրները աւելցուցած են, որ Ստեփանակերտի վերջին օրերու ռմբակոծութեանց ընթացքին՝ Ազերիներ օգտագործած են «գրադ» տիպի հրթիռներ: Հայկական իշխանութիւնները այս առընչութեամբ բողոք յայտնած են խորհրդային պաշտպանութեան փոխ-նախարար Պաւէլ Կրաչովի, դիտել տալով որ այդ հրթիռները կը գտնուին սոսկ խորհ. Բանակի պահեստներուն մէջ...:

Դէտերու համաձայն, Ղարաբաղի մէջ տեղաբաշխուած խորհ. բանակի զօրամիաւորները միակ խոչընդոտը կը նկատուին Ազերիներու դիմաց՝ եթէ այս վերջինները փորձեն յարձակիլ շրջանի հայաբնակ գիւղերուն վրայ: Արցախի մէջ գործող հայկական զինեալ միաւորները ի վիճակի պիտի չըլլան իրենց թեթեւ զէնքերով երկարատեւ դիմադրութիւն ցուցաբերել:

Ազրպէյճանի Խորհրդարանէն աղբիւր մը Ալ - Հայաթի յայտնած է, թէ նախագահ Մութալիբով խաղաղութեան իբրեւ նախապայման՝ պիտի պահանջէ խորհրդային զօրքերու հեռացումը տագնապի շրջանէն: Այս պայմանը Գորբաչովի պիտի փոխանցուէր Հինգշաբթի օրուան Պետական Խորհուրդի ժողովի ընթացքին:

Երեւանի մէջ եւս, հարիւր հազարաւոր Հայեր ողողած են հրապարակները՝ բողոքելու համար Ղարաբաղի մարզային կարգավիճակը ջնջելու Ազրպէյճանի որոշումին դէմ: Կամաւորներ սկսած են արձանագրուիլ Արցախի մէջ կազմուած «պաշտպանութեան ջոկատներ»ուն: Միւս կողմէ, հայ ղեկավարներ կը ջանան նեցուկ գտնել Եւրոպայի եւ Միացեալ - Նահանգներու մէջ, ուր այցելած էր նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան վերջերս: Դէտերու կարծիքով, Ուաշինկթընի ցուցաբերած նեցուկը Հայերուն՝ գլխաւոր պատճառներէն մին էր որ Ազրպէյճանցիք աճապարեն «լուծել» այս հարցը:

Ներքին ճակատի վրայ, ռուսական խորհրդարանական աղբիւրներ Ալ - Հայաթի յայտնած են, թէ նախագահ Բորիս Ելցին կը նախընտրէ «հեռու մնալ» տեղծուած նոր տագնապէն, նկատի առած՝ իր եւ Նազարբայեւի անյաջող միջնորդութիւնը, հաշտութիւն գոյացնելու երկու կողմերուն միջեւ:

Հակառակ Ելցինի ազգամիջեան հարցե-

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22/27)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ «ՂԱՐԱԲԱՂ» ԿՈՄԻՏԷՆ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԷ

Ռուս մտաւորականութեան «Ղարաբաղ» Կոմիտէն յայտարարութիւն մը հրապարակած է, ուր «անբարոյ» կ'որակէ ազերի ղեկավարութեան այն պնդումները, ըստ որոնց՝ Արցախի մէջ ջախջախուած թռանը վար առնուած է Հայերու կողմէ:

«Կարելի է անշուշտ ենթադրել, որ եր-

(Շար.ը Դ. էջ)

րու խորհրդական՝ Գալինա Ստարովոյտովայի հակազրպէյճանական յայտարարութիւններուն, զորս ըրած է ան Հինգշաբթի օր. Ռուսաստանի ձայնասփիւռէն, դէտեր նկատել կու տան թէ Ռուսիոյ ղեկավարը կ'աշխատի զգոյշ ըլլալ՝ չհրահրելու համար Ղարաբաղի նման այլ խնդիրներու ծագումը նոյնինքն իր երկրին (Ռուսիոյ) ծոցին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆԻ արտաքին նախարարը Ալի Էքպէր Վելայէթի Մոսկուայի մէջ յայտնած է թէ իր երկիրը պիտի չճանչնայ Ազրպէյճանի անկախութիւնը: Իրան կը նախընտրէ Հանրապետութիւններու հետ իր յարաբերութիւնները զարգացնել Խորհրդային Միութեան շրջածիրին մէջ:

ԵՒՐՈՊԱՆ բան մը չկրցաւ (կամ չուզեց) ընել Խրուաթներու եւ Սերպերու անխնայ կռիւները դադրեցնելու համար, յուսախաբ ձգելով երկու կողմերն ալ, քանի դեռ կան փոքր ժողովուրդներ, որոնք կը հաւատան թէ «մեծերը» կը չահագրգռուին նման բաներով եւ յանուն մարդկային իրաւանց «բան մը կ'ընեն»: Ամիսներէ ի վեր, Եւրոպայի սրտին վրայ ժողովուրդներ կը ջարդուին ու հրադադարներ կը ստորագրուին: Եւրոպայէն ետք, հիմա ՄԱԿ-ն է որ բանաձեւ մը քուէարկած է (721) որ կը նախատեսէ խաղաղութիւնը պահպանող ուժերու առաքումը, բայց ոչ՝ անմիջական առաքում մը: Ծրագրային գետնի վրայ կը մնայ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ կառավարութիւնը 6%-ի տուրք մը որոշեց ապահովագրութեան պայմանագրութիւններուն վրայ հաստատելու համար ՍԻՏԱ-է վարակուածները, արեան ներարկման հետեւանքով: Այս տուրքը չորս միլիառ Ֆր. պէտք է բերէ, բայց, արդէն իսկ ապահովագրութեան ընկերութիւնները մեծ աղմուկ հանած են կարգադրութեան մը համար, զոր անարդար կը նկատեն:

ՓՆՈՄ - ՓԷՆՀ ժամանած ատեն, Փոլ Փոթի յաջորդը, Կարմիր Խմերներու պատուիրակութեան պետը՝ Սամփան յարձակման ենթարկուած է հազարէ աւելի ցուցարարներու կողմէ, որոնք չեն մոռցած այն ահարկու ոճիրները զորս գործած են Կարմիր Խմերները իրենց իսկ հայրենակիցներուն դէմ: Բանակին պաշտպանութեամբ կրցած է կեանքը փրկել ու արիւնլուայ դէմքով օդանաւ մը առնել ու Պանկոք մեկնիլ:

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գրեց՝ ԿԱՐԳԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Խոստովանեմ որ ոստիկանների հանդէպ ընաւ համակրանք չունեմ: Մանաւորաբար այն օրուանից երբ պատերազմի շրջանին բանի ուժով ուղեցին ինձ ուղարկել Գերմանիա, պարտադիր աշխատանքի (S.T.O.): Բայց այս վերջերս թւում է որ Երեւանի ոստիկանները բաւականի մեղմացել են ու.. նիհարել: Անունդի պակասը երբեմն առողջարար է, մանաւորաբար որկրամոլների համար, որպէսզի նրանց փորը ու սիրտը համերաշխ գործեն...

Առաջին անգամ լինելով առիթն ունեցայ ինքնաշարժ վարելու եւ գործ ունենալու երեւանցի ոստիկանի հետ: Արտաշատի ճամբին, օրէնքի այդ հրեշտակ պահապաններից մէկը սուլեց. կանգ առի նըրանից բաւական հեռու: Ոստիկանական յուպով նա ինձ նշան արեց որ մօտիկանամ նրան: Այդպէս էլ եղաւ՝ ետ տարի ինքնաշարժս, մի քիչ արագ ու կանգ առի ճիշդ ոստիկանի առջեւ: Արժանացայ նրա զինուորական բարեւին ու մեղմ յանդիմանութեան -«Յարգելի վարորդ, մի անգամ խախտեցիր սպիտակ գիծը, երկրորդ անգամն էլ խախտեցիր՝ հերիք չէր, ալա քիչ մնաց որ ինձ էլ գցէիր տակ»:

- Դուք իրաւացի էք, յարգելի ոստիկան, պատասխանեցի լուրջ շեշտով: Բնաւ չուզեցի ձեզ գցել տակ: Իմացէք որ ես թուրի՞սթ եմ: Հէնց որ դառնամ Հայաստանի քաղաքացի, ձեզ խօսք եմ տալիս որ աւելի ուշադիր պիտի քշեմ:

Փալափելս ոստիկանը մի պահ ինձ դիտեց խոժոռ ու կասկածոտ նայուածքով եւ հարց տուեց.

- Իսկ դուք ե՞րբ էք երկրից հեռացել:

- Բնա՛ւ չեմ հեռացել, Թաղարի ծնունդ եմ: Պարզապէս օտարութեան մէջ եմ ծնուել, յարգելի ոստիկան:

Օրէնքի երեւանցի պահակը, ձեռքը դընելով ուսիս, ինչ-որ կակազելով ասեց.

- Դէ որ այդպէս է, բարի ես եկել Հայաստան, բայց օրէնքը մի խախտի: Քեզ բարի օր:

Ճիշդն ասած, գոհ մնացի այս չցանկացած հանդիպումից: Նա ո՛չ ինքնաթուղթ պահանջեց, ո՛չ փորձեց ինձ տուգանել, ոչ էլ իմացաւ թէ ում «աւտօ»ն եմ օգտագործում: Թէ՛ կիրթ, թէ՛ ազնիւ, այս մարդու ոստիկան լինելը մի տեսակ թիւրիմացութիւն էր...

**

Մաքրութիւնը Հայաստանում, չլուծուած խնդիրներից մէկն է: Բայց պիտի ընդունել, որ այդ նկատմամբ կայ դարմանելու համեստ մի բարի կամեցողութիւն որ կարօտ է մեր... համբերութեան: Ահա «Հրազդան» հիւրանոցը, որ ընդհանուր տեսքով, գրեթէ եւրոպական հիւրանոցների մակարդակ ունի: Բացի ճաշարանից, որի միակ փրկութիւնը անձնական չահագործման անցնել է... Իսկ սենեակները պիտի ընդունել որ լաւ են կահաւորուած: Ներս մտնելիս, հանդիպում ես գոհունակութեամբ, լուացարանին կպած մի պիտակ, ռուսերէն եւ հայերէն տառերով «Ախտահանուած»: Ուստի մաքրութեան մասին մտահոգուելու չենք... Իրականում հիւրանոցի բացառիկ դիրքը, կը մեղմացնի հայ կամ օտար «թուրիսթ»ին բծախնդրութիւնը: Տարուած՝ տեսարանի գեղեցկութեամբ, նա գրեթէ ընտելանում է սենեակում վազվզող խորհրդային տառականների հետ...

«Ախտահանուա՛ծ»... Իսկ երբ է սկսելու հին կամ նոր շէնքերի ախտահանման «պրոցէս»ը: Դրսի մուտքից սկսեալ մեզ դիմաւորում են՝ պատուհանների ճաթած-կոտրած ապակիներ, յատակի փոշի եւ յաճախ աղբի խեղդիչ մի հոտ: Իսկ հօն վերաբերում է վերելակներին (երբ գործում են) նախընտրելի է անտեսել նըրանց գոյութիւնը: Ելեկտրական հոսանքի անջատման պահերին, նրանք ենթակայ են երկար ժամեր անշարժութեան: Մի օր գընացի Մարկոսեանին այցի: Նրա բնակարանը 11-րդ յարկումն էր թառած: Տամսեցի՝ վերելակո՞վ թէ ոտքով բարձրանամ: Ցողնած - սպառած վիճակս ինձ հրեց դէպի թշուառացած վերելակին: Զգալի էր որ նա ինձանից աւելի էր սպառած՝ հեւալով էր մագլցում: Երկար տեւեց «աւանթուրա»ն մինչեւ հասնելս 11-րդ յարկում, ուր ոչ մի Մարկոսեան չկար: Հարցուփորձից յետոյ իմացայ որ 10-րդ յարկում էր կանգ առել մեր տառապած վերելակը: Կարծում էք որ սխա՞լ կոճակի վրայ էի կոխել: Ո՛չ: Մարկոսեանի հետ զրուցելիս պարզուեց որ 11-րդ յարկ հասնելու համար, հարկաւոր էր դիմել 12-րդ կոճակին... Աւելորդ է ճշդել որ այս երանելի վերելակը խորհրդային «ցեխ»ից(*) էր դուրս եկել ու նրա թշուառութեան բուն պատճառը անտէր լինելն էր: Ուստի ցանկալի է որ չդիմենք օտարի օգնութեան, այլ հաւատանք մեր... ոտքերին, մինչեւ որ հասնի հայկական վերելակների սեփական ու հարազատ արտադրանքը...

Թող մեզ ներողամիտ լինի մաքարող Հայաստանցին, եթէ այս խառն օրերին, մեզ նման հայ «թուրիսթ»ները երբեմն դժգոհ ենք ի տես շէնքերի թափթփած ու լքուած վիճակից: Մանաւանդ արտաքնոցների (չարունակուող) անընդունելի կեղտավիճակը: Այս նիւթի շուրջ մի քիչ զառնացած շեշտով էի խօսում պատասխանատու ղեկավարներից մէկի հետ, ի նկատմամբ օտար հիւրերի ու լրագրողների ներկայութեան, որոնք վերադարձին մեզ աննպաստ տպաւորութիւններ կարող են տարածել: Լուռ լսելուց յետոյ տրտունջս, երիտասարդ ղեկավարը պոռթկաց.« -Աղքա՛տ ենք, աղքա՛տ. հասկանում ես: Երկիրը թալանեցին ու այս վիճակի թողին..»: Բնականաբար տրամադիր չէի վիճելու եւ գլուխ բռնելու այս նիւթի շուրջ: Որովհետեւ աղքատութիւնը այս պարագայում նախ յարաբերական մօտեցում է: Ինչ վերաբերում է դրամ վաստկելու եւ դառնալու ունեւոր, հարկաւոր է մի որոշ յատկութիւն ու մանաւանդ բարենպաստ պայմաններ: Իսկ մաքրութիւնը, այս մոլորակի բոլոր երկըրներում, միայն ու միայն ուզելու հարց է: Ո՛չ ուժասպառ ռուբլին, ո՛չ կանանչ տոլարը, ոչ էլ դեղին ոսկին չեն կարող փոխարինել օճառի դերը...:

Այնուամենայնիւ կ՚ուզենք հաւատալ որ այս անհանդուրժելի թերութիւնը ճակատագրական անլուծելի հարց չէ: Կ՚ուզենք հաւատալ որ շէնքերի վիճակը պիտի լաւանայ, քանի երկրի նոր ղեկավարութիւնը սկսել է պետութեան ճիրաններից ազատել կալուածները, որպէսզի բընակիչները դառնան սեփականատէր: Այդպիսով բնակարանների արդէն գոյութիւն ունեցող ներքին մաքրութիւնը, ճաշակաւոր կահաւորումը, պիտի տարածուի բոլոր շէնքերի արտաքին բարելաւման: Քանի որ պետականացած կամ հաւաքակա՛ն սեփականութեան գաղափարը «չատացուեց», մեզ մնում է հաւատալ սեփականութեան բարիքին:

Անշուշտ թշուառացած շէնքերի բարելաւումը ժամանակի կարօտ է, նոյնիսկ երբ բնակիչները դառնան սեփականատէր: Բայց մինչ այդ, անմիջական «ախտահանութեան» կարիք ունեն բնակարանի դռներին կպած ռուսատառ ազգանունները, ինչպիսին են Մինասեան, Աստուածատուրեան, Կարապետեան եւայլն, որոնք, այս ազգային արշալոյսին, (ինչպէս անցեալում), մեր աչքերին քերուըտուք են պատճառում: Մանաւանդ որ կարելի չէ ճշգրիտ գրել Պուշկինի լեզուով Հայագործեան ազգանունը, քանի որ ռուսերէնի մէջ Հ տառը գոյութիւն չունի: Ուստի չեմ հասկանում թէ ինչո՞ւ կան որ դեռ նախընտրում են մնալ թարգմանուած ու կաղ վիճակում: «Ռեմոնթ»ի կարիքը չե՞ն զգում...:

Սակայն արդար չի լինի անտեսել այն անհաւատալի ու անպասելի «ախտահանութիւնը» որ կատարուեց դէպքերի բերումով, Հայաստան երկրում, Ադրբեջանցիների հեռացումով: Անշուշտ մեզի շատ սուղի նստեց այս ազգային զտումը, որ վճարուեց անմեղ զոհերով: Բայց իրողութիւնն այն է որ Հայաստան այսօր լիաթոք շնչում է Հայերով: Վաղուց մեր հայրենիքը այսքան մաքուր, «ախտահանուած» երկիր չէր եղել...:

**

Հայաստանեան հրաշալի ոսկէ աշնան մի օր, այցելում եմ մի քանի նկարիչների կեդրոնավայրը: Ընդարձակ ու լուսաւոր արուեստանոցներ, որոնք կառուցուել ու յանձնուել են բրեժնեւեան շրջանին: Ֆրանսայում, քանի-քանի նկարիչներ պիտի ուզէին ունենալ այդպիսի մի արուեստանոց: Ձեմ սիրում ռռնալ գայլերի հետ եւ ասել որ խորհրդային տարիներում բոլոր հայ համայնավարները փորոտներ էին, որոնք շարունակ երկիրը թալանել են: Եթէ եղել են փերեզակներ, որոնք կոմունիստական տոմս ձեռք են բերել աւելի լաւ լող տալու նպատակով, այսինքն անձնապէս օգտուելու համար, եղել են նաեւ ազնիւ Հայեր որոնք դարել են համայնավար ու ժամանակի դաժան պայմաններում նպաստել երկրի բարգաւաճման: Այս մտահոգիչ օրերին պիտի հաւատանք բանաստեղծին: Ո՛չ այն մոսկուաբնակ բանաստեղծին, որ վերջերս դառնացած ու յուսախաբ յայտնեց որ «Սփիւռքը Հայաստանի համար կթան կով է եւ առանց Սփիւռքի Հայաստան չի կարող գոյատեւել»: Հարց է թէ Սփիւռքը որքա՞ն պիտի գոյատեւի առանց Հայաստանի... Կարծում ենք անտեղի են այսպիսի մեկնաբանութիւններ: Ո՛չ, մենք պիտի շարունակենք հաւատալ տարարախտ բանաստեղծին՝ Զարենցին, որի նշանաւոր կարգախօսը մնում է միշտ այժմէական՝ «Հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժին մէջն է»: Խորհրդարանի բիւզանդական վէճերը ինչ-որ չափով անտեսում են, կարծես, այդ կարգախօսը... ոչ երանի այդ նիստերը վարողին: Ինչքան համբերութիւն ու տոկունութիւն է նրան հարկաւոր: Մինչ, Սեպ. 21-ի հանրաքուէն եւ Հոկ. 16-ի նախագահական ընտրաքուէն, վճռականօրէն ապացուցանեցին որ մեր ժողովուրդը դիտակից, պահանջում է իր քուէներով, այդ հաւաքական ուժը: Այսուհանդերձ երբ նախագահ է ընտրւում 83%-ով եւ իր անմիջական մրցակիցը միայն 7%, այսպիսի անպասելի տարբերութիւն, ուրախալի է, զարմանալի եւ նաեւ մտահոգիչ: Սովորաբար ժողովրդական ընտրութիւնից, նախագահը, քուէների քիչ տարբերութեամբ է ընտրւում: Կ՚ուզենք հաւատալ որ մեր քաղաքական պահեստանոցում, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանից զատ, դեռ կան պետական հասունութիւն ունեցող արժէքաւոր անձեր, որոնք այս անգամին, երեւի, յանուն միասնութեան, նախընտրեցին մնալ թաքնուած...:

Ինչ որ զարմացնում է հայ «թուրիսթ»ին, Հայաստանի գրողների թաքնուելն է: Այս աննախընթաց ու պատմական օրերին մտաւորականների 400 հոգինոց բանակը փայլում է լռութեամբ: Ի՞նչպէս բացատրել այս լռութիւնը, երբ նախորդ տարիներում մեր թերթերը ողողուած էին նրանց գաղափարական ու քաղաքական վերլուծումներով, եւ անհամողիչ տեսակէտներով: Առհասարակ մտաւորականութիւնը ժողովուրդի ուղեղն է համարւում: Թւում է որ մեր «պրոֆեսիոնալ» գրողները մտել են ձմեռնաքունի մէջ: Մի՞թէ պիտի ենթադրենք որ նրանք չեն հաւատում ներկայ ղեկավարների տարած քաղաքականութեան: Իրաւ է որ երկար տարիներ նրանք ներշնչուել են ու գրել շարժել, հրահանգով: Հիմա լրիւ ազատութիւն է՝ գրել գիտցող - չգիտցողն էլ գըրում է, ու մեր մտաւորական հովիւները լռութեան մէջ, փորձում են վարժուել ազատութեան նոր եղանակին: Սպանացիները ասում են՝ «զգուշացիր համր շնից եւ լռող մարդուց: Լռութիւնը, ինչպէս մութ գիշերը, թոյլ է տալիս թակարդներ գետեղել...»:

Ինչ փոյթ, մենք հաւատում ենք մեր ժողովուրդի իմաստութեան, նրա իրատեսութեան: Նրա քուէները փառաւորապէս փաստեցին որ նա, ազատութեան մէջ, գիտցաւ զանազանել մեր ազգի պետական խոհեմ անձերը, քաղաքական «կինտո»ներից...:

Պարտաւոր ենք ընդունել նաեւ որ նոր ղեկավարների ստանձնած պատասխանատուութիւնը, երանելի վիճակ չէ: Երբ նկատի առնենք երկրի շրջափակումը, տնտեսական տագնապը, վառելանիւթի պակասը սպառնացող ձմրան սեմին, «փախստականներ»ի կամ աւելի ճիշդ գաղթականների յուսահատիչ վիճակը եւ վերջապէս Արցախի մնայուն խայթող փուշը՝ հայ «թուրիսթ»ը քննադատելուց առաջ, պէտք է որ լեզուն եօթն անգամ բերնի մէջ շարժի: Որովհետեւ մեր երկրի նոր ղեկավարների ստացած դաժան ժառանգութեան նկատմամբ, մեր դիտողութիւնները յաճախ վերածւում են մանրուքների: Իսկ ծանր ժառանգութիւնը սովորաբար ունի երկու տեսակի հետեւանք: Կամ այդ ծանրութեան տակ ժառանգորդը պիտի ճզմուի ու ոչնչանայ, կամ աւելի ուժ ու կորովով՝ ժառանգորդը պիտի դառնայ ու յաղթահարի բոլոր խոչընդոտները: Մենք հաւատում ենք մեր նոր ժառանգորդների դիմացկունութեան:

Վերադառնանք նկարիչների մօտ: Ոսկէ աշնան այդ հիանալի արեւաշող օրը, նրանք ցանկութիւն յայտնեցին որ միասին ճաշենք:

- Ո՞ւր ենք գնալու Համօ, հարց տուի, ապագայ խոստացող երիտասարդ նկարիչին:

- Գնում ենք Ծիծեռնակաբերդի ներքեւի «Խաչքար» ճաշարան: Շատ լաւ ա, մանաւորի ռեսթորան ա:

- Ի՞նչ ռեսթորան ասացիր:

- Խաչքար, - ճշդեց Համօն լուրջ շեշտով:

Հէնց որ հասանք, նոյն պահին ինձ ներկայացրեց տէրը՝ կայտառ թխադէմ մի երիտասարդ, որ խկոյն մեզ առաջնորդեց դրսում սարքուած, դալարազարդ հովանոցներից մէկի տակ, ուր բոլորուեցինք մի սեղանի շուրջ:

- Ուրտեղացի ես, - հարց տուի երիտասարդ տիրոջ, որի համարձակ քիթը եթէ լոյս տար, յաջող մի փարոս կը լինէր...:

- Ղա՛րսցի,- պատասխանեց նա, հպարտ շեշտով:

Կազդուրիչ է հաստատել թէ որքան շատացել են այս վերջին տարիներին՝ Կարսեցիներ, Մշեցիներ, Վանեցիներ...:

Զրոյցը հաճելի էր, խորոված եւ այլ ուտելիքները համեղ: Բայց միտքս ճանկում էր այս ճաշարանի «խաչքար» արտառոց անունը: Յիշեցի որ ժամանակին գնացել էի «Լեչ Կամխիա» հիւանդանոցը, որ իրականում Լեչ չէր, այլ՝ «Լեչ»: Այսինքն ռուսական մի խորագրի սկզբնատառերը: Ճիշդ այդպէս էլ էր «խաչքար»ն, բխած՝ «Սպոռթիվնի - Քանսեռթի - Քոմփլէքս», որ ռուսական հնչումով Ս. Ք. Ք. սկզբնատառերը Հայաստանցիները հնչում են՝ «խաչքար»...:

Կարսեցին եկաւ ստուգելու համար եթէ գոհ էինք: Առիթից օգտուելով ասացի.

- Սիրելի հայրենակից, տուածներդ ուրախով են եւ համեղ, միայն այս ճաշարանիդ «խաչքար» անունը ախորժակը խանգարում է: Ձես կարող հայկական կամ քրիստոնէական մաքուր մի անուն դտնել:

Կարսեցին ախորժակով ծիծաղեց ու հեռացաւ:

Ուստի զգուշանալու ենք լեզուների խառնուրդից: Միշտ չէ որ լաւ է «ստացւում»: Տարիներ առաջ, Հայաստան գնալիս, հօրաքոյրս ինձնից խնդրեց որ մի քանի տուփ դեղեր յանձնեմ մի ազգականի: Նրա տուած հասցէն ինձ անծանօթ էր.

- Հօրաքոյր, ո՞ւր է այս փողոցը:

- Արմենիա հիւրանոցէն որ թիւս գյաս Ամիրեան փողոց շարունակիր, մինչեւ որ խասնես Լենինի փռօսթաթը:

- Լենինի փռօսթաթ չի հօրաքոյր, փըռօսփեքթ ասա:

- Դէ՛հ, լաւ, նոյն բան ի, - կարճ կապեց հօրաքոյրս:

Հիմա Լենինի «Փռօսփեքթ»ը դառել է Մաշտոցի պողոտան:

Pourvu que ça dure...

Փարիզ, Հոկտեմբեր 91

(*) Ռուսերէն. - արտադրամաս:

ՊԱՅՔԱՐԻ ԱՌԱՋԱՄԱՐՏԻԿ ՍԱ. ԿԻՆԵՐԸ

1917-ի յեղափոխութեան Ձմեռնային պալատը պաշտպանող կիներու ջոկատը չյաջողեցաւ փոխել պատմութեան ընթացքը. այդ կիները չկրցան փրկել առժամեայ կառավարութիւնը: Անցեալ Օգոստոսի պատահարներէն ետք ալ երբ

Գերագոյն Խորհուրդին մէջ Երեսփոխանուհի մը յայտարարեց թէ կնոջական խորհրդարան մը պէտք է հիմնուի, շատ մը այրեր ուս թօթուելով հարց տուին թէ ինչի պիտի ծառայէր ան երբ արդէն գոյութիւն ունէր Խորհրդարան մը զոր չէին գիտեր ինչ ընել:

Այսուհանդերձ, կիները հետզհետէ աւելի նկատելի ներկայութիւն կը դառնան խորհ. քաղաքական կեանքին մէջ. անոնք պաշտպանեցին Ռուսաստանի նախագահական պալատը, պետական հարուածի օրերուն եւ աւելի յաջողութիւն արձանագրեցին քան իրենց 1917-ի քոյրերը: Անոնք չլքեցին դիրքերը նոյնիսկ երբ ըսուեցաւ որ ամէն վայրկեան յարձակումի ազդանշան կրնար տրուիլ:

Վիլնիւսի հեռատեսիլի կայանին պաշարման ընթացքին կին մը սպաննուեցաւ, ուրիշ կին մըն ալ վիրաւորուեցաւ: Անոնք կարեւոր դեր կը կատարեն նաեւ ազգամիջեան բախումներուն մէջ. Խուրաման Աբբասովա այն կինն էր որ Ասկերանի Հայերուն եւ Ազգային Ազերիներուն միջեւ արինահեղութեան արգիլք եղաւ, Երեւանի ՀԱԲ-ի (Հայ Ազգ. Բանակ) կեդրոնատեղին երբ կը գործէր, զինուած երիտասարդուհի մը տեսած էինք:

Կիները յաճախ նաեւ առաջին քայլը կատարողներն են ազգամիջեան բախումներուն. խելակորոյս կին մը կը հանէ աղաղակելով որ բռնաբարուած է ու կը գլխաւորէ բազմութիւն մը որ կ'երթայ վրէժ լուծելու: Յաճախ կը պատահի որ երբ տեղւոյն վրայ կը հասնին ապահովութեան ուժերը, որեւէ փաստ չի գտնուիր բռնաբարումին մասին:

Այսօր կնոջական ջոկատներ չկան այլեւս, սակայն ցուցարար կիներու խումբեր կան որոնք ցոյցի հրապարակներէն անպակաս են. հոն կ'երթան իրենց սիրելի առաջնորդին հետ ժամադրութեան մը երթալու պէս: Այդպէս էր նաեւ առժամեայ կառավարութեան շրջանին Ա. Կէրէնսկիի պարագան:

Նոյնը եղած է Լիթուանացի Ա. Տէրլիփացքասի համար: Ան Լիթուանիոյ ազատութեան լիկային նախագահն է. անոր խումբն է որ վերակառուցումի ճամբան բացաւ Լիթուանացիներուն առջեւ: Տէրլիփացքաս 60 տարեկանի շուրջ է. ճիշդ Ելցինի նման կը յարդարէ մազերը. ձմեռը երկար վերարկու մը կը հագուի, աղուէսի մուշտակէ օձիքով մը: Իրեն շուրջը խմբուեցան անմիջապէս ուսանողներն ու կիները: Միջոց մը ետք առաջինները հեռացան, կիները կը շարունակեն հետեւիլ անոր:

Կիներու նորօրեայ ներկայութիւնը քաղաքական բեմին վրայ, շատ զգալի է Վրաստանի մէջ. այնքան կարեւոր է անոնց գործունէութիւնը որ դառնօրէն կը կատակեն Թիֆլիսի մէջ, ըսելով. «Վրաստանի մէջ երկու ժողովուրդ կայ հիմա. այրերը եւ կիները»: «Սեւ գուլպաներու ջոկատը» կը կոչեն այն կիները որոնք վերջերս զօրավիգ եղան Նախագահ Գամսախուրդիայի: Այդ կիները կարող էին ոեւէ մէկուն կեանքը թունաւորելու:

Երկրին ընդդիմադիր ճակատը այն համոզումը ունի որ գիւղացի կիներ են անոնք ու վարձուած՝ օրական 50 ռուբլիի: Երեսփոխան մըն ալ Խորհրդարանին մէջ յայտնած է թէ կիները հրաւիրուած էին պարկ մը շաքարի խոստումով:

Վրացական մշակոյթը դարերով այն հաւատքը ներշնչած է որ կիները անհպելի են (ուշադրութիւն ըրա՞ծ էք որ անոնց ազգ. պարերուն ոչ մէկուն մէջ այրը կը դպչի իր ընկերակցուհիին). այս պարագան պատճառ կ'ըլլայ որ անոնք դիմեն ամէն տեսակի սահմանազանցութեան: Այրերը քաղաքական հրապարակը մաքրելու համար կպչուն այս արարածներէն, կը դիմեն հետեւեալին նման լոզունգներու. «Կինե՛ր, վերադարձէք ձեր փուռերուն գլուխը»:

Ընդդիմադիր շարքերը աւելի քիչ թիւով կիներ ունին. մտաւորական տարրն է որ կը տիրէ անոնց:

Նոյնն է կացութիւնը այլուր. Մոլդովայի բնակիչ Մաշա մայրիկը 70 տարեկան, հինգ զաւակի ու տասը թոռան տէր է. ան հպարտ է որ մոլդովացի ժողովուրդին երակներուն մէջ 26 լիթր ռուսական արիւն հոսեցուցած է, շնորհիւ բազմաթիւ անգամներու իր արինատուութեան: Երկաթուղիի բանուոր եղած է ու երբ հանգստեան կոչուած է, նստած է գիծերուն վրայ ու արգելք եղած երթեւեկին; Հոն մնացած է 30 օր ու տասը գիշեր: Սկիզբը ամուսինը ահագին խնդիր հանած է, պահանջելով իր «պորշչ»ը. երբ կինը անդրդուելի մնացած է, ան ըստիպուած է սորվիլ ինք պատրաստել ուտելիքը ու անկէ ամանով մը տանիլ նաեւ ցուցարար կնոջը:

Երբ ՕՄՌՆ-ականները կը հասնին իրենց տունը ղրկելու Մաշան ու անոր կողմնակից սեռակիցները, ան իր կարգին յարձակումի կ'անցնի անոնց դէմ, գոչելով. «ձերբակալեցէ՛ք զիս»: ՕՄՌՆ-ականները կը շաչեցնեն իրենց զէնքերը, կը հայհոյեն եւ վերջապէս կը մեկնին: Յետոյ, երբ Մոլդովայի շրջափակումին վերջ տալու պահը կը հասնի, Մաշան կ'ըսէ. «Ի՞նչ կ'ըսէք, եթէ կրկին պէտք ըլլայ հոս ենք չէ՞ աղջիկներ»:

Տնիէսթրի Հանրապետութեան մէջ ալ պատերազմական ջիղը ներկայացնողը կիներն են: Անոնք են որ պատնէշներ կանգնած են ճամբաներուն վրայ ու յառաջացած դէպի զինուած զինուորները: Վերջին անգամուն բախումը փոքր արինահեղութեամբ մը աւարտած է եւ երեք այրեր սպաննուած են...:

Թերեւս այս պարագան առիթ կու տայ որ ղեկավարներ կիները միս-ոսկորէ զէնքերու վերածեն ազգամիջեան բախումներու ընթացքին. եւ կամ թերեւս այրերը չեն յաջողիր ապահովութեան զգացումը ներշնչել իրենց մայրերուն, կիներուն կամ քոյրերուն որոնք ի վերջոյ կը նախընտրեն լքել փուռերը ու գործօն մասնակցութիւն բերել մղուած պայքարին:

Քաղուած՝

«Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»էն

ԵՐԳ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»)..

Դեկտեմբեր 1-ին, Օտէոն Թատրոնին մէջ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցին կը կազմակերպէ համերգ մը, միշտ իր 60-ամեակի տարուան շրջագծին մէջ:

Ցայտագիրը կը թուի ըլլալ հետաքրքրական եւ ուշագրաւ:

Հանրածանօթ եւ տաղանդաւոր ջութակահար Ժան Տէր-Մերկերեան եւ դաշնակահար ու նուագախումբի ղեկավար՝ Սերժ Բալոյեան կ'ապահովեն երաժշտական բուն մասը Խաչատրեանի, Կոմիտասի, Պրամսի գործերով:

Մարսէյլի Հայերը եւ մասնաւորապէս երաժշտասէր հանրութիւնը առիթը պիտի ունենայ, առաջին անգամ ըլլալով, ունկնդրելու Սոֆիայի պետական Օփերայի առաջին մենակատարուհի՝ Մարի Գրիգորեանը (սոփրանօ), որ իր երգացանկին մէջ ունի Վերտիի, Փուչինիի եւ այլ երգահաններու օփերաները, գործերը: Համակրելի ներկայութիւն մը, անկասկած: Երգչուհիին, դաշնակով պիտի ընկերանայ՝ Ժիւլիէթ Երլմազեան:

Իսկ, Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը եւ Գարուն Մանկանց երգչախումբը, որոնք երկուքն ալ Երլմազեան զոյգին հետեւողական աշխատանքին, երաժշտական կարողութիւններուն, ազգային ծառայութեան ոգիին արդիւնքն ու արտայայտութիւնն են, հանդէս պիտի գան առաջին անգամ ըլլալով նոյն համերգի մը ընթացքին, ե՛ւ առանձին յայտագրով եւ միասնաբար: Հոս ալ կայ ինքնատիպութիւն մը:

Քանի Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ 60ամեակի տարին է, երգչախումբը, Սահակ - Մեսրոպ, իր յայտագրին մէջ դրած է Վարդան Սարգսեանի գործերէն, որպէս տեսակ մը մեծարանքի, երախտագիտութեան արտայայտութիւն՝ անոր որ մեծ վաստակ ունի եկեղեցւոյն ներս եւ գաղութին մէջ: Վարդան Սարգսեան Մարսէյլի գաղութին վրայ, մանաւանդ երաժշտական կեանքին վրայ դրած եւ ձգած է իր դրոշմը:

Գաղութը, տարուած Հայաստանի մէջ տեղի ունեցող դէպքերով, իրադարձութիւններով եւ այսօրուան ճգնաժամային պահերով, իր ուժը կը կեդրոնացնէ, թէպէտ արդարօրէն հայրենիքի օգնութեան գործին մէջ, բայց եւ այնպէս իրաւունքը չունի մոռնալու, հրաժարելու եւ լքելու իր հարցերը: Դժուար է երգչախումբ մը պահելը, դժուար է մանկանց խումբ մը դաստիարակելը եւ առաջնորդելը: Հարկ է չանտեսել մեր գոյապայքարին այս զէնքերն ու ազդակները: Եւ այս պարագային լաւագոյն վարձատրութիւնն ու գնահատանքը կ'ըլլայ անոր խուռներամ ներկայութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՏԷՍԻՆ - ՍՏԵՓԱՆԱՒԱՆ ԶՈՒԳՈՐԴ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

Տէսինի Թաղապետական խորհուրդը Հոկ. 24-ի իր նիստին որոշած է զուգորդ քաղաք դարձնել Տէսին եւ Ստեփանաւան: Այս նպատակով, քաղաքապետը՝ Փիէր Քրեսոզ, որուն կ'ընկերանային Պ. Մարկոսեան, կցորդը եւ Պ. Ղազարեան, Թաղապետական խորհրդատու, Երեւան մեկնած են, անկէ ալ Ստեփանաւան անցած, տեղւոյն քաղաքապետ՝ Պ. Բարաճանեանի յանձնելու համար որոշումնագիրը եւ անոր հետ ճշդելու երկու քաղաքներու յետագայ գործակցութեան հիմերը:

«Լիոն - Մաթէն», Նոյ. 17-ի իր թիւին մէջ արձագանգելով այս որոշումին՝ «այո... բայց» մը կ'աւելցնէ, ըսելու համար թէ Տէսինցիները, եթէ դէմ չեն այս կարգադրութեան իրենց բարեկամական զգացումներուն պատճառաւ ծագումով Հայ Տէսինցիներու նկատմամբ, մեծամասնութեամբ նախընտրած պիտի ըլլային որ Տէսինի առաջին զուգորդութիւնը օտար քաղաքի մը հետ, աւելի ամբողջական նպաստ մը բերէր մշակութային մերձեցումներով: Այս առընչութեամբ առաջին գիծի վրայ կու գայ Գերմանիան:

Ըստ թերթին, այս զուգորդութիւնը աւելի կը կեդրոնանայ Հայկ. Սփիւռքին վրայ եւ Տէսինցիներէն քիչեր կ'օգտուին...:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅՑ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւան հասած է Ամերիկայի «Հայկական միացեալ ֆոնտի» ուղարկած ապրանքատար օդանաւը, մէկ միլիոն տոլար արժողութեամբ դեղօրայքով եւ բժշկական սարքերով: Անհրաժեշտ այս օգնութեան կողքին, օդանաւը Հայաստան բերած է նաեւ շուրջ 15 թոն կաթի փոշի, շինանիւթեր, Արովեանի Ամերիկեան Համալսարանին համար ուսումնական իրեր ու մասնագիտական գիրքեր:

«Հայկական Միացեալ Ֆոնտը», որ կը համախմբէ բարեսիրական ու եկեղեցական վեց կազմակերպութիւններ, վերջին երկու տարիներուն Հայաստան ուղարկած է 900 թոն ապրանք, 18 միլիոն տոլար ընդհանուր արժողութեամբ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԳՕՆԻԱ

Ապա կեդրոնական՝ երեք տարի, վերջն ալ Պէրպէրեան՝ զոր կը լրացնէ 1908-ին: Դեռեւս ուսանող՝ կ'աշխատակցի «Արեւելք»ի, «Մանզումէ»ի եւ «Ծաղիկ»ի: Հուրրիէթի առաջին օրերուն կը հրատարակէ Հայրենիքի ձայն եւ Սասուն պարբերականները: Այնուհետեւ կը նետուի կրթական ասպարէզ, պաշտօնավարելով Սկիւտար՝ Կարապետեան, Պիլէճիք եւ Էսկի Շէհիր, վերջին երկու քաղաքները տնօրէնի պաշտօնով: Ունի հետեւեալ գործերը. - «Ակնայ գաւառաբարբառը», «Ընդարձակ աշխարհագրութիւն» երկու հատոր, «Յունական արուեստն ու իր ծագումը»:

Կը սկսին մխահաղոյն ձերբակալութիւնք մայրաքաղաքիս մտաւորականաց: Տիգրան - այս է աշխարհական անունը - ծուարած կ'ապրի Պոլսոյ մէջ եւ հայրը զաւկին տեղ կ'աքսորուի, բերան չտալով անոր թաքստոցը: Տիգրան պատերազմէն յետոյ այս խորագրով թերթօն մը սկսաւ «Ժողովուրդ» օրաթերթի մէջ, պատկերելով հայրիկին եւ տարաբախտ ընկերներուն աքսորականի կեանքը: Այնուհետեւ Վարդապետ կը ձեռնադրուի Եղիշէ Արք. Դուրեանէ Գատըգէօյի Ս. Թագաւոր Եկեղեցին, եւ խսկոյն առաջնորդ կարգուելով Գօնիայի՝ կը մեկնի պաշտօնատեղին: 1920-ի գարնան հաղորդակցութիւնք կը խզուին՝ Քէմալականներու ոտնձգութեանց հետեւանօք, եւ նորընծայ Հայր Սուրբը քանի մը ամիս վերջ կ'աքսորուի Սեբաստիոյ ճամբով Կարին՝ ուր կը մնայ ցարդ: 1920 Մարտ 16 թուակիր իր վերջին նամակաւ կը գրէր մեզ թէ աւարտելու վրայ է նոյն թեմին հոգեւորականաց մասին նօթեր եւ յարակից մանրամասնութիւններ: Այդ նամակին ժամանումէն քանի մը օր վերջ երկաթուղիի երթեւեկութիւնք դադրեցան եւ Գաւառը մնաց նորէն անհաղորդ կեդրոնին:

Գօնիա մնացին նաեւ ուսուցչական պաշտօնով Պոլսէն գացող Պարոյր Բ. Քէշեան եւ չարաթապահ Տիրան Զրաքեան (Ինտրա): Հայերու դէմ խստութիւններ եւ ապօրինութիւններ վերանորոգուեցան նախկին թափով. հարստահարութիւն եւ աքսոր դարձեալ բաժինը եղան գաւառի Հայութեան որ ինքզինք նոր գտնելու վրայ էր մեծ Ջուլումէն: Կիլիկեցի Տոքթ. Մարգարեան եւ ուրիշներ տարապարտուց կախաղան բարձրացան հոն, զոհ Քէմալականաց քմայքին: Իսկ 1921-ի գարնան ընտանեօք Գօնիա վտարուեցաւ նոյնպէս Քէօթահիոյ Օսմանեան Դրամատան դեր-տնօրէն Մաքսուտ Միլտոնեան: Անստուգութիւնը կը շարունակէ տակաւին: 1921 Յուլիսի սկիզբները՝ պոլսահայ թերթեր արձագանգը կ'ըլլան Գօնիայի, Սպարթայի եւ Աֆիոն Գարահիսարի տեղահանութեան, դէպի Կեսարիա եւ Սեբաստիա:

ԳԱՐԱՄԱՆ

Գօնիայի հարաւ-արեւելակողմը, Կիւնտէրէ Սուի եզերք՝ պատմական քաղաք որ ի հնումն Լարանտա կը կոչուէր (շրջակայքով Լիկայոնիոյ վիճակ) եւ որուն տիրեց Լեւոն Մեծագործ: Շոգեկառքը Գօնիայէն մեկնելով Գարաման հասնելու համար՝ կ'անցնի հետեւեալ փոքր կայարաններէն, որոնք նոյնպէս տեսան գաղթական Հայութեան թշուառութիւնները.. Գաչին խան, Զումրա (Գօնիայի ռազման գլխաւոր վայր՝ ուր 1918-ի գարնան բաւական թիւով Հայեր փճացան, մշակական տարապարհակներու հետեւանօք), Արըգ Էօրէն եւ Մանտասուն: Քաղաքին Թուրք, Յոյն եւ Հայ խառն բնակիչներէն՝ վերջինք 210 տուն էին եւ Թրքախօս: Երբ աքսորական անհամար ընտանիքներ կառախումբերով կը հասնին Գարաման, պահ մը դադար կ'առնեն անոր դաշտին մէջ, յետոյ կրկին ճամբայ կը հանուին, անլուր խժդժութիւններով: Օգոստոս 11-ին կարգը կու գայ տեղացի ժողովրդեան, զոր ոստիկաններ բռնութեան տակ կը հանեն տուներէն դուրս եւ նոյն դաշտը կը քշեն, առանց ժամանակ տալու որեւէ պատրաստութեան: Եւ շոգեկառքը կ'առնէ կը տանի Թուրք տարրին հետ գրեթէ նոյնացած այս խելօք եւ անմնաս ժողովուրդն ալ, Պօզանթիէն անդին խառնելու այն կարաւաններուն որոնք վերջ չունէին:

Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Շմաւոն Քահանայ Տէր-Գալուստեան. - Ծնած 1879, Մարտ 6-ին եւ 1912, Օգոստոս 26-ին ձեռնադրուած Ստեփանոս Արք. Յովակիմեանէ: Տարագրութեան մէջ անհետ:

Յակոբ Քահանայ Թահմազեան. - Ծնած 1875, Դեկտեմբեր 31-ին: Օծակից եւ բախտակից Շմաւոն Քահանայի:

(Շար. 330)

(Շար.ը Ա. էջէն)

կուտէք ինչ ահաւոր հետեւանքները կրնայ յանգիլ այս քարոզչութիւնը: Կոչ կ'ընենք վերջ տալ թշնամանքին. բաւ է արիւնը» կ'ըսուի այնտեղ:

***

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Նոյ. 23-ին, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հանդիպում մը ունեցած է Հայաստանի մէջ գործող հանրային-քաղաքական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ: Սոյն հանդիպումին մասնակցած են Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը, Հայաստանի Հանրապետական Կուսակցութիւնը, Ազգային Ինքնորոշում Միաւորումը, Հայոց Համազգային Շարժումն ու Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութիւնը:

Նախագահը տեղեկութիւններ փոխանցած է Հանրապետութեան այժմու իրավիճակին վերաբերեալ ու շեշտած՝ բոլոր կազմակերպութիւններուն գործունէութեան համադրումի անհրաժեշտութիւնը: Այնուհետեւ, շրջափակումի, ուժանիւթի տագնապի եւ ապահովական հարցերու մասին զեկուցած են փոխ-նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան եւ ներքին գործերու պաշտօնակատար Աշոտ Մանուչարեան:

***

ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նոյեմբեր 20-ին տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Հայաստանի ներքին գործերու նախարարի պաշտօնակատար Աշոտ Մանուչարեան (*) տեղեկութիւններ տուած է Արցախի եւ սահմանամերձ շրջաններու իրավիճակին մասին: Ան ըսած է, որ Ղարաբաղի մէջ կանոնաւոր կերպով կը գործեն ինքնապաշտպանութեան հայկական ջոկատները, որոնց գլխաւոր առաքելութիւնն է տեղահանուած գիւղացիները վերադարձնել իրենց շէները:

Ա. Մանուչարեան յայտնած է նաեւ, որ վերջերս Հայաստանի մէջ զգալի աճ արձանագրած է յանցագործներու թիւը, ինչ որ հետեւանքն է քաղաքական ու տնտեսական անկայունութեան:

(*) Նոյ. 22-ին կը նշանակուէր նախագահի գլխաւոր խորհրդատու ապահովութեան հարցերու վերաբերեալ:

***

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՍՆՈՒՆԴԻ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԳՈՐԾԵԼ

Հոկտեմբերեանի պահածոներու գործատան մէջ սկսած է գործել մանկական սնունդի արտադրամասը: 1,2 միլիոն տոլար արժողութեամբ այս բաժինը ունի Ֆրանսայէն բերուած արդիական սարքեր, ամբողջովին նուէր՝ «Աղնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան կողմէ:

GRANDE SOIRÉE ARTISTIQUE

sous la présidence de

Monsieur ANDRE SANTINI
Ancien Ministre
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux

organisée par
le Comité de Jumelage
Issy - Etchmiadzine

sous l'égide des deux Eglises
et
l'ensemble des associations arméniennes d'Issy-les-Moulineaux

en présence de la délégation officielle de la ville d'Etchmiadzine

LE MARDI 3 DECEMBRE
A 20 H 30 PRECISES

au Palais des Arts et des Congrès
(P. A. C. I.)
25, ave. Victor Cresson - Issy-les-Mlnx.

PROGRAMME
Navassart
Ensemble de Danses Folkloriques
Duo Armen Danse
Trio instrumental populaire

Vente des billets :

Maison Manissian — Télé Condorcet
Carla Coiffure — Epicerie Sarafian
Robert F — Le Caucase
Eniz — Coiffeur Manouk
Le Balto — Arc-en-ciel Sports

Tarif unique : 100 Frs.
Placement libre.

ՅԱՒԱՏԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Առաքել Սերոբեանի եւ իր զաւակներուն Տիկին Սիրվարդ Սերոբեանի մահուան առթիւ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Նոյ. 30, տօն է Սրբոց Առաքելոցն Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի առաջին Լուսաւորչացն:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

IL Y A TROIS ANS, UN SEISME RAVAGEAIT L'ARMENIE

le 8 Décembre, à 15 h 30
sous l'égide de
MGR NORVAN ZAKARIAN
en l'églises Saint Nom le Jésus
91, rue Tête d'Or — 69006 Lyon

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE
organise

un grand concert de chants

avec
La Chorale SAHAK-MESROP de Marseille
sous la direction de
KHATCHIG YILMAZIAN
au piano : *Juliette Yilmazian*
Solistes :
Eva Artinian — Antranik Minassian
Au programme :
Yegmalian — Komitas — Altounian
Bartevian — Avedissian — Sarkssian

La première partie de ce concert est dédiée au souvenir des victimes de ce séisme.

Le Comité de Paris
de l'U.G.A.B.
organise

une Conférence

le Dimanche 1er Décembre à 17 h
au Centre Culturel Alex Mannogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e

Conférencière : *RITA BALIAN*
membre actif de l'UGAB aux USA,
de retour d'Arménie.

Projection de diapositives

— Entrée libre —

DINER

des
AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

Invité d'Honneur
KIRAZ

le Vendredi 6 Décembre à 20 heures
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

Tirage de la tombola au cours du dîner.

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN D'ANTONY

vous convie à la conférence donnée par

TIGRAN SARGSIAN
Député, Président de la Commission du Budget du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTOUCH MOVSISSIAN
Député, Président de la Commission du Plan du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTHUR STEPANIAN
Directeur de la Direction des Impôts à Kapan

EDOUARD SEROPE SARGSIAN
Président du Comité d'Arrondissement d'Erevan : «Arabkir»

RAPHAEL BAGOYAN
Président du District d'Ordjonikidzé

"L'Arménie, aujourd'hui"

sous la présidence de
PATRICK DEVEDJIAN
Député-Maire d'Antony

le Lundi 2 Décembre à 20 h 30
Auditorium du Centre André Malraux
Renseignements : 46. 66. 04. 37

Soixantième anniversaire de la Cathédrale
SERPOTZ TARKMANTCHATZ

CONCERT

Dimanche le 1er Décembre à 15 heures 30
au Théâtre de l'Odéon

MARIE KRIKORIAN (soprano)
Soliste à l'Opéra National de Sofia — Bulgarie
JULIETTE YILMAZIAN (piano)
JEAN TER-MERGUERIAN (violon)
SERGE PALOYAN (piano)

Chorale SAHAK-MESROP
Chorale KAROUN

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme : KOMITAS — EKMALIAN — BRAHMS
A. DIKRANIAN — BARTEVIAN

Renseignements : Centre Culturel Sahak Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 99. 84. 70.

— COMMEMORATION —

La Section «Cardiné Aghababian» de Clichy - la - Garenne va commémorer le tremblement de terre du 7 Décembre 1988 en Arménie

avec la CHORALE SIPAN - KOMITAS

en l'Eglise Saint-Vincent de Paul
le Samedi 7 Décembre à 20 h 30
96, boulevard Jean-Jaurès
92110 Clichy - la - Garenne

Renseignements par téléphone :

47 99 41 19 — 42 70 00 91 — 47 20 71 10.

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է լոթօ մը որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Դեկտեմբեր 1, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue Saint Bazile Marseille 1er

Magnétoscope,
Micro - onde,
Tableau, etc. etc...

après-midi récréative

La section Croix Bleue de Bagneux - Cachan «H. Issahakian» organise à l'intention de ses ainés et des familles de ses membres une après-midi récréative le Dimanche 1er Décembre de 15h à 18h30 dans la salle Pierre Cosse
14, rue Jean Marin Naudin
92220 Bagneux
(au dessus de la pharmacie).

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 2, ժամը 20.30-ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30

SAMEDI
30 NOVEMBRE
1991

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

LE NUMERO : 5,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 17.678 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17.678

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ

ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի փոխ - նախագահ Բաբգէն Արարքցեան Զուիցերիայէն Երեւան վերադարձի ճամբուն վրայ Փարիզէն անցաւ. այս անգքը առիթ տուաւ որ տագնապալի մեր ներկային մասին ան պատասխանէ քանի մը հարցումներու :

**

Հ.- Ի՞նչպէս պէտք է բացատրել Ադրբեջանի կողմէ դէպքերու այս արագացումը ու կեցուածքի խստացումը :

Պ.- Ժելեզնովոդսկի համաձայնագիրը (Սեպ. 23) որ բացասական ու դրական կարծիքների տեղի տուեց, ունէր նաեւ չատ վիճելի մասեր. այնուամենայնիւ արձանագրեց երկու կարեւոր կէտեր. նախ, այնտեղ առաջին անգամ փաստուեց, գրուեց որ Հայաստանը եւ Ադրբեջանը պէտք է բանակցութիւն վարեն Ղարաբաղի հարցով. մի բան որը մինչ այդ ընդունելի չէր Ադրբեջանի կողմից : Իսկ երկրորդը՝ համաձայնագրի մէջ երբ գործածւում է «Լեռնային Ղարաբաղի Մարզ» եզրը, չի յիշւում որ դա պատկանում է Ադրբեջանի տարածքին : Ես կարծում եմ որ այս հանգամանքը չատ անբարենպաստ պէտք է ընդունուէր Ադրբեջանի իշխանութեան կողմից : Սակայն նրանք այնուամենայնիւ ստորագրեցին, հաշուի առնելով իրավիճակը, Ելցինի եւ Նազարբայեւի միջնորդութիւնը : Բանակցութիւնների հիմնական կէտերից մէկն էր վերականգնել Մարզի իշխանութիւնները. նոյնպէս պէտք է որոշակիօրէն փոխէր Ղարաբաղի իրավիճակը ի նպաստ հայ բնակչութեան : Ուստի պէտք է ադրբեջանական կողմը փորձէր խափանել բանակցութիւնները կամ տանէր փակուղի :

Իրադարձութիւնները այդպէս էլ զարգացան. Նոյ.4-ին անջատուեց կապը, այնուհետեւ Ադրբեջանը դրեց պայման որպէսզի 10 քմ.նոց մի գօտի ստեղծուի միայն Հայաստանի ու Ադրբեջանի սահմանի վրայ որը մեզի համար ընդունելի չէր. ընդունելի կը լինէր եթէ նման գօտի ըստեղծուէր նաեւ Ղարաբաղի չուրջը :

Այսպիսով Ադրբեջանը ցանկանալով տնտեսական ճնշում բանեցնել Հայաստանի վրայ, ուզում էր քաղաքական զիջումներ ստանալ, կամ առաւելութիւններ : Եւ պէտք է չտապէր որովհետեւ հետզհետէ ստեղծւում են այնպիսի պայմաններ որ Ադրբեջանը զրկւում է մենաշնորհի տէր լինելուց Հայաստանի վրայ. լինի դա կազը, թէ երկաթգիծը : Այսօր արդէն կառուցւում է բ. կազամուղը Վրաստանի ճանապարհով, բանակցութիւններ են վարւում մեր հարաւային հարեւանների հետ նոյնպէս ճանապարհներ բացելու վերաբերեալ : Եթէ այս բանակցութիւնները աւարտուեն յաջողութեամբ ու արագ իրագործուեն, այնուհետեւ Ադրբեջանը կը զրկուի Հայաստանը տնտեսական շրջափակման ենթարկելու հնարաւորութիւնից : Ուստի բնական էր որ հիմա տնտեսական լծակը օգտագործի եւ օգտուելով նաեւ ուղղաթիռի վթարից նա փակեց երկաթգծի ճանապարհը եւս ակնկալելով որ Հայաստանը գնայ զիջումի :

Հ.- Մեղրի - Երեւան ճամբան որուն մէկ մասը Ադրբեջանի տարածքէն կ'անցնի եւ որ ապահով չէ այսօր, կարելի չէ՞ր ամբողջովին անցընել Հայաստանի տարածքէն :

Պ.- Շրջանը չատ լեռնային է ու գործը չատ դժուար. եթէ ոչ մտածում ենք :

Հ.- Իսկ ի՞նչպէս կ'արժեւորէք Ղարաբաղի ինքնավարութիւնը լուծարելու ադրբեջանական որոշումը :

Պ.- Ղարաբաղի ինքնավարութեան լուծարումը արդէն փաստացիօրէն կատարուած էր Գորբաչովի 1989 Յուլիս 14-ի հրամանագրով : Ղարաբաղում չէին գործում տեղական իշխանութիւնները, մարզային Խորհուրդը : Եթէ չկան ինքնավար Մարզի իշխանութիւնները, փաստացի կերպով չկայ նաեւ ինքնավարութիւն : Բայց եթէ նախապէս դա բացատրւում էր կենտրոնի կամ ժողովրդական ճակատի ճնշումով, այսօր տէ եուրէ ընդունելով այս փաստը Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհրդից, սա դարձրեցին պետական քաղաքականութիւն : Ե՛ւ սա, եւ Հայաստանի հետ տնտեսական եւ քաղաքական կապերի խզումը պետական աճարեկչական քաղաքականութիւն է Ադրբեջանի կողմից որը փաստօրէն վաւերացուեց ե՛ւ չյայտարարուած պատերազմով, ե՛ւ Ղարաբաղի ինքնավարութեան լուծարումով :

Հ.- Արեւմտեան մամուլը այսօր կը գրէր թէ Ստեփանակերտի մէջ հիմնական սննդանիւթերու նեղութիւն կայ, կը պակսի նոյնիսկ խմելու ջուրը :

Պ.- Դա արդէն նոր բան չէ. միշտ էլ Ստեփանակերտը ունեցել է ալիւրի պակաս. երբ կար գոնէ օդային կապ Հայաստանի հետ, ուղղաթիռներով կամ ինքնաթիռով ալիւր հասցւում էր : Յաճախ է պայթեցուել նաեւ ջրամուղը :

Հ.- Այս վերջին շրջափակումը ի՞նչ ազդեցութիւն կ'ունենայ Հայաստանի վրայ :

Պ.- Առաջին անգամ է որ փակուած է ե՛ւ կազամուղը, եւ երկաթգիծը : Առաջներում էլ նրանք լինում էին փակուած. բայց մէկը կամ միւսը. թէ կազամուղն էր, ապա հնարաւոր էր մազութով պահել արդիւնաբերութիւնը : Այսօր Հայաստանը լիարժէք մեկուսացման մէջ է : Եւ կարեւորը այն է որ ոչ միայն այսօրուայ դժուարութիւններ են, որ ցուրտ է, վառելանիւթ չկայ, ժողովուրդը ծանր կացութեան մ էջ է, արդիւնաբերութիւնը կանգնած է. վտանգը այն է որ այս իրավիճակը կարող է երկարատեւ արդիւնք ունենալ : Արդիւնաբերութիւնը պահպանելու համար եւս պէտք է որոշ չափով էներժի ծախսել : Օրինակ, աթոմակայանի ապահովութիւնը պահպանելու համար պէտք է որոշ չափով ելեկտրականութիւն ծախսել :

Հետեւաբար, ոչ թէ միայն գործարանները չեն աշխատում, այլ կարող են քանդուել, փճանալ եւ յետագայում չատ աւելի երկար ժամանակ կը պահանջուի նրանց վերանորոգման համար : Այդ իսկ պատճառով, Հայաստանի կառավարութիւնը ընդունել է որոշում, աշխատցնելու Հրազդանի վրայ գտնուող ելեկտրակայանները, իջեցնելով որոշ չափով Սեւանի ջրի մակարդակը. դա կը լինի չընչին իջեցնում (2,5 սմ.), բայց թոյլ կը տայ գոնէ պահել գործարանները այն վիճակում որ չքանդուեն, չարքից դուրս չգան :

Հ.- Եթէ շրջափակումը երկարի եւ ուրիշ տեղէ կարելի չըլլայ սննդամթերք հայթայթել, ի՞նչ կ'ըլլայ երկրին վիճակը :

Պ.- Այս ձմեռուայ համար նուազագոյն չափով Հայաստանը ապահովուած է սննդամթերքով. սակայն վառելանիւթի պակասի պատճառով որոշ տեսակներ որոնք արտադրւում են, օրինակ մաքարոն եւլն., չեն արտադրւում : Այսինքն, եթէ որոշ չափով ալիւր կայ, էներժի պէտք է հաց թխելու, մաքարոն պատրաստելու համար : Այս իմաստով որոշ դժուարութիւններ կ'առաջանան :

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՇՈՒՐՋ ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՆ ՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԸ

ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԲԱՔՈՒ

Գրած էինք մեր նախորդ թիւով թէ Մոսկուայի մէջ Պետական Խորհուրդը (մնացորդացը՝ Խորհ. Միութեան կառոյցէն) համաձայնութիւն մը կրցած էր գոյացնել, Ադրբեջանի եւ Հայաստանի միջեւ մեղմացնելու համար երկու երկիրներու միջեւ սաստկացած մթնոլորտը Ղարաբաղի առընչութեամբ : Ստորեւ այս նոր համաձայնագրին ամբողջական բովանդակութիւնը. -

ՊԵՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27-Ի

ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ԼՂԻՄ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅՈՒՆԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանի Հանրապետութեան Լ. Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի շուրջ ստեղծուած կացութեան կարգաւորման, սահմանամերձ շրջանները բնակող Ադրբեջանի և Հայաստանի քաղաքացիներու ապահովութեան պայմաններ ստեղծելու, թէ՛ այդ Հանրապետութիւններու եւ թէ ամբողջ երկրին համար ալ աւելի ծանր հետեւանքներով յղի տագնապի զարգացումը կանխելու նպատակով, խորհ. Պետական Խորհուրդը կ'որոշէ.-

1 - Ադրբեջանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդին եւ Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդին դիմել չեղեալ համարելու առաջարկութեամբ այն բոլոր ակտերը, որոնք կը փոխեն Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի խորհրդային Սահմանադրութեան մէջ արձանագրուած իրաւական կարգավիճակը : ԼՂԻՄ-ի տարածքին վրայ վերահաստատել սահմանադրական կարգը :

2 - Ժելեզնովոդսկի հաղորդագրութեան համապատասխան անյապաղ շարունակել երկու Հանրապետութիւններու լիազօր պատուիրակութիւններու բանակցութիւնները Ռուսաստանի եւ Ղազախստանի ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ :

Անհրաժեշտ համարել Ադրբեջանի Հանրապետութեան եւ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահներու ուղղակի բանակցութիւնները երկու գերիշխան Պետութիւններու յարաբերութիւններու լիակատար կարգաւորումի պայմաններ մշակելու համար :

3 - Հայաստանի եւ Ադրբեջանի նախագահներուն յանձնարարել որ միջոցներու ձեռնարկեն հրադադարի հաստատման եւ ընդհարումներու գօտիէն դուրս հանելու ապօրինի զինեալ կազմաւորումները, բնակչութեան ապահովութեան համար : Կարգի դնել երկու Հանրապետութիւններու օդային հաղորդակցութիւնը, բացի արտօնութիւն չունեցող թռիչքներէն : Հանրապետութիւններու սահմանի երկայնքին մեծագոյն լարուածութեան շրջանները ըստեղծել ապահովութեան գօտի, առոր ձեւը եւ ծաւալը որոշելով բանակցութիւններու ընթացքին : Խորհ. Ներքին գործերու նախարարութեան եւ խորհ. Պաշտպանութեան նախարարութեան յանձնարարել աջակցիլ այդ հարցերու լուծումին :

4- Խորհ. Պետական Խորհուրդը Ադրբեջանի ժողովուրդին, Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդին կոչ կ'ընէ, չնա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷՆ

Խորհ. Հանրապետութիւններէն Ուկրանիոյ 52 միլիոն բնակիչները Դեկտեմբեր 1-ին պիտի դիմեն քուէատուփերը, մասնակցելու համար անկախութեան հանրաքուէին : Նոյն օրը անոնք պիտի ընտրեն նաեւ երկրին նախագահը : Թէեւ երկու քուէարկութեան արդիւնքներն ալ դժուար չէ կռահել, սակայն տեղւոյն վրայ իրականութիւնը այնքան պարզ չէ : Քուէարկութիւնը պիտի վճռէ ի նպաստ անկախութեան, բայց հետաքրքական է ռուսախօս տարրին դիրքը. երկրին բնակչութեան մէկ հինգերորդը ռուսական ծագում ունի ու դէմ է անկախութեան : Խարկովի, Դոնպասի, Ղրիմի այս շրջանը որ 1954-ին կցուած է Ուկրանիոյ, ռուսամէտ բնակչութիւն մը ունի :

Նոյնն է պարագան նախագահական ընտրութեան համար : Ամէն բան ցոյց կու տայ որ Խորհրդարանի ներկայ նախագահը ամէնէն հաւանական թեկնածուն է. Նախկին այս համայնավարը՝ Լէոնիտ Քրաւչուկ կրցած է չափաւոր ազգայնականի մը պատկերը տալ, սակայն ունի մրցակիցներ. գլխաւորը անկախական Ռուխ շարժումին թեկնածուն Վիաչեսլաւ Զորնովիլն է : Ան ընդդիմանալով իր կազմակերպութեան, յաջողած էր Ուկրանիոյ մասնակցութիւնը ապահովել միութենական տնտեսական ու դրամական համաձայնութեան :

Եթէ Կիրակի օրուան քուէարկութիւնը Ուկրանիոյ համար վերջնապէս փակէ ռուս - խորհրդային գերիշխանութեան էջը, հարցականը միակ կէտի մը վրայ պիտի ամփոփուի. ժողովուրդին համար կարելի պիտի ըլլա՞յ խաղաղ համագործակցութիւն մը, թէ արիւնալի ընդհարումներու նոր գլուխ մը պիտի աւելնայ քայքայուելու հոլովոյթին մատնուած Միութեան սահմաններուն մէջ :

Վ Ա Ղ Ը՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (166) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Հարցազրոյց
Աբրահամ Ալիքեանի հետ ... ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ
Քերթուածներ ...
Mozart immuable ... ED. EXERJEAN

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ՝ ԲԱՌԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

(ՀԱՐԱԶԱՏ, ԱՐԴԱՐ, ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԴԱՏ, ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ)

Բառեր կան, որոնք ամէնօրեայ իրենց գործածութեամբ, կը մտնեն ամէն մէկուս առօրեայ կեանքին մէջ եւ կը դառնան, ձեւով մը հաւատամք: Կու գան անոնք զգացական մեր աշխարհէն, արեան ճամբով, ընտանեկան, ազգ· գաղափարական եւ հաւատքի տարազներով: Կու գան երբեմն պարտադրուած իրականութիւններ որպէս, երեւութապէս պարզ, սակայն խորքին մէջ՝ վիճելի եւ յարաբերական: Անոնց ընկալումը, ամէն մէկուս մտքին մէջ, կը ձեւաւորուի, կը կաղապարուի, նայած մեր իսկ ուղեղի զայն ընկալելու կարողութեան, պատրաստութեան եւ հասունութեան: Կ'ընդունինք գրեթէ ակամայ, անոնց ընտելացումը, երբեմն պարզ բացատրութիւն, ընտանեկան կապ, ազգ· հասկացողութիւն, բայց յաճախ՝ գաղափարական հաւատամքի դրսեւորում: Մեր դիրքորոշումը, բառերու իսկական արժէքին նկատմամբ, կը պայմանաւորուի մեր իսկ պատկանելիութեամբ· հետեւաբար՝ ձեւով մը մասնակի, քանի որ ընտանեկան, ազգ· գաղափարական տարբեր խմբաւորումներու մէջ, նոյն բառը, նո՛յն պարզութեամբ ու իմաստով, տարբեր հասկացողութեան եւ դատողութեան կ'առաջնորդէ երկրպագուները՝ իրենց իսկ էութեամբ:

Բառերը, իրենց երեւոյթով ու իմաստով, կը պահեն իրենց իսկութիւնը, երբ բացատրութեան մը, բառային հասկացողութեան ծիրին մէջ կը մնան: Բայց կ'ընդլայնին, կը գունաւորուին, երբ կը դառնան տարազ ու կարգախօս, ձեւով մը՝ արժեւորում, իրաւունք, մեր իսկ պատկանելիութեամբ եւ գոյութեամբ:

Ծիգ մը այս ճամբով, առանց մտնելու բառարանային ստուգաբանութեանց, մասնագիտական վերլուծումներու տարրալուծարանի մը մանրակրկիտ քննութեանց մէջ, պարզ ու ժողովրդական դատողութեամբ, մեզ պիտի առաջնորդէ յաճախ զիրար հակասող երեւոյթներու, խոտոր համեմատութեանց:

Հարազատի մը կապը, պատկանելիութեան ճամբով, պարտադրանք մըն է, որուն բառային առաջին իմաստը կրնայ հաճելի թուիլ մեզի կամ ո՛չ, բայց ուրիշէ մը եկած անուղղակի ընկալում մըն է, որ յաճախ խոտոր կը համեմատի մեր իսկ համոզումներուն հետ: Ընտրութիւնը մերը չէ: Մենք ենթարկուողներ ենք՝ քմահաճոյքի մը խաղին:

Երկրորդ իմաստը --հարազատ-- իրաւ, բնական, հասկացողութեան եւ դատումի արդիւնք է, որուն տարողութեան չափանիշը, արժէքը որպէս գնահատանք, կրկին անգամ պայմանաւորուած է ամէն մէկուս պատրաստութեան կարողութենէն:

Այս պարագային hարազատ բառը ինքզինք կ'արդարացնէ ըմբռնում որպէս, իր զոյգ բացատրութիւններով, բայց երբեք՝ խորքով նոյնիմաստ, քանի որ անոր տարազումը կրնայ ձեւափոխուիլ, ըստ մեր իսկ ըմբռնելու եւ դրսեւորելու կարողութեան:

Արդ, հարազատը ինչպէ՞ս կրնայ ճշգրտութիւնը պահել, երբ ազգականական կապը ձեւով մը պարտադրանք է, յաճախ չա՛տ հեռու՝ hարազատ ըլլալէ, եւ ենթական չարդարացներ անոր վերագրուած ստորոգելիները: Հարազատը ի՞նչպէս ճիշդ, իրաւ կը դառնայ, երբ պայմանաւորուած է այս կամ այն անձի դատելու եւ հասկնալու կարողութենէն:

Արտաքնապէս պարզ, եւ քաշողական՝ իր ներկայութեամբ, խորքին մէջ իսկապէս վիճալի է անոր հարազատութիւնը, երբ ենթակայական է անոր զոյգ գործածութիւնները:

Կը շարունակենք մեր մտածումները շարք մը այլ բառերու շուրջ, որոնք, մեր առօրեայ կեանքին մէկ մասնիկը դարձած են. - արդար - արդարութիւն, դատ - յեղափոխութիւն; ազատութիւն -, եւ որոնց ներկայութեան վրայէն չենք կրնար արագ անցնիլ: Զմտածե՞լ, անոնց կ'[illegible]

ոճիրներուն, տասնեակ հազարաւոր զոհերուն: Զոհեր, որոնք նահատակ կամ ոճրագործ պիտակին տակ, կը սրբանան կամ կը մրոտին, յանուն նոյն այդ բառերու «վսեմութեան» (եթէ կարելի է այսպէս ըսել):

Կը փորձենք քալել արդար ըլլալու եւ արդարութեան ուղիի զոյգ բառերով, որպէսզի կարենանք յեղափոխութեան, ազատութեան եւ արդար դատի մը էջերը թերթատել:

Դատ մը արդար է եւ կամ, դատարանը արդարութեան վճիռը կ'արձակէ: Պարզ եւ յստակ նախադասութիւն մը արդարեւ: Առարկելի հարց չկայ եւ չի կրնար ըլլալ, քանի որ պատմութեան էջերը վկայ են եւ օրէնքի խնկարկուները խօսած՝ արդարութեան անունով:

Պահ մը մոռնանք ազգ· մեր ինքնութիւնը եւ մտնենք միջազգային բեմէն ներս: Երէկ, դարերու եւ տասնամեակներու ընդմէջէն եւ դեռ այսօր, մեր օրերուն, խմբակներ, երբեմն՝ ամբոխներ, զինուած՝ բառերու եւ իտէալներու քաշողական երազանքէն, որպէս թէ լաւին ձգտելու իրենց ճիգով, կը խօսին նոյն այդ դատին, արդարութեան անունով, իրենց ակնոցներով, բայց նոյն բառերով: Յաճախ, նոյն դէմքերը, գաղափարի մը եռին թաքնուած, կը չպարեն իրենց մտածումները ժողովրդավար տեսիլքներով, յանուն դատի, արդա՛ր դատի եւ արդարութեան:

Եթէ ընդունինք որ Մարդը սխալական է, քանի որ միայն Աստուած անսխալական է, ըստ քրիստոնէական մեր հաւատքին (թէեւ այս բացատրութիւնն ալ տարազուած է մարդուն կողմէ), որով, ոչինչ վերջնական է ու վճռական: Ուստի, ամէն դատ, արդարութիւն, յեղափոխութիւն, նոյնի՛սկ ազատութիւն բառերը, իրենց սրբութեանց մէջ, կը դառնան յարաբերական ու պարագայական: Արդար եւ ճիշդ, բայց նաեւ՝ կասկածելի, փոփոխական, որով, անարդար եւ անճիշդ:

Դատ մը, որքան արդար՝ իր բոլոր տուեալներով ու փաստերով, չի կրնար քանակական մեծամասնութիւն ունենալ (թէեւ հո՛ս ալ չի նշանակեր անպայման անոր ճիշդ կամ սխալ ըլլալը, քանի որ ընկերային, տնտեսական, անձնական թէ պետական շահերը մեծ դեր կը խաղան), կը դադրի արդար դատ ըլլալէ անուանապէս «ուրիշներու» համար, բայց կը մնայ կրկին արդար դատ՝ զինք պաշտպանող հաւաքականութեան համար:

Արդարութիւնը մարդուն կողմէ չինուած, հնարուած մտածում եւ պաշտամունք որպէս, ձգտում մըն է, ըստ մարդէակի հասկացողութեան, կատարեալին, լաւին, բարիին, իրաւին հասնելու համար: Հաստատումներ, որոնք, իրենց կարգին, թէական են եւ վիճելի: Անոնց դրական երեւոյթները հիմնուած չե՞ն արդեօք, ժողովուրդի մը ազգ· շահերուն, պահանջքներուն, տնտեսական եւ ընկերային այլազան տուեալներու վրայ: Մարդը չէ՞, վերջին հաշուով, իր սխալական ըլլալու հանգամանքով, զինք տարազող միտքը, երբ յանուն յեղափոխութեան եւ ազատութեան, իտէալներու եւ գաղափարներու ճամբով, մարդկային կեանքեր կը զոհէ: Նոյն այդ գլխագիր մարդոց համար, որոնք կեցած են այս կամ այն կողմը ափին, զոհերը կրնան ըլլալ հերոսներ, նահատակներ, եւ կամ, դաւաճաններ, ոճրագործներ, ազնուագոյն պարագային՝ արկածախնդիրներ:

Հայկական իրականութիւնը հո՛ս է Հայաստանէն մինչեւ հեռաւոր Սփիւռք եւ շուրջ եօթը տասնամեակները հեռու չեն: Երէկ, համայնավար վարչակարգը, իր խնկարկուներով, յանուն յեղափոխութեան, ազատութեան եւ արդարութեան, ո՛չ միայն կը ձաղկէր, այլեւ խատիւ կը դատապարտէր ու կը պայքարէր միջազգային համայնավար հասկացողութեան ճամբով, [illegible]

յեղափոխութեան անունով խօսեցաւ -դուցէ հաւատացին կամ հաւատալ ձեւացուցին եւ տասնեակ հազարաւոր մարդկային մտքեր կացինահար եղան, յանուն յեղափոխութեան, դասակարգային պայքարի, մարդուն որպէս թէ վաղուան կեանքի բարօրութեան համար:

Իսկ այսօ՞ր: Ի՞նչ է փոխուած: Բա՞ռը, իմա՞ստը, հասկացողութի՞ւնը, թէ տարազումը:

Յանուն արդարութեան եւ ազգ· ձըգտումներու, ի՞նչու երէկուան Աստուածները վար կ'իջնեն իրենց արձանային պատուանդանէն:

Կը մնայ մեզի ըսել· - ձեւական, վճռական կամ իրական ազատութիւններ, յեղափոխութիւններու, արդար պայքարներու ճամբով, որքա՛ն ալ հարազատ ըլլան կամ իրաւ, կը մնան մեծ հարցականներու տակ, քանի որ կը պայմանաւորուին երկրի մը, ժողովուրդի մը Փիզիքական գոյութեան, ընկերային - տնտեսական [illegible]

տի, այդ բոլոր տարազումները կրնան դառնալ վիճելի, եւ հետեւաբար, նաեւ՝ անճիշդ եւ անարդար:

Վերոյիշեալ բառերը, իրենց յարաբերական իմաստով, կը յեղափոխուին մեր իսկ պահանջքներու եւ շահերու պարտադրանքներով: Տակաւին մէկ կողմ կը թողունք անհատի անուանական ազատութեան սահմանները եւ նոյն այդ անձը պայմանաւորող հաւաքականութեան միացեալ ազատութիւնը՝ իտէալի, գաղափարի եւ ամբողջական հաւատքի ճամբով: Հաւատք՝ որ երազի մը տենչանքով, կրնայ բաղձալի ըլլալ անկասկած, բայց երբ կը հասնի իրականացած ըլլալու իրողութեան, կրնայ դառնալ նաեւ միակ իրմ[illegible] իշխանութեան (կուսակցութեան) իշխանութեան զէնքը, ի գին՝ կրկին զոհեր խլելու պատրաստակամութեան:

Խարուսիկ երեւոյթներ արդարեւ, որոնք կաղաչաղախի իրենց հանգամանքով, կը կաղապարուին, կը ձեւափոխուին, կը վսեմանան, կը նսեմանան, որպէս թէ գերագոյն [illegible]

ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՇՆՈՒԵԱՆ

«ՈԳՆԻ»ՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԷՆ ԱՆՑԱՆ

«Գիտանի» թատրոնին հրաւէրով, երկու շարք ներկայացումներու համար Հայաստանի «Ոգնի»ները կրկին Փարիզ էին: Նոյեմբեր 14 - 24 Թրէվիզ փողոցի «Իւնիոն» թատրոնին մէջ անոնք ութ ներկայացում տուին, որոնց առաջին շարքին մէջ դերակշիռ էր երաժշտական մասը: Այդ առաջին շարքը որ խորագրուած էր «Ոգնի Շօ», հիւսուած էր Դաւիթ Մարգարեանի ղեկավարած նուագախումբին շուրջ: Խօսքի բաժիններով առաւելապէս շեշտը դրուած էր Հայաստանի քաղաքական դէմքերէն ուշագրաւ անուններու ներկայացումին, ապա նաեւ հայաստանեան առօրեայէն անցքերու վրայ: Առաջին մասին մէջ յատկանշական էին ՀՀՇ-ի վարչութեան նախագահ Վանօ Սիրադեղեանի ու Սերօ Խանզադեանի տիպարները, որոնք մեծ յաջողութեամբ մարմնաւորուեցան «Ոգնի»ներու գլխաւոր արուեստագէտին՝ Վարդան Պետրոսեանի կողմէ: Ան ոչ միայն իրենց շարժուձեւերով, ձայնով ու խօսելու ոճերով հարազատօրէն մարմնաւորեց վերոյիշեալ դէմքերը, այլ ցուցուց նաեւ որպէս քաղաքական դէմք կամ գրող, անոնց մտայնութիւնը: Ինչպէս «Ոգնի»ներու փարիզեան նախորդ տարուան ելոյթները, ներկայացումներու հիմնական ուժը այս նոյն երիտասարդն է միշտ որ մեծ հանգստութեամբ ու յաջողութեամբ կը կապէ այս կամ այն հանրածանօթ դէմքը, երեւանցի բժիշկը, երգիչներ, երգչուհիներ -Ազնաւուր, Ռէյ Չարլզ, Մ. Ներկանց եւլն...:

Ներկայացումներու երկրորդ շարքն էր սակայն ուր լիովին ի յայտ կուգար խումբին երգիծողի յատկանիշը: Հայաստանի քաղաքական կեանքը կը պատկերացուէր հոն, խորհրդարանի նիստերով, ընտրութիւններով, թշնամիին յարձակումներով եւլն.: Ներկայացման բնագիրը հակառակ որ չէր պահեր հզօրութեան նոյն մակարդակը, ամբողջութիւնը մեծապէս տպաւորիչ էր:

Տպաւորիչ էր յատկապէս դիտել այն մասերը ուր օրինակ, մինչ թշնամին սահմաններու վրայ ջարդով ու թալանով զբաղած էր, հայկ· խորհրդարանը անվերջանալի նիստեր կը գումարէր ազգ· փառերգ կամ նոր դրօշ որոշելու համար:

Ներկայացումին բնագիրէն, խումբին կազմէն, անդամներու կարողութենէն, յաջողութենէն աւելի, մեծագոյն նորութիւնը «Ոգնի»ներու մթնոլորտն էր· ոչ այն մէկը զոր ստեղծեցին, կամ պիտի ստեղծէին, այլ այն որուն մէջ կը գտնուէին իրենք: Երգիծելու անցեալի իրենց խանդավառ տրամադրութիւնը զգալապէս վարագուրուած էր մռայլութեան քօղով մը· շատ աւելի դժուար էր անոնց գործը այս անգամ· երկրին կացութիւնը ո՛ր կողմէն, ի՛նչ տրամադրութեամբ ալ դիտուէր քննադատութեան կրնա՛ր դիւրութեամբ ատաղձ հայթայթել, բայց երգիծելո՞ւ....: Ու անոնց այս մթնոլորտը արձագանգեց նաեւ -յատկապէս երկրորդ ներկայացումին որ խորագրուած էր «Անգամ մը Հայաստանի մէջ» - դիտողներու բազմութեան մօտ, նոյնիսկ երգիծանքի ամէնէն սուր պահերուն շղթայելով ծիծաղներն ու զուարճանալու տրամադրութիւնները: Ի՞նչ սիրտ պէտք էր ունենալ խնդալու համար Ուկրանիայէն հասած դեսպանատան վարորդի մը այցելութեան ծաղրանկարին որ կը պծուէր գրեթէ առանց խօսքի· այդ չնաշխարհիկ արարածը որպէս օժանդակութիւն քանի մը պանան կը բերէր Հայաստան ու կը դիմաւորուէր պետական մեծ պատիւներով...:

Նոյն ներկայացման ամբողջութեան հետ անկապակից միջանկեալ բաժին մըն էր օփերայի փակագիծը՝ Շիրազ - Միթթրան - մատոնայեան եռանկիւնով. եթէ նոյնիսկ ատիկա երգի բաժին մը ու անոյշ պուտ մը զուարճութիւն բերելու նպատակը կը հետապնդէր, կարելի չէ ըսել թէ յաջողեցաւ, քանի որ ուշադրութիւնները ու միտքերը գրաւուած էին Հայաստանի առօրեային պատմութեամբ:

«Ոգնի»ներու ամէնէն զօտեպնդող կողմը այն էր որ ստեղծուած պայմաններէն տարուած՝ մէկդի ձգած չէին իրենց գործը, հոգ չէ թէ անոր տիրողը այսօր յայտնի գործչութիւն մը կ'ըլլար: Անոնք ըսին կերպով մը թէ զուարճանալու, զուարճացնելու մակարդակէն անդին կ'երկարէր իրենց գործունէութեան շրջանակը, անկախ՝ ընդհանուր հոլովոյթին ուրախ կամ տխուր, յուսատու կամ յուսաբեկ բնոյթէն:

Խումբին մէջ դերերու բաշխումը որոշ փոփոխութիւն մը կը մատնէր այս տարի· անցեալէն աւելի կարեւոր տեղ տրուած էր իգական տարրին, ինչ որ աւելի հաւասարակշռուած ամբողջութիւն մը կը ստեղծէր: Անոնք աւելի մասնակից էին խաղին: Ուշագրաւ էին բազմաթիւ դերերու խաղարկութեան զուգահեռ՝ Շուշան Պետրոսեանի երգերը· յատկապէս հայերէնները, ինչպէս՝ Տիրամօր երգը:

«Ոգնի»ներու խումբը արթուն ժամհարն է Հայաստանի քաղաքական ու ընկերային կեանքին· անկէ կ'առնէ երգիծանքի իր նիւթերը, անոր տալու համար դիտողի, հսկողի շատ անգամ սուր, կծու իր արժեւորումը: Եթէ նոյնիսկ սրահներ լեցնող բազմութիւններէն անդին չընդլայնիր այսօր անոնց ժամհարութեան արձագանգը, լա՛ւ որ կան անոնք: Անոնք որոնք երէկ համարձակութիւնը գտան իրենց արժեւորումը տալու, իսկ այսօր, քաջութիւնը՝ շարունակելու համար իրենց դերը: Լա՛ւ որ «Գիտանի»ն յիշեց կրկին անոնց հասցէն, երբ նոյնիսկ տխուր էին «Ոգնի»ները:

Ա. Թ.

«ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ»Ի ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԷՆՆԱ (Յապաղած).-

Թեսսա Հոֆմանէն (1988, Պերլին), Անտոնիա Արփակօ Նովելլոյէն (1989, Միլանօ) և Քրիսթոֆըր Ուոքըրէն (1990, Լոնտոն), ետք, այս տարի երկու Աւստրուհիներու վիճակեցաւ՝ ստանալ աւանդական դարձած «Փափազեան» մրցանակը:

Տուչութեան պաշտօնական հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Հոկ. 12, ժամը 17-ին, Վիէննայի Ազգագրական Թանգարանի շքեղ նախասրահին մէջ: Արդարեւ այդ սրահէն աւելի տպաւորիչ եւ պատշաճ վայր դժուար էր գտնել նման հանդիսութեան մը համար: Իսկ այդ եզակի կարելիութիւնը կարելի եղաւ ստանալ պարզապէս որովհետեւ Թանգարանին տնօրէնը կողակիցն է մրցանակառուներէն Դր. Է. Մոնտորֆին:

Ցատկապէս այդ ձեռնարկին համար Վիէննա ժամանած էին բազմաթիւ հիւրեր որոնցմէ մասնաւորաբար յիշենք Տէր եւ Տիկին Հայկաշէն Ուզունեանը (Փարիզէն), Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Տիգրան Ալեքսանեանը (Միլանոյէն) - երկուքն ալ անդամ ՀԲԸՄ-ի Կեդրոնական Վարչութեան- Տիկին Թալին Աւագեանը՝ Ժընեւի մասնաժողովի ատենապետուհի, ինչպէս նաեւ ծանօթ ազգայիններ՝ Սան-Փաւլոյէն, Միլանոյէն, Ժընեւէն եւ Տիւսըլտորֆէն: Աւելի քան 200 հոգի հաշուող հանդիսականներու շարքին կը գտնուէին նաեւ Աւստրիոյ մշակութային կեանքը ներկայացնող ծանօթ անձնաւորութիւններ:

Հանդէսին բացումը կատարեց Վիէննայի Ազգագրական Թանգարանի տնօրէն՝ Դր. Հանս Մանտորֆ որ իր կարճ բարի գալուստի խօսքին մէջ չէշտեց այն բազմաթիւ ցուցահանդէսները զորս ինք եւ իր կինը սարքած էին Թանգարանին մէջ հայկական արուեստներուն վերաբերեալ: Ապա հայերէնով բացման խօսք կատարեց Աւստրիոյ ՀԲԸՄ-ի մասնաժողովի ատենապետուհի Տիկին Արփի Վարդեան որ ձեռնարկը նկատեց Բարեգործականի խաչլներուն կատարելապէս հաշտ, քաջալերելի աշխատանք:

Հանդէսին գերմաներէն խօսքը վիճակուած էր մասնաժողովի երկարամեայ ատենադպիր Պ. Լեւոն Թորոսեանին, որ ընդգծեց թէ «ճիշդ այս օրերուն Հայաստանը պէտք ունի մրցանակառուներուն նման անձնաւորութիւններու». հակիրճօրէն դրուատելէ ետք անոնց տարած հայանպաստ աշխատանքները, ան անդրադարձաւ նաեւ ՀԲԸՄ-ի բարերար անդամ Պ. Կարպիս Փափազեանի նախաձեռնութեան կարեւորութեան եւ հանդիսատեսները հրաւիրեց որպէսզի դէթ ծափահարութեամբ մը մասնակցին զինք մեծարելու մէջ: Արդիւնքը եղաւ շատ բուռն եւ քանի մը վայրկեան ծափողջոյններով մեծարուեցաւ օրուան մեկենասը:

Հանդիսութեան բուն բանախօսն էր Պ. Հայկաշէն Ուզունեան որուն ճառին գերմաներէն թարգմանութիւնը բաժնուած էր ներկաներուն: Օրուան բանախօսը՝ հըմտօրէն վերլուծելէ ետք հայրենիքի ներկայ վիճակը եւ անդրադառնալէ ետք ՀԲԸՄ-ի տարած ազգաշէն գործունէութեան՝ հայրենիքէն ներս թէ դուրս, հանգամանօրէն ներկայացուց մրցանակակիրները: Դր. Էլիզապէթ Մանտորֆ պատմաբանուհի է որ նուիրուեցաւ յատկապէս ուսումնասիրելու մեր նախապատմութիւնը: Հրատարակած է երկու կարեւոր աշխատանքներ. «Հայաստան՝ պատմութիւն եւ ներկայ» եւ «Նախապատմական Հայաստան»: Տուած է բազմաթիւ դասախօսութիւններ՝ համալսարանի թէ երկրորդական վարժարաններու մէջ եւ կազմակերպուած հայկ. արուեստի նուիրուած տանուայն 14 տարբեր ցուցահանդէսներ: Ցուցակագրած է նաեւ՝ գիտական մօտեցումով՝ Վիէննայի Մխիթարեան Թանգարանի առարկաները:

Միւս մրցնակակիրը՝ Փրոֆ. Ռոզմարի Իգոփ, ապարէզով մանկապատնեկան գրականութեան եւ թատրոնի հեղինակ եւ մասնագէտ, դէպի Հայաստան կատարած մէկէ աւելի ուղեւորութիւններու իբրեւ արդիւնք՝ տուած է դասախօսական երկար շարքեր թէ՛ մեր հայրենիքին եւ թէ՛ մեր ժողովուրդին ու մշակոյթին մասին: Փրոֆ. Իգոփ՝ ոչ միայն գիտէ իր նիւթերը հետաքրքրական դարձնելու գաղտնիքը այլեւ ունի անդիմադրելի անմիջականութիւն մը իր խօսելակերպին մէջ:

Հանդէսին վերջին բաժնին մէջ՝ մեկենաս Կարպիս Փափազեան մրցանակակիրներուն յանձնեց փոքրիկ խաչքարի նմանող եւ թանկագին ակերով զարդարուած շքանշաններն ու փոխգիրները: Որմէ ետք մեծարուած տիկինները ուղղեցին իրենց շնորհակալական խօսքերը:

Ինչպէս աւանդական դարձած է նման առիթներով, հանրութիւնը հրաւիրուեցաւ կողմնակի սեղաններուն վրայ սարքուած քոքթէյլի մը:

Նոյն օրը, ժամը 20.30-ին, Վիէննայի Ինթէրքոնթինէնթըլ պանդոկին շքեղ սրահներէն մէկուն մէջ տեղի ունեցաւ պաշտօնական ճաշ՝ ի պատիւ մրցանակակիր տիկիններուն: Ներկայ էին շուրջ 60 հոգի, Հայ եւ օտար: Եղան ողջոյնի խօսքեր ու բաժակաճառեր: Աւստրիահայ գաղութը ապրեցաւ յիշատակելի ձեռնարկ մը: Կը շնորհաւորենք ՀԲԸՄ-ի Աւստրիոյ մասնաժողովը իր տարած բազաուկ աշխատանքին համար: Բարձր կը գնահատենք բարերար անդամ Կարպիս Փափազեանի հեռանուղական, ազգանուէր գործունէութիւնը եւ կը մաղթենք որ իր օրինակէն ուրիշ ազգայիններ ալ վարակուին:

Լ. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Մխիթարեան վարժարանի հիմնադրութեան 35-ամեակը նըշուած է Հոկ. 19-ին, ճաշ - խրախճանքով մը, դպրոցի 35 բարերարներուն ներկայութեան: Խօսք առած են Պօղոս Էքչէսիրեան, Էսկարտօ Գէորգեան, Թեմին Առաջնորդը՝ Գիսակ Եպիսկ. Մուրատեան եւ հուսկ դպրոցին երկարամեայ տնօրէնն ու Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան նորընտիր աբբահայրը՝ Հ. Գէորգ Վրդ. Պալեան, որ հաւաստիացուցած է, թէ նոյն թափով պիտի շարունակուի Մխիթարեան հայրերու կրթական առաքելութիւնը: Երգով ու նուագով համալրըուած երեկոյթին ջերմ մթնոլորտ մը ըստեղծած է «Գուրգէն Ալէմշահ» նուագախումբը:

**

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ «Թէքէեան» Տան մէջ, Հոկ. 14-ին նշուած է Թարգմանչաց Օրը, Սուրիահայ Կանանց Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ: Բացումը կատարելով՝ Անահիտ Ասիլեան մէջբերումներ կատարած է Հայ Գիրը ներբողող բանաստեղծներու գործերէն: Տիկին Ս. Գէորգեան բացատրած է օրուան իմաստը, որմէ ետք գործադրուած է արտասանութիւններ, երգեր ու նուագէ բաղկացած յայտագիր մը: Յերեկոյթի բանախօսուհին՝ Կիւլիզար Կարդաշողեան հակիրճ պատմականը ըրած է գիրերու գիւտին եւ ոգեկոչած՝ Գարեգին Ա. Յովսէփեանց Կաթողիկոսը, որ հաստատողը եղած է «Մըշակոյթի Օր»ուան սփիւռքեան տօնախմբութիւններուն: Տիկին Ժ. Սալաթեանի Կանանց Յանձնախումբի գործունէութեան մասին տուած զեկուցումէն ետք՝ տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Ազգ. Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Հոկ. 23-ին տեղի ունեցած է «Վահէ Զըննողեան Ուսուցչանոց»ի կազմակերպած դասախօսական շարքին 6-րդը: Ուսուցչանոցի տնօրէն Պետրոս Հաճեան ներկայացուցած է օրուան բանախօսը՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան (Նիւ-Եորքէն), որ սահիկներու օգնութեամբ խօսած է «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան գործունէութեան մասին: Պարսկաստանի, Քեսապի եւ Հայաստանի մէջ յառաջ տարուող յուշակոթողներու վերանորոգութեան աշխատանքները բնութագրելով՝ Մեսրոպ Արք. չեշտած է յատկապէս կազմակերպութեան անդամներուն ազգային պատկանելութեան զգացումը, որով կը ներշնչուին անոնք՝ ուղղակի հաղորդակցութեան մէջ մտնելով իրենց հայրենի հողին, հազարամեայ մշակոյթին եւ ազգային խոհալներուն հետ: Փակման խօսքը արտասանած է Թեմին Առաջնորդը՝ Գիսակ Եպիսկոպոս Մուրատեան:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ համալսարանի փիլիսոփայութեան գրականութեան բաժանմունքին մէջ՝ 1992-էն սկսեալ կը սկսի գործել Հայագիտական Ուսմանց Ամպիոն մը, ի հետեւումն՝ Երեւանի Պետ. Համալսարանին հետ անցեալ տարի ստորագրուած համագործակցութեան պայմանագրին: Նորաստեղծ ամպիոնը, որուն հովանաւորութիւնը ստանձնած է Արմենիա Մշակութային Ընկերակցութիւնը, պիտի ունենայ Հայոց Պատմութեան շաբաթական դասաժամեր, տեղացի եւ Հայաստանէն հրաւիրուած դասախօսներով: Ուսումնական ծրագիրը ներկայացուած է Պուէնոս Այրէսի համալսարանի Բարձրագոյն Խորհուրդին՝ առ ի վաւերացումն:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ-ԱՅՐԷՍԻ «Միսերիքորտիա» սրահին մէջ, Հոկ. 12ին, միացեալ ելոյթներ տուած են տեղւոյն եւ Մոնթէվիտէոյի (Ուրուկուէյ) համանուն «Գայեանէ» պարախումբերը, շուրջ 500 հանդիսատեսներու, ի շարս որոնց՝ Արժանթինի մօտ խորհ. փոխ-հիւպատոս Արա Յակոբեանի ներկայութեան: 24 պարերէ բաղկացած յայտագիրը պատրաստած եւ խումբերը ղեկավարած է Ալիսիա Զոլաքեան:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայոց Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին, տեղի ունեցած է Վարազդատ Քհնյ. Տէրտէրեանի աւագութեան աստիճանի շնորհման արարողութիւնը: Արտակ Արք. Մանուկեան դրուատիքի խօսքեր ուղղած է քահանայ հօր, գնահատած է տարիներու անոր ծառայութիւնը եւ չեշտած՝ նուիրեալ կղերականներու զգալի պակասը իրանահայ համայնքէն ներս: Աճարոն Ա. Քհնյ. Գալստանեան կարդացած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին այս առթիւ յղած կոնդակը: Այնուհետեւ, շնորհաւորական խօսքեր արտասանած են Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Սերոժ Սուքիասեան եւ իրանեան Խորհրդարանի հայ զոյգ երեսփոխանները՝ Վարդան Վարդանեան եւ Արտաւազդ Բաղումեան: Աւարտին, երախտիքի եւ շնորհակալութեան ելոյթ մը ունեցած է մեծարեալը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԱԳՇԷՀԻՐ ԵՒ ԸԼԿԸՆ

Սուլթան Տաղի ստորոտ՝ ձորամէջ քաղաք մըն է Ագշէհիր, որուն մօտ է Թուրք տակաւին Նասրէտտինի գերեզմանը: Բնակչութեան մեծամասնութիւնը Թուրք. Հայերը տաճկախօս՝ 900 տուն (4,600 անձ) որ նոյնպէս զերծ չմացին տեղահանութեան սարսափներէն: 1915, Ապրիլ 23-ին Սուլթանիէ աքսորուեցան 29 հոգի: Գօնիայի բարի կուսակալ Ճէլալ իրաւ է թէ կասեցուց այս երկու տեղերուն Հայոց աքսորը՝ որչափ ատեն որ պաշտօնի վրայ մնաց, բայց Պոլիս կանչուելէն վերջ երբ նոր կուսակալ Րիֆաթ Սամիհ մեկնեցաւ պաշտօնատեղին, Գօնիայի Իթթիհատի քարտուղար Ֆէրիտ եւ ոստիկանութեան տնօրէն Սալահէտտին մինչեւ Ագշէհիր ընդառաջ փութալով՝ պահանջեցին Հայոց տեղահանութիւնը որ գործադրութեան դրուեցաւ Ըլկընի 25 տուն հայ բնակչութեան հետ: Օգոստոս 17-ին ընդհանուր աքսոր՝ մեծ մասամբ ծանօթ ընտանեաց, որոնք փոխադրուեցան Էրէյլի եւ հոն մնալով տարբեր տեղերէ ժամանող կարաւաններու՝ կրկին աքսորուեցան հեռաւոր վայրեր: Այդ միջոցներուն էր որ զինուորագրուեցան ուսուցիչներ Յովհաննէս Սինանեան եւ Երուանդ Գէորգեան, ղրկուելով Գօնիա. վերջինս կը յաջողի ետ դառնալ, իսկ Սինանեան կը քշուի մինչեւ Տէր Զօր, հրաշքով ազատելով մեծ ջարդէն: Դարձեալ, Լ. Մկրտիչեան զերծ կը մնայ աքսորէ՝ իբր «մուալլիմ» Իստատի: Ամխուկէս վերջ Ագշէհիր կը ղրկուի վերոյիշեալ Ֆէրիտ, չկօթակի ենթարկելով մնացեալ 150 տուն Հայութիւնը (զինուորի թշուառ ընտանիքներ): Տարագրութեան ընթացքին անհետացողներէն յիշենք փաստաբաններ՝ Սարգիս Մազլումեան, Պետրոս Թիւֆէնքճեան եւ Մամաս Վարդանեան, առեւտրականներ՝ Յովսէփ Շաքլեան (ողբացեալ գրագէտ Աղեքսանդրի եղբայր), Վ. Վարդանեան, Գ. Թէքնէեան, Յ. Մինասեան, Մ. Աստուրեան, Գ. եւ Յ. Մէսթճեան, Խ. Բարաղամեան: Սինանեան (որմէ քաղեցինք այս նօթերը), կը պատմէ թէ Յակոբ Թէքնէեան իր ձեռքով զաւակները Եփրատ նետելէ վերջ՝ կնոջը հետ թեւ թեւի կը հետեւի անոնց: Ագշէհիրցիներուն կէսէն աւելին անվերադարձ:

Եկեղեցիները Ս. Պետրոս եւ Ս. Երրորդութիւն, վերջինս հոյակապ՝ 1859-ին կառուցուած, ուր կը պաշտօնավարէին

Հայկազն Քահանայ Թոփգոմեան. - Ապրիլ 23-ին Սուլթանիէ աքսորուող 29 հոգիինոց խումբին մէջ: Հոնկէ վերստին կը քշուի դէպի Տէր Զօր՝ ուր կը նահատակուի:

Սուքիաս Քահանայ Կարկարեան. - Ծընած 1866, Ապրիլ 10-ին Նալլու Խան, 1895 Սեպտեմբեր 18-ին ձեռնադրուած Արմաշ՝ Մաղաքիա Եպիսկ. Օրմանեանէ ծննդավայրին եկեղեցւոյն մէջ, ուրկէ փոխադրուած Ագշէհիր: Բախտակից Տ. Հայկազն Թոփգոմեանի (իր նահատակութեան պարագաները տե՛ս ի Տէր Զօր):

Առանձար Քահանայ. - Իր վերջին աքսորավայրը կ'ըլլայ Բաքքա՝ ուր կը հոլովէ զրկանքի տարիներ, Էսկիշէհիրի Տ. Ղազար Յովհաննէսեանի հետ: Վերապրող:

ԷՐԷՅԼԻ

Լեռնային Կիլիկիոյ պատմական քաղաք, որ ատենօք ձմերոց ծառայած է Կիկերոնի, երբ ան կուսակալ էր Կիլիկիոյ: Էրէյլի ի հնումն Առակլի կամ Հէռակլիա կը կոչուէր, որուն վրայ կարճատեւ իշխանութիւն մը ունեցած են Հայք: Կը գտնուի Պուլկար եւ Գարաճա լերանց միջեւ, բլուրի մը վրայ, Գօնիայի կուսակալութեան ներքեւ: Բնակչութեան մեծամասնութիւնը Թուրք. Հայերը տաճկախօս՝ 200 տուն, որ բախտակից եղան շրջակայ վայրերու ժողովրդեան: Գարամանէն վեր՝ Սիտրօվա, Այրանճը Տէրպէնտ եւ Ալաճա երկաթուղագծի կայարաններուն յաջորդող այս քաղաքն ալ, 1915 տարուան կիսուն, առժամեայ բանակատեղ եղաւ ծայրագոյն թշուառութեանց մատնուած հայ կարաւաններուն, որոնք անոր դաշտին մէջ հազիւ թէ տարածուած՝ բռնութեամբ քըշուեցան աւելի հեռուները: Այդ դաշտին մէջէն անցնող առուին եզերք աւանդեց հոգին Էսկիշէհիրի ծերունազարդ երէց Հ. Համազասպ Արամեան եւ իր անթաղ մարմինը երկար ատեն մնաց արեւներուն տակ ճանճակեր:

(Շար. 331)

(Շար.՝ Ա. էջէն)

յած կացութեան ամբողջ սրութեան եւ կուտակուած վիրաւորանքներուն, անյապաղ վերսկսիլ երկաթուղիի սպասարկութիւնը, կազատրի եւ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի Նախիջեւանի Ինքնավար Հանրապետութեան ապահովման հետ կապուած միւս հաղորդակցութիւններու աշխատանքը:

Մոսկուա, Կրեմլին

ԽՈՐՀ. ՊԵՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ինչպէս դիտել տուած էինք, հոս, դժբախտաբար ճշդուած է Ղարաբաղի ազդրբեջանեան «պատկանելիութիւնը»: Միւս կողմէ, ինչ որ ուշագրաւ է, Միացեալ-Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան ազդարարութիւնն է Հայաստանի եւ Ադրբեջանի, քանի առաջին անգամն է որ Ուաշինկթըն բացայայտօրէն կ՛անդրադառնայ Մոսկուայի գոյութիւնը ու կը դիմէ ուղղակի երկու Հանրապետութիւններու, ըսելու համար.- «Ամերիկեան կառավարութիւնը խորապէս մտահոգ է երկու Հանրապետութիւններու միջեւ ընդեղծուած ներկայ կացութենէն եւ արհինահեղութեանց նոր հաւանականութիւններէն»: Ամերիկա կ՛աւելցնէ թէ բախումներու վերսկսում մը երկու Հանրապետութեանց միջեւ, պիտի վնասէ այդ Հանրապետութեանց յարաբերութիւններուն Ուաշինկթընի հետ:

Միւս կողմէ շատ լարուած մթնոլորտ մըն ալ կը տիրէ Ադրբեջան, ուր ժողովրդական ճակատը, այսինքն ընդդիմութիւնը բոլորովին դէմ է Մոսկուայի համաձայնագրին եւ կը յայտարարէ թէ պէտք չէ որ Մութալիբով զայն ստորագրէր, քանի որ ան կը ջնջէ Բաքուի Գ. Խ.ի որոշումը Ղարաբաղի Մարզին լուծման վերաբերեալ: Նոյ. 29-ի, արաբական Ալ-Հայաթ օրաթերթը երկար կ՛անդրադառնար այս կացութեան, չեշտելով թէ Մութալիբովի վիճակը շատ վտանգաւոր է ներքին գետնի վրայ: Մութալիբով ալ ըսած է թէ ինչ որ կը կատարուի չըյայտարարուած պատերազմ է, բայց քաղաքական այլընտրանք չկայ:

Փարիզեան օրաթերթերը խոհեմ լռութիւն մը ցոյց կու տային այս համաձայնութեան առթիւ (Լը Մոնտ, Լիպերասիոն, Ֆիկառօ, Քոթիտիէն): *Գործաչով ալ, Պետական Խորհուրդի «յաջողութիւնը» կը նկատէ այս համաձայնագիրը:*

Ուրբաթ (Նոյ. 29) առաւօտ Երեւանէն մեր առած լուրերուն համաձայն մասնաւոր նորութիւն չկար, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նախորդ գիշերը վերադարձած էր Մոսկուայէն:

-- Պի. Պի. Սի.-ն կը հաղորդէր Ուրբաթ առաւօտ որ Վրաստանի իշխանութիւնները 17 հազար զինեալներ կուտակած են Ցխինվիլիի (Օսէթիոյ մայրաքաղաք) վրայ յարձակման մը համար:

IL Y A TROIS ANS, UN SEISME RAVAGEAIT L'ARMENIE

le 8 Décembre à 15 h 30
sous l'égide de
MGR NORVAN ZAKARIAN
en l'églises Saint Nom le Jésus
91, rue Tête d'Or — 69006 Lyon

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE
organise

un grand concert de chants

avec
La Chorale SAHAK-MESROP
de Marseille
sous la direction de
KHATCHIG YILMAZIAN
au piano : *Juliette Yilmazian*
Solistes :
Eva Artinian — Antranik Minassian
Au programme :
Yegmalian — Komitas — Altounian
Bartevian — Avedissian — Sarkssian

La première partie de ce concert est dédiée au souvenir des victimes de ce séisme.

HOTEL RÉGINA

15, Place des Etats-Unis
92120 MONTROUGE
CHERCHE
— femmes de chambres consiencieuses;
— veilleur de nuit et réceptionniste parlant allemand et anglais.

Contacter :
Jacques ou Patrick Chelelekian
Tél. : (1) 46. 54. 11. 03

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plasir de vous inviter
A
L'EXPOSITION DE PEINTURE
Henri Ghazerian
«Arménie signes et symboles du rêve imaginaire aux temps futurs»

du 6 au 13 Décembre

Vernissage
Vendredi 6 Décembre à 19 heures

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

Offre d'emploi

Organisme gérant des Maisons de Retraite
RECHERCHE
GOUVERNANTE

Prière d'envoyer curiculum vitæ au journal qui transmettra

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN D'ANTONY

vous convie à la conférence donnée par

TIGRAN SARGSIAN
Député, Président de la Commission du Budget du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTOUCH MOVSISSIAN
Député, Président de la Commission du Plan du Conseil Suprême de la République d'Arménie

ARTHUR STEPANIAN
Directeur de la Direction des Impôts à Kapan

EDOUARD SEROPE SARGSIAN
Président du Comité d'Arrondissement d'Erevan : «Arabkir»

RAPHAEL BAGOYAN
Président du District d'Ordjonikidzé

"L'Arménie, aujourd'hui"

sous la présidence de
PATRICK DEVEDJIAN
Député-Maire d'Antony

le Lundi 2 Décembre à 20 h 30
Auditorium du Centre André Malraux
Renseignements : 46. 66. 04. 37

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէս Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 2, ժամը 20.30-ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

DANS LE CADRE DE SA TOURNEE EUROPEENNE

RAFFI HOVANESSIAN

MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGERES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

RANCONTRE

Les représentants des institutions et organisations arméniennes et le public

le Mardi 3 Décembre à 20 heures précises dans la salle de l'Eglise Réformée de Paris/Luxembourg
58, rue Madame — 75006 Paris

HERITAGE

Dans le cadre d'une succession, toutes personnes apparentées à
M. *Dikran ANTREASSIAN*
et son épouse,
née Santoukht MELIKIAN,
sont priées de se mettre en relations avec
ETUDE COUTOT-ROEHRIG
21, Boulevard Saint-Germain
75005 Paris - FRANCE
Références dossier : 38303

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է լոթօ մը որ տեղի կ՛ունենայ Կիրակի, Դեկտեմբեր 1, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue Saint Bazile Marseille 1er
Magnétoscope,
Micro - onde,
Tableau, etc. etc...

Կ. Ս. Մ.

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, ժամը 12.30ին

YAN'S CLUB
5, avenue Reille, Paris 14e

Ճաշագին՝ 150 *Ֆր.:*

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով, կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն. . .
43 · 81 · 80 · 82
43 · 81 · 30 · 54

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

FESTIVAL DE LA CULTURE ARMENIENNE
DU 30 NOVEMBRE AU 12 DECEMBRE
sous la présidence d'honneur d'HENRI VERNEUIL
avec la participation du Théâtre

SOUNDOUKIAN

sous la direction de KHOREN APRAHAMIAN
et 20 prestigieux artistes dont :
AVAK BEDROSSIAN, *ténor, inoubliable* «SARO» *dans* Anouche.
VARTOUHI VARTERESSIAN, *Comédienne, artiste émérite.*
ARA BEDROSSIAN, *Chef d'orchestre.*

PROGRAMME

PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Extraits des Comédies de BARONIAN — GALA D'OUVERTURE — et CHANTS - MUSIQUE	**Samedi 30 Novembre 20 h 30**
BOIS-COLOMBES Salle Municipale J. Renoir 35, rue du Gal. Leclerc Villa des Aubépines	Scènes du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Dimanche 1er Déc. 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	SOIREE BARONIAN	**Lundi 2 Décembre 20 h 30**
ALFORTVILLE Salle des Fêtes «Voltaire» rue Voltaire	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Mardi 3 Décembre 20 h 30**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Chants, Poésies, Musique et Déclamations par Vrej HAGOPIAN	**Mercredi 4 Décembre 20 h 30**
BAGNEUX Théâtre Victor Hugo 10, ave. Victor Hugo	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Jeudi 5 Décembre 20 h 30**
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Salle Jacques Prévert La Fauconnière	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Vendredi 6 Décembre 20 h 30**
LYON VALENCE	Extraits du Théâtre de BARONIAN et CHANTS et MUSIQUES	**Samedi 7 Décembre Dimanche 8 Décembre**
PARIS Musée Guimet 6, Place d'Iéna, Paris 16e	Composition Musicale et Littéraire et CHANTS et MUSIQUES	**Lundi 9 Décembre 20 h 30**

CHAQUE SPECTACLE A PARIS SERA DIFFERENT

POINTS DE VENTE

UCFAF : 6, Cité Wauxhall 75010 Paris — Tous les mardis à 19 heures, Métro : République — Tél. : 42. 08. 76. 49.
CABINET TERZIAN : 21, rue Lamartine 75009 Paris — Tél. : 42. 82. 01 .41.
BOIS-COLOMBES(92) : DJIZMEDJIAN : 31, rue Paul Déroulède — Tél. : 47. 81 . 09. 72.
CLAMART(92) : TELE-CONDORCET : 175, avenue Jean-Jaurès — Tél. : 46. 42. 56. 17.
ALFORTVILLE(94) : **CAFE PHILIPPE** : **10, Place Carnot**
EPICERIE ARARAT : 118 bis, rue Etienne-Dolet
BAGNEUX(92) : CHIRINIAN : 1, rue des Caupcines — Tél. : 46. 65. 51. 04.

FESTIVAL PROPOSE PAR L'UCFAF ET LE COMITE D'ORGANISATION : YAN'S CLUB, UGAB, QUATRA, INSTITUT ARMENIEN DE FRANCE, LES ANCIENS COMBATTANTS, GAIT'Z, KISSANI, DARON.
avec la participation de la Fondation Calouste Gulbenkian.